

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС

ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

УРЕЂУЈЕ

А. БЕЛИЋ

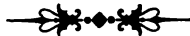
УЗ

СТАЛНУ САРАДЊУ

г. г. А. МЕЈЕ-А, проф. Collège de France, А. СТОЈИЋЕВИЋА, проф. Унив. у
Љубљани, К. НИЧА, проф. Унив. у Кракову, М. РЕШЕТАРА, б. проф. Унив.
у Загребу, О. ХУЈЕРА, проф. Унив. у Прагу, Р. НАХТИГАЛА, проф. Унив. у
Љубљани, СТ. ИВШИЋА, проф. Унив. у Загребу, СТ. М. КУЉБАКИНА, проф.
Унив. у Београду, ФР. ИЛЕШИЋА, проф. Унив. у Загребу, ФР. РАМОВША,
проф. Унив. у Љубљани и Х. БАРИЋА, проф. Унив. у Београду

КЊИГА X СВ. 1—3

ШТАМПАЊЕ ОВЕ КЊИГЕ ПОТПОМОГНУТО ЈЕ ИЗ ЗАДУЖБИНЕ
д-ра ЉУБ. РАДИВОЈЕВИЋА С. К. АКАДЕМИЈЕ

ДРЖАВНА ШТАМПARIЈА
КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ
БЕОГРАД, 1931

САДРЖАЈ Х КЊИГЕ

Расправе.

	СТРАНА
1. Гојко С. Ружичић: Језик Петра Зоранића. Задарски дијалекат у почетку XVI века (наставак)	1— 90
2. Радомир Алексић: Језик Матије Антуна Рељковића (свршетак)	91—165
3. Stjepan Ivšić: Glagol <i>morati</i> ‚debeo‘ i imperfekt <i>morah</i> ‚poteram‘	166—170
4. Jelka Ivšić: Ћ у senjskom govoru	171—178

Прилови.

1. Fr. Plešić: Jedna stilistička primedba	179—182
2. Мојо Медић: Да ли „врбаски“ или „врбашки“?	182—185

Хроника.

1. А. Белић: Фонолошка конференција у Прагу од 18 до 21 децембра 1930 год.	186—190
2. Антоан Меје у Београду	190—193
3. П. Ђ.: Јозеф Зубати (1855—1931)	194—196

Критика.

1. А. Белић: <i>Mieczysław Matecki</i> , Przegląd słowiańskich gwar Istriji (z 6 mapami). W Krakowie 1930. 160. 8°.	197—207
2. А. Белић: <i>Mieczysław Matecki</i> , O podział gwar Krku (z mapą). Prace filologiczne XIV (1929)	207—212
3. А. Белић: <i>Mieczysław Matecki</i> , Praszów. ě w ikawsko-ekawskich dialektach Istriji środkowej. Archivum neophilologicum (Polska Akademia Umiejętności) I (1929—1930) 13—26	212—214
4. А. Белић: <i>Karl H. Meyer</i> , Untersuchungen zur Čakavština der Insel Krk, von —. Mit einer Karte in Rodardruck. 1928. Leipzig. H. Haessel Verlag. 135. 8°.	214—222

	СТРАНА
5. П. Ђорџић: <i>O. Grünenthal, Das Eugenius-Psalterfragment mit Erläuterungen (Sammlung slavischer Lehr- und Handbücher. III Reihe: Texte und Untersuchungen)</i> , Heidelberg 1930, 47 стр.	222—224
6. С. Куљбакин: <i>Лавров Акад. Пешро</i> . Кирило та Методиј в давно-слов'янському письменстві. У Киіві. 1928. 421 стр.	225—237
7. Б. Милетић: <i>Ekblom R. Zur Entstehung und Entwicklung der slavo-baltischen und der nordischen Akzentarten. Skrifter utgivna av K. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala. 26:2</i>	237—244
8. М. Ивковић: Единството на българския езикъ въ неговитѣ наречия, отъ проф. д-ръ Л. Милетичъ [Български прѣгледъ, София 1929. Год. I, кн. I, стр. 3—21]	244—252

Библиографија.

Скраћенице	253—254
I Филозофија и језик	254
II О прасловенском и словенским језицима	254—256
III Етимологије, историја речи, тумачење речи, збирке речи	256—260
IV Несловенски језици	260
V Старословенски језик и црквенословенски	260—261
VI Српскохрватски језик	262
а) Граматика и граматичка питања	262—263
б) Савремени књижевни језик и правопис	264—265
в) Дијалекти	265—266
г) Текстови стари и нови, издања; њихова критика, порекло итд.	266—271
д) Историја српскохрватског језика	271—272
ђ) Метрика	272
VII Речници стари и нови српскохрватског језика (српскохрв. и ког страног језика)	273
VIII Биографије, аутобиографије и сл. грађа	273—275
IX Библиографија	275—276
X О становништву, насељима, њихову пореклу	276—281
XI Различно	281—282
XII Словеначки језик	282—283

Језик Петра Зоранића

ЗАДАРСКИ ДИЈАЛЕКАТ У ПОЧЕТКУ XVI ВЕКА

(Наставак)

7. Једначење и сажимање самогласника

§ 131. Сажимање двају самогласника истог образовања у непосредном додиру налази се у малом броју случајева. Обично је тај појав извршен у старим, нерашчлањивим сложеницама у којих се први део завршавао, а други почињао истим самогласником, или у облицима у којима је између два иста самогласника изгубљено *j*:

uu — *u*: *pri*ti 71₂, 88₃₅, *prido*h 6_{32—33}, *pridos*mo 7₃₂ итд., *prime*š 71₃, *primi* 83₅, *prim'* 77₃₉, *primite* 69₁₆ (ориг. очигледно грешком *primimite*) и сл.,

ee — *e*: *ne* (gen. sg. fem.) 5₈, 6₂₅, 14_{14, 18}, 15₁₂, 18₁₅, 19₂₆, 21₃₈, 24₂₀, 29_{6, 14, 18, 19}, 44₃₅, 46₈ итд. често, поред облика са очуваним *j* и без сажимања *neje* 24₂₆, 89₂₈ у прози, и 79₈ у стиху.

У новијим, рашчлањивим сложеницама сажимање се по свој прилици, осим у ретким случајевима, није вршило, зато што је у језичком осећању већином била жива гласовна слика појединих саставних делова. Таквих примера је мало. Без сажимања је написано: *rooblači*ju 24₃₈ (ако је у ориг. одиста тако), а са сажимањем *ropča*še 49₁₀ (ориг. *ropchiasce*, Б. транскрибовао *roopča*še). Треба ипак напоменути да у првом примеру, који се налази у стиху, оба самогласника *oo* имају вредност једног слога. Може бити по среди и синереза.

Слично двојство у поступању са самогласницима у непосредном додиру код рашчлањивих сложеница показују и савремени говори. Поред обичног *црндок*, *идочим*, *поодмаћи* и сл. налази се у њима ређе и *жушџока*, *идкџе* (*ид џкџе*) и сл.

§ 132. Ако су у непосредан додир дошла два од самогласника различитог образовања *e*, *a* или *o*, сажети су у један, пошто су претходно изједначени. Судећи по већини примера који долазе у Зоранића, једначење самогласника вршило се према другом, дакле у оном истом правцу у коме се вршило и једначење сугласника. Број примера је доста ограничен:

oa — *a*: *stah* (1 sg. imperf. од *stojati*) 11₂₉, 12₃₀, 16₆, 83₃₈, 85₁₃, 93_{30, 32}, 94₂ (не наводим примере који би могли бити и 1 sg. aor. од *stati*, као 88₃₂, 89₂ и сл.), *staše* (3 sg. imperf.) 15₈₇, 17_{2, 7}, 18₂₉, 19₂₆ итд., *stahu* (3 pl. imperf.) 20₂₉, 41₁₆, 43₂₄, 47₁₇ итд., *stati* (inf.) 12₉, *opas* 67₂₈, 87₂₈,

oe — *e*: *steći* (part. praes.) 7₃₈, 12₂₈, 86₂₇, 88₁₉, 89₄ и сл., поред *stojeći* 12₃₄, *nastojeći* 49_{11—12}, образованих наново према облицима 3 pl. praes. као *stoje* 3₂₁, *nastoje* 16_{19—20}, који због стеге система у сад. времену нису подлегли сажимању,

ae — *e*: *zeci* 42₉.

§ 133. Сажимање самогласника после губљења сугласника *j* претпостављају неки научници и у појединим облицима односно-упитне основе *koga*, *komu* (м. *kojega*, *kojemu*) и сл., и присвојних основа *moga*, *tomu*, *tvoga*, *svoga* итд. (м. *mojega*, *mojemu*, *tvojeга*, *svojeга*), који су обични и у Зоранићеву језику, и у осталим источничакавским споменицима. На основу тога они допуштају да су се при сажимању самогласници могли једначити и према првом. Решетар због тога облик *steći*, који се тој претпоставци противи, тумачи аналошким утицајем других глаголских прилога на *-eći*, пошто „глаголскијех прилога на *oći* нема“ (*Rad CXXXIV* 152). Међутим кад већина примера са сажимањем двају самогласника који нису могли потпасти под утицај аналогije других облика говори у прилог правила да се при сажимању једначење вршило према другом самогласнику, онда је ту претпоставку тешко примити. Ја мислим да све те краће облике заменица и заменичких придева треба тумачити аналогijом према облицима одређених придева, који су такође добивени аналогijом према облицима заменица *toga*, *tomu*, *koga*, *komu* у свима српскохрватским говорима.

§ 134. Од основа *moj*, *tvoj*, *svoj* Зоранић има и облике по спољашњем изгледу сасвим правилно сажете: ном. sg. fem. *ma*, *tva*, gen. sg. fem. *me*, *tve*, *sfe*, dat.-loc. sg. fem. *moj*, *sfoj*, instr. sg. fem. *mom*, *tvom*, *svom*, gen. sg. m.-n. *tveга*, loc. sg. m.-n. *mem* (в. примере у § 257). Они долазе скоро искључиво у стиху, одн. слику. Проза има свега девет примера: *ma* ном. sg. fem. 29₂₉, 94₃₉, *tva* ном.

sg. fem. 3₁₈, 64_{88, 86, 41}, 81₂₈, *tvu* acc. sg. fem. 45₈₁, *sfu* acc. sg. fem. 18₈₈. У лекционарима и другим споменицима их већином нема. Само у тестаменту попа Брајка Храншића долази једном по с в џ и к џ ш и џ ц ии, поред своџи д џ ши, моџи кр џ ц ер ши, н џ в ести моџи.

Те околности одмах на први поглед одају њихову природу. По среди су већим делом творевине песничког језика, образоване свесном аналогјом, за љубав слика или метра, према облицима упитно - односне основе *ki, ka, ko*, са којом су основе *moj, tvoj, svoj* већ имале додирних тачака. Кад је на пр. у gen. sg. masc-neutr. према *koga* било *moga, tvoga, sfoga*, у dat. sg. *komu — tomu, tvomu, sfomu*, у loc. sg. према *kom — tom, tvom, sfom*, није било необично образовати и у nom. sg. fem. према *ka — ma, tva, sfa*, у gen. sg. fem. према *ke — me, tve, sfe*, acc. sg. fem. према *ku — tu, tvu, sfu*.

§ 135. Таквога је карактера вероватно и један део примера из прозе. Одиста, изрази у којима долазе имају већином јасну карактеристику песничког језика — инверсију: *misal me ma grize* 29₂₉, *misal ma* 94₃₉, *misal tva* 3₁₃, *milost tva* 64₄₁, *љubaf sfu* 18₈₈. Али није искључена ни могућност да су, бар неки облици, као nom. sg. *ma* и *tva*, постали гласовним путем, сажимањем после губљења сугл. *j*, вероватно само у нарочитим изразима и положајима, као у примерима: *tva milost (zna)* 64₈₄, *tva (dake) milost (rači)* 64₃₅, *tva (razborna) hitrost* 81₂₈ и сл., и да су, дакле, били у употреби и у обичном говору.

§ 136. У глаголским завршецима *-am, -aš, -a* итд. (место *-ajem (aju), -aješ, -aje*) имамо, као и у осталим српскохрватским говорима, сажимање врло старог порекла, можда и прасловенско дијалекатско.

§ 137. Облици *podne*, поред *poldne, poldno*, и *doñi, doñe, doñem, doñim, najdoñem*, поред *dolña*, нису постали сажимањем *oo* после вокализације *л* у *o*, као што мисли Решетар (*Rad CXXXVI* 106), него губљењем сугласника *л* на крају слога пред денталом (§ 192). *Z*, који уопште не зна за замену сугл. *л* са *o*, има такође облик *dopodne* (в. § 115). Исто тако су добивени и *koko, nikoko, toko, toka, toku, tokoje, tokoj*, од *kol(i)ko, nikol(i)ko, tol(i)ko* итд. (§ 192).

8. Губљење самогласника

§ 138. Разни старији самогласници често су изгубљени у Зоранићеву језику. Облици без некадашњег самогласника нарочито су многобројни у стиховима. Али међу њима, разуме се, поред

примера правог губљења који су израз живог народног говора Задра и околине има и знатан број примера вештачког скраћивања, изазваног потребама метра, тј. примера елизиге. Да бисмо добили правилну слику особина задарског говора XVI века у овом правцу ми ћемо њих издвојити, па закључке оснивати првенствено на примерима из прозе.

Само у изузетним случајевима, кад прозни текст довољно осветљава извештан појав, узимаћемо у обзир и примере из стихова.

И по спољашњој страни, а и по природи самога појава, могу се разликовати две врсте губљења самогласника: у средини речи и на крају речи. У средини речи самогласник је у Зоранића изгубљен у ретким примерима, али обично дефинитивно. На крају речи, међутим, губљење је често, али је опет већином произвољно, чак и у истим речима, и зато се једна иста реч употребљава час са првобитним самогласником, час без њега, без нарочитих погодаба, или у најмању руку под погодбама које је већином немогуће утврдити. Врло је мален број речи у којима је првобитни крајњи самогласник изгубљен дефинитивно, тако да се више никако не јавља.

§ 139. У средини речи изгубљен је самогласник у примерима:

malne (од *malo ne*) 37₁₁, 48₁₂, 85₃₇, 89₉, и са редукованим *л* (в. § 192) *mane* 17₉ (Б. транскрибовао *malne*),

dvanadeste 71₈₈, 93₁₂, *trinadestom* 29₅,

pokle 41₂₀, 42₂₀, 45₃₀, 48₁₈, 51₃₃, 53₂, 57₂₈, 84₅ и сл., поред *pokole* 41₁₈, 52₁₁, 82₃₇, у коме је *о* сачувано или реконституисано јамачно према облицима као *pokol* 8₈₂, 18₁₉, 19₂₉, 41₉, 30 итд., *odkol* 11₂, 3, 8, 54₂₂ и сл.,

dokle 17₂₅, 40₂₈, исп. *dokol* 18₂₉, 22₃₅, 23₃, 31₁₈ и сл.

Затим, вероватно, и у

koko (са редукијом *л* испред *к*, в. § 192) 17₁₇, 18₂, 28₂₄, 38₂₆, *nikoko* 12₃, 19, 40₂₉, *toko* 5₃₆, 8₆, 18₃₂, 29₁₆, 61₃₃, 94₅, *toka* 15₁, *toku* 36₃₂, 63₂₅ а, 75₁₄ б, *tokoje* 32₃₄, 40₂₃, 64₂₀, 85₂₅, 87₂₉, *tokoј* 34₂₀.

kuko, *kukogodi*, *tuko*, *tukoje*, *nikuko*, *tuku* (са старијим прелазом *ол* у *у*, в. § 128),

projdmo 16₂₄ у прози, и *bište* 57₃₁, *slište* (Б. *sliš'te*) 57₈₈ (× 2), 86 (× 2), 89 (× 2), 58₃ (× 2), 6 (× 2) итд., *račte* (Б. *rač'te*) 57₈ — све у стиху.

Али су овде могли бити од утицаја и прилошки облици *kolь*, *tolь* са старом редукијом вокала на крају, одн. готови

облици *projd, biž, sliš, rač* и сл., добивени губљењем самогласника *u* на крају речи, исп. *poj*, м. *pojđ* (§ 142).

И облици *negli* 20₈₂, *večkrat* 3₆, 5₈₅, 12₅, 28₈₉, 38_{21—22}, 29₉, 39₉, 42₆, 16 и сл. биће пре образовања од готових облика *neg, več*, са губљењем самогласника на крају (в. § 143), него примери губљења у средини речи. Исто тако и *mnogokrat* 24₁₁, од *mnog + krat*, исп. *mnogokrat* 14₁₉, 38_{38—39}, 49₇.

§ 140. Да ли је и облик *nis* (1 sg. praes.) 69₁₅, 81₁₂, 87₂ (све у прози) и 23₂₈ (у стиху) постао на тај начин што је прво изгубљено *a*, па услед тога и *m*, или друкче, тешко је рећи. Али је несумњиво да претставља стварну црту источничакавских говора, јер се налази и у другим споменицима, на пр. у Александриди, исп. примере које наводи Јагић, *JArch XIII* 627—631.

§ 141. Облици *hoć* (2 sg. praes.) 68₁₉, 35, 66₉ (× 2), 10 (× 2), *ć* 30₁₄, 67₂₆, 68₂₀, 78₈, *neć* 73₂₁ (све у стиху) и *mož* (2 sg. praes.) 7₂₆ (у прози), 19₉, 67₃₁, 73₁₈ (у стиху) нису постали губљењем самогласника, него су познати остаци старог конјунктива.

§ 142. На крају речи губљење је самогласника много чешће. Има га и у облицима променљивих речи, али сразмерно мало. Такав је, најпре, познати општи српскохрватски облик:

netoj 7₂₄, 19₂₀, 22₂₈, 31, 29₈₀, 51₂₇, 67₃, 11, 19, 23, 35, 68₁, 18, 94₁₆, исп. и *netojte* 56₂₄, 25, 65₅. Осим тога:

poj (2 sg. imperat., са познијим губљењем *d*) 21₂₉, 53₃₆, 54₆, 80₄, поред *pojdi* 88₅, исп. и *projdmo* 16₂₄, *hod* (2 sg. imperat.) 12₈₅, поред *hodi* 89₇.

То су једини примери губљења крајњег *u* у облику 2 sg. imperat. који долазе у прози. Али их у стиху има врло много (исп. § 50). Зато је врло вероватно да је задарски народни говор у Зоранићево време ипак знао за овај појав, бар у извесној мери.

j (3 sg. praes.) *kako j po naravi* 17₂₂, *kako j običaj* 44₁₃ (исп. *kako je običaj* 88₁₆), *ča j triba* 33₁₅, *tako j hotila* 51₂₉, *tu j ukopana* 46₇. Пример *golubica j uraj* 90₂₁ не бројим зато што је цитат из претходног стиха.

Можда је такав и једини пример

s (2 sg.) *ča s vidil* 16₂₃ (ако није грешка).

Између осталих променљивих речи само енклитички облик датива замен. 2 л. једн. има скраћен самогласник у једном једином примеру у прози: *kato t se vidi* 17₂.

§ 43. Највише је примера губљења на крају непроменљивих речи. На прво место долазе облици с партикулом *pe* (старо *že*):

jer 7₂₅, 27, 28, 12₁, 13₃₆, 14₂, 17₁₄, 23, 84, 21₁₆, 28₁₈, 81, 31₁₉ ИТД. врло често, према једином прозном примеру *jere* 12₂₅, и у стиху 22₈₂, 23₃₂ и сл.,

jur 6₂₈, 84, 7₆, 11, 18, 11₈₇, 17₇, 8, 23, 18₂₉, 27₂₁, 27, 29₄₀ и сл. често, према *jure* 6₈₂, 7₂, 13₂₁, 17₂, 27₃₇, 64₈₈, 69₁₇, 24, 71₁₁ ИТД, *ter* 7₃, 45₂₁, 83₁₂, 35, а само у стиху *tere* 9₂₂, 10₂₇, 21₈₁, 60₂₈ 61₃₁, 62₁₃, 79₁₄ и сл.,

ner 19₃₁, (исп. и у стиху 19₁₄, 30₁₉ и сл.),

nigdar 6₂₅, 12₃₆, 27₂₀, 29₂₇, 31, 38₂₈, 27, 44₈₈, 49₃, 53₃₇ и сл., а само једном *nigdare* 14₉,

ništar 21₂, 40₂₇, 94₉, исп. и у свези *ništarmañ(e)* (в. ниже), *ničesar* 80₃₁, *ničemur* 6₃₆, поред *ničimre* 41₂₃,

nitkor 70₂₈, *nikomur* 21₁₉, 37₂₈,

ča-godir 86₈₈, 94₂₀, *kojugodir* 41₁₃.

У облицима с речцом *godi* (старо *godě*) то је ређе:

ča-god 54₃₆, 65₈, поред *godi* 5₂₈, 17₂₇, 53₁₉, *čagodi* 41₂₉, 64₄₂, *kigodi* 28₃₈, 45₆, 55₁₆, *tko godi* 43₃₄, *kada godi* 84₉ и сл.

У појединим прилозима и предлозима доста често:

još (са редукијом *ć*) 13₅, 31, 16₂₀, 20₂₉, 21₂₁, 24₁₃, 28₁, 81, 29₃₈, 89 ИТД., поред *jošće* 30₂₅, 76₂₅,

već 3₁₇, 6₃₆, 11₃₉, 15₂₄, 17₁₅, 17, 20₃₂, 29₂₄, 38₂₇ (× 2), 39₈ ИТД. често, исп. и *većma* (са доцније доданом партикулом *-ma*) 6₂₂, 7₁₆, 22₁₅, 25₂₅, 28₂₅, 27, 29₇, 39₈₇ ИТД, *većkrat* 3₆, 5₃₅, 12₅, 28₈₉, 38₂₁₋₂₂, 29, 39₉, 42₆, 16 ИТД., поред *veće* 3₂₀, 5₂₈ (× 2), 12₄, 17, 37, 19₂₈, 29₁₅, 38₁₈ и сл.,

ništarmañ 5₃₆₋₃₇, 17₃, 65₁, поред *ništarmañe* 4₆, 5₂₉, 12₃₈, 17₁₆, 19₂₅, 20₃₂₋₃₃, 28₂₅, 29₃₅ ИТД.,

udiļ 6₁₅, 12₁₃ (× 2), 41₂₄, 49₃₃, 69₁₀, према *udiļe* 45₁₉, 71₇, 88₄₀,

daleč 70₁₈, према *daleče* 7₂₇, 57₇,

kroz 12₂₁, 15₉, 32, 17₆, 15, 29₁₉, 22 ИТД., поред *krozi* 3₁₈, 21, 7₁₈, 12₁₀, 15₇, 15, 24₁₉ ИТД.,

bud 57₂₉, 93₂₈, према *budi* 3₁₈, 7₂₇, 12₄, 7, 11, 20₈₂, 22₁₄, 28₂₇ и сл.,

al 28₃₈, 37₁₇, 71₁₈, према *ali* 4₃₃, 7₂₃, 11₃₇, 38 (× 2), 12₅, 13₃₂ (× 2), 14₃₀ ИТД. врло често,

alit 88₃₁, према *aliti* 83₂, 88₄₁,

nut 13₂₅, 31₂₃, 43₁₄, 83₁₁, 95₉,

pak 6₃, 10, 13₅, 37, 16₁₃, 31₁₈, 33₁₃, 37₁₁, 39₂₉, 40₁₇ ИТД. често, исп. у *Z paki* (*Rad CXXXVI* 178). Обично са секундарним *e* и тамо и у Зоранића *pake* 3₂₆, 12₁₅, 23, 25, 15₁₄, 16₄, 17₂₅ ИТД. често,

tad 13₄₀, 16₅, 17₁, 5, 26, 80, 84, 19₂₇, 88, 22₁₀, 18, 24₂₃ итд. врло често, према *tada* 3₁₂, 13₈, 15₂₈, 31, 16₂₅, 88, 17₅, 18₃₈, 19₃₀, 20₈₁ и сл., *sad* 12₁₇, 14₂₀, 19₃₂, 28₁₇, 40₈₄, 41₂₈ итд., према *sada* 4₃₅, 7₃₀, 13₃, 18₃₅, 37₂₆, 86, 38₈, 9 и сл., *kad* 13₂₅, 24₂₀, 27₁₆, 29₂₅, 39₁₆, 43₁₈ итд., према *kada* 6₂₉, 12₁₅, 15₆, 17₉, 27₃₈, 28₅ итд., *cić* 17₁₅, 20₈₈, према *cića* 48₂₄, 49₁₀ у прози, и 31₁₆ у стиху, *pokol* 8₈₂, 18₁₈, 19₂₉, 41₉, 30 итд., *odkol* 11₂, 3, 8, 54₂₂ итд., *dokol* 18₂₉, 22₈₅, 23₃, 31₁₈ итд., поред *pokole* 41₁₈, 52₁₁, 82₃₇ (исп. и *pokle* 41₂₀, 42₂₀, 45₃₀ итд., *dokle* 17₂₅, 40₂₈ итд.), *okol* 10₂₇, 17₁₁, 38₈₄, 57₁₆ (× 2), 24, 70₁₃, 83₃₀, поред *okolo* 54₂₂, 85₃, 19, 90₁₀, 93₁₆, *neg* 6₈₈, 11₃₇, 13₂, 88, 15₂₄, 21₂₀, 22₁₄, 15, 23₁₉, 29₁₅, 36 итд. често, исп. и *negli* 6₅, 19₂₈, 20₃₂, 28₂₅, 45₂₆ итд., поред јединог примера у прози *nego* 69₃₆, и у стиху 20₁₂, 18, 32₁₆, 36₃₆, 66₁₄, 63₂₂ итд. и, опет у прози, *negoli* 7₂, *prik* 4₁₅, 12₃₀, 13₂₅, 40₅, 46₁₄, 47₁₅ итд. само тако, али исп. у *Z priko* 44₃₀, 45₈₂, 67₄, 5 и сл., *vrh* 7₁₁, 12₈₆, 23₂₄, 37₁₈, 41₃₁, 47₃, 32, 62₁₇ итд. редовно тако, поред јединог *vrhu* 57₈ у прози, и 21₁ у стиху, *mej* 14₃₅, 17₃₄, 22₁₉, 23₁₈, 30₈, 38₁₅, 36, 43₁₆, 44₈ итд., поред *meju* 14₁₉, 50₈, 52₈₆, 53₈₅, 54₃₅, 72₃₁, и *meu* 13₃₆, 14₇, 23, 24, 15₄, 17₈, 20, 26, 43₂₁, 85₃, *kud* 5₃, 84₈₇, 87₃₅, 88₁₅, *odkud* 4₁₈, 15₂₀, 24₂₅, 28₄, 29₁₄, 43₃₉, *tud* 84₈₅, *odtud* 27₂₂, *sfud* 85₄₀, *od ovud* 71₂₅, поред *kude* 48₃₅, 51₂₄, *odkude* 4₁₆, 14₄, *tude* 48₃₉, *sfude* 15₃₄, 87₃₇, и *tuda* 42₃₉, 75₄₀, 79₁₆ (стих), *onuda* 40₂₅ и сл., *zgor* 15₁₇, *uzgor* 85₂₁, и можда *k zgor* (ориг. *chzor*, Б. *k gor*) 37₁₂, поред *gori* 47₂₈, 70₃₀, 81₂₅, 93₇, 95₉, и у стиху 75_{16а}, 90₁, *protif* 13₁₁, 70₂₇, *suprotif* 46₂₇ (исп. ст. сл. противъ, и у *Z protiva* 10, 12, 17, 19, 24, поред *protif* 11, 19, 23 итд.).

§ 144. У погледу на овај појав Зоранићев језик се осетно разликује од језика старијих источночкавских споменика. У лекционарима је Решетар (*Rad CXXXIV* 153—154) констатовао губљење самогласника само у *-kolě*, *-desete* у средини, и честици *-re* на крају речи. Детаљним проучавањем ове црте можда ће се наћи још који усамљен случај, као што је на пр. у *Z svrh* 4₁₂ поред обичнога *svrhu*, или евентуално (ако заиста претставља губљење крајнега *y*, исп. ст. сл. противъ) — *protif* (исп. *protiva*, са секундарним покретним *a*). Али то ипак неће изменити чињеницу да је

језик њихов у овом правцу врло конзервативан. Остали мањи споменици немају довољно примера за упоређивање. Само глагољска листина из Книна (АС 60) пружа неколико интересантних података на основу којих се ближе и тачније може одредити хронологија овога појава у задарском дијалекту. У њој већ налазимо примере скраћивања у у предлогу *теји*: *змен иннх, мен собом, мен ннми* (× 2), затим скраћивање *е* у речци *-је* (ст. сл. ждѣ): *такон* (× 3) поред *оногаѣ* (× 3), осим скраћивања у речци *-ре*: *т'р*, поред *ѣѣ*.

На основу тога може се закључити да је већ средином XV в. губљење крајњих самогласника у задарском дијалекту било узело јачег маха, и да Z претставља нешто ранији ступањ његова развитка.

§ 145. По пореклу своје губљење самогласника у средини речи је бесумње гласовне, а губљење на крају мешовите, фонетско-морфолошке природе. Под утицајем нарочитих чинилаца које сада није могуће одредити, можда положаја речи у реченици, темпа говора, дужине речи и сл., неки кратки ненаглашени самогласници на крају непроменљивих речи који нису били носиоци семантичке вредности могли су бити изгубљени гласовним путем. У другим приликама, међутим, губљење је изостајало. На тај начин добивена је напоредност једних и других облика у истим речима, па на основу ње добивено осећање произвољних алтернација *вос* / *ѡ*, које су се могле механички преносити и на друге речи. Утолико лакше што су такве алтернације постојале на крају неких речи још и раније. Оне су у српскохрватском језику биле добивене после губљења полугласника у отвореном слогу у оним основама које су у прасловенском имале на крају речи алтернације пуног и редукваног вокала, као што су на пр. ст. сл. *толѣ* | *толи* | *толѣ*, *кољѣ* | *коли* | *колѣ*, *нѣљѣ* | *нѣли* | *нѣлѣ*, *вѣнѣ* | *вѣноу* | *вѣнѣ* и сл., као и у речима које су у једном положају губиле полуглас на крају, а у другом га чувале, на пр. у предлозима-префиксима *сѣ*, *изѣ*, *вѣзѣ*, *надѣ*, *подѣ*, *обѣ* итд. Исп. Белића, *Глас LXII* 210—211, *РФВ XLVIII* 362—376.

§ 146. Облици са самогласником према облицима без самогласника јављају се и у неким другим категоријама речи, али су они друкчијег карактера и другог порекла.

Без крајњег самогласника *и* долазе често облици неодређеног начина:

reć 38₁₁, 70₂₉, 94_{3, 31}, *dat* 69₁₂, *znat* 44₂₃, *bit* 23₁₉, 95₁₄, *vidit* 6₃₃, 13₃₆, 14₁₀, 15₂₆, 18₈₁, 71₈₁, *providit* 7₂₉, *složit* 24₂₆, *stvorit* 13₃₁,

satvorit 50₈₀, *prитvorit* 48₂₀, *općit* 12₁₇, *držat* 29₁₇, *obrat* 6₄, *zazvat* 7₂₄, *živit* 84₂₆, *platit* 69₁₅, *zбудit* 43₂₅, *utišit* 12₁₀, 41₂₄, *ugasit* 6₂, 42₃₈, 53₇, *pomislit* 29₁₉, *priбродit* 12₃₈, *odvratit* 6₈, *umorit* 38_{31—32}, *razcvilit* 39₃₇, *prijat* 38₂₁, *погледат* 54₃₅, *odagnat* 39₈₀, *priбivat* 71₂₉, *poćinut* 50₁, 33₈₄, 84₂₇, *izgarat* 29₂₁, *stanovat* 28_{23—24}, *zauhitit* 94₁₀, *istumaćit* 72₂, *stumaćit* 72₃.

Ипак су облици са *u* у великој превази. То нарочито важи за инфинитиве на *-ћu*, двосложне облике уопште, и облике с основом на сугласник: *reći* 22₁₅, 23₁₄, 24₂₀, 28₁₇, 29₄, 37₂₀, 26₁, 38₁₃, *izreći* 31₂₃ итд., *моći* 6₂₅, 7₄, 15₂₆, *помоći* 7₂₉, — *biti* 4₁₀, 13₃₁, 17₃, 28₈₀, 32 итд. и редовно *morebiti* 7₂₇, 11₃₇, 17₃₄, 18₂₈, 19₂₇, 31₄₁ итд. често, *peti* 19₃₁, 20₈₅, 21₂₀, 22₁₅, 23₂₄, 24₃₂, 25₈₀, 27₈₂, 31₃₂, 37₁₅, 22₁, 24 итд., *dati* 7₅, 28₁, 13₂₀, 35₁, *stati* 12₉, *znati* 28₈, *zvati* 28₉, *doјti* 6₁₇, 12₁₀, 13₂₆, *najti* 6₃₆, 12₇, 24₁, 26₁, *proјti* 6₁₉, 13₂₅, 17₂, *poјti* 31₂₇, *pasti* 14₁₅, 27₃₀, *бљusti* 14₃ итд., — *ulisti* 13₃₆, 15₂₃, *preнести* 12₈₄, *dovesti* 13₃₉, затим *viditi* 13₁, 14₂₁, *utoliti* 4₂, 13₂₈, 28₂₅, *ugasiti* 28₂₅, 28₁, *obeseliti* 17₃₄, 21₁₈, *obslužiti* 17₁₇, 27₃₄, *ćiniti* 24₂₁, 27₃₂, *ućiniti* 13₃₃, 17₂₈, 28₇₆, *složiti* 23₁₇, *držati* 13₂₇, *uzdržati* 15₁₃, *dobiti* 6₁₂, *živiti* 45₂₀, 52₁₄, 89₁₈, *приživiti* 7₂₆, *izбудiti* 31_{30—31}, *odvratiti* 12₃, *poćinuti* 28₈₄, *skončevati* 7₂₅, *naslidovati* 6₁₁, *razcvilevati se* 29₃₁, *zašćicevati se* 24₂₃ итд. Размера краћих и дужих облика у прози износи приближно 1 : 10.

§ 147. Исто тако има и доста облика прилога садашњег времена без самогласника на крају :

hteć 45₃₈, *mneć* 50₃₁, *buduć* 3₉, 50₃₀, 76₃, *videć* 3₂₂, 70₈, *могуć* 7₁₈, 20₃₄, *држеć* 7₆, 13₂, 15₃₂, *појуć* 30₅, 94₃₁, *sumнеć* 43₈₃, 48₃₈, *помнеć* 50₁₂, *трепеć* 13₃₁ (примери 16₂₂, 40₂₈, 42₃₅ не иду овамо зато што су јамачно употребљени као придеви), *пишуć* 94₃₁, *тужеć se* 7₂₂, *braneć* 17₁₂, *љубеć* 41₈, *смijuć* 43₂₅, *плачуć* 7_{21—22}, *зовуć se* 48₂₃, *шушућ* 16₃₅, *гореć* 5₃₄, *ловеć* 40₂₆, *летеć* 49₇, *ћудеć se* 7₃₃, *ћујуć se* 83₃₀, *блудеć* 29₂₉, *уфajuć* 4_{8—9}, 43₃₈, *милујуć* 46₁₁, 72₅, *уздишуć* 48₉, *гукajuć* 47₃₇, *дуhajuć* 17₁₃, *нуkajuć* 17₂₁, *жубереć* 30₄, *сурлајуć* 37₁₀, *доходеć* 89₁₂, *размишљујуć* 40₇, *домишљajuć se* 42₂₆, *привоћујуć* 48_{8—9}, *турвитajuć* 80₃₅, *силовajuć se* 6₈.

Нескраћени облици су и овде бројнији: *hteći* 29₃₉, *mneći* 18₂₈, *budući* 3₇, 5₃₅, 38₁, 6₁, 2₁, 7₁₂, 11₃₇, 12₇, 14₃₁, 35₁, 16₂₇, 17₃₂, 27₂₄, 28₃₄, *videći* 13₂₉, 23₂₀, *могуći* 12₅, *steći* 7₈₃, 12₁₃, *vrući* 13₂₀, *појуći* 12₁₅, 19₂₃, 22₁₂, 23₂₃, 24₁₄, 29₃₆, 31₂₃, *greдуći* 7₁₁, 12₁, 13₈, 14₁₄, 15₃₃, *iшћуći* 3₂₃, 28₂₀, 29₂₉, *hodeći* 16₂₅, 17₁₉, *плачуći* 11₂₉, 12₆, 13₁, *јећеći* 7₁₉, 12₁₃, *текуći* 7₂₂, 12₂₁, *бижеći* 7₁₀, 28₂₃, *мућеći* 16₈, 15₆, *перуći* 12₁₈, *трнуći* 12₂₁, *дрћуći* 13₂₁, *хвалеći* 14₃₆, *cvилеći* 15₈, *пишуći* 3₂₇, *патеći* 5₃₃,

šalući 6₂₀, *časteći* 6₂₀, *živući* 6₂₇, *misleći* 7₁₁, *gojeći* 7₈₄, *hoteći* 12₁₈, *stojeći* 12₈₄, *čudeći se* 12₃₆, *vodeći* 27₃₇, *pasući* 27₂₄, *služeći* 21₂₁, *slišeći* 20_{30—81}, *čineći se* 20₃₀, *dubući* 27₂₆, *paļući* 20₂₉, *skučeći* 12₁₃, *govoreći* 6₉, 14₁₉, 15₁₆, 23₁₄, 31₂₅, *gledajući* 15₂₅, 32₁₆, 18₂₅, *razgledajući* 16₆, *besideći* 11_{31—32}, 27₂₅, *uzdajući se* 4₁, *sfršujući* 5₈₁, *prohajaјуći* 3₁₀, 12₂₂, *spominajući se* 15₇, 16_{37—38}, *privraćaјуći se* 30₂, *prijimajući* 5_{34—35}, *pripovidaјуći* 27₃₃, *uspripovidaјуći* 28₂₂, *iskomoļuјуći* 13₈ итд.

Размера краћих и дужих облика прилога садашњег времена у прози износи приближно 1:9.

§ 148. Ови познати, у савременим чакавским и многим штокавским, нарочито приморским говорима, потпуно уопштени облици не долазе у најстаријим источночкавским језичким споменицима, ни у *Z*, *B*, *Š*, ни у глагољским листинама. Решетар је само у *K* нашао један пример прилога садашњег времена без крајњег *u*, *vapijuć* (*Rad CXXXIV* 154—155). Због тога би се могло узети, као што то чини Решетар, да и они претстављају случајеве губљења крајњег самогласника. Али су могућа и друга тумачења. Краћи облици неодређеног начина могли би претстављати и гласовни облик старог супина, а краћи облици прилога садашњег времена старији облик асс. sg. партиципа.

§ 149. Неколико пута налазе се облици показне основе *ov* (*of*) без почетнога самогласника *u* *voj* 22₃₅, *u vih* 61₂₀, *u ve* 73₁₁, *pri voj* 35₁₁. Зато што сви долазе у стиху, а ниједан у прози, Будмани је ове примере схватио погрешно као примере елизије почетнога самогласника *o* изазване потребама метра. Међутим, Зоранићу ни у једном од ових случајева елизија није била потребна. Да је у свом говору имао само облике са *o*, *ovoj*, *ovih*, *ove*, он их је могао оставити и нетакнуте, и служећи се синерезом написати свуда са *o*: *u_ovoj*, *u_ovih*, *u_ove*, *pri_ovoj*, па да се тим метар стиха опет ни у колико не измени. Јасно је, дакле, да су краћи облици *voj*, *vih*, *ve* и сл. такође стварна особина Зоранићева говора, и да су (заједно са облицима основе *on* без почетног *o*) били у употреби и у народном задарском говору. Да је то тачно показују и примери који долазе у лекционарима. Решетар (*Rad CXXXIV* 153) наводи из *Z*: *u poј* (он чита криво *v poј*, в. § 125), *va no*, *va nom*, *na f*, из *K*: *na nom*, *po nom*. Исп. исто тако и у савременом чакавском говору Раба *vāv* (Кушар, *Rad CXVIII* 4), у Новом и другде.

§ 150. Постанак ових облика Решетар тумачи аналошким утицајем веза као *va to*, *va tom* и сл., а Кушар рапско *vā v* сажим-

мањем *ao* у *ā*. Међутим ни једно ни друго тумачење није без слабих страна.

Сажимање *ao* у *ā*, дакле с једначењем према првом самогласнику, тешко је, ако не и немогуће, допустити. Самогласници су се, као што смо видели, при сажимању једначили према другом (в. § 132). У везама *u ovom, pri ovom* и сл. оно је уопште невероватно. Тако исто је тешко допустити и аналошки утицај везе показне основе *to* са предлозима као *va, na, za* итд. И у старим источночкавским споменицима и у појединим савременим говорима видан је, напротив, сасвим супротан утицај: основе *ovo, ono* утичу на основу *to*, исп. *oto* м. *eto* у лекционарима, у Зоранића (в. § 114), и у савременим говорима

По свој прилици, порекло краћих облика је нешто друкче. Сажимања самогласника је било, али не у вези основа *ov, on*, с предлозима који се завршавају самогласником *a*, него у вези с предлозима с вокалом *o* на крају, као *po, do*. Најпре је, дакле, добивено *pōvot, pōvoj, dōvoga, dōve*, од *po^oovot, po^oovoj, do^oovoga, do^oove*. Из те везе су, онда, декомпозицијом *pō-vot, pō-voj, dō-voga, dō-ve* изведени краћи облици *vot, voga, voj, ve* итд., и доцније ступили у везу са другим предлозима, као *pri, va'u, na* итд. Дужина у *vāv* могла је бити добивена и према *pō, dō*, и из везе предлога с енклитичним облицима заменица као *vā nī, nā nī*, и аналошких *vā te, nā te, zā se* и сл.

§ 151. Напослетку, без почетног самогласника *u* долази често и предлог-префикс *iz*. Примера тога облика има у Зоранићевој језику доста, али се већим делом налазе у стиху. Зато примере из прозе означавам нарочито (пунијим бројевима):

a) z očiju 13₄, 10₂₅, 80₁₆ (поред *iz očiju* 15₃₇, 33₃₆, 76₁₄), *z ruk* 78₈₁ (поред *iz ruk* 69₂₄), *z dubrav* 74_{42b}, *z vedra neba* 89₃₄ (поред *iz vedra neba* 15₃), *z nemilosti* 62₄, *znevuarke* 13₁₁, 29₂₀, 42₃₆, 51₂₂, 34–35, 77₁₄, 30, 79₁₇ (поред *iz nevarke* 18₄, 32₁₀; исп. и *snevarke* 49₂₈, 50₃₄), *znutra* 59₁₀ (поред *iznutra* 83₁₄), *zvan* 26₁₆, 32₂₄ (поред *izvan* 15₂₄, 59₁₀), *zmeju* 72₃₁, *spod* 72₂₈. Исп. и примере у којима имамо замену предлога *sъ* предлогом (*i*)*z* о којој ће ниже бити говора — *nezmerne* 85₂₄ (поред *nesmeran* 5₃₄, 11₃₉, 22₅, 32₂₈, *nesmerni* 15₃₇, *nesmerno* 18₃₉, *nesmerne* 31₁₆ итд.), *z ĩe* 22₄, *z live* 26₁₉ (поред *s live* 51₃, 88₂₉).

Примери са самогласником су далеко бројнији: *iz prikla* 3₁₁, *iz vode* 7₂₃, 28, *iz daleĉe* 7₂₇, *iz ud* 8₁₀, *iz spiĉe* 12₂₇, *iz luka* 13₂, *iz jezera* 13₁₀, *iz paklene propasti* 13_{10–11}, *iz paklenih vrat* 14₁₇, *iz*

paklenih ogañ 15₉, *iz kojih vrat* 15₂₁, *iz ove propasti* 16₂₄, *iz tmin* 16₂₈ ИТД. ИТД.

б) *nezrečenoj* 49₉, *nezrečenu* 32₂₈, 36₁₇, *zrit* 76₂₆, *zreć* 34₈ (поред *izreći* 31₂₃, 76₂₀, 86₁, 87₂, *izrekoste* 72_{5—6} и сл.),

stumačit 72₃, 62₉ (поред *iztumačiti* 71₈₆, *istumačiti* 87₃, *istumačit* 72₂, *istumači* 71₃₂, *istumačiše* 47₃₃),

skusiti 20₃₄, 66₁₃ (в. § 5), *skusil* 58₈₄, 37, *skusila* 20₇ (поред *izkusi* 94₃₂, *iskuševaše* 70₂, *izkuševaše* 70₁₂),

spustif (*daž iz očiju*) 76₁₄, *spuštaj* 80₁₆, *spušćeni* 74_{11 b}, и можда *zpušća* 16₂₉ (ориг. *yuschya*, Б. *izpusća*), (поред *ispusti* 48₁₇, 93₈₆, *izpusti* 51₀, 70₃₃, 72₁, *ispustiše* 26₃₈, *izpustif* 39₁₃, 14, 43₁₈, 45₃₈, 50₂₀, *ispustifši* 7₂₀, *izpušćen* 47₃₈, 51_{6—7}),

spovidam 15₁₂, (поред *ispovidam* 81₂₃, *ispovij* 81₁₇),

zit 21₃, *zide* 15₂₀ (поред *iziti* 13₃₇, 39₁₆, 86, 40₂, 45₂₄, 27, 29, 47₃₂, *izide* 43₃₉, 59₂, *izajti* 46₃, *izajde* 45₃₄, 7₂₈),

spuni 76₁₉, *spuniše* 74_{86 a} (поред *ispuniti* 38₃₂, *izpuniti* 6₅, 23, *izpuni* 51₂₀, 53₃₉),

zranila 9₃₃, (поред *izrañen* 3₁₀, *izrañena* 42₁₈),

skoreni 8₃₈ (поред *iskoren* 10₃₀),

zmučena 11₁₆,

zbistren 34₂₈,

zustiť 63_{10 a},

zviše (*se z očiju*) 10₂₅,

zvor 64_{10 b} (поред *izviraše* 39₆, 83₁, *izvirujući* 17₁₀, *izvirajući* 16₂₈),

zraste (subst., acc. pl.) 55₃₆ (поред *izreste* 48₅, *izreslo* 48₇).

Такви су, вероватно, и примери *zabrana* 61₁, *zabrane* 90₂₅ (поред *izbrati* 82₁₇). Пример *zibrane* 72₁₃ напомиње познато западно-чакавско *zi* (исп. Белић, *Zamьtku* 18—19, *JФ I* 110—113), али је исувише усамљен, па се на основу њега не могу стварати никакви закључци.

У образовањима *zgubiti* 21₂₁, *zgubih* 8₈, 11₄, 5, 18₂, *zgubil* 30₃₅, 32₅, *zguđlene* 44_{8—9} (поред *izgubih* 6₂₈, 29, 84₃₄, *izgubi* 19₆, *izgubil* 21₂₁, 36₂₆, *izgubifši* 47₃₇), и *skazati* 20₃, *skazal* 36₁₆, *skaži* 22₃, 5 (поред *izkazati* 28₆, 87₁, *izkažujem* 24₃₁, *izkazuju* 87₄, 11) може бити и префикс *sž*, али је опет вероватније да су и то примери предлога *из* без самогласника на почетку.

§ 152. Овај кратки облик је био бесумње облик задарског народног говора, и врло старог порекла. Има га и у *Z*, али му Решетар није довољно истакао прави значај. Осим примера које

он наводи: *zbavi, shodeći, zvanka, znutra, z neba, zišal, zliže, z onoga, z hiž* (*Rad CXXXIV* 153; пример *skrsnutja* претставља сасвим други појав, в. § 193), ја сам, више случајно, нашао и ове: *izidi z ěga (sgnega) Z 32₈* (Решетар исправио у *iz*), *izliže zmeju (smeyu) 38₁₈*, *spovida se 6₈₂*, *spudiši* (2 sg. praes.) 84₅, *speľati vas iz zemľe* (3 sg. pr.) 90₁₈, *shajajućega is korabľa 91₁₃*, *Juda Skariot 14₃₅*. Биће свакако и других. Исто тако га има и у *Š*: *sbrana 8*, *scusěye 9*, *shasāge* (тј. *skazanje*) 11, *scupiti 58*, 54, *scuplenge 29*, поред *ispulněge 5*, *ysbaflenye 29*, *yspouidnicof 13*. Исп. и у *AC 37* з невинѣн, *AC 60* з оногаѣ срба (× 3), з врх рике, з богочина, с тѣховне (?), змен, поред из срба, из стола, ис плавна (× 2), ис чѣдомрић, изгв-бито, *AC 95* з боканца итд.

Несумњиво је такође да је кратки облик без *и* предлога-префикса *из* у задарском дијалекту раније био и доста распрострањен, много више него што би се могло претпоставити на основу Зоранићева језика, или језика *Z*. Примери које у њима налазимо претстављају у ствари само његове остатке. То на првом месту убедљиво доказује размера малопре наведених примера из *Š*: на 6 примера без *и* налазимо у њој само 3 примера са *и*. Осим тога јасан доказ о његовој раширености у раније време пружа нам и једна особина Зоранићева језика. То је употреба предлога-префикса *из* на месту предлога-префикса *s*. Исп. горе наведене примере *z ěe 22₄* (= *s ěe*), *z live 26₁₉* (= *s live*), затим, све у прози: *venac iz glave unese 51₂₂*, *same uze iz ruk otvore se 83₃₅₋₈₆*, *iz nebeskih dežel slizla jesi 13₃₃₋₃₄*, *iz vańske strane biše 85₁₁*, *iz vańske strane stah 85₁₃*, *iz druge strane dojde 88₂₆*, *voda iz visoka i strmena briga... pada 88₃₁₋₃₂* (говори се о водопаду Крке), *krv iz a sfih stran kipa... ide 13₁₉₋₂₀*, и у стиху *iz desne hti stavit 26₁₇*, и најзад сложене глаголе: *iz bi (san) 10₁₇*, 51₂₆, *izbudi 30₃*, *izbujen 80₃₇*, *izbud se 39₁₆*, 21—22, *izbudif se 47₃₁* (пример *izbuditi 31₃₀₋₃₁* не убрајам, зато што може имати и дистрибутивно значење).

Да у овим примерима немамо обичну замену предлога-префикса *с* предлогом префиксом *из(з)*, изазвану њиховим међусобним мешањем због хомонимије облика *з(с)* и *с(з)* види се по томе што за обрнуту употребу *с* на месту *из*, коју бисмо у том случају с правом очекивали, у Зоранићеву језику нема ни једног примера. Очигледно је, дакле, ту по среди други појав, наиме т. зв. крива регресија, до које је дошло услед доцнијег ширења облика *из*. А она, појмљиво, не би могла настати да

употреба кратког облика *з* није имала шире размере, и довела до хомонимиске колизије са предлогом *с*.

И задарски дијалекат је, дакле, некада, свакако до XV века, знао у већој мери за ову карактеристичну црту која је у савременим западночакавским говорима потпуно уопштена. Питање је сада да ли су за њу знали и локални чакавски говори даље на исток, говори Сплита, Хвара, Корчуле, тј. да ли је била распрострањена на целом терену источночакавског дијалекта. Из *B* и Марулићевих дела Решетар не наводи ниједног примера. Али то, наравно, не значи да их уопште нема, јер, као што смо видели, у Решетаровој студији овом појаву није обрађена довољна пажња. Зато су потребна детаљнија испитивања и ових и других источночакавских књижевних споменика у овом правцу. Она ће свакако бити интересантна, јер ће, ако њихови резултати буду позитивни, допустити да се утврди једна старија општечакавска особина — а у даљој перспективи и једна диференцијациона црта чакавских говора према штокавским.

9. Покретни самогласници

§ 153. Поједини крајњи самогласници прасловенског или српскохрватског порекла постали су у нарочитим речима покретни, тако да се у Зоранићеву језику могу задржавати или одбацити, а да се при том морфолошка или семантичка вредност речи ни у колико не промени. Њихову употребу одређују врло различити чиниоци које је тешко ближе одредити, често вероватно индивидуални психолошки, затим синтагматички, као што су: карактер гласовних група које настају везом речи, реченички нагласак, ритам говора и сл., а у стиху нарочито метар.

Покретни се самогласници налазе на крају предлога-префикса, прилога, свеза, и најзад партикула које се додају речима, дакле уопште на крају непроменљивих речи. Доста су обични и у прози, али много обичнији у стиху.

§ 154. Самогласник *а* је покретан прво на крају предлога-префикса *sa, iza, prida, pada, nada, oda, ka, oba, raza*. — Пошто је оно у овим случајевима полугласничког порекла требало би да се задржава по правилу чувања некадашњих полугласника, тј. кад иза предлога долази сугласничка група у којој је полугласник испао. Међутим, у Зоранићеву језику од некадашње његове употребе има само остатака. Обично се *а* налази на крају предлога:

а) кад су у вези с образовањима од *věsь* : *sasfim* (прилог) 9₃₇, 12₂, 19₂, 21_{21, 34}, 26₄ итд., *sasfima* 4₃, 5₃₈, 12₂, 22₈ итд., *sasvim* 84₁₉, *sasvima* 44₃₉, уопште врло често, затим *sa sfom* 6_{22—23}, *sa sfim* 7₉, *sa sfimi* 13₁₇, 39₃₂, *sa sfakim* 49₁₀, *iza sfih* 13₁₉, *nada sfe* 6₁₇, 21₃₀, 23₂₂, 28₂₈, 40_{4—5}, 49₃₂, 50₁₁, 51₈₁, *oda sfih* 67₄. Али има и *od sfih* 21₁₆, 48₃, *od sfakoga* 4₉, 14₃₂, па у стиху *od sfih* 25₃₆, *nad sfe* 8₃₆, 20₂₆.

б) кад су у вези с инстр. заменице 1 л. једн. : *sa mnom* 7₃₀, 8₁₁, 11₂₀, 12₂₇, 13₃₆, 55_{31, 32}, 81₂₇, 82_{31—32}, 89₇. За везу са другим предлозима има само један пример, и то без покретнога *a* : *nad mnom* 22₉, али је у стиху, па зато може и не бити особина обичног говора.

в) кад су у вези с енклитичким облицима заменица : *iza ŋ* 7₃₄, *nada ŋ* 34₂₉, и аналогјом према тим везама *prida me* 54_{26—7}, *prida se* 44₂₆, *poda se* 86₁₈, *uza se* 77₄ и сл.

§ 155. Иначе је употреба покретнога *a* делом везана за новију тенденцију да се гласовни изглед предлога сачува од измена које би умањиле осећање за модификацију значења коју предлог-префикс уноси у речи, а делом сасвим произвољна. Зато краће облике налазимо и онде где би по правилу имали бити дужи, и обрнуто. На пр. поред очекиваних *iza sna* 39_{17, 19}, 51₂₀, *ka dnevu* 39₄₈ имамо и *od sna* 50₁₈, *od dne* 5₃₇, *od psa* 49₂₅, *s psom* 49₃₂, *s mnogimi* 48₁, *s mnozimi* 37₃₂, *s mnogom* 46₂₁, *uz zjatje* 81₅, *s stvari* 83₉, па чак и *smrtju* (тј. *sa*) 79₃ итд., поред *obazrif* 43₁₅, *nadazrih* 86₁₉, *nadazri* 83_{11—12}, *odagnat* 39₃₀, *odagna* 39₉, 54₈, *razabrana* 61₂, *izašla* 7₂₈, налазимо и *izbrati* 82₁₇, *nadzrem* 34₂₇ (у стиху) и сл. И обрнуто, поред *s cvitom* 85₂₆, *s zlatovitimi kosciami* 51₁₃, па чак и са честим обележавањем гласовних промена које настају непосредним додиром сугласника у предлогу са сугласницима на почетку следећих речи : *Sladmilom* (тј. *ca*) 27₂₄, 88₈, 28₃₅, *Stanom* 54_{8, 14}, *strahom* 47₂₆, *sudom* 88₂₈ итд. (в. § 24) имамо и *sa cvitof* 13₅, *sa strane* 52₃₆ итд.

Нарочито се у глаголским сложеницама истиче тенденција да се прошири употреба дужих облика. Тако поред очекиваног *shranil* 61₂₁, *shrañen* 92₁₈, *shrañenih* 91₂₀, *shranu* 93_{24, 28}, *strti* 95₁₈, *rasuta* 37₃₄, 88₃₀, *rasule* 4₃₂, *rasute* 71₈, *rastupi* 7₃₁, *svršenim* 57₂₁ итд., сретамо редовно *izašadši* 12_{24, 27}, 13₁₂, 31₂₆, 88₁₀ и сл., *izašal* 17₂, 28_{10, 21}, *sašal* 47₃₅, *odašadši* 33₉, 43₃₅, *odašaci* 82₃₀, *obašaci* 7₆, па и *izajti* 46₃ (поред обичнијег *iziti* 13₃₇, 39_{16, 36}, 40₂, 45_{24, 27, 29}, 47₃₂, *izajde* 7₂₃, 45₃₄ (3 sg. aor., поред *izide* 43₃₉, 52₂ у 3 sg. praes.),

obajde 70₈, 90₁₆ (3 sg. aor.), затим *saznajući* 7₁₇₋₁₈, *saznah* 12₁₅, *saznaše* 10₄₀, *saznan* 68₂₄, *nesaznanje* 15_{3, 6, 15} итд., *nesaznana* 15₁₅, *izaznati* 7₁₉, *sazidati* 28₈, *sazida* 4₂₀ 27₃₅, 52₃₄, *samliti* 93_{26, 31}, *samilaše* 93₂₅, *samilahu* 93₂₀, *sameļiše* 93₂₉₋₈₀, *sašiva* 81₃₉, *sašiven* 82₁, *sagrišenja* 65₁₈, *odagañiše* 39₉₋₁₀ и двојачко: *satvorit* 19₁₀, 26₁₈, 50₃₀, *satvori* 41_{13, 25}, *satvoriše* 12₂₀, 48₅, 54₃₉, *satvorif* 18₂₁, *satvoren* 38₁₈, *satvorene* 45₉ уз *stvoriti* 46₃, *stvorit* 13₃₁, 26₁, *stvori* 25₃₅, 26₈, 46₁₉, 79₁₄, 87₂₁, *stvoren* 6₃₉, 14₂₂, *stvorena* 7₁, 44₃₆, *stvoreno* 6₂₂ и сл., *stvor* 11₁₄, *stvore* 85_{32, 34}, *stvorenje* 26₂₃, *stvar* 12₃₆, *stvari* 3₂, 4₁₂, 6₁₆ итд. врло често, *sakri* 79₁₅, уз *skrivena* 3₁₅, *savit* 92₂₀, *savija* 79₁₂ уз *svifši* 69₉, *obviše* 10₂₇ и сл. Чак налазимо и *uza ñu* 81₁₅, *uza to* 39₃₈₋₃₉, поред *uz ñu* 51₁₈, *uz to* 28₁₇, *us to* 17₄.

У предлогу *prez*, који стоји место *bez*, покретно се *a* никако не јавља, чак ни онда кад је могло бити добивено гласовним путем, и кад га други предлози често имају: *prez sfake* 15₃₁ и сл.

§ 156. Исто тако су покретни, али су сасвим друкчији по пореклу, а унеколико и по употреби, крајњи самогласници:

a у *tada, kada, sada, cića, tuda*, а свакако и *onuda* (иако у тексту нисам наишао на пример без *a*),

e у *jere, jure, tere, nigdare, pokole, veće, ništarmañe, udiļe, daleće, kude, otkude, tude, sfude*,

u у *krozi, godi, budi, ali, aliti, gori*, у облицима инфинитива и садашњег партиципа, и најзад у *vani* (7₃, према *van* 12_{22, 24, 27, 13₃₇, 15₁₁, 16₂₄, 17₁} итд.),

o у *nego, okolo*,

у у *teju, vrhu*.

Примере види у § 143.

Њихова је покретност, као што смо већ рекли, настала на тај начин што су као елементи без нарочите семантичке вредности на крају речи могли под једним условима бити гласовно-аналошким путем скраћени, а под другим задржани. Само у *vani/van* је покретност наслеђена из ранијег времена.

10. Секундарни самогласници

§ 157. Осим секундарног непостојаног *a*, добивеног од секундарног полугласника који се после губљења полугласника на крају речи развио у сугласничким групама гласовним путем као и у другим српскохрватским говорима, у Зоранићеву језику има секундарних самогласника друкчијег порекла и друкчијег карактера, добивених доцније. То су секундарни покретни

самогласници који се факултативно додају појединим непроменљивим речима са скраћеним крајњим вокалом, уместо или поред етимолошког вокала. Такви су секундарни самогласници:

a у *meja* 16₁₄ (*koji pak meja se neslično pojam se*), 39₁₂ (*i meja se boj pojaše*). Оригинал има у првом примеру *mevasce*, у другом *mevase*, а Будмани их је оба неумесно исправио у *meju se*. Поред тога и *mej-meju*.

e у *pake* 3₂₆, 12₁₅, 23₂₃, 25₂₅, 15₁₄, 16₄, 17₂₅ итд. често, поред *pak*. Старије *paki* у Зоранића не долази, али се налази у *Z*.

у у *učeru* 37₁₉, *zgoru* 75_{18a}, 91₃, поред *zgor*, *spridu* 37₁₀, 62_{9b}, поред *sprid*.

Да у свима овим случајевима заиста имамо додавање нових покретних вокала види се по томе што су се појавили тек онда кад су редуковани облици ушли у употребу. У *Z*, који за редукцију зна само у ретким случајевима, нема оваквих облика, осим *pake*. Али је оно могло настати због тога што је имало и *pak* (*Rad CXXXVI* 178).

Наравно, то не значи да су на овај начин добивени и други крајњи неетимолошки самогласници, као *a* у *prija*, *u* у *deri* (ст. сл. *дажѣ*), *ofdi*, *a* и *e* у *kuda - kude*, *tuda - tude - sfuda* (према ст. сл. *кждѣ-кждѣ*) и сл. који се увек тако јављају и у старијим споменицима (само *Š* има *prige*). Они су могли делом бити наслеђени из прасловенског, делом настати директним утицајем једних завршетака на друге, или у нарочитим синтаксичким везама, као што су у *Z* изрази *izdaleča*, *zgora* итд. Тако неке прилошке завршетке објашњавају и Белић (*РФВ XLVIII* 362—376), и Решетар (*Rad CXXXVI* 78).

§ 158. Много изразитији, прави секундарни вокали су они који се додају облицима који раније на крају уопште нису ни имали никаква самогласника. Такви су секундарни самогласници:

a у *sasfima* 4₃, 5₃₈, 12₁₂, 13₅, 28₇, 40₂₁, 59₈, 87₁₆ итд., *sasvima* 44₃₉, поред *sasfim* 9₃₇, 12₂, 19₂, 20₁, 21₂₁, 34₃₄, 26₄, 49₈₁, *sasvim* 84₁₉,

e у *utome* 39₃₄ (Б. транскрибује *u tome*) исп. *potom toga* 47₃₁, затим *uto* 40₂, 9₉, 47₃₇, 51₂₀, 52₁₉, 54₈, 18₁₈, 86₃₂, 93₁₀ итд., и са секундарним *j* *utoj* 17₂₈, 50₃₅, 36₃₆ итд.

У тим примерима већ имамо онај исти појав додавања секундарних покретних самогласника који у штокавским говорима констатујемо знатно раније, а у источночакавским нешто доцније у нарочитим облицима заменица и придева. Исп. на пр. у Бараквића *sasvine*, *mojime*, *svojime*, *tujime* (*St P XVII* 12). Само између

овога појава у Зоранића и појава штокавских говора, односно Бараковића језика, има једна разлика. У Зоранићеву се језику, наиме, самогласници *a*, *e* још не додају правим заменичким облицима. Зато их ни сами облици *sfim*, *tom* никад немају кад су употребљени као прави заменички облици: *sa sfim nastojem* 7₉, *sfim* (самосталан dat. pl.) 64₂₅, 72₆, 73₃₂, 75_{18 a, 29, 30} итд., и *tom* 21₁₅, 86₃₁, *tom* 18₄ и сл. Примери *tojima* 53₁₀ и 60₁₃ поуздано нису овакви, него остаци облика двојине, јер се управо односе на именице *ličca*, *oči* уз које придеви и иначе обично имају специјалне облике и у Зоранића и у Z. Тако исто нису овога карактера ни облик instr. pl. *nima* 38₃₆, ни облици loc. sg. на -у (в. §§ 251, 256, и Rad CXXXVI 154). Додавање самогласника *a*, *e* налазимо само у сложеним изразима који имају прилошко значење. У Зоранића *sasfim* значи „пошћуно“, а *utom* „шата, у шај мах“.

11. Осџаци ѓрасловенских самогласничких ѓромена

§ 159. Промене самогласника које је заједнички српско-хрватски језик наследио из прасловенског јављају се у Зоранићеву језику као морфолошке алтернације (смене) самогласника, углавном под истим условима под којима и у осталим српско-хрватским говорима. Иновације има само код смене *o/e* у наставцима деклинације.

Падежни наставци *o*-основа и глаголска итеративна образовања чувају смену *o/e* иза некадашњих палаталних сугласника редовно. Исп. између осталог

instr. sg., dat. pl. *plaćem* 5₃₅, 6₁, 10₁₆, 15₂₃, *nožem* 14₁₁, *ocem* 70₃, *srcem* 6₃₁, 9₃₇, *požem* 34_{12, 33}, *kužeļem* 69₃, *nastojem* 7₉, *zeljem* 52₂₃, *perjem* 70₅, *petjem* 5₄, *govorenjem* 3₁₆, *morem* 12₃₂, *ugoјajem* 19₂₂, *dubjem* 17₄, свакако и *gospodićem* 14₃₁ (ориг. *gospodchiet*).

Пример *raskošom* 38₂ (према *raskoš moj* 9₃) није поуздан, зато што стоји уз облик instr. sg. fem. *razbludom*, па би могао претстављати прелаз ове основе међу *a*-основе.

gen. pl. *kraļef* 61₃₀, *mladićef* 31₂₆, 37_{19—20}, 55₁₂, *lupežef* 93₂₇
moje 6₃₄, 12_{3, 16}, 86_{31, 38}, *tvoje* 22₁₂, *sfoje* 86₃₉, *sfe* 6_{17, 25}, 8₃₆, 15_{25, 33}, 20₂₆, *naše* 91_{3, 6}, *vaše* 62₂₂, *vičnje* 87₆, *tašće* 9₆, 59₃₈, 95₁₆, *moјega* 10₂₈, 11₅, 92₃₈, *tvoјega* 33₂₀, 90₃₈, *sfoјega* 10₂₀, *našega* 65₃, 92₃₇, *vašega* 69₁₆, *sfega* 41₁, 47_{3, 66}, *neга* 12₃, 13₂₈, 14₂₇, *vičneга* 90₃₇, *višneга* 37₁₆, *moјemu* 36_{16, 40}, *tvoјemu* 12₂₅, *sfemu* 29₁₈, *niemu* 12₁₂, 25₂₂, 93₂₆, *moјem* 5₃₂, 24₃₀, *sfoјem* 53₂, *sfem* 3₂₈, 13₁₉, 14_{2, 25}, 22_{3, 21}, *nem* 5₁, 93₃₆,

razcviljevati 29₈₁, *zaščičevati* 24₂₈, *sničevahu'* 6₂, *spuščevaše*, *naviščevaše* 54₁₆, *zagrļevaše* 85₈₁, *okruževaše* 85₈, *iskuševaše* 70₂, *izkuševaše* 70₁₂ итд.

Само у неким усамљеним примерима прилошких облика поремењена је ова смена: *umičo* 30₃, 37₂₀, 57₁₈, 62₁₆, поред *umiče* 17₉, 35₁₆, 68₃₇, *raskošo* 39₂₉ (Б. криво *raskošno*, § 5), 88₈. Видна је, дакле, тенденција да се успостави самогласник *o*. Зато супротна тенденција, ширење самогласника *e* иза тврдих сугласника, није ни мало вероватна. Примери *dafnega* 28₈, *uzlem* 83₁₈, које Даничић (*Ист. облика* 37, 160) наводи из Зоранића као такве случајеве треба исправити у *dafnega*, *uzlom*, исп. *dafne* 30₄ (ас. pl. fem.), *uzlom* 46₈₈. Пример *romorem* 80₂₀ је очигледно вештачки, створен због слика са *uzoren*, исп. правилно *romorom* 10₂₀.

§ 160. Падежни наставци *a*-основа, међутим, елиминисали су ову смену потпуно:

mojom 6₂₃, 11₃₄, 24₂₅, *sfojom* 44₈₅, 45₃, 47₇, 51₈₈, 55₁₈, *sfo* 6₂₈, 26₂₀, *inom* 9₂₉, 11₅, 22₁₂, 16₁₂, 22₈, *kojom godir* 64₃₉, *taščom* 32₁₉, *umičom* 26₂₂, *dušom* 8₉, 11₁₉, *pričom* 68₁₇, *pogačom* 56₂₀, *sričom* 9₃₀, *nesričom* 9₂₂, 82₂, *pičom* 32₁₉, *želo* 35₈₃,

mojoj 7₁, *tvojoj* 9₅, 23₁₅, 65₁₁, 14₁₄, 92₂₀, *sfojoj* 28₁₈, 31₂₄, 28₂₈, 67₈, *našoj* 11₃₈, 70₂₂, 92₁₂, *vašoj* 84₁₉, *sfoj* 22₁₀, 65₁₅, *noj* 7₁₈, 13₃₁, 14₁₀, 15₇, 16₂₈, 18₁₃, 19₂₄, *joj* 7₃₁, 8₁₀, 24₂₄, 9₂₂, 11₂₂, 13₈, 14₁₃, 16₁₂, *lipjoj* 8₂₅, *vičnoj* 87₅, *najdolňoj* 40₈₃ и сл.

Редовно је смена *o/e* очувана само у voc. sg. именица на *-ica*: *božice* 31₃₄, 41₁₀, 59₁₈, *sestrice* 40₁₄, *kraljice* 78₂, *dušice* 51₂₇, 90₈₁, *krunicе* 22₉, *danice* 31₃₅, 59₁₇. Сасвим ретко у других: *nesriče* 34₃₈, 45₁₈, 79₂₇, поред *nesričo* 40₂₀, 31₃₁, 45₁₅, *Ruže* 40₁₉. Иначе увек *bratjo* 17₂₀, 27₈₀, 37₁₇, 80₃₀, 41₃₀, 57₂₆, 64₃₈, *želo* 51₂₄, *deželjo* 88₃₉.

§ 161. Старији источночакавски језички споменици показују да је ширење *o* место *e* у наставцима *a*-основа у источночакавским говорима извршено нешто доцније него у штокавским, вероватно од краја XIV до средине или краја XV века. Почело је у instr. sg. именица, пре него што је крајњи сугласник *v* (од *u*) замењен сугласником *m*, па је одатле прешло и на заменице и придеве. У АС 37 налазимо још *рѣков' мовѣ', свѣкѣ' рѣков'*, у АС 67 *рѣков мовѣ*, у АС 95 *мовѣ рѣковѣ, волѣвѣ боживѣ*, а у *Š tvojef*₆₂ (*tuoyef*), *sa vsev*₁₈ (ориг. грешком *sausem*), поред *voļov*₄₂, *voļof*₅₃. Према факсимилу изгледа да су и примери *sa fsm*₅₇, *tuoyom*₅₇ доцније исправке од *sa fseu*, *tuoyeu*.

У облику dat.-loc. sg. придева и заменица раширило се о тек дошњије. *Z* има увек *-om* у instr. sg., док је у dat.-loc. *-ej* још обичније од *-oj* (*Rad CXXXVI* 147). Глагољске листине из средине XV века имају *ej* редовно: *AC 55* наши, в' пласи з'морачнен, *AC 67* моџи, ен, *AC 82* ен (× 2), *AC 92* моџи, своџи, и сажето свџи, *AC 95* моџи.

II СУГЛАСНИЦИ

1. Сугласник *j* (*d'*, *ǰ*)

§ 162. Сугласник *j* је у Зоранићеву језику осим за старо *j* и редован рефлекс за старо *d'*, а у групи *žj* и за старо *ǰ* (*dž*). Тако је Будмани транскрибовао све примере са рефлексом ових гласова који долазе у тексту. И несумњиво с правом. Већ неколико навода оригиналне графиције у напоменама на дну страна показује да за Зоранића између рефлекса старог *j* и рефлекса старог *d'* (*ǰ*) није постојала никаква разлика. Исп. (први број означава страну акад. издања, други број напомене) : *uigia-semise* 6₈, *uigiasce* 85₇, — *uiyasce* 85₅, *niyena* 60₂, (очигледно са штамп. грешком место *uiyena*), затим примере с пропуштеним slabим *j* : *uite* 74₄ (Б. криво *vijte*) *razuite* 63₃ (Б. криво *razuǰte*), *ui* 79₂ (Б. криво *vij*), можда и *razuiye* 35₂ (вероватно због слика место *razuiya*, исп. *razvijaš* 86₁₆) *Veleuig* 70₁, *meyasce* (= ,међу се') 16₃, *meyase* 39₂, *roystvu* 65₃, *biah* 93₁ (= *bjax*, Б. криво *bdijah*), *sigiasce* 10₈, *sayauih* 93₅, *brusgi* 10₂. И у огледу оригиналне графиције *St. XIV*₃ *usayen*, а овде *oslobojen*. Можда је такав и непоуздани пример *uureyuuy* 29₁. Примере графиције за етимолошко *j* в. у § 26, 27. Према томе Будманијева је транскрипција рефлекса за *d'* (*ǰ*) сасвим поуздана.

§ 163. Сугласник *j* за старо *d'* налази се:

а) у облицима имперфекта глагола на *и* с консонантом *д* пред наставком: *vijah* 29₂₅, 78₁₂, *vijaše* 6₃₂, 12₄, 12₁₂, 13₃₉, 18₈₆, 84₈₅, 85₂₆, 82₈₅, *vijahu* 29₁₇, 47₁₁, 57₈, 72₂₅, 85₃₁, 88₃₀. — *sijaše* 10₁₉, 51₅, 54₈₃, 55₅, *sijahu* 17₁₉, 55₁₇, 19₁₉, 86₁₇ — *vojaše* 77₈, *vojahu* 17₈, 72₂₆, *izvojaše* 6₁₄, 38₇, 47₁₋₂, *izhojaše* 83₂₄, *ishojaše* 15₂₈ — *plojaše* 29₂₄, *plojahu* 91₉, *blujah* 84₃₃, *blujahu* 69₁₋₂, *slajaše* 6₂₉, 86₈₆, — *bjah* 93₁₁ — *slijah* 78₂₀ — *gospojaše* 49₃₈ — *prujaše* 7₂ — *kajaše* 90₁₅ — *besijahu* 71₁₅,

б) у облицима трпног придева истих глагола: *rejena* 37₂, *narejen* 33₁₂₋₁₃, *narejeno* 52₁₉, 53₂₅, *narejenu* 19₃₀, *nesrejen* 20₈₅, *odrejeno* 27₃₁ — *slobojen* 78₁₁, *oslobojen* 28₃₀, 83₃₁, 84₅, 94₃₇, *oslobojena* 81₂₈ — *sajeni* 17₁₁, *usajen* 7₃₄, 93₂, *usajena* 48₂₅, *usajeno* 85₄

— *vijen* 54₁₃, *vijena* 60₅, *vijenu* 12₃₇ — *rasrjeni* 24₃₆, *rasrjena* 44₂₉ — *vojena* 47₂₆, *izvojene* 85₃₆, *hojeno* 84₈₅, *hojenim* 85₁₀ — *rojen* 28₁₅, 52₂₉ — *začujen* 86_{31, 37}, 93₁₀, — *izbujen* 80₈₇,

в) у имперфективним образовањима истих глагола: *prohajat* 34₃₂, *prohaja* 5₈, 87₃₅, *prohajajući* 3₁₀, 12₂₂, *prohajah* 10₁₈, 76₂₈, *prohajahu* 77₉, *izhaja* 16₂₄, 49₁₈, *izhajahu* 83_{21—22}, *nahajaju* 28₁₉, 91₁₅ — *trujam* 29₃₀, *trujajuć* 32₁₁, *trujah* 6_{9—10}, 7₄, 17₃₈, 78₂₁, *sbujah se* 6₃₁, *razvijaš* 84₁₆, и можда *razvije* 35₂₂, *uvrejuju* 29₂,

г) у императиву и 1 л. презенту глагола *viditi* (старо *viděti*) *vij* 79₈₅, 79₃₈, *Velevij* 70_{1, 14, 25, 28, 34, 35}, *Velevija* 70₃₂, *Veleviju* 70₃₁, исп. и са пропуштеним „слабим“ *j vi* 79₃₂, 91₇ (+ *ni*, Б. криво *vi'*), *vite* 74_{41a} (Б. криво *vijte*), *razvite* 63₁₁ (Б. криво *razvi'te*) — *viju* 51₂₆, и у императиву глагола *poviditi* (старо *po-věděti*) *ispovij* 81₁₇, са пропуштеним *j povi* 22₁₂ (Б. криво *povi'*).

д) у другим разним образовањима:

mlaji 28₁, *tvrje* 84₆,

ugojaj 12₂₀, 20_{22, 28}, 22₁₅, 37₃₈, 45₁₆, 61₂₄, *ugojajem* 19₂₂,

voj 47₁, 59₁₇, 70₂₈, 11₁₂ (?),

rojstvo 62₂₁, *rojstva* 16₁₀, *rostva* 28₅ (са штампарском грешком или пропуштеним слабим *j* ?), *rojstvu* 65₁₂,

gospoja 77₈₇, 79₁₇, 80₃₈, *gospoји* 78₂₇, *gospoju* 21₂₅, 80₉, *gospoj* 78₂, *gospojami* 14₃₅,

žaju 42₃₈,

netoraja 49₁₈,

mlajahan 24₃₄, 29_{2—3}, 90₁₈, 93₂, *mlajahna* 6₃₇, 14₂₇, 29₁₀, 39₂₈, *mlajahnu* 8₃₈, 17₃₁, 29₃, 36₁₂, 86₂₆, *mlajahne* 17₂₈,

tuj 87₂₀, *tuja* 71₂₃, *tujih* 29₂₉, *tujinka* 39₆,

čajavih 93₂₈ (или *sajavih*? ориг. *sajavih*, исп. чеш. *saze* = „чађ“),

meju 14₁₉, 50₈, 52₃₆, 53₃₅, 54₃₅, *zmeju* 72₃₁, *meja* 16₁₄, 39₁₂, *mej* 14₃₅, 17₃₄, 22₁₉, 23₁₈, 30₈, 38_{15, 36}, 43₁₆, 44₈, 46₃₆, 47_{9, 15}, 52₂₈, 53₃₈, 55₄, 56₅, 57_{15, 17, 28}, 62₂₈, 69_{19, 38}, 76₂₈, 79₁₅, 84₃₂, 85_{4, 12}, 90₂₅, и са пропуштеним слабим *j mej* 13₃₆, 14_{7, 23, 24}, 15₄, 17_{18, 20, 26}, 43₂₁, 85₃,

prija (ст. сл. прѣждѣ) 12₂₃, 18₃₇, 27₁₄, 37₈, 67₂₅, 73₃₃, 88₁₂,

tolikoje 10₃₁, 13₇, 37₃, 41₁₉, 42₃₀, 46_{27, 32}, 87₃₈, 93₁₄, *tolikoј* 10₁, 35₂,

tokoje 32₃₄, 40₂₃, 64₂₀, 85₂₅, 87_{1, 29}, *tokoј* 34₂₀,

tukoje 60₂₅, 83₁₄, *tukoј* 68₃₁,

takoje 40₈, 41₃₁, 57₁₁, 83_{20, 25}, 88₂₆, 90₁₇, *takoј* 24₃₁, 27₁₀, 68₃,

74₂₆, 75₇, 91₂₈, 92₉,

toje 30₁₆,

tuj 12₂₈, 13₁₀, 17₁₃, 21₁, 18₂₇, 28₁₄, 15₁, 31₂₃, 38₁₇, 39₁₁, 43₉, 24₁, 42₁₈, 19₁, 44₂₄, 45₃₅, 46₂₀, 81₁, 47₈, 15₁, 36₁, 49₁₄, 25₁, 50₃₄, 51₁₂, 52₃₄, 35₁, 54₃₄, 70₃₄, 71₃, 14₁, 74₃, 80₈₂, 85₃₇, 86₄, 19₁, 81₁, 87₂₁, 89₂₇, 90₁₂, 22₁.

§ 164. За старо *ǵ* у групи *žj*:

dažja 51₃₀, *dažjeć* 33₃₅, *dažjenju* 25₁₂, и са редукованим *j daž* 10₉, 11₁, 25₁₃, 30₂₆, 74₁₈, 76₁₄, 21₁, 80₁₆, 91₃₄,

bružji 10₉, *bružjeći* 76₁₄, 91₃₃, исп. *bruzgom* 7₂₂ и сл.

§ 165. Рефлекс *j* за старије *d'* (*ǵ*) налазимо и у другим старијим споменицима источночкавских говора. *Š* пише подједнако: *gospoye* 4₁, 26₁, 27₁, *potuergenge* 21₁, *sagā* 49₁, *prige* 8₁, *p(ri)ge* 40₁, *s onofge* 46₁, и *bosgimi* 2₁, *udarsange* 8₁, *ispulnēge* 5₁, *pozdraflēge* 5₁, *obsigāge* 6₁, *oc(ri)plenge* 6₁, 7₁, *oc(ri)plenye* 8₁, *ubrosāye* 4₁, *p(ro)slaflēye* 7₁ итд., а глагољске листине такође: *AC 37* пороѣнѣ, невѣѣн' (gen. pl., данас *Невиђане*), *AC 55* насаѣно, толикоѣ, такоѣ, *AC 60* мѣи (× 3), змѣи, оноганѣ (× 3), такѣи (× 3), воѣашѣ, *AC 58* сѣѣѣомѣ итд.

Сплитски језички споменици, *B* и Марулићева дела, имају то исто (*Rad CXXXVI 97*).

§ 166. Сасвим оправдано, дакле, очекујемо да се са њима слаже и *Z*, споменик који свима својим цртама одаје задарски дијалекат. Међутим, по Решетаровим закључцима *Z* би, осим у предлогу *теју* и речци *-је*, за *d'* (*ǵ*) требао да има увек рефлекс *ǵ*: „Не иде напротив по правилу *Z*: он доиста пише етимолошко исто као *B*, то јест: *a*) са у н. пр. *člamenteu*, *celuyu*, *priyateglu*, *yasse*, *yedan*, *suoy*, *tuoy*, *račboynicha*, *yaste* итд. итд.; *b*) са *i* н. пр. *iesi*, *iere*, *ia*, *iest*, *iuda*, *suoie*, *iati* итд.; *c*) са *g* н. пр. *gim*, *čudegi*, *gischahu*, *boçgi*, *gistinu*, *potribugemo*, *bigahu* (све на стр. 16) итд. итд.; *d*) врло ријетко са *gi*; једини су примјери *prigiali* 1, *gimi-giuchi* 1, *marigiu* 2, *bigiahu* 4, *gia* 6, *giu* 16, *giedan* 90; *e*) често га не биљежи иза *u* н. пр. *maria*, *pria*, *mariu*, *chie* (ки је) 1, *mariom* 2 итд. Будући дакле да *Z* биљежи етимолошко *j* и словом *g* (врло ријетко и групом *gi*) с разлогом би се могло промислити да је хтио тај исти глас назначити и када н. пр. пише *rogenoga* или *hogiase*. Али кад се скупе примјери где је примарна група *dj*, излази да за њих *Z* има своје тврдо правило у писању; он наиме за тако *dj* пише у или *i* (за које се писање не може сумњати да назначује баш глас *j*) само, али зато без изузетка, у *теју* (врло често; изнимице са *i teiu* 9, 81), затим у честици *-је* (шток. *-ѣе*, ст. слов. *-жде*): *tolichoye* 12, 66, *tolicoie* 82, *tucoye* 64, 67, *tacoie* 86, *tachioie* 24, 87 итд. Иначе *Z* за примарно *dj* пише без изузетка или само *g* (редовно *ge*, па *ga*, *gu*, *gi*) или групу

gi (*gia*, *gie*, *giu*): *naregen* 1, *rogenoga* 2, 3(2), *porogen* 2, *pogergen* 4, *rogenya* 5, *rogena* 6, *porogeniu* 7, *hogenya* 13(2), *pogergeuasce* 36 итд.; *priporogienya* 2, *rogien* 15, *osugien* 17, *saçigies* 18, *ispugteuati* 49, *utuergieuasce* 52 итд.; *cugasese* (чуђаше се) 2, *pohaga* 9, *çagan* (жедан) 9, 14, *sigasse* 16, *hogahu* 26 итд.; *i(s)hogiase* 6, *çagian* 9, *sigiasse* 14, 16, *sigiah* 16, *uigiasce* 17, *nachlagiay* 19, *sligiassse*, *tuar-giasse* 23, *hogiassse*, *hogiahu*, *nugiahu* 26, *prihagiam* 32, *çagiamo* 57, *gragiane* 58, *çagiayu* 68 итд.; *pohogu*, *oslobogu* 9, *nahogu* 23, 24 итд.; *uigiu* 3, *naregiuyu* 48 итд.; *tuginaç* 66 итд.; *uigmo* 1, *uig* 7, 10, *çagna* (жедна) 9(2), *çarouig* 46 итд. . . . Поред овако конзеквентнога разликовања етимолошкога *j* с једне стране а примарне групе *dj* с друге, ја мислим да се не може о томе сумњати, да писари, који су преписали *Z*, нијесу изговарали просто *j* у овој другој групи случајева (изуевши наравски *теју* и *-је = жде*), јер кад би тако изговарали, написали би барем гдјегдје и *у* или *и*. Будући да тога никако нема, ја мислим да се мора свакако казати да су они мјесто примарне групе *dj* редовно изговарали *ђ*: „ (Rad CXXXVI 97—98).

Ја мислим да примери које наводи Решетар убедљиво говоре баш против његових закључака, тј. да се у *Z* рефлекси старих *j* и *d'* (*ǵ*) грађијом не разликују довољно, ни у ком случају толико да би се на основу тога могла реконструисати два различна фонема. Ни саме, да их тако назовем, екстремне грађије *у* и *и*, које већином служе за ознаку рефлекса за *j*, и грађија *gi*, која се већином употребљава за бележење рефлекса да *d'* (*ǵ*) не служе искључиво и без изузетка за означавање једног јединог рефлекса. На једној страни налазимо и *у*, *и* за *d'* (*ǵ*) (примерима које наводи Решетар треба додати и пропуштене *gospoꝛe* 11₃, *priya* 8₃₀, 31, 26₃, и са пропуштеним slabим *j* *pria* 1₄, 6₁₂, 7₁₂, 19₃₄, 21₂₇, итд. често) — а на другој и *gi* за *j* (наведеним примерима може се додати и *bosgie* 58₃₇). Већ и због самих ових примера не би се могло говорити о неком конзеквентном разликовању у бележењу двају рефлекса, чак и кад би сви остали примери рефлекса *j* и *d'* (*ǵ*) били означени засебним грађијама. У најбољем случају могло би се само рећи да постоји извесна диференцијација у бележењу једног јединог гласа *j* према томе да ли стоји на месту *j* или старог *d'* (*ǵ*) и ништа више. Јер ако *priġiali* значи *prijali*, *gimigiuchi* — *jimijući*, *marigiu* — *Mariju*, *gia* — *ja* итд., онда ни *sigiah*, *uigiase*, *hogiase*, *rogien*, *uigiu*, *naregiuyu* итд. не може значити ништа друго него *sijah*, *vijaše*, *hojaše*, *rojen*, *viju*, *narejuju* и сл.

Иначе, кад би *gi* служило за бележење гласа *ǰ*, не би јамачно ни у једном једином случају било написано и за глас *j*, који има још три знака (*y*, *i*, *g*).

Али много више него наведени случајеви Решетаровим се закључцима противи напоредна употреба графије *g* за оба рефлекса. Њом се, уосталом, рефлекс за *d'* (*ǧ*) означава чешће него графијом *gi*. Кад се са *g* на свакој страни наизменично означава час рефлекс *j*, час опет рефлекс *d'* (*ǧ*) онда ту очигледно не може бити ни говора о неком тврдом правилу и конзеквентном разликовању. То је, напротив, сасвим јасан доказ да су оба рефлекса претстављала један и исти фонем *j*. Јер да је писару *g* значило и *ǰ*, не би јамачно њим кроз цео текст означавао и *j*, кад је за овај глас имао на расположењу још два знака, *y* и *i*.

Распоред примера са графијом *gi* за рефлекс *j* доказује то исто. Од укупних осам случајева два се налазе на 1 страни, по један на 2, 4 и 6, затим на 16, 58 и 90. Види се лепо да је писар спочетка за рефлекс старог *j* употребљавао подједнако поред *y*, *i*, *g* и знак *gi*, па убрзо од тога одустао, и графију *gi* резервисао за означавање рефлека *d'* (*ǧ*). Доцније ју је неколико пута само случајно употребио и за означавање рефлекса *j*.

§ 167. Али то уједно значи да Решетар у једном правцу ипак има право. У *Z* се одиста графијом унеколико разликује рефлекс за *j* од рефлекса *d'* (*ǧ*). Графије *y*, *i* служе скоро искључиво за бележење првог, графија *gi* за бележење другог рефлекса, а *g* за оба. Та разлика врло вероватно почива на разлици у природи сугл. *j* у зависности од тога да ли претставља рефлекс старог *j*, или рефлекс старог *d'* (*ǧ*). У првом случају оно је по свој прилици било *слабо*, и подложно редукцији. Зато се у вези са *u* обично и не бележи. У другом случају, напротив, било је *јак*. Најзад, неки пут, кад разлика није била довољно јасна, *j* је било *средње*, на пр. у облицима написаним са *g*. Али се свакако осећала у примерима са *gi*. Изгледа чак да бисмо у тим случајевима могли имати означено оно специјално *j* са врло јаким фрикативним елементом које смо претпоставили за крајњу групу *ǰj* у речи *daǰj* (в. § 99). Оно се, дакле, у време кад је *Z* писан унеколико још чувало, па се у току доцнијег развитка задарског дијалекта потпуно изједначило са *j* од старог *j*, тако да се у Зоранићеву језику међу њима није осећала никаква разлика.

На основу тога није се тешко уверити да се рефлекс за *d'* (*ǧ*) означава са *y*, *i* само у *теји* и *-је* не зато што би само у тим

случајевима претстављао сугласник *j*, него због тога што је само у тим случајевима *j* било увек слабо. Одиста, оно се већ у *Z* често не бележи у облику *pria* (поред ретког *priya*), а у Зоранићеву се језику губи у *meu*. Али је и у другим усамљеним случајевима у *Z* било слабо, исп. примере са губљењем *iuite* 11₁₆ (= *i vijte*), поред *iuiġto* 2₂₈, *od pouite* 8₁₆ (= *odpovijte*), и можда *rasireuāye* 95₁₂ (= *rasrjevanje*) исп. *iraserġenje* 20₂₁.

§ 168. Сугласник *j* је у Зоранићеву језику уједно и рефлекс страног палаталног *g'*, у *anjeli* 70₂₄, *anjelski* 90₃₂, *Juraj* 90₂₈.

О секундарном *j* које се накнадно развило у Задарском дијалекту в. § 173—174 а о губљењу *j* § 194.

2. Сугласник *ħ* (*t'*, *č*)

§ 169. Сугласник *ħ* је у Зоранића редовни рефлекс старог *t'*, а у групи *šč* и старог *č*. Његов језик се, дакле, као што се с правом очекује, и у погледу на црту *shħ* за старије *št'*, *šč* слаже са осталим чакавским говорима.

Примере са групом *shħ* претстављају:

а) облици трпног придева глагола на *u* с групом *cīu* у основи, и од њих изведене глаголске именице: *oprošćen* 3₂₆, *prošćenje* 12₂₇, 54₁₇, 69_{26, 28}, *pušćena* 13₂, *spušćeni* 74₁₁, *izpušćen* 51_{6—7}, 47₃₈, *dopušćenja* 54_{3—4}, *svišćen* 54₁₇, *svišćeni* 65₈₇, *svišćenim* 94₈₈, *svišćenju* 50₃₈, *čašćen* 49₈₆.

б) имперфективна образовања истих глагола: *pušćaše* 86₁₅, *pušćahu* 43₄, *pušćajte* 55₈₆, *pušćajuć* 79₁₈, *dopušća* 37₂₃, 70₂₆, *dopušćaše* 39₁₀ 49₃₈, *ispušća* (или *spušća*, ориг. *ypuschya*) 16₂₉, *pušćivam* (+ *pro-livam*) 10₁₆, *spušćevaže* 38_{7—8}. Пример са *št spuštaj* 80₁₅ (+ *pristaj*) није поуздан, јер је можда вештачки. — *svišćam* 13₃₈, *navišćevaže* 54₁₆, 87₃₇.

в) у презенту, императиву и партиципу презента глагола (*j*)iskati: *išćeš* 42₃₈, *išću* 7₉, 65₃₁, *išći* 70₂₄, *išćući* 3₂₃, 28₂₀, 29₂₉, 42₁₄, 55₁₁, 70₆, *jišćući* 53₆, 80_{35—36}, 81₂₀.

г) у образовањима појединим суфиксима и разним основама: *baščine* 4₃₂, 71_{8, 25}, 73₃₄, 75_{17, 30}, 88_{2, 5}, 89₅, *baščini* 89₂₂, 95₂₀, *baščinu* 3₂₆, 5₄, 72₅, 74₅, 89₁₉, *baščinska* 89₇, *baščinac* 4₈, 82₂₆, 92₁₀, *podobščine* 84₂₂, 87_{3—4}, *podobšćin* 84₁₀, *nepodobšćinu* 94₈₇, *soboščina* 95₅, *pitomšćinu* 37₁₈, *sloboščina* 34₃₄, *izvršćine* 55₁₃, *skupšćini* 65₁₇.

milošća 9₁₅, 78₁, 89₈, *milošći* 83₃₇, *milošću* 48₄, 77₄₆, *milošćicu* 77₄, *zavidošćom* 43₁₂, *zavidošću* 49₂₆ (instr. sg. контаминацијом са *zavidost* исп. § 198).

plandišće 17₁₈, 37_{12, 19}, 57₂₄, 73₁₉, 91₁₆, *plandišću* 27₃₂, *istočišće* 16₃₇,
lovišće 35₁₀, *godišće* 71_n.
tršćica 63₁₉, *trščice* 74₁₀, *Butinščica* 88₂₅, n,
tašće 9₆, 59₃₈, 95₁₆, *taščom* 32₁₁, *taščim* 67₁₄, *taščinom* 24₁₃, *taščine*
 87₂₂, 94₁₁, — *šćeti* 62₄, *šćetu* 38₃₉, *šćečaše* 49₂₁, *šćečahu* 27₂₄,
šćediti 29₂, 81₃₁, *šćedeć* 23₄,
šćap 82₁₀, 90₁₁,
jošće 30₂₅, 76₂₅, *iušće* (?) 77₂₅,
nišće 6₂₁, 38₂₂,
klišće 13₁₃,
zaščičevati se 24₂₃. Зато ми је пример са *шш* *zaščičenje* 92₂₉,
 сумњив.

Осим у поменутим непоузданим *spuštaj* и *zaščičenje*, *шш* долази
 још само у једном примеру: *šteneti* 42₉.

§ 170 Групу *шћ* у овим случајевима имају редовно и сви
 други стари источночакавски језички споменици, лекционари
 (*Rad CXXXVI* 102), дела Марулића, Хекторовића, глагољске листине
 итд. Само у листини писаној ћирилицом на Вукшићима 1492 год.
 (*AC 136*) долази двапут у једном истом облику јасно *шш*: *плѣмѣнштѣнѣ*
 (сугласник *ћ* се у њој пише редовно са *ћ*: *юрѣанићѣ*, *марковићѣ*,
шѣвићѣ, *дѣнмовићѣ*, *днлѣћѣ* итд.). Могуће је, као што је за Зоранићеве
 примере и Решетар претпоставио, да се у овим гласовним облицима
 огледа утицај суседних штокавских говора.

3. Покретни сугласници

§ 171. На крају појединих облика који се завршавају на
 самогласник јављају се понекад покретни сугласници који,
 као и покретни самогласници, ни у колико не утичу на њихову
 морфолошку или семантичку вредност. Нарочито се налазе у
 стиху, очигледно ради слика.

Најчешће се јавља покретно *j*:

taj (nom.-acc. sg. masc.) у прози 16₃₈, 70₃₇, у стиху 18₁₉
 (+ *tadaj* + *raj*), 20₂₁ (+ *ugajaj*), *toj* (nom.-acc. sg. neutr.) у прози
 39₁₃, у стиху 23₃₃ (+ *onoj* + *moj* + *jednoj*),

tuj (acc. sg. fem.) у прози 51₉,

saj у стиху 18₇, 62₇, 11₁,

ovoj (nom.-acc. sg. neutr.) само у стиху 8₁₉, 23₃, 30₃, 60₂₃, 77₁₃
 (све + *moj*), 68₂₁ (+ *dvoj*), 74_{25a} (+ *takoj*),

onoj 23₃₀ (+ *moj*), 62₁₁ (+ *sfoj*);

utoj (Б. *u toj*) у прози 17₂₈, 50_{35, 36}, у стиху 24₂₅, *ustoj* (Б. *us toj*) у прози 22₁₃, у стиху 23₉, — примери *utoj*, *ustoj* имају вредност прилошког израза са значењем „*шада*“,

ujednoj у стиху 23₃₂ (+ *moj* + *toj*),

ondaj, само у стиху, 18₂₀ (+ *raj*), 22₆ (+ *otaj*),

tadaј, само у стиху, 18₂₁ (+ *raj*), 22₂₇, (+ *otaj*),

sadaј, само у стиху, 20₂₃ (+ *ugoјaj* + *raj*), 22₂₈ (+ *otaj*), 79₂₈ (+ *raj* + *vapaj*),

tuj 12₂₈, 13₁₀, 17_{18, 21}, 18₃₇, 28_{14, 15}, 31₂₃, 38₁₇, 39₁₁ итд. врло често, према *tu* 70₈₈, 86₁.

Сугласник *j* у *tolikoј*, *tokoј*, *tukoј*, *takoј* претстављао је већ стални саставни део речи.

Ређе се налазе и покретни сугласници *̄u*, *p*:

nut 13₂₅, 31₂₃, 43₁₄, 83₁₁, 95₉, према *nu* 18₃₅, 19₂₈, 46₂₂, 71_{27, 41}, 83₂₄, 94₂₉ (× 2),

alit 88₃₁, према *ali* 4₃₃, 7₂₃, 11₃₇ (× 2), 12₅, 13₃₂ (× 2) итд.,

(*ča*) *godir* 86₃₈, 94₂₀, (*koju*) *godir* 41₁₃, према (*ča*) *godi* 17₂₇, (*gdo*) *godi* 53₁₉, (*koliko*) *godi* 5₂₈ и сл.

§ 172. Порекло је ових покретних сугласника јасно. То су већином делови некадашњих речца у којима је редукован крајњи самогласник. Покретно *̄u* у *alit*, *nut* остатак је речце *-̄ui*, (= дат. з.м. 2 л. једн., т. зв. етички датив), а покретно *r* део речце *-pe* (ст. сл. жѣ). Само *j* у *taj*, *saj*, *ovoj*, *onoj*, *ondaj*, *tadaј*, *sadaј* и сл. постало је од некадашње речце *-u* која се додавала показним заменичким и прилошким облицима да се појача њихово значење, па у овом положају прешла у *j*.

4. Секундарни сугласници

§ 173. У многим речима налазе се сугласници који нису прасловенског порекла, него су се развили доцније. Ти секундарни сугласници добивени су делом фонетским, делом аналошким путем.

Фонетским путем добивен је најраспрострањенији сугласник ове врсте, глас *j* пред *u* у почетку речи. Такво *j* налазимо скоро у свима речима које почињу са *u*:

α) *jih* 29₁₇, 40₂₃, 43_{25, 32, 33}, 44_{4, 7, 13, 14, 20, 26, 38}, 45₁₀, 47₃₃, 54₂₃, 55₁₅, 59₈, 61_{23, 24}, 62₁₉, 71₁₆, 73₁₈, 81₃₇, 86₂₂, 93_{24, 25, 29}, — *jim* 29₇, 37_{16, 22}, 43_{28, 27, 32, 34}, 45_{2, 7, 9}, 46₁₃, 80₂₀,

β) *ih* 14₁₂, 71₂₂,

α) *jini* 14₂₂, 15₃, 19₂₇, 21₁₈, 71_{23, 28}, 76₂, 87₂₀, 88₃₆, 93₂₄, *jino* 20₁₁, 21₂₀, 43_{27, 35}, 49₃₈, 52₁₄, 54₉, 83₃₄, 87₂₀, *jinoga* 39₁₀, 88₁₃, *jinomu* 49₁₆,

jinoin 26₈₄, 59₂, *jinu* 63_{29 a}, *jine* 12₁₇, 27₁₈, 41₃, 42₁₂, 47₁₅, 50₁₅, 55_{4, 13}, 82₂₂, 84₂₂, 85₈₄, 91₈₁, 95₆, *jinih* 4₃, 35₆, 62₂₇, 64₂₇, 67_{12, 87}, 78₁₅, 82₄, 85₃₉, 87₂₅, 88₂₇, 90₉, 93₂₈, *jinim* 4₁, 20₁₁, 32₁₅, 38₁₆, 57₁₄, 59₁₂, 66₁₉, 67₁₄, и 44₃₃, *jinimi* 16₈, 44₂₇, 69₃₈, 86₈, *jinako* 6₃₈, 62_{1, 5}, 85₇, 94₃₁, 95₁₄, *jinake* 95₆, *jinakovo* 94₃₉, *jindi* 22₃₈,

β) *inoga* 21₉, *ina* 37₁, 48₃₈, *inoj* 19₁₃, *inu* 13₃₀, *inih* 41₆, 58₁₀
61₁₉, *inako* 40₂, *inude* 35₁₆,

α) *jime* 17₃₀, 18₂₆, 19₃₃, 22₁₂, 23₁₇, 24₂₆, 27₁₄, 33₁₈, 37₃₁, 38₁, 41_{13, 29}, 44₃₅, 45₃₉, 46_{5, 8, 9, 26, 28}, 49₁, 52_{17, 28}, 68₈₆, 70₈₆, 71_{15, 31}, 81_{8, 30}, 86_{21, 28, 29, 31, 37}, 90₂₂, *jimena* 23₂₀, 46₂₉, 48₂₉, 93₂₂, *jimenu* 16₂, 52₇, 55₁, 76₈, 82₃, *jimenom* 7₂₄, 12_{22, 23, 35}, 13₃₂, 16₉₋₁₀, 28_{8-9, 14}, 38₅, 41₃₆₋₃₇, 41₃₈, 42₁, 48₂₈, 49₁₅, 50₁₈, 70_{14, 86}, 75₄₁, 76₆, 82₄, 86_{22, 26}, *jimen* 93₂₈,

β) *ime* 28₄, 44₁₀, 61₃₀, 88₂₇, *imenom* 37₈₆, 52₂₇, 90₁₈, *imena* 93₂₇,

α) *jistina* 53₅, 81₃₁, *jistine* 70₁₉, *jistini* 94_{15, 17}, *jistinom* 75_{7a}, 93₃₈, *jistinan* 68₂₁, *jistino* 83₃₉, *ujisto* 24₁₇, 89₂₉, 94₂₃, 95₅ (§ 7).

β) *istina* 14_n, 24₁₁, 59₃, 69₁₄, *istine* 67₁, 95₁₅, *istinu* 95₁₈, *istine* 45₂₆, *istinih* 65₂₇, *istino* 28₆, *zaisto* 4₂, 13₃₂, 21₂₂, 27_{18, 21}, 51₂, 57₁₈, 59₁, 64₃₄, 81₁₀ и 15₁₃ (в. § 3),

α) *jimiti* 11₃₆, 49₂₆, 66₅, 67₃₀, *jimit* 20₁₆, 66_{3, 4, 27}, 67₂₇, *jimam* 22₁₄, 79₃₁, *jimaš* 17₃₂, *jima* 6₄, 37₁₉, 39₃₆, 62₇, 63_{25 a}, 65₂₀, 71₃₃, 80₃₄, *jimamo* 27₃₁, *jimaju* 37₂₂, 64₃₅, *jimi* 6₁₃, 16_{12, 14}, 69₃₈, *jimismo* 59₁₉, *jimiše* 13₁₄, 46₂₇, 52₂₈, 53₁₇, 55₉, 73₃₃, 93₁₃, *jimaše* 23₁₄, 38₃₈, 85₂₀, *jimal* 23₂₉, *jimanja* 74_{28 a},

β) *imiti* 29₃₄, 30₁₄, 44₁₅, *imit* 23₂₈, *imaš* 18₃₆, *ima* 63_{13 a}, *imih* 29₂₈, *imi* 37₃₈, *imiše* 17₃₄, 40₂, 44₁₀, *imaše* 39₁₆, *imihu* 42₉, 47₃₂, *imahu* 44₂₆, *imio* 29₃₈, *imenja* 65₂₁,

α) *pri-jimam* 29₃₆, *prijima* 24₁₃, 30₃₇, *prijimamo* 65₁, *prijimaše* 40₁₂, *prijimahu* 69₅, *prijimajući* 5₃₄, *prijimajuć* 90₃₈, *prijimajući* 17₇, *pojimļu* 14₂₀, *pojimļući* 42₃₄,

β) вероватно *poimaše* 90₁₄, јер је Будманијево *pojmaše* свакако немогуће (в. § 3), Пример *izimahu* 83₂₁ не иде овамо.

α) *jigre* 27₃₂, према томе и *uzjigra* 16₃₈, 51₁₅,

β) *igri* 53₂₇, *igrajuć* 59₃₃. За *uzigra* 60₂₈ в. ниже.

α) *jiskati* 40₁₀, *jiskali* 44₃₄, *jišeući* 53₆, 80₃₅₋₆, 81₂₀,

β) *iščeš* 42₃₈, *išću* 7₉, 65₃₁, *išeući* 3₂₃, 28₂₀, 29₂₉, 42₁₄, 55₁₀, 70₆, *išći* 70₂₄, *iskaše* 46₃, *iskavši* 42₃₆.

У основама сложених глагола *iziskovati* 59₃₋₄, 69₃₇, 70₂₁, *iziskujući* 6₁₆, *iziskujuć* 66₃₃, *iziskovaše* 70₁₇, *iziskovan* 48₂, и наведених

izimahu se 83₂₁, *izigra* 60₂₈ не може се ни очекивати секундарно *j*, пошто су то старије сложенице, са деловима сраслим у једну целину још пре него што се оно почело развијати у почетку речи. Према томе облици као *uzjigra* морају бити нова образовања.

Секундарног *j* нема никад, а свакако га никад није ни било, пошто га нема ни у језику старијих споменика, у свези *i*, предлогу-префиксу *iz*, и облицима глагола *iti - idem: ide* 13₂₀, 28_{24, 34}, 40₁₈, 49₅, 50₁₉, 54₁₀, *idemo* 31₁₉, 71₂₈, *idi* 12₂₅, *idoh* 12₂₈, 17₅, 71₇, 80₃₀, 81₁, *idosmo* 69₂₀, 89₉, *idoše* 8₁₀. Осим тога и у: *iskrñi* 46₃₄₋₈₅, *iskrñemu* 15₈₅, *iskrñih* 68₃₂, *ižopa* 85₃₆, *ižopom* 90₁₃, *Isukrstu* 46₃₃, *Isukrstovih* 46₃₀, *Ikar* 70₄, *Ivansku* 52₂₉.

Старији источночакавски језички споменици, поглавито споменици писани латинским словима, показују да је овај појав у раније време имао општи карактер, а да су облици без *j* примери познијега губљења слабога *j*. Тако према Решетару „Z у домаћим ријечима — изузевши глагол *iti*, приједлог *iz* и везник *i* — у почетку ријечи нема *никада i*- већ увијек *ji*-... само што једном има *kako im je (chachoimye)* 17. Од туђих ријечи има овако *ji*-мјесто *i* у Z само *Jivan* (често и без изузетка), док га никако нема у *Isus, Isukrst, Izrael, Izak* итд. Са Z добро се слаже K, али овдје има уз обично *jime* једном и *imena* 262, па *chima = ki ima* 257. — B такођер има редовно *i*- без промјене у истијем домаћим ријечима, у којим ни Z' уњ не дира, а осим тога још у *ili* (Z мјесто тога има *ali*) и у *iskrñi* (врло често), затим у туђим ријечима (осим *Ivan*). У осталијем домаћијем ријечима — осим *jih, jim* које је и у њега редовно тако — и у *Ivan B* мијеша *i*- и *ji*-“ (*Rad CXXXVI* 122). Š има такође *gisto* 11, *gisti* 45, *gimena* 21, али у 6, 7, 8, 9, 11, 12 итд., J 7, 16, i 14, 18, *ispulñe* 5, *uspouidnicof* 18, *ysbaflenge* 29. У глагољским листинама ова црта долази ређе до израза због тога што се пред палаталним самогласницима (*u, e*) *j* обично не бележи. Па ипак се овда-онда може наћи означен покоји интересантан пример, исп. на пр. у тестаменту попа Зубине (A C 37) ич (тј. *jih*, ген. пл., исп. животом' мојим'), љистѣ, поред иствѣ, има, имало, а у опоруди Томана Матешића с Уљана (A C 82) чак и љилню.

§ 175. У погледу на развитак секундарног *j* пред самогласником *u* у почетку речи источночакавски говори су се, дакле, у раније време слагали са западнима, који, као што је познато, на разним тачкама свога простирања још и данас у већој или мањој мери знају за ту особину. Због тога се она с пуним правом може узети као старија општа карактеристика свих чакавских

говора, а у исто време и као једна од диференцијационих црта према штокавским говорима, који је свакако нису имали.

Иначе, није тешко разумети зашто и на који начин се пред почетним *u* појавило *j*. Решетар је умесно претпоставио да је оно у прво време настајало међу речима у реченици, као прелазни гласовни елемент, кад се од две речи везане у једну целину прва свршавала на самогласник а друга почињала са *u* (*Rad CXXXVI* 125). И у данашњим говорима се под тим условима развија слабо *j*, како у средини једне речи, тако и међу речима, исп. *бијо* (или *бијо*), *носијо* и сл. облике. Временом је такво *j* постало јако и уопштило се као саставни део речи, да се доцније опет редуцира заједно са првобитним slabим *j*.

Ово тумачење открива у исто време и разлоге због којих се секундарно *j* није развијало у свези *i* и предлогу-префиксу *iz*. Наиме, док су остале речи с почетним *u* бивале у реченици везиване у акценатску целину са речима које су стајале пред њима (тако и енклитични облици *ih*, *im*) свеза *i* и предлог *iz* су као проклитике долазиле увек иза паузе, и везивале се само са речима иза њих, па зато нису ни имале услова за развитак секундарног прелазног елемента *j*.

Што се тиче речи *Isukrst*, *Izrael*, *Isak*, *Ikar*, *ižop* и уопште страних израза, ја мислим да у њима нема секундарног *j* због тога што су оне као културне и књижевне речи биле стално под утицајем гласовног облика који имају у страним језицима, па су тако или остајале ван домашаја гласовних закона народног говора, или обнављане према изворном гласовном саставу.

Најзад, глагол *iti* — *idem* није добио секундарно *j* по свој прилици зато да не би у неким облицима (као 3 pl. praes. *idu*, part. praes. *idući*, вероватно кратки имперфекат *jidih* - *jidiše*) настала конфузија са глаголом *jisti* (*jidu* - *jidući* - *jidiše* и сл.). По среди би, дакле, била рефракција облика. Поред тога није искључен ни утицај облика сложених с префиксима као *ot-iti*, *iz-iti* у којима се *j* није ни могло развијати.

§ 176. Секундарно *j* које се у старије време развијало у српскохрватским говорима у неким случајевима и пред самогл. у има Зоранић у *jutri* 50₂₉, па према томе и *sjutra* 72₄. Али га нема у новијем *učeru* 37₁₉ (према данашњем *јуче*, *јучер* - *a*), и у *užine* 17₂₈ (у савременим говорима *ужина*, а у Новом *жуџинају*, Белић, *Замџки* 13).

§ 177. Остали секундарни сугласници сретају се у појединим усамљеним случајевима. Тако је секундарно :

м у *dumboko* 6₁₈, 16₆, 42₃₈, *dumboke* 62₂₄, *dumboku* 5₃₁, *dumbo-*
kom 51₃, - али *najdubļega* 15_{25—26},
л у *dakle* 5₃₀, поред редовног *dake* 3₂₁, 27, 12₂₅, 14₆, 16₂₃, 17₃₈,
 19₂₆, 28₂₄, 38 итд., несумњиво под утицајем *dokle*, *poke*,
ш у *postrid* 64_{16a} (само тај пример), поред *srid* 9₄, 36₄, 72₂₅,
 91₁₈, *posrid* 68₈, 14₁₅, *usrid* 22₂, 24₈, 27₂₈, 83₃₈, *nasrid* 15₃₂, 50₂₃ и сл,
р у *grafrana* 13₁₅, *grafrani* 73₂, *srebar* 84₁₁ (Будмани је криво
 транскрибовао *sebar*, исп. и у *Z srebrni, Rad CXXXVI* 124).

5. Једначење сугласника

§ 178. Разноврсне измене које су се после губљења полу-
 гласника извршиле у српскохрватским дијалектима услед непо-
 средног додира сугласника неједнаког образовања извршене су
 биле и у задарском дијалекту. Истина, несавршеност Зоранићеве
 графије с једне стране, и етимолошка ортографија с друге, не
 допуштају да се оне утврде у свима случајевима. Због тога што
 се, као што смо видели, у Зоранићеву писму гласови *с* и *ш*, *з* и
ж, *ц* и *ч* не разликују, не може се, на пр., на први поглед казати
 да ли је у сугласничким групама *сч*, *сш*, *зч* итд. асимилација
 извршена, или није, тј. не може се знати да ли је Будманијева
 транскрипција *ušćudih se* 81₈, 83₁₉, за оригинално *uscudih se* оправ-
 дана. Али специјални случајеви у којима су спојена по два појава,
 као *napaši* 69₁₉, *uliši* 7₃₂, 14₈, *ražali se* 9₂₁, 54_{19—20}, јасно одају
 особине правог изговора и осталих сличних група, исто онако
 као што и поједини усамљени примери бележења једначења по
 звучности, који су се Зоранићу такорећи „поткрали“, сведоче да
 се оно у говору вршило и свугде другде.

§ 179. Једначење по звучности долази у Зоранићеву
 писму до израза час ређе час чешће, према томе да ли је
 сугласничка група настала везом префикса са основом, или везом
 основе са наставцима, затим у зависности од квалитета првог
 или другог сугласника. Једначење се у вези префикса означава
 много ређе него у вези наставака. Једначење звучног сугласника *в*
 према муклима се никад не бележи, једначење *д* се већ означава,
 али ређе него једначење *з*, које се опет испред *с*, *ш*, *ћ* означава
 много чешће, него испред других сугласника. С друге стране,
 једначење муклих према звучнима означава се скоро увек итд.
 Примере за све то в. у § 19—24.

§ 180. Једначење по месту образовања прет-
 ставља најпре једначење сугласника *н* према *б*. Оно је озна-

чено увек у основи *himba* и образовањима изведеним од ње. Примери у § 23.

Појав истог рода имамо и у једначењу сугласника *л* и *н* пред самогласницима предњег реда према претходним задњенепчаним сугласницима *k*, *z* (*x?*). Но и ту недостатак графиције ствара забуну. Поред примера *ugledat* 25³⁷, *ugledaf* 49²⁵, *ugledafši* 12³⁷, 45³⁶, *razgledajući* 47^{9, 15}, *klišće* 13¹⁸, *kļin* 6⁹, *kļina* 6⁹, *zakļe* 49³ налазимо велики број примера у којима асимилација није означена: *gledaše* 47⁸, *gledaj* 16¹⁸, *gledajući* 15^{25, 32}, 16²², 18²⁵, 39⁸², 47⁸⁶, 49⁸⁴, 52⁶, *gledajuć* 60⁶, *razgleda* 49³¹, *razgledaše* 42²⁰, *razgledajući* 16⁶, 42³², 47¹⁹, *razgledafši* 11²⁸, *razgledanja* 16²², *ugledam* 34²⁴, *ugledah* 12³⁴, 54²⁵, *ugleda* 41²¹, 51¹⁴, *ugledal* 49⁸⁵, *ugledaf* 49²⁷, 54¹, *pogled* 19⁷, 21⁸⁸, 59⁸¹, *pogledom* 19⁴, *pogledaf* 41⁸⁰, *zgedal* 61¹⁸, *zgedafši* 22¹¹ итд., *gležha* 43⁷, *pokleknuf* 41¹⁰, 50⁸⁸, 84², *kleče* 17⁸⁵, 30⁵, 33¹⁵, 35¹⁶, 65⁷, *kliknu* 24³⁷, 59¹⁶, *klikni* 76¹⁶, 77^{2, 20, 88}, 78^{18, 88}, 79²², 80^{8, 27} и сл., а код групе *gn* увек: *gnif* 16¹⁵, 74^{8 a}, *gniva* 45¹⁰, *gnivom* 93²⁹, *gnifna* 5⁸⁸, 13¹⁴, 87²², *gnivna* 44²⁹, *razgnivati se* 54²⁹, *razgniva se* 52¹⁴, 53²⁸, *razgnivaf se* 39⁸⁰, 47^{28—24}, *razgnivan* 89², 93⁸⁰, *gnilost* 67⁸² (Б. *gñilost* за ориг. *gnilost*), *gnilosti* 48¹⁹ (Б. криво *uñilosti* за ориг. *ugnilsti*), *gnizdo* 61²¹. Тако је бар све ове примере транскрибовао Будмани, јамачно због тога што су у оригиналу писани једноставно са *gl*, *cl*, *gn*, док су први забележени са *ggl*, *cgl*. Питање је, сада, разуме се, не шта значе ови примери, него на првом месту какву гласовну вредност имају у овом случају Зоранићеве графиције *gl*, *gn* и *cl*, и да ли је Будманијева транскрипција тачна.

Поуздан одговор дају на то примери графиције оних облика који имају старе групе *л̄ь*, *л̄њ*. Они се бележе и са *gl*, *gn*: *uagleni* 27, нап. 2 (= *ӯл̄ени*), *omaglen* 16²⁸ (Б. је тако и транскрибовао!), *ognen* XIV¹⁵ (у огледу оригиналне графиције). Очигледно је, дакле, да графиције *gl*, *gn* у Зоранића не претстављају само гласовне групе *л̄*, *л̄њ*, него и групе *л̄ь*, *л̄њ*. Ако поред тога имамо у виду да *Z* има обично означену асимилацију *л̄ь*, *к̄ь*, *л̄њ* (*Rad CXXXIV* 108—109 и *CXXXVI* 104—105) морамо закључити да је Будманијева транскрипција погрешна, и да и у свима овим примерима имамо асимилиране групе *л̄ь*, *к̄ь*, *л̄њ*.¹⁾ Само у примеру *paklena* 15²⁸, 16²⁹, *pakleno* 16²⁵, *paklenu* 15⁵, *paklenoga* 15²⁶, *paklene* 13¹⁰, 16¹¹, *paklenih* 14¹⁷, 15⁹, *paklenim* 15¹⁷, *paklenoj* 16¹ могло би се допустити да је

1) Како је Будмани с групом *gn* био у забуну показује с једне стране горе наведени пример *uñilosti* транскрибован за ориг. *ugnilsti* у вредности *uñilosti*, а с друге пример *ok'ognia* за ориг. *ochogna* = *okoña*, тј. „сврши“, исп. § 5

асимилација изостајала, или да је првобитни сугласник поново успостављен, под утицајем оних облика основе *pakl-* у којима је група *кл* остајала неизмењена (*pakal, pakla, paklu* и сл.).

Пред самогласницима средњег и задњег реда ова се асимилација није вршила. То ограничење само по себи осветљава природу овога појава. Асимилација сугласника *л* и *н* извршена је на тај начин што су најпре претходни задњенепчани сугласници *к, з, х* пред самогласницима предњег реда *е, и* били палатализовани, као и у савременим српскохрватским говорима, па се њихова палаталност пренела и на *л* и *н*. Пред самогласницима средњег и задњег реда *а, о* и *у*, међутим, палатализација *к, з, х* се није вршила, и зато није ни могло бити асимилације.

Једначење сугласника *с, з* према следећим шуштавим *ш, ж* одају већ наведени примери (§ 178) *paraši* 69₁₉, *uliši* 7₃₂, 14₈ и *ražali se* 9₂₁, 54_{19—20}.

Најзад, интересантан појав једначења ове врсте спојен са сажимањем ја видим и у примерима *srdace* 19₄, *srdacu* 19₁₀, 26₈, *ustaca* 29₁₂, које је Будмани транскрибовао са *џс*, затим у *lica* 63_{35 а}, 86₃₄, 94₁₉, *lici* 69₂₅, 78₃₂, који очигледно стоје место *ličca, ličci*, облика који се као plur. tantum употребљавају у значењу „јагодице“, исп. на пр. *ličca* 18_{26, 27}, 29₁₁, 48₁₇, 50₃, 60₉, *ličci* 20₂₂, 20₂₃ и сл. Већи број примера са *џс* (исп. § 23) показује да ово једначење није ипак имало карактер редовитости.

§ 181. Једначење по начину образовања имамо у једином примеру *uhfati* 42₂₇, поред *uhvati* 39₁₃, *hvatajuć* 61₄ и сл., затим увек *hvalit* 22₃₃, *hvale* 3_{17, 20}, *hvaleći* 14₈₆, *pohvalio* 13₃₂, *pohvalili* 19₃₂, *pohvaљena* 14₃₂, 18₂₄, 21₂₆, 22₁₀, 24₁₀, *nahval* 20₂₉, 23₁₇, 40₂₂ и сл., *hvatajući se* 14_{36—37}, *hviri* 73₂₆. У вези са *ћ* је, дакле, појав једначења тек био у зачетку.

Такво исто једначење сугласника *в* према претходном муклом *ѵ*, само старије, и спојено са даљим једначењем и редукцијом *ѵ*, претставља познати пример *ufam* 29₃₄, *ufajuć* 4₈, 8₂₈, *ufanje* 9₂₆, *ufanjem* 29₃₇, *neufanje* 9₂₉ итд.

6. Разједначавање сугласника

§ 182. Несавршеност графици не да ни да се утврди јесу ли и у Зоранићеву језику поједине сугласничке групе које иначе у нашим говорима могу бити разједначене знале за разједначавање. То на првом месту вреди за групу *чр*. Будмани је у свом издању све примере транскрибовао са *чр*: *črno* 7₈, *črna* 29₈, *črnu* 56₂,

črnih 71₈₄, *črnokosom* 49₈₀, 9₅, *črva* 49₂, *črčki* 17₁₂, 69₁, *črcanjem* 69₁ (Б. *črcanjem*), *čridi* 92₁₂, изузев *crvak* 6₈₉, *modrocrčenim* 15₉ (ако то нису штампарске грешке), али се затим поколебао (*St P XVI* стр. XIII, нап. 2) и претпоставио да би било боље читати *cr*, иако ни тада није знао зашто. У решавању тога питања не могу нам бити од помоћи ни други латиницом писани источно-чакавски споменици, из истих разлога. Решетар је претпоставио да је *Z* имао неизмењену групу *cp*, а *B* већ измењену групу *цр* (*Rad CXXXVI* 115), али није навео никакве разлоге за то. Једино глагољске листине, које увек разликују у писању *ч* и *ц*, могу нам пружити поуздане податке у овом правцу. Али су оне оскудне примерима. Само у тестаментима попа Брајка Храншића из Бокањца налазимо *чрна*, *чрно* (sic!) у *AC* 95, *чрнџ* у *AC* 92, и у тестаменту попа Томана Матешаћа с Уљана (*AC* 82) *чр'нџ*. Јасно је, дакле, да је и у Зоранићеву језику било *чр*.

Исти случај је и са обликом компаратива *večši*, који је Будмани транскрибовао редовно са *kš*: *vekši* 71₂₃, *vekša* 71₂₀, 75_{6b}, *vekšom* 27₁₇. Неки глагољски споменици, истина, показују да је у овоме облику извршено разједначавање групе *ћш*, али се ни то из самога Зоранићева текста не види јасно, јер се гласови *ћ* и *k* бележе једним истим знаком *ch*, *c* (§ 9, 10).

§ 183. Јасних и несумњивих примера разједначавања сугласника има, дакле, мало. Такво је само познато опште српскохрватско разједначавање на даљину уснених сугласника *в* — *б*: *slobod* 10₂₄, 19₅, 31₁₂, 77₁₇, 83₁₂, 36—37, *slobodi* 19₈, 83₈₆, *slobost* 78₁₀, *slobosti* 25₁₀, *sloboščinu* 36₂₄, *slobodan* 84₂₅, *slobodno* 12₂₅, *slobodni* 18₁₈, *slobodnoj* 30₂₁, 83₈₁, *slobodnomu* 73₄₀, *slobojen* 78₁₁, *oslobojen* 28₈₀, 83₈₁, 84₅, 94₈₇, *oslobojena* 81₂₆, *osloboditi* 45₈₁ и сл., и специјално чакавско разједначавање носних *н* — *м* у *zlamen* 52₁₀, 82, 53₁₈, 69₁₆, *zlamena* 49₂, 52₁₆, *zlameni* 5₃₅, 7₆, 8, 70₁, 11, 16, 80₂₂, *zlamenof* 38₆₋₇, *razlikozlameni* 69₄.

Интересантно је да у Зоранића нема ниједног примера разједначавања групе *мн* у *вн* (*fn*) које се неки пут јавља у источно-чакавским споменицима, на пр. у *Z* (*Rad CXXXVI* 107), у тестаменту попа Брајка Храншића (*AC* 95) вногџ *рџџџ*. У њега је увек *mn*: *мнози* 6₅, 10, 19₂₅, 37₁₉, 62₂₅, 87₁₇, *мнозих* 4₈, 29₂₂, 31₂₆, 54₁₉, *мнозим* 6₄, 14₃₀₋₃₁, *многе* 18₃₆, 29₈₄ (× 2) итд., *glumno* 27₈₂, 71₈₀, *potamnil* 10₅, *mnil* 60₈₇, 62₂₂, *mneći* 18₂₅ итд.

Исто тако је још редовно неизмењена група *шн* у *Tnin* 88₂₄, *п*, према данашњем разједначеном *Knin*.

7. Мешташеза сугласника

§ 184. Појав метатезе сугласника заступљен је у Зоранића малим бројем примера, већином познатих и другим српскохрватским говорима:

вс-св : облици зам.-придева *вѣсь* (изузев, разуме се, пот.-асс. једн. м. р. *vas* и прилог *vazda*): *sfe* 6₁₇, 25, 8₃₆, 15₄, 25, 8₈, 16₃, 4 итд. врло много, *sfemogi* 14₃₈, 70₂₀, 26 итд., *sfega* 41₁, 47₃ итд., *sfemu* 29₁₈, *sfem* 3₂₈, 13₁₉, 14₂, 28, 22₈, 21 итд., *sfa* 24₃₈, 48₂₈, *sfoj* 22₁₀, *sfu* 11₆, 30₃₅, 31₃₀, затим *sfak* 6₃₅, 16₈, 26₂₈, 36, *sfaki* 5₂₈, 7₃ итд., *sfakoga* 4₉, 6₂₉, *sfaka* 12₂₈, 13₂₈, 15₁₅ итд. увек. Једини пример написан без метатезе *u fsu zlob* 19₂₀ јамачно је штампарска грешка.

кш-шк : *kšto*: *tko* 58₂, 11, 59₂₅, 29, 60₁, 10, 11, 18, 21, 35 итд., *tkogodi* 43₃₄, *tkogod* 26₁₂, *nitko* 28₃₅, *nitkor* 70₂₃. Поред тога долази и облик *gdo*, који је у прози обичнији (в. § 260).

дн-нд : *plandišća* 17₁₈, 37₁₂, 19, 57₂₄, 73₁₉, 91₁₆, *plandišću* 27₃₂,

лж-жл : *žlice* 27₂₆, 59₅,

нв-вн : *žrvni* 93₂₀,

вр-рв : *oskrvniti* 15₂₇, *oskrvnen* 16₂₉ (поред обичнијег *oskrvniti* 66₃₆, *oskrvnit* 68₃₂, *oskrvnil* 43₂₉₋₃₀, *oskrvnenje* 30₂₆, *oskrvneni* 24₁₅, *neoskrvнена* 46₁₃, *neoskrvneni* 65₂₈) претставља јамачно такође случај метатезе, исп. и примере са изгубљеним *v oskrnene* 44₂₉, *neoskrneno* 49₄.

У *prvañši* 6₂₇ немамо метатезу, него облик образован од основе *prvañ-* помоћу суфикса *-ši*, исп. *prvaña* (adj., пом. pl. neutr.) 33₁₀.

8. Сажимање сугласника

§ 185. У непосредном додиру два једнака или изједначена сугласника сажимала су се у један. Сугласници *сс* прешли су у *с*, *шш* у *ш*, *зз* у *з*, *жж* у *ж*, *цц* у *ц*, *нн* у *н*, *кк* у *к*, *дд* у *д* и сл. Сугласничке групе *шс* и *шц* сливале су се у *ц*, а групе *шш* и *шч* у *ч*. Примере за све те појаве и начин на који се бележе в. у § 19—24.

9. Скраћивање сугласника

§ 186. У нарочитим везама сугласничким у Зоранићеву језику су неки сугласници скраћивани, тј. губили су један саставни елеменат.

Сугласници *ч*, *ц* губили су експлозивни елеменат пред сугласницима *ш*, *ћ*: *ništar* 4₆, 5₂₉, 36—37, 12₃₈ итд., *poštovan* 4₈, 14₂₆, 62₆ итд., *poštenje* 40₁₅, 51₃₃, 84₁₂, итд., али и *počtenje* 92₂₈, и редовно

čtil 3₁₅, *čtiš* 3₁₅, *pročitit* 92₂₆, *pročitif* 89₂₈, *šćeti* 62₄, *šćetu* 38₈₉, *šćečaše* 49₂₁, *šćečahu* 27₂₄, *žustvu* 27₁₉, *užustvo* 43₂₅, *srdistvo* 68₅, *sloboščinu* 36₂₄. Остале примере в. у § 19—23.

Очекивало би се да се скраћивање експлозивног елемента сугласника *ч* врши и пред *ц*, и то би сведочио пример *venašćet* 69₁₀. Али је, изгледа, у погледу на ову групу задарски дијалекат отишао другим правцем. Зоранићев текст, наиме, поред обичнијих и честих примера у којима је група *цч* написана без измене (в. § 23) има извештан број примера означених простим *с*, које је Будмани среда транскрибовао са *čс*: *srdace* 19₄, *srdacu* 19_{10, 36}, *ustaca* 29₁₂, и свакако *lica* 63_{85a}, 94₁₉, *lici* 69₂₅. Највероватније је да у овом случају имамо по среди прво асимилацију по месту и начину образовања сугл. *ч* према потоњем *ц*, па затим сливање двају *цч* у *ц*.

§ 187. Сугласник *к* (етимолошки, или добивен од *з* једначењем) изгубио је експлозивност и постао фрикативан пред сугласницима *ч*, *ћ*: *olahčati* 28₃₇, 47₃₄, 69₂₁, *olahčasmo* 57₁₁, *olahčan* 84₂₈, *omehčati* 6₂₆, *mrhčati* 8₁, *drhčuci* 13₂₁, и можда са губљењем *х* *drčuci* 39₂₆, затим *hči* 14₂₇, 46₂₈, 88₂₂, *hčere* 52₃₀, преко *kči* од старијега *tči*.

Да ли се ово скраћивање вршило и пред *к* тешко је рећи, јер поред *lahko* 50₂₀, 84₁₄ има и *la'ko* 15₂₀, 94₂₃. Пошто није вероватно да су облици *lako* могли бити добивени губљењем *h*, морао би се претпоставити двојак развитак групе *зк*: *зк* > *кк* > *к* и *зк* > *хк*.

Исто тако није потпуно јасно да ли је *к* скраћивано пред *ш*, како би изгледало према једином примеру *rehši* 71₇, који је Будмани транскрибовао *rekši*. Судаћи по примерима *dvigši* 39₃₁, *vrđši* 74_{32b}, *pristrđši* 39₈ рекло би се пре да је по среди штампарска грешка (*h* место *ch*).

§ 188. Сугласник *ц* који настаје једначењем сугласника *ч* према следећем звучном сугласнику губио је свој експлозивни елемент због тога што уопште није постојао у гласовном систему Зоранићева језика: *žban* 66₅, *sržbu* 74₁₁. Зато је и страно *ц* замењено са *ж* у *sinžir* 18₅, *sinžiru* 83₃₄.

§ 189. Сугласници су скраћивани и у нарочитом положају. То је случај са сугласником *м* на крају слога и речи.

Сугласник *м* губио је на крају слога или речи билабијални карактер па задржавајући назални елемент прелазио у *н*. Овај за чакавски дијалекат и уопште приморске говоре карактеристичан појав засведочен је у Зоранићеву језику са доста поузданих примера. Било би их свакако и више да није оног романског графичког обичаја да се оба гласа, *м* и *н*, означавају знаком $\sim$ над прет-

ходним само ласником (в. § 9). Са *n* су означени примери: *jesan* 54₂₇, *san* 21₁₉, 94₁₀, *molin* 34₁₈, 81₃₆, *obitan* 94₃₉, *spominan se* 73₈, *jednon* 71₁₇, *najvišen* 57₂₅, *zlatin* 18₅, *Trojon* 26₂₀, *vencen* 65₃₈, *zelenon* 42₂₂, *u čen* 23₁₃, *pran* 7₂₄, 13₂₃, 63_{23b}, 67₂₂, *pren* 66₃ — *pojanši* 18₂₈, *prenda* 59₂₇. Такви су несумњиво, иако римују са речима које имају *n* на крају, и примери: *plan* 25₁₃ (+ *plačan*), 27₆ (+ *van*), 31₂ (+ *lubezan* + *možan*), *pren* 10₃₇ (+ *umoren*). Они се не могу сматрати као вештачки, изазвани потребом слика, јер по правилима Зоранићеве версификације и сродни сугласници на крају могу бити у слику, исп. § 37.

Разуме се да су примери са графичким *m* још у великој бројној превази.

10. Губљење сугласника

§ 190. Неки сугласници су у одређеним сугласничким везама потпуно изгубљени. Наравно, реч је о секундарним везама сугласника које су настале губљењем полугласника. Иначе се само по себи разуме да Зоранићев језик зна и за све оне случајеве губљења које се извршило у прасловенском или заједничком јужнословенском језику.

Сугласници *ш*, *д*, *ћ* изгубљени су у групама *сшн*, *здн*, *шћн*, *шћб*: *kriposno* 6₂, 64₄₀, 94₁₉, *kriposna* 28₁₉, 38_{16—17}, 47₈, *kriposnu* 24₂₀, 38₄, 61₉ итд., *korisne* 6₂₁, *korisnu* 95₁₄, *prezkorisno* 3₁₂, *radosno* 17₁, 35₃₂, 87₈₁, *radosna* 58₁, *radosne* 77₁₁, *žalosna* 48₃, *žalosnu* 78₃₉, *žalosne* 55₁₁, *milosno* 22₃₀, *časnu* 27₂, 47₄, *lasno* 6₁₂, 66₁₇, *usnicami* 29₁₈ — *navlašne* 7₃₂ — *prazno* 66₃₂, *praznosti* 17₂₅, *praznuju* 87₂₂, *praznujući* 7₁₆ — *vižbom* 88₁₄, *uvižbalo* 4₃, *uvižba* 70₂, *uvižban* 14₁₃, *užba* (од *ušćьrьba, исп. шток. „ушшай“) итд.

§ 191. Сугласник *с* изгубљен је иза сугласника *ж*, *ш*, *ч*: *mnoštvo* 66₁₂, 74_{29a}, *muštvo* 66₉, *muški* 38₈, *tovarištvo* 67₈₅, *grčkoj* 3₁₇, *junačku* 46₃₇, *djački* 55₆. Иза *ћ* је, међутим, увек написан: *zlosrićstvo* 76₂₄, *umićstvo* 37₁₇, 64₂₆, 66₁₁, вероватно због тога што се у том положају није губио.

§ 192. Сугласник *л* изгубљен је пред наредним сугласником у нарочитим случајевима:

podne 17_{9, 14}, 37₁₁, 50₈₃, 69₈, поред *poldne* 88₅, *poldno* 52₃₆. Исп. и у *Z* пример *dopodne* 31₁₂, који указује на старину овога појава. Облици са *л* образовани су несумњиво доцније према основном *pol-*.

doñi 24₃, *doñe* 54₁₀, *doñem* 52₃₆, *doñim* 27₃₇, *najdoñem* 15₃₆, поред *dolña* 13₉, *najdolñoj* 40₃₃, који су створени према *dol-*, *dol-i*.

Због тога ја узимам да је поуздан и једини пример *malne* 17₉ (Б. транскрибовао *malne*) поред *malne* 48₁₂, 85₈₇, 89₉, *koko, nikoko, toko, toka, toku, tokoje, tokoj*, поред *koliko, nikoliko, toliko* итд. Разуме се да је овом губљењу морало претходити губљење самогласника *u* (в. § 139).

Да ли такво губљење, иначе познато многим савременим чакавским говорима, имамо и у једином примеру *part. perf. act. sliši* 52₈₇, тешко је рећи, јер је сасвим усамљен.

§ 193. Сугласник *v* изгубљен је у различним положајима, нарочито у неким сугласничким групама: *kraļestiva* 15_{86—87} (тако и у *Z, Rad CXXXVI* 120), *črčki* 17₁₂, 69₁, *črčanjem* 69₁, *neoskrñieno* 49₄, *oskrñene* 44₂₉, поред *oskvrñiti* 66₈₆, *oskvrñit* 68₃₂, *oskvrñil* 43_{29—30}, *oskvrñenje* 30₂₀, *oskvrñeni* 24₁₅, *neoskvrñena* 46₁₃, *neoskvrñeni* 65₂₈, и можда и у *spraļaše* 93₂₀, поред редовног *spraļaše* 23₁₈, *opraļati* 28₈₈, *praļaše* 37₈₆, 42₈, *razpraļaju* 47₁₈, *postaļen* 37₁₈, *postaļena* 54₂₅, *ostaļam* 79₂₁, *ostaļajuć* 66₃₂, 73₂₇, *ostaļajući* 69₃₀.

У групи *bv* губљење *v* је прасловенског порекла и показује се у многим примерима: *obratih* 11₇, *obратише* 26₈₆, *обраћа* 24₂₆, *obrне* 24₂₅ и сл., *obalil* 10₆, *obалише* 26₈₄, *obit* 23₁₀, *obitam* 22₃₈, *obitovat* 67₂₈, *oblasti* 70₂₀ итд., затим *obeseliti* 17₃₄, 21₁₈, *obeselit* 9₂₀, *obeselite* 55₈₁, 32, *obeseli* 53₁₀, *obeselišči* 71₂₆, *obaruj* 67₇ (: *varovati*). У новијим образовањима остаје: *obvlada* 19₁₄, 29, 26₃₀ (исп. са *oblast* 17₂₇), *obvladaše* 26₈₃, *obvladala* 9₈₇, *obвише* 10₂₇, *ļubven* 11₂₀, 27₆, *ļubvena* 11₁₈, *ļubvenoj* 11₂₆, *ļubvenu* 5₈₂, 7₁₇ итд. често. Пример *ļubenu* 5₈₂ биће свакако штампарска грешка (можда и издавачева?).

Најзад, сугласник *v* је изгубљен и у неколико поузданих примера у почетној групи *vs* и *vz* пре него што је *v* замењено са *y*, односно пре метатезе у *sv*: *semogi* 65₁₂, *semogoga* 14_{87—88} (Б. криво *svemogoga*), *semoga* 44₁₆, *semoguć* 32₂₁, *semogući* 65₈, поред *sfemogi* 14₈₈, 70₂₀, 26, 74_{7a}, *sfemoga* 15₁₅, 54₂₄, 70₈₀, *sfemogom* 38₉, 70₈₁, 92₃₂ итд., *stani* 31₁₆, *stan* 33₁₇, *staše se* 40₂, *stašči se* 31₁₈ (исп. у *Z fstani, Rad CXXXIV* 104), поред *ustah se* 69₈₆, 87₈₈, *ustaše* 43₈₉, *ustaf se* 50₃₇, *usta se* 82₈₀, *zdahom* 7₅, 16₄, 34₈, 76₁₅, 77₈₅, *zdasi* 6₂, 7₂₀, 50₂, *zdahof* 25₁₃, *zdiše (zdahom)* 34₈, поред *uzdaha* 15₈, *uzdasi* 5₈₅, 48₁, *uzdiše* 15₈, *uzdišuci* 50₂, *uzdišuć* 48₉, 77₃₅, *uzdahnuf* 52₂ и сл.

И *Z* има несумњиве примере овога губљења *v* и у знатно већем броју него Зоранић, али их Решетар није правилно оценио (*Rad CXXXIV* 153): *staušči se* 12₃, *sduignuti* 31₁₈, *sduisuchi se* 81₈₀, *sdauati (hvalu)* 91₂₂, *slubilsı (praudu)* 3₉, *çuapı* 18₈₅, *çuapıfsı* 32₈,

suapifsci 31₁₀, *sca(r)snutya* 87₃₁ итд. Јасно је, дакле, да је ово био стваран појав задарског дијалекта старијег времена.

§ 194. Сугласник *j* изгубљен је између два самогласника доста често, али сви случајеви у којима се то огледа нису истога карактера. Губљење *j* које је било у вези са *u* разликује се од губљења *j* у вези с осталим самогласницима. У првом случају оно је ређе, али стално, у другом чешће, али нестално. Та разлика у губљењу *j* оснива се на разлици у његовој природи, зависној од положаја: у вези са *u* свако *j* је било *слабо*, у вези са осталим самогласницима *јако*, исп. § 52. Слабо *j* се образовало непотпуно, често толико пасивно да се његова артикулација спајала са артикулацијом суседнога *u*. Зато га Зоранић чешће не означава никако. Али се у исто време, ако нису постојале даље измене гласова, слабо *j* могло стално успоставити гласовним путем, као прелазни елемент између *u* и других самогласника. То, међутим, није бивало са јаким *j*. Кад је једном било изгубљено, оно се више није успостављало (изузев, наравно, морфолошким путем).

Губљење јакога *j*, само врло старог порекла, претстављају облици instr. sg. *a*-основа, у којима је после тога од *ou* консонантизацијом крајњег *u* добивено *оц-ов* (исп. у *Š uolov* 42, *uolof* 58, *tucof* 53, *blasenof* 43, 53, *onof* 43, *onofge* 46, *tuoyet* 62 и сл.) и доцније аналогијом према *o*-основама и облицима инструментала личних заменица за једину *-ом*. Наст. *-ом* имају *a*-основе увек.

Исто тако губљење јакога *j* претстављају и случајеви у којима је после тога извршено сажимање двају самогласника у непосредном додиру: *stah*, *staše*, *stahu*, *stati*, *opas*, *steći*, *zeci*, *ie* (поред ретког *ieje*) в. § 131—132.

Најзад, губљење јакога *j* имамо и у *meu* 13₃₆, 14₇, 23, 24, 15₄, 17₁₈, 20, 26, 43₂₁, 85₃, поред *meju* 14₁₉, 50₈, 52₃₆, 53₃₅, 54₈₅, *meja* 16₁₄, 32₁₂.

Да ли има и других примера оваквога губљења не може се на основу Будманијева издања утврдити.

Губљење слабога *j* се у Будманијеву издању такође не види, осим у неким случајевима: *zaisto* 4₂, 13₃₂, 21₂₂, 27₁₈, 21, 51₂, 57₁₈, 59₁, 64₃₄, 81₁₀, али *ujisto* 24₁₇, 89₂₉, 94₂₃, 95₃ (сва три последња примера Б. преписује одвојено *u jisto*). Такво је и *zajsto* 15₁₃, *pojmaše* 9₁₄, очигледно погрешно прочитано место *zaisto*, *pojmaše*. Примере губљења слабога *j* у почетној групи *ji* и неколико других случајева утврђених на основу оригиналне графици в. у § 27, 173.

Редовно губљење слабога *j*, познато и осталим српско-хрватским говорима, претстављају и облици заповедног начина који су пред наставком *и* имали *j*, као *znaj, stoj, čuj, napi, otkri* итд.

У примерима *treta* 13₁₅, 81_{34, 39}, 82₂ 85₂₅, *treću* 42₁₅, *tretom* 33₉₋₁₀, поред *tretje* 19₂₈, и *vela* 82₂₁ немамо, наравно, губљење *j*, него образовања од пом. sg. masc. *treti* 5₈₁, 54₂₇.

§ 195. Сугласник *x* изгубљен је у основи *čer* 55₅, *čeri* 71₃₄, *čere* 16_{38, 16}, *čeram* 54₁₀ (али увек *hči* 14₂₇, 46₂₈ 88₂). Само једном долази без *x* познато чакавско *oću* 94₂₀. Иначе је редовно *hoću* 13₃₉, 17₈, 94₂₁, 95₆, *hoćeš* 12₂₄, *hoće* 6₁₀, *hote* 4₂ итд. Пример *oće* (ориг: *ochie*) 65₂₅, који је Будмани транскрибовао *če*, непоуздан је због тога што квари метар (стих има 13 слогова).

У *udunu* 53₃₄, *udunuti* 27₁₆, имамо старо образовање без *x*. У *ude* 67₇, *nauditi* 67₁₀, *naudi* 84₂₃ корен није ни имао *x*.

Два пута је у оригиналу без крајњег *x* написан и облик loc. pl. *o*-основа: *udi* 68₂, *vrimeni* 91₁₉, које је Будмани исправио у *udih, vrimenih*. Али ту нису по среди никакви примери губљења *x*, него облици gen. pl. на *i* употребљени у вредности loc. pl., в. § 221.

§ 196. На почетку речи губљења експлозивних сугласника у групама сугласничким још нема. Отуд редовно: *ptica* 39₆, *ptice* 34₂₃, 42₁₂, *ptic* 55₈, *ptičice* 7₉, 17₁₂, 22₁₉, 49₇, 68₃₈, *ptičic* 16₃₆, *pčela* 29₃₂, *pšenic* 91₂₅, *človik* 5₂₈, 7₁₆, 16₂₀, 24₁₂, 28₂₆, 44₆, 54₂₁ итд., *človika* 44₂₉, 49₈, 54₂₈, 82₅, 94_{35, 36}, *človiku* 62₂₄, 81₃₂, 84₁₃, *človičja* 42₃₇, *dvize* 47_{28, 28}, *dvizaše* 85₃₀, *dvigni* 56_{30, 31}, *dvignuť* 14₁₆, 69₅, *dvignuťši* 27₂₂, *podvizaše* 54₁₅, *podvignuť* 41₂₉, 65₇ (једини пример без *v* *dignuťši* 40₂₉ биће пре штампарска грешка), *gdi* 10₃₅, 26₂, 34_{24, 27, 32}, 44₂₂, 47₃₆, 48₅, итд., *gdo* 4₂₀, 7_{29, 37}, 24₂₆, 27₃₅, 32₂₉ 53₁₉ и сл., *tko* 26₁₂, 43₃₄, 58_{2, 11}, 59_{25, 29}, 60_{1, 10, 11, 18, 21, 35} итд.

§ 197. На крају речи већ има губљења у сугласничким групама, али ипак ретко. Редовно је само изгубљено *j* у *daž* 10₉, 11₁, 25₁₃, 30₂₆, 74₁₃, 76_{14, 21, 30}, 91₃₄, *g* у 2 л. једн. императива (после губљења *и*): *poj* 21₂₉, 53₃₈, 54₆, 80₄, и најзад *h* (опет после губљења крајњег *e*) у *još* 8₃₇, 9₃₃, 13_{5, 31}, 16₂₀, 20₂₉, 21₂₁, 24₁₃ итд. (поред *jošće* 30₂₅, 76₂₅).

У осталим групама се крајњи сугласник још увек чува: *slast* 6₂₈, 8₂₇, 9₂₈, 12₁ и сл., *vlast* 8₆, *oblast* 17₂₇, *čast* 19₁₆, 22₃₇, 65₄, *žalost* 8₁₁, 9₂₀, 10₇ итд., *mladost* 8₁₂, 9₁₇ и сл., *slatkost* 8₁₃, *svitlost* 8₁₄, 11₈, 12_{10, 22, 24} итд., *radost* 11₉, *jasnost* 11₁₀, *vernost* 9₁₈, 50₂₄, 76₂₉, *lipost* 6₃₇, 9₁₉, 12₁₄, 14_{33, 36}, *sminost* 13₂₁, 18₁₄, 51₁₈, *kripost* 9₂₇, 22₁, 26₃₉, *milost* 9₂₈, 12₁, *nemilost* 9₂₉ итд., *trisk* 16₂₀, 47₃₈, 70₃₁, и сл., *vosk*

62_{87 а}, *dard* 51₃₇, 52₁₅, *talant* 92₈₈, и најзад *najt* 32₈₈. Облици *slas* 30₈₇ (+ *čas + vas*), 67₂₉ (+ *glas + opas*), *vlas* 30₈₅ (+ *čas + vas*), 63_{25 а}, 29_а (+ *vas*), 64_{18b} (+ *glas + vas*), 67₈₀ (+ *glas + opas*) несумњиво су вештачки, удешени ради слика, јер у прози нема ниједног таквог примера.

11. Везе сугласника са ј

§ 198. Нове везе сугласника са ј, створене губљењем полугласника отвореног слога, остале су углавном непромењене.

- шј* : *magnutje* 13₂₉, 16₄, *žitje* 60₂₈, *žrtje* 53₈₆, 89₁₉, *petje* 3₁₄, 4₃₈, 27₁₁ итд., *petja* 3₂₄, 4₂₁, 30 итд., *petju* 84₁₇, *petjem* 5₄, 31₂₅, 57₂₀ и сл. *primalitje* 76₂₇, 87₄, *primalitju* 64_{22a}, *primalitji* 86_{1—2}, *protulitje* 47₁₀, *netja* 41₃₈, 46₆, *netju* 45₄, *bratjo* 17₂₀, 41₈₀, *cvitje* 64_{9a}, 69₂₄, 75₉, *cvitja* 47₁₀, 82₁₅, 86₁, 2₃, 18 итд., *cvitjem* 33₁₀, 37₈, 55₃₇ итд., *tretje* 19₂₈, *častju* 13₃₂, *vlastju* 9₈₁, *radostju* 55₈₈, *milostju* 12₈₀, *kripostju* 44₈₄, 54₈₉, *zavidostju* 47₅, *listje* 13₇, *listja* 51₁₁ итд. У примеру *cviće* 37₂₈, као што смо видели (исп. § 5), имамо несумњиво грешку (издавачеву?), исп. у истом тексту *cvitke* 4₂₈. Пример *zavidošću* (instr. sg.) 49₂₆, ако је поуздано Зоранићев, могао је настати само контаминацијом облика на сугласник *zavidost* (исп. gen. sg. *zvidosti* 34₂₈) са облицима на -*ja* *zavidošća* (исп. instr. sg. *zavidošćom* 43₁₂),
- ђј* : *grozdjem* 56₁₂, 18, *milosrdjem* 52₇, *djački* 55₆ (ако није *dijački*),
- бј* : *dubja* 47₁₀, *dubju* 13₇, *dubjem* 17₁₄, *zlobje* 16₁₆, *nadgrebja* 5₅,
- вј* : *drinofje* 56₈, *zdrafje* 28₂₆, 28, 37₆, *zdrafja* 13₁, 80₈₅, *drifje* 62₁₂, 64_{7a}, 75_{10a}, *ľubafju* 11₈₄, 37₈₈, 38₁₉ итд., *difji* 42₉, *podivjajući* 43₃,
- мј* : *grmje* 73₁₄,
- нј* : *razmišljenja* 3₆, *tumačenje* 4₅, *narikanje* 4₈₃, *odrišenje* 4₈₆, *nesaznanje* 15₆, 15, *ufanje* 9₂₆, 78₂₅, *ufanjem* 53₁₄, *govorenjem* 3₁₆, *govorenju* 14₈₆, *razborenja* 8₅, *žifljenja* 10₂₈, *umorenje* 10₈₂, *umorenja* 11₁₇, *mučenje* 6₈, *strpljenje* 6₈, *stvorenje* 26₂₈, *smiljenje* 45₂₁, *plinenja* 17₁₆, *robľenja* 17₁₆, *stanja* 55₁₈, *kořenja* 82₈₁.

Исто тако су, разуме се, остале неизмењене и везе *сј*, *зј*, *шј*, *жј* итд.

§ 199. Само група *лј* чини изузетак. Поред многобројних примера у којима је остала неизмењена : *zelje* 48₄, 6₇, 8₂₀, 21₇, 68₁₂, 76₈,

zelja 48₂₂, *zeljem* 52₂₈, *zelji* 31₂₁, 90₈, *veselje* 24₈₅, 45₁₆, 68₉, *veselja* 51₁₅, *veseljih* 64₂₇, *obilje* 12₂₁, 15₃₈, 68₁₁, 92₄, 9, *dreselje* 45₁₇, 68₁₀, *jelje* 56₈, *bilja* 12₂₈, 17₆, 40₁₀, 13, 82₃₁, 84₂₇, *ulja* 83₈, *misalju* 3₁₀, 13, 6₁₈, 39₃₅ итд., *strilju* 29₁₀ и сл. има у Зоранићевој језику и неколико поузданих примера у којима је извршено јотовање: *zeļaj* 7₈, 16₃₆, 82₁₅, 94₂₇, *biļaj* 82₁₅, *zeļi* 37₃ (instr. pl., ако није штамп. грешка, исп. наведена два примера истог облика без јотовања *zelji*). Пример *misļu* 26₃₄, у стиху, непоуздан је већ и због тога што је нормалан облик instr. sg. од ове основе *misalju*.

Ови релативно врло рани примери промене групе *lj* у *ļ* у једном од чакавских говора, који, као што је познато, све до данас врло конзервативно чувају неизмењене секундарне везе сугласника са *j*, унеколико изненађују. С пуно разлога би се чак могло и посумњати да су Зоранићеви, и помишљати на пр. на утицај слагача штокаваца, да и у старијим источничакским споменицима нема несумњивих доказа да су одиста делимично постојали. Тако у *Z* има примера јотовања исте групе у речи *uļe*, групе *nj* у *tuļa*, а у *B* јотовања групе *nj* у *prognāne*, *rojeņe* (*Rad CXXXVI* 117—118). Али многобројни примери у којима је јотовање изостајало показују да није могла имати шири обим.

§ 200. Никакве измене нису претрпеле ни везе *jū*, *jđ* у глагола сложених од *iti-idem*:

fū : *najt* 32₃₈, *najti* 12₇, 24, 26, 32₃₉, *dojti* 12₁₀, 13₂₆, 43₈₂, 50₂₅, 51₁₂, *projti* 13₂₅, 17₂, *pojti* 50₈₂, *zajti* 48₁₉, *izajti* 46₃. Јасно је, дакле, да је пример *doći* 34₉ (+ *noći* + *potoći*) вештачки, удешен ради слика. Пример *poći* 21₅ није јасан по смислу.

jđ : *najdeš* 12₂₅, *najde* 51₁₅, *najdosmo* 16₃₄, *dojdoh* 28₁, *dojdosmo* 15₁₇, 27₃₈, *projdoh* 3₂₄, *projde* 49₃₂, *izajde* 7₂₃, 45₈₄.

12. Неки усамљени појави

§ 201. Сугласник *p* је у одређеним случајевима добивен од прасловенског *ж*:

moreš 7₂₅, 17₂, 29₁₀, 70₃₆, 73₁₁, *more* (3 sg. praes.) 7₃₀, 8₅, 13₂₄, 33, 14₁₀, 38₁₁, 14, 19, 42₅, 47₂, 52₃₀, 53₁₉, 54₃₇, 73₁₉, 81, 94₈₆, *moremo* 73₁₂, *primore se* 84₁₅, *morebiti* 7₂₇, 11₃₇, 17₈₄, *morebit* 92₈, 25, 39 итд. -- *more* (3 sg. aor.) 40₇, 41₆, 51₇, 53₉, 29, *prorene* 75_{11b}, 92₇, *odrene* 54₅, *odreni* 54₇, *jere* 12₂₅, 22₃₂, 23₃₂ и, без крајњега самогласника *e*, *jer* 7₂₅, 27, 28, 12₁, 13₈₆, 14₂, 17₁₄ итд. врло често, *jure* 6₃₂, 7₂, 13₂₁, 17₂, 27₃₇, 64₈₈ итд., *jur* 6₂₈, 34, 7₆, 11, 18, 11₃₇, 17₇, 8, 23 итд., *tere* 9₂₂, 10₂₇,

21₃₁, 60₂₈, 61₃₁, 62₃₁, 79₁₄ и сл., *ter* 7₃, 45₂₁, 83₁₂, 85 и сл., *per* 19₁₄, 81, 30₁₉ итд., *nitkor* 70₂₃, *nikomur* 21₁₉, 37₂₈, *ništar* 21₂, 40₂₇, 94₉, исп. и *ništarmañe* 5₂₉, 12₃₈, 17₁₆, 19₂₅ итд., *ništarmañ* 5_{36—37}, 17₃, 65₁, *ničesar* 80₈₁, *ničemur* 6₃₆, *ničimre* 41₂₈, *nigdare* 14₉, *nigdar* 6₂₅, 12₃₆, 27₂₀, 29₂₇, 31, 38₂₃, 27 итд., *godir* 41₁₃, 86₃₈, 94₂₀ и, најзад, са нејасним *u deri* 15₂₅, 47₂₀, 52₈, 88₂₈ (ст.сл.дажѐ), *neborē* (voc. sg.) 42₃₇.

Гласовни услови под којима се вршила ова врло стара промена, позната не само свима српскохрватским дијалектима него и другим јужнословенским језицима, прилично су прозирни. То је свакако било кад је *ж* стајало међу два самогласника од којих је други било *e*. Облици *odrene* и сл. морају, дакле, бити секундарни, добивени рекомпозицијом од готове измењене основе *-rene* (у *pro-rene*, *za-rene*, *sa-rene* и сл.). Ако је то тачно — а не изгледа да би могло бити друкче — онда није тешко открити и фонетско-физиолошке разлоге ове промене. Сугласник *ж* се пред самогласником *e* образује на истом месту на коме се образује и сугласник *p*. При пасивној артикулацији, условљеној углавном психичким чиниоцима, настајала је редукција фрикативности сугласника *ж*, а таква оклузија је давала утисак сугласника *p* образованог пасивно, без добошања. Пред осталим сугласницима, међутим, места артикулације једног и другог сугласника су мање или више различна, па зато није ни могло доћи до замене акустичког ефекта, ма какав иначе био интензитет артикулације.

§ 202. Сугласник *д* утврђен је редовно место сугласника *ш* у предлогу-префиксу *od-oda*: *od* 3₁₈, 24, 4₃, 9, 16, 18, 22, 24, 27, 28, 81, 83, 85, 86 итд. врло често, *oda* 67₄, *odlučih* 3₂₂, *odrišenje* 4₃₆, *odvratit* 6₈, *odrinuti* 6₁₀, *odgoj* 8₂₄, *odhod* 91₂₇, *odkriti* 53₉, 31, *odpravi* 51₂, 53_{14—15}, 54₁₇, *odsivaše* 14₁₂, *odagnat* 39₃₀, *odagna* 39, 54₈, *odašadši* 33₉, 43₃₅, *odašaći* 82₃₀. Првобитни гласовни састав сачуван је само у образовањима од основа *otiti* и *oteti*: *otiti* 51₃₅ (написано *odtiti*, што доказује необично јаку тежњу да се истакне модификација значења коју уноси префикс *od*), *otide* 40₃, 44₃, 23, *otidoše* 43₃₅, 20₃₁, *oteti* 38₃₆, 42₂₈, *otmiše* 93₂₉ и сл.

Ова аналошка замена сугласника *ш* сугласником *д* у предлогу-префиксу *ошѝ*, извршена, као што је познато, под утицајем других предлога са *д* на крају, у вези са једначењем сугласника по звучности, несумњиво је врло старог порекла, и потпуно је спроведена у свима старијим споменицима писаним латинским словима, лекционарима (*Rad CXXXVI* 108), у *Š* (*od, odutnicy*) и сл.

У текстовима писаним глагољицом, међутим, долази и *oš*, у Книнској листини (АС 60) чак редовно, као предлог више пута, као префикс *ошчитѣ, отгокарал, отдалн* (× 3), а у тестаменту попа Зубине (АС 37) мешовито *ош/од*. Примери *отгокарал, отдалн*, и мешање *ош/од* јасно показују да је по среди утицај књижевне традиције.

Сугласник *д* унесен је једном на исти начин и место сугласника *ј* у предлог *теј*: *med* 60₃ (поред *теј* 14₃₅, 17₃₄, 22₁₉, 23₁₈ итд).

§ 203. Сугласник *м* утврђен је на месту сугласника *н* у прилогу *парокот* 3₁₈, 6₇, 21₉, 16₁₉, 24₃₀, 38₃₀ итд. често. Јасно је да се то десило под утицајем прилога на *-ом*.

Исто тако унесен је сугласник *м* место сугласника *н* и у неке глаголске прилоге: *роџамѣи* 57₁₃, *парат* 30₃, поред правилног *парап* 44₃₁₋₃₂, 49₂₄, 54₃₁₋₃₂, 57₆, а у *панизамѣи* 26₁₅ чак и место *в*. Утицај глаголских прилога *vazam-ši, jam-ši, ožam-ši* итд. очигледан је.

Сугласник *м* утврђен је, најзад, место *в* у наставку instr. sg. *a*-основа, *lipotom, koprinom, nogom, stazom, dušom, nom, mojot, livom, dobrom* итд., instr. sg. личних заменица *mnom-manom, tobom, sobom*, исп. у *Š Volou, onōf, blasenof, micof, uolof, tuoyef* и сл. Разуме се да је у овом случају утицао наставак *-ом* од *o* -основа, и то најпре код личних заменица за једнину, које су се употребљавале у оба рода.

13. Осѣаци сѣарих сугласничких промена

§ 204. Разне прасловенске промене сугласника и сугласничких група, устаљене или морфологизиране, огледају се у Зоранићеву језику исто онако као што се огледају у осталим српскохрватским говорима. Многе од њих, на пр. промене настале првом палатализацијом, прасловенским јотовањем, упрошћавањем и губљењем сугласника, остале су у истом обиму и у истом облику, па зато нема потребе да се нарочито излажу. Друге су, опет, претрпеле извесне измене тим што су им границе делом сужене, а делом раширене. О њима је потребно проговорити неколико речи.

а) Промене друге ѧалаѣализације

§ 205. У именским облицима ова промена је већим делом прешла првобитне границе и распрострагла се и на падеже који је раније нису имали. У множини именица мушког рода потпуно се уопштила, па се јавља скоро без изузетка у свима падежима с вокалом *и* у наставку:

nom. pl.: *trisci* 74_{11b}, *bozi* 12₁₉, 43₃₁, 48₄, *vrazi* 4₁₇, 15₂₈, 16₁₀,
luzi 70₉, *vrsci* 27₂₇, *zdasi* 6₂,

acc. pl.: *luci* 43₂₃, 87, *zraci* 43₄, *graci* 73₂, *mraci* 73₄, *oblaci*
47₂₄, 54₆, *uzroci* 31₂₈, 62₂₆, *potoci* 72₃₈, *vojnici* 55₁₈, *tražnici* 38₃₁,
najamnici 91₂₁, *sfitiljaci* 90₁₂, *luzi* 42₁₅, *strasi* 6₇,

instr. pl.: *luci* 42₁₄, *vuci* 49₂₀, *traci* 73₈, *jeci* 15₂₂, *oblaci* 29₃₁,
53₃₁, 70₃₁, *potoci* 16₃₄, *poruci* 48_{1—2}, *mrcinaci* 73₁, *druzi* 37₃₂, 43₁₆,
razlozi 6₆, *zdasi* 7₂₀, *uzdasi* 5₃₅, 18₁₇, 48₁,

loc. pl.: *porucih* 6_{19—20}, 38₂₃, *luzih* 18₁, 42₁₀, 78₁₄ итд.

Промене нема само у примерима: *črčki* (nom. pl.) 17₁₂, 69₁,
danki (acc. pl.) 9₂, *zrakah* 54₂₈ (loc. pl., ориг. јасно *uzrachich*, Б.
криво транскрибовао *u zracih*), *jekih* (loc. pl.) 12₁₁.

У dat.-loc. једнине именица женског рода с наставком *-a*
има више примера у којима је аналогичном спроведен основни
вокал. На једној страни имамо:

а) *rici* 74₈, 85₁₀, *jabuci* 12₃₇, 85₁₇, 86₃₀, 87₁₅, *muci* 5₃₇, *tuzi* 12₉, 46₂,
а на другој

б) *Jagi* 39₂, 40₁₇, *slugi* 78₈, *slogi* 90₂₁, *utihi* 37₂₂, *Krki* 88₂₅, 88₂₈.

§ 206. У придева је промена по другој палатализацији такође
продрла у све падеже множине са вокалом *u* у наставку, али је зато
и супротни покрет, продирање неизмењеног основног сугласника,
обузео све падеже, тако да је у Зоранићево време већ био у
надмоћности:

а) nom. pl. *mnozi* 6₅, 10, 19₂₅, 37₁₉, 62₂₅, 87₁₇ итд., *duzi* 43₂₆,
druzi 93₂₂, *drazi* 57_n. Пример *nici* 68 није пјуздан зато што у
оригиналу стоји *Nic*, а нормалан је облик *niki*, в. ниже.

acc. pl. *razlici* 6₅, 24 (× 2),

gen. pl. *visocih* 85₂₉, *jacih* 16₁, *mnozih* 31₂₆, 54₁₉, 88₂₇. Пример
dalmačcih 28₇ (ориг. *Dalmacčih*) свакако је боље читати *dalmackih*.

loc. pl. *razlicih* 6₁₉, 29₃₄, *mnozih* 4₃, 29₂₂, *ubozih* 65₂₁,

dat. pl. *druzim* 87₁₂, *mnozim* 6₄, 14_{30—31},

instr. pl. *visocimi* 16₃₄, 85₁₂, *žestocimi* 16₁₉, *mnozimi* 16₈, 37₃₂,

б) nom. pl. *niki* 27₂₅, 26 (× 2), 28₃₇ (× 2), 38, 37₁₄, 15 (× 3), *razliki*
17₁₁, 59₁₁, *ľubki* 8₄₀, *blagi* 42₁₃, *tihi* 93₄,

acc. pl.: *razliki* 53₂, 55₁₂, 88₃₆, *ľubki* 37₂₆, *koliki* 29₂₆, *nebeski*
7₆, 70₁, 11,

voc. pl.: *tihi* 57₂, 64_{14b},

gen. pl.: *nikih* 29₇, *razlikih* 13₁₂, 16₃₅, 37₁₄, 43₅, 66₂₈, 71₁₅, 73₁₆,
tolikih 54₁₂, *jakih* 43₁₁, *dalekih* 44₂₄, *ľubkih* 17₃₃, *nebeskih* 13₃₄, 54₁₂,
mnozih 82₃₃, *dragih* 76₃₇, 87₂₆, *ľuckih* 73₁₅, *hrvackih* 75₂₆,

loc. pl. *razlikih* 16₈, 38₂₂, 57₉, *gorkih* 10₈, *zagorskih* 28₁₁, *tihih* 13₂₈,

instr. pl. *jakimi* 42₁₀.

У dat.-loc. једнине неодређене промене придева женског рода уопште нема ове промене сугласника:

slatki 22₁₉, 30₉, *veliki* 45₁₂, *plitki* 47₁₉, *trpki* 87₁₅, *tih* 83₁₃.

б) Промене шреће њалашизације

§ 207. И ова промена је прешла некадашње границе и проширила се и на основе које за њу нису знале, као и у већини савремених говора, али у мањој мери него у њима. Такав је аналошки пример *micati* 51₂₅. Старији нормални гласовни састав још је очуван у: *narikati* 22₁₅, 75₃₈, *narikat* 76₁₇, *narikaj* 79₄, *narikajuć* 76₂₈, *narikanje* 4₃₃, 80₂₈ (Б. криво *naricanje*), *narikanja* 75₃₃, од *ryk-* (*narica* 7₁₂₋₁₃ је правилно итеративно образовање од *nareći*), *izdihat* 72₁₁, 79₂, *uzdihaše* 50₁₆, *oddihaše* 83₁₉, *dihajući* 82₃₇. Исп у Z и *stikaše se* 57₄ (*Stichascese*), од *tzk-*.

ТРЕЋИ ДЕО

ОБЛИЦИ

А. СИСТЕМ ОБЛИКА

І РЕЧИ СА ДЕКЛИНАЦИЈОМ

§ 208. У систему деκлинације који образују основе именица, заменица, придева и унеколико бројева, разликују се у Зоранићеву језику: три рода, *мушки*, *женски* и *средњи*, два броја, *једнина* и *множина*, и седам падежа, *номинатив*, *акузатив*, *генитив*, *датив*, *локатив*, *инструментал* и *вокатив*. Основе именица имају један од три рода, два броја, и падеже, основе придева имају моцију у роду, два броја, и падеже, основе заменица само делимично моцију у роду и броју, али разликују падеже, а бројеви само делом и род, и број и падеже.

1. Именице

а) Основе

§ 209. Свака именичка основа и у Зоранићеву језику по правилу припада једноме од три рода. Али опет има и основа које се колебају између разних родова. Такве су:

fem. *utihu* acc. sg. 33₇, 50₂₅, *utihe* gen. sg. 6₃₈, *utih* loc. sg. 37₂₂, све, осим примера 33₇, у прози, и
masc. *utih* nom. sg. 19₁₅, 20₂₄, 21₃₀, 23₃₁, acc. sg. 9₁₇, 26, 11₈, 19₆,
24₁₅, 36₂₇, 78₃₃, 79₂₅, све, осим 20₂₄, у стиху,
fem. *pogubu* acc. sg. 45₂₂, *pogubi* dat. sg. 40₉, оба у прози, и
masc. *pogub* acc. sg. 70₃₄, такође у прози,
fem. *umora* nom. sg. 63_{37 a} (+ *zora*) и
masc. *umor* acc. sg. 63_{28 a}, 64_{12 b}, у стиху. У примеру *umore* acc.
pl. род није јасан, пошто облик може бити и masc. и fem.,
fem. *hot* nom. sg. 37₁₆, 38₂₈, 69₈₄, acc. sg. 6₂₈, 38₃₂, 66₁₁, и
masc. *hotu* loc. sg. 20₁₅ (+ *lipotu* + *pohotu*),

fem. *stril* nom. sg. 6₁₈, 76₂₉, 80₁, acc. sg. 43₁₇, 54₈₂, 61₃, 95₁, 2₃, gen. pl. 36₂, 60₈₆, *strili* acc. pl. 8₈₈, 9₈₆, 77₁₅, gen. pl. 43₁₀, 44₈₁, 64₂₉, 86₈₅, *strilju* 29₁₀,

fem. *a-* осн. *strila* nom. sg. 13₂, 34_{89a}, *strilom* instr. sg. 44₈₂, 54₃₇, *strilami* instr. pl. 42₁₄, 43₉, 44₁₇, и

masc. *stril* acc. sg. 10₂₂, 32₈₁, у стиху, јамачно ради слика атрибута са другим речима

fem. *doba* nom. sg. 94₃₆ у прози, *dobi* loc. sg. 65₁₆, 67₆, 68₃₄ у стиху, и

neutr. *dobo* acc. sg. 7_a, 28₃₂ у прози, *doba* acc. sg. 77₄₀ у стиху (+ *roba*),

masc. *stvor* nom. sg. 11₁₄, *stvari* nom. pl. 20₂₁, *stvore* acc. pl. 85₃₂, 84, и

neutr. *stvora* acc. pl. 63_{2b} (+ *umora* + *zora*),

masc. *vik* acc. sg. 5₈₁, 6₂₇, 15₃₅, 41₁₃, 82₁, 8, 95₈, *vika* gen. sg. 94₃₆, *viku* dat. sg. 67₂₃, *vike* acc. pl. 15₅, *vikom* dat. pl.(?) 31₈, и

neutr. *vika* acc. pl. 18₈, у стиху, јамачно због слика атрибута *ova* са *takova*.

Колебања има и код неких других основа, али се род сваког примера на основу контекста не може с поузданошћу одредити :

fem.(?) *prsi* acc. pl. 33₁₇, 45₈₈, 48₁₇, 77₂₇, gen. pl. 83₃₈, и

neutr. *prsom* dat. pl. 45₈₈, *prsih* loc. pl. 29₁₆, 86₂₀,

fem.(?) *pleći* acc. pl. 43₄, и

neutr. *pleća* acc. pl. 45₃₄, *plećih* loc. pl. 87₂₇,

fem.(?) *niidri* acc. pl.?, loc. sg.? 22₂₅, и

neutr. *niidra* acc. pl. 53₁₇, 84₂₀,

fem. *bedri* loc. sg. 59₆, и

neutr.(?) *bedrih* loc. pl. 43₉. Пример *bedroj* 60₈₆ је очигледно вештачки удешен ради слика са *тојој*.

б) Промена именица

§ 210. Основе мушког и средњег рода (осим малог броја основа м. р. с наст. *-a* у ном. sg.) имају у Зоранићеву језику исте наставке за већину падежа, а основе женског рода, две врсте наставака. Једну врсту имају основе с наст. *-a* у ном. sg. (овамо иду и основе м. р. с таквим наставком), а другој основе без наставка у ном. sg.

§ 211.

а) Промена основа м. и ср. рода

Sing.		
nom.	{ <i>cvit</i>	{ <i>mist-o</i>
acc.		
gen.	<i>cvit-a</i>	<i>mist-a</i>
dat.	<i>cvit-u</i>	<i>mist-u</i>
loc.	<i>cvit-u (-i)</i>	<i>mist-u (-i)</i>
instr.	<i>cvit-om</i>	<i>mist-om</i>
voc.	<i>cvit-e (-u, -o)</i>	<i>mist-o</i>
Plur.		
nom.	<i>cvit-i</i>	{ <i>mist-a</i>
acc.	<i>cvit-i (-e)</i>	
gen.	<i>cvit-of (—, -i)</i>	<i>mist (-of)</i>
dat.	<i>cvit-om</i>	<i>mist-om</i>
loc.	<i>cvit-ih</i>	<i>mist-ih</i>
instr.	<i>cvit-i</i>	<i>mist-i</i>
voc.	<i>cvit-i</i>	<i>mist-a</i>

Најомене о падежним насџавцима

§ 212. Nom. sg. Основе мушког рода су без наставка. Само имена лица могу имати и наставак *-o* или *-e*: *Slavfko* 5₂₁, *Slafko* 35₁₆, 37₁, 62₂₇, *Zvonko* 5₁₃, 20₃₆, *Plinko* 5₁₄, 21₂₄, *Sipko* 5₁₇, 24₂₈, 25₂₀, *Zelenko* 5₁₈, *Grabko* 5₂₃, *Rajko* 5₁₀, *Svitko* 5₁₁, *Valko* 5₁₄, *Dvorko* 5₂₀, *Sričko* 5₂₄, *Dražko* 5₂₅, *Bogo* 9₅₇, *Apolo* 26₂₆, 48₃₅, 52₆, 53₂₁, 22, 54₁₈, 82₁₄, — *Vlade* 5₁₁, 19₂₂, *Jove* 74_{25b}, *Herkule* 82₁₁, *Cerere* 74_{38b}, *Marte* 75_{17a} и сл.

Основе средњег рода имају наставак *-o* или *-e*.

§ 213. Acc. sg. Основе мушког рода које означавају мртве ствари и све основе средњег рода имају овај падеж једнак номинативу. Основе мушког рода које значе жива бића имају у акузативу наставак *-a*, као у генитиву. Али неколико пута с таквим наставком долазе и основе прве групе: *kļin kļina izbija* 6₉, *odreni siņa oblaķa* 54, у прози, и *sliši pōja moga* 33₂₁, *poraza ļubkoga pojah* 24₃₄ у стиху.

§ 214. Instr. sg. . Иза некадашњих тврђих сугласника долази наставак *-om*: *procvatom* 3₈, *prirokom* 4₅, *kļipom* 6₁₄, *romorom* 10₂₀ и сл. Тако увек и *putom* 3₂₇, 16₂₄. Иза некадашњих меких сугласника стоји наставак *-em*: *plaķem* 5₃₅, 6₁, 15₂₂, *poķem* 14₁₁, *vencem* 90₃₄, *misecem* 95₁₀, *ognem* 16₅, *kuķeļem* 69₃, *nastojem* 7₉,

zmajem 95₁₀, *suncem* 11₃₁, *srcem* 6₃₁, *licem* 83₄, *morem* 88₂₉, *listjem* 85₄, *perjem* 93₂₂, *govorenjem* 3₁₆, *cvitjem* 37₃ итд. Пример *raskošom* 38₂ је непоуздан (исп. § 151). Пример *uzlem* 83₁₈ с наст. *-em* иза тврдог сугласника свакако је штампарска грешка. Треба га исправити у *uzlom*, исп. тако 46₃₈. Пример *romorem* 80₂₀ је створен вештачки због слика са *uzoren*, исп. нормално *romorom* 10₂₀.

§ 215. Л о с s g. За оба рода редован је наставак *-у*, без обзира на квалитет сугласника на крају основе: *brigu* 53₂₂, 54₃₃, 55_{2, 5}, *gradu* 46₂₉, *cvitu* 52₁₁, *lovu* 43₃₁, *životu* 46₁₆, *prohodu* 3₂₄, *odru* 50₁, *mistu* 18₄, 33₁₀, 48₅, 51₃₆, *stadu* 71₁₇, *drivu* 6₈₉, *dilu* 49₁₆, 92₃₀ итд., а тако исто и *ognju* 29₅, *tvorcju* 38₉, *Nešu* 82₇, *plandišću* 27₃₂, *srcju* 43₃₂, *srdadžju* 5₃₂, 8₃₆, 20₂, *krilcu* 41₂₅, 86₂₆, *poļu* 39₅, 84₈₃, *običaju* 53₂, *kraju* 57₂₅, *nastojju* 6₁₃, *htinju* 89₁₇, *obličju* 44₈₀, *primorju* 46₁₅, *blagovitju* 47₂₁, *svišćenju* 50₈₈, *ručenju* 71₂₈, *odlučenju* 82₁, *počtenju* 80₈₀, *zasničenju* 86₃₁ и сл. Али у неким речима долази и наставак *и*: *sni* 8₃₁, 9₄₀, 30₁₈, 42₂₁, 47₁₉, 50₂₁, 51_{1, 17}, 53₁, 68₂₀, поред *snu* 39₄, 48₁₈, *sviti* 94₆ (у прози), 60₂₉ (+ *biti*), поред *svitu* 48₃₀, 54₂₅, 92₂₉, *nebi* 82₁₄ (у прози), 25₃₈ (+ *sebi*), поред *nebu* 48₈₈, 54₁₀, 83₄, *krili* 60₁₅ (+ *mili*), поред *krilu* 46₄, 86_{17, 28}, 87₁₂, *liti* 72₁₆ (+ *čestiti*) 91₁₆ (+ *protuliti*), *protuliti* 91₁₅ (+ *živiti*), поред *litu* 29₆, 38₃, *primalitji* 86₁₋₂ (у прози), поред *primalitju* 64_{22a}.

§ 216. В о с s g. Основе мушког рода с тврдим сугласником на крају (и на *ц*) имају наставак *-е*: *Zorane* 23₁₅, 29₃₁, *Sladmile* 19₂₉, 29₃₇, *brate* 25₂₈, *goste* 22₁₁, 71₁₈, *Љubidraže* 51₈, *oče* 28₅, 69₃₃, 94₂₀, *venče* 19₁₉ и сл. Основе м. рода с меким сугласником на крају имају наст. *-у*: *Slaviću* 30₇, 31₁₀, *poju* 11₂₃, *nehaju* 87₁₄.

Основе мушког рода које у номинативу имају наставак *-о* или *-е* и све основе средњег рода имају у вокативу исти наставак који и у номинативу: *Sipko* 24₁₆, *Zelenko* 25₂₈, *Vlade* 18₃₅.

§ 217. Н о м. р л. Основе мушког рода имају наставак *-и*, увек без проширења слогом *ов/ев*: *cviti* 69₄, 74_{21b}, 85₃₁, *vitri* 14₂₀, 74_{17b}, *puti* 73₁₇, *udi* 17₆, *voli* 72₁₅, *jeji* 73₁, *stvori* 20₂₁ итд. Облик *brave* 72₁₆ извештачен је због слика са *krave*.

Основе средњег рода имају редовно наставак *-а*. Једном се у стиху према прозном *lica* 94₁₉ (м. *ličca*, § 180) налази облик с наставком *-и*: *ličci* 60₂₂, исп. ниже асс. р л.

§ 218. А с с. р л. У основа мушког рода долазе два наставка, чешће *-и*, и ређе *-е*. Они су, изгледа, распоређени на поједине одређене именице без икаквих гласовних услова:

a) *bori* 30₈, *četeri* 21₁₂, *dni* 27₈₀, 30₁₆, 37₁₈, 82, 85, 41₈₆, 57₁₇, 64₄₂, 68₁₉, *glasi* 37₂₆, *gromi* 74_{10 b}, *dari* 64₈₁, *kipi* 69₂₁, *luzi* 42₁₅, *luci* 43₂₈, 87, *lovi* 42₈, 50₃₁, *dili* 30₂₂, *načini* 6₂₄, *najamnici* 91₂₁, *oblaci* 47₂₄, 54₆, *pehari* 85₃₃, *peharnici* 74_{81 a}, *porazi* 43₁₀, *potoci* 72₈₈, *prasci* 42₁₀, *pronosi* 55₁₂, *psi* 71₂₂, *puti* 6₂₄, 53₂, *svetiljaci* 90₁₂, *strasi* 6₇, *sfiti* 6₅, *tražnici* 38₈₁, *trudi* 45₁₇, 66₁₅, *uzdasi* 29₂₇, *uzroci* 31₂₃, 62₂₆, *udorci* 78₄, *venci* 43₈₇, *vidi* 15₂₇, *vitri* 47₂₄, *vласи* 26₈, 43₈, *vojnici* 55₁₃, *zeci* 42₉, *zlameni* 7₆, 70₁, 11, 82₁₇, 22, *zubi* 26₁₆, *zraci* 43₄, 74_{48 a},

b) *betege* 82₂₄, *boje* 32₃₃, *cvite* 3₂₅, *cvitke* 4₂₃, 27, 13₇, 27₂₄, 37₂₈, 72₂₈, 76₂₈, 77₁₀, *dolce* 42₁₄, *dube* 3₂₅, *golube* 42₁₂, *grade* 73₂₇, *jeline* 64_{14 a}, *koñe* 55₁₃, 69₆, *lapte* 73₂₀, *lave* 85₃₃, *lofce* 49₃₂, *mažurane* 88₃₅, *nastoje* 10₃₄, *pisce* 3₁₆, *prute* 72₈₇, *razboje* 10₁₄, 83, *roge* 7₇, 53₈₅, *roške* 33₁₁, *roške* 90₄, *skoke* 88₃₇, *stane* 44₃₉, *stvore* 85₃₂, 34, *škoje* 89₁₁, *trage* 57₃₄, 64_{18 a}, *vike* 15₅, *vuke* 91₂₂, *zmaje* 85₃₄, *zraste* 55₈₆, *potočce* 86₁₆.

Неке основе имају оба наставка:

<i>danki</i> 9 ₂ , и	<i>danke</i> 22 ₄ , 28 ₃₃ , 30 ₂₂ ,
<i>uzli</i> 78 ₃₁ , 83 ₃₀ , и	<i>uzle</i> 83 ₆ ,
<i>posli</i> 29 ₂₆ , и	<i>posle</i> 6 ₂₀ ,
<i>prिवori</i> 3 ₂ , и	<i>prिवore</i> 3 ₁₉ , 82 ₂₄ ,
<i>pastiri</i> 73 ₂₃ , 74 _{26 a} , и	<i>pastire</i> 71 ₂₂ ,
<i>romori</i> 30 ₉ , и	<i>romore</i> 75 ₂₂ ,
<i>kašteli</i> 88 ₃₆ , и	<i>kaštele</i> 88 ₂₉ , исп. и <i>kaštile</i> 73 ₂₇ , 89 ₁₁ .

Основе средњег рода добивају као и у номинативу множ. наставак *-a*. Само неколико пута поред *ličca* 18₂₆, 27, 29₁₁, 48₁₇, 50₃ у прози, и 59₂₅, 60₉, *lica* 63_{35 a} у стиху, налази се у стиху и *ličci* 20₂₂, 60₁₃, 16, 20, *lici* 78₃₂.

Неки пут се у вредности асс. pl. употребљава и облик ген. pl. ових основа: *najdosmo mnozih mladičef* 31₂₆, *obih vas sminih lovac znam* 64₃₁, *unesihu jim en sfojih* 93₂₈.

§ 219. Ген. pl. У основа мушког рода редован је наставак *-ov/-ev (-of/-ef)*: *cvitof* 7₈, 13₅, 16₃₆, 17₆, 27₂₃, 29₃₂, 37₁₄, 43₅, *gradof* 62₂₂, 93₁₇, *putof* 38₂₉, 80₃₃, *zdahof* 25₁₃, *vukof* 17₁₅, *uzlof* 82₂₈, *vitrof* 54₅, *zrakof* 17₁₂, *sinof* 16₁₄, *dubof* 74_{1 a}, *lugof* 74_{2 a}, *tehof* 61₁₉, *zlamenof* 38₆₋₇, *pastirof* 17₁₄, 27₂₆, 49₁₇, 71₁₄, *junakov* 3₂, *junakof* 3₂₅, 72₂₆, *uzrokof* 25₂₉, 28₃₆, *љubvenikof* 6₇, 25₂₆, 44₁₃₋₁₄, *Grkof* 52₃₃, *repof* 82₃₄, *katunof* 17₂₉, *razbojnikof* 93₂₇, *kamikof* 87₂₆, — *mladičef* 37₁₉₋₂₀, 55₁₂, *lupežef* 93₂₇ итд.

Основе средњег рода немају наставак: *lit* 9₁₃, 18₈, 76₂₇, 78₁₈, 88, 94₃₃, *slof* 15₁₇, 86₂₀, *vrat* 14₁₇, 15₂₁, *ust* 55₂₂, *zvonac* 87₂₅, 28,

vesal 88₁₅, *srdac* 44₁₂, *zeļaj* 7₈, 16₃₆, 82₁₅, 93₁₈, 94₂₇, *biļaj* 82₁₅, *jimen* 93₂₃ и сл.

Од овога правила има отступања у оба правца: доста основа мушког рода има облик генитива множине без наставка, док с друге стране изван број основа средњег рода прима наставак *-ов (-of)*:

lovac 64₃₁, *pisac* 87₁₁, *palac* 93₁₃, *baščinac* 82₂₆, *mladoženac* 47₈₋₉, *gradodržac* 28₁₀, *dan* 39₂, *sinak* 46₆, *ogari* 15₉, *vlas* 43₃, 46₁₉, *Hrvat* 87₁₇, *Zoranić* 28₁₄, 11 *n*, *Tetačić* (Б. *tetacih*, в. § 5) 28₁₀, 69₃₁ — све у прози, и *kamen* 76₈₇, *golub* 61₂₁, *pinez* 68₈, *ud* 8₁₀ у стиху. Исп. и у вредности локатива *zlamen* 74_{30b} (+ *sunčen*). Пример *mladić* 44₄ није поуздан, јер иста реч долази два пута с наставком *-er*, *mladićef* 37₁₉₋₂₀, 55₁₂. По овој прилици би требало читати *mladik* (ако је оригиналном графицијом написано *mladich*), дакле као ген. пл. од *mladika* (исп. *bližika* 7₂₇).

Облик *-krat* у *mnogokrat* (одн. *mного krat*) 14₁₉, 38₃₈₋₃₉, 49₇, *mnokrat* 24₁₁, *većkrat* 3₆, 5₈₅, 12₅, 28₃₉, 38₂₁₋₂₂, 29₉, 39₉, 42₆, 16 итд., *malokrat* 18₂₉ није се стварно осећао као ген. пл., него као наставак, исп. *jednokrat* 29₃₈, *čestokrat* 29₃₇ и сл.

Наставак *-ов (-of)* долази у основа средњег рода у примерима: *selof* 33₁₄, 93₁₇, *perof* 87₂₇ у прози, и *mistof* 75_{4a}, *stadof* 66₂₈ у стиху.

Неке основе мушког рода имају наставак *-u*: *zubi* 15₂₂, 16₅ (оба примера у прози), *udi* 45₂₆ (у прози), 24₃₆ (у стиху), *venci* 69₁₃ (у прози), *koni* 74_{38a} (у стиху); исп. и *udi* 68₂ у вредности локатива (у стиху).

Једном долази с наставком *-u* и једна основа средњег рода: *rameni* 60₁₄ (+ *rumeni*). Није немогуће да такав исти облик, само у вредности лок. пл., имамо и у *A vrimeni zimnih* 91₁₉ (ориг. *Aurimeni*) које је Будмани исправио у *A v vrimenih*, исп. ниже § 220.

§ 220. Дат. пл. За оба рода је редован наставак *-ом (-em)* (иза некадашњих меких сугласника): *Hrvatом* 4₇, *trudом* 5₃₇, *zdahом* 7₅, *bogом* 14₃₃, *svidоком* 28₁₁, *sinом* 71₄, *vojnом* 72₂₄, *dubом* 85₃₀, *pismом* 28₁₁, — *gосподићем* 14₃₁ (с исправком м. Б. *gосподћем*).

§ 221. Лок. пл. Редован је наставак *-их* за оба рода: *pastirih* 3₁, *poslih* 38₂₂, *križih* 94₃₃, *jekih* 12₁₁, *zrakih* 54₂₃, *porucih* 6₁₉₋₂₀, 38₂₃, *luzih* 18₁, 42₁₀, 78₁₄, *mistih* 85₃₂, 38₈, *slovih* 19₃₂, *pismih* 84₁₆, *ustih* 65₂₆, *vratih* 15₃₂ итд.

Именица *vrata* има једном у лок. пл. и наставак *-ох*: *vratoh* 85₂₂ (поред наведеног *vratih* 15₃₂).

Неколико пута долази у вредности loc. pl. облик gen. pl. *f nebeskih zlamen* 74_{80b} (+ *sunčen*), *f udi sfojih* 68₂ (Б. криво *udih*), а врло вероватно и (v) *vrimeni zimnih* 91₁₉ (Б. криво *vrimenih*) в. § 219. Претпоставити да је у два последња примера случајно изостало слово *h* не би било ни мало оправдано због тога што за исти појав знају и именице обеју промена женског рода. Још мање би било оправдано мислити на губљење гласа *h* фонетским путем.

§ 222. Instr. pl. Оба рода имају заједнички наставак *-u*: *zlameni* 5₈₅, 7₈, *krejuti* 4₉, 16₃, 7, *cviti* 16₈₈, 31₂₂, 60₈₁, 61₈₀, *dubi* 16₈₄, *obrazi* 16₁₉, *plači* 48₁, *uzdasi* 5₈₅, 48₁, *zdasi* 7₂₀, *oblaci* 29₈₁, 53₈₁, 70₈₁, *potoci* 16₈₄, *jeci* 15₂₂, *kuci* 15₂₂, *poruci* 48₁₋₂, *vuci* 4₂₀, *luci* 42₁₄, *druzi* 37₃₂, 43₁₆, *razlozi* 6₆ и сл.

Пример *s misecim na glavi* — *zmaj* 65_{19a-20a} није облик instr. pl., него instr. sg. са штампарском грешком *и м. е*, исп. 95₁₀ *z zmajem misecem okruenim*.

§ 223. Voc. pl. У основа м. рода редован је наст. *-u*: *vihri* 57₂, *lavi* 56₂₈ и сл. Облик *vuke* 56₂₈ извештачен је (+ *ruke*).

§ 224. Именица *dan* има у неким падежима специјалне наставке: gen. sg. *dne* 5₃₇, 38, 44₈₇, loc. sg. *dne* 34₆, dat. sg. *dnevu* 39₄.

Именица *oko* има у множини: nom. pl. *oči* 22₂₂, 24₈₇, acc. pl. *oči* 8₈₂, 13₇, 51₁₇, 59₈₇, gen. pl. *očiju* 10₂₅, 13₄, 15₈₇, 20₉, 21₉, 29₁₉, 33₈₈, 40₈₅, 48₁₇, 50₅, 54₁₂; 61₆, 80₁₈, 83₂₁, loc. pl. *očiju* 32₄₀, 75₈₀, поред *očijih* 10₂₁, dat. pl. *očima* 50₉, instr. pl. *očima* 7₁₉, 23₉, 76₁₅, једном и *očiju* 79₁₉ у стиху, очигледно ради слика са *dospiju*.

§ 225. Именица *podne* 17₉, 14, 37₁₁, 50₈₈, 69₈, и *poldne* 88₅, исп. и облик *poldno* 52₃₈ (ако није штампарска грешка), средњег је рода, али није променљива.

Најомене о основама

§ 226. Именице *пламен* и *камен* имају разнолике основе: *plat* nom. sg. 11₂₀, 15₂₆, 22₁₈, 25₁₈, 32₂₂, 58₂₀, 59₈₅, 61₈₈, 62_{80a}, 86_a, 63_{87b}, 64_{8b}, 76₂₉ acc. sg. 20₅, 21₂₈, 24₈, 25₂₃, 41₁₁, 56₈₀, 81, 59₂₁, 61₂₈, 63_{7a}, 73₈, 92₂₄, *plan* nom. sg. 27₆, acc. sg. 25₁₄, 31₂, *plamen* nom. sg. 36₈₀ (+ *blažen*), acc. sg. 72₃₂ (+ *ļubven*), *plami* nom. sg. 6₁, 22₂, *platika* 83₂₂, *platikom* instr. sg. 15₂₂, *kamen* acc. sg. 15₂₅, *kamena* gen. sg. 86₃₂, *kamen* gen. pl. 76₈₇, *kami* acc. sg. 15₃₁, 32, *kamika* gen. sg. 84₃₄, 86₁₂, *kamikof* gen. pl. 87₂₁.

§ 227 р)

Промена основа женског рода

	βα)	
	Sing.	Plur.
ном.	<i>vod-a</i>	{ <i>vod-e</i>
acc.	<i>vod-u</i>	
gen.	<i>vod-e</i>	<i>vod</i>
dat.	{ <i>vod-i</i>	<i>vod-am</i>
loc.		<i>vod-ah</i>
instr.	<i>vod-om</i>	<i>vod-ami</i>
voc.	<i>vod-o (-e)</i>	<i>vod-e</i>

Напомене о падежним наставцима

§ 228 Nom. sg. Редован је наставак *-a*. Само нека имена лица женског рода имају и наставак *-e*: *Mare* 43_{1, 2}, 45₈, 46_{12, 17}, *Stane* 53₁₄, *Jele* 89₂₄, поред *Jela* 43_{1, 2, 13}, 45₈, 46₁₂, *Ruža* 40₂₃.

Нека страна лична имена задржавају у номинативу свој првобитни облик: *Juno* 53₈₅ (gen. sg. *Junone* 47₂₄), *Venus* 41₁₄, 50₂₁ (voc. *Venere* 50₁₈).

§ 229 Gen. sg. Редован је наставак *-e*: *vrufe* 3₁₈, *voje* 23₁₃, *zeje* 34₃₆, *zmiје* 13₁₆, *sumie* 7₃₀, *buie* 14₈, *Zorice* 4₁₄, 7₁₄, *Jagice* 4₂₂, *Ružice* 4₂₂, *vode* 7_{23, 26, 28, 34, 28, 30}, *vile* 3₂₉, 13₂, 15₈₁, 35₂₅, *rike* 3₁₈, 5₃, 87₃₅, 88_{23, 41}, *gore* 3₁₇, 13₂₅, 16₂₆, *zene* 13₁₅, *žabe* 13₁₆, *hvale* 3₂₀, *vrste* 6₁₀, *stine* 16₂₈, 17₁₀, 83₁, *slave* 5₁, 14₈₄, *jele* 31₂₉, 33_{28, 29, 30, 81}, *sloge* 23₁₈, *utihe* 6₃₆, *bašćine* 4₃₂, 71_{8, 25}, 73₈₄, *vojvode* 14₁₂, *Mare* 4₂₄, *Jele* 4₂₅, *Stane* 4₂₇, 52₈₀, 55₈, *nesriće* 24₁₄, 41₇, 47₅, 68₁₈ итд.

§ 230. Instr. sg. Има увек наставак *-om*: *glavom* 71₈₈, 90₅, *rukom* 71₃₈, 82₃₇, *nogom* 12₃₄, *vodom* 83₂₈, 88₄₁, *zorom* 22₁₇, 92₂₃, *vilom* 94₁₈, *lubvom* 32₁₆, 62_{31b}, *lubom* 20₂, *nadpisom* 89₂₀ (исп. ном. sg. *nadpisa* 5₅, 89₂₇, ном. pl. *nadpise* 89₃₂), *vojvodom* 54₁, *lipotom* 12₃₂, *stuzom* 13₉, *hitrijom* 70₁₋₂, *meštrijom* 94₁₄, *zavidošćom* 43₁₂, *dušom* 8₉, 11₁₉, *prićom* 68₁₇, *pogaćom* 56₂₀, *srićom* 9₉₀, 18₃, 42₃₀, *nesrićom* 9₂₂, 32₂, 23_{32, 35}, 42₃₅, 77₈₀, *pićom* 32₁₉, *plafcom* 88₈₃, *želom* 35₃₃, *vruloм* 83₁₀ итд.

Пример *sincem* 89₂₉, ако је од *sinca*, исп. gen. sg. *since* 74₂₈, acc. sg. *sincu* 37₁₈, log. sg. *sinci* 34₁₄, 39₂₉, 50₃₃, 61₁₅, требало би исправити у *sincom*, јер се, као што се из наведених примера види, самогласник *o* никад не мења иза некадашњих меких сугласника.

У примеру *s tulicu* 47₁ (с исправком место *tuzlicu*, исп. *tulica* 43₉) имамо облик acc. sg. употребљен очигледно због слика са

Anicu, исп. мимо слик правилно *s tulicom* 60₈₆. Исто тако облик ас. sg., а никако instr. sg., имамо и у синтагмама: *pod koprinu toga... razume se* 3₂₈, (*ke su*) *meu sunčeni istok i zvizdu* 14₂₄, јер је употреба акузатива уз глаголе мировања у Зоранића и иначе доста распрострањена, исп. и нормално *pod koprinom* 3_{22—23}, 18₃₃, и без предлога *bilom koprinom* 12₃₃.

§ 231. Voc. sg. Обичан је наставак -o: *вило* 22₂₇, 50₄, 53₉, 86₃₆, *majko* 50₁₃, *ženo* 81₁₀, *susedo* 88₄₀, *družino* 48₃₅, 52₂₄, *prafdo* 40₃₈, *tugo* 41₂, *nebogo* 41₅, *Jago* 40₁₅, па и иза некадашњих меких сугласника *želo* 51₂₄, *dežeło* 88₃₉, *bratjo* 17₂₀, 27₈₀, 37_{17, 30}, 41₃₀, 57₂₆, 64₃₈. Пример *bratja* (ориг. *bratya*) 71₂₀, који је Будмани исправио у *bratjo*, свакако је штампарска грешка.

Само тросложне именице на -ica имају редовно наставак -e: *božice* 31₃₄, 41₁₀, 59₁₈, *dušice* 51₂₇, 90₃₁, *kralice* 78₂, *krunice* 22₉, *sestrice* 40₁₄, *danice* 31₃₅, 59₁₇. Осим тога наставак -e имају и примери *Ruže* 40₁₉, *lube* 60₃₃, дакле по свој прилици хипокористичке именице које су и у номинативу долазиле с наставком -e. Најзгоднија именица *nesrića* поред наст. -o, *nesričo* 40₂₀, 81, 45₁₅, може имати и наст. -e: *nesriće* 34₃₈, 45₁₈, 79₂₇.

Два пута долази вокатив и с наст. -a, као у номинативу: *Marcela* 48₁₂ (+ *Asela*), *Repeła* 41₂₉. Врло је вероватно да су такав облик имала и друга слична имена лица, као што га имају и у савременим српскохрватским говорима.

Нека страна имена задржавају у вокативу и свој изворни облик: *Venere* 50₁₃, *Juno* 53₃₁.

§ 232. Nom.-acc.-voc. pl. Сва три падежа имају увек наставак -e:

ном. pl.: *žełe* 34₅, *tiñe* 6₃₀, *zmije* 10₂₆, *ptičice* 7₉, 17₁₂, *deklice* 17₂₈, *ružice* 29₁₁, *tržance* 29₃₂, *suze* 7₂₂, 12₂₁, 15₃₈, 18₁₇, 33₃₄, *zvizde* 23₄, 27₁₇, 64_{4b}, 69₇, 74_{7b}, *dekle* 20_{28, 31}, *vile* 5₁, *parke* 4₈₅, 81_{2, 36}, *muke* 33₃₃, *šege* 33₃₇, *gizde* 33₃₈, *planine* 3₁, *lipote* 27₁₉, *jabuke* 29₁₆ итд.,

acc. pl.: *žełe* 31₂₃, 57₃₁, *vruđe* 3₂₅, 4₂₈, 7₁₉, *dežeđe* 3₁₆, *duše* 15₃₄, *pisance* 31₃₁, *rane* 3₈, *tužbe* 3₂₉, *tuge* 11₂₈, *strane* 12₃₃, *tope* 14₈, *tmine* 14₁₀, *žile* 33₃₂, *dekle* 18₂₅, *sloge* 20₃₄, *jigre* 27₃₂, *suze* 29₂₈, *muke* 32₃₄, *grane* 31₂₁, *živine* 17₁₈, 27_{23, 28}, *planine* 3₂₃, 4₁₃, 12₂₉, 16₃, *redine* 14₈ итд.,

voc. pl.: *ofčice* 55₂₇, *travice* 55_{34, 35}, *pričice* 56₄, *drače* 56₁₁, *vruđe* 56₁₄ и сл.

§ 233. Gen. pl. Нема наставак: *suz* 10₉, 11₁, 48₁₇, 76₁₄, 89₈₆, *rik* 10₁₂, 16₁, 74_{43b}, 75₂₃, *ruk* 30₂₆, 43₁₁, 69₂₄, 78₈₁, 83₃₅, *zvizd*

47₁, 50₂₂, 54₁₉, 70₁₁, 82₁₇, *vil* 45₂, 49₈, 88₂₇, *vod* 16₂, 82₃₄, *vruļ* 16₃₃, 52₂₂, *žil* 89₃₇, *traf* 93₁₈, *muk* 45₈₁, *tug* 46₃, *gor* 46₁₄, *slug* 53₃₇, *dlak* 82₃₄, *nog* 83₈₅, *žen* 6₁₈, 58₁₇, *drug* 90₂, *slog* 18₈₁, *ptic* 55₈, *tmin* 16₂₃, *ran* 3₉, 22₆, *smol* 90₉, *uz* 89₁₆, *jel* 85₂₉, *živin* 82₃₃, 93₁₈, *dežel* 3₂₅, 13₃₄, *ptičic* 16₈₆, *kosic* 83₁₇, *božic* 14₃₇, *polać* 93₁₇, *gusal* 19₈₁, 93₅, *deklc* 18₃₈, *dekal* 44₁₀, *sviral* 55₂₄, *devojak* 3₂₅, *lastovic* 93₁₂, *lopatic* 93₁₄, *ļubičic* 85₈₇, *podobšcin* 84₁₀ и сл., и у вредности лос. пл. *držaf* 73₃₈.

§ 234. Dat. pl. Има увек наставак -ам: *suzam* 7₆, 60₂₀, *vilam* 14₈₈, *dušam* 16₁₉, *čarofnicam* 28_{82—88}, *vi'enicam* 28₈₈, *ļubofcam* 31_{20—21}, *živanam* 37₁₁ и сл.

§ 235. Loc. pl. Редован је наставак -ах: *gorah* 12₂₆, 28₁₈, 42₁₀, *suzah* 10₃₈, *mukah* 15₆, *rukah* 50₃₄, 51₂₂, 52₅, 86₁₈, *sarah* 39₃₈, *ofcah* 61₁₈, *glumah* 53₂₇, *tminah* 12₁₁, 16₂₅, *deželah* 3₁₀, 14₂₄, 15₁₁, 28_{18—14}, *planinah* 12₂₅, 28₁₉, 61₁₇, 81₂₁, *dubravah* 18₁, *tržancah* 27₂₄, *državah* 37₃₃, *pašah* 27₈₀. Пример *sincih* 61₂₀ је очигледно извештачен због слика са *inih*.

Једном у стиху долази у вредности лос. пл. облик ген. пл.: *po razlikih držaf* 73₃₈ (+ *ļubaf*). Сличан појав у другим променама в. у § 221, 242.

§ 236. Instr. pl. Редован је наставак -ами: *vilami* 43₃₄, 44₂₄, *molbami* 6₁₁, 45₇, 90₁₆, *suzami* 11₃₂, 12₁₅, 18₂₁, 41₁₈, 45₇, 25₃₈, 50₃, *zvzdami* 54₂₃, *tugami* 15₂₂, 21₁₁, *strilami* 42₁₄, 43₉, 44₁₇, *deklami* 15₃₄, *žilami* 39₈₂, *mrižami* 42₁₂, *prilikami* 6₆, 64₂₆, *dvorkiņami* 14₂₅, *gospojami* 14₃₅, *verugami* 15₃₇, *živinami* 27₃₈, *rukami* 44₁₁, 46₁₁, 55₁₇, 94₉, *ručicami* 59₁₀, *kosicami* 51₁₃, *cicami* 86₁₅, *jabukami* 86₂₆, *smolami* 90₁₅, *hitrijami* 94₁₄ итд.

§ 237. Неке основе ове промене имају поједине облике по другој промени основа женског рода:

stranu acc. sg. 61₁₉, 80₃₄, *strane* gen. sg. 55₁₁, 88₂₆, 29₂₉, 85₁₁, 18₈₆, 9₁₀, ном. pl. 73₁₄, ac. pl. 12₃₈, 54₁₀, 72₁₉, 85₂₀, 88₁₁, 89₁₀, 90₂₆, *stranom* instr. sg. 89₁₀, *stran*, gen. pl. 44₂₄, 73₁₈, 83₁₆, 86₃, 88₂₇ и *stran* acc. sg. 17₁₇, 27₂₅, 73₅ (+ *nam*), 85₁₃, 18₉₄,

vrsta nom. sg. 85₂₃, 24₂₅, 27 (× 2), 28₂₉ (× 2), *vrste* gen. sg. 6₁₀, 85₂₇ и

vrst acc. sg. 85₁₄,

oprave nom. pl. 77₈, acc. pl. 12₁₇, 40₃, 52₂₆, *opraf* gen. pl. 78₁₅ и

opraf acc. sg. 25₃₅ (+ *gizdaf*), 26₆ (+ *naraf*),

hvala nom. sg. 89₃₀, *hvalu* acc. sg. 24₁₄, 45₃₁, *hvale* gen.

sg. 3₂₀ и

hval ном. sg. 23₂₉ (Б. је транскрибовао *hval'* зато што је у стиху),

vila ном. sg. 7₂₈, 11₂₉, 22₂₁, 45₈₅, *vilu* acc. sg. 3₁₁, *vile* gen. sg. 3₂₉, 42₁, 49₁₅, ном. pl. 5₁, 43₁, acc. pl. 44₂₄, *vilu* voc. sg. 22₂₇, 50₄, *vil* gen. pl. 45₂, 49₈, *vilam* dat. pl. 14₃₃, *vilami* instr. pl. 44₂₄, 49₅ и *vil* acc. sg. 76₃₁ (+ *bil*).

Поред *sridu* acc. sg. 86₈, *sridi* loc. sg. 87₇, 93₃₆ има и *srid* 9₄, 36₄, 72₂₅, 91₁₈, али се тај облик више није осећао као падеж, него као предлог, исп. сложено *nasrid* 15₃₂ (са локативом, криво транскрибовано *na srid*) 50₂₈, *posrid* (са генитивом) 68₈, 14₁₅, 90₂, *usrid* (са генитивом) 22₂, 24₈, 27₂₈, 83₃₈ (Б. криво *u srid*).

Именица *očice* (pl. tantum) ном. 63_{88b}, 76₈₈, acc. 26₂₅, 49₂₈, 51₃₀, 53₁₀, 59₂₅, 30₁, 78₅ има у loc. *očicih* 24₈₃, 59₃₆, а у instr. *očici* 18₂₉.

ββ)

§ 238.	Sing.	Plur.
nom.	{ <i>rič</i>	{ <i>rič-i</i>
acc.		
gen.	{ <i>rič-i</i>	<i>rič-ī</i>
dat.		<i>rič-em</i>
loc.		<i>rič-eh (-ih)</i>
instr.		<i>rič-ju</i>
voc.		<i>rič-i</i>

Напомене о падежним наставцима

§ 239. Instr. sg. Има редовно наставак *-ju*: *misalju* 3₁₀, 13₁₅, 6₁₅, 34₁₀, 11₁₁, 39₈₅, 70₁₁, 21₁₁, 71₈₇ итд. (у примеру *misļu* 26₃₄, у стиху, *a* је изостављено због метра, а *l* сумњиво; свакако би требало исправити у *mislju*), *smrtju* 42₇, 76₇, 79₅, *ričju* 14₁₈, 65₅, 80₈₉, *zvirju* 16₁₁, *hotju* 51₃₂, *pametju* 6₁₅, 23₁, *čeladju* 84₈₂, *vlastju* 6₂₃, 9₈₁, 63_{27b}, *častju* 13₃₂, *svistju* 63₁₂, *radostju* 59₂₈, *milostju* 4₁₅, *hitrostju* 51₈₅, *lipostju* 78₁₄, *zavidostju* 47₅, и са губљењем *j* иза *č*: *noču* 69₁₉, *potocu* 69₁₉. Само једном налази се и поуздан пример с наст. *-u*: *kriposti sfojom* 55₁₈, поред нормалног *kripostju* 44₃₄, 54₃₉. У примеру *ne samo petjem i pripovisti da i svršenim činjenjem* 57₂₀₋₂₁ јамачно је инструментал множине, а не једине.

§ 240. Gen. pl. Редован је наставак *-u*. Дужина је означена у примеру *kosti* 82₃₃, ориг. *costij* наведено на стр. 82 нап. 4.

Једном има и облик loc. pl. у вредности gen. pl.: *od ludeh tuj opčecih* 55₆. Да се тај пример не може узети као грешка дока-

зује обрнут случај употребе gen. pl. у вредности loc. pl., исп. ниже § 242.

§ 241. Dat. pl. Има само наставак *-em*. Примери су доста ретки: *ludem* 3₁₅, 11₃₇, 14₃₈, *ričet* 5₃₇, 53₁₂, 94₃₈.

§ 242. Loc. pl. Нормалан је наставак свакако *-ex*, али су примери ретки. Једини су:

ričeh 24₂₈, *stvareh* 29₃₄ и наведено *ludeh* 55₆, у вредности gen. pl.

Осим тога долазе и примери с наставцима

-ux: *pisnih* 31₂₃, *pečalih* 29₂₂,

-ax: *pečalah* 4₈, *skrbah* 29₂₂.

Три пута је употребљен и облик gen. pl. у вредности loc. pl.: *po vas umrlih ljudi* (ориг. јасно *gludi* Б. је криво транскрибовао *ludih*) 13_{24—25}, *u razlikih čudi* 57₉, и *u misli ljubvenih* 78₁₆. Не би било оправдано претпостављати да су у овим примерима по среди облици с наст. *-ux* с гласом, одн. словом *h*, пропуштеним гласовним путем, или штампарском грешком. Зоранићев језик, као што смо видели, уопште нема гласовног губљења *x* на крају речи. А колико се по Будманијевим напоменама при дну текста може закључити нема ни честога изостављања слова *h* штампарском грешком. Један једини је пример поуздан: *mogi* место *mojih* стр. 73, нап. 4. Међутим, има укупно осам примера употребе gen. pl. за loc. pl., од којих су два поуздано генитиви, *zlamen* 74_{30b}, и *držaf* 73₃₈. Истина, оба су у стиху и слику, али су опет непобитан доказ да је у вредности loc. pl. могао бити употребљен и gen. pl.

§ 243. Instr. pl. Има увек наставак *-u*: *riči* 24₂₂, 38₂₈, 39₂₀, 39₃₉, 44₁₅, 62₁₇, 81₄, 95₁₉, *časti* 6₁₁, *stvari* 83₉, *zviri* 49₆, и јамачно *pripovisti* 57₂₁.

§ 244. Многе имице колебају се између ове и прве промене женскога рода, тако да у појединим облицима могу имати и једне и друге наставке, или у једним облицима једне, у другим друге:

pisam nom. sg. 18₂₄, 30₃₀, 20₂₈, 27₇, 59₁₉, acc. sg. 19₂₃, 80₈₀, 23₁₂, *pismi* voc sg. 20₂₃, 21₂₉, 33₁, 35₁₄, 36₄₀, 76₁₇, 77₂, 20₂₀, 88₈₈, 78₁₈, 88₈₈, 79₂₂, 80₈, 21₂₁, 27₂₇, nom. pl. 4₁₉, 16₃₁, 27₁₇, acc. pl. 17₃₂, 20₈₀, 29₂₆, 35₃₅, 37₂₀, 62₆, 72₅, gen. pl. 11₂₉, поред *pisam* nom. sg. 24₁₀, acc. sg. 24₄₉, *pisni* gen. sg. 19₂₆, acc. pl. 3₁, 95₆, *pisnih* 31₂₃ и

pismom instr. sg. 25₄₀, *pisam* gen. pl. 17₃₃,

kob nom. sg. 43₃₉, 50₃, 51₆, acc. sg. 19₂₁, 38₃₈, 39₁₆, 51₉, *kobju* 60₃₄, *zlokob* 73₆ и

kobom instr. sg. 52₃₄, *kobe* nom. pl. 10₃₁, 73₁₀, 75_{12a} (+*zlobe*),
 acc. pl. 74_{9a} (+*zlobe*), *zlokoba* nom.s g. 10₃₇,
zlob acc. sg. 19₂₀, (+*kob*) и
zlobe nom. pl. 75_{11a} (+*kobe*),
skrbi nom. pl. 91₄₀ и
skrbu acc. sg. 16₁₆, *skrbah* loc. pl. 29₂₂. Пример *skrbi* loc. sg.
 66₈ може бити и по једној и по другој промени.
pečal nom. sg. 58₃₂, acc. sg. 40₂₇, 58₂₉, 59₂₈, *pečali* gen. sg. 84₂₈,
pečalih loc. pl. 29₂₂ и
pečalah loc. pl. 4₃. Пример *pečali* loc. sg. 6₂₇, 29₂₈, 29 није
 јасан, јер може припадати обема групама.
kosti gen. pl. 36₄, 82₃₈ и
kost gen. pl. 22₂ (+*kripost*), 24₈ (+*mladost*),
stvar nom. sg. 13₂₈, acc. sg. 11₃₆, 13₃₀, *stvari* nom. pl. 4₁₂, 7₃₃,
 acc. pl. 3₂, 6₁₆, 22₁, 13₁, 36₁, 21₁₇, 27₁₉, gen. pl. 29₇, instr. pl. 83₉, *stvaréh*
 loc. pl. 29₃₄ — и
stvar gen. pl. 67₇, 9 (оба у стиху),
stiril (која такође иде овамо већином примера) nom. sg. 6₁₈,
 76₂₉, 80₁, acc. sg. 43₁₇, 54₃₂, 61₉, 95₁, 3, *stirilju* instr. sg. 29₁₀, *stirili* ac. pl.
 8₃₃, 9₃₆, 76₁₅, gen. pl. 43₁₀, 44₃₁, 64₂₉, 86₃₅ и
stirila 13₂, 34₃₉, *stirilom* 44₃₂, 54₃₇, *stiril* gen. pl. 36₂, 60₃₆ (оба
 примера у стиху), *stirilami* 42₁₄, 43₉, 44₁₇. Примери из прозе истак-
 нути су нарочито.
hći nom. sg. 14₂₇, 46₂₈, 88₂ има основу *čer* (с губљењем
 сугл. х): *čer* acc. sg. 55₃, *čeri* gen. pl. 71₃₄, и облике и по првој
 промени, као и претходне именице,
hčere gen. sg. 52₃₀, *čere* acc. pl. 16₁₈, 16, *čeram* dat. pl. 54₁₀.
 § 245. Осим основа поменутих у наведеним примерима овој
 промени припадају основе:
stav-: *staf* nom. sg. 8₂₁, 58₁, acc. sg. 25₃, 26₈, 46₃₇, *stavi* gen.
 sg. 29₆, loc. sg. 30₂₁, 40₃₀, 51₁₅, 67₈, 83₃₁,
plav-: *plaf* acc. sg. 52₃₃, *plavi* gen. sg. 84₃₆, acc. pl. 55₁₄, 85₃₃,
rat-: *rat* n. sg. 45₃₄, acc. sg. 45₁₇, 83, 76₁₉, 78₄₀, *rati* gen. sg. 11₁₈, 95₅,
bol-: *bol* acc. sg. 6₃₅, 22₆, 67₂₆, *boli* voc. sg. 41₃,
zled-: *zled* acc. sg. 8₁₆, *zledi* acc. pl. 75_{14a},
sin-: *sin* acc. sg. 73₁₇, *sini* gen. sg. 39₂₉, loc. sg. 42₁₇, acc. pl. 27₂₇,
stid-: *stid* nom. sg. 88₁₇,
rast-: *rast* acc. sg. 58₂₆,
skril-: *skril* nom. sg. 90₂₄, *skrili* loc. sg. 94₃₅,
put-: *puti* loc. sg. 22₃₅.

- laž-: laž* nom. sg. 67₃₄, *laži* dat. sg. 67₃₃,
sol-: soli gen. sg. 83₉,
ped-: pedi nom. pl. 61₃₃,
krv-: krf nom. sg. 17₂₂, 51₁₆, 86₃₄, acc. sg. 26₂₁, 91₂₄,
slast-: slast nom. sg. 9₂₈, 76₁₀, acc. sg. 6₂₈, 8₂₇, 12₁, *slasti* acc. pl. 16₃₇, 29₃₅,
slobod-: slobod nom. sg. 31₁₂, 83₁₂, acc. sg. 10₂₄, 19₅, 33₈, 50₄,
 77₁₇, 83₇, 86—87, *slobodi* gen. sg. 44₉, loc. sg. 19₈, 83₃₆,
pratež-: pratež nom. sg. 49₂, acc. sg. 76₃₂, *prateži* loc. sg. 50₂₁,
ľubav-: ľubav nom. sg. 23₁₈, 29₂₀, 57₈₇, acc. sg. 6₁₁, *ľubaf* nom. sg. 3₆, 6₇, acc. sg. 6₁₀, 8₁₉ ИТД., *ľubavi* gen. sg. 6₈, dat. sg. 11₃₇,
 voc. sg. 8₂₁, 30, 9₈, 21, 31, 39, *ľubafju* instr. sg. 11₃₄, 37₃₈, 38₁₉ ИТД.,
narav-: naraf nom. sg. 3₇, 26₅, acc. sg. 25₃₄, *naravi* loc. sg. 17₁₁, 23₃₃,
zabav-: zabaf 57₃₇, acc. sg. 8₂₀, *zabavi* loc. sg. 9₅, acc. pl. 23₃₅,
tisuć-: tisuć acc. sg. 51₂₆, 27, *tisući* gen. sg. 66₁₃,
tetif-: tetif acc. sg. 43₁₇,
pogibil-: pogibil acc. sg. 50₉, *pogibili* gen. sg. 19₉, 40₈, loc. sg. 74₅, acc. pl. 6₇, 88₁₉,
zapovid-: zapovid acc. sg. 65 70₁₉, *zapovidi* loc. sg. 43₂₁, 88₁₅,
ľubezn-: ľubezan nom. sg. 31₁, acc. sg. 33₁, 60₁₇, 61₂₇, *ľubezni* gen. sg. 42₇, loc. sg. 9₇, 54₁₄,
bolezn-: bolezan nom. sg. 60₁₈, acc. sg. 33₂, *bolezni* dat. sg. 9₈,
prijazn-: prijazan nom. sg. 23₁₈, 77₆,
himbezn-: himbezni loc. sg. 9₉,
uztezn-: uztezni acc. pl. 9₁₀,
propast-: propast nom. sg. 4₁₇, 58₂₂, *propasti* gen. sg. 13₁₁,
napast-: napast acc. sg. 58₂₃, 65₃₆,
oblast-: oblast acc. sg. 17₂₇
 Најзад, многа образовања на -ost-: *ľipost* nom. sg. 6₃₇, 9₁₉, 18₁₅, 19₁, 21₃₆ ИТД., acc. sg. 12₁₄, 14₃₈, 36, *ľiposti* gen. sg. 31₁₆, loc. sg. 49₉, nom. pl. 29₁₈, *ľipostju* instr. sg. 78₁₄ ИТД., *radost* nom. sg. 11₉, *ľalost* nom. sg. 8₁₁, *svitlost* nom. sg. 23₃, acc. sg. 8₁₄, 11₈, 12₁₀, 22, 24, *svitlosti* gen. sg. 14₁₀, 12, loc. sg. 14₁₄, *svitlostju* instr. sg. 27₁₇, *ľasnost* nom. sg. 11₁₀, *mladost* acc. sg. 8₁₂, *slatkost* acc. sg. 8₁₃, *tvrdost* nom. sg. 6₃₇, *milost* acc. sg. 20₈, *nemilost* nom. sg. 6₃₈, *blagost* acc. sg. 67₃₀, *ľinost* acc. sg. 67₃₁, *naglost* acc. sg. 79₁₀, *gnilost* nom. sg. 67₃₂, *sminost* acc. sg. 13₂₁, *slobost* acc. sg. 78₁₀, *dvornost* acc. sg. 53₁₅, *krasost* acc. sg. 31₆, *hrabrosti* gen. sg. 66₁₀, *ľakosti* gen. sg. 66₉, *skuposti* dat. sg. 68₇, *praznosti* loc. sg. 17₂₅,

oholost nom. sg. 15₁, acc. sg. 49₁₈ (с исправком место *oholast*),
svidost nom. sg. 9₃₀, *nesvidosti* dat. sg. 9₃₈, *zavidosti* gen. sg. 68₁ и сл.

2. Заменице и придеви

§ 246. Осим заменица 1 и 2 лица за једину и множину и рефлексивне *sebe*, које имају специјалне облике, и придева неодређеног вида, који већим делом добивају наставке именица, заменице и придеви имају углавном исту промену (наравно, кад се апстрахује квантитет појединих самогласника у наставцима који у Зоранића није означен), и зато ће се изложити заједно.

α)

Заменице 3 л. и одређени придеви

	masc.	neutr.	fem.
nom. - voc.	{ <i>star-i</i>	{ <i>star-o</i>	<i>star-a</i>
acc.	{	{	<i>star-u</i>
gen.	{ <i>star-oga</i>		<i>star-e</i>
loc.	<i>star-om</i>		{ <i>star-oj</i>
dat.	<i>star-omu</i>		
instr.	<i>star-im</i>		

	masc.	neutr.	fem.
nom.-voc.	{ <i>star-i</i>	{ <i>star-a</i>	{ <i>star-e</i>
acc.	{ (<i>star-e</i>)	{	
gen.	{ <i>star-ih</i>		
loc.			
dat.	<i>star-im</i>		
instr.	<i>star-imi</i>		

Напомене о падежним наставцима

§ 247. У облицима мушког и средњег рода сви наставци иза некадашњих меких сугласника имају место самогласника *o* самогласник *e*. Пример *dafnega* 28₈ треба, као што смо видели (§ 151), исправити у *dafñega*, према *dafñe* acc. pl. fem. 30₄.

§ 248. Nom. sg. Посесивне основе *moj-*, *tvoj-*, *sfoj-*, *naš-*, *vaš-*, основа заменице 3 л. *on-* и основа *vs-* (*sf-*) немају наставка у ном. (одн. acc.) sg. мушког рода.

Демонстративне основе *ov-*, *on-* поред облика ном. (-acc.) sg. masc. без наставка *of* 10₉, 12₁₉, 23₃₈, 25₁₄, 53₃₂, 56₃₂, 35₃₈, 64_{16b}, 70₆,

82₂₅, 92₂₅, 93_{8,1}, *on* 6₃₃, 14₁₃, 19₁₂, 20₂₆, 25₂₅, 44₂₀, 66₁₉, 75₄₁, 83₁₇, 93₂₅, 94₇ — имају и облике с наст. -*u*: *ovi* 11₃₂, 15₂₅, 26₁₈, 41₁₃, 87₅, 92₁₆, *oni* 87₇, 91₂.

Демонстративна основа *t*- има у пот. (асс.) sg. мушког рода наставак -*a*: *ta* 3₇, 4₆, 6₂, 7₂₉, 12₁₆, 13₂₄, 14₁₅, 17₁₇, 15₇, 28₂₄, 69₈₅, 70₃₀, и са доданом речцом -*j* *taj* 16₃₈, 70₃₇ у прози, и 18₁₉ (+ *onda**j*), 20₂₁ (+ *ugo**jaj*) у стиху.

Демонстративна основа *s*- има исто тако у пот. (асс.) sg. masc. наст. -*a*, са речцом *j*, али долази сасвим ретко. Једини су примери: *saj* 18₇, 62₇, 11₁₁, и од осталих облика пот. sg. fem. *sa* 22₃₇, асс. pl. fem. *se* 31₁₁, и gen. sg. neutr. *sega* 54₈₉. Само последњи од ових примера долази у прози (у изразу *do sega vrimena*).

Интерогативна основа за ствари *č*- има такође у пот.-асс. у самосталној употреби наст. -*a*: *ča* 3₁₇, 4₈₅, 5₆, 7₇, 12₂, 87₈₇, 14₂₈, 16₂₈, 17₂₄, 27₂₇, 18₂₈, 19₃₆, 37₃₇, 20₂, 23₁₃, 24₂₄, 25₂₅, 28₂₈, 88₈₈ итд. увек. Али у вези с предлозима налази се и облик без наставака: *zač* (у вредности интерогативног прилога) 3₁₂, 4₁₆, 17₁₇, 20₂₀, 28₂₈, 6₂₁, 7₂₉, 11₃₀, 14₄, 23₁₆, 27₃₅, 34₃₉, 38₆, 39₂₁ итд., *nač* 39₁₆, 47₃₂, 81₁₈. Без наставака је и пот.-асс. неодређене сложене основе *nič*-: *nič* 43₁₃ (Б. погрешно *nic*) 26₂₆, 71₁₃, 86₂₇.

§ 249. Асс. sg. Као код именица, акузатив муш. и ср. рода је једнак номинативу, или генитиву, према томе да ли именица уз коју реч стоји означава жив или нежив предмет. Зато и у ретким примерима употребе облика генитива за акузатив од именица које значе нежив предмет придев који уз њих стоји има наставак генитива: *odreni siña oblaka* 54₇, *sliši poja moga* 33₂₁, *poraza ljubkoga pojah* 24₃₄, једном и релативно: *is dafnega i staroga grada koga Nin kraļ sazidati... čini* 28₈.

Од основе заменице за 3 л. јединице мушког и средњег рода акузатив уз предлоге место облика *nega* (енкл. *ga*) има облик без наставака *ń*: *na ń* 49₂₁, *uza ń* 7₃₇, *nada ń* 34₂₉, *timo ń* 49₂₃.

Облик личне зам. 3 л. за јединицу женског рода постаје увек наставком -*u*: *ńu* 6₂₀, 13₂₂, 14₉, 15₂, 4₄ итд., а енклитично *ju* 6₂₃, 7₂₄, 11₄, 17₁₂, 18₂, 8₈, 21₂₁, 38₂₆, 27₂₇, 28₂₈, 39₉, 19₁₉, 21₂₁, 26₂₆, 87₈₇ итд. стално. Зато се и у примеру *ja us to'e... koko boļe umih zahvalih* 17₄ облик *'e* не може схватити као асс. sg. fem. зам. 3 л. с пропуштеним слабир *j*, него се мора узети да је по среди облик акузатива рефлексивне заменице *se* у коме је штампарском грешком изостало слово *s*.

§ 250. Gen. sg. Облици мушког и средњег рода постају редовно наставком *-oga*. Крајње *a* није никад скраћено.

Облици женског рода имају обично наставак *-e*. Само заменица за 3 л. јединине женског рода поред чешћег *-e, ње* 5₈, 6₂₅, 9₁₉, 14_{14, 18}, 15₁₂, 18₁₅, 21₃₃, 24₂₀, 51₁₆, 52₇, 81₄ итд., има и наставак *-еје: њеје* 24₂₆, 79₈, 89₂₈.

Интерогативна основа за ствари има у генитиву увек наставак *-еса: ђеса* 15_п, 23₂₄, 36_{21, 22, 23}, 43₃₄, 62₁₇.

§ 251. Loc. sg. Облици мушког и средњег рода имају обично наставак *-ом (-ем): hrvatskom* 3₁₁, *sfmogom* 38₉, *prvom* 23₂₃, *umrlom* 15₁, *ženskom* 15₁, *tom* 18₄, 46₂₉, 70_{10, 14}, *ovom* 51₃₆, *kom* 3₂₄, 22₅, 39₅, *tom* 8₈₆, 16₃₉, 20₁₅, 22₆, 24₁₈, *sfom* 65₈₁, 67₂₅, *čem* 21₂₀, *čen* 23₁₃, *ničem* 8₁₈, *něm* 4₁, 8₆, 25₁, 42₈₁, 76₁₁, 82₃₆, *sfem* 3₂₈, 13₁₉, 14_{2, 28}, 22₃, *mojem* 5₃₂, 24₃₀, 25₃, 53₈₄, *sfojem* 53₂, *doņem* 46₁₅, *najdoņem* 15₃₆, *najzadněm* 23₂₃ итд.

Али има и неколико примера с дативним наставком *-ому: u četeru ljubvenomu* 7₂₁ (проза), *f žitku slobodnomu* 73₄₀ (+ dat. *slavnomu + rimskomu*), *u obličju tomu* 24₁₇, (проза), *f srcu tomu* 73₃₉ (+ *slavnomu + rimskomu*), *u veselu pozoru tvomu* 53₁₁ (проза), *u sfemu* 89₂₂ (проза), *u sfemu* 91₃₇ (+ dat. *prihjenу*), *u ničetur* 6₃₆ (проза).

У примеру *u tome*, као што смо видели, немамо облик локатива, него прилошки израз *utom* коме је додан покретни самогласник *e*, исп. изразе *potom toga* 47₃₁, *potom* 17₂₈, *uto* 40_{2, 9}, 47₃₇, 51₂₀ итд., *utoj* 17₂₈, 50_{35, 36} и сл., увек у прилошком значењу.

Облици женског рода имају редовно наставак *-oj: grčkoj* 3₁₇, *zemaļskoj* 7₈₈, *morskoj* 45₃₈, *nebeskoj* 47₂₆, *livoj* 51₁₈, *vernoj* 17₄, 48₁, *rafnoj* 16₈₈, *božastvenoj* 17₂, 44₂₈, *umiјenoj* 28₁₅₋₁₆, *paklenoj* 47₂₈, *srčenoj* 69₂₆, *noј* 7₁₃, 14₁₀, 16₂₈, 18₁₈, *moјoj* 7₁, *tvoјoj* 9₅, 23₁₅, 65₁₄, *sfoјoj* 28₁₈, *vašoj* 84₁₉, *najdolņioј* 40₃₃ итд.

§ 252. Dat. sg. За мушки и средњи род нормалан је наставак *-ому (-ему): ženskomu* 14₂₈, *vernomu* 53₃₇, *slafnomu* 55₁₆, 74₁, *svitolomu* 53₃₂, *najpoglavitijemu* 13₂₀, *tomu* 15₁₄, 44₆, 47₈₉, 50₁₉, 54₂, 57₁₉, 71₁₈, *sfakomu* 6₃₃, 43₂₈, *komu* 33₁₃, 38₁, *tomu* 7₅, 12₁₀, 19₂₈, 41₃₆, 51₃₆, *sfomu* 43₂₃, *němu* 12₁₂, 25₂₂, 29₃₀, 50₂₃, *sfemu* 29₁₈, 57₁₉, *moјemu* 36_{16, 40}, *tvoјemu* 12₂₅ итд.

Само три пута, и сва три пута у стиху, долази за датив наставак локатива *-ом (-ем): tom* 65₃₀ (+ *sfom* loc. sg.) *tvom* 67₂₃ (+ *tom* loc. sg.), *něm* 22₁ (+ *љubven*).

За женски род је редован наставак *-oj*: *usilnoj* 7₄, *љubvenoj* 7₄, *rečenoj* 37₁₂, *nemiloj* 8₂₆, *lipļoj* 8₂₅, *vičņoj* 87₅, *tvojoj* 65₁₁, *sfojoj* 31₂₄, 28, *našoj* 11₃₈, 70₂₂, 92₁₂, *onoj* 31₁₂, *ovoj* 65₁₁, 15, *ņoj* 13₃₁, 15₇, 19₂₄, *joj* 7₃₁, 8₁₀, 24, 9₂₂, 11₂₂, 13₃, 14₁₃, *koj* 18₂₆, 29₃₃ итд.

§ 253. Instr. sg. За мушки и средњи род редован је наставак *-им*. За женски наставак *-ом*, као и код именица: *bilom* 12₃₃, *livom* 10₃₄, *nemarnom* 9₃₂, *zlačenom* 24₄, *kamenitom* 13₉, *sedmoglavom* 16₁₂, *skračļivom* 13₁₀, *tom* 17₆, *onom* 11₂₁, *kom* 12₂₄, 13₂₉, 32, 26₁₈, *nikom* 13₉, *ņom* 7₃, 8₁₀, 24, 9₂₉, 11₅, 22, 16₁₂, 22₈, *mojom* 6₂₃, 11₃₄, 24₂₅, *svojom* 44₃₅, 45₈, 47₇, 51₃₆, 55₁₈, *sfom* 6₂₃, 26₂₀ и сл.

§ 254. Nom. pl. Основе мушког рода имају наставак *-у*, средњег рода наставак *-а*, а женског наставак *-е*. Само једном уз именицу *oči* долази и облик с наставком *-у*: *ti oči* 24₃₇, исп. идентичан појав у асс. pl. у овој промени, и у именској промени придева.

§ 255. Acc. pl. Основе мушког рода имају, као и код именица, два наставка, чешће *-у*, и ређе *-е*, који се углавном управљају према наставку именице уз коју основа стоји:

а) *nebeski* 7₆, 70₁, 11, *љubveni* 31₂₃, 36₃₇, *љubki* 37₂₅, *strašļivi* 42₉, *diļji* 42₉, *stražņi* 71₂₂, *strašņi* 74_{10b}, *ļuti* 21₁₂, *slatki* 30₉, *zeleni* 30₈, *misečņi* 74_{43a}, *nemili* 78₃₁, *hrabri* 55₁₈, *kripki* 36₃₈, *ostali* 43₃, *sunčeni* 43₄, *priličņi* 64₃₁, *pozlačeni* 26₈, *srčeni* 36₃₈, *umiļeni* 36₃₉, *ti* 64₃₁, *ovi* 27₃₀, 36₃₇, 37₁₈, *oni* 37₃₅, *sfi (vas)* 7₆, 9₂, 30₂₂, 43₃, 70₁, 83₃₀, *ki* 16₉, 82₂₂, *tvoji* 38₃₀, 74_{31a}, *sfoji* 62₂₆, *sfi (= sfoji)* 68₁₉, *jini* 88₃₆,

б) *mlade* 37₃₂, 41₃₆, 64₄₂, *љubke* 10₁₄, 33, 57₃₄, *zlate* 7₆, *brze* 69₆, *slapske* 88₃₇, *zadņie* 75₂₂, *blažene* 57₃₅, *mlajahne* 55₃₆, *roditeļske* 44₃₉, *suncevodne* 69₆, *te* 28₃₃, *sfe* 22₄, 30₂₂, 49₃₂, 88₃₇, *moje* 41₃₆, *me* 10₁₄, 30₂₂, *sfoje* 15₇, 37₃₁, 69₆, *jine* 85₃₄.

Основе средњег рода добивају редовно наставак *а*. Само уз усамљени облик акузатива с наставком *-у ličci*, који као што смо видели долази искључиво у стиху, налазе се и облици образовани наставком *-у*: *ličci bili* 20₂₂ (+ *bili*), *sfi ličci bili* 60₂₀ (+ *vili*), *mi* (тј. *moji*) *lici bili* (+ *nemili*), *ličci rumeni* 60₁₈ (+ *љubveni* + *rameni*), поред *ličca rumena* 59₂₅ (+ *medvena*), *rumena i bila ličca* 60₉ (+ *htila*), *sfa lica* 63₃₅ (+ *ružica*), *rumena ličca* 48₁₇ (у прози).

Облици женског рода постају редовно наставком *-е*. Али се уз неке именице налазе и облици образовани наставком *-у*: *oči blaženi* 26₉ (+ *ženi*), *gizdavi oči* 8₃₂ (+ *javi*), *љubveni i mili oči* 43₃₃, *mili oči* 49₂₃, *oči* *mili* 51₃₀, *oči* *.. tvoji* 53₁₀, поред

mile očiце 59₂₅, 78₅, *jasne očiце* 59₃₀, *bili prsi* 48₁₇, и најзад *različni stvari* 21₁₇, поред *mnoge ostale stvari* 3₂, *razlike stvari* 6₁₆, *strašne i čudne stvari* 13₃₆, *sfe otajne stvari* 38₁₉, *stvari brañene* 6₂₂ и сл., *dobri kobi* 43₃₈.

У вредности акузатива множине долази за све родове и облик генитива множине: *za jinih obľubit* 35₆, *inih hoteći umoriti* 41₆, *unesihu jimen sfojih i jinih* 93₂₃, *jinih mnozih sobih stran vil vidih* 88₂₇, *obih vas sminih lovac znam* 64₃₁, *najdosmo mnozih mladićef spravnih* 31₂₆, *sfih nas proplakati čini* 80₃₈, *kih je ľubav...* *dovela* 6₇, *kih kako družba vidi* 75₃₆ и сл.

Лична заменица 3 лица за множ. м. и ср. рода уопште и нема у акузативу другог облика осим облика генитива *nih*, ненаглашено *jih :nih* 44₆, *jih* 43_{25, 32, 44, 7, 14, 20, 45, 10, 61, 23, 24, 71, 16, 73, 18} и сл. За множ. лица ж. рода употребљава се такође облик генитива *nih* 44₃₉, 53₂₈, енклитично *jih* 29₁₇, 40₂₃, 43₃₃, 44_{13, 26, 38, 47, 33, 55, 15, 59, 62, 19, 81, 37, 86, 22} и сл., али наглашени облик гласи и *ñe* 44₆, 44_{27, 29, 86, 18, 93, 13}.

§ 256. Instr. pl. За све родове редован је наставак *-ими*: *razlikimi* 5₃₇, 7₈, 16_{33, 34}, *kriposnimi* 4₉, *jadofnimi* 5₃₆, *tvrdimi* 6₆, *strašnimi* 6₆, 16₁₈, *mnozimi* 16₈, *smrtnimi* 16_{18—19}, *žestocimi* 16₁₉, *plemenitimi* 14₃₅, *mojimi* 7₂₀, 11₃₂, *vašimi* 4₉, *jinimi* 16₉, *kimi* 8₃₄, *sfimi* 13_{17, 18}, *ñimi* 17₂₄, 38_{6, 7, 11, 43, 21, 25, 44, 11, 75, 40} итд. Само два пута долазе и облици с наставком *има*: *mojima* (говори се о очима) 53₁₀ и *ñima* 38₃₆ (говори се о двојници), али исп. *plaćniti očiama* 76₁₅ и наведене примере облика *ñimi* у којима се такође подразумевају два лица. Пример *očiama mojim* 7₁₉ сасвим је усамљен, па ће свакако бити штампарска грешка.

Напомене о основама

§ 257. Посесивне основе *moj-*, *tvoj-*, *sfoj-* имају обично у свима падежима правилне облике, изузев gen.-acc., dat. и loc. јединине мушкога и средњега рода, у којима су место завршетака *-ојета*, *-ојему*, *-ојем* обични завршеници *-ога*, *-ому*, *-ом*:

moga 5₃₁, 6₂₃, 7₁₁, 10_{7, 19}, 11₈, 28_{5, 18}, 33₂₁, 39₂₅, 40_{21, 85}, 41₈, *tvoga* 40₃₃, 62₂, 68₁₄, 75_{9b}, 95_{2, 8}, *sfoga* 8₅, 12₁₁, 16₃₇, 46₁₈, 48_{18, 19, 49, 38}, 51₁₁ итд.,

tomu 7₅, 12₁₀, 19₂₈, 41₃₆, 51₃₆, *sfomu* 43₂₃ и сл.,

tom 8₃₆, 16₃₈, 20₁₅, 22₆, 24₁₈, 33₃₂, *sfom* 65₃₁, 67₂₅ и сл.

Али од тога правила има и доста отступања у оба правца, у прози мање, а у стиху много више. Поред обичних краћих

облика у gen.-acc., dat. и loc. sg. masc. и neut. долазе и дужи, а поред дужих облика у осталим падежима долазе и краћи:

mojega 10₂₈ (+ *ńega*), 11₅ (у стиху), 78₃₇ (у стиху), 92₃₈ (+ *našega*), *tvojega* 33₂₀ (у стиху), 90₃₈ (+ *vičńega*), *sfojega* 10₂₉ (+ *tudje ga*),

mojemu 36₁₆ (у стиху), 34₄₀ (у стиху), *tvojemu* 12₂₅ (у прози),

mojem 24₃₀ (+ *pojem*), 25₃ (+ *po њem*), 5₃₂ (у прози), 53₃₁ (у прози), *sfojem* 53₂ (у прози). У прози, дакле, има свега 4 примера дужих облика.

Далеко је већи број примера употребе краћих облика у падежима који обично имају дуже облике. Нарочито их је много у стиху:

ma nom. pl. fem. 8_{2, 3, 5, 21, 9_{6, 27}, 10₃₉, 11_{9, 10}, 19_{15, 16}, 20_{17, 21_{29, 35}, 22₇, 23₂, 27₇, 30₂₀, 59_{19, 38}, 60₂, 61₁, 63_{31 a, 37 a, 17 b}, 77₃₇}, acc. pl. neut. 32₃, 63_{2 b}, *tva* nom. sg. fem. 8₂₁, 19₁, 23₁, 67₂₉, 75_{6 b}, 80₁, *sfa* acc. pl. neut. 63_{35 a},}

me nom. sg. neut. 34₄, 63_{13 a}, acc. sg. neut. 8₃₄, 9₂₃, 25₃₈, 30₂₇, 64_{11 a}, 70₂₄, 78₂₄, acc. pl. masc. 10₁₄, 30₂₂, gen. sg. fem. 10₅, 27_{9, 11}, 35₂, 59_{26, 29}, 60₃, 64_{24 a}, nom. pl. fem. 33₃₃, 63_{33 b}, acc. pl. fem. 64_{5 a}, *tve* nom. sg. neut. 61₃₅, 92₂₉, acc. sg. neut. 92₄₀, nom. pl. fem. 8₃₅, acc. pl. fem. 30₁₀, *sfe* acc. sg. neut. 68₃₆, acc. pl. fem. 72₂₄, 75_{14 a},

mu acc. sg. fem. 9₉, 19₅, 21₁₅, 23₁, 30₃₄, 33₁, 36₁₆, 76₁₉, 78_{28, 29}, *tvu* acc. sg. fem. 23₂, 74_{11 a}, *sfu* acc. sg. fem. 23₄, 26₆, 60₄, 74_{12 a}, 75₂₉,

moj dat. sg. fem. 9₃, 60₁₉, *sfoj* dat. sg. fem. 19₃,

mom instr. sg. fem. 9₃₀, 18₃, *tvom* instr. sg. fem. 9₃₁, *sfo* instr. sg. fem. 77_{22, 27},

mi nom. pl. masc. 8₃₉, 20₂₁ (ако нису енклитички облици датива зам. 1. лица за једину), ac. pl. neut. 78₃₂.

У прози је таквих облика релативно мало: *ma* nom. sg. fem. 29₂₉, 94₃₉, *tva* nom. sg. fem. 3₁₃, 64_{35, 36, 41}, 81₂₃, *tvu* acc. sg. fem. 45₃₁, *sfu* acc. sg. fem. 18₃₃.

У gen.-acc. (dat.) и loc. једн. мушког и средњег рода долазе место завршетака *-oga*, *-ому*, *-ом* и завршеци *-ega*, (*-ему*), *-ем*, али само у стиху, или и слику: *tvega* 92₃₆ (+ *sfega*), *mem* dat. sg. masc. 22₁ (+ *љbven*), loc. sg. neut. 27₁₄, 36₃₁ (+ *zlamen*), 59₃₂ (+ *љbven*) 78_{9, 12} (+ *slobojen*).

§ 258. Релативно-интерогативна основа има у већини примера облик *k-*:

ki nom.-acc. sg. и pl. masc. 3₁₆, 4₇, 6_{1, 14, 16, 29}, 7₁₀, 10₉, 10_{10, 17}, 16₉ итд., *kigodi* 3₂₉, *niki* 24₁₅, 27_{25, 26} (× 2), 37_{14, 15} (× 3) итд.,

ko ном.-асс. sg. neutr. 7₃₅, 9₃₈, 13₁₀, 15₁₀, 19₁₀, 25₂₀, 26₂₉, 27₁₅, 28₃₂ ИТД.,

koga gen.-асс. sg. masc. и neutr. 3₁₈, 16₂₀, 14₃₂, 26₂₄, 28₁, 8, 21 ИТД.,

komu dat. sg. masc. и neutr. 33₁₃, 38₁,

kom loc. sg. masc. и neutr. 3₂₄, 22₅, 39₅, instr. sg. fem. 12₂₄, 13₂₉, 32, 26₁₈ ИТД.,

ka ном. sg. fem. 3₁₁, 4₃₅, 7₁₂, 24, 31, 10₂₀, 12₃₂, 13₂₃, ном.-асс. pl. neutr. 12₂₆, 40₁₀ ИТД.,

ke gen. sg. fem., ном.-асс. pl. fem. 3₁, 4₃, 12, 5₃₆, 8₁₂, 10₂₆, 11₃₁, 13₃₆, 14₂₄, 15₄, 16₂₅, 29, 21₃, 22₁₈, 25₁₉, 26₂₀, 27₂₀, 23 ИТД.,

koj dat.-loc. sg. fem. 15₃₃, 18₂₆, 20₂₄, 34, 21₃₀, 28₃₀, 29₃₃ и сл.,

ku асс. sg. fem. 17₃₈, 18₂₄, 32, 20₂₉, 33, 21₁₅, 22, 30, 24₆, 29, 25₅, *kugodi* 80₃₁ и сл.,

kih gen.-loc. pl. 6₅, 7, 20, 20₁₀, 22₂₆, 24₃₄, 26₂₈, 29₉, 40 и сл.,

kim instr. sg. masc., dat. pl. 4₄, 13₃₂, 18₁₇, 21₂₈, 35₃₇, 71₃₈ и сл.,

kimi instr. pl. 8₃₄, 15₁₇, 32₄₀ ИТД.

Али поред тога има, и у прози и у стиху, и облика образованих од основе *koj-*:

koji ном.-асс. sg. и pl. masc. 16₁₈, 19₂₇, 24₃₂, 25₃₈, 88₃₈,

koje ном.-асс. sg. neutr. 23₃₁, 45₁₉, 61₂₂, gen. sg. fem., ном.-асс. pl. fem. 10₃₂, *kojegodi* 23₁₇,

koja ном. sg. fem. 11₃₁, 36, 12₃, 15₆, 27₅, 37₃₆, 47₂₅, 81₁, 89₄, ном.-асс. pl. neutr. 14₁₇, 15₉, 23₃₇,

koju асс. sg. fem. 5₃₂, 32₃₆, 33₂₄, 42₂₄, *kojugodi* 18₃₅, *kojugodir* 41₁₈,

kojom instr. sg. fem. *kojomgodi* 17₃₃, *kojomgodir* 64₃₉,

kojih gen.-loc. pl. 15₂₁,

kojim dat. pl. *kojimno* 65₂₄.

Сложене основе *nik-*, *sfak-* немају облика образованих од *koj-*.

§ 259. Личне заменице 3 лица имају у номинативу једнине и множине свих родова облике од основе *on-*, а у свима осталим падежима облике од основе *n-*, осим енклитичких облика, који у једнини за мушки и средњи род гласе *ga* (*n*) и *tu*, за женски *ju* и *joj*, а у множини за све редове *ih*, *jih* и *im*, *jim*.

§ 260. Интерогативна заменица за лица има у номинативу облик *gdo* 4₂₀, 7₂₉, 37, 24₂₆, 27₃₅, 32₂₉, 53₁₉, 81₁, 84₂₀, 23, и *tko* 58₂, 11, 59₂₅, 29, 60₁, 10, 11, 18, 21, 35, 61₅, 9, 63_{28b}, 34b, 66₁₇, 22, 67₁₆, 68₂₃, 75_{1b}, 2b, 81₃₀, 37, 83₁₅, 85₄₀, 88₁₆, *tko godi* 43₃₄, *tko god* 26₁₂. Остали падежи постају од основе *k-*. — Сложена неодређена има у номинативу *nitko* 28₃₅, одречна *nitkor* 70₂₃, с речцом *-pe*, *-p* која се

на крају додаје редовно у свима облицима, исп. *nikomur* 21₁₉, 37₂₃. — Сложена свакога лица има и у номинативу као у осталим падежима облик од основе *šfak-* без наставка: *šfak* 6₈₅, 16₈, 26₂₈, 86, 82₂₁ и сл.

Нејасан је пример *ko* 35₂₂. По свој прилици биће то штампарска грешка место *ako*.

§ 261. Сложена одречна заменица за ствари има у номинативу-акузативу редовно облик *ništar* 21₂, 40₂₇, 94₉, исп. и свезу *ništarmañ(e)* 4₆, 5₂₉, 86—87, 12₃₈, 17₈, 16, 19₂₅, 20_{32—33}, 28₂₅, 29₈₅ итд. Речица *-pe*, *p-* остаје и у свима осталим падежима, који постају правилно од основе *nič-*, gen. *ničesar* 80₈₁, loc. *ničemur* 6₈₆, instr. *ničimre* 41₂₃. Али једном у стиху има и loc. *ničem* 8₁₃, без *-pe*.

Поред *ništar* долази за ном.-асс. и *nišće* 6₂₁, 38₂₂.

§ 262. Основа *sv-* (*sf-*) има у ном.-асс. једине мушког рода увек облик без метатезе *vas* 6₂₇, 10₂₃, 24, 12₃₆, 13₂₀, 81, 16₂₂, 20₁₃, 24, 21₂ итд.

§ 263. Припадање 3 лицу једине мушког и средњег рода исказује се основном *negov-* (ном. sg. masc. *negof*), а 3 лицу множине мушког и средњег рода основном *nihov-* (ном. sg. masc. *nihof*):

negof ном.-асс. sg. masc. 28₁, 47₂₃, 51₃₇ и сл., *negovo* ном.-асс. sg. neutr. 12₈, 41₂₆, 46₅, *negova* gen. sg. masc. и neutr. 12₂₀, 37₃₃, 41₃₈, 54₈, ном. sg. fem. 17₃₄, 18₃₇, 41₁₉, 46₂, *negovim* instr. sg. masc. и neutr. 12₈, 52₂₉, 54₄, *negovu* acc. sg. fem. 39₂₂, *negovi* dat. sg. fem. 54₂₀, *negove* ном.-асс. pl. fem. 50₁₆, gen. sg. fem. 11₃₄, 46₂₇, 54₁₉, *negovih* gen.-loc. pl. 18₂₅, 52₅, 65₂₂,

nihovu loc. sg. masc. и neutr. 49₅, *nihovim* instr. pl. 46₃₆, *nihovih* gen.-loc. pl. 65₂₆ итд.

Али се место тих облика употребљавају и генитиви заменица 3 лица, за једину *nega*, за множину *nih*:

nega nastoje 10₃₄, *nega glas* 75₂₅, *nega božastvo* 47₂₂, *nega zakon* 65₈₈, *nega broji* 65₃₄, *nega pristoji* 65₃₅, *nega smrti* 82₆, *anjeli nega* 70₂₄,

nih ušustvo 43₂₅, *nih vrata* 31₂₂, *nih glava* 65₃₉, *nih rast* 65₃₈, *nih riči* 44₁₅, *nih žitak* 47₅, *nih rojstva* 16₁₀, *nih očice* 43₃₃, *lubaf nih* 47₈, *dila nih* 38₁₇, *pozor nih* 43₁₅, *božice nih* 43₂₁, *stariji nih* 46₃₇ и сл.

Облик *nih* служи и за ознаку припадања 3 лицу множине женског рода. Припадање 3 л. једине се исказује само генитивом заменице 3 лица женскога рода:

не истока 5₃, *не срдачке* 6₂₅, *не липост* 9₁₉, 18₁₅, *не свитлости* 14₁₄, *не глас* 15₁₂, *не поглед* 21₃₃, *не гизду* 24₂₀, *јиме не* 44₃₅, 46₈, *ричју не* 14₁₈, *неје прonos* 79₈, *јиме неје* 24₂₆, *доброћин'а неје* 89₂₈ итд.

Компаратив и суперлатив

§ 264. Овим напоменама о основама заменица и придева могу се додати напомене о образовању основа компаратива и суперлатива које имају исту промену.

Основа компаратива постаје од основе позитива онако као и у већини српскохрватских дијалеката, наставком *-uj-*, односно променом сугласника на крају основе:

правље 76₂₋₃, *прављим* 70₃₆, *здравије* 66₃₇, 88₅, *племенитију* 41₂₃, *наређеније* 4₁, *поглавитиж* 49₁₇, — *јсснији* 36₃₆, *јасније* 35₂₁, *страшњија* 88₃₅, *краснија* 36₃₄, *свитлија* 36₃₅, *hitrije* 4₁, 92₄₀, *hitrijega* 71₃₂, *gorčiju* 78₄₀ итд.

драже 47₁₁, *убожи* 68₇, *млaji* 28₁, *tvrje* 81₆ и сл.

Поред *starija* 86₂₂, 23, *starijih* 27₃₁, налази се и *starji* 46₃₇, *starjim* 69₁₈, *najstarji* 17₂₇, 90₁₃, али није јасно да ли је по среди губљење самогласника *и*, или додавање наставка *-ju* апстрахованог из других облика, на облик позитива *star-*.

Нарочито треба истаћи образовања *lagļi* 6₅, *lagļe* 8₂, 66₁₃, (образовано суфиксом *-ļи* апстрахованим из облика као *lipļa* 18₂₇, 36₃₃, *lipļu* 41₂₂, *najlipļi* 34₂₂), затим *maiše* 6₃, *najmaiši* 87₂, (али прилог увек *maīe* 11₃₅, 67₂₆, 68₆, *ništarmaīe* 4₆, 5₂₉, 12₃₈, 17₁₆, 19₂₅, 20₃₂₋₃₃, 28₂₅, 29₃₅ итд), *veķši* (са *k* добивеним дисимилацијом од *ķ*) 71₂₃, *veķša* 71₂₀, 75₆₆, *veķsom* 27₁₇ (али *veči dil* 3₁₉, *veče čudo* 69₂, и прилог увек *veče* 3₂₀, 5₂₈ (× 2), 12₄, 17₃₇, 19₂₃, 29₁₅, 38₁₈ и сл.).

Компаратив се неки пут изражава везом позитива с прилогом *veče*, *več*: *veče gnifna i veče nemila* 5₃₈, *veče gizdave i prud'ie* 3₂₀, *veče meako ali plitko* 84₃₇₋₃₈, *veče vruć* 36₆, *već moguć* 36₅, *već skončajuć* 36₇, *već jaka i moguća* 29₂₄ и сл.

§ 265. Основа суперлатива постаје од основе компаратива префиксом *naj-*: *najstariji* 17₂₇, 90₁₃, *najsličniji* 28₃₂, *najlaznije* 12₂₉, *najumićnijih* 49₁₇, *najpoglavitiјemu* 13₂₀, *najgorčiji* 15₁₉ итд.

Али има придева код којих се облик суперлатива изводи непосредно од основе позитива: *najprvi* 11₃₃₋₃₄, *najprvih* 49₈, *najdoñem* 15₃₆, *najdoñoj* 47₂₈, *najposlidña* 90₂₁, *najzadñem* 23₂₃ и сл.

Кад више суперлатива стоји у вези, само први има ознаку суперлатива *naj*: *najsličnije i prikladnije* 28₃₂, *od najumićnijih i poglavitiјih i možnijih* 49₁₇.

β) Заменице 1 и 2 лица

§ 266. ном.	<i>ja</i>	<i>ti</i>	
acc.	{ <i>mene-me</i>	{ <i>tebe-te</i>	{ <i>sebe-se</i>
gen.			
loc.	<i>meni, mni</i>	<i>tebi</i>	{ <i>sebi</i>
dat.	<i>meni, mani-mi</i>	<i>tebi-ti</i>	
instr.	<i>mnom, таном</i>	<i>tobom</i>	<i>sobom</i>

Најомене

§ 267. а) Енклитични облици *me, te, se* за gen.-acc. и *mi ti* (облика *si* нема) за dat. употребљавају се под познатим условима. У стиху се, по потреби метра, крајњи вокал *u* у dat. често скраћује, исп. § 49,50.

б) У заменице 1 лица редован је облик за датив *meni* 4₁, 6₁₃, 21₁, 37₁, 7₂₄, 8₃₇, 13₇, 11₁, 23₁, 27₁ итд. Само једном долази и облик *man* 61₃₂ (+ *ustani*).

У локативу је такође обичан облик *meni*. Само три пута долази и *mni*, једном у прози: *po mni* 59₁, и два пута у стиху: *po mni* 15₁₉, *u mni* 25₁₄.

У инструменталу је у вези с предлозима обичан облик *mnom*: *sa mnom* 7₃₀, 8₁₁, 11₂₀, 12₂₇, 13₃₆, 55_{31, 32}, 81₂₇, 82_{31—32}, 89₇, *za mnom* 41₂₈, па чак (у стиху) и *nad mnom* 22₉. Али с предлозима долази три пута и облик *таном*: *za таном* 37₂₈, 50₃₁ (оба у прози), и *prid таном* 63_{5 б} (у стиху). — У самосталној употреби без предлога обично је *таном* 23₇, 60₅ (оба у стиху), и 87₁₉ (у прози), али два пута у стиху долази и *mnom* 26₃₃, 92₃₉.

§ 268.	ном.	<i>mi</i>	<i>vi</i>
	acc.	{ <i>nas</i>	{ <i>vas</i>
	gen.		
	loc.		
	dat.	<i>nam</i>	<i>vam</i>
	instr.	<i>nam</i>	<i>vam</i>

Најомена

Као генитив заменице за множину 2 лица долази и облик *vaju* 59₁, 71₃₂ у прози, и 35₂₁ у стиху (ориг. јамачно штамп. грешком *naju*).

γ) Неодређени придеви

§ 269. У неодређеној промени основе добивају наставке именица у свима падежима, изузев инструментал једнине муш.

и ср. рода и генитив-локатив, датив и инструментал множине свих родова који имају наставке одређене промене, и унеколико вокатив јединине.

Напомене о падежним наставцима

§ 270. Voc. sg. Основе мушког рода имају у овом падежу облик без наставка, једнак номинативу: *sin oblače* 53₈₈.

§ 271. Dat.-loc. sg. Основе мушког и средњег рода имају увек наставак -у. Основе женског рода редовно наставак -и, као и именице. На пр. dat. sg.: *k jednoj vrući razkošni iz stine izvirujući i tiho.. tekući* 17₉₋₁₀, *k jednoj slavni vilenici i umići prijateljici* 28₂₉, *k jednoj bistri vrući* 42₁₇, *k jednoj hladni vodici* 42₃₃, *veliki zalosti* 45₁₂, *negovi božastvenoj svitlosti* 54₂₀, *k tihi i bistri vodi* 83₁₃, *dobri kobi* 44₂ и сл., loc. sg.: *na zeleni i drobni travici* 7₁₃, 85₄₀, *na zlati jabuci* 12₃₄, 85₁₇, *na zeleni tržanci* 39₂₇, *na drobni travici* 42₂₁, *na veliki tišini* 47₂₁, *na milošći ukazani* 83₃₇, *na povraćeni slobodi* 88₁, *na nezrili i trpkii jabuci pri roka utrgani* 87₁₅, *postazi netlačeni* 4₇, *po milosti milodani* 28₂₀, *u strašni pućini* 47₂₀, *u zeleni prateži* 50₂₁, *u tvrdi uzi* 83₃₄, *u vodeni prateži* 88₁₀ и сл.

§ 272. Nom. pl. Уз облик средњег рода с наст. -и *ličci* (в. § 217) има једном и предикативни ради придев наставак -и: *blidili* 60₂₂ (+ *dlki*). Исто тако наставак -и има предикативни радни придев и уз основе женског рода *oći, oćice: mogli te oćice* 76₃₆, (*oći*) *tmasteni* 24₃₈.

§ 273. А с с. pl. Основе мушког рода имају као и код именица двојак наставак: -и и -е:

a) *razliki* 53₂, 55₁₂, 88₃₆, *razlici* 6₅, 24(× 2), *gizdavi* 55₁₂, *čudni* 50₃₁, *užgani* 29₂₇, 90₁₁, *rastreseni* 43₄, *promiñeni* 43₃₇, *pozlačeni* 13₈ и сл.,

b) *razlike* 3₁₆, 19, 82₂₆, 85₃₂, 34, 89₁₆, 89₁₀, *čudne* 82₂₄ и сл.

Уз именицу *oći* има једном предикативни трпни придев наставак -и: *oći k zemļi prignuti drža* 25₂₀.

Додавање паршикула

§ 274. Заменичко-придевски облици проширују се неки пут, већином у стиху, речцама које не врше никакву нарочиту модификацију њихова значења. Такве су речце:

-j: *taj* ном.-acc. sg. masc. 16₃₈, 70₃₇ (у прози), 18₁₉ (у стиху), + *ondaj + tadaj + raj*, 20₂₁ (+ *ugajaj*), *saj* ном.-acc. sg. masc. 18₇, 62₇, 11, *toj* ном.-acc. sg. neutr. 22₁₃, 39₁₃ (у прози), 23₃₃ (+ *moj* +

+ *jednoj*), 23₉ (+ *tvoj*), исп. и у изразу *utoj* (писано *u toj*) 17₂₈, 24₅, 50₃₅, 36, који има прилошко значење, *ovoj* ном.-асс. sg. neutr. 8₁₉, 23, 30, 60₂₃, 77₄₈ (све + *moj*), 68₂₁ (+ *dvoj*), 74_{25a} (+ *takoj*), *onoj* 62₁₁ (+ *sloj*), *tuj* асс. sg. fem. 51₉ (у прози).

-*no*: *kino* ном.-асс. sg. masc. 65_{18, 19, 36}, *keno* ном. асс. pl. fem. 4_{19a} *kojimo* dat. pl. 65₂₄ (све у стиху).

-*godī*, -*god* које се налази на крају облика релативно-интерогативне основе *k-* са гледишта Зоранићева језика није било речца, него саставни део самих облика, пошто им је давало значење неодређености. Исто тако није било речца ни -*pe*, -*p* у одречним облицима основа *nik-*, *nič-* (ном. *nitkor*, *ništar*), него стална карактеристика њиховог одречног значења.

3. Бројеви

α) Просји бројеви

§ 275. Основе: *jedn-* (ном.-асс. sg. masc. *jedan*, neutr. *jedno*, fem. *jedna*), *dv-* (ном.-асс. masc. и neutr. *dva*, fem. *dvi*), *tr-* (ном.-асс. *tri*), *četir-* (ном.-асс. *četire*), *pet-*, *šest-*, *sedm-*, *osm-*, *devet-*, *deset-*, ... *dvanadest-e* 71₃₃, 93₁₂, *trinadest-e* (исп. *trinadestom* 29₅)... *trideset-* 71_{33-34, 34}, 93₁₄, *šestdeset-* 93₁₃, ... *trista* 93₁₃.

Променљиве су само основе:

§ 276. *jedn-*, која има облике за сва три рода и оба броја по заменичко-придевској промени, *jedan* ном.-асс. sg. masc. 7₃₄, 11₃₃, 12₁ итд., *jedno* ном.-асс. sg. neutr. 26₂₃, *jednoga* gen. sg. masc. и neutr. 17₂₁, *jednomu* dat. sg. masc. и neutr. 14_{28, 30}, 17_{27, 30}, *jednom* loc. sg. masc. и neutr. 15₁, *jedna* ном. sg. fem. 7₂₃, 14₂₇, 18₂₆, *jednu* асс. sg. fem. 7₃₅, 21₂₂ итд.

§ 277. *dv-a*, *dv-i*, *tr-i*, *četir-e*, које за сва три рода имају углавном облике множине заменичко-придевске промене: *ava* ном.-асс. masc. и neutr. 16₁₂, 19₃₂, 29₈, 38_{8, 13}, 57₁₇, 62₁₅, 68₃₇, 75₃₈ и сл., *dvi* ном.-асс. fem. 16₁₃, 29_{8, 11}, 39₁₃, 43₁, 44₂₇, 59₅, 63_{31b}, 68₂₉, 76₃₅, 82₃ и сл., gen.-loc. за сва три рода *dvih* 38₁₄, 42₂, 45₂, 46₃₀, dat. *dvim* 87₁₂, *obidvim* 12₄, instr. *dvimi* 38₁₂, 43₁₆, 50₈, *tri* ном.-асс. 27₃₀, 37₁₈, 75₃₆, 76₄, *trih* gen.-loc. 52₂₁, 55_u, *četire* ном.-асс. 13₁₂, 28₃₁, 85₂₀ (× 2), *četirimi* instr. 59₉₋₁₀.

У gen.-loc. поред *dvih* долази и облик *dviju* 44₄, 64₂₅, 94₃₀, а у дативу поред *dvim* и *dvima* 14₃₀.

§ 278. Као *dva-dvi* мења се и *oba-obi* (*obe*): *oba* ном.-асс. masc.-neutr. 31₂₆, *oba dva* 42_{14, 21}, 59₁₃, *obi* ном.-асс. fem. 10₂₆, *obe* 10₂₇, 39₁₁, 43₁₈, 77₂₄, 83₃₂, *obe dvi* 39₁₃, *obih* gen.-loc. 42₃₄, 64₃₁, 88₂₇,

obim dat. 21₁₄, 40₈, *obimi* instr. 7₁₉, 44₁₁, 55₁₇. И овде у gen.-loc. поред *obih* има и *obiju* 40₃₁, 46_{6, 10, 29}, у dat. поред *obim* једном и *obima* 14₃₈.

Неки пут уз предлоге ном.-акуз. замењује остале падеже: *и она два (бише)* 38₁₃, *под два црна и тапхна луца* 29₈.

β) *Осћали бројеви*

§ 279. Т.зв. редни и збирни бројеви имају заменичко-приведску промену. Основе:

а) *prv-i, -o, -a, drug-i, -o, -a, tret-i, -o, -a, četvrt-i, -o, -a, pet-i, -o, -a* итд. Основа *tret-* има у мушком и средњем роду *treti* ном. sg. masc. 5₃₁, 54₂₇, *tretom* loc. sg. neutr. 33₉₋₁₀, а у женском поред *treta* ном. sg. 13₁₅, 81_{34, 39}, 82₂, 85₂₅, *tretu* acc. sg. 42₁₅, и *tretje* gen. sg. 19₂₈.

б) *dvoj- dvoj* ном.-acc. sg. masc. 67₃₄, 68₂₂, 87₂₈, *dvoje* ном.-acc. sg. neutr. 13₁₃, 60₂₇, ном.-acc. pl. jem. 34₂₃, *dvojega* gen.-acc. sg. masc. и neutr. 6₃, 83₇, 86₂₁, *dvoja* ном. acc. pl. neutr. 76₄₀, *troj-troj* ном.-acc. sg. masc. 65₁₂, *četver- četvera*, ном.-acc. pl. neutr. 85₂₀, *sedmer- sedmere* acc. pl. masc. 88₃₇, *sedmera* ном. acc. pl. neutr. 88₃₄ итд. Тако и *oboj- oboj* ном.-acc. sg. masc. 48₂₁, *oboje* ном.-acc.-voc. sg. neutr. 35₁₈, *obojih* gen.-loc. pl. 89₁₁.

II РЕЧИ С КОНЈУГАЦИЈОМ

§ 280. Систем конјугације Зоранићева језика састоји се од времена: *садашњег, пређашњег свршеног, пређашњег несвршеног, прошлог, давнопрошлог и будућег; начина: заповедног, погодбеног и неодређеног; придева: радног и шпрног; и прилога: садашњег и прошлог*. Облицима времена и погодбеног начина разликују се уједно и *шри лица* 1 2 и 3, у *два броја, једнини и множини*, облицима заповедног начина само 2 и 3 л. једнине и 1 и 2 л. множине, облицима придева три рода и два броја, а трпног придева и сви падежи. Глаголски прилози и неодређени начин углавном су непроменљиви облици.

а) *Основе*

§ 281. Глаголски облици образују се од двојних основа: презенатске и инфинитивне, које су међусобно повезане сталним односима, углавном сличним односима у савременом књижевном језику. Извесне разлике показују само поједини глаголи:

reku (1 sg. praes.) 34₁₇, 37₂₆, *rečem* 28₈₉, *reče* 3₈, 28₈, 29₂₂, 69₁₄, *rečete* 94₁₆; инфинитив *reći* и *riti*, в. даље — у основи сад. вр. нема никада наст. -не-,

mogu (1 sg. praes.) 8₂₉, 24₂₂, 25₃₇ итд., *moreš* 7₂₅, 17₂, 29₁₉, *more* 7₈₀, 8₅, 13₂₄, 88, 14₁₀, 38₁₁, 14, 19, 42₅ итд., *moremo* 73₁₂, *primore se* 84₁, *mogu* (3 pl. praes.) 3₁₇, *potogu* 95₈, инф. *moći* — нема такође -не-,

upadeš 84₈, *upade* (3 sg. praes.) 15₁₆, инф. *pasti* 27₃₁, 37₁₁ и сл. исто тако без наст. -не-, али *padni* (2 sg. imperat.) 21₃₁,

kladeš 50₉, *podkladeš* 84₁₀, *klade* 72₁, инф. не долази, али исп. аорист *kladoh* 6₂₄,

vede 68₄, *dovede* 44₈, *privede* 44₅ и сл., инф. долази само од сложених *dovesti* 13₃₉, 88₁₁, 89₇, *navesti* 38₃₈ и сл.

strže 66₂₃, *strgući* 71₂₉, 92₂₄ — инф. не долази,

vrže (3 sg. praes.) 66₂₂, *privrže* 66₂₁, инф. не долази, исп. *vrgla* 74_{36b}, *vrgši* 74_{32b},

skubući 40₂₄, имперфекат *skubiše* 41₄, аорист *oskube* 48₁₈, инф. *skusti* 40₂₄,

ide 28₃₄, 50₁₉, *idemo* 31₁₉, 71₂₈, *izide* 43₃₉, 52₉, *najdeš* 12₂₅, *ujde* 39₂₃ итд., инф. само сложено: *iziti* 13₃₇, 39₁₆, 86, 40₂, 45₂₄, 27, 29 итд., и *izajti* 46₃, *najti* 12₇, 24, 26, 32₃₉, *najt* 32₃₈, *dojti* 12₁₀, 13₂₆, 45₃₂, 50₂₅, 51₁₂, *projti* 13₂₅, 17₂, *pojti* 50₃₂, *zajti* 48₁₉, парт. перф. II *došad*, *prošad*, *prišad*, *pošad*, *našad*, *mimošad* (в. ниже), парт. перф. I *izašal*, *došal*, *prošal* итд.,

dobudeš 95₁₄, *dobudu* (3 pl. praes.) 65₃₇ као и просто *budeš* 13₃₅ итд., инф. *biti*, *dobiti* и сл.,

primeš 71₈, *prime* 53₁₉, инф. *prijati* и сл.,

poju (1 sg. praes.) 10₁₄, *pojem* 24₂₉, *poješ* 24₂₃, *poje* 20₃₂, 23₁₂, 87₂₀ (× 2), *uspoje* 10₁₂, *poju* (3 pl. praes.), инф. *peti* 19₃₁, 20₃₅, 21₂₀, 23₂₄, 22₁₅ итд., аор. *peh* 20₂₂, 94₂₂, *peše* 62₁₅, парт. перф. I *pel* 86₃₈, 89₃₀, *pele* 37₂₁, 59₅ итд.,

plovući 88₂₉, *plovuć* 20₁₃, инф. *opluti* 71₁₁,

odrene 54₅, *prorene* 75_{11b}, 92₇, *odreni* 54₇, инф. *odagnat* 39₃₀, аор. *odagna* 39₉, 54₈,

skončaješ 50₇, *skončaje* 20₄, 25₁₆, 58₂₈, исп. и *skončajuć* 9₁₂, 36₇, инф. не долази,

umira (3 sg. praes.) 26₂₈, 62_{32b}, *umiraju* 71₃₅,

udira 93₁₅, *razdira* 40₁₉, *razdiraju* 71₂₂,

nadzira 26₂₅, *prozira* 26₂₇, 75_{6a},

zapira 90₂₄, али исп. *upirući* 13₈,

zatira 62_{39b}, исп. и *utirajući* 39₁₉,
raczvira 62_{37a},
narica (од *naricati*, према *nareko*) 7_{12—18},
spominat se 37₃₁, *spominan se* 73₃, а тако јамачно (или *-am*)
и 52₂₄ (ориг. грешком *spominav se*), исп. и *spominajući se* 81₃₇, 89₂₈,
čtiš 3₁₅, инф. исп. *pročitit* 68₃₆, 92₂₆, *pročitif* 89₂₈, парт. прет.
I *čtil* 3₁₅,

susriteć 77₁₄, за инф. основу исп. аор. *sritih* 18₃, *susritih* 3_{10—11},
76₃₁, и парт. прет. II *sritif* 53₁₀,
sumnim 20₃₇ и *sumniu* (1 sg. praes.) 95₄, *sumniec* 21_{21—22}, за
инф. основу исп. *posumniiše* 43₃₀,
romieć 50₁₂, јамачно као и горње основе,
snicuје 61₇, *smucuје* 61₁₀, *zagrļuju* 94₈ и сл. итеративе основе
са меким сугласником пред наставком *-yje-* имају у инфинитивној
основи редовно наставак *-eva-*: *razcvilevati* 29₃₁, 51₂₈, *zaduževati se*
86₈, *zašćicevati se* 24₂₃, *spušćevaše* 38_{7—8}, *iskuševaše* 70₂, *izkuševaše*
70₁₂, *navišćevaše* 54₁₆, *prikazevaše* 51₉, *zagrļevaše* 85₃₁, *okruževaše* 85₈,
sniecvahu 6₂.

§ 282. У неких глагола има и колебања између разних основа
садашњег времена:

živim 21₁₅, (+ *mrzim* + *obim*), *poživļu* 19₂₁ (у стиху), *živiju* (1 sg.
praes) 20₁₀ (+ *očiju*), и *živem* 22₄ (+ *sfem*), *živeš* 90₃₂, исп. и прилог
сад. времена *živeć* 32₁₈, и *živući* 6₂₇, 16₂₀, 35₃₆ итд., инф. *živiti* 45₂₀,
52₁₄, 80₄, 89₁₈, 91₁₄, *živit* 11₂₄, 19₈, 64_{15a}, 20_a, 73₁₂ итд., *poživiti* 91₈,
priživiti 7₂₈ итд., аор. *poživih* 9₇ и сл.,

želim 20₃₈, 21_{8, 13}, 32₃₇, *želiš* 13₂₅, и *želiju* 20₁₁ (+ *očiju* + *živiju*)
исп. и прилог сад. *želeći* 8₃₀, 17₃₈, *želeć* 21₂₈, 23₁₀, 24₉, 32₁₆ итд.,
инф. *želiti* 6₂₂, 70₂₂, *poželiti* 49₃₈ и сл.,

gospodi 52₂₇, 84_{17—18}, и *gospoduje* 84₂₅, *gospoduju* 25₁, инф.
gospoditi 84₁₉,

prijimat 29₃₆, *prijima* 24₁₃, 30₃₇, *prijimato* 65₁, *prijimajući* 5₃₄,
prijimajuć 90₃₈, и *vojimļu* 14₂₀, *pojimļući* 42₃₄, *prijimļući* 17₇,

gizduje 67₁₄ (+ *veruje*), *gizdujuć* 9₆ (+ *nigujuć*) и инф. осн.
gizdal 61₁₇,

uzdam (se) 93₃, *uzdaju (se)* 14₂, и *uzdajuje (se)* 61₉ (+ *smucuје*),
инф. *uzdati se* и сл.,

nariče 76_{11—12}, *nariči* 80₉ (×2), *narič* 80₁₀ (×2), *naričući* 12₁₄,
narikaj 79₄ (+ *pristaj*), *narikajuć* 76₂₆, инф. *narikati* 22₁₃,
narikat 76₁₇ и сл.

saznaju 86₃₉, 89₃₁, *poznaju* 8₂₂, 36, 14₁, 40₃₁ итд. и *saznajuje* 67₁₆ (+ *sramuje*),

Пример *hina* (3 sg. praes.) 95₆ свакако је штампарска грешка место *hini*, исп. *hinim* 23₁₉, *hine* (3 pl. praes.) 95₉, *prihiñena* 82₇.

§ 283. Исто тако има колебања и између основа неодређеног начина:

reći 19₃₆, *izreći* 31₂₃, *reć* 30₁₂, *zreć* 34₆, аор. *rekoħ* 13₃₁, 14₁₈, 15₁₄ итд., *reće* 3₁₂, 7₂₄, 11₂₉, 30 итд., *izrekoste* 72₅₋₆, *rekoše* 14₃₈, 17₂₇, 19₂₈ итд., парт. прет. I *rekal*, парт. прет. II *rekši* 3₂₁, 7₃₀, 40₂₇ итд., парт. прет. пас. *rečeno* 54₁₉, *gorerečene* 3₉ итд., и *rit* 62₁₃, 66₂₅, 68₁₇, 21, *zrit* 76₂₆, аор. *riħ* 2₃₇, 77₃₇, *ri* 25₃₅, *riše* 17₂₆, 25₂₈, 71₁₈, 26₃₁, 75₃₇, 79₉,

preнести 12₃₆, аор. *prenese* 85₁₇, *prinese* 53₃₅, *odnese* 18₂₂, 79₂₃, *unese* 42₂₇, 51₂₂, *zanese* 3₆₋₇, 39₃₂, 33, 95₁₉, парт. прет. I *odneslo* 37₂₅, 65₁, парт. прет. пас. *odnesen* 28₃, *odnesena* 76₁₀, и *poniti* 50₆, *ponit* 31₁₁, 36₃₀, 64_{15b}, 21_b, 57₃, *podniti* 13₂₉, *podnit* 68₁₀, 73₃₂, *doniti* 39₁₆, *donit* 73₁₀, *nanit* 68₁₆, аор. *poni* 79₂₅, *odni* 50₅, *uzniše* 34₅, парт. прет. I *ponila* 12₈, 79₃₀, *odnila* 79₃₉, *zanilo* 88₁₉, парт. прет. пас. *uznit* 34₁₁, 47₁₄, 93₁₁, *uznita* 3₁₄, 16₃₈,

slišati 22₁₄, 55₂₂, *slišat* 32₁, парт. прет. II *slišaf* 54₃₇, и *uslišit* 34₁₈, аор. *sliših* 3₂₆, 30₃, 81₂₁, 89₁₈, *sliši* 48₁₁, парт. прет. I *slišil* 28₁₈, 53₄, 69₈₇, 81₃₆, 37, *slišio* 11₃₁, 14₁₉, 28₂₂, 48₃₅ и сл.,

usnuh 30₂, *usnuše* 42₂₁, 47₁₄, и *prisni se* 39₅, 26, 49₃₀, 47₁₄, *prisni* 39₂₆, *prisnila (se)* 51₂₁, *prisnili* 40₁ и сл.,

bljusti 14₈, и *bljuditi* 44₁,

jasnuti 24₄, 50₃₆, исп. 3 pl. praes. *jasnu* 54₁₀, и *jasniti* 23₄ (+ *obhoditi*).

zakļe (3 sg. aor.) 49₃, и *kunuti* 24₁ (+ *odbignuti*).

Према основи садашњег времена *hoću-hoće*, имају у разним другим облицима две основе: *hoti-* и *hti-*:

инф. *htit* 67₁₈, аор. *hotih* 12₁₇, *hoti* 14₂₇, 49₁ и *hti* 26₁₆, 17, 18, 68₃₀, имперф. *hotiše* 38₂₅, 29, 39₈, 51₃₈, 64₃₃, 70₁₈, 88₁₅ и *htiše* 9₂₀, 29₁₇, 52₁, 35, *htihu* 31₃₁, парт. прет. I *hotila* 51₂₉, и *htil* 45₂₇, *htila* 45₂, 60₁₀, парт. през. *hoteći* 12₁₃, 39₁₁, 41₆, 42₂₇, 44₁₃, 47₂₅, *hoteć* 26₁₃, *hotijući* 39₁₂ и *hteći* 29₃₉, 39₈₀, 42₂₀, 34, 85, 51₆, 52₁₄, *hteć* 45₂₈, исп. и *hotinje* 38₁₄, *hotinjem* 52₄ и *htinja* 81₇, *htinju* 89₁₇, *htinjem* 89₅, *dobrohtinje* 43₂₁, *dobrohtinja* 89₂₈, императив *hoti* 51₃₁, 67₂₅, 81₃₆, и *hti* 26₁, 34₂₀, 68₂₅, 28, 31, 78₃₉.

б) Промена глагола

α) Простии глаголски облици

1. Садашње време

§ 284. Постаје додавањем личних наставака на основу презента, која се завршава самогласницима *-е* (*-не*, *-је*, или са изменама претходног сугласника), *-а* и *-и*. Са личним наставцима добива се онда на крају:

-ем, *-еш*, *-е*, *-емо*, *-еће*, *-у*,
-ам, *-аш*, *-а*, *-амо*, *-аше*, *-ају*,
-им, *-иш* *-и*, *-имо*, *-иће*, *-е*.

Место *-ем*, *-им* у 1 л. једн. често долази само *-у*, код основа на *-е* много чешће и од *-ем*:

рећем 28₃₉, *budem* 63_{9a}; (+ *љубвен*), *појем* 24₂₉ (+ *мојем*), *живем* 22₄ (+ *сфем*), *трем* 32₈ (+ *прем*), 34₂₈ (+ *nadzrem*), 77₃₂ (+ *прем*) *nadzrem* 34₂₇ (+ *zbistren*), *izkažujem* 34₃₁, и

могу 8₂₉, 24₂₂, 25₃₇, 37₂₀, 40₃₇, 70₂₉, 73₃₅, *реку* 34₁₇, 37₂₈, *budu* 19₈, 26₂, *теку* 35₉, *зову* 22₁₃, *најду* 21₁₀, *мру* 8₃₀, *хоћу* 25₃₁, 28₁₇, 89₇, 94₂₁, 95₆, *оћу* 94₂₀, *ћу* 4₁₀, 12₃₅₋₃₆, 13₃₁, 19₁₉, 24₁ 20, итд., *нећу* 94₃₈ итд., *поју* 10₁₄, *познају* 8₂₂, 36, 14₁, 40₃₁ (× 2), 38, 84₁, *сазнају* 86₃₉, 89₃₁, *дају* 77₄₀, 84₇, *уздају се* 14₂, *чују* 29₂₁, 30₃₆, 40₁₉, *верују* 11₃₉, 53₁₇, *ћтују* 94₂₈, *радују се* 35₃₂, *прикажују* 83₅, *пију* 32₁₈, *смiju* 20₁₂, *доспију* 79₂₀, *стану* 34₃₅, *остану* 59₃₄, *пристану* 34₁₀, *удуну* 53₃₄, *врну* 71₁, *протрну* 63_{16a}, *поживљу* 19₂₁, *живију* 20₁₀, *желију* 20₁₁,

стојим 21₈, 35₈₁, 86₃₇, *настојим* 32₃₈, *ћтим* 8₁₃, 16, 19₈₆, 22₁, *болим* 25₁₁, 35₃₂, *обратим* 8₁₅, 32₁₂, *горим* 20₃₈, 21₂₈, 22₅, 35₃₅, *љубим* 21₆, 9, 22, *мућим* 20₁₂, 30₁₈, *губим* 18₁₈, 21₁₀, 25, *мрзим* 21₆, 9, 14, *находим* 20₈₇, *дohодим* 26₃, *гојим* 11₃₂, 21₁₁, 26, *ћурим* 32₁₅, *слидим* 32₈₆, *сфидоћим* 11₈₅, *плoдим* 20₂, *хиним* 23₁₉, *славим* 94₂₉, *изловим* 86₃₉, *мислим* 20₁₁, *згрозим* 20₁₈, *назрим* 20₁₄, *летим* 21₁, *лећим* 21₁, *дрћим* 21₂, *крутим* 21₄, *ослабим* 21₄, *вапим* 21₇, *просим* 21₈, *марим* 21₁₀, *храним* 21₁₁, *појим* 21₁₂, *холим* 21₁₃, *бдим* 32₁₄, *спим* 32₁₄, *молим* 15₁₅, 21₂₉, 24₁₆, 30₁₀, 34₁₇, 35₁₁, 36₂₈, 69₃₄, 72₁, 81₂₄, 36, 83₅, 87₈, *видим* 8₁₄, 21₇, *ћelim* 20₈₈, 21₈, 13, 32₃₇, *ћивим* 21₁₅, *носим* 32₁₂, *сумћим* 20₈₇, *мћим* 21₂, 60₂₆, *говорим* 21₂₇ (+ *горим*), *патим* 19₈₇, 24₃₂,

моћу 72₄₆, 95₂, *већу* 84₆, *ноћу* 37₈₁, *ћићу* 94₂₅, *вију* (*viditi*) 51₂₅, *боју се* 4₆, *сумћу* 95₄, *мћу* 3₂₉, 11₃₁, 18₉, 11, 23₁₇, 27₂₀, 60₂₉, 80, 62₂₅, 81₂₅, *говору* 14₃₂, 37₂₁, 50₂₉, 82₄.

У 3 л. јединине и множине нема никада наставка *ш*, *ши*, који долази у неким другим источничокавским споменицима, *Z*, *B* итд.

§ 285. Поједини глаголи имају специјалне облике:

umim 21₉, 86₃₇, *umiš* 62₉, *umi* 68₁₁ итд. има у 3 л. множине *umiju* 64₃₇, инф. *umiti* 70₂, аор. *umih* 17₅, 78₁₀, 80₁₀ и сл. Али сложени *razumiti* има у 3 л. множ. *razume* 3₂₈, исп. и парт. през. *razumećim* 84₈,

dim 5₈₀, 8₂₁, 38, 54₂₆, 70₂₁, *di* 8₁₉, 57₃₈, 58₂, такође у 3 л. множ. *diju* 8₃₅, 45₂₄, исп. и *nadijući se* 40₉. Али сложено *zaditi* 51₃₇ има *zadije* (3 sg. praes.) 93₁,

smim 9₃₉, 18₁₉, 63_{5a}, и *smiju* 20₁₂ имало је јамачно у 3 л. множ. као и горња два глагола, исп. парт. през. *smijuć* 43₂₆, имперф. *smijaše* 54₃₅,

vim 21₅, 32₃₉, 61_{10a}, и сложени *повим* 23₂₀, *zapoviš* 14₈, 27₃₄, *zapovi* 24₂₁, поред *zapovidi*, имају у 3 л. множ. *pripovidu* 54₁₃₋₁₄, инф. *poviditi* 45₂, 5, 81₈₆, аор. *povidi* 40₆, 41₂₂, *zapovidi* 45₁₀, 84₈ итд., *dam* 60₂₀, *uždam se* 93₃, *da* 6₁₂, 84₁₂ има у 3 л. множ. *dadu* 45₁₁, 74_{14a},

greš 81₈₅, *gre* 59₈₈, 61₈₈ (× 2), 62₈, 76₁ и *grede* 46₁₈, 57₁₄, 75₈₇ има у 3 л. множ. *gredu* 70₁₈, исп. и парт. през. *gredući* 7₁₁, 12, 10₈₅, 13₈ итд. и *grede* 13₇, 36, 32₈₆, 48₆ итд., имперф. *gredih* 7₁₂, 14₁₄, 27₈₅, 89₂₃, *grediše* 37₁₀ и сл. Остали облици не долазе.

jim 21₁₂, 32₁₈, *ji* 6₈₉, 38₂₄, *uji* 79₁₇, 84₂₁. Остали облици не долазе. *dospiju* (1 sg. praes.) 79₂₀. Само тај облик сад. времена долази у тексту, и то у стиху. Инф. *dospiti* 44₃₈, аор. *dospih* 23₁₁, *dospi* 19₂₂, 42_{1a}, 45₈₅ итд., парт. прет. I *dospila* 52₉, 80₈ и сл.

hoću 11₂₃, 13₃₉, 17₈, 22₁₅, 23₈₇, 25₈₁, 28₁₇, 30, 29₄, 45₈₂ итд. и *оћи* 94₂₀, *hoćeš* 12₂₄, 28₈₀, 71₈, 84₂₆ и *hoć* 68₁₉, 35, 66₉ (× 2), 10 (× 2), *hoće* 6₁₀, 11₂₀, 15₁₈, 26, 34₂₂, 50₈₈, 57₂₀, 21 итд., *hoćето* 72₈, а у 3 л. множине *hote* 4₂, 24₈₈, 45₁₁, 65₂₄, 73₁₀. Тако и кратки облици: *ћи* 4₁₀, 12₃₅, 13₈₁, 19₁₉, 32, 24₁, 20, 30₁₂, 71₈₁ итд., *ћеš* 13₈₆, 15₂₄, 26, 18₈₁, 51₈₈, 71₂, итд., и *ћ* 30₁₄, 67₂₆, 68₂₀, 78₈, *нећ* 63₂₁ (сви примери *ћ* у стиху су), *се* 18₉, 20₂₇, 21₃₅, 22₃₂, 36, 23₂, 2₁₉, 32₃₈, 35₂₈, 63₈₆ итд., *неће* 25₁₈, 34₆, *ћето* 57₈₁, *ћете* 54₈₀, 64₁₈, у 3 л. множ. *те* 64_{19a}, 23_b, 65₂₈, 35, 67₁₀, 84₆, 92₁₉, 20, 26, 27, али и *ће*, само двапут: 64_{21a}, 65₈₄. Одлучно само *нећи*, *нећеš* итд.

јимат 22₁₄, 79₃₁, *јимаš* 17₃₂ и *имаš* 18₃₆, *јима* 6₄, 37₁₉, 39₃₆, 62₇, 63_{52a}, 65₂₀, 71₃₃, 80₃₄, и *има* 63_{13a}, *јимато* 27₃₁, *јимају* 37₂₂, 64₃₅, инф. *јимити* 11₃₆, 49₂₆, 66₅, 67₃₀, *имити* 29₃₄, 30₁₄, 44₁₅, *јимит* 20₁₆, 66₃, 4, 27 67₂₇, *имит* 23₂₈, аор. *јими* 6₁₈, 16₁₂, 14, 69₃₈, *ими* 37₃₈ итд. — има одлучне облике *нима* 5₃₀, 54₃₁, 75_{14b}, 94₃₈ и сл., *нимају* 91₁₆,

могу (1 sg. praes.) 8₂₉, 24₂₂, 25₃₇, и сл., (3 pl. praes.) 3₁₇, *потогу* (3 pl. praes.) 95, има у осталим лицима: *moreš* 7₂₅, 17₂, 29₁₉, 70₃₆, 73₁₁, *more* 7₃₀, 8₅, 13₂₄, 38, 14₁₀, 38₁₁, 14, 19, 42₅, 47₂, 52₃₀, 53₁₉, 54₃₇ и сл. *primore se* 84₁₅, *moreто* 73₁₂, исп. и *morebiti* 7₂₇, 11₃₇, 17₃₄, *morebit* 92₃, 25, 85, и сл. У 2 л. једнине долази и облик *моž* 7₂₆ у прози, и 19₉, 67₈₁, 73₁₈ у стиху.

§ 286. Помоћни глагол *jesam* има дуже и краће облике:

jesam 4₈, 7₂₈, 28₁₈, 29₅, 83, 35 итд., *jesi* 25₃₀, 28₂₁, 69₃₂, 3. л. једн. увек *jest* 4₄, 8, 5₂₉, 6₇, 21, 8₂₁, 24₂₃, 26, 28₂₉, 31₂₀, 33₁₅, 50₂₇, 28, 58₄, 69₃₁, 81₁₉ итд., *jesmo* 27₃₄, *jeste* 23₂₁, *jesu* 16₃₇, 17₂₈ итд.,

sam 3₂₉, 8₂₅, 26, 10₄, 14₁₉, 23₂₉, 80, 31, 28₁₀, 20, 22 итд., *si* 9₃₉, 17₂, 23₁₈ итд., и *s* (Будмани *s'*) 16₂₈ у прози (ако није грешка), и 9₃₈, 60₂, 61₈₆ и сл. у стиху, *je* 4₁₇, 5₆, 7₁₈, 9₁₈, 15, 31, 37, 19₂₉, 37₂₅, итд., и *j* (транкрибовано *j'*) 17₂₈, 33₁₅, 44₁₈, 46₇, 51₂₉ у прози, и 26₁₁, 28, 27₅, 6, 15, 32₈₀, 58₁₉, 20, 22, 60₁₀, 11, 28, 37, 61₃₅, итд. често у стиху, *smo* 57₂₈, итд., *ste* 62₂₂, 23, 24 итд., *su* 4₁₈, 85, 8₈₅, 39, 9₁, 32, 19₃₂, 28₁₂ итд. Одречни облици гласе:

nisam 29₈₈, 61₂₆ и *nis* 69₁₅, 81₁₂, 87₂ у прози, и 23₂₈ у стиху, *nisi* 3₁₆, *ni* 3₁₇, 10₉ (× 2), 14₁₈, 22, 15₈, 11, 23, 18₇, 20₁₅, 23₂₅, 24₁₈, 28, 31₂₄, 36₁ итд. често, и *nije* 57₈₇, 67₈, 68₂₄, 70₂₂, 71₂₂, 75_{1b}, 88₄.

2. Заповедни начин

§ 287. Има облике за 2 и 3 л. једнине и 1 и 2 л. множине. Постаје од основе садашњег времена наставцима *-и*, *-имо*, *-ише* и *ј*, *јмо*, *јше*:

2. sg. *primi* 27₁₂, 69₈₈, *bludi* 13₄, *upri* 31₃₇, *idi* 12₂₅ итд., и са променом задњенепчаних сугласника: *reci* 19₈₀, 21₈₂, 61₂₉, *stani* 31₁₉, 39₂₃, *ustani* 61₈₁, *tiči* 18₆, *skaži* 21₈₂, *pošji* 75_{7b}, *nariči* 80₉ (× 2), *sliši* 33₂₁, 50₂₉, *stvari* 25₃₅, *daj* 22₈₈, *hudaj* 28₇, *počitaj* 79₁, *uzgojivaj* 80₁₈, *boj se* 13₂₃, 39₂₄, *nastoj* 57₂₂, и са губљењем *ј* иза *и*: *napi se* 40₁₅, *odkri* 31₃₆,

3. sg. *budi* 20₂₅, 22₂₉, 71₈₁, 72₄, 84₂₄, *bud* 75_{6b}, *najdi* 60₁₈, *čudi* 44₆,

1 pl. *obrnimo* 16₂₈, *držimo* 37₂₈,

2 pl. *primite* 69₁₈, *počnite* 57₂₈, *slišite* 25₅, 6, *račite* 64₃₉, *znajte* 23₂₅, 37₈₀, *dajte* 65₄ и сл.

Глагол *hotiti* - *htiti* има императив образован и од основе инфинитива: *hti* 26₁, 34₂₀, 68₂₅, 28, 81, 78₈₉, поред *hoti* 51₃₁, 67₂₅, 81₈₆ и сл.

Глагол *pasti* има у императиву облик од основе на *-не-*: *padni* 21₃₁.

§ 285. Поједини глаголи имају специјалне облике:

umim 21₈, 86₈₇, *umiš* 62₉, *umi* 68₁₁ итд. има у 3 л. множине *umiju* 64₈₇, инф. *umiti* 70₂, аор. *umih* 17₅, 78₁₀, 80₁₀ и сл. Али сложени *razumiti* има у 3 л. множ. *razume* 3₂₈, исп. и парт. през. *razumećim* 84₈,

dim 5₈₀, 8₂₁, 38, 54₂₆, 70₂₁, *di* 8₁₉, 57₈₈, 58₂, такође у 3 л. множ. *diju* 8₃₅, 45₂₄, исп. и *nadijući se* 40₉. Али сложено *zaditi* 51₃₇ има *zadije* (3 sg. praes.) 93₁,

smim 9₈₉, 18₁₉, 63_{5a}, и *smiju* 20₁₂ имало је јамачно у 3 л. множ. као и горња два глагола, исп. парт. през. *smijuć* 43₂₅, имперф. *smijaše* 54₃₅,

vim 21₅, 32₃₉, 61_{10a}, и сложени *povim* 23₂₀, *zapoviš* 14₈, 27₃₄, *zapovi* 24₂₁, поред *zapovidi*, имају у 3 л. множ. *pripovidu* 54₁₃₋₁₄, инф. *poviditi* 45_{2, 5}, 81₈₆, аор. *povidi* 40₈, 41₂₂, *zapovidi* 45₁₀, 84₈ итд., *dam* 60₂₀, *uždam se* 93₃, *da* 6₁₂, 84₁₂ има у 3 л. множ. *dadu* 45₁₁, 74_{14a},

greš 81₈₅, *gre* 59₈₈, 61₈₈ (×2), 62₈, 76₁ и *grede* 46₁₈, 57₁₄, 75₃₇ има у 3 л. множ. *gedu* 70₁₆, исп. и парт. през. *gedući* 7₁₁, 12, 10₈₅, 13₈ итд. и *grede* 13_{7, 86}, 32₈₆, 48₆ итд., имперф. *gredih* 7₁₂, 14₁₄, 27₈₅, 89₂₃, *grediše* 37₁₀ и сл. Остали облици не долазе.

jim 21₁₂, 32₁₈, *ji* 6₈₉, 38₂₄, *uji* 79₁₇, 84₂₁. Остали облици не долазе. *dospiju* (1 sg. praes.) 79₂₀. Само тај облик сад. времена долази у тексту, и то у стиху. Инф. *dospiti* 44₈₈, аор. *dospih* 23₁₁, *dospi* 19₂₂, 42₁₄, 45₈₅ итд., парт. прет. I *dospila* 52₉, 80₈ и сл.

hoću 11₂₃, 13₈₉, 17₈, 22₁₅, 23₈₇, 25₈₁, 28₁₇, 80, 29₄, 45₈₂ итд. и *oću* 94₂₀, *hoćeš* 12₂₄, 28₈₀, 71₈, 84₂₆ и *hoć* 68₁₉, 85, 66₉ (×2), 10 (×2), *hoće* 6₁₀, 11₂₀, 15₁₈, 28, 34₂₂, 50₃₈, 57₂₀, 21 итд., *hoćeto* 72₈, а у 3 л. множине *hote* 4₂, 24₈₈, 45₁₁, 65₂₄, 73₁₀. Тако и кратки облици: *ću* 4₁₀, 12₈₅, 13₈₁, 19₁₉, 82, 24₁, 20, 30₁₂, 71₈₁ итд., *ćeš* 13₈₆, 15₂₄, 26, 18₈₁, 51₈₈, 71₂, итд., и *ć* 30₁₄, 67₂₆, 68₂₀, 78₈, *neć* 63₂₁ (сви примери *ć* у стиху су), *се* 18₉, 20₂₇, 21₈₅, 22₈₂, 86, 23₂, 2₁₉, 32₈₈, 35₂₈, 63₈₆ итд., *neće* 25₁₈, 34₆, *ćeto* 57₈₁, *ćete* 54₃₀, 64₁₈, у 3 л. множ. *те* 64_{19a}, 23_b, 65₂₈, 85, 67₁₀, 84₆, 92₁₉, 20, 26, 27, али и *će*, само двапут: 64_{21a}, 65_{3a}. Одречно само *neću*, *nećeš* итд.

jitam 22₁₄, 79₃₁, *jimaš* 17₃₂ и *imaš* 18₃₆, *jima* 6₄, 37₁₉, 39₃₆, 62₇, 63_{52a}, 65₂₀, 71₃₃, 80₃₄, и *ima* 63_{13a}, *jitamo* 27₃₁, *jitaju* 37₂₂, 64₃₅, инф. *jimiti* 11₃₆, 49₂₆, 66₅, 67₃₀, *imiti* 29₃₄, 30₁₄, 44₁₅, *jimit* 20₁₆, 66₃, 4, 27 67₂₇, *imit* 23₂₈, аор. *jimi* 6₁₈, 16₁₂, 14, 69₃₈, *imi* 37₃₈ итд. — има одречне облике *nima* 5₃₀, 54₃₁, 75_{14b}, 94₃₈ и сл., *nitaju* 91₁₆,

могу (1 sg. praes.) 8₂₉, 24₂₂, 25₃₇, и сл., (3 pl. praes.) 3₁₇, *помогу* (3 pl. praes.) 95, има у осталим лицима: *moreš* 7₂₅, 17₂, 29₁₉, 70₃₆, 73₁₁, *more* 7₃₀, 8₅, 13₂₄, 38, 14₁₀, 38₁₁, 14, 19, 42₅, 47₂, 52₈₀, 53₁₉, 54₈₇ и сл. *primore se* 84₁₅, *moremo* 73₁₂, исп. и *morebiti* 7₂₇, 11₃₇, 17₃₄, *morebit* 92₃, 25, 85, и сл. У 2 л. јединине долази и облик *моž* 7₂₆ у прози, и 19₉, 67₈₁, 73₁₈ у стиху.

§ 286. Помоћни глагол *jesam* има дуже и краће облике:

jesam 4₈, 7₂₈, 28₁₈, 29₅, 83, 35 итд., *jesi* 25₃₀, 28₂₁, 69₃₂, 3. л. једн. увек *jest* 4₄, 8, 5₂₉, 6₇, 21, 8₂₁, 24₂₃, 26, 28₂₉, 31₂₀, 33₁₅, 50₂₇, 28, 58₄, 69₃₁, 81₁₉ итд., *jesmo* 27₃₄, *jeste* 23₂₁, *jesu* 16₃₇, 17₂₈ итд.,

sam 3₂₉, 8₂₅, 26, 10₄, 14₁₉, 23₂₉, 80, 81, 28₁₀, 20, 22 итд., *si* 9₃₉, 17₂, 23₁₈ итд., и *s* (Будмани *s'*) 16₂₈ у прози (ако није грешка), и 9₈₈, 60₂, 61₈₆ и сл. у стиху, *je* 4₁₇, 5₆, 7₁₆, 9₁₈, 15, 31, 37, 19₂₉, 37₂₅, итд., и *j* (транкрибовано *j'*) 17₂₈, 33₁₅, 44₁₈, 46₇, 51₂₉ у прози, и 26₁₁, 28, 27₅, 6, 15, 32₈₀, 58₁₉, 20, 22, 60₁₀, 11, 26, 37, 61₃₅, итд. често у стиху, *smo* 57₂₈, итд., *ste* 62₂₂, 28, 24 итд., *su* 4₁₈, 85, 8₈₅, 39, 9₁, 32, 19₃₂, 28₁₂ итд. Одречни облици гласе:

nisam 29₈₈, 61₂₆ и *nis* 69₁₅, 81₁₂, 87₂ у прози, и 23₂₈ у стиху, *nisi* 3₁₈, *ni* 3₁₇, 10₉ (× 2), 14₁₈, 22, 15₈, 11, 23, 18₇, 20₁₅, 23₂₅, 24₁₈, 23, 31₂₄, 36, итд. често, и *nije* 57₈₇, 67₈, 68₂₄, 70₂₂, 71₂₂, 75_{1b}, 88₄.

2. Заповедни начин

§ 287. Има облике за 2 и 3 л. јединине и 1 и 2 л. множине. Постаје од основе садашњег времена наставцима *-и*, *-имо*, *-ише* и *ј*, *јмо*, *јше*:

2. sg. *primi* 27₁₂, 69₈₃, *bludi* 13₄, *upri* 31₈₇, *idi* 12₂₅ итд., и са променом задњенепчаних сугласника: *reci* 19₈₀, 21₈₂, 61₂₉, *stani* 31₁₉, 39₂₃, *ustani* 61₈₁, *tiči* 18₆, *skaži* 21₈₂, *pošli* 75_{7b}, *nariči* 80₉ (× 2), *sliši* 33₂₁, 50₂₉, *stвори* 25₃₅, *daj* 22_{8a}, *hudaj* 28₇, *počitaj* 79₁, *uzgojivaj* 80₁₈, *boj se* 13₂₃, 39₂₄, *pastoj* 57₂₂, и са губљењем *ј* иза *и*: *napi se* 40₁₅, *odkri* 31₃₆,

3 sg. *budi* 20₂₅, 22₂₉, 71₈₁, 72₄, 84₂₄, *bud* 75_{6b}, *najdi* 60₁₈, *čudi* 44₈,

1 pl. *obrнимо* 16₂₈, *držимо* 37₂₈,

2 pl. *primite* 69₁₆, *počните* 57₂₈, *slišите* 25₅, 6, *račите* 64₃₉, *znajte* 23₂₅, 37₈₀, *dajte* 65₄ и сл.

Глагол *hotiti* - *htiti* има императив образован и од основе инфинитива: *hti* 26₁, 34₂₀, 68₂₅, 28, 81, 78₈₉, поред *hoti* 51₃₁, 67₂₅, 81₈₆ и сл.

Глагол *pasti* има у императиву облик од основе на *-не-*: *padni* 21₃₁.

§ 293. Засебно треба поменути контраховане облике *stah* 11₂₉, 12₃₆, 16₆, 83₈₈, 85₁₈, 93_{30, 82}, 94₂, *staše* 15₈₇, 17₂, 7, 18₂₉, 19₂₅ итд., *stahu* 20₂₉, 41₁₆, 43₂₄, 47₁₇ и сл. (али једном сложено *pristojaše* 25₂₅), и облик *žrcaše* 90₂₀, 94₈ (инф. не долази, али исп. *žrtje* 53₈₆, 89₁₉ и сл.).

Напомена. Ниједан облик за 2 л. множине не долази у тексту, и зато су наставци *-ахоше*, *-ихоше* стављени у заграду.

4. Неодређени начин

§ 294. Постаје од основе инфинитива наставком *-иш*. У глагола који на крају основе имају *z*, *k* место *иш*, *кш* стоји *-ћи*. Али се *i* често налази и само *ш*, *ћ*, нарочито у вишесложних облика, в. примере у § 146. Исп. и напред о основама.

5. Пређашње свршено време

§ 295. Постаје од основе неодређеног начина наставцима *-х*, *—*, *—*, *-смо*, *-сше*, *-ше*, ако је на крају самогласник, а наставцима *-ох*, *-е*, *-е*, *-осмо*, *-осше*, *-оше*, ако је на крају сугласник:

a) stah 13₂, *ostah* 13₅, 77_{29, 31}, *uzdah se* 13₃₀, *poslah* 21₂₂, *pojah* 24₈₄, *potajah* 5₈₈, *nadpisah* 3₂₇, *peh* 20₂₂, 94₂₂, *zavrnuh* 3₂₇, *odkrih* 6₄, *oćutih* 5₈₂, *odlućih* 3₂₂,

da 15₈₁, 51_{18, 28}, 53₂₁, 54₁₀, 64₃₀, *prida* 53₁₂, 54₂₆, 88₂₇, *poda* 20₂₈, *ja* 20₈₅, 24₄, 44₁, 77_{45, 46}, *poja* 7₈₁, 22₂₆, 26₆, *prija* 42₂₄, 44₈₅, 47₃₀, 49₈₇, 53₁₄, *obuja* 40₁₈, 50₂₁, *sta* 69₄, *uspomenu se* 51₁₇, *ukri* 27₈₇, *dospi* 42₁₉, *uži* 12₁, *smili se* 5₃₇, *veli* 84₂, *usili se* 40₇, *promini* 30₈₀, *naskoči* 6₃₂, 13₁₂, *poroti se* 9₂₂, *pritr* 90₆ (исп. инф. *strti* 95₁₈) итд.

dasmo 12₇, *zazdilismo se* 12₆, *uputismo se* 27₂₉, 31_{28—29}, *usudismo se* 62₁₆, *pokripismo* 57_{10—11}, *olahčasmo* 57₁₁ итд.

ratiste 9₂₈, *dobiste* 9₂₄, *ubiste* 9₂₈, *podložiste* 9₂₅ и сл.

daše 26₄₀, 37₁₁, 45₁₂, *prijaše* 17₂₀, 24₁₅, *pojaše* 37_{8—9}, 39₁₂, *darovaše* 27₂, *peše* 62₁₅, *biše* 27₁₈, *zviše* 10₂₅, *obviše* 10₂₇, *ispíše* 10₂₈, *udriše* 33₁₂, *uzmoliše* 25₂₅, *uprosiše* 15₂, *spraviše* 33₉, *usadiše* 33₁₀, *potrusiše* 33₁₁, *obališe* 26₈₄, *obратише* 26₈₆, *ispustiše* 26₈₈ итд.

b) idoh 12₂₈, 17₅, 71₇, 80₃₀, 81₁, *pridoh* 6_{82—88}, *projdoh* 3₂₄, *dojdoh* 28₁, *kladoh se* 6₂₄ и сл.,

ide 13₂₀, 28₂₄, 40₁₃, 49₅, 54₁₀, *najde* 51₁₅, *frojde* 49₃₈, *izajde* 7₂₈, 45₃₄, *pade* 40₂₈, *klade* 51₉, 69₁₉, *oskibe* 48₁₈, *ulize* 7₈₁, *užeže* 77₂₈, и са променом *ж* у *р* *more* 41₆ и сл.,

idosmo 69₂₀, 89₉, *najdosmo* 16₃₄, *dojdosmo* 15₁₇, 27₈₈, *pridosmo* 7₈₂, *legosmo* 28₈₅ и сл.,

idoše 8₁₀, *otidoše* 20₃₁, *dojdoše* 17₃₀, *kladoše* 37₁₅ и сл.

Такви наставци додају се и неким основама на *-ну-*, пошто се оно одбаци:

izčeze 13₄, поред *izčeznu* 3₂₁, 17₅, 80₄₀, 85₁₈, *dviže se* 47₂₈, *vrže* 83₈, *spreže* 77₂₅, *razpreže* 77₂₇, *kleče* 17₃₅, 30₅, *vrgoše* 90₉₀, *usahoše* 91₂₈, Али *poginu* 11₉ (× 2), 11, 40₈₈, *podvignu* 95₁₈, *pomrknu* 11₁₀.

Облици с двоструком инфинитивном основом имају и двојаке облике у огом времену: *rekoš*, *reče*, и *rih*, *ri*, *odnese*, *unese* и *odni* итд., в. § 281.

6. Прилог садашњег времена

§ 296. Образује се од основе садашњег времена. Глаголи који на крају основе имају *-e* (одн. *-a*) добивају наставак *-ући*, *-ућ*, а глаголи који на крају основе имају *-и* наставак *-ећи* *-ећ*.

Има и колебања између разних образовања: *živeć* 32₁₈ (инф. *živiti*) и *živući* 6₂₇, 16₂₀, 35₈₆, 75₂₆, *živuća* (придев, gen. sg.) 90₉, *živućim* (instr. sg.) 16₄, *živućih* (gen. pl.) 68₁₈,

gorеć 5₃₄, 25₁₈ (инф. *gorit* 32₁₆, *zgorit* 62₁₂) и *goruć* 35₈₄, 59₈₆, 63_{88 b}, *goruća* 16₂ (придев, gen. sg.), *gorući* 27₁₆,

gudeć 73₂₄ (+ *pojeć*, за инфинитивну основу исп. *pogudit* 19₈₂) и *gudući* 23₁₆ (× 2) 62₂₈, *guduć* 22₁₇,

ječeći 7₁₉, 12₁₈, *ječеć* 72₁₁, и *ječуć* 62_{31 b} (+ *goruć*),

trepeći 6₃₁, 34₈₆, *trepeć* 13₈₁ и *treplуć* 35₈₅ (+ *goruć*),

želeći 8₈₀, 17₈₈, *želeć* 21₂₈, 23₁₀, 24₉, 32₁₆ итд., и *želуć* 63_{84 b}, (+ *uzdišуć*),

sideći 34₁₄, 42₂₂, 45₁₄, 53₂₂, 70₁₀, 28, 74₈, 81₆, 18, и *sidući* 61₁₅ (+ *tekući*),

misleći 7₁₁, и *misлуć* 20₂ (+ *pišуć*),

leteć 20₂₈, 49₇, и *letуć* 73₁ (+ *restуć* + *tekuć*),

bludeć 29₂₉, и *bluduć* 66₈₄ (+ *iziskujuć*),

držеć 7₈, 13₂, 15₈₂, и *uzdržуć* 61₈₀ (+ *restуć*),

pojući 12₁₅, 21₂₇, 61₁₈, 62₂₁, *pojuć* 20₈, и *pojeć* 25₁₇ (+ *kopneć* + *vodeć*), 72₂₁ (+ *hodeć*), 73₂₈ (+ *krčeć*),

počitajući 3₂₈, 30₄ (сад. вр. *počitam* 76₁₉, *počitaš* 30₁₀ итд.) и *počitući* 10₁₄ (+ *budući*), *počituć* 34₂₆ (у стиху), *počitujući* 72, (ако није штамп. грешка место *počitajući*),

duhajuć 17₁₈, и *dušeć* 74_{17b} (+ *ledeć*),
naričući 12₁₄, и *narikajući* 76₂₆,
uzdišuć 63_{86b}, и *dihajući* 82₈₇,
gračuć 73₂ (+ *letuć*), и *grakajuć* 73₅ (+ *poznajuć*),
obituć 23₈ (+ *slovuć*) исп. презенат *obitam* 22₈₈,
prituć 73₄ (+ *sjajuć*), *silovajući se* 6₈, исп. през. *usiluje* 5₁₉, *cva-*
teći 85₂₆, *mrmljući* 83₈, исп. аор. *izmrmlja* 83₁₀,
hoteći 12₁₈, 39₁₁, 42₂₇, 44₁₈, 83₃₇ и сл., *hteći* 29₃₉, 39₃₀, 42₂₀,
84₁, 85₁, 51₆, 52₁₄, *hteć* 45₈₃, и *hotijući* 39₁₂,
vrući 13₂₀, 61₁₃, 70₈, 88₈, и придев *vruć* 32₂₂, 36₆, *vrući* 36₁₄ итд.
редовно, према инф. *vriti* (али исп. једном у презенту *vre* 59₈₅, + *mre*),
stojeći 12₈₄, *nastojeći* 49₁₁₋₁₂ обично је сажето у *steći* 7₈₃, 12₂₈,
86₂₇, 88₁₉, 89₄ и сл.

Примери *razmišljući* 40₇, 93₃₁₋₃₂, *priželjući* 12₁₁ претстављају правилна образовања од итеративних основа на *-eva-šu/-yje-*. Пример *izvirujući* 17₁₀ вероватно је штамп. грешка место *izvirajući*, исп. тако 16₂₈ и слична образовања на пр. *utirajući* 39₁₉. Али би могао бити и правилан облик од основе образоване суфиксом *-ova-šu/-yje-*.

§ 297. Неки глаголи образују овај облик и наставком *-e*:
grede 13₇, 86₆, 32₈₆, 48₆, 51₃, 71₅, 76₃₁, 88₇, поред *gredući* 7₁₁, 12₁₀, 13₈, 14₁₄, 15₃₃, 22₁₇, 43₁, *greduć* 61₂,
muće 19₂₅, 50₃₇, 71₃₇, 88₁₉, поред *mućeći* 31₁₇,
stoje 60₂₈ (+ *dvoje*), 74_{31b} (+ *sfoje*), поред *stojeći* 12₈₄, и сажетог *steći*,
govore 75₂₄ (+ *prevore*), поред *govoreći*,
side 47₈₆, поред *sideći*,
gledaje 61₁₀ (у стиху), поред *gledajući* 15₂₅, 82₂, 16₂₇, 18₂₅, 39₃₂ итд.

7. Прилог прошлог времена

§ 298. Постаје од инфинитивне основе и има наставке *-в*, (*-f*), *-виш* *-fši*) ако се основа завршава самогласником, а наставак *-ши*, или нема наставак, ако се основа завршава сугласником:

а) *daf* 12₂₈, 13₂₁, 17₂₇, 23₂₆ итд., *postaf* 26₇, *pogledaf* 41₅, 30₃₀, *slišaf* 24₁₄, 54₃₇ итд., *smisliif* 6₈, *složif* 19₃₃, *spustif* 31₈₇, *sredif* 19₃₄, 24₂₇, *naredif* 17₃₅, 18₃₇, *vidif* 43₁₀, 15₁₅ итд., *prignuf* 7₃₅, *pokleknuf* 41₁₀, *umaknuf se* 42₂₉, *dvignuf* 14₁₆, *podvignuf* 41₂₉, итд.

Крајње *и* није никад редуцирано. Пример *lupivš* који наводи Даначић (*Исш. обл.* 384) погрешно је прочитан, као што смо у уводу видели, место *lupi us (koga)*.

Два пута долазе и облици на *вше*: *zagnafše* 27₂₈, *naredifše* 31₃₂, али нису поуздани. Први пример по свој прилици треба да гласи *zagnaše* (3 pl. аор.: *od tole se pastiri dvignuťši u paše ne od tud daleko živine stoje zagnaše, ke simo tamo.. pasući i tlačeći cvitke šćećahu*), а други *naredif se*, исп. сличан израз 23₂₄.

б) *došad* (суплетивна основа према инф. *iti*, през. *ide*) 35₁₅, 40₈, 43₉, 49₈₆, 50₈₄, 76₅, 85_{6, 10}, 87₃₁, 91₁₂, *prišad* 42₃₈, 43₂₈, 45_{18, 36}, 70_{31, 86}, 76₁₈, 82₁₂, *prošad* 31₂₈, 70₃₄, 75₈₈, 81₄, 82₉, 88_{7, 24}, 40₁, 90₇, *pošad* 50₃₀, *našad* 43₃₇, *mimošad* 69₈₉, *vazam* (инф. *uzeti*) 26₁₇, 62₂₀, 69₂₆, *prijam* (инф. *prijati*, през. *primu*) 20₈, 22₃₀, *pojam* 14₁₆, 16₁₂, 14₁₇, 26₁₅, 51₃₇, 55₁₇, 62₁₈, 64₂₈, *bhujam* 51₈₈, *napam* (инф. *napeti*) 44_{81—82}, 49₂₄, 54_{31—32}, 57₆, и с аналошким *m napam* 30₈. Облик *upran* (инф. *upriti*) 74₆ усамљен је, и непоуздан.

в) *rekši* 3₂₁, 7₃₀, 40₂₇, 42₈₉, 45₃₂, 49₃₃, 71_{4, 7}, 83₇, 88₆, 89₁₈, 95₁₈, *istekši* 83₁, *dvigši* 39₃₁ (поред *dvignuf* 14₁₆, *podvignuf* 41₂₀, *dvignuťši* 27₂₂, *dignuťši se* 40₂₉ итд.), *vrgši* 74_{32b}, *pristrgši* 39₈, *sedši* 17₂₄, 71₁₆, 81₁₅, *padši* 14₈₈, *popadši* 40₂₂, 44₁₁, *upadši* 42₁₉, *ubodši* 53₈₅, *probodši* 45₈₄, *izašadši* 12_{24, 27}, 13₁₂, 31₂₆, 88₁₀ итд., *odašadši* 33₉, 43₈₅, *došadši* 26₈₉, 46₈₇, *pošadši* 37₈₈, 50₁, *prošadši* 14₇, 38_{20, 34}, *prišadši* 17₁₉, 38₈₆, 39₈, 40₈, *mimošadši* 39₂, 47_{4, 34}, и са изменом сугласничких група *obašaci* 7₆, *odašaci* 89₃₀, *napaši* 69₁₉, *uliši* 7₃₂, 14₈, *vazamši* 37₈, 38_{32—33}, 39₂₂, 48₇, 54₁₇ итд., *jamši* 13₂₄, *prijamši* 40₁₈, *pojamši* 9₂₃, 25₃₁, *pojamši* 18₂₈, *zajamši* 47₂₄, *ožamši* 39₁, па јамачно према њима и *počamši* 57₁₈, инф. *početi*, през. *počne*, *nanizamši* 26₁₅, од *nanizati* (ако није грешком место *nanizavši*).

Специјалан облик претставља *zamrfši* 12₆, 41₉, 48₁₅, према инфинитиву *umriti* (7₂₆, 21₈, 94₁₂ и сл.).

Само једном долази и наставак *-ше*: *padše* 37₅.

8. Радни придев

§ 299. Има облике номинатива за сва три рода и оба броја. Остале падеже има само онда кад је постао прави придев, кад означава сталну особину која се нечему приписује.

Постаје од основе инфинитива наставцима *л*, *ла*, *ло* за једину *ли*, *ле*, *ла* за множину. У једини мушког рода место *л* долази и *о* или *а*, али само у основа на *и*. Примере види у § 105—108 и 115—116.

Основе на *-ну* образују ове облике и од дела основе који остаје кад се *-ну* одбаци, као на пр. у аористу и другим облицима:

vrgla 74_{58b}, *pobigli* 71_{23, 25}, *pobigla* 57₁₂ (инф. *pobignuti* 13₂₁, 44₁₃, 51₂₃ и сл.), *usahlo* 75_{10a}, *uzdahli* 62₂₆, *zagluhle* 3₂₁, *zagrezli* 73₂₅. Али *puknulo* 83_{19—20}.

У глагола с двојакком основом инфинитива долазе и двојаки облици: *odneslo* 37₂₅, 65₁, и *odnila* 79₃₉, *ponila* 12₈, 79₃₀, *zanilo* 89₁₉.

Од глагола *jimiti* долази једном и облик образован од основе садашњег времена *jimal* 23₂₉ (+ *mogal*).

Основе као *umriti*, *razdriti* и сл. имају *umrl*, исп. *umrlom* 15₁ и сл., *razdrl*, исп. *razdrli* 71₂₃ и сл. Али (*do*)-*priti* (*doprit* 29₁₈, 30₂₅, 66₁₈ итд.) има *opril* 75_{1b}, *upril* 61₃₂.

9. Трпни придев

§ 300. Има све придевске облике. Образује се наставцима -н, -на, -но, итд., -ен, -ена, -ено итд., -ш, -ша, -шо итд.

1) Наставке -н, -на, -но добивају глаголи који на крају инфинитивне основе имају самогласник а. Редовно је тако и у:

poznane 88₁₁, *poznanih* 89₃, *pridan* 92₃₃, *sijane* 72₂₃, *užgon* 22₂, *užgani* 90₁₁, *rukana* 3₁₄ итд.

2) Наставке -ен, -ена, -ено добивају:

а) глаголи с инфинитивном основом на -и. Пред наставцима се врши позната измена крајњих сугласника:

složene 3₈, *sfršena* 22₁₀, *nesumien* 29_{19—20}, *smučeno* 21₃₄, *zasničen* 8₂, 16₂₁, 49_{30, 35}, 76₄₀ итд., *nakičenu* 60₂₃, *oproščen* 3₂₆, *puščena* 13₂, *sviščen* 54₁₇, *čaščen* 49₃₆, *rojen* 28₁₅, 59₂₉, *narejen* 33_{12—13}, *nesrejen* 20₃₅, *odrejeno* 27₃₁, *slobojen* 78₁₁, *oslobojen* 28₃₀, 83₃₁, 84₅, 94₃₇, *usajen* 7₃₄, 93₂, *vijen* 54₁₃, *vijena* 60₅, *rasrjena* 44₂₉, *vojena* 47₂₆, *hojeno* 84₃₅, *začujen* 86_{31, 37}, *izbujen* 80₃₇, *razcvijen* 8₃, *razcvijeno* 21₃₂, *smiļena* 6₂₆, *poboļen* 24₄, *rañeno* 21₃₃, *shiñen* 35₃₇, *oskvrñen* 8₃, *narešena* 3₁₂, *obužen* 83₁₈, *obužen* 78₁₃ (с исправком, место *obuzen*), *pokripleni* 69₂₀, *razkloplene* 29₁₃, *zgulblene* 44_{8—9} итд. Пример *iskoren* 10₈₆ је свакако вештачки образован због метра и слика са *uzoren*, исп. *skoreni* (2 sg. aor.) 8₃₈. Такав је и пример *upiren* 59₃₄, према *upriti* -*upre* 59₃₇, због слика са *blažen*.

б) глаголи с основом инфинитива на сугласник:

rastreseni 43₄, *rastresenim* 93₂₁, *upletena* 88₁₄, *spletene* 43₃, *pripaden* 54₃₆, *pripadena* 39₂₁, *počteno* 3₁₂, *rečena* 22₁₀, *rečeno* 54₁₉. Тако и од основа на -ну, кад се то ну изостави: *sprežen* 35₃₁,

в) неки глаголи с једносложном основом на *и*. Међу основом и наставком стоји онда *в*:

skrivena 3₁₅, 6₈, *pokrivene* 29₁₇, *zakriven* 92₈₈, *sašiven* 82₁, *ušiven* 82₂, па и *dospiven* 35₁₅, 38₁₈, 62₁₆, *dospivena* 31₁₈, *dospivene* 20₈₁, *odivena* 43₂, 46₈₁.

Засебно место заузима облик *ubjen* 9₂₇, *ubjena* 9₂₇, *pribjenu* 91₈₈,

3) Наставке *-ш*, *-ша*, *-шо* добивају:

а) глаголи с основом инфинитива на *-ну*:

protegnute 29₇, *protegnutim* 29₉₋₁₀, *prignuti* 25₂₀, *prignutom* 52₈, *potrknutu* 8₁₄, *udunuti* 27₁₆ итд.

б) неке друге једносложне основе с разним самогласницима на крају:

peta 24₁₀, *pete* 3₁, *peto* 57₁₇, исп. и именицу *petje* 3₁₄, 4₃₈, 27₁₁, 62₅, 64₂₅ итд., — инф. *peti*.

prijat 92₆, *prijata* 18₂₄, 49₈, *prijatu* 94₁₁, *pojata* 23₁₈, *obujat* 52₇, *obujata* 48₁₅,

povit 43₅, *poviti* 60₃₁,

slitim 59₈, *slitih* 86₁₅,

rasuta 37₃₄, 88₃₀, *rasute* 72₃₅,

prostrt 85₂₂, *nastrte* 84₂₇,

uznit 34₁₁, 47₁₄, 93₁₁, *uznita* 3₁₄, 16₈₈, поред *odnesen* 28₈, *odnesena* 76₁₀, од друге основе *nes-*.

Код малог броја глагола има и колебања у образовању: *dospita* 48₂₇, поред наведеног *dospiven*, *skrita* 58₁ (у стиху), поред наведеног *skriven*, затим *ogrdit* 26₄ (+ *svit*), *navadit* 35₉, + *uvit*).

§ 301. Неке основе показују и специјална образовања у овом придеву, или у именици образованој од њега:

želinu 17₁, 83₈₇, *želinom* 89₂₂, *želinoga* 13₃₉, 68₁₆, поред *želena* 20₁₈, *želeni* 29₈₈ — инф. *želiti*,

vidinje 5₇, *vidinjem* 95₁₉, *vidinja* 95₅, и вероватно *vidinje* 93₈₈ (ако није са суфиксом *-ш*, *viditje*, ориг. *uidittye*), поред *vijen*, исп. горе — инф. *viditi*,

hotinje 38₁₄, *hotinjem* 52₄ и *htinja* 81₇, *htinju* 89₁₇, *htinjem* 89₅, *dobrohtinje* 43₂₁, *dobrohtinja* 89₂₈, — инфинитив *hotiti-htiti*.

Слично је образовање и у прилогу *nenadino* 51₂₈, инфинитив *naditi se*, исп. *nadijući se* 40₉.

Од *jimiti* има једном *jimanja* 74_{28a} (+ *stanja*)? и једном свакако вештачко *imenja* 65₂₁ (+ *sm'lenja*).

β) Сложени глаголски облици

1. Будуће време

§ 302. Исказује се обично везом дужих или краћих облика садашњег времена глагола *hotiti-htiti* (*hocu-ću, hoćeš-ćeš* итд.) с обликом инфинитива основног глагола:

dojti hoću 45₈₂, *peti hoću* 59₈, *biti hoću* 17₈, *dati te hoću* 81₂₆, *zaditi hoću* 51₈₇, *poslati te hoću* 28₈₀, *satvorit se hoću* 50₈₀, *dovesti hoću* 89₇, *reći hoću* 22₁₅, 28₁₇, 29₄ — или *hoću... reći* 41₈₂, *hoću želit* 23₈₇, *hoću... dovesti* 13₈₉, *hoću molit* 11₂₈, *najti hoćeš* 12₂₄, 71₃, *biti hoćeš* 28₈₀, *živit hoćeš* 84₂₆, *voјti hoće* 11₂₀, 50₈₂, *doјti hoće* 57₂₁, *najti se hoće* 57₈₀, *uzdržati hoće* 15₁₈, *skoncati hoće* 95₁₂, *odrinuti hoće* 6₁₀, *umorit hoće* 34_{21—22}, *leći noće* 50₈₈, или *hoće zasnutiti* 15_{26—27}, *hoće reći* 76₁₀, *ugoditi hoćemo* 72₈, *utoliti ju hote* 4₂, или *hote bit* 65₂₄, *hote donit* 73₁₀ и сл., поред сасвим обичног *biti ću* 4₁₀, 13₈₁, *vidit ću* 71₃₁, *reći ću* 24₂₆, *tebe ću samosob služiti* 19₁₉, *vazda ću kunuti* 24₁, *vidit ćeš* 13₈₆, 18₃₁, *priti ćeš* 71₂, *ostati ćeš* 15₂₄, *moći ćeš* 15₂₆, *ča li ćeš od sebe učiniti* 51_{88—89}, *i druga ćimiti*, 30₁₄, одречно *vidit neć* 73₂₁, *biti će* 28₈₂, *bit će* 20₂₇, 23₁₉ итд., 3 л. пл. *bit te* 65₈₅, *pri te ptičice u moru živit* 64_{19—20a}, *gdi te čast užit* 64_{23b}, *ke te t' nauditi* 67₁₀, *da te još poјi prit* 92₁₉ и сл., *bit će* 65₃₄, *ni će ružice f primalitju bit* 64_{21—22a}.

§ 303. Ређе се за исказивање будућег (одн. предбудућег) времена употребљава веза перфективног презента глагола *biti* (*budu-budeš* итд.) са инфинитивом глагола:

41_{18—14}, *satvori ovi kip u kojugodir stvar ka jime ne dug vik uzdržati bude*,

34_{11—12},

*Tako misalju uznit
poјem budu hodit
ter na lazno cvilit,*

26_{1—2}

*Zato hti nastojat takof mi stan stvorit
gdi se budu gizdat i radostan živit,*

65_{28—29}.

*Blaženi te biti ki neoskvrnieni
budu uhoditi u put božastveni,*

34_{81—34},

*ako pak ugle dat
budu gdi prohajat
poјem al љubko stat
košutu s jelinkom...,*

- 23_{8—7} • *Dokol sunca svitlost svit bude obhoditi
ni šedeć sfu milost i zvizde jasni
dokol vruže vrtiti i sve rike tekuć
ne stanu hititi moru harač dajuć
vazda će bit slovuć manom slavan glas tvoj,*
22_{33—34}, *Daj uzrok da hvalit veseleć razum moj
bude te i slaviti po planini ovoj,*

§ 304. Исто тако се, али ређе, за исказивање будућности употребљава и садашње време перфективних глагола:

95_{18—14}, *pripravi sebi blago ko ti tarac striti ne more ni lupež
ukresti, i tom slavu vičnu i korisnu do bude š,*

88_{4—5}, *niz goru ovu pram poldne pojdi i tude na baščine lazniže
i zdravije dojde š,*

12_{24—52} *Ti dake van na svitlost izašadši vilu jednu najti hoćeš
s kom slobodno idi i pake na planinah lik betegu tvojemu najde š,*

80_{39—40} *U napridak na desnu poj i skoro vilenicu najde š i
ozdravi š,*

54_{4—5}, *Eola od vitrof boga uprosi da koga godi sfoga pošle ki
oblak odrene,*

22_{37—38}, *Nigdar ne zabude čast tvu planina sa,
i jindi i ovude to t' obitam sad ja,*

25_{35—36}, *Ri ljubaf: Spraf opraf ter stvori kip jedan
veće od sfih gizdaf kadi bude moj stan,*

65_{80—81} *Blaženi te biti k: neoskvrñeni
budu uhođiti u put božastveni
i budu blaženi ki sfidočastvu tom
išću umiļeni bit u srdačcu sfom*

34_{7—10} *I u dne i noći
do moje pomoći
kako bi mi doći
ne pristanu mislit i misalju vrtiti,*

34_{15—18}, *Čemerno ječeći
jadofno cvileći
reku govoreći
Tihi vihre, ti me račmolin te uslišiti.*

2. Прошло време

§ 305. Ствара се од облика глагола *jesam-sam, jest-si* итд., (одречно *niš* или *nisi* итд.) и радног придева основног глагола. Дужи облици се употребљавају и у положају иза партиципа:

slišil jesam 28₁₈, 69₈₇, 81₈₇, *složia jesam* 29₃₅, *pisal ali pel jesam* 86₃₈, *pisal jesi* 94₃₁, *izašal jesi* 28_{21—22} *bila jesi* 50₁₄, *bil jest* 81_{19—20}, *veli jesmo* 64₄₃, *složili jeste* 23₂₁, поред обичнијег *slišio sam* 14₁₉, 28₂₂, *došal sam* 28₂₀, *izašal sam* 28₁₀, *došal si* 81₁₈, *izašal si* 17₂, *odneslo je* 37₂₅, *ukazali ste* 62₂₅, *izveli ste* 62₂₄, *vidili su* 46₂₀, *uzdahli su* 62₂₆, *držali su* 28₁₂ итд. често.

Пред партиципом стоје само краћи облици (наравно, изузев упитних облика на почетку реченице): *to sam speći jimal* 23₂₉, *jer sam speć uživao* 23₃₀, *koje sam zazivao* 23₃₁, *da si slišio* 11₃₁, *tako si sredio* 23_{17—18}, *ča s vidio* 16₂₃, *kih je ljubav ... dovela* 6_{7—8}, *da ste ... izveli* 62_{22—28}, *kako su ... pohvalili* 19₃₂.

Одречно: *očutil nisam* 29₃₃, *nis mogao* (1 л. sg.) 23₂₈, *nisi li ... čtil* 3₁₆, *ni bil* 31₂₄, *još se ni ugasio* 36₁, итд.

3. Давнопрошло време

§ 306. Ствара се од облика имперфекта глагола *biti* и радног придева основног глагола: *pel bih* 89₃₀, *próšal bih* 13₃₀, *prošla biše* 6₁₈, *začala biše* 7₇, *učinio biše* 12₁₆, *opala biše* 13₁₆, *složia biše* 21₁₇, *užgala biše* 25₂₃, *prostrilila biše* 25₂₂, *bilo biše* 43₃₈, *(se) zgodilo biše* 45_{1, 2}, *biše trpilo* 83₁₉ и др., *stali bihomo* 52₁₈, *smutile bihu* 20_{29—30}, *soali ne bihu* 37_{14—15}, *bihu se zbudili* 33₃₆ итд.

Једном долази са истим значењем и веза прошлог времена глагола *biti* са партиципом основног глагола: *kako si jednako tvoj plam užgala bila i do smrti uzdržala* 41_{10—11}.

4. Погодбени начин

§ 307. Образује се од облика помоћног глагола *bih*, *bi*, *bi*, *bismo*, *biste*, *bi* и радног придева основног глагола: *umio bih* 62₂₂, *mogao da bih* 19₃₆, *kako bih mogao* 6₁₆, *neg bih prijao* 29₃₆, *da bih imio* 29₃₈, *ja bih se gizdao* 61₁₇, *mogao bi* (2 sg.) 14₁₁, *ne bi bio* 13₃₈, *pustio bi* (3 sg.) 59₂₇, *prohladio bi* 59₃₁, *znao bi* 59₃₂, *pečao bi ostavio* 59₃₃, *vas bi se zasnio* 59₃₀, *to b' bila* 20₁₉, *mi bismo pobigli* 71₂₅, *zбудили би* (3 pl.) 43₃₂, *umili би* 87₁₈, *čestiti би били* 20₂₁, и др.

Нарочити облик погодбеног начина претставља веза погодбеног облика глагола *biti* са радним придевом основног глагола у једином примеру који се у Зоранића налази *били би ukrotili* 44₁₈.

(Свршиће се)

Гојко С. Ружичић.

Језик Матије Антуна Рељковића

(Свршетак)

ТРЕЋИ ДЕО МОРФОЛОГИЈА

І Речи са деκлинацијом

1. Именице

§ 100. Познато је да се у савременој западној групи новоштокавског дијалекта, према старини и врсти језичких црта, разликују три групе говора: најархаичнији (посавски говор), архаичнији (босански) и млађи (далматински). Посавски говор, најархаичнији међу новоштокавским говорима, поред своје најважније особине — употреба ~ (= чакавском ') има међу облицима различитих имена доста старине: у gen. plur. има облика без *a*; у dat. plur. именица м. и ср. рода: *om, im, ma*; у dat. и instr. plur. ж. р.: *ama, am, ami*; у loc. plur. именица м. и ср. рода: *i, ima, im mi*; у loc. plur. именица ж. р. *a*.¹⁾ — Рељковићева деκлинација овога је типа. У њој се, само још у јачем степену — што је с обзиром на време сасвим природно — налазе готово све ове особине. Да се то јасно види изнећу овде у табеларном прегледу све наставке облика dat.-instr. и loc. plur. који се у делима налазе.

	м. р.	ср. р.	ж. р. на -а	ж. р. на сул.
dat.	<i>-om (-em) -ovom (sino- vom)</i>	<i>-om (udom)</i>	<i>-ama -am -ami (ovcami)</i>	<i>-ma -ima (bolestima)</i>
instr.	<i>-i (-ovi)</i>		<i>-ama (обично) -ami (ређе) -am (најређе)</i>	
loc.	<i>-i (-ih)</i>	<i>-i (-ih)</i>	<i>-a (-ah) -ama (ретко) -am (најређе)</i>	<i>-ima (milostima)</i>

¹⁾ А. Белић, Штокавски дијалекти. НЕСШ. IV.

§ 101. Од значаја је, ради потпуности опште карактеристике, да овде изнесем у оваквом прегледу наставке ових падежа из табеларног прегледа именичких наставака који је Рељковић дао у својој граматици (стр. 62, прво издање).¹⁾

dat.	<i>em, im, om</i>	<i>am ili ama</i>	<i>im ili ima</i>
instr.	<i>ih, im, ima</i>	<i>ami, ama</i>	<i>ima</i>
loc.	<i>ah</i>	<i>ah</i>	<i>ih</i>

Када се ова два схематичка прегледа наставака ових падежа испореде, види се да се не слажу у свему. У делима има и loc. plur. на *ama, am, ima*, а у граматици loc. = gen. Затим, у делима нема ни једног облика с наставком *-im* иако се тај наставак у савременом говору његовога говора налази, а има га и код других славонских писаца.²⁾

а) Именице мушкога рода

§ 102. Nom. sing. — а) У савременом књижевном језику необичне су без наставака *-in* у nom. sing. именице: *čoban* (тур.) Р 409 II и *tiran* (der Tyrann > tyrannus) Е 316.³⁾

б) Именице с основом на *-lc* имају у nom. sing. готово увек наставак *-oc*, место књижевног *-lac*: *vladaoc* N 473, *robioc* Pr 585 *pokaraoc* Pr 565 (12), *poklonioc, primaoc* Pr 585 (57), *davaoc* Pr 588 (66), *kupioc* Pr 588 (65), *povirovaoc* Pr 590 (7). — Са наставком *-lac* забележио сам само: *prodavalac* Е 190, *pribivalac* N 466. Облика на *-oc* има и у граматици: *oštirioc* 419 а, *pritiskaoc* 421 а, *pro-*

¹⁾ Према наставку у gen. sing. Рељковић све именице дели на три врсте. У прву врсту убраја оне именице које у gen. sing. имају наставак *a*, у другу с наставком *e*, а у трећу с наставком *i* у gen. sing. Разликује седам падежа: nominativ, genitiv, dativ, akuzativ, vokativ, ablativ и „sedmi casus“. Његов ablativ, наш седми падеж, у ствари је gen. уз који се узима предлог *od*, а његов „sedmi casus“ наш је instr. У поменутом табеларном прегледу износи све наставке свих именица, и за јединину и множину. Ваља поменути да за voc. прве врсте вели: „на *e* или како *nom.*“, а за instr. sing. именица на сугл. „с *ju* или с *jom*“.

²⁾ *Rad* 180, 162.

³⁾ За именице на *-in* Рељковић у граматици каже: „Која izhode на *in*, па priliku: *Krstjani, Seňani* etc., а nije: *Krstjanini*... etc. Izvadi *Turčin*, која ima in plur. nom. *Turci*, а nije: *Turčini*...“ *Gr* 67 VII.

davaoc 422 а, *kupioc* 421 б, *zlatošloc* 421 б, *pivaoc* 421, а и на *-lac*: *vilotkalac* 421 а.¹⁾

с) Туђа имена налазе се обично у нетранскрибованом облику: *Esopus*, *Ovidius*, *Virgilius*, *Horatius*, *Juvenalis* — све у S I 62*, *Mojstes* S II 3055, *Agatopus* E 182, *Darius* P 345, *Aldovandos* O 506, *Sikstus* NS 615 итд.

д) Нека имају двојак облик: *Nektaban* E 216 и *Nektabanus* E 221, *Sokrata* NS 611 и *Sokrates* E 330.

е) С наставком *-o* у пом. sing. налазе се само ова: *Eusebio* S I 1591, *Strabo* S II 54, *Fedro* S II 62, *Ilirio* S II 73, *Cicero* (према *Цицерон* — иначе је *Cicero* и *Strabo*, правилно) Pr 574 (31).

ф) Према пом. *Sokrata* има gen. *Sokrate* E 330 XXXI, а према таком пом. су и gen. *Karle* Pr 591, *Caesare* S I 1887 и dat. *Herkuli* E 342.

г) Од страних речи са два консонанта у основи налазе се пом. и са вокалом *a* између та два консонанта и без њега: *sakramenat* S II 1577, *testamenat* P 354, *tempal* E 225; — *kompliment* E 288, P 354, *elefant* P 445.²⁾

х) Бележим и ове номинативе: *obrster* S II 135, *Aleksander* P 345, *minister* N 613 (7).

и) Облици: *Mije* (gen.) S II 192, *gosi* (dat. — hypokor.) S II 881, *gosu* (acc.) S II 798, гласе по деклинацији именица на *-a*, али се те именице могу мењати и по првој деклинацији.³⁾

§ 103. Voc. sing. — а) Именица *sin* има стари облик voc. *sinu* NS 629 (36). Иза некадашњих меких консонаната обични су voc. на *u*: *gospodaru* S II 1273, *oraču* S II 2211, али и: *težače* S II 2211, *orače* S II 2212. Према оваквим voc., на *-u*, има и: *satiru* S II 1757, *veziru* P 360 I, *životu* P 360 I, *svitu* S II, 133.* — Од именице *seľanin* voc. на једном месту, у стиху, гласи: *seľane* (O *seľane* dakle i oraču, zašto tražiš kruha nad pogaču) S II 3443.

¹⁾ И код других славонских писаца налазе се облици и на *-oc* и *-lac* (*Rad* 180, 158). — Код далматинских писаца 18 века обични су облици на *-oc* (*Rad* 209, 206).

²⁾ И код других славонских писаца и код далматинских 18 века има оваквих (*kompliment* и сл.) номинатива (*Rad* 180, 158 и *Rad* 209, 206)

³⁾ Рељковић у својој граматичи (стр. 71, белешка XII) за лична имена на *-a* каже да се мењају по другој деклинацији, на пр.: *Mato* — *Mate* и сл., а при крају додаје: „ali *misao* f. gen. *misli*“(I). Ившић такође вели да се именице као: *Pávo*, *Máto* и сл. у посавском говору мењају само по деклинацији именица на *-a* (*Rad* 196, 211).

b) У неколико случајева налази се пот. у служби вос.: *bratac* S II, *moj dragi otac*¹⁾ E 232 X, P 368 I P 372 IV, NS 618 (21), *Jupiter!* E 225, *paur!* S II 163, о *komorat* E 245 XXXII²⁾

§ 104. *Nom. u acc. plur.* — а) Поред облика пот. plur. на *-ovi (-evi)* и асс. plur. на *-ove (-eve)* има врло много краћих облика, без *-ov (-ev)* испред вокала *i* у пот. и *e* у асс.: *stupi* S I 113, *posli* S I 1436, S II 1255, S II 3426, *vrazi*³⁾ S I 1436, NS 634 (+1), *voli* (= *volovi*) S II 2105, *krafi* E 313, E 286 XXV, P 353 (више пута), *miši* E 282 XV, P 405, *lavi* E 299 LX, P 365 V, *kluči* P 354, *vrači* P 421 IX *jarci* E 337; — *kmete* (слаже се са *štete*) S I 37, *posle* (= *poslove*) S I 262, *vuke* S I 302, S I 303, S II 464, *dare* S II 1449 поред *darove* S I 1010, *kvare* S II 1450, *vole* (= *volove*) S I 1658, 1664, S I 1700, S II 2096, S II 2190, *like* (= *lekove*) S I 1880, *puže* S I 1887, *rate* (проза) S II 74, *krafe* S II 2177, E 216, P 416 VI, NS 632 (38) поред *krajeve* S II 22, *hate* S II 2345, *brke* S II 166*, *dvore* E 197, E 220, *skute* E 199 (у стиху), *ždrate* E 266 LXXXIV, *glase* P 386 XI, *duge* (= *dugove*) NS 657 (44), *dile* (= *delove*) O 527 (11).⁴⁾

b) Налазе се и ови примери асс. који су са уметком *-ov* у књижевном говору необични: *fratrove* S I 810, *kurjakove* E 214, *majurove* NS 650.⁵⁾

c) Овде наводим и ове облике пот. и асс. plur.: *zecevi* P 446 IV, *zeceve* E 288 XXXI, P 445 IV, *knezove* S II 70*.

§ 105. *Gen. plur.* — а) У прози нема *gen. plur.* без наставка *a*, а у стиху се налазе ови примери од именица мушкога рода:

¹⁾ Рељковић у граматичи вели: „*Otac* има у једноставном броју два *vocativa*, то јест: *ô otac* и *ô otče*, од којих први се говори родјеному, а други *duhovnomu otcu*“. Gr 64.

²⁾ Маретић каже да се код славонских писаца слабо налази пот. у служби вос. (*Rad 180*, 159), а из далматинских писаца има само један пример (*Rad 209*, 208).

³⁾ О именицама које се у пот. *sing.* завршавају гласом *g* Рељковић у својој граматичи каже да у вос. имају *-že*, а у пот. plur. различно: *zi* или *-ovi*. Gr 65.

⁴⁾ Ови краћи облици пот. и асс. plur. говоре се и данас у дијалекту *пишчева краја* (*Rad 196*, 213). — Маретић оваквих облика не наводи из језика славонских писаца (*Rad 180*). — Код далматинских писаца 18 века има оваквих облика (*Rad 209*, 205).

⁵⁾ И овакви облици у употреби су у савременом дијалекту *пишчева краја* (*Rad 196*, 213).

tomak' S I 304, *Turak'* S II 217, S II 394, *novac'* S II 942, S II 984, S II 2621.¹⁾

б) Рељковић употребљава дуже облике *gen.*, са *-ov (-ev)*, и од оних именица од којих је у књижевном говору у употреби краћи облик, и обрнуто употребљава краћи облик од именица од којих је у књижевном говору у употреби дужи облик: *koñeva* S I 1660, S I 1712, E 202 LXX поред *koña* S I 1626, E 184, P 418, *oblakova* E 225, *stakorova* E 237 XXX, *stakoreva* P 371 IV, *kurjakova* E 253 LI, E 263 LXIX (bis), *majmunova* E 290 XXXVI²⁾; — *hatā* S II 2314 поред *hatova* S I 1018, *kraļa* P 418 VII, N 470, P 2600 NS 627 (36), *kmeta* NS 655 (44), *griha* Pr 570 (23), *puka* (где је plur. необичан) O 490.³⁾

с) Са наставком *i* налазе се само ови *gen.*: *mravī* S I 2900, *miseci* E 222, *talenti* S I 124, *forinti* S II 942, NS 644 (43), *Alfonsi* (где је множина необична) NS 632 (38)⁴⁾, *groši* S I 1512, *gostu* S II 1048.

§ 106. *Dat. plur.*⁵⁾ — а) Готово једини наставак за *dat. plur.* је *-om (-em)*: *kapitanom* S II 70, *vićnikom*, *generalom*, *komornikom* S II 2347-9, *kurjakom* E 214, *odpadnikom* E 219, *orlom* E 221, *psom* E 271, *svidokom* E 298, *govornikom* E 252, *siromahom* P 356, *lavom* P 373, *majmunom* P 454 X, *medvidom* P 456, *crvom* N 473, *bubregom* O 518 (11), *apostolom*, *biskupom*, *parokom* NS 628 (36), *međugovornikom*, *principom* NS 632 (38), *tatom*, *hrsuzom* NS 642 (42). И иза консонанта *r* редовно је наставак *-om*: *kockarom* S II 1130, *obstarom* S II 2349, *poglavarom* S II 2350, *likarom* S II 2492, *pastirom* S II 2138, *vitrom* S II 168**, *skularom* E 200, *jagarom* P 364 IV, *vezirom* P 365 IV, *ovčarom* O 515 (3), *majstorom* O 527. Од именица на *-teļ* употребљава облике на *-om* и *-em*: *prijateļom* E 195, *neprijateļom* E 218, *roditeļom* E 272 (више пута); — *neprijateļem* Pr 576. Овако и од именице крај: *kraļem* E 216.

1) У Давору (Свињару), родном месту Рељковићеву, и у другим местима у Славонији говори се и данас *gen. plur.* без *a* (*Rad* 196, 213—214). — Маретић каже да славонски писци само ради стиха изостављају *a* у *gen.* и наводи *sinak* из дела Грге Чеваповића и два примера из Сатира Рељковићева (*Rad* 180, 160). — Далматински писци имају *gen.* без *a* од речи с непостојаним *a*, а од речи без непостојаног *a* имају обично *gen.* са *-ov (-ev)* (*Rad* 209, 209).

2) И у савременом посавском говору и код других писаца славонских 18 века има ових дужих облика *gen.* (*Rad* 196, 214 и *Rad* 180, 157).

3) Оваквих облика нема код Ившића, а Маретић наводи два три примера из језика других славонских писаца (*Rad* 180, 157).

4) Овакви се облици говоре и у савременом књижевном језику нашем.

5) У граматици Рељковић за *dat. plur.* даје наставке: *-em, -im, -om*. *Gr* 62.

b) Од именица којима се основа завршава сугласницима: *c, ć, j*, редован је наставак *em*: *Slavoncem* S II 69, *pribivaocem* S II 71*, *zločincem* E 219, *mrtvacem* E 268, *parcem* Pr 591, *vladaocem* N 493, *novcem* NS 644, *mladićen* E 253, *pilićem* E 294.

c) Са наставком *-ovom* забележио сам само *svatovom* S I 989.

d) Са наставком *-ma* има *dat. koñma* S II 749.¹⁾

e) Необични су *dat.*: *da se pridruži svojima parovi* E 317 II, *usilova ga ljubav prama svojima mladići* E 314 *prama svojima roditelji* E 245 XXXV.

§ 107. *Instr. plur.*²⁾ — Код Рељковића сви *instr. plur.* имају наставак *-i (-ovi)*: *s nauci* S I 44, *krmci* S I 71, *vinogradi* S II 71*, *pastorci* E 194, *jezici* E 201, *zubi* E 228 III, *vićnici* E 222, *pokloni* E 22, *s orasi* E 305, *sanduci* P 354, *zapovidnici* P 391 XIV, *kapci* O 505 (7), *zapļuvci* O 519, *prsti* O 538 (8), *ortaci* Pr 589 (67), *naćini* O 594 (76), *s pekari* S II 70*, *kraļi* E 213, *s mladići* E 308, *s novci* E 327, *s vragovi* S I 916, *ždralovi* E 180, *kurjakovi* E 214, *darovi* E 215, *golubovi* E 309 итд.³⁾

§ 108. *Loc. plur.*⁴⁾ — За *loc. plur.* има само облике на *-ih (-i)*: у *sokacih* S I 65, у *nebeskih korih* S II 1314, по *hajatih* S II 2538, у *poslovih* S II 3285, *ribñacih* S II 167**, у *tuđih vilaetih* O 497, у *vrućih satih* O 525 (6), у *žestoki sunćani satih* O 528 (4), у *pašñacih* O 530 (6), у *ñiovima nećistima torovih* O 550 (27), у *oblacih* NS 633 (40), на *ñiovima kutñim zubovih* O 551 (29), на *krajevih* O 544 (6), у *ovakvima događajih* O 538 (2); — по *rukavi* S I 338, у *svoji zubi* E 247, по *sokaci* E 256, у *mlogima jezici* P 354, у *razlićiti ćlanci* O 500, по *vićnici* P 441 (1), на *majurevi* E 225, на *mladići* E 258 LIX, у

¹⁾ У данашњем говору пишева краја обични су *dat. plur.* на *-om (-em)*, а кашто се чују и *dat.* на *-ma* и *-im* (*Rad* 196, 215). — И код других славонских писаца 18 века најобичнији су *dat.* на *-om (-em)*, али се код неких налазе *dat.* и на *-ima, -ma* и *-im* (*Rad* 180, 161). — Код далматинских писаца 18 века поред најчешћих *dat.* на *-om (-em)* налазе се *dat.* на *-ovom* (често), *-ima (-ovima), -im* и *-ma* (*Rad* 209, 210—211).

²⁾ У табеларном прегледу именичких наставака (*Gr* 62) наставци за овај падеж су: *-ih, -im, -ima*.

³⁾ У Посавини се често и данас чују инструментали на *-i* (*Rad* 196, 216). Код других славонских писаца 18 века најчешћи су *instr.* на *-i*, али се налазе и *instr.* на *-ima, -ma, -om* или *-em, -im, -mi, -am* (*Rad* 180, 161—162). — И далматински писци 18 века употребљавају најчешће *instr.* на *-i*, а поред тога и *instr.* на *-ima (-ovima), -im, -om (-ovom), -mi, -ovmi* и *-ma* (*Rad* 209, 212—213).

⁴⁾ Рељковићу је у граматици *loc.* = *gen.*

dogadžaji P 441 I, на *krajevi* O 546 (6), на *koñi* O 532 (10), и свих мојих *ćini* F 175 итд.¹⁾

Облици именице *dan*

§ 109. Именица *dan* има облике: а) по консонантским основама (у прилошким облицима): *podne* S I 477 (често), б) по основама на *i*: *dnevi* (gen. plur.), с) по основама на *o*: *dneva* (od *dneva* do *dneva*), по пол *dneva* S I 399, *dnevi* (nom. plur.) E 244, E 299, O 517, *dneve* (acc. plur.) E 223, E 272, *dnevih* (loc.) O 528 (4) до *podna* S I 395 и најмлађе облике: *dana* S II 2688, *danu* S II 3287, пол *dana* S I 1669, O 501, NS 637 итд. — О прилошком облику *dañom* в. § 148.

б) Именице средњега рода

§ 110. Именице *telo*, *čudo*, *nebo*²⁾, *kolo* („kolo“ у значењу точак) имају облике: *tilesa* (acc. plur.) E 323, E 337, — *čudesa* (он је *čudesa* роџинио) E 320 VIII, *čudesa* Božja P 370 III³⁾; — *koleso* (не кти га вишар на *koleso* baciti) NS 629 (37), *kolesom* (nezafalnost *kolesom* kaštigana) NS 629 (37), *kolesa* (acc. plur.) S II 166*, *kolesima* (instr.) Pr 602, на *kolescih* (где је loc. од деминутива *kolesce*) 532⁴⁾; — *nebesa* P 454.

§ 111. *Gen. plur.* — Без наставка *a* има само *stabal* S I 1214.⁵⁾ Именице *društvo*, *mloštvo* у gen. немају помично а: *društva* Pr 599 (87), *mloštva* NS 616 (18).⁶⁾ — Од именице *tele* gen. гласи *telaca* NS 631 (38), NS 659 (44), где је од *tele* схваћена множина *teoci*.⁷⁾

¹⁾ И у данашњем говору пишчева краја loc. на *ih* (-i) обичан је (*Rad* 196, 216). — Код других славонских писаца 18 века налазе се loc. на *-ih* (i) — најчешће, а поред тога на *-ima*, *-ah*, *-om*, *-ama* (*Rad* 180, 161). — Код далматинских писаца: *-ih* (i), *-ima*, *-ma*, *-im*, *-em* (*Rad* 209, 211—212).

²⁾ У својој граматици Рељковић је измеђао ову именицу: nom. plur. гласи *nebesa*, dat. *nebesom*, instr. *nebesi*. Као именица *nebo* међају се вели именице: *čudo*, *oko*, *uho*. Gen. plur. од њих гласи, каже Рељковић, *otiju*, *ušiju*. Gr 84.

³⁾ Код других славонских писаца plur. *čudesa* и *čuda* и у sing. *čudeso* (nom.) (*Rad* 180, 163).

⁴⁾ *Koleso* се говори и данас у Славонији (*Rad* 196, 239).

⁵⁾ Gen. без *a* у употреби је и данас у посавском говору (*Rad* 196, 241).

⁶⁾ Маретић вели да славонски писци немају никада помично *a* у gen. од именица на *-stvo* (-*štvo*), а тако и далматински писци 18 века (*Rad* 180, 163 и *Rad* 209, 214).

⁷⁾ У граматици *teoci* (nom. plur.), dat. *teocet*, instr. *teoci* (такве облике има и именица *pile*). Gr 55.

§ 112. *Dat. i instr. plur.* — Забележио сам само *dat. udom* (од *udo*, neutr.) S II 2990¹⁾ и *instr. ustmi* Pr 574.²⁾

§ 113. *Loc. plur.* — Само се налазе *loc. na -ih (-i)*: на *mistih* S I 64, по *brđih* S I 64, на *selih* S II*, N S 618 (23), у *stablih* S II 166*, и својима *dilih* E 181, на примјених *dobročinstvih* N S 632 (38), и обидвима овима *vrimenih* 528 (3), на *tlih* Pr 566 (14), у *krstih* 508 (3), у *ustih* 546 (14), по *krajestvi* E 216, на *čeli* N S 634 (40), по *leđi* S I 1598, E 233, P 392, под *koli* E 257, по *stegni* E 191.³⁾

в) Именице женскога рода

а) основе на -а

§ 114. Именице: Gradiška, Nova Gradiška, Stara Gradiška имају облике: *Gradiško* S II 15, *Gradiškom* S II 70*, *Novogradiško* S II 70* поред *Novogradiška* S II 24, *Novogradiške* (у прози) S II 71, *Starog Gradiškog* (gen.) S II 70*, у *Staroj Gradiškoj* S II 33. — Придевски је облик и у *Arabskoj* N S 614.⁴⁾

§ 115. *Voc sing.* — а) Од именице *Ivka* има *voc. Ivko* S I 729,⁵⁾ а од именице *baba*: *babo* S I 800 и *baba*⁶⁾ S I 781.

б) Лична имена *Luka*, *Andrija* имају *voc. једнак*, по облику, *nom. sing.*: S I 557, S I 559. — И именица *gazda* има *voc. као* и *nom.*: *Ustan' gazda!* S II 3366.⁷⁾

в) Именице на *-ica* када значе женско чељаде имају *voc. на -ico* и *ice*: *krezubico* S I 811, *nesričnico* E 275 XCIV, *prokletico* P 382 VIII, *prkosico* P 429 II, *lakomico* P 436 VII; — *prijateļice*

¹⁾ Ившић вели да се у посавском говору ретко чује *dat.* од именица средњег рода и наводи два три примера на *-om* (*Rad* 196, 241).

²⁾ У данашњем посавском говору најобичнији су *instr.* на *i* (*Rad* 196, 241—2). — И код других славонских писаца најчешћи су облици на *-i*, а има *instr.* на *-ima*, *-ma*, *-ama*, *-im*.

³⁾ У савременом посавском говору најобичнији су *loc.* на *-i* (*Rad* 197, 241). — И код других славонских писаца најчешћи су *loc.* на *-i (-ih)*, а има облика на: *-ah*, *-ima*, *-ama*, *-ma*, *-mi*, *-am*, *-im* (*Rad* 180, 164).

⁴⁾ Из данашњег посавског говора Ившић наводи: *u Bđsnōj, Gđñōj, Kupinoj* (*Rad* 197, 14).

⁵⁾ Рељковић у граматици вели: „*Voc. vlastitih imena ishodi na a: ђ Matia, ђ Andrija, ђ Marija*“ etc. *Gr* 79 XV. — Маретић вели да од мушких личних имена и код славонских писаца и код далматинских 18 в. *voc.* гласи као *nom.*, док су од женских личних имена ретки *voc.* = *nom.* (*Rad* 180 166 и *Rad* 209, 217).

⁶⁾ У књижевном говору овакав се *voc.* обично употребљава уз име.

⁷⁾ Од именица овога типа Ившић наводи више оваквих *voc.* (*Rad* 197, 15). — Код других славонских писаца овакви су облици ретки (*Rad* 180, 166).

Е 296 LIV, *prepelice* P 428 II, *gospojice* S II 2870, *lisice* E 311 XCIV, а када значе мушко чељаде имају само *-ico*: *ubojico* P 382 VIII, P 428, *izdajico* P 449 VI.¹⁾

§ 116. *Gen. plur.* — а) Само у стиховима налазе се ови *gen. plur.* без вокала *a* на крају: *godin* S I 1912, *divojak'* S II 591, *nedilj* S II 132.²⁾

б) Од именица са сугласничком групом испред наставка има ове примере *gen. plur.* на *i*: *crkvi* S II 167, *vrsti* S II 166*, Pr 591 (72), *čavki* S II 166*, *zagonetki* E 222, *pogodbī* Pr 580 (46), *zakletvi* Pr 591 (72), *pripovidki* P 356, *kletvi* N S 617 (18), *funtī* N S 617 (19), *falingī* Pr 571 (26). — Овако и *armadī* N 485.³⁾

Ипак и код оваквих именица чешћи су *gen.* на *a*: *smokava* E 182, *pataka* E 198, *gusaka* E 198, *ovaca* E 214 итд.

с) Без помичног *a* налазе се само ови примери: *pogodbā* Fr 579, Pr 580 (48), Pr 583 (55), *naredbā* Pr 563 (6), *uredbā* Pr 566 (14).⁴⁾

д) Од именице *sluga* *gen. plur.* гласи увек *sluga*: *polak sluga* P 367 V, *od sluga* P 367 V (неколико пута).⁵⁾

е) Именице *ruka* и *noga* имају само дуални облик: *ruku*, *nogu*.⁶⁾

§ 117. *Dat. plur.*⁷⁾ -а) Најобичнији су *dat. plur.* с наставком *-ama*: *žakama* S I 65, *komšijama* S I 1505, *zanatġijama* S II 163, *divojkama* E 253 I, *ceremonijama* P 388 XIII, *živinama* P 389 XIV, *ženama* N 474, *ovcama* O 505, *nezgodama* Pr 575, *služavkama* Pr 598 (86), *sirotama* N S 658, *babama* N S 631 (38), *slugama* E 221, *starešinama* Pr 566, N S 63) (37).

¹⁾ Славонски писци употребљавају *vos.* па *-ico* и *-ice*, а далматински писци имају обично *vos.* на *-ice* од именица које значе женско чељаде, а од именица које значе неку ствар на *-ico*; код првих ретки су *vos.* на *-ico* (*Rad* 180, 166 и *Rad* 209, 217).

²⁾ Овакви су облици и данас обични у народном говору пишчева краја (*Rad* 197, 15). — Код других славонских писаца, као и код Рељковића, налазе се само у стиховима (*Rad* 180, 166). — И код неких далматинских писаца 18 в. обични су *gen.* без *a* (*Rad* 209, 218).

³⁾ И у савременом књижевном језику у употреби је *gen.* на *ī*, али је тенденција да се уклоне облици са *-ī*. — Оваквих облика имају и други славонски писци, а тако и далматински 18 в. (*Rad* 180, 165 и *Rad* 209, 218).

⁴⁾ И оваквих облика имају и други славонски писци, а тако и далматински (*Rad* 180, 166 и *Rad* 209, 218).

⁵⁾ Облика *slugu* нема ни код других славонских писаца ни у данашњем посавском говору (*Rad* 180, 166 и *Rad* 197, 16).

⁶⁾ Ившић наводи *gen.*: *rūkūvā*, *ndgūvā* (*Rad* 197, 17).

⁷⁾ Рељковић у својој граматици даје за овај падеж наставка: *-am*, *-ama*. *Gr* 62.

b) Мало су ређи облици на *-am*: *komšijam* S I 1421, *krajinam* S II 70*, *jabukam* S II 131, *sviňam* S II 123, *celicam* S II 2931, *ženam* E 253 L, *personam* P 443 II, *budalam* N 491, *ovcam* O 524 (5), *pot-ribočam* O 531 (7), *mušicam* O 543 (11), *neprilikam* Pr 575, *starešinam* Pr 560, *vojvodam* N S 632.

c) Са наставком *-ami* има само: *našima pet ovcami* N S 651 (44).¹⁾

§ 118. *Instr. plur.*²⁾ — а) Као и код *dat.* највише је *instr. plur.* с наставком *-ama*: *gorama* S I 3, *vodama* S I 4, *molitvama* S I 842, *rukama* S I 966, *komšijama* S I 1748, *bulama* S II 181, *pčelama* S II 2912, *prikazama* S II 168**, *živinama* E 185, *zrakama* E 246 XXXVI, *lisicama* E 248 XLI, *vilicama* E 255 LIV, *majstorijama* E 257 LVII, *divojkama* P 380 VIII, *mrižama* P 392, *daščicama* P 518 (11), *ovcama* O 512 (10), *mukama* Pr 592 итд.

b) Доста су чести и облици на *-ami*: *lipimi šumami* P 365 V, *s prilikami* P 440 I, *tminami* N 456, *motkami* O 530 (6), *pogodbami* Pr 584 (55), *s trima vitami* O 537 (19), *starešinami* NS 651 (44), *lalokami* S II 64.

c) Најмање је примера с наставком *-am*: *s divojkam* S I 293, *s travam* O 528 (3), *med sovuram* P 443 III, *prid komšijam* S I 1421.³⁾

§ 119. *Loc. plur.*⁴⁾ — а) Најмногобројнији су *loc.* на *-a* (често и са *h* на крају): *u livada* S I 1651, *po kniiga* S I 1861, *na karta* S II 126, *u drugih kniiga* O 497, *na Fruški planina* S II 42, *u iliiga* E 204, *na ovi greda* E 222, *po zvizda* E 253 L, *po sviju živina* E 258, *u palača* P 349, *u tmina* P 360 I, *u strana* P 365, *po tuđi zemļa* P 372 IV, *u jama* O 499, *po listva* O 505 (7), *na svima našima brđina* O 530 (6), *u čistih posuda* O 536 (17), *na bili i crni gigerica* O 542 (10), *na hrpica* O 550 (26), *na hegeda* E 343 LV, *u svojima blatnima čizma*

1) Ившић вели да се и данас гдегде у Посавини чује *dat. plur.* на *-am*, а са наставком *-ami* наводи само један пример (*Rad* 197, 17). — Код славонских писаца 18 в. облици на *-ama* су обични, на *-am* ређи, а каткада се налазе облици на *-ami* (*Rad* 180, 166—167). — Далматински писци употребљавају *dat. plur.* са наставком *-am* најчешће, а са *-ami* и *-ama* ретко (*Rad* 209, 219).

2) Рељковић даје наставке: *-ami*, *-ama*.

3) У данашњем говору Рељковићева краја веома се ретко могу чути *instr.* на *-ami*, а облика на *-am* нема (*Rad* 197, 18). — Код других славонских писаца једнако су обични *instr.* на *-ami* и *-ama*, а облици на *-am* су ретки (*Rad* 180, 167). — Далматински писци употребљавају најчешће *instr.* на *-am*, ређе *-ami*, а најређе *-ama* (*Rad* 209, 220).

4) У напред изнетом табеларном прегледу наставак за овај падеж је *-ah*. Gr 62. Рељковићу је у граматници *loc. plur.* једнак *gen. plur.* код свих именица.

Е 203, у своји *panča* Е 269, у *šaka* Р 388 VIII; — по својих *skelah* S II 14, у *gospodski kućah* S II 147, у *fabulah* S II 2958, у *riках* S II 167**, у *stranah* Р 349, на *stinah* Р 349, на *golih brdinah* О 505 (7), на *vlažnih godinah* О 338 (2), на *klupah* N 639, у *protivštinah* Pr 568 (18), на *tezgerah* F 173, *župah* F 174, у *komoricah* S I 66, у *knigah* S I 67, *lukah* S II 170.

b) Много је мање loc. на *-ama*: по онима *uredbama* Pr 577, *rupicama* О 502, *probama* О 507 (1), *klupama* N S 638, *štalama* О 537 (19).

c) С наставком *-am* има само ове loc.: у *mlogima starinam* N 468, у *prigodam* N 485, *gostionicam* N S 613 (8).¹⁾

d) Од именице *ruka* забележио сам облик loc. *ruku* S I 68.

β) основе на сугласник

§ 120. *Instr. sing.*²⁾ Поред *instr.* са наставком *-ju*: *ričju* S II 163*, *mudrostju* Е 184, *oblastju* Е 221, *naglostju* S II 167, *soļu* О 534, *s moću* Pr 572, *pomoću* Pr 583 итд. (исп. још § 76. b) има доста *instr.* с наставком *-jom*: *ričjom* S II 2681, Pr 569, Pr 574, *lužjom* P 407 III, Pr 591 (73), *s pogibiļom* О 519 (11), *krvjom* (bis) О 547 (17), Pr 593 (74), *stalnostjom* Pr 579 (45), *naravjom* Pr 582 (52), О 598 (86), *bolestjom* Pr 598 (86), *zafalnostjom* N S 632 (38), *oblastjom* N S 654 (44), *soļjom* О 548 (18), *ļubavjom* Pr 565 (12), Pr 572 (27), *smrtjom* Pr 575 (34).

Обици на *-jom* налазе се у споменицима нашим већ од 14 века³⁾, а и данас су у употреби у многим говорима нашим: у Славонији, у Боци, у Босни и другде.⁴⁾ Наставак *-jom* образован је под утицајем именица женскога рода, основа на *-a*.

¹⁾ У савременом посавском говору има loc. на *-a(h)*, а тако и на *-ami* (*Rad* 197, 17—18). — Код других славонских писаца највише је loc. на *-a(h)*, обични су на *-ama*, а врло су ретки loc. на *-ami* (*Rad* 180, 167). — И код далматинских писаца 18 в. најобичнији су loc. на *-a(h)*, обични на *-am*, ређи на *-ami*, а најређи на *-ama* (*Rad* 209, 220).

²⁾ У својој граматици Рељковић вели да *instr.* именица овога типа има наставак *-ju* и *-jom* (*Gr* 62), а у парадигми именица *milost* и *narav* *instr.* гласи *milostju*, *naravju* (*Gr* 73—74). — У парадигми именице *kćer* *instr.* гласи *kćerjom* (*Gr* 82).

³⁾ У *Monumenta serbica*: чьстиномь, милостицмь, радостицмь итд.

⁴⁾ Из данашњег посавског говора исп. код Ившића (*Rad* 197, 10 и 15). — О оваквим *instr.* види код Решетара у *Der stok. dial.* 171. — Код других славонских писаца облици на *-jom* чешћи су од облика на *-ju* (*Rad* 180, 167—168). — Далматински писци немају оваквих *instr.* (*Rad* 209, 221), док се код протестантских писаца 16 века налази неколико примера (*Fancev, Jezik protestantskih pisaca XVI vijeka*, 223).

Забележио сам само један пример instr. на *-i*: s drugoga *misli* N 482.¹⁾

§ 121. *Gen. plur.* — Са наставком *-iju* има gen. (loc.): *očiju* S II 824, O 508, po *ušiju* E 199. У посавском говору: *očiju* (*òčija*), *ušiju* (*ùšijū*) и „kadšto oči i uši“ (*Rad* 197, 16). И други славонски писци обично употребљавају gen. *očiju*, *ušiju*, а никад немају, као што их нема ни код Рељковића ни у данашњем посавском говору, облика као: *gostiju*, *prstiju* и сл.) (*Rad* 180, 160). — Код далматинских писаца 18 века има gen. на *-iju* (*Rad* 209, 221).

Од именице *peć* gen. гласи *peću* (у стиху): нека плаче тамо иза *peću*, је ли тако, dragi sokoliću? S I 185—186.

§ 122. *Dat. instr. i loc. plur.* — а) Готово једини наставак за ове падеже множине јесте *-ma*: *ričma* (dat.) E 251, *stvarma* (dat.) Pr 574 (33), *vlasma* (dat.) O 550 (27), *zapovidma* (dat.) Pr 598 (86), *judma* (dat.) S I 1035; — *stvarma* (instr.) S I 63, *ričma* (instr.) S I 1305, s *Turadma* S II 182, s *čeladma* S I 1747 поред s *čeladju* S II 157 VIII, S II 168*; — у *stvarma* P 355, P 381 XIII, P 441 I, N 485, *ričma* (loc.) P 381 VIII.

b) Са наставком *-ima* налази се dat. *bolestima* O 537 (20), loc. на *onima milostima* N S 627 (36).²⁾

c) Именице *mati* и *kći* имају овакве облике: *mati* (nom sing.) S I 46, *materi* (dat.) S I 179, *mater* (acc.) S I 1039, *matere* (gen.) E 237, *matera* (gen. plur.) O 502, *materama* (instr.) O 497; — *kći* (nom. sing.) N S 626, *kćeri* (gen. sing.) S I 1171, *kćer* (acc.) E 237 XIX, *kćerama* (dat. plur.) N S 622, N S 623.³⁾

d) Од именице *kokoš* има acc. plur. *kokoše*: око куће *kokoše* pobiju S II 1470.⁴⁾

¹⁾ Маретић не наводи ни један пример instr. на *i* из језика славонских писаца 18 века (*Rad* 188, 168). — Далматински писци 18 века употребљавају instr. на *-i*, али ретко (*Rad* 209, 221).

²⁾ Маретић вели да се код славонских писаца налазе dat. plur. на *-ima* и *-ma* готово у подједнакој мери. Loc. на *-ima*, *-ma*, *-i(h)* и *-mi*. Instr. на *-ima*, *-ma*, *-mi* (*Rad* 180, 169). — Код далматинских писаца 18 в. најобичнији су dat. на *-ima*, ређи на *-ma* (има dat. на *-im* и *-i*); loc. на *-ima*, ређи на *-i(h)*, а на *-ma* само у неколико писаца (има loc. на *-mam*, *-mi*, *-iju*); instr. на *-ima*, *-ma* (код 5 писаца) и на *-mam*, *-i* (врло ретко) (*Rad* 209, 222).

³⁾ Именицу *mati* Рељковић мења, у граматици, по основама на *-a*, а *kći* по основама на сугл. (Gr 81—83.)

⁴⁾ Такав acc. наводи и Ившић (*Rad* 197, 11.).

Појединачне именице и њихови облици

§ 123. а) Именица *varoš* мушкога је и женскога рода: *varoše* (acc. plur.) S II 132*, *varoša* (gen. plur.) E 222, *koji varoš* E 216, *к varošu* P 380 VIII, по *svetu varošu* P 406 XXVI, и *jednomu varošu* P 432 IV; — *velike varoši* E 182, на *pol varoši* P 406 XXVI.

б) Именица *mito* (*largitio*), која код Вука има облик *пот. sing. мѣш — мѣша* *т.* и *мѣшо* *неутр.* има облике: *jedan čovik koji nije uzaimao mita...* N S 620 (28), којег никакови *mit* *није* *могао...* *odkrenuti* *i koji ne samo da nije primaо mite...* N S 620 (28).

с) Именица *bik* (код Вука *бѣк — бѣка* и *бѣка*) има у *пот. sing.* само облик *bika* (*т.*) и промену по деклинацији на *-а*: *bika* E 281 XII, *biku* (acc. sing.) E 281, *jednog bike* E 304, *jednoga biku* E 304.

д) Именица *glad* код Рељковића је само *м. р.*: *jedan glad* P 372 IV, *od glada* S II 1877, E 284 XVIII, *gladom* E 284 XVIII. Ова именица (као и именица *звѣр*, *а*: *звѣр*, *и*) имала је у старом језику и облике мушкога рода по основама на *ї* (у старословенском *гладѣ* и *гладѣ*) и како су се неки њени падежи подударали са именицама основа на *о*, а неки са именицама женскога рода на *ѣ*, тако је така промена дала двојак род и двојаку промену (пошто је нестало промене именица мушкога рода на *ѣ*).

е) Именица *otrov* (В. *дѣров*, *т.* — У Цр. Гори) има облик *пот. sing. otrova* (*ф.*): *bijaše jedna sitna otrova* P 421 IX, *otrove* (gen. sing.) E 320 IX, N S 611 *otrovu* (acc.) E 320 IX.

ф) Именица *ud* (*јѣдо* *п. тј.* *меса*, *в. В. Р.*) има само облик *удо* у *пот. sing.*: *jedno udo* E 332, *uda* (*onda uda vrlo oslabiše*) S II 2991, *zaplodjiva uda* 518 (10).

г) Именица *kuraž* (В. *кѣрѣж*, *ф.*) има облике: *kuražju* E 281 XII, E 294, *kuražje* E 283 XVII.

h) Именица *čađ* (В. *чађ* и *чађа* *ф.*) има облик *из чађа* O 540 (6).

и) Именица *dlan* (*т.*, *gen. plur. длѣнѣ*, *в. В. Р.*) код Рељковића је женскога рода: *iz dlani pokazati došaste stvari* E 253 L, на *dlani* E 253 L, *Naša služkiña ima tvrde dlani* као *kamen* Gr 551. — Ова именица женскога је рода у старословенском (*длѣнѣ* < **dolni*), бугарском *длан*, словеначком *dlān*, чешком *dlaň*, пољском *dtoń*, горњо лужичком *dtoń*. У нашем је језику *ж.* рода до XVI века.

ј) Именицу *doba*, која је код Рељковића средњег рода (као што је и у савременом књижевном језику средњег рода) не мења. Не мења ни заменицу када уз њу стоји: *od ono doba* S II 70, и *ono doba* E 264 LXII. — Именица *дѣба* у старослов., руском, чешком и пољском женскога је рода. И код неких славонских писаца *доба*

је ж. рода (*Rad 180, 165*). — Налази се код Рељковића и *dob* (f.): *ova dob* O 509 (4).

к) У стиху има пом. plur. *gospodi*: да се на те *gospodi* не туђе S II 1230. Ово је пом. plur. од прасловенске именице *gospodь (старословенски *господь*, руски *господь* — у осталим словенским језицима *господин* (в. у RJA).

l) Именица *uže* (*у́же* — *у́жеша* и *у́жа*) има облике: па два *uža* E 274, па *užu* P 360 I, viseći па *užu* P 436 VII.

м) Од именице *drvo* забележио сам loc. sing. *drvu* N 478.

н) Код Рељковића се налази *postelј* и *posteља*: да га у pogibil *života* metnu и *postelј* E 260 LXII, к *posteљи* E 249. За *postelј* Маретић у *Jezičnom savjetniku* каже да је облик кајкавски.

о) Према књижевном *дўйља* има *dupље*, ср. рода: ugledavši у расту *dupље* S II 122*, и ovome *dupљу* P 357 I, izleti из *dupља* P 358 I.

р) Место *kopito*, ср. рода има *kopita* ж. рода Gr 407.

Према књижевном *жлѣб*, *жлѣјѣб* (в. у В. Р.) има *žlibe* (die Dachrinnen) Gr 436 — у речнику.

q) Бележим овде и асс. *duhu* (=odor): ovo vino ima *duhu* Gr 440. У RJA *duh* поред *dūha*.

р) У стиху се налази пример: пак што skupi од biloga *smoka* или kakva drugačijeg *stoka* (?) S II 2719-20.

с) Поменућу најзад да Рељковић именице *lan* и *kukuruz* употребљава у множини: пак он sviће hrani *kukuruzi* S II 977, *lanove* sijati E 274 XCII.

2. Заменице

а) Заменице 1 и 2 лица

§ 124. — Облици *nama, vama* за dat. loc. и instr. plur. доста су ретки: *nama* S I 1700, 1325, 1326, *vama* S I 442, 502, P 389 XIV, P 395 XVII итд. Старији облици, међутим, сасвим су обични: *nami* S I 122, S II 274, 2514, 2974, P 400 XII, O 507 (1) итд., *vami* S I 372, S I 608, E 225, P 345 итд.¹⁾

Облике *nam, vam* (некадашње праве облике за dat. plur.) употребљава као енклитике. У стиху се находи понеки пример

¹⁾ У дијалекту пишчева краја и данас се говоре облици *nami, vami* за dat. и instr. plur. (*Rad 197, 32*). — И код других славонских писаца, а тако и далматинских 18 века облици *nami, vami* чешћи су од облика *nama, vama* (*Rad 180, 174* и *Rad 209, 229*). — У граматичи Рељковић има за dat. и instr., у парадигми, само *nam, vami*. Gr 109.

употребе ових облика у значењу пуних: *i* ако к *vat* који *paгод dojde* S I 35.¹⁾

Остали облици ових заменица гласе код Рељковића онако као што гласе у савременом књижевном језику.

б) *Заменица за 3 лице*

§ 125. — Од ове по пореклу суплетивне заменице (састављена од демонстративне заменице *онъ, она, оно* и анафорске прасловенске заменице **i (jb), *ja, *je* налазе се врло разноврсни облици, старији и нови.

а) У стиху се каткада налази за *gen.* и *acc. sing.* облик *ñeg* (место *ñega*) S I 1244, S II 1676, Pr 601 (стих).²⁾

б) Енклитични облик за *acc. женскога рода* гласи, без изузетка, *ju*.³⁾

в) За *dat.* и *loc. sing.* налази се, у стиху, облик *ñem* (некадашњи прави облик *loc. sing.*): *ñem (dat.)* S I 11, 724, 905, и *ñem* S II 2393.

г) У *instr. sing.* *ñim* и *ñime* S I 3 и другде, а тако и *ñome* поред *ñom* S I 709.

д) За *dat., instr.* и *loc.* облици су *ñima* и *ñim (dat.)* S I 954, S II 3063. — На *-mi* забележио сам само ове *dative*: *reče ñimi* P 427 I, к *ñimi* N S 642 (bis), N S 655 (bis) Pr 560.⁴⁾

е) У стиху и прози за *acc. plur.* поред облика *ñih* налази се доста често и старији облик (некадашњи прави акузатив) *ñe*: *i ukaza pravi način kako bi ñe (falinge) popraviti mogao* S I 3, *ali nismo za ñe dali novce (ovnovce)* S II 2326, *ondi za ñe lipe novce daju (kolesa)* S II 2628, *nitko drugi do tebe za ñe nije znao (novce)* P 402 XXIII, *zato razljutivši se na ñe (dva krmka) ubi jednoga* E 271 LXXXV, *mlogi put i ñe (siromahe) oruža* E 277, *zato je mlogo boje ñe iskorenui* O 504 (7), *i ñe za svoja dva virna prijateļa poznade* E 251 XLII, *i ñe ne držaše (bogove) nego umrle na zemļi* E 257 LVIII, *Ja ñe (novce) odneo nisam* N 644 (43).

¹⁾ Ове облике (*vat, nam*) употребљавају овако и други писци славонски и далматински 18 века (*Rad 180, 174* и *Rad 209, 229*).

²⁾ Неколико примера наводи и Маретић у својој студији о језику славонских писаца (*Rad 180, 174*). — Код далматинских писаца нашао је само један пример *ñeg* м. *ñega* (*Rad 209, 229*).

³⁾ Код неких славонских писаца налази се и *je* поред *ju* (*Rad 180, 174*).

⁴⁾ Облик *ñimi* редак је и код других славонских писаца (за *dat.* и *instr.*), а тако и код далматинских писаца 18 века (*Rad 180, 175* и *Rad 209, 232*).

g) Енклитични облици за овај падеж су: *ji(h)*, *i(h)* и *je* (за сва три рода). Последњи облик је најчешћи: *roklali je vuci* (јањићаре Турке) S I 244, *рак je ваја štogod naučiti* (диџицу) S II 1917, *da угаше жеђу, која je врло муџаше* (лисичу и јарца) E 227, *Jedan put zateče je otac* (два сина) E 232 XI, *како је је* (курјаче) једна страшна војска... *rastirala* E 236 XVII, *fataše je jako i трошаše* (мишеве) E 237 XX, *да je је сан privario* E 239 XXII, *zateče je* (два џовика) на путу E 245 XXXVI, *tko će je naučiti pametno* (млadiće) P 385 XI, *да је isprinaša* (рибе) P 387 XII, *karaše je* (patke) P 400 XXII, *sazva je* (пијуџаче) E 283 XVI, *што je privario* E 307 LXXXIV, *да je је pravović odneo* N S 646 (43) итд.¹⁾

в) Ујишње заменице и друге

§ 126. — Неодређено упитна заменица *ko* гласи редовно *tko* (*кџо > шко*).²⁾ Овај облик има стално и у *nitko*, *svatko*.³⁾ У instr. често *kime* P 359 I, P 404 XXV, N 465.

§ 127. Заменица *što* (< џто) има ген. *šta* (никад *česa* или *čega*.⁴⁾ У сложеној форми (са *ni* и др. речју) најчешће задржава облик пом.: *ništo* S I 706, E 317 II, F 173 итд. *išto* E 297 LIV, *svašto* S I 576, E 198, P 309 XC, P 350 итд. Ретко *ništa* S II 1128, 1131. — За instr. sing. поред *čim* има и *čime*.

§ 128. Од старе релативне заменице *ki*, *kā*, *kō* (*кџи*, *ката*, *које*) има само у стиху неколико облика: *navlastito ke* код куће *hode* S I 365, *ke* nisu malane S II 2232, *ke* hode po ноћи S I 369, *ka* po гриху jest se razbolila S I 837, *ka* умах оздрави S I 1925, *ki* pomogne kad ti је neвоља S I 1756, има људи *ki* су тим бирали S I 1847, *ki* ваја да учи S I 1873, *ki* si тако добро učinio E 200 (стих), и још од њих *ku* hasnu imati S I 1600, *ko* (posilo) s divanom ni се razdililo S I 684, *dobro dilo ko* је Bogu milo S I 21, *ko* rado imade (џељаде)

1) Поред облика *njih* говори се данас у Посавини и облик *ne*, а тако и енклитични облик *je* (поред *ih*). Исп. *Rad* 197, 32. — Маретић у својој студији вели да је код славонских писаца ређи облик *ne* и *je* од *njih* и *ih* (*jih*) Исп. *Rad* 180, 175. — Далматински писци 18 века врло ретко имају *ne* место *njih*, а је место *ih* имају само за средњи род (*Rad* 209, 230). — У приморским лекционарима облици *ne* и *je* су обични за сва три рода (*Rad* 136, 150).

2) Код неких славонских писаца налази се поред *tko* и облик *ko* (*Rad* 180, 176),

3) Маретић је забележио (код Пешталића) и *nitkomu* (*Rad* 180, 176), а код далматинских писаца 18 века и: *tkoga*, *tkomu*, *tkoji*, *tkojega*, *nitkomu* (*Rad* 209, 233).

4) Код других славонских писаца налази се и облик *čega* (*Rad* 180, 177).

S II 2506, od *kih* hasne tolike nejmate S II 1982, u *koj* takva mirovaña nije Pr 602, na *koj* svako peće rodit zeje S I 54. Овакви се облици налазе и код Јосипа Рељковића (*Rad 180, 177*).

Несумњиво је да се у употреби облика ове заменице огледа утицај далматинских писаца на Рељковића, јер се код њих она врло често налази.¹⁾

3. Придеви

§ 129. Уз облике придева прегледаћемо и облике заменица које имају моцију рода — изузев, наравно, заменице за 3 лице, јер и она има моцију рода. Број *jedan* и редни бројеви такође улазе у придеве.

§ 130. Од присвојних придева на *-ov, -in* најчешћи су облици неодређеног вида: *kopunova* E 230 VII, *ravinova* E 317 VI, *porova* E 335 XXXIX, *negova* E 191, *čovikova* Pr 557, *magarčevu* E 230 VII, *kupidovu* E 241 XXVII, *materina* E 190. — Ретки су облици одређеног вида: *negovoga* S II 3285, *negovomu* S II 163*.²⁾

§ 131. Од придева на *-ski (-ški)* забележио сам неодређени облик само од придева *muški*: *Tada žensko okrenuvši se mušku...* P 400.³⁾

§ 132. За gen. и acc. sing. Употребљава, у стиху и прози, и дуже и краће облике (са или без вокала *a* на крају): *zemaļskoga* S I 5, *mađarskoga* S I 47, *horvackoga* S I 48, *vandalskoga* S I 42, *moskovskoga* S I 50, *vojničkoga* S II 63, *svetoga* S II 67, *drugoga* E 185, *mojega* E 185, *jednoga vlastitoga* E 185, *duhanskoga* O 541, *dobrorodnoga* M 483, *tvrđega* N 463, *poznatoga* Pr 562 итд.; — *svakakvog* S I 17, *poļskog* S I 49, *moravskog* S I 50, *prajskog* S II, 61, *zemaļskog* S II 165*, *naravnog* E 182, *divjeg* E 262, *jednog* E 238, *ovčjeg* O 504, *jelinskog* O 540 (6) итд. Облици на *-oga* ипак су чешћи од облика на *-og*.

¹⁾ *Rad 209, 234—235.*

²⁾ Придеви на *-ov, -in* иако у nom. sing. имају неодређени облик у савременом књижевном говору у другим падежима обично имају одређени облик. — Други славонски писци имају и једне и друге облике „једнако често“ (*Rad 180, 170*). — Далматински писци 18 века употребљавају најчешће неодређене облике (*Rad 209, 223*).

³⁾ Маретић је код других славонских писаца нашао више неодређених облика од придева који у nom. sing. имају само одређени вид: *junačka* (м. *junačkoga*), *viteška*, *druga* (м. *drugoga*) итд. (*Rad 180, 170*). — Код далматинских писаца 18 века овакви су облици ретки (*Rad 209, 223*). И у народним песмама има оваквих примера.

§ 133. Када дуже и краће облике употребљава напореда у реченици у прози обично стоји краћи облик на другом месту, а у стиху на првом: *Od jednoga orla i jednog gavrana* Е 299, *od svoga dragog* Е 335; — још *od poљskog* и *od vandalskoga*, *od moravskog* и *od moskovskoga* S I 49–50, у Тројци *jednog svetogoga* S II 928.¹⁾

§ 134. За dat. и loc. sing. Најчешћи су облици на *-omu*: *velikomu* (dat.) S I 40, *svomu* (dat.) S I 118, у *tomu* S I 188, *kolikomu* (dat.) S I 221, *vel.komu* S I 222, у *svakomu* S I 237, *drugomu* (dat.) S I 410, на *ovomu* S II 61, *umrlomu* (dat.) S II 62, *prvomu* (dat.) S II 163*, *pomļivomu* (dat.) S II 165, к *jednomu* Е 187, *širokomu* (loc.) P 349, *dobromu* (loc.) P 350, по *ispisanomu* О 502, *zemaљskomu* (loc.) Pr 557 итд.

У Езоповим и Пилпајевим баснама доста су чести и облици на *-ome*: *svome* (dat.) Е 182, на *tvome* Е 185, к *jednome* Е 188, на *drugome* Е 190, *umrlome* (dat.) Е 201, *dobrome* Е 354, *ve'ikome* (dat.) P 354, к *reћenome* P 370 итд. У другим делима облика на *-ome* готово нема.²⁾

И облици на *-om* доста су обични, у свима делима: *kom* S I 124, у *svakom* S I 250, *tom* S I 461, *onom* S I 616, *velikom* S II 2341, *plemenitom* S II 2342, у *tvrdom* S II 3276, у *velikom* Е 215, *kraļevskom* Е 220, *dragom* P 381, *dobrom* О 497, у *ћiovom* О 497, *slabom* О 499, *prostom* NS 612 итд.³⁾

§ 135. За instr. sing. поред облика на *-im* употребљава и облике на *-ime* (*-ome*): *s ovime* Е 194, Е 239 XXIII, *s onime* Е 269 LXXXI, P 362 II, за *onime* Е 302 LXXI, *svim time* S II 2905, *s jednime* Е 191, за *jednime* Е 302 LXXI, *mi smo ganuti jednome zlom ćudju* P 419 VIII,

¹⁾ У савременом књижевном говору облици на *-oga* ређи су од облика на *-og*. — Други славонски писци употребљавају ређе краће облике, а код неких далматинских писаца 18 века нема ни једног примера краћег облика (*Rad 180*, 170 и *Rad 209*, 223).

²⁾ Рељковић је раније написане облике на *-ome* доцније често исправљао на *-omu*. Матић у напоменама испод текста нотира: *drugome* (dat.) исправљено у *drugomu* Е 186 (напомена¹⁰), *jednome* (dat.) исправљено у *jednomu* Е 187 (напомена⁶), *onome* (dat.) исправљено у *onomu* Е 233 (напомена¹⁰), *širokome* (loc.) исправљено у *širokomu* P 349 (напомена¹⁰), *dobrome* (loc.) исправљено у *dobromu* P 350 (напомена¹).

³⁾ И други славонски писци за dat. -loc. и instr. најчешће употребљавају облике на *-omi*, често на *-om*, а ретко на *-ome* (*Rad 180*, 170–171). — Далматински писци 18 века тако исто употребљавају најчешће облике на *-omi*, често на *-om*, а *-ome* се налази само у неких писаца (*Rad 209*, 224–225).

један прид *drugime* E 271, са *zlime* P 430 III, са *svime* (=cum omni, S II 164.¹⁾)

Од заменице *taj* instr. sing. једанпут гласи *tizim* S I 276.

§ 136. *Gen. plur.* — О gen. на *-ije* (*ovije, našije, mlogije, dugije, mudrije* и др.) говорено је у § 46, β.²⁾ Овде ћу поменути да од заменице *sav* gen. обично гласи *sviju*, а каткад овакав gen. имају и заменице *ovaj, onaj: oviju* S II 2622, 2937, E 236, P 361, *oniju* P 362, O 517, Pr 595. И од заменице *koji* једанпут *kojiju* Pr 595 (77).³⁾

§ 137. За dat. instr. и loc. plur. најчешће употребљава облике на *-ima* и *-im: drugima* S II 62*, *kojima* S II 63*, *tvojima* E 183, *vašima* P 354 итд.; *s ostalima* S II 62*, прид *svima* S II 64*, *s mužkima* O 513, за *kojima* F 174 итд.; у *kojima* S II 67*, у *nikima* S II 68*, у *mlogima* P 354, по *drugima* E 181 итд.; — *mojim* S II 63*, *tvojim* E 218, *mlogim* O 503 (2) итд.; *širokim* (instr.) S II 64*, *s plavim* S II 167*; у *nikojim* S II 63*. Облици на *-ima* много су чешћи од облика на *-im*.

Када два или више облика употребљава напоредо опет најчешће пише све с наставком *-ima*, али и врло често на прво место ставља облик на *-ima*, а на друго на *-im: onima zdravima* O 538 (3), *nad svima izvršenima* stvarma N 463, *s onima tuđima* O 507, са *svima mojima* O 512 итд.; *onima istima kipovnim* (dat.) Pr 559, *s onima odbrojenim* O 513, *s negovima čitavim* O 527 (1), па *ñiovima kutñim* O 551 (29), *s mlogima drugim* E 223 итд. Има и оваквих примера: *onim jačjima* O 511 (8), *svojim iskrñim* (dat.) E 229 итд.

Са наставком *-imi* забележио сам само ове *instr.:* са *svimi* E 254 LII, E 292 XL, *pravimi* E 330 XXXI, *drvenimi* N S 655 (44), *lipimi* P 365 V, *s jednimi* E 202.⁴⁾ — И loc. на *-ih* (*-i*) врло су ретки: у *vrućih* O 525 (6), у *žestokih satih* O 528 (4), па *golih*

¹⁾ Instr. sing. на *-ime* употребљавају и други славонски писци (*Rad 180, 171*). — Далматински писци на *-im* и *-om*, а само Мацукат: *velikime, jednime* (*Rad 209, 225*).

²⁾ У својој студији о језику славонских писаца, а тако и у студији о језику далматинских писаца 18 века, Маретић не износи ни један пример gen. на *-ije*.

³⁾ Код других славонских писаца поред оваквих gen. има и: *mlogiju, drugiju, dobriju, istiju, kojiziju* (са унесеном партикулом *zi*). Исп. *Rad 180, 172*.

⁴⁾ Неки славонски писци употребљавају овакве облике и за loc., а за instr. и облике на *-i* (*Rad 180, 172*). — Далматински писци за dat., loc. и instr. чешће употребљавају облике на *-im* и *-i*, него на *-ima*. За instr. и од њих неки употребљавају облике на *-imi* и *-i*, а за loc. облици на *-ih* (*-i*) налазе се готово у свих писаца (*Rad 209, 226—227*).

brdinah O 530 (6), и *prostranih* O 530 (6), на *vrući litni* dnevih O 528 (4), и *veliki* N 472.

§ 138. Облици демонстративне заменице *taj* често се налазе с вокалом *o* на почетку: к *otomu* S I 403, 1004, S II 127, P 409 II, P 430 II итд., *s otoga* P 363 III, O 514 (1), O 528 (3), NS 611 (1) итд. к *otome* P 363 III, P 398 XX, *s otim* S II 2285, E 191, P 371, NS 659 итд. S *otom* P 431 III. Једанпут и у instr. sing. заменице *šakav*: *s otakvim* P 449 II. У Посавини се често и данас говори *otaj* и *oti* место *taj* (*Rad* 196, 189 и *Rad* 197, 32—33). Вокал *o* у почетку ове заменице стоји према заменицама *ovaj*, *onaj*.¹⁾

§ 139. Рељковић употребљава и неке старије облике заменица: *takov* P 398, P 411 IV, *takove* S II 1443, P 401 XXII, *kakove* S I 257, *kakova* E 234 XIII, *kakovu* P 376, *kolik* (*kolik* парак volovski) E 242 XXXVIII, *kolik* vol E 242, *ko'lik* stinica O 550 (26), *kolik lišćak* O 546. Употребљава и облике: *takvi* S I 367, *takva* P 352, *onakvi* P 416 XXVI, *akvi* S II 62, *onaki* E 334, *ovaki* E 329, *ovakvi* S II 62 итд.

S 140. *Компаратив* (суперлатив.) — Компаративе на *-čji*, *-šji*, *-žji*, *-rji* (*jačji*, *višji*, *bržji*, *starji* и др.) већ смо прегледали у § 64, а. Овде ћу навести још ове компаративе:

а) *lagji* Pr 588 (65), *lagje* S II 1970, O 502 (3) *najlagje* O 504 (6), O 505 (7), *mekļu* E 245 XXXVI, *mekje* E 302 LXXI, O 519 (12). Изнети компаративи образовани су према компаративима типа: *кривљи*, *шубљи*, *грубљи* и сл.²⁾

Према књижевном *дужи* (од придева *дуз*) има *дуђе* S I 1802, O 517 (8), NS 614 (12), *дуђега* E 256 LV.

б) Према компаративима типа: *славнији*, *паметнији* и др. образовани су: *crniji* (*crnijoј*) P 362 III, *tisnijoј* P 362 III, *kripkiju* E 245 XXXVI, *krivije* N 479, *bilija* O 527 (11).³⁾

в) Од суплетивног придева *zao* суперлатив гласи: *najzlijega* E 296 LI. У руском језику и данас: *злѣ* — *злѣйшій*, *добрѣ* — *добрѣишій*.

¹⁾ *Otaj*, *otoga*, *otome* и др. често се налазе и код других писаца славонских, а код неких и *ovi*, *oni*, *ti* за пот. и асс. што код Рељковића нема (*Rad* 180, 176).

²⁾ У дијалекту пишчева краја говоре се и данас компаративи: *mekji*, *lagji* (*Rad* 197, 41). — Ове компаративе (на *-ji*) употребљавају и други славонски писци, а тако и далматински 18 века (*Rad* 180, 173 и *Rad* 209, 228).

³⁾ У савременом дијалекту пишчева краја често се чују компаративи: *bel ji*, *crniji*, *vrućijē* и др. (*Rad* 197, 41). — Често се овакви компаративи налазе и код других славонских писаца, а тако и далматинских (*Rad* 180, 173 и *Rad* 209, 228).

4. Бројеви

§ 141. Број *dva*. — Генитив овога броја редовно гласи *dviju* (< *двѣју*, са *ѣ* из датива и инструментала plur. — У нашем језику од 15 века) за све родове: *iz dviju* компанија S II 70*, *od dviju* жена (облик овај служи и за локатив) E 278 III, *od dviju* пријатеља E 268 LXXXIX, *od kuhača i dviju* mladića E 270, *od dviju* krmaka E 271, *od dviju* raka E 273, *od dviju* ljudi E 309, putnika P 379 V итд. Облика *dvaју* нема код Рељковића.¹⁾ Instr. гласи *dvima* S II 70*.

§ 142. Од *obadva* (*obadve*) забележио сам генитиве: *obidviju* strana P 425 IV, *obidviju* vrsti Pr 574 (32). — Једанпут и придевски (заменички) облик *obidvih*: то је наша *obidvih* sramota (Марјана и Ивке) S II 715.²⁾ — Dat. plur. *obidvima* (*obidvima* rečenim potreboćama) Pr 561 (3).

§ 143. Број *tri*. — Генитив гласи *triju*: *od triju* riba (и у значењу loc.) P 391 XV, најмлади *od triju* braće P 372 IV. — Стиха ради налази се облик *triје* у примеру: Не облачи другије хајинā, neg priskoče po *triје* skaliña E 199.³⁾

§ 144. Од броја *četiri* instr. гласи *četirim* (обајана *četirim* vodama) S I 4.

§ 145. Од збирног броја *dvoje* gen. гласи *dvojega* и *dvoga*: *od dvojega* strižeña O 522 (1), *od dvoga* strižeña O 522 (1).

§ 146. Бројеви: *obadvoje*, *obadvojica* код Рељковића редовно гласе: *obodvoje*, *obodvo*, *obodvojica*: *obodvoje* S I 268, E 220, E 225, O 510 (7), NS 622 итд., *obodvo* S I 1240, S II 2597, *obodvojici* E 309 LXXXIX, Pr 591 (73), *obodvojice* Pr 583 (53). — Од ових бројева налазе се облици: *obodvojga* (Ti si uzrok smrti *obodvojga* pas) E 280 VIII, и *obadvom* (и *obadvom* strižeñu) O 520 (14).⁴⁾

§ 147. Књижевни (савремени) облици: *четворо*, *петоро* итд. код Рељковића редовно гласе: *četvero* S I 677, *četverica* O 506 (2), *četverostrukomu* O 520 (13), *peterica* O 506 (2), *osmero* S II 3057. —

¹⁾ Облика *dvaју* нема ни код других славонских писаца, већ *dviju* и *dvih* (*Rad* 180, 177). — Далматински писци 18 века употребљавају *dviju* само за женски род (*Rad* 209, 235).

²⁾ Код других славонских писаца налазе се облици: *obadviju*, *obedviju*, *obidvih* (*Rad* 180, 177).

³⁾ Облик *triju* редован је и код других славонских писаца, а тако и далматинских 18 века (за сва три рода). Исп. *Rad* 180, 178 и *Rad* 209, 236.

⁴⁾ У Славонији се говори и *obodvā* (Siće). Исп. *Rad* 197, 54. — И код других славонских писаца налазе се бројеви: *obodvoje*, *obodvojice* и др. (*Rad* 180, 179). — *Obodvoje* забележио је Маретић и код два далматинска писца 18 века (Стипана Бадрића и Јосипа Бановца). Исп. *Rad* 209, 176.

У граматичи: *četvero, petero, šestero, sedmero, osmero, devetero, jedanaestero, trojanaestero*¹⁾ (стр. 102—103).

Бележим овде и облике: *četerest* S II 2295 поред *četrdeset* S II 2297, *dvajest* S II 2625.

Између бројева од 20—100 пише увек вокал *i*.

Прилози

§ 148. Код Рељковића има доста прилога који се у данашњем књижевном језику нашем ретко употребљавају, а изванредан број и таквих који се у њему данас уопште не употребљавају.

Прилози пошшли од каквог облика дефлекције

а) Са наставком *-ice*: *nafalice* (sc. насамо) E 240 XXVI, *zasebice* O 549 (24), *strmoglavice* E 226, E 276.

б) Са наставком *-ce*: *naokružce* S II 167*, *nepristance* S II 167, P 427 I, *nazorce* P 426 I, *nepretrgonce* O 504 (7), *natražce* Pr 604, *hotomce* Pr 582 (51), NS 636 (41), *naizmince* NS 609, *stobokonce* O 533 (11).

Према прилозима ове врсте стоји *-ce* у примеру: *uvik vikce* S I 23, S I 702.²⁾

с) Место књижевног облика *dañu* Рељковић има: *dañom* (*dañom* i поџом) S II 64. У граматичи, стр. 512: *Nije se bojati ni danom ni поџом*. Облик *dañom* образован је према instr. *поџом* (§ 120).

д) Место књижевног облика *sutra* има, али само једанпут, облик *sutre* (loc. sing.): *Ne odmiči do sutre dobro dilo* N 469, поред: *Ne odmiči do sutra, što moreš učiniti danas* N 482.

Сложени прилози

§ 149. а) предлог и именица: *napole* (nom.-acc. dual.) E 269, P 359 I итд. *nadvor* (sc. напоље) S II 2890, *izdvora* N 469, *natragu* O 502 (4), *napridu* Pr 589, N 644) 43), *jednokupno* E 345, *dvodupno* NS 465.

б) Прилог *doista* код Рељковића гласи *doisto* и *doista* у подједнакој мери. Облик *doisto* образован је према облику *zaisto*.

с) У стиху се налази и облик *dosti* S I 1316.³⁾

¹⁾ Исп. о оваквим бројевима код Ившића. *Rad* 197, 54.

²⁾ Постанак прилога на *-ice* и *-ce* проф. А. Белић тумачи друкчије него Маретић у *Radu* 96, 228—223 (*Универзитетски курс српскохрватског језика, III део* — продужење, стр. 127—130).

³⁾ О овом прилогу в. у RJA.

Прилози са заменичким кореном, а различним парџикулама

§ 150. За време: *odsele* S I 3, E 236 XLII; за место: *tude* S I 1649, *donle* E 241, E 339, *odavle* E 270, *odanle* E 240, P 380 VIII, *svagdi* (*вѣськѣде*, са *ѣ* место *e*) S I 249, *svakuda* (*текући... од свакуда*) P 358 I; за количину: *tolič* E 319 VI.

151. *Особѣши прилози*: *diže* E 181, P 375 VI, P 439 VIII, O 513 (11) итд. *nadiže* E 189, O 516 (7); — *udiļ* P 377 VI, *udiže* P 360, *sveudiļ* O 501 (3);¹⁾ — *zgoļa* (*не можемо zgoļa virovati*) NS 651 (44); — *durma* (*а он durma pod kazan potiče*) S I 1612, *borme* (= *богме*, где *r* стоји према *nebore*, које се код Рељковића често налази) S II 2787, *badjavad* (*tur.*) врло често, *poduzbiļ* E 241 XXVI, *drugač* S II 3066.

Парџикуле

§ 152. Заменичко-придевски облици, прилози и конјункције, проширени су неки пут, и у стиху и у прозном тексту, речцама:

— *zi*: често стоји уз *dat.-loc. sing.* заменице *она (hojzi)* и готово редовно у облику *nen* (*nezin*): S I 511, E 259 LXI, S I 513 итд. Налази се још, само једанпут, у *instr. sing.* заменице *taj*: *sa svim tizim on na duši visi* S I 276.

— *r, re* (< жь, же): *tkogodir* (*tko + godi + r*) S I 589, P 384 IX, P 404 XXIV, *kojigodir*, Pr 566 (14), Pr 579 (45), *doklegodir* S I 112, *kadgodir* S I 733, P 407 XXVI, *kakvegodir* S I 883, *kakogodir* E 212, *gdigodir* S II 2729, *tere* S II 402, *ter* S II 1725, *joštere* S I 775, E 281 XXII, P 431 III, *jošter* S I 204, E 223, O 497 итд.

Редак и врло карактеристичан је пример: *naimre* Pr 565 (13), где партикула *re* стоји место обичног вокала *e* (= *naime*).²⁾

— *no*: *kojino* S I 521, *kojeno* S I 196, *kojuno* S I 975, *štono* Pr 597 (83), *kano* S I 14, O 547, *kakonoti* (*kakono + ti*) S I 47, E 179, Pr 585 (57), *kakono* S I 497, Pr 558, *kakvano* E 180, *kadano* E 224, O 533 (11), *gdino* S II 2554.

— *bo*: *jerbo* S II 66 -врло често.

— *k*: *polak* (*пак ни polak vi ne pojidete*) S I 1578, *ispoluk* (*neg od rebra ispolak čovika*) S I 1417, *unapridak* (*sc. убудуће*) S I 1203.

¹⁾ О постанку облика *diže* види у чланку Стјерана Ivšiča, *Lik duždevъ pored dъždevъ* и *Supr. i s. -h duždevňak Salamandra maculosa. Prace lingwistyczne ofiarowane Janowi Baudouinowi de Courtenay. Kraków 1921, str. 68—78.*

²⁾ О партикули *re, r* у нашем језику види *А. Белић, Прилозици ишторији словенских језика. Глас LXII, 190—215.*

— *ve: jurve* (juže > jure + ve) E 324 XVIII.
le: skrozle (*skrozle ga progrize*) P 458 X.

II Речи са конјугацијом

§ 153. И у конјугацији Рељковићевој као и у деκлинацији има доста отступања од онога што вреди за наш савремени књижевни језик.

Образовање неких глагола

§ 154. а) Рељковић је у својим делима употребио ове архаичне облике трајних (итеративних) глагола образованих дуљењем основног вокала :

α) *okapati* Pr 602, *razkapam* E 215, *okapaš* E 194, *izmagati* (Da bi se pak u ovomu poslu... moglo *izmagati*) O 497, *dočikajući* (дочекујући) E 292 XLI, *promitati* P 405 XXV, *približaše* E 272, *obiće* (od његове помоћи, коју јој *obiće* (sc. обећава).

β) *donašati* E 312 XCVI, P 389 XIV, *podnašati* E 192, *prenašati* P 387, *podnašaš* S II 1741, *podnaša* S II 3306, NS 617 (20), *podnašaju* E 288, *izvaža* O 504, *izvađa* S II 166, *uvađa* E 180, *provađa* E 302, *isprenašam* P 387, *isprinaša* P 387, *nahađa* (слаже се са *-rađa*) F 173 итд. Забележио сам и *podnositi* NS 658. „Глаголи као *provoditi*, *prevoditi*, *prevoziti*, *uvoziti* итд. имају данас и *трајно* и *итеративно* значење, зато се у крајевима где је тако, глаголи *uvažati*, *prevađati* и сл. могу и не употребљавати; с друге стране, у крајевима где се *uvažati*, *prevađati* и сл. употребљавају, могу ти глаголи такође имати и итеративно и трајно значење.“ (А. Белић: *Leskien, Grammatik der serbokroatischen Sprache. RSI IX, 151*).

б) Рељковић често употребљава и дијалекатске облике итеративних глагола изведених :

α) наставком *-ova: kvarovati* (Ti nećeš *kvarovati* ако те купиш) E 186, *čestitovati* Gr 518, *probovati* F 173;

β) наставком *-ava: promišlavati* P 369 II Γ 353, *izmišļavati* S II 3232, *promišļava* E 210, *promišļavaše* E 296, *promišļavajući* E 179, P 350, P 369 II поред: *promišļajuć* S I 1680;

γ) наставком *-iva: zagrļivat* Pr 598, *nasalivat* (tko li će toliko прапораса *nasalivat*) S II 65*, *nadopunivati* Pr 588 *dostigniva'ci* Pr 588, *podilivati* O 497; *odpravļuje* S II 2737, *dobavļuje* S II 3420, *istupļuje* Pr 574 (42), *osvećuje* Pr 455 X, *uvriđuje* Pr 576 (38), *sadiruju* C 502 (4), *otrguješ* P 395.

Од глагола на *-ivati* пише каткад и друге облике са неумекшаним консонантом: *zaplodivao* O 511 (8), *procinivao* O 536 (6), *obiknivaju* O 517.¹⁾

1. Просићи глаголски облици

Презент

§ 155. а) Поред књижевних облика *hoću, mogu*²⁾ налази се у стиху, само једанпут, облик *veļu* (слаже се са *selu*) S I 238. На другим местима редован је облик *velim* S I 297, S I 303, S I 325 итд.

б) Од глагола *reći* презенатски облици гласе: *rekmeš* E 340 XLIX, *rekme* P 424 X, *rekmi* P 400 XXII и *reknem* S I 57, S II 178, *rekneš* S I. Сугласник *m* у презенту овога глагола унесен је по аналогiji, в. ниже.

в) Од глагола *moći* налазе се облици: *možeš, može... и moreš, more...* Других је облика два пута више. Консонант *r* у облицима овога глагола, као и у речима: *tere, jure, nebore (ne + bože)* добијен је од *ž* фонетским путем, али врло давно, тако да данас не претставља гласовни процес у нашем језику.³⁾

д) Од глагола *ročeti* (старослов. *почѣти*) презент редовно гласи: *ročmeš* S I 177, *ročme* S I 691, *ročmi* S II 2104, *zaročmet* E 231, *zaročme* E 227 I, *zaročmi* P 419 VIII. Према презенатским облицима налази се *m* и у императиву *zaročnimo* P 441. Тако је према овим облицима образван и инфинитив *ročimati*, од којег садашње време гласи *ročima* (3 л. сад. вр.) S II 415.⁴⁾

е) Од глагола *pasti* (cadere) и глагола сложених са њим презенатски облици гласе: *padu* (3 л. plur.) O 506, *spadeš* E 219, *spademo* Pr 575, *spatu* E 305, *propade* O 537, *propadu* S II 133, E 202, *upademo* E 281 X, *dopadu* Pr 594, *zapade* Pr 593 (74), *napopade* O 548 итд. У стиху *poranet* S II 1884⁵⁾

1) У омекушава њу консонанта испред наставка *-ivati* в. А. Белић: *Leskien, Gramatik der serbokroatischen Sprache, RSI IX, 152—153.*

2) Наставак *-u* (у) код овога глагола у неким говорима нашим замењује се наставком *m* (Милош С. Московљевић, *Акцентиски сисџем њоцерског говора*, V). И Мареџић у своме раду о језику далматинских писаца 18 в. наводи *možem* (*Rad 2'9, 239*).

3) У Посавини се данас често говори *rěkmět, rěkměš...* (*Rad 197, 64*). Код других славонских писаца презент овога глагола гласи тројако: *rečem, rečeš...*; *reknem, rekneš...* и *reknem, rekmeš...* (*Rad 180, 185—6*).

4) И данас се у Посавини говори *ročmet, ročmeš...* и *ročimati* (*Ruđ 197, 62*).

5) Овакви су облици (*padem, padeš* и сл.) обични у данашњем посавском говору (*Rad 197, 64*).

f) Глаголе на *-iñati* Рељковић пише обично у старијем облику: *zaklinati* E 246 XXXVI, поред *zakliñat* S I 1130 *upinati* E 298 LVIII, *napinati* E 241. Презенатски облици гласе: *zakliñam* S II 90, *spomiñam* F 174 и *spominam* P 369 II, *zapina* Pr 578 (18).¹⁾

g) И глаголи типа *umirati* имају облике по III врсти (Лескиновој): *razastira* S II 164*, P 419 VIII, *umira* N S 611 (2), *razdiraju* O 528 (3), *izviraju* Pr 599 (88), *prozira se* S II 66 (проза), Gr XX, *obazirajući* S II*.

h) Често се налазе презенатски облици по овој врсти и од глагола на *-ivati*: *posluživam* N S 624 (34), *produživa* N S 614 (13), *zagrliva* Pr 559, Pr 564 (11), N S 628 (36), *obiknivaju* O 517 (8), *osvoživaju* Pr 574 (31).²⁾

i) Од глагола: *imati*, *dati*, *znati*, *važati* и сложених са њима налазе се облици по I и III врсти (Лескинове поделе): *imade* S I 86, S I 683, E 189, *imadeš* S I 99, *imadu* S I 424, E 180, *imademo* E 179 итд. и: *imaš* S I 680, E 190, *ima* S I 155, *imamo* S I 558 итд.; — *dade* S I 101, *dadu* S I 949, *udade* S I 987, *prodade* S I 988, *izdade* N 463 итд. и: *da* (3 л. sing.) S I 658, *date* S I 538; — *znadem* S I 426, E 184, *znadeš* E 188, *znade* S I 91, *znadete* S I 449, *poznade* S I 192, N 463, *znadu* S I 950 итд. и: *znam* S I 57, E 193, *znaš* S I 926, E 210, *znate* S I 517, *znaju* S I 1034 итд.; *važade* S I 92, *važadu* S I 423 итд. и *važa* S I 94 итд.

j) Према глаголима типа *davati* — *dajem* образовани су презенатски облици: *obećaje* E 211, E 239 XXIII, E 282 XIII *smalaksaje* E 259 LX, *zadržaje* P 390 XIV, N 470, *uzdržaje* E 179, *uzmložaje* P 353, O 548, *obićaju* O 501 (2), *približaju* N 476.³⁾

k) Рељковић употребљава и архаичне облике за 3 л. plur. *primu* O 517, *živu* S I 584, E 279, P 454, O 521. Инф. *živiti* S I 1292.

l) Према глаголима III врсте (Лескинове) са умекшаним крајњим сугласником има: *šeću* S II 1190, *pozivљу* S II 166 (проза), *ziđu* S II 3168.

¹⁾ Овакви презентии често се говоре и данас у Рељковићевом крају (*Rad* 197, 65—66). Налазе се и код других славонских писаца, а тако и код далматинских 18 века (*Raa* 180, 192 и *Rad* 211, 16).

²⁾ Презенти на *-ivam* (место на *-ujem*) од глагола овога типа говоре се кашто и данас у Посавини (*Rad* 197, 66). Налазе се често и код других славонских писаца, а тако и код далматинских 18 века (*Rad* 180, 192 и *Rad* 211, 18).

³⁾ Овакви презентии говоре се и данас у Рељковићевом крају. Ившић наводи: *obećajemo*, *uzdržajemo* (*Rad* 197, 66) код других славонских писаца, а тако и код далматинских 18 века презенатски облици на *-ajem* од глагола овога типа чешћи су него на *-avam* (*Rad* 180, 192 и *Rad* 211, 17).

m) Место књижевних облика *jašem, jašeš...* код Рељковића се редовно налазе облици *jašim, jašiš...*, и инф. *jašiti* S II 1125, F 173 итд. Исто тако место *mirišem, mirišeš...* има редовно *mirišim, mirišiš...*

n) Према презентима као *bijem, smijem* има од **pliti* — *pliješ* E 194.

o) Овде ћу још поменути да глаголи *roniti, okaniti se* код Рељковића гласе *ronuti* E 225, *zaronuti* P 375, *okanuti* O 539 (4). Према *zaronuti* и презент *zarone* (3 л. sing.) S I 54.

Додашак презенту

§ 156. a) Од глагола *jesam* 3 л. sing. једанпут гласи *jeste* (i kog srića *jeste* odsudila) S II 3293. На другим местима редовно *jest*.¹⁾

b) Одречни облик, 3 л. sing. глагола *jesam*, у прози редовно гласи *nije* док у стиху поред облика *nije* налази се у овим примерима и облик *ni*: Којено се *ni* најест kader S I 8, jer dok se *ni* Adam oženio S I 1389, jer *ni* њему do ortografije S I 103, to *ni* način ducu odhraniti S I 599, kako da ni odrizan *ni* bio S I 910, jer *ni* bila ni od lika prava S I 918, To *ni* lipo nit fale dostojno S I 1079, kazujući da *ni* kriva kvaru S II 2698, *ni* moguće S II 1027, *ni* za svakog igrat se na karta S II 1168, gdi *ni* smrada S II 2430, to *ni* ništa sad na svitu novo S II 2424, Da *ni* štogod jio S II 2485, Da *ni* tebe... S II 2773, ali tomu *ni* jabuka kriva Pr 604 (стих). У данашњем говору пишчева краја говори се облик *ni̇* и Ившић сматра (*Rad* 196, 185) да је *ni̇* контраховани облик од *nije*, који је облик постао од *ně + je*, где је *je* дошло према осталим лицима, пошто је у *ně* већ старо *je*, тј. *ne + je(st)*. Ипак тешко је одредити је ли облик *ni* контраховани облик од *nije* или икавски облик за *ně*.²⁾

c) Има примера у којима стоји *nije* место *ne*: zato ga štiram za čovika, a druge *nije* E 205, ваља bacati vodu, a *nije* vātru N 487.³⁾

d) Много чешће употребљава пуне облике него енклитичне: pomišane *jesu* one... E 180, učio *jest* Jude E 181, Обицај *jest* stari

¹⁾ Други славонски писци поред облика *jest* употребљавају често и облик *jeste* (*Rad* 180, 193), а далматински писци 18 века само облик *jest* (*Rad* 211, 18).

²⁾ Облик *ni* налази се и код славонског писца Великановића (у прози). Исп. *Rad* 180, 193. — Међу далматинским писцима 18 века само Катчић има облик *ni* у једном примеру (svaki čovik ili je ili *ni* kršten). Исп. *Rad* 211, 18. — О облику *nije* и *ni* види у RJA код *jesam*.

³⁾ И други славонски писци употребљавају *nije* место *ne* (*Rad* 180, 194).

Р 353, *putovanje jest stablo...* Р 358, *Vaš neprijatelj jest u ovom bunaru* Р 390 XIV, *razložite jesu one...* Е 180 итд.¹⁾

Имиерайив

§ 157. Облици императива који се налазе у делима Рељковићевим слажу се у главном са облицима у савременом књижевном говору: *pij* S II 132*, *ubij* E 204, *kaži* E 182, *kupi* E 195, *nemoj* S I 1624, *nemojte* (од *ne mozite*) NS 625 (34), *vojuj* N 488 итд.

Претстављају интерес ови облици: *glej* F 173, *glejte* F 173 у којем се изгубило *đ*, исп. *глај* место *гледај* у многим говорима нашим, а у вези са покретним *đ* код глагола, *hodmo* са редукцијом *i* S II 1181, *hoder*²⁾ (*hodider* — речца *der* често се додаје облицима императива у нашем језику), *broji* (место књижевног *брџ* E 190.³⁾

Имперфекаш

§ 158. а) У граматичи, у парадигми глаголских облика, 1 лице sing. имперфекта гласи Рељковићу: *bijah*, *imah*, *štijah*, *ľubľah*, *iđa* (без *h*), *mogah*. У тексту међутим, — у граматичи и у осталим делима — нема ни један пример 1 лица sing. са оваквим временским наставком, него за 1 лице sing. употребљава облик 2 и 3 лица: ја... *bijaše* E 223, *ja mišľaše* E 230 VI, *ja mogaše* E 256 LV, *ja hotijaše* E 268, *ja brojaše* P 434, *ja se vaľaše* P 434, *ja promišľavaše* P 434 (в. § 191)⁴⁾

Изједначење ових лица имперфекта извршено је према аористу оних глагола код којих су, због неизговарања гласа *h*, сва три лица sing. једнака. Аорист на пр. од глагола *čitati* гласи:

<i>ja čita(h)</i>		<i>ja čita(h)</i>
<i>ti čita</i>	а имперфекат би требало да гласи:	<i>ti čitaše</i>
<i>on čita</i>		<i>on čitaše</i>

¹⁾ Пуне облике глагола *jesam* употребљавају место енклитичних често и други славонски писци, а тако и далматински 18 века (*Rad 180*, 194—5 и: *Kaa 211*, 18—19).

²⁾ *hoder* (*đder*) се говори и данас у неким местима у Славонији (*Rad 197*, 68). — Маретић је код других славонских писаца забележио овакве облике: *gledajderte*, *motriderte* *paziderte*, *privnidermo*, *pitajdermo* (*Rad 180*, 182).

³⁾ Ивић бележи *znádi* (*Rad 197*, 68).

⁴⁾ Код других славонских писаца оваквих примера нема (*Rad 180*, 181—182). — Изузев од глагола *бишш* (*esse*) имперфекат се у данашњем посавском дијалекту не говори (*Rad 197*, 61).

И ако се 1 лице *sing.* имперфекта разликује по акценту од 1 лица опет је наставак *-še* из 2 и 3 лица пренесен на 1 лице тако да су и сва три лица једнине имперфекта изједначена као и код аориста.¹⁾

Од глагола *hotiti* (хѡтети) 1 лице *sing.* једанпут гласи *hoti'ao* (*Hotijao da ga sudcu tužim*) S II 1055, где је узет наставак *-o(h)* из аориста.

б) Према имперфектима глагола I врсте има облике (2 и 3 лице *sing.*): *sidijaše* E 205, E 314, P 442, *hotijaše* E 188, E 222, P 354, *letijaše* P 444, *jedijaše* P 412, *hodiјаše* E 254, *čudijaše* E 318 IV, *štedijaše* E 340.²⁾

Са наставком *-ih* (= ѣхъ) налазе се облици: *mraziše* S II 3495, *praviše* E 337 XLIV, *žalostiše* E 338 XLVI, *znadiše* S II 3147, *hodiše* S I 1237. Оваквих облика нема код других славонских писаца, док код далматинских писаца 18 века и у ранијем књижевном језику Далмације и Дубровника њих има у великом броју (*Rad 211, 4—5*).

Од глагола *biti* (esse) 2 и 3 лице *sing.* гласи *bijaše* и *biše* (старословенски вѣахъ и вѣхъ). Први је облик много чешћи.³⁾

Од перфективних глагола забележио сам само *dadijaše* P 408 I.⁴⁾

Бележим још ова два облика 3 лица *sing.*: *pasaše* (пáсѣм) E 273 и *gibļaše* Pr 558, где је облик начињен према презенту *gibļem*.

с) За 2 лице плурала у граматичици има облике: *bijaoste* 133, *štijaoste* 154, *ļubļaoste* 161, *iđaoste* 207, *mogaoste* 217 поред *imaste* 146.⁵⁾ У осталим делима, међутим, ни једног оваквог облика нема; уколико се ово лице налази гласи као у савременом говору.

д) У граматичици за 3 лице плурала има облике: *bijau* 133, *štijau* 157, *ļubļau* 166, *iđau* 207, *mogau* 206, а само *oni imaše*⁶⁾

¹⁾ Исту особину имамо у тимочко-лужничкоме говору (А. Белић, *Дијалекти источно и јужне Србије* 551).

²⁾ Овакви су имперфекти обични и код других писаца славонских (*Rad 180, 190—191*).

³⁾ Облик *biše* употребљавају поред облика *bijaše* и други славонски писци (*Rad 180, 188*). Код других славонских писаца налазе се имперфекти (2 и 3 лице *sing.*): *bija*, *govora*, *ļubļa*, *htija*, што код Рељковића нема (*Rad 180, 182*).

⁴⁾ Имперфекатски облици од перфективних глагола налазе се и код неких других славонских писаца (*Rad 180, 181*).

⁵⁾ Импереката на — *oste* Маретић у својој студији не наводи (*Rad 180, 181—182*).

⁶⁾ Маретић је нашао 3 plur. на *-še* код Хорвата и Леаковића (*Rad 180, 182*). Код неких се налазе и облици за 1 лице plur: *bijahmo*, *bijamo*, *imadijamo*, *iđamo*, чега код Рељковића нема (*Rad 180, 182*).

(м. *oni imau*) 149. У делима тако исто има: *bojau* S II 70*, *vladau* S II 70*, *gledau* S II 132*, *ležau* S II 166.*

Од глагола *biti* (esse) поред облика *bijau* S II 70*, F 174, P 350 има *bijaoše* (место *bijau* = бејаху). Облик *bijaoše* налази се у Езоповим и Пилпајевим баснама 27 пута. Овакав облик за 3 лице plur. има и од глагола *hotiti* и *htiti*: *hotijaoše* P 449 VI, *hotioše* (са сажетим *ao*) E 221 поред *hotijau* P 350, *ktijaoše* E 275 XCIII.¹⁾

Оба ова наставка (*-oste*, — *oše*) пренесена су с аориста на имперфекат (исп. *беомо*, *беосѡше*, *беоше* у тимочком говору, Белић, *Дијалекѡи* стр. 562—564).

Инфинитив

§ 159. а) Поред облика на *-ti* налази се код Рељковића врло много, у стиху и у прозном тексту, облика на *-t*: *govorit* S I 86, *pisat* S I 98, *postaviti* S I 151, *činiti* S I 225, *privat* S I 253, *tamburat* S I 267, *ašikovat* S I 268, *timarit* S II 2016, *razlučiti* S II 2250, *orat* S II 155, *izmisлити* S II 160*, *micat*, *probijati* S II 166*, *naslađivati* E 254, *skakat* E 256, *uzet* P 392, *dokučiti* O 505, *dobiti* O 506, *uzmložati* Pr 581, *trpiti* NS 616, *sačuvati* NS 620 (28) итд. — Од глагола са задњенепчаним консонантом на крају основе у прози се налазе само облици на *-ći*, а у стиху каткад и на *-ć*: *moć* S I 1520, *peć* S II 2246 (в. још § 165). Ове облике, на *-t*, *-ć* Рељковић употребљава и уз глаголе кретања и уз глаголе који не значе кретање. Наглашавам ово стога што се у неким словенским језицима чува до данас стара употреба супина (на пр. у словеначком), а ови краћи облици, несумњиво, претстављају гласовни облик старог супина.²⁾

б) Од глагола са кореном *nes* — употребљава и старе и новије облике инфинитива: *podnest* S I 1844, *podnesti* E 213 E 237, E 254, P 350, N 465, Pr 577 итд., *donesti* P 410 III, Pr 595 (78); — *podniti* O 500 (1), *podneti* P 424 X, *donet* S I 1672, *doneti* N 492, NS 627 (36), *doniti* Pr 589 (68), NS 641 (41), *odnesti* E 308, *odniti* NS 638 (41), NS 639 (41) *iznesti* E 195, P 375 VI, O 554, *ponest* P 406 XXVI, *uznesti* P 375 VI, *zanesti* P VII, *prinesti* P 392 XVI.³⁾

¹⁾ Имперфеката на — *oše* (3 л. plur.) нема код других славонских писаца. (*Rad* 180, 182).

²⁾ Облике на *-t* и *-ć* поред облика на *-ti* и *-ći* употребљавају и други славонски писци (*Rad* 180, 181).

³⁾ У данашњем говору Рељковићева краја говори се само *-nīt* или *-nīt* (*Rad* 197, 61). — Инфинитиве на *-nesti* и *-niti* употребљавају и други славонски писци (*Rad* 180, 184).

с) Радни придеви од ових глагола гласе: *doneo* E 195 (3), P 376 VI, P 432 IV, *donio* P 390 XIV, E 338, *odneli* S II 2885, NS 638 (41), NS 650 (44), *odneo* P 380 VIII, P 402 XXIII, *odnio* NS 650 (44), *poneo* E 308, *ponesla* E 221, *izneslo* P 375 VI.

д) Од глагола са сугласником *r* у општем делу има инфинитиве: *umrt* S I 94, *umrti* S I 1481, E 239 XXII, E 252, E 260, E 309 итд.; — *umrit* S II 246, *imriti* NS 616 (18), *poduprti* S II 61, *doprti* S II 133*, *zadrti* P 426 I, NS 612 (7), NS 613 (7), *otrti* O 515 (4); — *ugrti* S I 1557.

е) Од осталих облика ових глагола налазе се: *umrio* (-okusio) S II 1620, *umro* E 260, E 310 (§ 68); — аорист: *umr* P 365, P 369 II, *umri* P 410 III; — *razdro* E 298, *proždro* NS 641, *nažderao* S II 65*; — аорист: *proždr* E 225, E 334, *razdr* E 230 VII, *naprše* P 388 XIII, *razdrše* P 426; — *zadrvši* E 254 LI, *prodrvši* P 378 VII,¹⁾ *poduprvši* S II 61.

ф) Навешћу овде још ове лексички интересантне инфинитиве: *rastrći* E 240 XXV, *plužit* (tko zna *plužit* ide na oraње) S II 3242, *prostiti* (Boје je dakle *prostiti* uvrideње. . .) E 335 XL, *ulisti* P 388 XIII, *užgati* P 424 (направљено према презенту *užgem*), *bučiti* (on po kući već *bučiti* pojде) S I 532.

Аорисџ

§ 160. — Начињен од перфективних и имперфективних глагола онако, углавном, како се у савременом књижевном језику гради налази се овај глаголски облик у делима Рељковићевим у великом броју примера. Отступања су у овом: а) 1 лице sing. готово никад (*rekoh* S II 3296) нема на крају *h*²⁾; б) у два случаја употребио је облик 2 и 3 лица sing. за 1 лице sing.: Она uze pak i meni dade, ja pojedо, pak i gol *ostade* S II 1687—8, i Grgetek, Krušedol, Remete, čini mi se ja se ne *pomete* S II 47—8. У прози оваквих примера нема, па се не може поуздано рећи је ли ово црта Рељковићева језика или је ово само ради слика, ма да у данашњим говорима тога има.³⁾

¹⁾ Овакви се облици налазе и код других славонских писаца (*Rad* 180, 187-8).

²⁾ Тако у граматичи, у парадигми овога облика, нема *h* на крају — за 1 лице sing.

³⁾ Ившић наводи: *zbogom, rode, jā od tēbe ode* (Vrbova); *ode jā sēbi* (Siće); *jā mi rēče: dāđ doveče* (Varoš); *kad jā dōjde* (Magića mala). Исп. *Rad* 197, 61. Понеки овакв пример налази се и код других славонских писаца (*Rad* 180, 181). — И у поцерском говору 1 лице аориста изједначаје се (због неизговарања гласа *x*) са 2 и 3 лицем, те се говори: *jā шрџсе, jā иџче, ja дџје* (М. Московљевић, *Акцентајски сисџем поцерског говора*, 69—70) и другде.

с) Према имперфекту 3 лице sing. има наставак *-še* у овим примерима: Adam, dakle, dok na svitu biše, svoju dicu u sve *upu-tiše* S II 3037—8, Jedna žaba *ugledaše* jednoga vola, gdi pokraj њe-zine bare pase E 241 XXVIII, kako dakle ovaj sin sve kolike ptice i u sridi lava *ugledaše*, smuti se u sam sebi E 248 XL, Jošter mlogo Marjan kazivaše, al mu Ivka na odgovor *daše* S II 767—8, Ali њe-govom talijom lisica malo prije њegov glas *čuše*, zato mu ta i reče... E 235 XV.¹⁾

Облик *ođe* поменуо сам у § 80.

Прилог времена садашњег

§ 161. — а) Партицип садашњег времена Рељковић деклинира као што га деклинирају многи наши стари писци. У томе се огледа утицај латинских писаца, јер се партицип садашњег времена у нашем народном говору (до 18 века) не мења. Кад се у народном говору мења он није партицип, него прави придев. — Навешћу неколико облика: *ogrijajuća* kripost S II 166, *igrajuće* jag-*niće* S II 166*, *pogađajuće* igre S II 167*, *tebe kradučega* E 336 XLII, *bogoboječega* remete P 362 II, mladiću dobromu i *stražećemu* P 408 I, *nebižeće* živinice o 499, *približajućeg* jagњења O 503, *neprimajućoj* ovcu O 505, *turajućega* sunca S II 165*, *tražeću* sriću P 353, *goluba putujućega* P 357, *radećega* њega O 551 (31), *davajućega* dobročinstva Pr 584 (55), *istraživajućih* stvari Pr 573 (31), *dogodećoj* prigodi O 551 (31), *znadućega* boga NS 648 (43), *vičuće* gosпоје NS 627 итд.²⁾

б) Од глагола перфективнога вида забележио сам партицип: *staveći* Pr 569. Ретка је црта нашега народнога језика да се прилог времена садашњег гради од перфективних глагола. Кад се од њих образује, он има значење партиципа перфекта³⁾

с) Употребљава свега два стара облика партиципа на *-e*: *muće* Pr 578 (43), *glede* (hotijaše da i on *glede* њega to isto čini) E 241 XXII. У чакавском оваквих партиципа има врло много. У књижевном говору употребљава се *šале* (*шале раду*).⁴⁾

¹⁾ Са наставком *-še* 3 лице аориста употребљавају, ретко, и други сла-вонски писци (*Rad 180, 181*).

²⁾ И сви други славонски писци деклинирају овај партицип (*Rad 180, 182*). Тако и готово сви далматински писци 18 века (*Rad 211, 1*). — За старије писце в. Лука Zima, op. c. 312—320.

³⁾ Маретић је код других славонских писаца нашао повећи број партиципа од перфективних глагола (*Rad 180, 182-3*). Код далматинских—мање (*Rad 211, 2*).

⁴⁾ Прилоге на *-e*: *hote, nehote, muće* има и Ј. Липовчић (*Rad 180, 183*). Тако и неки далматински писци (*Rad 211, 3*).

Да забележим *goruće* (место *gorećeg*) S II 166*, *gorući* N 475, *goruće* P 355, *plazuće* O 544 (11), *hućući* S II 167* — Обрнуто овом: има *brineći* (место *brinući*) P 370 II. — Према презенту *živem...* има *živuće* O 499 (правилно). Бележим још партицип *imadijući* E 256 LV.

е) Напомињем да се поред дужих облика: *sikući* S I 1, *govoreći* S I 31, *moleći* S II 3067, *hraneći* S II 3073, *pušući* (< *puhati*) O 505 итд. налази у стиху доста краћих облика: *podnašajuć* S I 208, *gledać* S I 397, *stojeć* S I 715, *poseć* F 175, *protiveć* F 175 итд. (стари *nom. sing. fem.* и *acc. masc.*).

Прилог времена прошлог

§ 162. а) Отступања од савременог начина образовања овога прилога код Рељковића готово нема. Од глагола са вокалом у основи начина неодређеног гради га наставком *-vši*, а од глагола са општим глаголским делом на консонант наставком *-avši*. Са наставком *-v* налази се неколико примера само у стиху: *došav* S II 143, *udariv* S II 144, *zamisliv* S II 3326, *prikrstiv* S II 3324. — У кајкавском и чакавском оваквих облика готово нема.¹⁾

б) Од глагола имперфективног вида има ове прилоге: *nadavši* P 365, *pitavši* P 415 IV, *suprotivši* N 477.²⁾

с) Од глагола *uzeti* прилог времена прошлог редовно гласи *uzamši* (према старом *vzъmъši*) S I 570, E 193, P 366 V итд., *obuzamši* N S 623 (34)³⁾

д) Ившић у својој студији о данашем посавском говору вели да се у источном делу Посавине овај прилог говори често на *-ša*: *srětāvša*, *sědāvša* и др. (*Rad* 197, 71), где је вокал *a* додан као другим прилозима („покретно *a*“). У делима Рељковићевим налази се само један такав пример: *smetavša*: *koju dijete (odiću) dok on tražаше bukaru (hrsuzin) smetavša na leđa odnese kući* E 262 LXVI.

Глаголски шприни придев

§ 163. Трпни глаголски придев Рељковић од великог броја глагола не гради на начин на који се од тих глагола обично гради:⁴⁾

¹⁾ Код неких чакавских писаца (Марулића на пример) краћи се облици налазе у слику. Краћих облика има и код Јосипа Рељковића (*Rad* 180, 183). Код далматинских писаца су ретки (*Rad* 211, 3).

²⁾ И други славонски писци, а тако и далматински граде прилог времена прошлог и од имперфективних глагола (*Rad* 180, 183 и *Rad* 211, 3).

³⁾ У говору пишчева краја говори се данас *uzamša* (*Rad* 197, 197, 72).

⁴⁾ На страни 219 своје граматике Рељковић вели: *Participia passiva izhode na: an, en i ut: udaran, udarana, udarano; ljublen, na, no; dignut, ta, to.*

а) Од глагола IV врсте (Лескинове) образује га готово редовно наставком *-t, -ta, -io*: *razdilita* S II 70*, *razdilitu* E 316, *zatvoriti* (= затворени) S II 1958, *zatvorito* P 354, *okalit, opalit* (= окаљен, опаљен) S II 3307—8, *načinite* (= начињене) S II 3436, *hraniti* (= храњен) E 300 LXVI, *istavita* (sc. протерана) E 318 II, *razrušita* E 330 XXXII, *odredito* E 338 XLVII, *napunite* (= напуњене) P 354, *uzajmita* P 355, *ispunito* P 360 II, *nakitita* E 215, *ostavito* E 238 XXII, *obkolita* P 429, *razoritu* P 435 VI, *potvrdita* N 487, *zamocito* N 491, *zaslonito* O 501 (2), *uhranitomu* O 511 (8), *izmučito* O 519 (12), *opoganita* O 525 (8), *prifatite* (= прихваћене) O 541 (8) *ukorenita* Pr 563 (8), *dopustito* Pr 586 (60), *primitu* Pr 588 (66), *po-goditu* Pr 588 (66), *pristupita* Pr 604, *pripustito* N S 649 (44), *ufatita* E 296 LIV итд.¹⁾

Врло су ретки од глагола ове врсте облици са наставком *-en, -ena, -eno*: *određen* P 389 XIV, *učiñen* Pr 561, *napuñen* Pr 568 (18), *ufaćen* E 315.

б) Наставком *-t, -ta, -to* гради трпни придев и од глагола других врста од којих се у савременом књижевном говору гради наставком *-n, -na, -no*: *poštovati* (= поштовани) P 368 I *usilovat* (= усилован) E 295, *pokarat* (= покаран) P 401 XXII. — Према књижевном: *познаић, -а, -о* има: *poznane* O 524 (5), *nepoznanu* o 524 N 465.

с) С наставком *-en* забележио сам: *ubijen* N S 629 (37), *pri-bijen* N 629 (37).

д) С крајњим *-ven*: *trven* N S 629 (37), *požveno* S II 2051, *neobriven* (образован према *kriven* и сл.) E 297. — Од глагола *satriti* има: *satren, satrenoga* N S 629 (37).

е) Према трпном придеву од глагола с вокалом *u* у основи времена садашњег образовани су облици: *zanešena* S II 166*, *pod-nešeni* O 547 (18), *prinešen* N S 659 поред: *donesenu, spaseno* Pr 574 (32). Обрнуто има: *noseћu* E 337 XLIII. — Од глагола *ukrastiti* има *ukrađen* (образован према *vođen* и сл.) N S 630 (37).

и) Испред вокала *e* не мења консонант *s* у *š* у трпном придеву *izbacen* Pr 593 (74).²⁾

г) Од суплетивног глаголског облика *шѣд* овај глаголски придев гласи: *došaste* S II 169, E 252, *iznašast* Pr 558 (65), *do-*

¹⁾ Од глагола ове врсте (IV) трпни придев на *-t, -ta, -to*, обичан је данас у дијалекту пишчева краја (*Rad* 197, 70). Гласи тако обично и код других славонских писаца (*Rad* 180, 191). — Код далматинских писаца 18 века редак је партицип пасивни на *-t, -ta, -to* (*Rad* 211, 11)

²⁾ Тако се тај придев обично налази код других славонских писаца (*Rad* 180, 191).

šasto E 219 итд., као што је код ранијих далматинских и других писаца в RJA.

h) Од *jahati* има *jašen* (презент од овога глагола код Рељковића гласи *jašim*) E 301 LXIII, а од *upregnuti* има *uprežen* м. *upregnut* E 257.

§ 164. Од интранзитивних глагола, од којих се у савременом књижевном говору трпни придев не гради, јер непрелазни глаголи значе радњу или стање који не могу бити од другог покренути, има трпне придеве : *procvaten* S II 167, *prorašćeni* (*prorašćeni trńaci*) O 530 (6), *otelita* P 372 IV, *izgladnite* (изгладњеле) O 547 (15), *razumљeni* (па *razumљeni* паћин) O 501.¹⁾

2. Сложени глаголски облици

Фушур

§ 165. Будућу радњу исказује најчешће, у стиху и прози, конструкцијом од скраћених облика глагола *hteti* у садашњем времену и инфинитива:²⁾ *ћu govoriti* S I 87, *ћu moћи* S II 2309, P 358, *ће ugoditi* E 180, *ћеš dati* E 182, *ћu znati* E 185, *ће izići* P 363, *ће ispuniti* P 352, *ћеš бити* P 353, *ће reći* P 358, O 497, *ћеš sagrišiti* N 463, *ћеš pripasti* N 467, *ће izvesti* O 499, *ћu zadržavati* O 506, *ћemo zvati* Pr 557, *ћete priveti* NS 611 итд.; — *бити ћu* S I 570, *sidnuti ћu* S I 888, *muzti ћeš* S I 1604 *uteći ће* E 236, XVIII. итд.

Конструкција од скраћених облика глагола *hteti* у садашњем времену и краћег инфинитива (некадашњег супинског облика) у прози је врло ретка, док у стиху ње има у великом броју: *ћu kazati* S I 296, *ћu slagati* S I 176, *ћеš prodat* S I 1745, *ће rasuti* S I 1533, *ће roditi* S I 1830, *ће moć* S I 1520, *ћu ћutiti* N 624, *ћu platiti* NS 625, *ћu ostate* NS 625, *ће ostate* NS 626.

Консонант *t* доста често не пише испред облика *ћu*, *ћеš*... што је доказ да га у томе положају није ни изговарао: *даћеš* S I 222, *даће* S I 614 P 376, *мораћемо* S I 1220, *занаће* S I 1152, *тражиће* S II 123, *мућићеš* S II 1706, *имаћеš* N 466, *живићеš* N 467, *изплатићу* E 207 итд. Бележим овде и пример *svuћu* S I 1489. —

1) У савременом дијалекту пишчева краја Ившић је забележио: *iscvaten*, *iđeno*, *ћvito* (*Rad* 197, 69). — Повећи број трпних придева од интранзитивних глагола наводи и Маретић из дела других славонских писаца (*Rad* 180, 183), а — исто тако из дела далматинских писаца 18 века (*Rad* 211, 91).

2) У граматици: *ја ћu imati* (147), *ја ћu štiti* (157). — На стр. 151 вели: „Upanti! ovomu se (fut. I конјунк.) pridaje pridstavak *uz*“: *kada ја uzimam* (151), *kada ја uzstijem* (159) и др.

Ретко: *imat ćete* S II 1747, *učinит ću* S I 1699, *bit će* S I 610, *ostavit će* E 220, *izbavit ću* NS 624.¹⁾

Забележио сам два примера у којима *imat* са инфинитивом значи будућу радњу: „Тко се криво закуне, да му се *imaju odsići* она три здрава прста“ S II 68, да *ima* одмах *umritи* NS 611, али је овде значење модално, тако да би се овај облик могао рећи 3-ћим лицем императива (нека . . .); према томе ово није прави футур.²⁾

Не употребљава често пуне облике глагола *hteti* место енклитичних: *kroz koje hoćeš se izvisiti* . . . P 353, *zato hoćemo od njih* . . . *ovdi redom govoriti* O 500, *hoće se pokvariti* O 497.³⁾

У једном примеру има краћи облик место пуног: ја реко, *će sad mužu* за очи E 199.

О другим начинима за исказивање будућег времена в. у синтакси.

Перфекташ

§ 166. Релковић често образује перфекат од пуних облика помоћног глагола *jesam* и II парт. активног: *način jest bio* ovaj S II 65*, *ovakvi* . . . *vilaet obagavili* и *naruzili jesu* S II 62*, *učio jest* Јуде E 181, *sastavio jest* E 224, *jesu se vrlo bojali* E 238 XXI, *kazalo jest* P 365, *primio jest* P 442, . . . *jesu najmilostivije odlučili* O 497, *koje su na svitu ljubili* и *kojijū srićom jesu se naslađivali* P 595 итд.

Иза заменице *se* готово редовно пише *je*: *danas se je* jedno dogodilo čudo E 185, *koje mu se je* dogodilo E 301, *kako se je* jedan put dogodilo P 362 II, *koji se je* od svita uklonio P 367 V, *jerbo se je* dogodilo baš na ovaj način, *kako se je* jedan put dogodilo jednome redovniku P 379 VII.⁴⁾ Ово „је“ често се у нашем језику сажима са *се*, *ше*, код индикативног перфекта, тако да оставља дужину на *се*, *ме*, *ше*, која се обично скраћује.

¹⁾ И други славонски писци најчешће будућу радњу исказују изнетим конструкцијама (*Rad 180*, 195). — Далматински писци 18 века тако исто. Два писца само (Павишић и Терзић) не употребљавају никад краћи облик инфинитива, а Кнежевић пише редовно *t* испред *ћи*, *ћеš* . . . (*Rad 211*, 22).

²⁾ Код чакавских и стародубровачких писаца оваквих примера има много (*Luka Zima*, оп. с. 300—305).

³⁾ Други славонски писци употребљавају често пуне облике место енклитичних, а далматински писци 18 века ретко (*Rad 180*, 196 и *Rad 211*, 22).

⁴⁾ И други славонски писци 18 века готово редовно употребљавају је иза *се* (*Rad 180*, 196).

Плусквaмiерфeкaт

§ 167. За плусквaмпeрфeкaт употребљaвa нaјчeшћe импeрфeкaт глaгoлa *biti* сa пaртиципoм прeтeритa нa *l*: *dovršio bijaše* S II 62*, *žao bijaše* S II 62*, *bijaše uzeo* E 183, *bijaše zaiskao* E 186, *ulizli bijaoše* E 186, *bijaoše okuovali* E 205, *bijaoše raztrkali* E 283 XVI, *nagnuta bijaoše* E 311, *bijaoše donesli* E 220, *bijau dogodila* E 223 итд.

Нaлaзи сe и кoнструкциjа oд oбликa *biše* (бѣшe) сa пaртиципoм прeтeритa: *biše naučio* S II 1133, рa кaд *biše trave oborio* S II 861.

Кoнструкциjа oд прoшлoг врeмeнa глaгoлa *biti* и пaртиципa прeтeритa нa *l* врлo јe рeткa: *jer su mi bile prizeble* S I 58*, *što sam tebi zabranio bio* S II 1718, *čim si mene bio ukorio* S II 2245, *kojega je bio obećao* E 342 LII.

Кoндициoвaл

§ 168. Пoрeд кoнструкциjе oд oбликa пoмoћнoг глaгoлa *bih* (*bi*), *bi*, *bi*, *bismo*, *biste*, *bi* и пaртиципa прeтeритa нa *l* — зa I и 2 л. plur. врлo рeткo употребљaвa *bi* (oндa *bi se mi ispovidili* N S 632, другaчijе кaд *bi* (vi) *to imali* S I 505, *da bi me dali* (vi) *baciti u vatru* P 457 — нaлaзи сe дoстa чeстo и кoнструкциjа oд oбичнoг пoгoдбeнoг нaчинa и пaртиципa нa *l* штo јe тaкoђe oбичнo у чaкaвскoм диjалeкту: *On bi sigoma volio bio* E 343 LP, *da bi ti tvoj luk skoro bio prikršio* E 333 XXXV, *on bi još bio mormorao* E 258 LVX, *ja bi se bio čuvao*, *da ne bi bio upao* и oвe кoнцe P 359, *da ne bi bila učinila* P 453 IX итд.

ЧЕТВРТИ ДЕО

СИНТАКСА

I Падежи

1. Именице

Генитив

§ 169. *Без предлога.* — а) Уз глаголе: *pitati, zovnuti, paziti, čuvati, uzeti, postaviti* Рељковић употребљава *gen.* место *acc.*: *рак upita svoje snaše Ivke* S II 807, *Отас, мати нека pita dice* S II 568, *да младинас pita roditelja* S II 1396, *можеш zovnut i ženskoga uha* S II 1501—2, *Upitaj ti oniju* који путују P 363, *uze marame, postavi marame* P 417. У примерима: *Отас, мати нека pita dice, да младинас pita roditelja, можеш zovnut i ženskoga uha, upitaj ti oniju* који путују значење је партитивно: „неко од деце, једнога од родитеља, неку од жена, некога од оних који путују“. У граматици се налазе примери: *pazi glave, pazi ruke, pazi nogu; čuvaj prsta* (*gen. plur.*), *čuvaj nosa, čuvaj golina* (стр. 383—384).¹⁾

в) Уз компаратив употребљен је архаични *gen.* у овим примерима: *ali su živine napridnije čovika* H 469, *Jedna malena lipota jest napridnija blaga* H 479, *Mudrost jest napridnija jakosti* H 485. У изнесеним примерима имамо стару употребу генитивног аблатива, које у савременом језику нема, јер је аблативни генитив појачан предлогом „од“.²⁾

с) У негативним реченицама употребљава редовно *gen.* место *acc.* То је иначе позната особина словенских језика — да у одречним реченицама стоји *gen.* место *acc.* објекта. Навешћу неколико примера због тога што у савременом језику нашем употреба *gen.* уз глагол који је одречан претставља ипак мало архаизам: јер

---

¹⁾ Из данашњег говора пишчева краја Ившић наводи доста оваквих примера (*Rad 197*, 118—119). — И други славонски писци уз овакве глаголе употребљавају доста често *gen.* место *acc.* (*Rad 180*, 225). — Тако и далматински писци 18 века (*Rad 211*, 68).

²⁾ Овако употребљавају *gen. abl.* и чакавски и стародубровачки писци (*Luka Zima*, оп. с. 207—208).

ne znaju *kлина* zaoštriti S II 2775, Onaj *ne* znade *historije* od lava i jednoga vola P 368 II, Čovik *ne* more више povratiti *strije*, која је један пут одлетела P 355, dok најприје *ne* privari cila *našega dvora* P 393 XVI, junak junačkoga *ne* će ostaviti *dila* P 364, ali mudri *toga ne* čine N 473, *ne* ktijući један другоме попустити *početka* P 451 VIII, Jastreb od своје стране... *ne* popušća orlu *dobitka* P 359 итд.

d) Има доста примера старе употребе gen. партитивног, који се данас схвата као аблативни gen. уз који стоји предлог *od* Ako l' *vrime radit ne* uzdade, a vi kući to *vas* svaki znade S II 1239—40, Najprije tebi kuća *ne* vaļade, to *vas* svaki i od себе znade S II 1951—2, pak da jošter *toga ne* imate, *ne* bi *vas* se ni једна udala S I 354—5, *Svaki nas* jest dužan svojim iskrñim milosrdje imati E 229 V, Prvi tal toka se meni, jerbo sam ga dostojniji nego *vas* ijedan E 240 XXV, koju (kesu) niki *putnika*... izgubio bijaše. P 418 VIII.¹⁾

e) Место асс. неживих бића, именица мушкога рода, употребљава редовно gen.: *uze prsta* i sastavi huda, vrže gube i nikakva truda S I 871—2, pak on *vitra* i pošaje *leda* i bogatcu uraditi *ne* da S I 657—8, Koja hoti *pira* darovati S II 1584, Sunce potavni *miseca* E 220, Jupiter *uze rasta*, Cibeles *bora* E 334; Jer *trbuha* ludo ostavismo S II 2994.²⁾

§ 170. С *предлозима*. — а) Употреба предлога *od* с gen. у највише случајева је ненародна. Тако, место loc. с предлогом *o* употребљава редовно предлог *od* с gen.: а *od onih* нећу govoriti S I 79, Al *od svake* ја то не говорим S I 363, Svak bi знао *od dužnosti svojih* S I 508, Ovo *od Novogradiškog* hoću да ти кажем S II 70*, Simonides *od koga* сам сада говорио E 340 XLIX, да nisam ја сам дао priliku *od mene* зло govoriti N S 621 (29) итд.

b) Ненародна је употреба предлога *od* уз посесивни gen. у примерима: Он је био велики непријатељ *od onih*, који би притискивали siromahe P 352, Које misto bijaše *od počivaња* Adama P 356, Gospodar *od mačke* P 436 VIII, gospodar *od golubiñaka* P 436 VII, да се kadgodir spomenete *od moga junaštva* P 455 X итд.³⁾

¹⁾ У делима чакавских и стародубровачких писаца оваквих примера има много (*Luka Zima*, ор. с., 209—210).

²⁾ Ившић вели да се у данашњим говорима у Славонији „kadšto“ чује gen. место асс., као што је у примерима: *sikao sam rasta*, *poredio posta* и др. (*Rad* 197, 119). — Маретић вели да се код славонских писаца ретко овакви примери налазе (*Rad* 180, 158).

³⁾ Овако су често употребљавали предлог *od* чакавски и стародубровачки писци (*Luka Zima*, ор. с. 213—214).

с) Предлог *s* Рељковић врло често употребљава уз *gen.* у узрочном значењу:¹⁾ *Neka znade da ću ja s ovoga sluge poludeti* E 295, jer se kuća *š Će* (diobe) mlogo rasulo S II 2528, To je, družе, što kazani peku, pak *š Ćih* људи баš ништа не стеку S I 1607—8, *s otaga* се људи и данашњи дан обзирају E 205, Jer je i otišao *s tebe* E 198, *S jezika* се распу градovi, varoši, sela i куће E 202, то је све колико постало *s jezika s kojega* и друго зло постaje P 443 II, Najvećja nerića dojde *s jezika* N 469, Ah, то и jest оно, *sa šta* ја тугујем, NS 624 (34), да се састанак људски *s Ćih* не помути P 355, да видимо како линци ору, *sa šta* јутра данас не pooru S II 2063—4.

У примеру: нити ја знам шта би *š Ćega* чинио, како би га уфатио (stakora) ... предлог *s*, стоји уз *gen.* место очекиваног *instr.*

Примера за овакву употребу предлога *s*, уз *gen.* у узрочном значењу, има доста у народном језику.

d) С *gen.* употребљава и предлог *prema* (*prama, pram*)²⁾: *posluch dičji prama svojih roditelja Ćimi* jest vrlo koristan E 238 XVI, Ovo tilo mora *prama svoje veličine* i *krupnine* glasa meso na sebi imati P 378 VII, Što je *pram Ćih* јал Niš јали Vidin! S II 16.

e) И предлог *suprot* каткада слаже с *gen.*³⁾: *kako da bi to suprot vojništva* било S II 63, *Otide suprot majmuna* P 454 X, *Suprot krivokletve* Pr 591 (73), jerbo su mormorali *suprot Mojsija* i *Arona*, P 600 (89), *Suprot elefanta* P 445 IV, Prosu hiјadu prokletstvi *suprot kraļa* NS 610 (18).

Предлог *prema* (прама) у наведеним примерима има значење компаративно, а предлог *suprot* значење непријатељства.

f) Предлог *u* с *gen.* употребио је (у значењу „код“) само у овим примерима: *Oj, u Marka*, Крајевића Sina, *dobar koñic* *u* potaji има S I 429—30, *Ako služim ја u Kapelana...* S 897, да *u tebe* три јутра imade S I 1827.⁴⁾

g) Предлог *svrhu* слаже с *gen.* врло често: а) с *компаративним значењем* („више“): „*Tako mi imena ovaj је svrhu* нашега меštra!“ E 190, *Ti imaš...* *jedno osobito vladañe svrhu* tvoје druge braće P 361 итд. — б) У *преносном смислу*: *ali svrhu* svega да добро puku nastoji

¹⁾ Овај предлог Рељковић у својој граматичи ставља с *gen.* у овом значењу: *S tebe sam* на ништо дошао Gr 228. — *Gen.* му је и: *S onu stranu* Dupava (1) Gr 227.

²⁾ У граматичи: *prama Bogu* (dat.) Gr 228.

³⁾ У граматичи с *acc.* Gr 229.

⁴⁾ Предлог *u* с *gen.* у данашњем говору пишева краја врло се често употребљава (*Rad* 187, 117).

P 367, da im onaj dan i slideću noć dopusti promisliti se *svrhu* ove stvari P 357, Promišljavaће *svrhu* ovoga članka NS 626 36) итд.

Мало необичнија значења има предлог *svrhu* у примерима: То је само tvrdokornost *svrhu* nas E 184, Zašto pogled velikije *svrhu* siromaha uzmlažaje њихову славу P 353, Nikakova temeļa ne more čovik načiniti *svrhu* prijateljstva jednoga neprijateļa P 325, Dobivši dakle *svrhu* toga dopušteће P 366, gdi se vesele neprijateļi naši *svrhu* našega kvara NS 618, Oficir ne hotijući rasrdivati kraļa *svrhu* siromaha osuđenoga NS 618 (18) итд.¹⁾

h) Код Рељковића се налази и предлог *poleg* у примерима: *poleg* moga misleņa P 483, Vaļa se dakle vladati *poleg* svoga staņa i imaņa E 242 XXVIII, *poleg* mene E 212.

Овај се предлог употребљава у кајкавском (и *polak* поред *poleg*)²⁾.

i) У значењу *изнад* — компаративно као *од* или *сврх* итд. употребио је предлог *nad* у овим примерима: Ne bi većјег *nad* *Srima* hambara S II 56, *nad* *hega* P 389 XIV.³⁾

Дашив

§ 171. *Без предлога*. — Врло много има примера, у стиху и у прози, где *dat.* стоји уз инфинитив у предикату: Al ne vaļa opet *škrту бити* S II 169, Nije dobro čoviku *бити саму* S I 1140—41, Vaļa čoviku *zadovolјnu бити* s onim, sto je Bogu ugodno bilo nama dati E 297 LVI, Vaļa uvijek *jednaku бити* čoviku i ne veseliti se prez razloga u dobroj srići E 298... боје *бити zadovolјnu* s onime, što čovik ima, nego sliditi sam svoju glavu P 363 III, Zato vaļa s onim prez mormoraņa *čoviku zadovolјnu бити* P 374 U, Najposlije dosadi čoviku *бити саму* P 404 XXV, čoviku ne vaļa vrlo *tvrду* niti *škrту бити* Pr 557, He dobro, to i jest najbolјi način uvijek *zdravu бити* N S 614 (12).⁴⁾

¹⁾ И други славонски писци употребљавају предлог *svrhu* у оваквим случајевима врло често (*Rad* 180, 202).

²⁾ Предлог *polak* (*poleg*) обичан је код других славонских писаца (*Rad* 180, 222).

³⁾ У данашњем говору Рељковићева краја Ившић је забележио: *nad rajeваčke vode nema* (Rajevo selo), *nema cvita nad šemsšira*, ni ašika *nad komšiju* (*Rad* 197, 116).

⁴⁾ *Dat.* с инфинитивом употребљавају често и други славонски писци (*Rad* 180, 225—26). — Далматински писци 18 века — ређе (*Rad* 211, 69).

Конструкција ова, која се развила на основу конгруенције номена у предикату с *dat.*, у нашем је језику данас архаизам. Место *dat.* свугде би се у изнетим примерима употребио *nom.* или *instr.*

§ 172. С *предлозима*. — а) Употребљен уз именицу *veče* предлог *k* и именица (цео израз) има прилошко значење у примерима: Ne ću jisti ni sad ni *k večeri* S II 1876, I *k večeri* nek mu kaže svaki, tko je poso uradio kaki S I 577, Ti ćeš mi se udati *k večeri* S II 1604.

б) Примера где предлог *prama* (прама) стоји с *dat.* има доста (кад показује правац глаголске радње). Наводим од њих ове: *izajde prama Esopu* E 215, *skoči prama њему* E 308, *idi prama istoku* P 353, *leteći jedan prama drugome* P 359 I итд.

с) И предлог *protiv* (*protiva*, *suprotiva*) слаже често с *dat.*: *protiva њему* P 389 XIII, *Što bi bilo protivа његову dostojanstvu* P 356 *protiva својој srići* P 355, *Suprotiva Vašoj глави* P 391 XIV, *suprot domovini својој* P 359 I.¹⁾

Акузатив

§ 173. Глаголи: *bižati* (бежати), *promisliti* (*promišљati*), *plakati* имају транзитивно значење (бежати=избегавати, промислити=оценити, плакати=оплакати) у примерима: Da *biži друштво* hiњаса P 356, Niska i vlažna *mista* svaki put *bižati* ваја O 500, *Varke* svake vrste *bižati* ваја, O 500, *Promisli* tu stvar E 183, Ваја *promisliti slabost људску* P 356, *Promišљavajući живот* своје dice P 369, *Promišљavajući remetу* P 379 II, koji vrlo за dugo *promišљava izhodak* N 467, ne ваја да *plače smrt* jednoga... sluge P 407 XXVI.²⁾

§ 174. С *предлозима*. — а) Ове сам примере забележио у којима је предлог *do* употребљен са акузативом: Al' on не će да *već васдан ore...* nego samo *do врме* ужине S II 2143, Коју од оног доба *tija do* данас *врме* svaki дан *uzmložаваше* P 447 V. У изнетим примерима предлог „до“ има предлошко значење.³⁾

¹⁾ Предлог *protiv* (*protiva*) слажу с *dat.* и други славонски писци. За предлог *prama* Маретић не наводи примера (*Rad* 180, 222).

²⁾ И далматински писци 18 века употребљавају неке непрелазне глаголе као прелазне с објектом (*Rad* 211, 61). — Код чакавских и стародубровачких писаца има оваквих примера доста (*Luka Zima*, ор. с. 222 и даље).

³⁾ Маретић је у својој студији навео само први пример из Сатира. Код других славонских писаца изгледа није нашао оваквих примера (*Rad* 180, 221) — Далматински писци слажу предлог „до“ с акузативом именица у прилошким изразима *dno*, *vrh*, *kraj* (*Rad*, 311, 71).

б) Предлог *kroz* Рељковић врло често употребљава уз акузатив у значењу узрока и начина. а): *Kroza što se pokvare ljudi nego kroz jezik?* E 302, *Vidi da je kroz svoju budalaštinu... sve svoje ufañe izgubio* E 285, *Što se dadu zaslipiti kroz jednu ispraznu lipotu perja* E 283 XVII, *Dogodi li se kroz peñañe na tavan ili kroz pribacivañe sijena... kakova trešna na tavanu* O 503 (6) итд. — б) *Kraļestvo, Vilaeti, kuće i familije kroz slogu... uzdržaju se* E 223, *Čovik uzmoļa znañe kroz istraživañe* N 471, *Čovik se izgubi na dva načina: kroz bogatstvo golemo i kroz mlogo govoreñe* N 479 итд. Употреба предлога *kroz* у оваквим значењима (начина и узрока) црта је нашега народнога језика, јер *место, њуш* којим се врши кретање, а то је основно значење предлога *kroz*, показује и *начин* на који се што врши или *узрок* због кога се врши.

Није у духу нашега језика, већ немачкога, употребљен предлог *kroz* у овим примерима: *Od izhodka oviju fabula i kroz koga biše sastavljene* P 349, *Kako je kroz svoga posinka optužen bio* E 217. У оваквим примерима употребио би се предлог „од“.

с) Предлог *nad* доста је редак у делима Рељковићевим. С акузативом се налази у овим примерима: *Zašto tražiš kruha nad pogaću* S II 3444, *Dakle, nije boļe stvari naći, koja je od neumrloga Boga umrlomu data čoviku nad jezik* E 201. У првом примеру *nad* је предлог, а у другом значи „него“, „већ“.¹⁾

д) У значењу „око“ (прилог) употребљен је предлог *o* с акузативом у овим примерима: *Svadiše se jedan put lav i medvid ļuto o jedno mlado kozle* E 231 IX, *Izmučismo se bijući se o ñega* E 231 IX. За овакву употребу предлога *o* има примера и у народном говору нашем.

е) Уз акузатив именица: *noć, dan, leto, zima* врло често употребљава предлог *ob*: *ob noć* E 243, E 247, *ob zimu* S II 2260, E 333, *ob lito* O 531, NS 655 итд.²⁾

ф) Предлог *u* са акузативом, а у значењу временском, управо за означавање трајања чега, употребљен је у овим примерима: *u starost* E 244 XXXII, *i sam sebe u mladost mučio* S I 9 *Neron vladaše u početak* Gr 334.³⁾

1) И код других славонских писаца предлог *nad* је редак. Место њега употребљавају најчешће предлог *svrhu*. За употребу његову са акузативом наводи Маретић први пример из Сатира Рељковића (*Rad 180, 221*). — Код чакавских и стародубровачких писаца има доста примера у којима предлог *nad* стоји са акузативом (*Luka Zima*, оп. с. 235—236).

2) Данас се у Посавини често говори *đbzimu* (*Rad 197, 117*).

3) Ившић наводи примере: *došao je u sunce zaod* (Gundinci), *u mladost je radio* (Babina Greda) и др. (*Rad 197, 118*).

g) Два примера има у којима је употребљен предлог *s* са акузативом: *Dvije gospoje, jedna s jednu a druga s drugu stranu negovu sideći* N 626 (25), *Otide na kapiju pak side s ovu stranu vrata* E 209.¹⁾

h) У истом смислу употребљен је и предлог *ob* у примеру: *Gospodine, učini da ova dva moja sina side jedan ob disnu, a drugi ob livu tvoju u krajestvu tvomu* Pr 568 (19); исп. у старослов. о дѣснѣжѣ и сл.

Инструментал

§ 175. *Без предлога.* — а) Уз глаголе: *smijati se, sprdati se* редовно стоји instr.: *ti se sada smiješ mnome, ali ću ja tebi vratiti čast u zajam i smijati se tobom* како и *ti mnome* E 255 LIV, „Jeda li se ti to *mnome smiješ* i *posprđuješ?*“ E 193, *Ja se ne smijem tobom... nego onime, koji te je tu filosofiju naučio* E 193, *Ptice čuše više lastavičino smijući se nome* E 274 XCIII, „Bože me sačuvaj,... da se ja *sprdam jednime čovikom* od Vaše vridnosti! P 433 IV, da se ne *sprdaju tobom* N 476, *Ali oraо... posprđuje se nome* E 324 XVIII, *Tada se kapitan razjuti misleći da se Esopus nime posprđuje* E 204, *Sprdajući se jedan put zec lisicom reče joj...* E 270 LXXXIII, „Da mi je znati *Čime se nasmija!*“ E 189, *Mladići prilipi, čime se tako slatko nasmija* E 189, *ti ga upitaj čime se smije* E 189.

b) И уз глагол *brinuti (se)* редовно употребљава instr.: ...što se ona onako *lanom brine* E 275 XCIII, *pak se, ničim* na svitu ne *brineš* S I 1401, *jer dok Adam ženu ne imaše, on se ničim tada ne briñaše* S II 178—9, *Ali ne vaļa da se brinemo životom našim* P 441 I, *ne vaļa se opet ni sutrašñim danom brinuti* P 433 V, *Sam Simonides ostade ničime se ne brinući* E 339 XLVIII, *Svatko se sobom brine* Gr 332.²⁾

c) Instr. употребљава и уз глагол *ganuti*: *Ništa ne gane prije srcem nego sladkost govoreña* N 473.

d) Уз глагол *postati* стоји instr. место очекиваног пом. у примеру: *Kojega (siromaha čovika) sin postade kraļem* P 363. Конструкција ова — употреба instr. уз глаголе: *биѡи, ѡосѡаѡи*, и сл. место пом. и асс. врло је стара, прасловенска и позната у свим словенским језицима.

¹⁾ У данашњем говору пишева краја говори се: *s onu stranu* и *s oni kraļ* (Rad 197, 117); исп. и у Вука и у садашњем језику: *s оу сѡрану* и сл.

²⁾ Ившић наводи: *brine se s duvanom* (Stupnik), *nije me briga s nime* (Davog — родно место Рељковићево), *brinuo bi se čakširama* (Slobodnica) (Rad 197, 121).

е) Значење начина, поређења има *instr.* у примеру: *Ptice... ju štimaše (lastavicu) jednom budalom, Ukaza se prid njihovim Veličanstvom žalosnim obrazom* P 390 XIV (ако само „*žalosnim*“ не треба разумети као „*s žalosnim*“), Онај, који не могаše никому добро чинити, бјаše *bosima nogata* protiran у *pustiћu* P 419 VIII.

ф) У примеру: *Zatim vitar iz daleka hućuci, рочне kretati drvjem i vodama* S II 167* схваћен је предмет као оруђе којим се врши радња место који обухвата радња.

г) Прилошко значење има *instr.* у примерима: То је *ucviliti sirote, kada se oprosti onima, koji jē (ih) gaze njihovim silom* (= на силу) *uzimaњem* N 474, Није се бојати ни *danom* ни *noćom* Gr 512.

h) У примерима: Она би *vesela* била и *onim jednim mišem* *cilu nediју* *dana* *preživila* би P 362 II, Један *ždral* *pribivaše* на *brigu* *jednoga ribњака* и *živi ribama*, које би *onди* *ufatio* P 386 XI „*preživila*“ и „*živi*“ има значење „*прехранити се*“.

§ 176. *С предлозима.* — а) У значењу *instr.* употребљава предлог *s* доста често: *da su kontenti s његовом igrom* E 343 LIV, *zadovoljan s његовом služбом* P 412 IV, *zašto su se vrlo s blagom otovarili* E 339 XLIII, *služi se s твојим blagom* N 474 итд. Овакве употребе има и у народним текстовима — народним песмама, приповеткама, али се у томе огледа утицај страних језика.¹⁾

О употреби овога предлога испред речи које почињу са њим или сличним гласом говорено је у § 53. и § 83.

б) Интересантна је употреба предлога *prema (prama)* са *instr.* у примеру: *Kada pogledam noge videći, da su vrlo tanke i nisu prama tilom* E 257 LX, *jer pram gradom* *ta planina* *biše* S II 163.²⁾

Локашув

§ 177. Навешћу само неколико примера за употребу предлога *po*.

Са значењем „на који начин“, „како“ употребљава га Рељковић врло често с локативом: *Po jeziku* *se podižu људи* на *gospodstvo* E 201, *Po trudu* *dakle* и *poslu steče čovik* *sebi hranu* и *po њој живјење* Pr 558, *I tako po poklonu* *postane она stvar* *naša* Pr 585 (57¹⁾, *nemoj se učiniti nedostojan po мањакању* *zafalности* N 464, *Čovik* *dosta prijateља* *najде* *po* *sladкosti* *lipa* *razgovara* N 464, *Po овој*

¹⁾ Instr. с предлогом *s* употребљавају често и други славонски писци, а тако и далматински 18 века (*Rad* 180, 222—223 и *Rad* 211, 71).

²⁾ Маретић је забележио: *prama* *Аном* (Рапић) (*Rad* 180, 222.)

(jaukliji = сабљи) ја ćу се припети на пристоје Р 364, Упитавши га *ро* који (= како) дојде у онај вилает Р 379 VII итд.¹⁾.

Додатак падежима

Ившић у својој студији (*Rad 197*, 121 — „*Dodatak padežima*“) наводи из данашњег посавског говора овакве примере: *prema sunca zaodu* (Varoš), дошао је *o suncu zalaska* (Stupnik), отишао је *o suncu izlaska* итд. Код Рељковића сам забележио: да *kor i veliki oltar prama istoka suncu budu* (према сунцу...) NS 615 (14). У оваквим примерима, као што и Ившић вели, имамо метатезу падежа.

2. Заменице

§ 178. Отступања од обичне, данашње, употребе заменица су ретка.

У неколико примера место посесивне заменице *svoj* употребљена је заменица *negov*: *što on (čovik) s dobrim temeljom negovo imenovati može* Pr 559, Она *zaktiva (narav) da ljudi niove darove jedan s drugim slože* Pr 559, Јербо онај, који нас увреди, *postane... pogrditeļ... svete dužnosti negove* Pr 576 (37), Он *pravicu ima negovu svojnost kakogod hoće potribovati* Pr 559, Младе *grančice i listovi*, који у *niovima* *pupicama kakono u povitku ležau* S II 166*, *Mudri negovima ričma učini stvari, koje sto armadi... ne mogu opraviti* N 485.²⁾

§ 179. Присвојно упитне заменице *čiji* код Рељковића готово нема. Место ње употребљава *gen. sing.* релативне заменице *koji* и онда када се односи на именице мушкога рода у једнини: *Esopus, kojega trha* (терет) *lagļi neg jutros bijaše* E 187, *Čovik, kojega ruke prizeble biše* E 235 XVI, *Ugleda jednoga čovika sideći, kojega sam pogled ukazivaše oštroću pokore* P 353, *K jednomu bunaru, kojega voda vrlo bistra bijaše* P 390 XIV, *Jedan mudrac, kojega je neuredan život... N 475, izajde iz nega starac, na kojega pogled sav puk grohotom se nasmija* NS 647 (43), *Sokrata, kojega bi smrt ja rad podneo* E 330 XXXI, *Jedan siromah, kojega je dobra svrha napridnija nego*

¹⁾ Неки славонски писци слажу предлог *ro* и са инструменталом (*Rad 180*, 221). — О употреби предлога *ro* с локативом код чакавских и стародубровачких писаца в. *Luka Zima*, ор. с. 240—241.

²⁾ За употребу заменице *negov* место *svoj* код других славонских писаца налази се мало примера (*Rad 180*, 216). — Код чакавских и стародубровачких писаца има доста примера у којима заменица *negov* стоји место заменице *svoj* (*Luka Zima*, ор. с. 43—44).

jedan kraj, *kojega* je zločesta svrha N 479. — Наводим ове примере стога што постоји правило граматичара да се заменица *чију* употребљава само онда кад се односи на речи мушкога рода, које стоје у *sing.* и значе мушку чељад.¹⁾

У примеру: *Čovik zaboravi onoga ime, u čijoj kući nije nikada kruha* јео N 478 употребљена је заменица *чију* према изнетом правилу. Иначе Рељковић употребљава *gen.* заменице *koji* редовно кад се односи на именице мушкога рода у множини и именице средњега рода и у једнини и у множини: *Vaļa bižati iz društva onih Jūdi, kojih se riči ne udaraju s dili jednako, drvo, kojega grane činiše se dodivati neba* P 440 I, *U jednoj provinciji... imade jedna planina, koje vrhovak činaše se dodivati oblaka* P 353 итд.

§ 180. У малом броју примера употребљена је заменица *što* место релативне заменице *koji*: *Zatim počeše jesti hranu, što su bili majmuni sebi pripravili* P 454 X. В § 196.²⁾

Интересантна је употреба заменице *štogod* у примеру: *štogod se istom iz početka ukaže strašno i grdko, što poslije dojde tiho i mīmo* E 238 XXI, где *štogod* значи „нешто“. — У примеру: *Ne ima gorje stvari na svitu što je zla čud* NS 617 (2) заменица *što* има значење „него што“.

§ 181. Уз именице мушкога рода које значе што неживо Рељковић консеквентно употребљава у акузативу генитивни облик односне заменице место облика номинатива: *to mi je zanat, koga sam od drugoga naučio* S II 163*, *Zanat... ostavi koga* је један пут *naučio* E 239 XXII, *hotijaše da s mirom izjede sir, koga je s penģera ukrao* E 259 XLVIII, *Mučno je ostaviti jedan zao običaj, koga je čovik tirao dugo vremena* E 268 LXXVIII, *Dragost pak... čini mu zaboraviti glad, koga je trpio* P 360 I, *Osićam, da ovaj život, koga ja vodim, nije vridan mene* P 361 II, *Kojega paña čovičja ruka... ne bi pocipati mogla* S II 167 XX, *Bol, kojega imadijaše... E 248 kruh, kojega joj on uzajmio bijaše* E 321 XI, *put, kojega imaše činiti* P 356 итд.³⁾

1) Т. Марећ, *Gram. i stil.*, 468. — Заменицу *чију* употребљавају ретко и други славонски писци (*Rad 180, 217*).

2) У граматичи Рељковић каже: „*Interrogativum što služi katkada misto relativa koji*: *Imate li i sada onoga koña, što ste od mene kupili. Je li vam po čudi vino, što sam vam poslao?*“ и др., стр. 299—300. — Из данашњег говора пишчева краја Ившић наводи: *voda, što ide* и др. (*Rad 197, 114*). — Код других славонских писаца Марећ је забележио три оваква примера (*Rad 180, 217*).

3) *Gen.* облик *koga* место *pot.* *koji* употребљавају и други славонски и далматински писци 18 века (*Rad 180, 158—159* и *Rad 209, 207*).

Употреба облика *koga* (којега) место *koji* долази отуда што заменица *ko* има ген. једнак асс. и што се и она у свим падежима сем ном. sing. употребљава релативно, тако да облици заменице *ko* могу стојати место облика заменице *koji*.

§ 182. Рефлексивну заменицу *se* Рељковић употребљава често и уз глаголе који значе стање и без ње: *Ti se ovakvima stvarma ne brini* E 191, *da se ne brine* događajem ovoga svita P 356, *Krajeva prez brige niti se brineći* novci ni soldati P 370, *Ali Ksant svrati se s puta* E 205, *jer ću se od grdoće pobљuvati* E 192, *Ris se obeća* dobre voје taj put učiniti P 366, *obećavajući se* (kurjaci), *da nikada nikome... štetu učiniti ne će* E 236 XVII, *i obeća se* (stakor) њега služiti E 279 VI, *utekoše se* k psima E 214, *To se ne pristoji* pametnu čoviku karati drugoga N 479, *Jedan prosti i lin život ne prilikuje se* jednome čoviku velikoga srca P 363.¹⁾

Али има примера и без *se*: *poslije ovoga doseli knez Todorović S II 70**, *Smiluj nam se, u milost ufamo* Pr 605 .

3. Придеви

§ 183. а) И Рељковић употребљава често придеве у *одређеном* облику, у мушком роду, самостално, као именице: *Mlogi* bi htili vladati se kao i *veliki* E 242 XXIV, *Starijima* nikada ne mañkaju ųrocі kada hoće da okrive *mлађе* E 244 XXXIV, *Veliki* pogube sve, da samo себе могу zadovolјiti E 290 XXXV, *Jedan veliki i mogući* nikada ne pristaje na nagovарање. E 318 III, *Ovako zli i opaki* odnesu vas kolіki dobitak sebi E 318 III, *Kada se veliki* tuku, *mлађи* moraju dati своје perčine E 324 XIX, *Nauk mudrije* држи mіsto navišteña N 466, *Mudri* ne more osiromašiti N 474, *Ovaj svit jest dobrije* ракао, a *zlije* raj N 468, *Pametni* који štiti, каже више него *ludi*, који govori N 477 итд.²⁾

б) Врло ретко у овом смислу употребљава *неодређени* вид: *Nepаућан* se sakrije i ne da se poznati šteteći N 472, *A mogućnu* što na moјbu ideš S I 637.

Употреба придева под а) обична је и у савременом књижевном језику. Развитак њен тумачи се развитаком одређеног придевског вида, који се употребљава за нешто што је познато, о чему

¹⁾ Уз глаголе који значе стање без *se* употребљавају *se* и други славонски писци, а тако и далматински 18 века (*Rad 180*, 219—220 и *Rad 211* 63—64). Исп. још код Луке Зиме, ор. с. 143—160.

²⁾ Придеве у одређеном облику, у мушком роду, употребљавају самостално често и други славонски писци, а тако и далматински 18 века (*Rad 182*, 213 и *Rad 211*, 53).

је било говора — отуда и пропуштање именице. Употреба под в) развијена је из употребе под а), јер у нашем језику нема чврсте одређености у употреби одређеног и неодређеног вида.

с) За средњи род забележио сам два примера овакве употребе, која су обична и у савременом језику: *gdi i muško i žensko od voje kńigu ide u školu učiti* F 175, *Ja ću kazat sve, kako se muče: žensko presti, a muško tamburat* S I 266—7.¹⁾

д) За женски род имам забележен један пример: *Gospodine, učini da ova dva moja sina side jedan ob desnu, a drugi ob livu tvoju u kraljestvu tvomu* Pr 568 (19).

е) Овака је придевска употреба и за назив места: *Novogradiška* S II 24, *Novogradiško* S I 70*, S I 71, *Starog Gradiškog* S I 70*, *Gradiškom* S I 70*, *Staroj Gradiškoj* S I 33, где је пропуштена именица „варош“, „место“.

§ 184. Нема правилног осећања за употребу одређеног и неодређеног придевског вида: употребљава одређени вид и онда кад треба неодређени и обрнуто, а има и таквих реченица у којима напореда стоје и одређени и неодређени облик. Навешћу неколико примера:

а) *Jedan dođri čovik... vidi upasti prida se jednoga miša* P 458, *Suprot zlomu vrimenu* O 501 (2), *To je slabost mlahavoga muža* S II 2793 итд.

б) *Zašto za mene živa ukapaš sidine u grob moje* NS 647, *On siromaha prava* бје E 203, *poče davati vrlo slabu gavranu* P 371—2 III.

с) *Od suhog i čista ležaja* O 504 (6).²⁾

д) Уз број *jedan*, са значењем и „неки“, обично је придев у неодређеном облику: *posla mu jednoga dobra likara* NS 614 (12) *U jednom čistiu potoku* O 523 (3), *Koja se od jednoga lipostvorna i dobra ovna iziskuju* O 517 (9), *Jedan domorodac od dobra plemena* O 497, *Posla mu jednoga golema i debela vola* P 450 VIII, *jednoga gusta drveta* P 437 VIII итд.

е) Рељковић обично употребљава одређени облик заменице, у мушком роду, кад стоји уз придев у неодређеном облику. Такви су примери: *Pavun razsrdivši se, što mu Venus nije dala onaki lip tanak glas* E 334 XXXVIII, *biti ćeš i ti ovaki debeo* E 329 XXX,

1) За средњи и женски род ретки су примери и код других славонских и далматинских писаца 18 века (*Rad 180*, 213 и *Rad 211*, 54).

2) Ни други славонски писци не употребљавају правилно одређени и неодређени придевки вид (*Rad 180*, 214). — О различној употреби придева код чакавских и стародубровачких писаца в. *Luka Zima*, оп. с. 10—17.

Zato, dok je došao *taki onaki pijan, kakvi* je bio, uze u ruke posao E 337 XLIV, On još *onakvi ćorav* odgovori... NS 620 (36), koji (zli običaji) *ovakvi plemenit* vilaet obagovili i naružili jesu S II 62, Da sam ja *taki lud* E 245 XXXVI.

f) Одређени облик заменице употребљава и кад не стоји уз придев у неодређеном облику: *kakvi* би вајало да буде *čovik*? *Čovik* ваја да буде *onakvi, kakvi* želi да буде, и да оно чини да *kakvi* želi бити, да *onakvi* и буде NS 614 (13), *Kakvi* је Бог? NS 414 (13), Како је фриџак и *jaki* био E 254 LII.

У случајевима под е) у савременом говору употребили би се облици: „како“, „онако“ и сл., а у примерима под f) неодређени облик мушког рода.

g) Иза заменице *ništa* стоји обично генитив у неодређеном виду: *ništa dobra* nisi učinila S I 820, *žeļa čovičanska* ne ima *ništa tvrda* u sebi E 332 XXXII, Dan, u komu *čovik ništa dobra* ne učini N 481, итд.¹⁾

§ 185. Према латинском језику употребљава плурал заменица место сингулара у средњем роду: *sva ova* iz onoga... očitо vide se Pr 583, *Svaka ova*... jesu istinita P 365, Remeta obeća virno ispuniti *svaka* P 369 II, Neka bi i to bilo i da bi ti *svaka* za rukom izišla P 375 VI, а у varošu *sva kolika* bijaoše E 215 итд.

§ 186. Поред облика *nen*, који гласи најчешће *nezin*, има неколико примера у којима је употребљен генитив *ne* (< *neje*): *trista godin prid ne* kućom biše S I 1912, а ni od *ne* plaće (udovice ili sirotice) S I 635, što Bog reče, da će žensko sime holoj zmiji *ne* glavu satrti S I 1374—5, što god se je za *ne* reda našlo S II 145.

4. Бројеви

§ 187. а) Уз бројеве од *pet* именица или придев стоји у генитиву. Према таком слагању у једном случају именица и придев стоје у генитиву и уз број четири: од *četiri domaćih ovaca* O 520 (14).

б) Никада уз број *dva* (обадва) нема *nas, vas*, што је обично у савременом говору, него редовно *mi* и *vi*: *mi dva* S II 2223, S II 2275, E 199, *vi dva* P 398 XX, NS 639 (+1), *vi obadva* P 419 VIII.

Тако и уз збирни број *dvoje* има *mi* место обичног *nas, mi dvoje* E 332 XXXIV.²⁾

¹⁾ Тако је обично и код других славонских писца (*Rad 180, 214*).

²⁾ Маретић вели: „Danас se običnije govori *nas dva* (dvojica) nego li *mi dva* (dvojica); u slav. pisaca rekao bih da je samo ovo drugo“ (*Rad 180, 218*).

с) Рељковић пише *svi troje* (гавран, стакор и корњача) P 432 III P 438 VIII и *sve troje* P 438 VIII. — Место *nih dvoje* или *ono dvoje* има *oni dvoje* E 267 LXXVI.

д) Данас се обично каже: *нас три* (или тројица), *вас три* (или вас тројица), а Рељковић има: *mi sva tri* (пријатеља) N 637, *vi sva tri* (djaka) NS 637, NS 639 (41) поред *oni sva trojica* P 418 VIII.¹⁾

е) Помињем овде да Рељковић врло често употребљава број *jedan* и онде где му нема места, а то према неодређеном члану у германском и романском: *Dokle sunce jedno malo projde* S II 3402, *Koje su se na tvrđini nebeskoj jedno malo zadržale* S II 165*, *Zatim prošavši jedno malo vremena* E 183, *načini se za jedno malo vrime kako mrtav* E 269 LXXX, *Ali prošavši jedno malo vremena* E 282 XIII итд.

Често овај број узима у значењу „неки“: *jedan* пејаци, *kada se uzme hrvati s jačjim od sebe, romaže neprijatelju ubiti sam sebe* N 474, *Nitko ne učini sam sebi krivije kao onaj, koji se jednomu ponizi* N 479, *Što je jednome mrsko...* E 274 итд.

II Употреба глаголских облика

§ 188. Све до најновијих радова Љуб. Стојановића, А. Мусића и А. Белића²⁾ стајало је тамно једно од основних питања наше синтаксе — употреба глаголских облика. Радовима помених научника, особито радовима А. Белића, то је питање данас у многоме осветљено. У својим расправама прва два научника дали су доста оштроумних и тачних опажања, али највише добар, пробран материјал. А. Белић је (исп. „О синтаксичком индикативу и „релативу“, *Symbolae Grammaticae in honorem Ioannis Rozwadowski*“, Vol. II, 47—56) одредио две синтаксичке категорије: *синтаксички индикатив* и *синтаксички „релатив“* и показао када

¹⁾ Овака употреба обична је и код других славонских писаца (*Rad 180*, 217—218).

²⁾ Љуб. Стојановић, *Реченичне конструкције без verbum-a finitum-a*. ЈФ III, 7—10;

А. Мусић, *Прилози науци о употреби времена у српско-хрватском језику I—III* (Глас CXXI, 109—176; CXXIII, 67—119; CXXVI, 1—59.)

А. Мусић, *Aorist imperfektivnih glagola u srpsko-hrvatskom jeziku*. ЈФ V, 27—41;

А. Белић, *Aorist imperfektivnih glagola*. ЈФ V, 171—182.

се једно време може заменити другим без промене у смислу, а када то не може бити. Времена у *синтаксичком индикативу* — кад се радње одмеравају према моменту у стварној садашњости — имају своје право временско значење, и тада се једно време не може заменити другим, а у *синтаксичком „релативу“* — кад се радње одмеравају према неком другом моменту, не моменту у правој садашњости, времена губе своје временско значење и добијају значење глаголског вида. А. Белић је ове своје идеје развио шире у расправи: „О ујошреби времена у српскохрватском језику. Поводом расправа о шоме проф. А. Мусића (ЈФ VI, 102—132). Ту је он показао како се ове две синтаксичке категорије расподељују у најразличнијим реченицама.

Ја сам на овом месту истакао ове две синтаксичке категорије, до којих је А. Белић дошао испитујући материјал савременог говора, стога што се употреба времена и у нашим старим споменицима и народним дијалектима једино може правилно разумети ако се времена посматрају са гледишта ових двеју категорија.

Презент

§ 189. а) Презент перфективних глагола употребио је Рељковић у значењу правог футура у овим примерима: *Ti ne primiš ništa više nego na priliku onoga, koliko si dao* N 483, *Moja prijateljice, ja ne pustim iz ruku jednu stvar, koju sam ufatio* E 296 LIV, *Pribivajte ovdje i živite u miru, zašto ja pustim u mojoj zemlji svakoga u miru živiti* P 379 VII, *Nesrićni čoviče, ti hoćeš da mene s otim komadom zaslišiš... ali to nikada ne bude!* E 243, *To ne bude nikada, ako me ne naučiš, kako si našao ovo blago* E 210.¹⁾

б) У перфекатском значењу, пасивној реченици, употребљен је презент *budem* у одречној реченици: *Ne bi ti imao nada ni na jednoj oblasti, da ti ne bude ozgor dato* Pr 566 (14).

Особит је пример: *Tko kome kakogod zlo učini, vratiće mu, ili bude ranu ili kasno* E 274 XCI, где *bude* има значење прошастог придева: „било раније или касније.“

в) Рељковић врло често употребљава презент с префиксом *uz* у значењу *fut. exact.*: *Ako odsele dobro uzslužiš, ja ću te od*

¹⁾ Оваквих примера има врло мало и код других славонских писаца (*Rad* 180, 228). — Маретић каже да су сасвим ретки и код далматинских писаца 18 века (*Rad* 211, 74). — У чакавском, кајкавском и код стародубровачких писаца презент перфективних глагола у значењу футура налазе се чешће (*Luka Zima*, оп. с. 247—252).

službe prosta učiniti E 204, Ovo ako vaše Veličanstvo *uzobslužuje*, živiće u miru P 460 XII, pazi da se ne *uzkaješ*, ako ne *uzumije* štititi E 219, a ti mi kaži, da ti pripomognem, ako *uzmogu* P 384 IX, On ĩima obeća dati vriću novaca, ako mu *uzsvidoe* od večera sutra do pol dana i *uzgovore*: „Mi svi tri“ N S 642 (42), ako on tebi *uzviruje*... mi ne ćemo tomu ništa suprotivni biti N S 651 итд.¹⁾

d) Историски презент имперфективних глагола обичан је у Рељковићевим делима. Наводим ове примере: *Vezir moli* краља, да ову fabulu priповиди svome slugi P 367, Краљ, ne razumivši onoga jezika, *pita* oficira, koji ondi bijaše... N S 611 (18), *Grofica pita*, kako živi na selih. „A vi, gospoja?“ *pita* barjaktarica N S 618 (23), *Ris* posluša viće, *ide* u insulu, i govori s jednim slugom P 366, budući zazvan na čast (čizmar) ...*zapovida* domaćim, da što боје могу posluže redovnika P 380 итд.

Од перфективних глагола ово се по себи разуме (исп. облике у истим примерима).

Аорисџ

§ 190. Од аориске употребе наводим само два примера у којима је аорист употребљен у значењу футура: *Ako mi ne dadeš za ĩega trideset funti, a ti mi barem podaj tri grešje iliti fiјera, zašto ja i onako znam... da ga nikada ne prodado skupje* E 186, *Što je bilo bilo mi veće onoga ne povratismo* N S 618 (21).²⁾

Имперфекаџ

§ 191. Речено је већ да 1 лице имперфекта увек има наставак *-še* место *-h*. На овоме месту ја ћу све примере изнети у реченицама из којих се види да се имперфекат у њима употребљава чешће у значењу перфекта. — *dok ja od vas bijaše daleko, pomisli ja, da ćete vi izmed svega puka najboјi biti* E 223, *Ja mišļaše* u ovoj јami naći pokoj... a ја upado u раје... E 230 VI, *Ali dok ja ne mogaše dobro gledati, vidla sam ništa ne maће moju kuću punu koješta...* E 256 LXXVIII, *Ja te znadem poodavna, jer ja bijaše u jednoga čovika...* P 430 III, *Ja je brojaše* svaki dan i naslađiva se u ĩima P 434 VI, *Ja*

¹⁾ Презент с префиксом *uz* у значењу fut. exact. налази се врло често и код других славонских писаца, док је код далматинских писаца 18 века редак (*Rad 180, 228* и *Rad 211, 75*).

²⁾ Аорист у значењу футура употребљавају и неки други славонски писци (*Rad 180, 229*). — Код стародубровачких писаца оваквих примера има доста (*Luka Zima*, ор. с. 260).

se *vaĵaše* svrhu *ñih* i mišĵaše da se sva moja srića u *ñima* zadržaje P 434 VI, i *bijaše* (ja) skoro blizu fratrove posteje P 435 VI, Ja sam ostavio moju kuću.. zašto ne *mogaše* podnesti jednoga čovika... P 418 VIII.¹⁾

Перфект

§ 192. О употреби овог глаголског облика нема се шта особито рећи: употребљава га онако како се данас у нашем књижевном језику употребљава. Ваља поменути само то да Рељковић никада не изоставља *је* иза заменице *се*: *данас се је* jedno dogodilo čudo E 185, *Које му се је* dogodilo (zlo) E 307, *Како се је* jedan put dogodilo P 362 II, *који се је* od svita uklonio P 367 V, *jerbo је се је* dogodilo baš na onoj naćin, *како се је* jedan put dogodilo jednome redovniku P 379 VII.

Речено је у § 166. да се ово „је“ у нашем језику код индикативног перфекта сажима са *се*, *ме*, *ше*, тако да се добија *сѣ*, *мѣ*, *шѣ*, и после *сѣ*, *мѣ*, *шѣ*.

Свршени фуџур (futur. exact.).

§ 193. Велики је број примера употребе futur. exact. са свезом *да* за радњу која је била пре неке друге радње; друга радња претстављена је потенцијалом: *Ја би се*, *вели*, *тебе до истине бојала*, *да само не будем* malo prije tvoj glas čula E 235 XV, *да ја будем* slušao, *не би ја* u vaše ruke upao E 258 LVIII, *ја би теби*, *мој dragi paur*, *вишје добра učinila nego zafalila*, *да само буду* tvoje ruke *govorile*, *што је* i jezik E 265 LXXI, *ето*, *да сада не budete* *govorili*, *не би онаке lipe časti izgubili!* E 311 XCIV, *zašto aa она bude* (majka) *onda izbili* mene, *kad sam joj najprije kñige doneo*, *не би ја* od straha smio ukrasti haćine... E 312 XCVI, *да се bude pobrinuo*... *не би zameo trag svome kolinu* E 331 XXXII, *да sokol*, *који је* u gavranovu gñizdu odhrañen bio, *не bude izletio*... *не би došao na onoliko pošteñe* P 360 I, *да bude ostao* u svome gñizdu u vike, *не би га* ova lipa srića našla E 365 IV, *да ris* *не bude putovao*, *не би nikada svoje insule natrag dobio* P 366 V, *да žena* od zločestoga života *не bude imala* odluku otrovati mladića, *не би ostala mrtva* P 383 VIII, *да не bude* dakle ova žena *pustila* se naglo poželeñu sluge, *не би izgubila jednoga drugoga*, *akoprem krivoga ašika* P 417 VII, *да ti budeš* *proćinio* rići tvoje žene, *ti би još* *onda*,

¹⁾ У Маретићевој студији о језику славонских писаца нема оваквих примера. Нема их ни у студији о језику далматинских писаца 18 века.

kako si i posli, poznao da ona nije kratke pameti N S 624 (34), *da* me ne *budu* babe na paru *metnule*, već bi davno po mom grobu trava porasla N S 631 (38), *da* me ne *bude* gospodin *očuvao*, veće bi davno u raklu pribivala duša moja N S 631 (38); — друга радња исказана је дужим потенцијалом: *da* *tu budem* пружио мој *štar*, *mogao bi ga bio* притегнути крају N S 655 (44), *da* *ti budeš otišao* k sudcu, *on bi vas bio popravio i pomirio* N S 657 (44).¹⁾

§ 194. Futurum exact. Рељковић врло често употребљава и у значењу правог будућег времена: „U koje врме највећа тегоба мртвима *dogodila se bude*?“ E 196—7, „O čoviče, ako ti ovdí hoćeš praviti varoš, ne *budeš imao* mlogo varošana!“ E 251 XLVII, ...на које чудо стрка се са свију страна и мушко и женско чекајући, какво страшило планина *bude porodila* E 300 LXV, ... а онај нека се таре по челу колико му драго, не *bude dokućio*, што оно имаше зламеновати E 333 XXXV, Јер ако га *budeš okusio*, смртју онда ти *budeš umrio* S I 1187—8, Ваше Величанство не *bude* никада *imalo* области сврху ове вароши, докле прије Esopa... не *budeš* у својима руку имао E 214, што када види голуб, припаде се мислећи, да више никада не *bude vidio* свoga друга P 359 I, То су добро, по мому уму, рекли, јер не *budu* lindовани *stekli* S II 2405—6, скоро... се ја *budem* *š* *ñome rastala* и више се никада *ñe* не *budem bojala* P 443 II, „Da vi ne *budete ostavja'i* мене, кад се хоћете sprдати mnome“, Чини ми се да је загорилa ал не мари, — *bude govorila* S I 1637—8, Овако просећи ми не *budemo* на онај скалин *došli* N S 634 (41).²⁾

§ 195. Конструкцију *budem са инфинитивом* и Рељковић употребљава у значењу правог футура и futur exact: s тежким знојем *budeš se hraniti (budeš hraniti* у значењу простог футура — *hrанићеš се)*, докле *budeš* на свиту *živiti (budeš živiti = budeš živeo)* S I 39, јер ако се *budemo doditi* мораћемо ободво умрити S I 1219—20, ... хоће ли ти он покoран бити. . када *bude* под јабuком *bditi* Pr 603 (у стиху), када се *bude* душа моја од тила... *rastajat* Pr 593.³⁾

§ 196. Бележим још ова два примера: а) „Da *budeš*“, вели, „*brínuo* се у литу и *skuplao* храну, што чеš у зими јести, како и ја!“

1) Futur. exact. употребљавају овако врло често и други славонски писци (*Rod 180, 197*). — Исто тако и далматински писци 18 века (*Rad 211, 24*)

2) Перфективни презент *budem* са прошастим придевом употребљавају у значењу правог будућег времена често и други славонски писци (*Rad 180, 196*).

3) Ову конструкцију употребљавају каткад и други славонски писци у значењу простог футура и свршеног футура, а врло често и далматински писци (*Rad 180, 196* и *Rad 211, 82—84*).

-b) *Da budeš štogod za sebe ostavio N S 624 (34)*. У овим примерима futur. exact. има значење перфекта у модалној реченици испред другог глагола у футуру или без тога другог момента, а у примеру под b) перфекта.

Императив

Познаго је да се у савременом књижевном језику за 3 лице sing. императива, а тако и за 3 лице plur., употребљава конструкција са „нек“ („нека“), а да се само у извесним изразима огледа стара употреба 3 л. sing. императива у коме се још осећа значење жеље, јер императив по своме облику претставља стари жељни начин (оптатив). У старом језику нашем, међутим, врло се много употребљавао облик 3 лица sing.; који је био једнак 2 лицу (као што је облик 3 л. plur. када се употребљавао био једнак 2 л. plur.). Код Рељковића та се стара употреба 3 л. sing. императива огледа у примерима: *Bog mi daj trpjeње u svih mojih čini*, F 175, *Bog te pomози NS 620 (26)*, Tada reče Ksant: *Zovi mi tkogod Esopa! E 197*, *Bog mi prosti, dobar čovik biše... S II 3495*, Jerbo onog isto zdravje *budi* u prozorje, kad ustaju ĳudi S II 3297—8, jer ja sada, fala *budi* Bogu, imam kuću živim kako mogu S II 2235—6.¹⁾

§ 197. И у језику Рељковићеву има примера за замену заповедног начина у 3 л. партиципом на „о“. Такви су ови примери: *Oda šta nas sve kolike Bog milostivo sačuvao! Pr 593 (74)*, *Oslobodio nas dakle Bog svemogući od zle pameti i krive zakletve! Pr 592 (73)*. У оваквим примерима узима се паритицип претерита на „о“ као радња у прошлости свршена или несвршена, а изречена у заповести.²⁾

Пошеницијал

§ 198. а) Налази се доста примера у којима је овај глаголски облик употребљен у кондиционалним реченицама уз *da* у иреалном значењу и индикативу: *Kaži mi, veli, ako te kupim, hoćeš li ti od mene pobіći? Da bi ja to hotio učiniti... ja ne bi pitao tebe*,

¹⁾ Маретић наводи само примере где је *budi* употребљено у значењу 3 лица (*Rad 180, 782 и 200*). — Далматински писци 18 века поред *budi* употребљавају 2 лице sing. императива за 3 лице и од других глагола: *svak otvori oči* (Бановац), *pe daj Bog* (Кнежевић), *svak... neprijatelja čekaj* (Качић) и др. (*Rad 209, 240*). — Доста се оваквих примера налази код чакавских и стародубровачких писаца (*Luka Zima*, op. c., 272—278).

²⁾ Maretić, *Gram. i stil.* 630 d.

hoću li E 190, O siromaše, odgovora mu drugi, *da bi* to, što vi govorite, *bila* istina... ne bi od potrebe bilo sudaca P 442 IX итд.

У савременом говору у свим оваквим реченицама употребила би се свеза „кад“ место „да“. ¹⁾

b) У зависним реченицама у којима бисмо употребили индикативни облик (у примерима које ћу навести *презент*) Рељковић обично употребљава потенцијал: *Dica* vuku za kanaf, a *dunderin* ... *steće*, како да *bi* mu *teško bilo* S II 61, пак он иде *s plugom* на орање, како да *bi išo* на играње S II 3298, *Trgovac* se učini, како да *bi virovaо* што он говори P 405 XXVI, *Zamoli* ga да *bi sutra* k њему на руčак *došao* P 406 XXI, поче га *moliti* да *bi sletio* на земљу E 231, махну руком на пук да *bi ušutili* E 212, *Dogovoriše* се дакле, да утуше корупа, како да *bi* он узрок *bio*, што *gospoја* рано устaje E 252, *Lisica* мољаše један пут роду, да *bi* к њој на веčеру дошла E 255 итд. ²⁾

c) Ретки су овакви примери са сличном (конјунктивном) употребом потенцијала: *Zato*, за осветити се њему, *odtrka* к осу и оптужи га, како *da bi* какво зло *učinio*, што се је у огледало огледао E 237, *Povirova* lisici, баš како *da bi* она оно из свега срца *govorila* E 252, *Što* bi теbi *s mladom* доста било, *da* се не *bi* онда *potrošilo* S II 1463—4. Овде потенцијал стоји место перфекта.

d) У оптативним реченицама: *jeda* Бог да, да *bi* све *propale* (skule) S I 240, *Još* imade једна skula *treća*, — да *bi* Турком *uginula* sreća S I 519—20, *Još* imade особита skula, — да Бог *dade* да *bi* се *rasula* S II 257—8. ³⁾

Од ових издвајам примере у којима свезу *da* у финалним реченицама са потенцијалом замењује *neka* са потенцијалом (све опет у конјунктивном значењу): да је *sirota* *usilovana* *bila* *moliti* га, *neka bi izišao* из њезине куће E 289 XXXII, *Koju* *pusti* на рашу, *neka bi odeblala* E 295 XLIX, *Ris* *posluša* *viće*, *ide* у *insulu* и *govori* с једним крајевим slugом *milujući* га, *neka bi* *kakvigod* *način* *našao* P 366 V, *reče* *Damni*, *neka bi doveo* к њему *toga* *vola* P 379 VII.

e) Велики је број примера у којима је придев *rad* употребљен уз облик *bih* као потенцијал без *part. praet. II*: *Da* *to* *oni* *kakogod*

¹⁾ О употреби потенцијала уз свезе: *ako*, *kad*, *da* код чакавских и стародубровачких писаца в. код Луке Зиме ор. с. 279—294.

²⁾ И други славонски писци, а тако и далматински 18 века, употребљавају у оваком значењу конјунктива потенцијал (*Rad* 180, 231 и *Rad* 211, 84).

³⁾ Код других славонских писаца често се потенцијал налази у жељним реченицама, обично са речцама *o da* (*Rad* 180, 233).

začuju, ja *bi rada*, da vas izapsuju S II 1177—8, ja *bi te rad* viditi od žeje E 200, Zašto bi od tebe *rad* znati, što je lipše... od jednoga jezika, E 201, Budući da *bi* ja *rad* načiniti jedan toran E 216, Prijateљу moj, ja *bi rad* nike prilike kupiti E 257 LVII, Zašto *bi* jedno od drugoga *rado* boje biti E 340 XLIX, Ako *bi* kraj *rad* čuti neka ide u strane Serandil P 356, Vrlo *bi* od toga *rad* znati uzrok P 301 II, Tko *bi rad* biti kraj, nek dobije krajestvo P 363, III.

Придев *rad* у оваквим случајевима има значење прошастог глаголског придева (*ja buh желео*) итд.¹⁾

f) Навешћу овде и примере потенцијала плусквамперфекта: Ti si meni више дужан него ја теби, јер док твој кљун у моме биваје, ја *bi* ти *mogao bio* lasno odgristi vrat E 250, Он би још био морморао, да не *bio* покрај њега *proletio* kobčić E 258, Ја би се био чувао, да не *bi bio* урао у ове концепе P 359 I.

Инфинитив

§ 199. а) Инфинитив уз акузатив Рељковић врло често употребљава. Наводим ове примере:

Kada dakle čizmarica vidi *muža otići* iz kuće... P 381.

Ја volim хиљаду пута прије умрити него мoga dragoga *čovika* vidit *izdahnuti!* E 260 LXII.

Videći *ga* lav onako *bižati*... E 267 LXXVII.

Čuvši *ga vikati*, jedan drugome rekoše... E 307 LXXXIV.

Vidi l' gdigod to *kolo igrati* S I 16 (= „где игра“, „да игра“) итд.²⁾

Данас би се у свим овим примерима, у књижевном говору, употребио презент са „да“ или „где“.

b) Место презента са *da* употребљен је инфинитив и у примерима: Nemoj *mi*, veli, *jesti*, nego *piti mi* donesi, јер ти не знаш, како ми је мrско, што *mi* nisi donela *piti* E 268, Zagradi vode i dade mu *piti* E 184.

c) Инфинитив стоји место зависне реченице и у примерима: *Istina* jest gorka *razumeti* (= „да се разуме“) N 886, Ne uzimaj novce tvomu prijateљу, ako ikako moreš, za osloboditi se od omraze *iskati* je natrag N 489.

¹⁾ Оваквих се примера налази и код других славонских писаца (*Rad* 180, 231).

²⁾ Готово сви наши стари писци употребљавају често инфинитив уз акузатив (*Luka Zima*, ор. с. 309; *Rad* 180, 231—132; *Rad* 211, 86).

d) Примера где инфинитив стоји као допуна глагола кретања има доста код Рељковића А ја *idem gori kazati* за те мојој жени Е 191, *Kada tvoj parac dojde iskati* од тебе, да испуниш окладу Е 206, *Dok ja dotrka kazati* теби, доле једна од друге одлети Е 207, *Zašto ti, mlada, dadeš ovome mladiću tako dugo čekati* Р 381 VIII S I 16 итд.

е) Под утицајем романског (или немачког) језика врло често употребљава *za* с начином неодређеним. Наводим ових неколико примера: *za boļe moći svakome ugoditi* Е 180, *Za prividiti* како се што влада Е 180, *Za osloboditi* се од смрти Е 228 III, *Za sahraniti* свој живот Е 223, *Za osvetiti* се њему Е 237, *Za ukazati* се зафалан Е 246, *Za ispuniti* моју жељу Р 363 III итд.¹⁾

Партиципий презентиа

§ 200. Употребљава га, у више прилика, друкчије него што га ми данас употребљавамо.

а) Уз именице у зависном падежу: *opazi slavuļa stojeći* на једној рујци Р 395 XVIII, *ugleda (kurjak) morskoga zeca spavajući* под једним дрветом Е 208, међуто једна лисца . . . међ њима козле *ležeći* *ugleda* Е 231 IX, *Idi prid kapiju, ondi ćeš viditi* на једном дрвету *sideći dvi vrane* Е 207, *ugleda jednoga kopuna sideći* на plotu Е 311 XCIV. У савременом језику нема овакве употребе прилога времена садашњег. Данас се може рећи само: „Стојећи (он) опази славуја“, али се не може рећи: „опази славуја стојећи“, јер у последњој реченици „стојећи“ односи се на славуја и значи: „где стоји“, „који стоји на. . .“, а не значи: „ја стојећи, он стојећи опази. . .“ И Вук је каткада употребљавао партицип презентиа уз зависне падеже (Маретић, *gram. i stil.*, 627 а).²⁾

б) Место прилога времена прошлог употребио је прилог времена садашњег од перфективних глагола у примерима: *jedan bolesnik, kojega doktor pohodi, upitajući ga, kako se vlada, reče mu. . .* Е 310 XCII, *zašto je tako vruća, da ju nije moguće srkati, ne razladeći prije* S I 58, *lovci. . . koji čujući u vinogradu nikakvu prasku, rekoše među sobom. . .* Е 234 XIII. У последњем примеру „чујући“ може

¹⁾ *Za* с инфинитивом употребљавају и други писци славошки (Rad 180, 232). — Тако врло често и чакавски, стародубровачки и далматински писци (Luka Zima, ор. с. 306 и Rad 211, 88).

²⁾ Често се оваква употреба налази код далматинских писаца 18 века (Rad 211 88—89).

имати значење „чувши“ или „слушајући“. Глагол *чуши* има два вида, па зато од њега и није необичан партицип презента.¹⁾

с) Партиципи садрже темпоралне реченице у примерима: *još oni to govoreći* али *sluškiña svečom* у *komoru E 291 XXXIX*, *još ovo kažujući* *ugledaše preko poja... zeca. NS 641 (41)* — „док су говорили“, „док су казивали“.

д) Особит је пример: *Dabšelim... ode u Serandib... gdi tri dana provede ništa drugo ne čineći, nego se po ovoj velikoj varoši šećući* и *čudnovate stvari razmišljajući P 367*. Мислим да у овом примеру од два последња партиципа један је требао да стоји у имперфекту.

Свезе

§ 201. а) Свезу прилошко глаголског порекла *budući da* Рељковић доста често употребљава: *Budući da smo čuli... E 264*, *Budući rak da se Esopus... E 183*. Често се налази и без *da*.²⁾

б) Исто је тако честа свеза *eda* (код Рељковића увек *jeda, jeda li*): а) у упутним реченицама: „*Meštre, jeda ti se ne dopadaju ovi mladići?*“ *E 189*, „*jeda li jedna krmača pet nogu imade?*“ *E 195*, „*jeda si ti ludo dite, te ne znaš što ti se govori?*“ *E 194*, *jeda sam ja lažac P 429 II*, *jeda li ste zlobni mojoj srići?! P 413 V*;

б) у реченицама за жељу: *Znade sisti za gotovo jilo, — jeda Bog da, da bi mu prisilo S II 2657—8*, *jeda Bog da da bi sve propale S I 240*, *jer ga šuknem od uha do repa, — što bi boje, — jeda mu ne kpera! S II 761—2.*³⁾

с) Свезу за допуштање *prem ako* употребљава често у значењу лат. *quātquāt*: *prem ako* ју *načiniti znade S II 256*, *jer prem ako* је *suknagu dala svoju vunu... S II 163** итд. — Он је исто као и *premda* раздваја другим речима: *Ako sam prem od vas daleko, ja ništa ne mañe nisam zaboravio P 393 XVI*, *jer ako ti prem imaše učiniti voļu N 478.*⁴⁾

д) Нема ни један пример облика *pa*, него увек *pak*.

¹⁾ Чакавски писци и стародубровачки употребљавали су често партиципе презента од перф. глагола у значењу прилога времена прошлог (*Luka Zima*, оп. с. 324).

²⁾ И други славонски писци ову свезу врло често употребљавају (*Rad 180, 223*).

³⁾ И код других писаца славонских доста је обична свеза *jeda (jedali)* (*Rad 180, 222*).

⁴⁾ И други писци славонски тако (*Rad 180, 222 и 224*).

е) Речцу *bo* уз *zašto* и друге речи употребљава врло много: *zašto bo* не знаде E 217, *zašto bo* често онамо dolazaše E 237 XIX, *zašto bo* stakori љубе гвоздје P 406 XVI, она *bo* тежја O 505, зато *bo* се онако из срца насмија E 190, *kakogod bo* Pr 578 (42) итд.

ф) Место *као* често има старије *kako*: *kako* да си јучер doveđena S I 1116, проблиди у лицу *kako* папир од страха E 191, *kako* да то не би био онај исти разлог Pr 566 (15).

г) Има примера употребе *premda* (*primda*) у значењу лат. *etiamsi*: и *premda* се на лизање лакме указују O 508 (2), Али *primda* ја од моје стране сумјим O 504 (6).¹⁾

ђ) Употребљава каткад и сvezу *pokle*: *pokle* човек pamet у се скупи S I 114, *pokle* он сам носи, што смо нас двојца носити... hotili E 187.

к) У савременом говору употребила би се свеза *чим*, *шек* у примерима у којима Рељковић узима свезу *dok*: Али *dok* он ulize та се vrata и затворише E 303, *Dok* се dakle зора забиле, узјашише своје коће P 413 V, Али *dok* sunce ogranu... његов пajдаш ugleda ја у руку његови P 413 V, Зато *dok* ја дошао, така онаки pijан... uze у руке posao E 337 XLIV, Али *dok* ја уста otvorim, та се и роџму смјјати mnome E 334 XXXVIII итд.

Конгруенција

§ 202. Слагање у роду. — Именице: *sluga*,²⁾ *budala*, *ubojica*, *linčina*, *inadžija*, *katana*, *kalfa* код Рељковића су у sing. увек мушкога рода: *imam jednoga vlastitoga slugu* E 185, *O moj slugo virni* P 371 III, *Momus jedan budala* E 257 LVIII, *s jednim budalom* N 474, *srce jednoga budale* N 464, *onaj budala* E 188, *jedan veliki budala* E 187, *Jeda sam ја lažac или tvoj budala?* P 429 II, — jer је био *jedan ubojica* S I 415, *svakog ubojicu* S II 384, — Ti *linčino jedan* E 256 LVI, — Jerbo si ti *jedan zloglavi hinagija* E 185, *ovaj katana* E 235 XL, *Dva trgovačka kalfe* NS 642 (43). У свима се наведеним примерима именица односи на мушку чељад.³⁾

¹⁾ *Premda* у овом значењу употребљавају врло често и други славонски писци (*Rad 180*, 224).

²⁾ У својој граматичи Рељковић о овој именици каже: „Prim ако *sluga* друге деklinације jest, и pregiba се како *gospoja*, sasvim тим jest мушкога поколења, и adjektivum с њиме složitl се има in genere, numero, casu. Зато fale они који govore: *sluga ponizna* mјsto што би imali reći: *ponizni* (*Gr 78*).

³⁾ Други славонски писци уз ове именице sing. употребљавају речи и у мушком и женском роду (*Rad 180*, 200). Тако исто и далматински писци 18 века (*Rad 211*, 31).

§ 203. Слагање у броју. — а) Уз именице: *dica*, *tomčad*, *Turad*, *gospoda* прирок редовно стоји у плуралу: *dok se dica s Turadma igraše* S II 182, — *dok se tomčad s Turadma mučiše* S II 193, *dok se Turad skupe na divane* S II 187, *gospoda se igraše* S II 1150, *gospoda... počеше se smijati*, *gospoda* пак опет се *uzeše spliskati* E 344 LV, *Ali velika gospoda... zapeše* перјем на врата E 336 XLI. — Атрибутивна реч уз ове именице редовно је у женском роду *sing.*: *jedna gospoda* E 344 LV, *velika gospoda* E 336 XLI итд.¹⁾

б) Кад у једној реченици има у подмету више именица различних родова у *sing.* прирок често стоји у *sing.* мушког или женског рода, према томе с којом речју се слаже: *Budalaština i nepoštehe porodi* neslogu i међу родбином N 464, *Vesele* i највећа *radost... jest* *увик smišana* s каквом *god žalostju* N 467, *Pokoj i zdravlje* тила *dobiva* се послујући N 489 итд.

Али често у оваквим случајевима прирок стоји у плуралу: *Tihoća i pokoj jesu* *сва* *zadovolština* на свиту N 471, *Linost* i *mlogo spavaње* *uzdrže* *čovika* од *službe božje* N 475.²⁾

в) Када је у подмету више именица различнога рода и броја прирок стоји у плуралу: *Vaša dica* i *ваše bogastvo* *узрокују* *n sрићу* N 491, *Моје панче* i *kљun* *задоста* *su* *мени* *oružja* *за* *ispuniti* *моју* *жељу* P 366.

д) Има и неколико примера где се један предикат слаже са граматичким, а други (који је даљи) са психолошким бројем: *Još s роčetka u zемаљском рају* *Ti* *ти* *рече*, *да* *se* *он* *uzteže* *од* *jabuke*, *пак* *se* *posli* *kaju!*... Pr 603, „*Мoj отац*, *vi* *нама* *zapovidate*, *да* *mi* *radimo* *i* *течемо* *dobra*, *али* *kada* *je* (= *ih*) *један* *put* *stečемо*, *што* *ćемо* *ћинити* *š* *hime* P 371 III. Навешћу још овај пример: *Suncu* *рече* *nek* *s* *misecem* *sjaju* Pr 601. У књижевном језику рекло би се „сјаји“.

е) Необично је што уз именицу *dica* номен у предикату стоји у плуралу мушкога рода: „*A* *vi*, *gospoја?*“ *pita* *barjaktaricu*, *Ja* *imam* *dvoје* (*dice*), *рече* *она*. „*Neka*, *Bogu* *fala*, *да* *su* *vam* *živi*“.³⁾

¹⁾ Рельковић у граматици вели: „*није добро речено* *naši gospoda oficiri*, *јербо* *ovdi* *пропомен* *posesivum* *naša*... *слаже* *se* *s* *gospoda*, *а* *није* *s* *oficiri*, *који* *su* *мушкога* *роколећа*“ (*Gr* 77). — Код других славонских писаца има примера када уз именице *čejid*, *tomčad* прирок стоји у једнини (*Rad* 180, 201). — Код далматинских писаца најчешће у плуралу (*Rad* 211, 32).

²⁾ И други славонски писци у оваквим случајевима најчешће употребљавају прирок у плуралу (*Rad* 180, 202).

³⁾ Ившић има: *моја* *mi* *dica* *nisu* *vi* *ovali* (*Brod*) (*Rad* 197, 110).

Раније се не помиње да су деца мушкога рода, али се из контекста види да је слагање у роду.

Бележим још овај пример: *slava i srića zajedno su svezani* (место *svezane*) N 466.

Ред речи

§ 204. Ред речи у реченицама и ред реченица у реченичном склопу је обичан, као у савременом језику.

а) Положај субјекта и предиката зависи од нагласка, па зато субјекат некада стоји иза предиката: *Tada mi rekoše djaci* E 189 и сл.

б) *Ашрибуџ* стоји обично испред именице. Ретки су примери у којима атрибутивне речи стоје иза именице; такви се налазе најчешће у стиху, где је ред поремећен због ритма или ради истицања именице на коју се атрибутивна реч односи: *i gradove lipe razoriše* S I 52, *odmak ide u bašče zelene* S I 376, *mi štijemo u kniga starije* S I 1885, *jedan od varoša lipih* S I 1888, *to jest Duha svetoga dobiju* S I 1937 и др.

в) *Предмет* најчешће стоји испред предиката, али и иза њега (нови ред): „*Опо sam ruke grijao* S I 58, *Jošter nisam lulu zapalio* S II 2126 (ово је стари ред објекта и предиката), *Ja ladim čorbu* S I 57, *Evo sada dajem gramatiku* F 175 и сл.

г) *Енклиџике* употребљава онако како се употребљавају у савременом књижевном језику: све глаголске енклитике, стоје испред заменичких.

е) Партикула *bo* (бо), коју врло често употребљава слободно, без везе са *jer*, стоји иза прве речи у реченици: *Srim bo nima trn u oku biše* S II 137, *Crkva bo je ovaj vas široki svit* E 222, *Dok bo uzmu fabulu i vide* P 381, *Znao bo sam* E 217 итд.¹⁾

ф) Негација *ne*, када је у реченици радни глаголски придев и потенцијал *bi* стоји готово редовно испред радног придева: *i ako bi baš ni to ne bilo* P 375 VI, *Ako li bi ni jedne ove ptice ne bilo na svitu* P 444 III, *da bi hrsuzi kakove neuredbe u kući ne učinili* P 452 IX, *da bi psi kakova kvara ne učinili* E 208, *ako bi ne bila još u strižeñu* O 256 (9), *ako bi kogod s nime ne bio zadovoljan* O 544, *da bi kudgod po noći ne hodio* E 331 XXXII и др.²⁾

¹⁾ Неки славонски писци употребљавају *bo* и иза енклитике: *onde će bo stojati* и сл. (*Rad 180*, 208).

²⁾ И други славонски писци овако употребљавају речцу *ne* (*Rad 180*, 208–209). — Ова се особина огледа и у народним текстовима: „Чарне очи да *би не* гледале“ и сл. — Исп. још код Луке Зиме, ор. с. 120–123.

g) Када заменица *sam* стоји у вези са *sebe* (*se*) и предлогом *u* или *po* ред је друкчији од реда у књижевном говору. Предлог *u* или *po* стоји најчешће испред *sam*: *promisli tu stvar u sam sebi* E 200, *pomisli u sam sebi* E 228 III, *pobiže u sam sebi govoreći* E 239, *reče u sam sebi* P 369 II, *tada je u sam sebi reкао* P 385 итд.¹⁾

Много ређе: *sam u sebi* E 184, P 369 II, *sama u sebi* E 286.

h) У неколико примера предлог стоји испред неодређене заменице сложене с речцом *ni*: *ne ima potrebu od nikoga* N 482, *ne ваја da ima pozor na nikoga* N 468, *za niшто* S I 706.²⁾

i) Заменица *se* стоји често иза глагола: *што mi je hasna, што sam radоваo se smirti moga neprijateља* E 271, *Zločinac mora se broјiti za mrtvacа, ako i živi* N 481, *Prijateljstvo uzmlоžava se* N 479, *gdі on pripeti se ne mogaše* E 266. У свим овим случајевима обичније је да *se* стоји испред глагола.

j) У два примера раздваја заменицу *štogod* заменицом *ti*: *svашто што ti god je drago* (место: *štogod ti je drago*) E 189, *čini ti što ti god je drago* E 211.

Негација

§ 205. а) У духу је данашњег нашег језика да се у негативној реченици негација ставља уз глагол. Код Релковића сам забележио ове примере у којима глагол није негиран: *Niti... ja niti ti moremo se poslužiti našom srićom* P 342 LIII, *i tako niti onoliko i onako dobra mesa niti vune jedno jagње... dati može* O 521 (14), *Ni vi, ni ja čusmo kad on ulize* Gr 374.³⁾

б) Према латинском изразу *nihilo minus* (немачки: *nichts desto weniger*) има *niшта мање*, често са још негацијом *ne* у средини: *Niшто мање nego то štioče* S II 62, *ja niшта ne мање još vas nisam zaborавio* P 393 XVI, *on niшта ne мање ne ostavi ludosti svoje* E 218, *niшто ne мање istinito jest* Pr 565 (13) итд.

¹⁾ Овакав је ред ових речи обичан и код других писаца славонских (*Rad 180, 207*).

²⁾ Тако је често и код других славонских писаца (*Rad 180, 207*).

³⁾ Оваквих примера има и код других славонских писаца (*Rad 180, 210*). Маретић у својој *Gram. i stil.* (стр. 517) наводи три оваква примера.

с) Романизам је што употребљава „*ne... nego*“ и „*nisu... nego*“ у значењу *само*. Примера за то има врло много: у *tome loncu ne ima nego pet (nogu)* Е 195, *ne ima na svitu nego virni prijatelj komu ваја virovati* Р 460 XII, али добра сврха *ne* излази *nego* *posli* *ustrpjeња* N 476, *gdi toga ne ima, ona se kuća ne može nego rasuću nadati* S II 150, *spomenak mladosti ne donosi nego žalost* N 471, *ti koji nisi nikada nego sikiru u ruku imao* Р 376 VI, *Projdite se takvi lakrdija, koje nisu nego vridne smiha* S I 1045–6, и др.

д) Забележио сам и овакав пример: *Nije... оно prokurator... niti ni* *opaј, koji...* Рr 587. У савременом књижевном језику не би се употребила негација *ni* иза *niti*.

ПЕТИ ДЕО

Образовање речи

§ 206. Код Рељковића има доста речи, *сложених и образованих различитим суфиксима*, не само које се у нашем савременом књижевном језику ретко употребљавају, него и таквих којих у нашем савременом књижевном језику уопште нема у употреби.

Сложене речи

§ 207. Наводим најпре оне сложене речи које нису саграђене у духу нашега језика: *љубосумља* S I 1435 (значи „љубавна сумња“, „сумња у љубави“), *svetokvarnost* (sacrilegium) E 336 XLII, *silozelјnost* Pr 572 (27), *srdcotvornost* NS 616 (17), *љutonaglost* O 499, *bludnohleпnost* O 510 (7), *bogolјubnost* Pr 569 (2), *srdcozelјnosti* Pr 569 (21), *mudroskupština* Pr 560, *bogopsovka* Pr 569 (21), Pr 591 (72), *krivoklctve* Pr 591 (72), *skuloprazno vreme* NS 649 (44), NS 650 (44), *dugoštijeћu* (дљгочьтеније) O 551 (3), *pustocina* (ћu, vunu, u jednu *pustocinu* prodati mora) O 503, *bogoštovaћa* Pr 564, Pr 569 (20), *bogopoznaћe* Pr 564 (10), *bogostrahom* (= Gottesfurcht) Pr 569 (21), (timor dei), *bogoklaћaћe* Pr 569 (21), *idoloklaћaћe* Pr 569 (21), *kosoprah* Gr 434 b, *mudroznanstvo* Gr 435 b.

Наведене сложенице нису у духу нашега језика због тога што значе оно што значе и речи када су засебно употребљене. Наш језик, међутим, захтева да речи изгубе своје значење у сложеници, то јест да сложена реч означава нов појам.

У духу нашега језика су саграђене сложенице: *srdcogriz* Pr 570 (23), *srdcotvoren* (= искрен, нем. offenes Herzens), Pr 578 (43), *srdcozelјnu љubav* Pr 564 (11), *rukotvorne stvari* Pr 582 (52) (das Werk der Handen), *rukotvornih zanata* O 500, *rukopiplјivih* O 519 (13), *rukopiplјivi nauk* O 520 (14), *rukotvorac* (Handarbeiter) S II 163*, *lipostvorne* O 510 (7), *lipostvornu* O 512 (11), *lipostvorna* O 517 (9), *lipostvorno* O 518 (9), *dobrohotni љudi* O 519 (13), *laћonosnu vodu*

Pr 582 (52), *kolotočine* NS 630, *liporičac* NS 615 (14), *tvrdovunih* O 521 (14), *kažiput kažiputa* NS 658 (44), *suhomrazni* O 528 (3), *suhomrazi* O 528 (3), *hasnonosni* O 530 (6), *petoprst* (име биљци), *petolist* према лат. *quinque folium*, тал. *cinque foglio* O 530 (6), *taščoslavni* Јуди Pr 569 (20), *svilopređu* S II 2281, *pošodilac* S II 3274, *pitidrugа, plačidrugа* E 251 XLVI, *mlogogovorljivac* E 319, *dobro-rodноgа* N 482, *jednokuпно* E 345 LIX, *zlouredno* O 521 (14). У граматици: *risopas* 407а, *zubovadac* 421 б, *rukoboља* 427 б, *vitroboља* 428а, *krivonovčar* 454а, *svitokradljivac* 454а, *priљubodљivac* 454а, *vilotka'ac* 421а, *kurvosvodac, kurvosvodica* 420а, *vinobera* 390а, *smrdovrana* 404а, *kostoboља* 426 б, *leđoboља, kukoboља* 426.

Значење ових речи приписује се другом неком и зато су све у духу нашег језика. Неке су од њих у употреби у данашњем говору, али сам их ја навео да се види колико их све има код Рељковића. Наравно, међу њима има таквих које су чист превод немачког или латинског израза, као на пр. *srdcogriz, krivonovčar* и др., али су ипак добро саграђене.

Речи образоване суфиксима

§ 208. а) Велики је број именица начињених од перфективних глагола наставком *-ње*. Наводим их готово све да се види колико их је Рељковић употребљавао у жељи да дâ еквивалентност неком изразу: *dobavљење* O 522, *dosiћењем* Pr 582 (52), *izbiraње* O 506 (2), *ispisaње* S II 116, *iznizaњем* O 519 (11), *istiraње* O 527 (2), *izvideње* O 534 (13), *nakaneње* O 511 (8), *naruђење* Pr 575 (35), *nastupљење* Pr 582 (52), *natruћења, naumљењу* O 522 (15), *neuvriђење* Pr 583 (53), *objavљења* O 497, *obraње* P 375 VI, *obraњење* P 379 VII, *obsluђење* Pr 572 (27), *obstajaње* O 501 (2), *odabraњу* O 511 (9), *odbaceње* O 529 (5), *odhraњење* Pr 597 (84), *odlučeње* O 512 (9), *odstupљење* Pr 580 (47), *odtkaње* O 507, *odvraчењу* O 575 (37), *okrivљење* O 519 (9), *oprošteње* E 276 XCV, NS 625 (34), *opravљење* Pr 587 (62), *opsovaња* Pr 578 (44), *ostavљење* O 505 (7), *počuteње* Pr 445 X, *podilјење* O 497, *podileње* O 529 (5), *podileњу* O 529 (5), *podraђење* S II 166*, *pokaraње* Pr 507 (16), *pokriplјење* O 538 (2), *ponukovaња* Pr 367 V, *popisaње* O 500, *popravљење* NS 617 (18), *porizaње* O 549 (25), *posuђење* Pr 585 (60), *posvoјењу* Pr 582 (51), *potroђење* P 356, *potvrђење* O 590 (69), *poviroвање* Pr 590 (70), *pozdravљење* S I 827, NS 620 (26), *poželeња* NS 633 (40), *pričesteња* NS 642 (42), *prifaleњем* Pr 566 (15), *pripisaње* O 536 (16), *pripusteњу* O 500 (2), *pripusteња* NS 656 (44), *pristupљењу*

Pr 557, *prezimeње* O 533 (12), *prezimљење* O 534 (13), *probavљење* O 531 (7), *probuђење* Pr 570 (22), *promiђење* O 533 (11), *promotreњу* O 514, *protiraњem* Pr 592 (73), *pruђење* O 508 (8), *razabraње* O 526 (9), *razdieleње* O 530 (6), Pr 562 (5), 563 (7), 584 (56), *razaiљењу* O 531 (7), *razlučeње* Pr 586 (61), *sagriђење* P 356, *sastavљење* Pr 577 (41), *smišaње* O 498, P 406 XXVI, *smotreње* O 504, *spareњу* O 507 (2), *stavљење* O 508 (8), Pr 569 (20), Pr 569 (20), *stečeње* Pr 582 (51), *suzeње* O 505 (8), *ubardaња* O 509 (12), *ubavišćeње* O 521, Pr 591 (73), *ugazeња* O 504 (6), *upravљењem* Pr 597 (84), *utiђење* Pr 593 (74), *uveđeњу* O 499, *uvižbaњу* Pr 561, *uvižbaње* Pr 589, *uvriđeња* O 524 (5), *uzdržaње* O 503 (6), *uzviseњу* Pr 563 (8), *zabraњење* O 507, *začuđeња* O 507 (2), *zaduђење* Pr 580 (46), *zapisaње* Pr 583 (54), *zaplodeње* O 513 (11), *zarasteња* O 519 (11), *zasičeње* Pr 558, *zaslužeња* P 397 XX, *zavezaњem* Pr 590 (69), *zavrђење* Pr 601, *zdruђење* Pr 578 (42), *zgazeња* O 514 (2).

И ове именице нису сасвим у духу нашега језика. У савременом књижевном језику, додуше, има таквих именица (*оујравдање*, *извршење*, *пошврђење* и сл.), али оне ипак нису тако многобројне. Перф. глаголи траже неки други наставак: *-ak*, *-ok*, *-od* и сл., а не *ње*, који сам има значење *вршења* глаголске радње.

У примерима: *podieleње* O 529 (5), *zaplodeњу* O 513 (11), *podileњу* O 529 (5), *oprosteње* E 276 XCV, *zarasteње* O 519 (11), *ogluheње* O 545 (12) и сл. речено је у фонетици да би могла бити дисимилација, али није искључено претпоставити да је њихово образовање према инф. и другим облицима.

b) Именице женског рода које у савременом књижевном језику обично имају наставак — *ina* код Рељковића су најчешће с наставком — *оца*: *truloća* E 339 XLVIII, *oštoće* P 418, *ciloća* Pr 588 (66), *dalekoće* O 506 (6), *velikoća*, *kripkoća* O 511 (8), *smrzloća* O 527 (2), *grdoću* E 237 XIX, *plavoće* S II 168**, *tihoća* Pr 597 (84), *oštoća* P 453, O 528, *tisnoća* (= тескоба) O 506 (8).

Тако има место *potriba* – *potriboća* Pr 559, *potriboćama* Pr 558, Pr 559.

c) Рељковић радо употребљава именице на — *ost*: *јutost* P 395 XLIII, *smrzlost* O 528 (3) *dostojnost* Pr 598 (86), *nasladnost* Pr 581 (49), *јakost* O 509 (4), *neumitnost* (= неумешност) O 501 (2), *osebujnost*, *nenavidost* P 355, *nespornost* (= нерасипност) Pr 368 I, *nepostidnost* Pr 566 (15), *slobodnost* E 340 XLIX, *ružnost* E 237 XIX, *pohitnost* Pr 572 (28), *zelenost* (= зеленило) S II 166**, *svojnost* Pr 581 (49), *samosvoјnost* Pr 589 (67), *podložnost* Pr 559, *pohlepnost* O 506 (1).

Од именице *ūdс* има *psost* S II 131*.

d) Има неколико именица с наставком — *ština*: *gotovština*, *slobodština* E 316, *okolovština* O 506 (6).

e) Данас је обичније *tutñava*, него *tutñavina* S II 168*.

f) Према именицама на — *ad* има место *zēlēn* — *zelenad*: *zašto boje rastu po bašti kojekakova zelenad* E 193.

g) Место обичних речи *ujed*, *upad* има: *ujidac* O 549 (24), *upadac* E 289 XXXIII.

h) Према именицама као *pruce*, *spopje* и сл. има *krstje* (крстине, крстиње) S II 3412.

i) Место обичног *raskoš* има *raskošje* H 479.

Придеви

§ 209. У делима Рељковићевим има доста придева с наставком с којим се у књижевном говору ретко употребљавају.

1. Од именица: а) на *-anski* место на *-ski*: *parokijanska* S II 71*, *austrijanske* O 500 (1), *indijanski* NS 617 (20), *indijanskoga* N 463, *persijanski* NS 617 (12), *inostranske* O 507 (1). Образовање ових и сличних придева је јасно: од имена становника места гради се придев који се везује са самим именом места: *Индијанац-индијански*. Наставак *-cki* спаја се у оваквим случајевима с другим делом основе и после у облику *-ански* преноси и на друге речи. — Бележим овде и придев *bratinski* (*bratinskoj ljubavi*) P 374 VI место књижевног *bratski*.

b) Место књижевног облика: *mraviñи*, *jesеñи*, *морални*, *дневни* има: *mravinskoga* O 534 (12), *mravinski* O 537 (20), *jesenske* O 515 (3), O 530 (6); *moralsku* E 180, *moralskoj* E 180, *moralski* N 463, *dansku* (*svitlinu*) O 508 (2).

c) Није обичан у савременом књижевном говору с наставком *-ski* придев *govedski* (*govedske masti*) S II 269, *govedskim* O 538 (20). У употреби је *idveñи* од чега је изведена именица *idveñина*.

d) Необични су, али правилни, придеви: *trpezan* (*trpezni prijateji*) P 372 IV (Даничић има *trpezin*),¹⁾ — *đubretan* (*đubretne jame*) O 537 (19). Овај придев је употребљен у значењу „јаме за ђубре“.

e) Придев *slamnat* има код Рељковића значење *сламни*: *slamnati krov* O 503 (4).

¹⁾ T. Maretić, *Gram. i stil.*, 353.

f) Према ном. sing. *Sokrata* има: *Sokratini* N S 611 (3), *Sokratini* N S 611 (13), а према ном. sing. *Diogenes*: *Diogenesova* N S 612 (11).

g) Место књижевног *ловачки* има *lovski* (*lovski pas*) E 233 XII.

h) Мало је необичан и придев *znojjan* (*znojni*) S II 2433 место *znojjan*.

i) Према књижевним: *господарев*, *чизмарев* има: *gospodarovoj* E 298, *gospodarovo* P 351, *čizmarova* P 380.

2. Од глагола. — Наводим неколико примера с наставком-љив: *nahudljivo* O 531 (71), *pritljivo* Pr 557, *pritlive* Pr 572 (28), *podnestljivo* Pr 573 (30), *neukorljivo* Pr 573, *pogibljivoj* vlagi O 524 (5). Овамо иде *љубезљив* (= љубазан) P 426 I.

Наводим и придев *ustanovičen*: *ustanovičene* Pr 570 (22), *ustanovičenoj* pagavi Pr 576 (37), као да је сagraђено од облика *установишиши*.

§ 210. Неки глаголи имају друкчије префиксе код Рељковића него их имају у књижевном говору. Такви су ови: *usloboditi* E 232 X, *uslobodi dite*, E 220, *učuvati* E 237 XX, *usušiti* O 532 (8) *uvratiti* се 433 V, *ubavistiti* P 385 X, *ubavistimo* P 398 XX, *ubavišćeње* Pr 591 (73); — *izgovoreni* (sc. наговорени) P 368 I, *izfaliti* (нафалити) P 367 V; — *protresajuć* (претресајући) S II 673; — *splakanoj ženi* E 198.

Рељковић пише *ogledalo* и *ugledalo* E 308 LXXXVI, а према томе и *ugledati* E 237 XIX, E 308 LXXXVI.

Он има даље: *zadobavi* S II 2292, *suprotiviti se* P 365 V, P 383 IX, P 386 XI, *napopade* (које, дихање овце често *napopade*) O 548 (18), *naspomenuo* (koji je od vas najprije *naspomenuo*) NS 639 (41).

ШЕСТИ ДЕО

Лексичка грађа

§ 211. Да слика коју дајем не би била непотпуна, рећи ћу у овоме одељку, последњем овога рада, неколико речи о Рељковићеву речнику и о лексичкој грађи изван речника — грађи коју је употребио у делима Академијиног издања.

§ 212. Рељковић је уз граматику, стр. 385 - 464, дао и речник (Vocabolarium). Речник је подељен на 48 поглавља (Od božánstva i stvári, koje se službé božje dotiču; Od svíta i od istočálà; Od godine i godišnji vriménà; Od misecévā i dánā ù nedilji; Imena svetkovinà; Od zemájā i od púkā; Od mōra i od drugih vōdā; od rŭda; Od pticā; Od rŭbā; Od živínā četveronožnih; Od plazúcih živínā итд.) и садржи око 2900 речи протумачених на немачком језику. У предговору граматичи, као што је речено (в. напред „*Ojššia karakšerucšuka*“ VII), Рељковић помиње Фауста Вранчића. Речник његов Рељковић је према томе несумњиво познавао. Сам каже у предговору граматичи, да је прегледао и „*ričnik dalmatinski* (чакавски), *horvatski* (кајкавски), *pemski* (чешки) *i polski*“, да види „jesu li nike riči prave slavonske, ili su od Turaka ostale“. Иза предговора, под „Vrstopis“, наводи 28 речи за које вели да се сматрају за „турске и иностранске“. Те речи су (за све њих каже да се не налазе у речницима других словенских језика (!)): *afërim*, *bešika*, *bez*, *brašno*, *čāša*, *bašča*, *bukara čakšire*, *čirak*, *čorba*, *čoha*, *čuprija*, *duhar*, *feier*, *finġan*, *furuna*, *groznica*, *đubre*, *avlija*, *haramzada*, *jabanlija*, *japungā*, *jastuk*, *jorgan*, *kašika*, *kangija*, *kreč*, *kolan*, *komšija*, *makaze*, *tumakaze* (усекач, направа којом се усекују свеће), *oġak*, *penġer*, *peškir*, *sanduk*, *singir*, *terzija*, *sirće*. Изузев речи *afërim* поред сваке од изнетих речи Рељковић објашњава како дотична реч гласи у *horvatskom* (кајкавском), *dalmatinskom* (чакавском), *pemskom* (чешком), пољском и немачком језику.

За реч *brašno* на пр. каже да *horv.* гласи *melja*, *dalm.* *tuuka* (тако написано), *pem.* *tauuka*, *pol.* *muka*, *nimski* (тако написано)

das Mehl. За *bešika* — horv. *zibka*, dalm. *zibka*, *kolibka*, pet. *kolibka*, pol. *kolebka*, nim. die Wiege итд.

Колико се служио речником Фауста Вранчића и које је друге речнике од наших старих речника (Микаљин, Хабделићев, Дела Белин, Белостенчев, Јамбрешићев) које помиње (без ознаке писца), а тако и који је то пемски и пољски речник имао у рукама и поред настојања нисам могао утврдити. Једино, с већом вероватноћом, могу тврдити да се служио речником Јурја Хабделића и то на основу ових неколико чињеница. За реч *čuprija* Рељковић вели да се horvatski (кајкавски) каже *Moszt*, dalmatinski (чакавски) *Moost*. Код Хабделића је *Moszt* (sic!). Реч *poplun* налази се само код Хабделића. За реч *kanġija* вели да horvatski гласи *Bich*, dalmatinski *Bics* — код Хабделића *Bich*. Реч *kašika* horv. *slicza* — код Хабделића тако.

§ 213. Од речи које се у речнику налазе мали је број које нису у најобичнијој употреби у савременом књижевном језику, а још их је мање којих нема у RJA, односно у речнику Ивековића и Броза. Такве — којих нема у досада изданим књигама RJA нити у речнику Ивековића и Броза — забележио сам ове:

bioňak (das Weise im Ey)¹⁾ — беланце Gr 404 б; *božji volak* (ein Hirschkefer) — летећи јелен, порач, буба Gr 408 а; *brgzel* (ein Baumhacker) — пузавац Gr 403а; *brigunica* (eine Mauerschwalbe) — нопа, аргић 403а; *bucika* (der Stoer) — јесетра Gr 405а; *čilit* (das Vorhængschloss) — катанац; *čveľak* (ein Nasen Stüber) — зврчка по носу Gr 426а; *dimňakġija* (Rauchfangkehrer) — димњичар Gr 420 б; *ičisar* (ein Rawelin) — неки војнички назив Gr 451 б; *karafin* (ein Karafindl) — направа у којој се држи сирће, зејтин и др. Gr 441 б; *karanfićuk* (Gewuertznagel) — клинчац, „осушен пупољак неке биљке што се употребљава као миродија и зачина“ (у RJA *karanfić*) Gr 439 б; *kinčnik*, *haznadar* (ein Schatzmeister) — благајник, (маџ. *kincs* — „благо“) Gr 417 б; *kvitirna* (ein Buch Papier) — изванстан број табака хартије Gr 435 а; *marketan* (ein Marketender) — логорски крчмар Gr 447 б; *pomost* (der Fussboden) — „dolñi tavan“, Gr 437; *poskok* (eine Natter), — нека змија Gr 407 а; *risopas* (ein Luch) — рис Gr 407; *stričična* (des Vaters Brudes Tochter) — кћи очева брата Gr 403 а; *strižič*, *stričak* (ein Schabe) — буба шваба, Gr 408 б; *šstampatur* (Buchdrucker) — штампар, „pritiskaoc“ Gr 421 а; *štufat* (eingemachtes Fleisch) —

¹⁾ У заградама стављам Рељковићева тумачења.

ајмокац Gr 442 a; *tok* (ein Dick) — врста рибе Gr 405 б; *trubeļika* (Schierling) — кукута Gr 401 a; *tvorac* (ein Spitzmaus) — род мишева Gr 407; *ujčić, ujčićna* (Geschwister Kind) — брат, сестра од ујака Gr 430 б; *vrza* (Krauskohl) — кел, коврчasti купус Gr 443 б; *vugaš* (ein Falb) -- жућкаст (кулатаст) коњ Gr 445 a.

§ 214. У делима Академијиног издања има много речи, особито страних — разног порекла (турских, латинских, талијанских, немачких, француских и маџарских) које у данашњем књижевном језику нашем нису обичне, а и таквих које се у савременом књижевном језику нашем уопште и не употребљавају. Али стране речи ипак нису код Рељковића само књишке, него су то већином речи које је он узео из народног говора, турске нарочито — њих је и највише, у коме су, несумњиво, у његово време биле сасвим обичне. То нам уосталом каже и сам Рељковић у већ више пута поменутом предговору граматичи: . . . „Ovom istõm nesrićom види се отрована бити и наша draga domovina Slavonija, koja, posli како више од 150 godinā pod turskom областju stajala bijaše, ne samo mloge nagrdne од њих obiçaje primila, i до сада uzdržala jest, nego такојер и риçi турске mloge ù svoj lípi језик umišala, пак jē misto materinskih potribuje како да Slavonija ne bi задоста риçi imala svaku stvar моћи imenovati“. На другом месту опет (Gr, „Vrstopis“) вели: Na isti način iznesli su Francúzi mlogē nove obiçaje, navlastito ù ženskom одflu, које posliје Nímci i ù Slavoniju donesli јесу, i које ми не можемо drugaçije звати, nego онако, како се i онди зову, i ако он тебе upíta како се slavónski зове *Strikrock* ‚Salup‘, *Respectel*, *Palatindl* etc., reci ti њему neka ti каже како се francuski i nimački зове *Poculica* etc. пак ćeš çuti што će ti он reçi“.

Из овога се види још да је Рељковић допуштао да се употребљавају само оне туђе речи које су ушле у народ с новом ствари, — све друге пак да треба и да је могуће заменити домаћим, славонским. При писању, наравно, овај је теориски пуризам његов попустио, јер се није могао отргнути од народнога говора свога краја.

§ 215. Изнећу сада неке речи које сам забележио у делима Академијиног издања, а које се не налазе у RJA, односно у речнику Ивековића и Броза.

буçак — бућкање, лупање: да кроз такви *буçак* ribu porлаši E 274 XCII; *dibati* (старослов. дѣвати — колебати) — вијати, терати: Lisica имајући veliku жељу којегод од њих појести (пилића), остави кожу пак роçe је *dibat*!, ne би li које ufatila P 408 I;

dokučeće — мишљење: по тојем *dokučeću* није ни речена *dristavica* (грозница) *škodljiva*, него млого више једно чисто изапраће оне савише нутарње влаге... О 515 (4); *dropеће* (dropљеће) — гњечење (?): за уклонити јагниће од *škodljivog zgaзећа* и *dropећа велики*... О 517 (8), — да се лаге јагнићи од *zgaзећа* и *dropљећа* могу сачувати О 514 (у RJA *dropiti, dropim*, imp. или pf?, као да значи *zakopati* и *drđpiti, drđpim*, pf. повалити се, једном сјести на земљу — не погледавши какво е мјесто); *hoљudina* — усукана марамица којом коловођа у игри удара играче: пак се приднак *hoљudinom* туће S I 309; *nadiљen* — надарен (од *nadeliti* икав. *nadiliti*) E 182; *nakrkљi*: Ако ли се поноси својом *nakrkљi* долатом S II 163. Биће да значи „набраном“, „плисираном“. У дубровачком *krklo* — набор, руб (в. RJA код *krklo*); *napulати* — нашарати дугмадима: *napulana uzda* E 257 LVI (в. шта се каже о овој речи у RJA); *neбудућност* — отсућност: „Falinga“, вели, коју она сада чини, ваља да се припише *жensкој слабости* и мојој *neбудућности* P 453 IX; *neuvaran* — непредвиђен, изненадан: *razum* није могућ држати се од једне пригоде *neuvarane* P 359 I; *odleknuti* — ишчезнути, испразнити: Узамши дакле букару... еле, букаре полак *odleknu* E 203; *odvиtstvo* — одветништво Pr 583 (54); *poruk* — јемац Pr 590 (71); *postava* — чување: даде једно млоштво *gvozdja* на *postavu* P 406; *povртаје* — поврће: када *povртаје* и све траве увену O 533 (11); *prapula* — ивер, парче, комад: *razbije* (grom) и *росира stećevo drvo* тако у *prapule*... S II 167*; *promurati* — окупати: Али послје тога морају се овце опет у *фризкој води promurati*. O 550 (6); *prosiћа* — бачва: кад нестане у *prosiћи* кома S II 2085; *rabљav* — употребљив, сечење које је за употребу(?): Од *триšћа*, *iverja* и *другајијег rabљava* *siћећа* O 502 (4); *rakati* — хркати: ... морате или преврнути Ваš *glàs* или *bacati* се *kameњem* или *fućkati* или пак *rakati* и *kašљati* P 417; *raље* — чељуст, жвало: *otvori raље* и *pusti stakora* *unutra* E 279 VI; *razdropiti* — разгњечити: *razdropi ga* *prstom* E 195, O 517 (8); *saga* — мирис, задах (мац. *szag*): пак и исте овце *чешући* се на *онаквој меканој кожи*, коју кроз *sagu* у *зимно доба* *dostanu*... O 502 (4); *sapa* — пара: када му *vinska sapa* *izajde* из *glave* E 282 XIII; *skopurati* — свалити, оборити: *Udari* на *чарљу* и *ћу* на *zemљу skopura* P 364; *skućiti* — набавити: *neg* би *lagље* *drvacа skúćio* S II 1970; *spliskaње* — аплауз, ударање руком о руку: и *људе* на *smih* и *spliskaње* *rukù* *dovede* E 343 LIV; *stećevo drvo* — усправно дрво: *razbije* (grom) и *росира stećevo drvo* S II 167*; *straniti* — чупати: не да јој не *ktijaše* *dati*, него *jošter* *poče straniti* од *ће* (perje) E 296 LII; *štipetak* — уштипак: *štipetak* од *silne soli* или *koliko* се *може*

s trima prsti uzeti O 538 (8); *šuknuti* — ударити E 326 XXII; *tibati* se — губити, мењати перје: Jedna vrana... nabra mloštvo jedno ravupova perja, što su oni *tibajući* se od sebe odbacili E 317 II; *tokati* (se) — припадати (тал. *tocca a me*): a treći (tal) mi se *toka*, zašto sam najvišje muke imao i jelina ufatio E 318 III; *trh* — терет (маџ. *teher*): *trha* S II 3418, *trhaje* (acc. plur.) E 188, *trhaom* E 229 V, *otrhašim*, *pretrhašena* E 313 XCVIII; *triset* — нека игра карата: Мој муџ бише научио prije *lombre*, *triset*... S II 2544; *tuza* — ватруштина (маџ. *túz* — ватра): Sunčani trakovi trepte kakono plamen i nika plava *tuza* ваја се по земљи S II 167*; *tuzga* — запара (маџ. *túz* — ватра): kroz koga bi (odtušak) она *tuzga* (из штале) i odvišja vrućina mogla напоје... O 504 (7); *tucak* — заробљеник (? — тур.) neg od dobrog starosidioca budu *tucak* i obodvojica S II 2544; *uspreznuti* se — тргнути се: Zirak *uspreznuvši* se od ovoga neobičnoga glasa, upita: „Тко је то?“ P 427 I; *utaman* — узалуд: који бише raspikuće, i који *utaman* трошише његово добро P 368 I; *utvorene* — метаморфоза: bi pisali... kakono komedije i *utvorene* Ovidius... S II 62' *uzovnik* — узов NS 625 (34); *viska* — врисак, њиска: како је i tvoja kobila овди оџдribnula od same *viske* jednoga hata u Babiloniji E 221—2; *zglied* — пример, углед: који је њу našim zlim *zgliedom* pogaziti научио Pr 574 (33); *znidi* — срси(?): čak ga *znidi* projdoše P 352; *zaveznuti* — заглибити, потонути: putujući najdoše po nesreći jedno blato golemo u којему Dikoña *zaveznuvši* ostade (руски вязнуть, чеш. *váznouti*) P 372 IV; *zvono* — мехур: Nikoјi puni vitra i vode na овčjem želudcu, na bili i crni ģigirica, na rebrih i na drobu napnuti mihurovi zovu se *vodena zvona* O 452 (10); *ždrilovit* — мочваран: One na rečeni način našim ovcama priteće skoti држе се највишје масне траве i *ždrilovite* паше, gdi osobito metiļava trava расте... O 544 (11); *žoka* — мука, горка(?) samo da се puste ње паџvoka, ја се čuđim da му nije *žoka* S II 2035 6; *zaira* — храна (тур.): brašnenici govore *zaira* S II 229.

Радомир Б. Алексић

Glagol *morati* ‚debeo‘ i imperfekt *morah* ‚poteram‘

O našem i slovenskom glagolu *morati*, o njegovu postaću i značenju u svezi s glagolom *moći*, ima već čitava literatura; ispor. A. Musić, *Moći i morati* u slovenskom jeziku, u „Radu“ 227 (1923), 1—58; — Fr. Ramovš, u ocjeni Musićeve studije u „Slaviji“ 4 (1925/26), 142—149; — Đ. Grubor, *Morašuu*, u JužslFil 5 (1925/26), 150—161; — Fr. Ilešić, „Moći“ i „morati“ u slovenačkom jeziku, u JužslFil 5 (1925/26), 162—170¹⁾; — T. Maretić, Још неколико ријечи о глаголу „*morašuu*“, u JužslFil (1926/27), 96—97; — Fr. Ramovš, K razlagam o postanku glagola *morati*, u ČJKZ 6 (1927), 265—267; — A. Vaillant, u pregledu srpskohrvatskih publikacija, u RES 8 (1928), 302—303.

Budući da je za me razvitak značenja „*possum — debeo*“ jasan iz primjera kakvi su: *mogao si* to bolje naučiti = *trebalo je* da to bolje naučiš; *mogao bi* bolje znati = *trebalo bi* da bolje znaš —, zato ću se ja ovdje, mimoilazeći to kako se na spomenutim mjestima tumači razvitak značenja, zabaviti mišljenjima o samom postaću glagola *morati*. Na jednoj su strani Musić i Grubor, koji hoće da *morati* postaje prema prezentu, a na drugoj Ramovš, koji veli da se *morati* može najzgodnije izvesti iz imperfekta *moraše*. Kako se s Ramovšem slažem i ja, red je da svoje mišljenje obrazložim, pogotovu zato što je ono ušlo već u raspravu.

Kad je prof. Musić (god. 1923) pisao spomenutu svoju studiju, zapita me jednom što ja mislim o postaću našega glagola *morati*; ja mu odgovorih da mislim da je postao prema imperfektu *morah*, *moraše*... Prof. Musić nije prihvatio moga mišljenja, ali ga je u svojoj studiji registrirao ovako: „Tko bi tražio postanje glagolu *morati* samo u srp.-hrv. jeziku, mogao bi pomisliti (na to me je upozorio prof. dr. Stj. Ivšić), da je postao na temelju toga, što glagol *moći* u imperfektu može glasiti i *morah* (r prema prezentu *morem*, isp. Ak. rj.

¹⁾ Ispor. i: Fr. Ilešić, Dopuna članku o *moći i morati* JF VIII 155—159 u JužslFil 9 (1930), 282—286. [Dod. u kor.].

VI. str. 884b); kako bi to mogao biti imperfekat i od glagola *morati*, šhvatio se tako i učinio, da se taj suponirani glagol stao držati za živ. Ali tko se kao ja diži načela, da je *morati* i u srp.-hrv. i u slov. jeziku postalo istim načinom, ne može mu postanja tako tumačiti, jer u slov. jeziku, koji takoga imperfekta ne poznaje, ne bi bio mogao tako postati“ (v. „Řad“ 227, 7). Taj prigovor prof. Musića ne vrijedi Ramovšu, koji u svojoj „Historičnoj gram. slov. jezika“ II (1928), str. 295 piše: „...na podlogi prezentove osnove *more* se je preko imperfekta *možaše > analog. *moraše* razvila nova tvorba *mōrati*, *mōram*...“, i on u svojoj ocjeni Musićeve studije kaže: „Musić tega ne odobrava, ker slovenščina imperfekta ne pozna. To pa je ničeven razlog; danes slovenščina res da nima impf., nekđaj ga je pa imela, kakor nam priča jezik brižinskih spomenikov (X—XI. stol.) in pa dejstvo, da je impf. v rezijanskih govorih še do danes ohranjen, gl. Ramovš ČJKZ 4, 117 (v. „Slavia“ 4, 145). Ni Gruboru se nikako ne svida moje i Ramovševo tumačenje, jer misli da je imperfekt *moraše* mj. *možaše* samo suponiran; jedna potvrda u zagrebačkom ARJ. u Bugarina Pejkića vrijedi koliko i „mjehur od sapunice“ (v. JužslFil 5, 155). No ipak Grubor piše i ovako: „Sudeći po Homerovu ἀναρρήσεισαι ἐμελλε = imaše podići (Musić 56) i po našem: brz je Šarac, uteći mu šćaše (Maretić vel. gram. 624 „što je u prošlosti imalo biti ili se spremalo da bude“) čini se, da bismo zbiја s imperfektom *moraše* najlakše došli i do značenja *morati* (a pogotovu do oblika), ali je bez sumnje krivo: misliti, da je to jedini put, pa zato htjeti silom stvoriti analogijski oblik *moraše*, koji na cijelom području jezika (SHS) nigdje nije potvrđen“ (ovdje istaknuto; v. JužslFil 5, 155). Taj prigovor Gruborov, što imperfekta *moraše* ne nalazimo nigdje potvrđena, odbija Ramovš riječima: „Ta razlog se mi zdi ničeven; kajti, če bi samo na to, kar je zapisano, gradili svoja izvajanja, bi odpadla sploh vsakršna lingvistična rekonstrukcija in vendar noben lingvist ne bo trdil, da so jezikoslovne rekonstrukcije nasilnost. Na drugi strani pa vemo, da gre pravilno rekonstruirani obliki prav tolikšna verodostojnost kot sporočeni“ (v. ČJKZ 6, 265). Da u našem slučaju nemamo samo pravilno rekonstruiran oblik nego upravo dobro potvrđen oblik, vidjećemo malo dale, i zato je Ramovš, pošto je istakao neprilike u koje upada drukčije tumačenje, mogao završiti svoje raspravljānje ovako: „Moja razlaga „boleha“ sicer na tem, da impf. *moraše ni nikjer zapisan, vendar ima pred drugimi prednost umljivosti pomenskega prehoda *posse* > *debere*, ter se ne pregreši zoper temeljne glasoslovne, akcentske

in morfološke zakone; zato jo še danes vzdržujem“ (o. c. 267). Evo lijeka i Ramovševoj „umišljenoj“ bolesti.

Kad sam nekad prof. Musiću onako odgovorio, znao sam da je imperfekt *morah*, *moraše*... mj. *možah*, *možаше*... dobro potvrđen, a da to vide i drugi, evo nekoliko primjera iz 15 v., dakle, iz vremena prije najstarijih potvrda glagola *morati* 'debeo' (iz god. 1508): 1) ...ki... skuplja veliko blago ožuru i vsakim' zak(om)nom', kako *moraše* (u drugom rukopisu dodano: i nidgar se nasitati ne *moraše*). Strohal, Cvět vsake mudrosti. Zagreb 1916, str. 27 (glagoļ. rkp. 15 v.). — 2) ...posla ga na trg prodati nekoliko osal, ki v molstiri ne *morahu* rabotati ot starosti (o. c. 37). — 3) Ja Raden, va to vreme plovam v Lovrane, učinih moj tištament v dobroj pameti va to vreme, kada to dobro *morah* učiniti dobrovoljno... Šurmin, Hrv. spom. I, 108 (glagoļ. testament pisan 9 maja 1420,¹⁾ ali sačuvan u mladem prijepisu). — 4) A v' onom' ob'laku biše sv(ě)tlost' velika da ne *moraše* e č(lově)kь ot sv(ě)tlosti sgledati. Oxfordski rkp. 414 (iz prve polovine 15 v.) l. 29^b. — 5) I oni narodi přěd kimi ne *moraše* Zakhei Gospodina gledati, to běhu grěsi... Petrisov zb. (iz druge polovine 15 v.) l. 42^b. — 6) I běhu vali na nem' toliko veliki da ne *moraše* pred nimi viděti nebes'. Petrisov zb. l. 312^{a/b}. — 7) I on' ča koli *moraše* iměti ot svoega bogatastva od svojih' prihodišč', to vse ubozim razdavaše. Petrisov zb. l. 325^a. — 8) I pridě nose strělu Gabělovu, ku *moraše* ednem' vdarcem' tri tur'ne razvaliti. Kukuļevičev „Arkiv“ 9, 134 (tekst uzet iz Petrisova zb.). — 9) I ide na Ektora kraļa s velikim' kamenom', koga 14 junaki ne *morahu* dvignuti. Kukuļevičev „Arkiv“ 9, 129 (tekst uzet iz Petrisova zb.). — 10) ...nigdore mu ne dadiše za Boga almužtva, a sam ga ne umiše dobiti i ne *moraše* težati. Strohal, Čitanka... 1921, str. 149 (tekst iz glagoļ. rkp. 15 v.). — 11) I mnogi likari prihodeće ceļahu ga, i ne *moraše* ga nijedan' isceliti zemaļski likar. Žgombičev zb. l. 76^a (glagoļ. rkp. iz konca 15 v.). — 12) I kada ga gori dvigoše, oni priěše drugu ruku i tako ga raztegnuše, da se ono sveto telo razkorači, da vse kosti *morahu* se v nem' sačtati. Koluničev zb. 189 (glagoļ. rkp. iz god. 1486).²⁾

Pošto sam naveo ovih 12 potvrda, koje bih, kad bih htio, mogao i umnožiti, jasno je da se za moje tumačenje glagola *morati* ne može

1) U Šurmina je godina 1410 kriva.

2) U govoru naših kolonista u Južnoj Italiji čuje se još danas prema prezentu *morem* 'mogu' i impf. *mđreše* (*ně moreše*); u *moreše* je čitavo *more-* preneseno iz prezenta (v. Rešetar, D.e serbokroatischen Kolonien Süd.taliens. Wien 1911, stup. 221 i 237).

više reći da „operira s izmišljenim oblicima“.1) Ovi naši primjeri opravdavaju potpuno i Ramovševo tvrđenje da je impf. *morah* imao nekad i slovenski jezik, pa prema tome nema one smetnje poradi koje prof. Musić nije htio prihvatiti moje tumačenje, jer mu nije pristajalo i za slovenski jezik.

Kako je upotreba glagola *morati* na našoj jezičnoj teritoriji ograničena, i kako se *morati* govori s različnim akcentom, treba da nešto kažem i o jednom i drugom.

I Musić i Ramovš misle da se sh. *morati* razvilo samostalno, no Grubor hoće da se taj glagol izgradio u Sloveniji, i to najprije (pod utjecajem nemačkim!) u Koruškoj, otkud se raširio po ostaloj Sloveniji, iz Slovenije („u istom obliku, s istim akcentom: čak. *mōrān*, štok. *mōrām*“ protiv temeljnog oblika s akc. “) prešao u Hrvatsku, iz Hrvatske u Slavoniju, iz Slavonije u Vojvodinu (v. JužslFil 5, 156/7). I ovdje se ne mogu složiti s Gruborom.

Ramovš zna za čakavski akc. *mōrān* i *morān*, za prvi iz Beličeva opisa novljanskoga govora (v. Извѣстія отд. русск. яз. и слов. 14, 2, 246), a za drugi iz Kušarova opisa rapskoga govora (v. Rad 118, 43); Grubor operira samo čakavskim akcentom *mōrān* prema Beličevu opisu, a možda bi, da se obazreo i na drukčiji čakavski akcenat, došao i do drukčijeg rezultata. Biježević Belić akcenat *mōrān*, *mōrāš* itd. dodaje: „вѣроятно, заимствованная (ovdje istaknuto) глагольная ф.“ Da akcenat *mōrān* ne pristaje pravo u čakavski novljanski govor (zašto ne, kazaću malo poslije), nalazim i ja, te sam god. 1910 i 1927 zabilježio u Novome i akc. *mōrān*.²⁾ Akcenat prez. *mōrān*, inf. *mōrat*, ptc. *mōrāl* itd. posve je običan među čakavcima; potvrđuje ga i Fran Mikuličić u „Narodnim pripovijetkama... iz Primorja Hrvatskoga“ 1876, gdje nalazimo: 3. l. prez. *mōra* (= *mōrā*) 4, 6, 3. l. pl. *mōraju* (= *mōrajū*) 4, inf. *mōrat* (= *mōrat*) 3, ptc. *mōral* (= *mōrāl*) 1, 3, 4. Takav sam akcenat, t.j. *mōrān*, *mōrat* itd. zabilježio, osim u Novome, u Rijeci, Bakru, Hreljinu, Vrbniku, Dobriću i drugdje. Akcenat *mōrām*, *mōrati* itd., koji izilazi iz čakavskih potvrda, upravo i očekujemo prema akcentu imperfekta *mōrāh, *mōrāše itd. mjesto

1) Kad se razvio glagol *mora* i ‘debeo’, onda se morao gubiti i impf. *morah* u značenju „mogah“, ako se i nije izgubio odmah s pojavom toga glagola. Evo jedan primjer za *morah* ‘mogah’ poslije najstarije potvrde glagola *morati*; to je: ... niki govorahu, da se more odkupiti, niki, da ne, i ne *morahu* naiti graščika. Lopašić, Hrvatski urb. I, 86 (rkp. iz god. 1546).

2) Ipak treba da istaknem da je akcenat *mōrān* potvrđen i u Novljanima Ant. Mažuranića; u negovoj „Slovnici Hrvatskoj“² 1861, str. 131, nalazimo inf. *mōrati*.

*mðžāh itd. Prema akcentu imperfekta razumije se lako i slovenski akcenat *môram* mjesto *môram (sa *ô* mjesto *ó* kao i instr. sg. *kôžo* prema *kóža*), t.j. akcenat kakav je u tipu prez. *dêlam* prema čak. i štok. *dělām* (v. „Slavia“ 4, 145—7). Prema prezentu *mðrām* načiñen je u nas i inf. *mðrati* itd., a tako i u slovenskom jeziku *môrati* (mjesto *môrati) prema *môram*. Prema drukčije naglašenom imperfektu (*morāše*) mogao je po Ramovševu mišljeñu, postati i naš rapski akcenat *morān* (ja takav akcenat mogu potvrditi za Sv. Jelenu kod Crikvenice, Señ, otok Olib, Medulin u Istri i dr.) sa slovenskom paralelom *morām* (o. c.). Akcenat *mðrām* pored *morām* mogao bi se tumačiti i kakvom analogijom, na pr. akcenatskom dubletom kakva je *kôpām* i *kopām*, *ÿgrām* i *igrām* i dr. ili prema inf. *morāti* koji se nije poveo za akcentom prez. *mðrām*.

Za slovenski je akcenat *môram* rečeno da odgovara akcentu kao *dêlam* (inf. *dêlati*).¹⁾ Kako u čakavskom dijalektu prema slov. prez. *vîdim*, *prâvim*, *dêlam* imamo *vîdîn*, *prâvîn*, *dêlān*, to je posve u redu, što imamo i *mðrān* prema slov. *môran*, te baš poradi čakavskog akc. *mðrān* ne može biti nikakve sumñe da je čakavski glagol *mðrat* naša autohtona jezična građevina. Drukčije je u kajkavskom dijalektu. U ñemu ne nalazimo samo zajednički slovensko-čakavski akcenatski tip *sêd(n)em*, *gînem*, *rêžem*, nego i slovensko-kajkavski *vîdim*, *prâvim*, *dêlam*, pa je prema tome u ñemu prema očekivañu i *môram* (i prema prezentu i inf. *môrati*). Budući da u štokavskom dijalektu mjesto akcenta *mðrām* *mðrati* (ili *mòrām* *mòrati*), kako bismo očekivali prema čakavskom, nalazimo *môrām* *móراتi* (akc. kao *pîtām* *pîtati*), to mislim da je *morati* u štokavaca doista kajkavizam, ali ne slovenizam.

Vaillantovo mišljeñe da je *móراتi* iterativna građevina prema prezentskom *more-* kao *hódati*, *nósati*, slov. *bôdati* (v. RES 8, 302/3), ne možemo prihvatiti, jer u *morati* ne osjećamo nikakve iterativnosti i jer je *ô* štok. u *móراتi*, kako svjedoči i čakavsko *mðrat* (*morāt*), uneseno sa strane.

Ovim sam člankom, ako ništa više, pokazao da impf. *morah* „mogah“, iz koga izvodim glagol *morati* „debeo“, nije izmišljen, pa će se na tu čirñenicu *morati* obazirati i oni koji o postaću glagola *morati* ne misle kao ja.

Stjepan Ivšić (Zagreb)

¹⁾ Za *ô* (mjesto *ó*) u *môram* ispor. *ê* u *kmêtam* prema inf. *kmêtati*, ili prez. *skôdim* prema inf. *skôditi*, gdje imamo u koriñjenu starije *e* i *o*.

† u senjskom govoru.

Prema praslovenskom glasu *ě* stoji u južnom čakavskom govoru *i*, a u sjevernom u jednim slučajevima *i*, a u drugim *e*. To kolebanje kod sjevernih čakavaca vidimo već u čakavskim ispravama XIV i XV vijeka.

Različita su mišljenja naučenjaka, kako je došlo do te dvostruke zamjene glasa *ě* u čakavskom govoru.

Prof. Jagić u raspravi „Die Umlauterscheinungen bei den Vocalen *e*, *ě*, *!̇* in den slavischen Sprachen“ (Archiv für slav. Philologie VI str. 80) kaže da je običan izgovor prasl. *ě* u čakavskom govoru *i* (kratki ili dugi), ipak se nađe u najsjevernijem kutu čakavskoga govora (oko Rijeke i Senja) vrlo često *e*, kao i u susjednom kajkavskom. Budući da ne može biti sumnje da je izgovor glasa *i* od *ě* nastao od uskoga *é*, koji se sve više sužava, može se pomenuto kolebanje među *e* i *i* shvatiti tako, da su u sjeverno-čakavskom govoru, kao osobitost njegova, kod prijelaza iz *ě* u *i* ostali ostaci (residua) starijega izgovora *ě* kao *e*.

Prof. Rešetar u raspravi „Primorski lekcionari XV vijeka“ (Rad 134, str. 121—123) veli da je vrlo zamršeno pitanje, kako se imaju tumačiti rijetki ekavski oblici koji dolaze u dalmatinskim jezičnim spomenicima XV i XVI vijeka. On se ne slaže s prof. Kušarom, koji misli, da su primjeri gdje se u starijim čak. spomenicima i današnjim čak. govorima nalazi *e* za *ě* prešli u čakavštinu iz slovenskog jezika, nego su ekavski oblici u čakavaca tako stari i dosežu tako duboko na jug, da o kakvom uticaju slovenskoga jezika ne može biti govora. Ne može se naći pravi razlog, veli dalje Rešetar, kako se u starijim spomenicima čakavaca sjeverne Dalmacije, koji su sada čisti ikavci, sačuvao ekavski izgovor u nekim oblicima. Ni u drugim čakavskim govorima gdje se miješa *e* i *i* ne može se naći da u tom pogledu vlada kakav zakon, nije ga mogao naći ni Leskien za kra-

sički govor u Hrvatskom primorju, ni Strohal za govor riječke okoliće. Ne može se nego konstatirati, da se u nekim čakav. spomenicima i nekim sadašnjim čakav. govorima miješa *e* i *i*, pri čemu je u nekim slučajevima utvrđen jedan od ta dva glasa, a u drugim se opet obadva miješaju.

Prof. Jakubinski u raspravi „Die Vretretung des urslavischen *ě* im Čakavischen“ (Zeitschrift für slav. Philologie I 1925 str. 381) pobija Belićevu tvrdnju, koji u raspravi „Замѣтки по чакавскимъ говорамъ“ (Извѣстия XIV) zastupa mišljenje, da današnji glasovi *i*, *e*, koji stoje prema *ě*, dolaze miješanjem ekavštine i ikavštine. Jakubinski dokazuje, da je ova dvostruka zamjena glasa *ě* u čakav. govoru nastala po stalnom glasovnom zakonu. Glas *e* stoji pred tvrdim dentalima, a to su mu: t, d; s, z; l, n, r, iza kojih nije nepčani vokal ili nepčani konsonant, dok *i* stoji pred ostalim konsonantima (labijalima p, b, v, m; velarima k, g, h; palatalima č, ž, š; j, ĳ, ŋ; ć; i polupalatalnim dentalima tj. pred onim t, d; s, z; l, n, r, iza kojih je nepčani vokal) i na kraju riječi. Isti glasovni zakon dolazi i u poljskom jeziku za *ě*. Taj zakon glasi: glas *ě* prelazi ispred tvrdih dentala: t, d; s, z; ł, n, r u *ia* na pr. kwiat prema kwiecie, blady prema bledzić, miasto prema w mieście, gniazdo prema gnieźdźć, biały prema bielić, siano prema sienik, wiara prema wierzić; — dok pred ostalim konsonantima u *ie* na pr.: slepy, oslepić; trzeba, trzebić; dziewczka, dziewica; drzemać, brzemię; lek, leczyć; brzeg, bieżeć; grzech, grzeszyć. Wondrák (Vergleichende Slavische Grammatik I² str. 72) tumači po Ułaszynu ovaj poljski glasovni zakon; pa ako tumačenje toga zakona primijenimo na naš jezik, reći ćemo: kod izgovora glasa *i* više sudjeluje *prednji dio jezika*, nego kod izgovora *e*, zato radi lakšega izgovora stoji prema prasl. *ě* pred tvrdim dentalima glas *e* mjesto *i*, jer kod izgovora tih dentala sudjeluje mnogo vrh jezika. Jakubinski navodi primjere iz starih novljanskih isprava i iz današnjega novljanskoga govora, a ja ću ovdje navesti primjere iz starih senjskih isprava i iz današnjega senjskoga govora.

Iscrpla sam senjske isprave iz XV vijeka (1425—1496) pisane u originalu glagoljicom, što ih je za Jugoslavensku akademiju transkribovao prof. d-r Đuro Šurmin u ćirilicu i izdao pod natpisom „Hrvatski spomenici“ I sv. 1898. i to originalne br. 60, 90, 97, 138, 153, 191, 194, 199, 204, 207, 209, 221, 262, 263 samo kratki natpis br. 14 iz 14. vijeka (1330. jedna riječ: leta); kasniji prijepisi 80, 100, 223, 225, metnuti su u zagradu uglastu []. Citiram broj isprave (ne stranu).

I. Prema prasl. *ě* dolazi u tim ispravama *i*:

1. pred labijalima p, b, v, m: Stipanu 194, Stipan 199(2); — tri ždribi 153, 1 ždribi 153(2), potribe 191, 204, 221, potribe 221(2), potribovan 199(2), potribovasmo [225]; — driva 153; — nimaju 153, vrime 199, 263, [80(4)], vrimena 263, vrimenu 263, simo 262.
2. pred velarima: k, (g), h: vikuvečnim 90, vikuvičnim 138, niki [225], nikoie [80]; — razumih 262, grihov 263, grihe [100(2)], hotihu [80].
3. pred palatalima č, ć, š, (ž), j, j, (ń): vikuvičnim 138, vičnim [100(2)], v navičere 199, riči 199, od riči do riči [225]; — cić 153, 199(2), 207; biše 3 sg. 199; navišćujemo [80]; — imijući 262, imiite 90, 97; — v nedilu 194, [100(2)], odileno [225], Hrilani [80], Hrilanov [80], Hrilan [80], hrilinski [80].
4. pred t, d, s (z) l, n, (r) iza kojih je palatalni vokal: mozite 90, mliti 90, imiti 262, viditi 90, 97, 138, 194, 204, razviditi [80], prispiti 221, Litnića z Bužan 204, litine gs. 262, litinu 262, litih 194, pritelstvo 91, napride 138, sideći [80(3)]; — miseca 138, 199, [80, 100, 223], otili [225]; — pinez [223].
5. na kraju riječi: kadi 191, 199(3), 221[80], ni 3 sg. 199(3), ovdí 204, [80(2)], ondi [80], godi [80], gori [80].
6. u nastavcima: a) sasvim na kraju: dat. sg. a-dekl.: Eleni 97, kruni 191, strani 207, gospodi 207, k oktabi 221, općini 262, plemenšćini 207, Mikuli 262, k napravi 263; — lok. sg. a-dekl.: v Krbavi 199(2), v napuni 262; — lok. sg. o-dekl.: v Bakri 138, v Vinodoli 153, na Ospi 153, v kapituli 191, po zakoni 194, v kašteli 194, v seli 199, instrumenti 199, v mesti 207[80], v Zagrebi 262, v Kršti 262, na sviti 263, v gospodstvu [225]; — nom. duala: obi dvi strani kuntenti [100(2)]; — akuz. duala: ti pisani dvi (riči) 199; dat. sg. pron. dekl.: k sebi 207, 263; — b)-ih: lok. pl. o-dekl.: letih 97, 138, 204, 207, 209, 263, litih 194, v Botocihъ 153, malinih 90(2); — gen. pl. pron. dekl.: vsih 138, 153, 263(2), [80(2)], onih 221, 263, [80(3)]; — c)-im(ь), -imi: instr. sg. v'simъ 153(2), [100]; — dat. pl. vsim 90, 97, 138, 153, 204, 207, 263(4), [80, 225(2)], tim 138(2), 194, 207, 262, [0]; instr. pl.: s onimi 262.

II. Glas *e* stoji pred dentalima t, d; s, z; l, n, r, iza kojih je nepalatalan vokal: leta 14, 221, let 153, 191, 221, [100, 225(2)], leto [80], na Vetrnom dolci 153; — pred 90, 97, 138, 153(2), 194(4).

199(6), v sredu 199, svedoci 199, svedočastvo 209(2), 221(2), [80], svedočimo [80]; — cesarsku 199, mesto 204, 207, [80(4)], v mestu [80], mesta [80], hotesmo 263; — prez 90(2); — Belgrad 153, belgradski 204, Belgradac [80], imel 194, imela 263, 5 del 194, podelu 194, telove 194, hotel [100], hotela 207; — Dobrena [80]; — verovanje 153, 263, veru 191, [225], verovana 221, verno 221, [80(2), 225], veruvane [80(2)], uverovanom [80].

III. U složenicama s prefiksom *pre* stoji prema *ě* uvijek *e*: napisati [225], prepíše 191, preporučén 209, preporučéne 262, .prebivajućih 153, prebiva 199; — prekopiěti [225], prekopiah [80], — preslišati 90, prenesoh [80(2)], prešal 262. Jamačno radi diferencije od pri (пѣи) i sličnosti sa pred.

Glas *e* dolazi vrlo rijetko u nastavcima: dat. sg. gospode 209; lok. sg. o-dekl.: v H(ri)ste 153, 263, v meste 204, na zasudišće [80]; a-dekl.: po krivice 207.

U nekim riječima stoji pred: t, d, s, z, l, n, r, iza kojih je palatal *e* mjesto *i*: v let(ih) 90, letih 97, 138, 204, 207, 209, 263 prema leto [80]; otvetnica 263 prema otvet, — od besede do besede 191 prema beseda, a osim toga i ono je *-e* na kraju došlo analogijom; — v mesti 207 prema mesto 204; meseca 207, 209; — zvezde [80] prema zvezda; — telesne [100] prema telo; hrelinskoga [80], iz Hrelina [80] pored hrilinski [80]; imeli 207 prema imel 194; sedeli [80] prema sedel; oteli 194 prema hotel [100]; — Dobreniča 194 prema Dobrena [80] kolenšćin 207 prema koleno; Kresenić 207, od Dreveničan [80]; — mere 153 prema mera; verni [225], vernim 263 prema vera 191, veran; z Neverić 207.

Glas *e* dolazi još i u riječima: prileplnim [80], potrebuwane [80], videvši [80] prema videl; od Dreveničan [80]; — vekuvečnim 90 pored vikuvičnim 90, grešati [80].

U nekim riječima stoji pred tvrdim dentalima t, d; s, (z); l, n, (r) *i* mjesto *e*: svitlomu 191, svitloga [80], svitlosti [225] prema svitliti; svita (mundus) 262; — naprida 138, naprid 138 prema napride 138; svidoci 199(2); povidati 207 prema povij; zapovidamo 90, 138, zapovidasmo [80] prema zapovid-zapovidi; ispovidanih 263 prema ispovid-ispovidi; — nisu 209 prema nisi, ni; Krisinić 221; na mistu [80(2)]; — sinokošu 97, 153, [100], sinokoši 97 prema sinik.

U senjskim ispravama XV vijeka stoji, kako vidimo, prema prasl. *ě* pravilno *i* pred: labijalima 25 puta, velarima 10 puta, palatalima 21 put, polupalatalnim dentalima (t, d, s, z, l, n, r + palat.)

30 puta, na svršetku riječi 15 puta, u nastavcima 85 puta i to: -i 40, -ih 22, -im, -imi 23 puta.

U svemu stoji prema prasl. *ě* pravilno *i* u 186 slučajeva. Glas *e* stoji pravilno pred tvrdim dentalima 68 puta. To je pravilnih slučajeva 254.

Samo pred polupalatalnim i tvrdim dentalima stoji često nepravilno *e* ili *i*. Pred polupal. dentalima stoji *e* mjesto *i* 30 puta, u složenicama s prefiksom *pre* 12 puta, pred ostalim konsonantima 7 puta (od toga u originalnoj ispravi 2, a u prijepisima 5 puta), u nastavcima 6 puta. U svemu stoji prema prasl. *ě* *e* mjesto pravilnoga *i* u 55 slučajeva.

Pred tvrdim dentalima stoji *i* mjesto *e* u 20 slučajeva. Dakle nepravilnih slučajeva 75 prema 254 pravilna slučaja, ali su nepravilni pretežno izjednačivanje (47 sluč.). To je dakle okruglo uzevši 300 slučajeva bilo jasnih, a 30 nejasnih.

U današnjem senjskom govoru stoji: l. *i*:

1. pred labijalima p, b, v, m: līpīt, nalīpīt, oblīpīt, odlīpīt, zalīpīt, oblīpīvāt; oslīpīt, slīp, slipác, slipočà; cīpāt, iscīpāt, rascīpāt, iscīpkat, cīp, cīpļa, cipidlàka; polipšāt se, ulipšāt se, līp, līpši, lipotà, lipotīca, līpušast; crīp; rīpa; kripóst; kripkóst, kripłéne, kripak, krīpīt, okrīpīt, pokrīpīt; — trībīt, potřiba, potřiban; ždrībe; žlīb; hlīb, hlībac; — cīv, civčīca; crīvo, crīvca; divīca, divójka, divójčica, divičànski; līvāt, dolīvāt, nalīvāt, polīvāt, prolīvāt, razlīvāt, zalīvāt; lívi, lívo, nàlivo; izdīvāt, nadīvāt; pīvat, ispīvat, napīvat se, otpīvāt, piváč, pivačīca, pivác; zīvāt; — brīme; drimāt, zadrīmāt, driméz; nīm, Nimác, Nīmačka, nīmački, onīmīt; sīme; tīme, tīmenica; vrīme nēvrīme.
2. pred velarima k, g, h: līk, likarīja, likovīt; mlīkò, mlikár, mlikarīca; nīki; vīk, dovīk, ùvik; pīko, pòpīko; rīka; sīkal, sīkīra; — brīg; bubrīg; pobīgnut; snīg; — grīh, grihotà; mīh; smīh; orīh.
3. pred palatalima: č, č, š, ž, j, l, n, đ: sīčen; līčīt, izlīčīt, zalīčīt, līčeñe; prīčīt, prepřīčīt, zapřīčīt; mlšč, mlščan; rīč; — sīč, isīč, odsīč, nasič, posīč, presīč, rasīč; izbīč; sīčāt se; prolīče; srīca, srīčan; svīca, svičīca, svícīnak; vrīca, vrīčica; — grīšīt, grīšnik, grīšnica, grīšnički, bēzgrīšan; blīščīt; oplīšīvit, plīšīv; odrīšīt; mīšāt, izmīšāt, smīšāt, promīšāt, mīšeñe, mišīna; tīšīt; vīšāt, vīšala; vīška; čřīšīna; klīšca; obīšeñak;

olišňak; pišice; smišan; — nedija, pondijak; kudija; — mi-
nāt, izmiñivāt; stiñ; — vriđāt.

4. pred t, d; s, z; l, n, r iza kojih je palatal (u inf. je bio svršetak -ti u vrijeme prelaženja): donit, iznit; doprit, oprit se, poduprit; umrit, izumrit, pomrit; prostrit; mlit, samlit; dospit; plit; umit; bolit; cvilit; živit, doživit; grmit; gudit; kipit, iskipit, pokipit; gorit, izgorit, razgorit; letit, obletit, poletit; vidit, n navidit, obnevidit; ocutit; ogladnit; ozednit; zaze-
lenit se; sritit; sitit se, dositit se; svilit, osvilit, rasvilit, posvilit, zasvilit, presviti; pririt; ditē, ditešce, ditinski; ditelina; — cidit, iscidit, cidilo, cidijka; vridit, uvrilit; isповid, gs. isповidi, isповidnik; zapovid, gs. zapovidi; sridni; — misec, misecev, misečina; nesvist; bisnit, pobisnit; ist; misit, umisit; uzobisit se, obist; plisniv, uplisnit se; rastriznit, otriznit; ugnizdit se; bilit, obilit, pobilit; dilit, izdilit, nadilit; — pinit se, ispinit se; izminit, prominit; plinit, oplinit; — mirit, izmirit, odmirit; zvir, gs. zviri.
5. na svršetku riječi: doli, dvi, dvistō, kadī, gōri, nigdi.

II. Glas *e* stoji pred tvrdim dentalima t, d; s, z; l, n, r: cvēt, Cvēta, cvētat; (d)lētō; lēto, lētošni; rētko, nāretko; vētar; zavēt, zavětovat se; savětovat se, posavětovat se; drētva; — besēda; blēd, bleđočā; dēd, pradēd; obēd, obēdvat; rēdak; posēdat, sēdalo; srēdā; susēd, susēda, susēdastvo; prēd; — mēsto, namēsto; nevčsta; pesāk; tēsan, tēsto; — gnēzdō; rēzat; zvēzdā; želēzo; prēz; — bēl; cēl, celcāt; dēl, dēlo; strēlā; tēlo Tēlovo; zdēla — kolēno; cēnā; lēn, lenōst; sēno; venāc; — vēra, vēran.

III. U nekim riječima dolazi pred t, d; s, z; l, n, r iza kojih je palatal analogno *e*: lētni prema lēto; — problēdit, blēdi prema blēd; posēdit prema sēd; besēdit prema besēda; scdit, sēst, nasēst, posēst, usēst prema sēl sēla, sēdat sēdalo; namēstit, namēščāt prema mēsto; nevštica prema nevēsta; — izbēlit prema bēl; nastrelit prema strēlā; cēli prema cēl; — cenē prema cēnā; lēnit se, ulēnit se prema lēn.

U složenicama s *prek-* dolazi također *e* mjesto *i*: prēkčer, prēk-sutra, prēksinoć, prēklani.

Jakubinski drži, da *e* u *prek* stoji prema *pred* (isp. slov. predlani).

U složenicama s prefiksom *pre e* ostaje *i* pred velarima, labijalima, palatalima i polupal. dentalima: prekīpit, pregorit, pregovārāt, pregrādit, prehrānit, prehrañivāt; — prebolit; — pretēc, presić, prelīvāt, prenēst.

Na svršetku riječi: dōtle, pōtle, ōndē, ōvdē.

U nekim riječima dolazi pred tvrdim dentalima analogijom *i* mjesto *e*: svitlóst, svitlät prema svītlīt; ispovīdat, ispovidálnica prema īspovīd; vřidan prema vrīdīt; uīdät, ilo prema īst; ũvrīda prema uvrīdīt; — bīs, bisnočä prema bīsñīt; ðbistan prema ðbist; — bolīl, bolīla prema bolīt; cvīlīl, cvīlīla prema cvīlīt; dñnil, dñnila prema donīt; dospīl, dospīla prema dospīt; žīvīl, žīvīla prema žīvīt; gudīl, gūdīla prema gūdīt; kipīl, kīpīla prema kīpīt; gorīl, gorīla prema gorīt; letīl, letīla prema letīt; mlīl mlīla prema mlīt; vīdil, vīdila prema vīdit; ogladñīl, oglādñīla prema oglādñīt; ožedñīl, ožedñīla prema ožedñīt; osim toga dolazi *i* i u riječima: svidòk, svi-dočīt, posvidočīt; blīskat, blīsnut, blīsak, medvīd, sprfd.

Iz navedenih primjera se vidi, da u najviše slučajeva dolaze *e* i *i* nepravilno ispred polupalatalnih i tvrdih dentala.

Prema prasl. *ě* stoji dakle u današnjem senjskom govoru pravilno *i* pred: labijalima 27 puta (u 83 oblika), velarima 14 puta (u 24 oblika), palatalima 31 put (u 60 oblika), polupal. dentalima 50 puta (u 100 oblika), na svršetku riječi 6 puta. U svemu dakle dolazi *i* pravilno u 128 slučajeva (u 274 oblika).

Glas *e* dolazi pravilno pred tvrdim dentalima 38 puta (u 58 oblika). To je pravilnih slučajeva 166 (u 331 oblika).

Pred. polupal. dentalima dolazi *e* mjesto pravilnoga *i* 12 puta, na svršetku riječi 5, u složenicama s prefiksom *prek* -- 4, u složenicama s prefiksom *pre* 11 puta. U svemu dolazi *e* mjesto pravilnoga *i* u 32 slučaja (39 oblika). Mjesto *e* dolazi *i* pred tvrdim dentalima 24 puta (u 45 oblika).

Dakle nepravilnih slučajeva 54 (u 82 oblika) prema 166 pravilnih (u 331 obliku).

Ima vrlo malo razlika u jeziku između starih senjskih isprava i današnjega senjskoga govora. U ispravama stoji: Hrilan, Hrilanov, hrilinski — danas u senjskom govoru: Hreljin, Hreljani; ispr.: imiti 262, imiite 90, 97 — danas: imat, imate; litine 262, litinu 262 — letina; naprid 90 — naprvo; sideći [80] — sedeć; ovdı 204, ondi [80] — ovde, onde; svedoci 199, svedočastvo 209, svedočimo [80] — svidoci, svidočanstvo, svidočimo; sedeli [80] — sedili; hotel 100, hoteli 207, oteli 194 — til, tila, tili; meseca 207 — miseca; imel 194, imela 263, — imal, imala; prileplenim [80] — prilipljenim; vekuvečnim 90 pored običnijega vikuvičnim 90 — samo vikuvičnim; grešati [80] — grišiti.

I današnji se novljanski govor podudara sa senjskim, razlika ima vrlo malo. U Novome se govori pravilno sidñn- sidél — u Senju

sedín- sedíl; Novi: rižat, rižěn — Senj pravilno rižat i analogno tomu režen; N. strīlā — S. pravilno strēlā; N. pravilno dōvli, pōtli, dōtli, ondī, ovdī — S. dōvle, pōtle, ovdē, ondē; N. bēlīn — S. pravilno bīlin; N. pravilno mlél — S. mlfl.

Ja sam ovaj materijal senjskoga govora iznela da pokažem da on predstavlja vrlo slične odnose sa novljanskim govorom i da pružim nešto novog materijala koji zajedno sa drugom građom koja se još može pronaći posluži definitivnom rešavanju o ovom interesantnom pojavu.

Jelka Ivšić

1. Jedna stilistička primedba.

G. dr. Josip Pipenbacher dokazuje u „Glasniku Profesorskog društva“ X, sv. 10 (str. 700—701) da ne valja slovenački govoriti: „Spis je vratiti“ (= Spis treba vratiti) i ne: „Prošnje je vložiti“ (= Molbe treba uložiti, podneti), nego da se mora govoriti: „Spis je treba vratiti“ i „Prošnje je treba vložiti“. Mesto „pomniti je“, „pomisliti je“, „pričakovati je“, „upati je“ meće g. Pipenbacher: „pomniti je treba (se mora)“, „pričakujemo“, „pričakuje se“, „pričakovati se sme (mora)“ i slično.

Kad sam raspravu g. dr. Pipenbachera čitao, činilo mi se u prvom trenutku da ima pravo; a ipak sam bio iznenađen, jer se njegova tvrdnja kosi sa svakidanjem jezičnom ili govornom praksom. Na misao su mi dolazili svakidani izrazi kao: „Videti je zdrav (bolan)“; taj bismo izraz u slovenačkome čak preporučili mesto manje dobrog: „Izgleda zdrav (bolan)“ — a sad da bude najedanput zlo što je do sada vredelo kao vanredno dobro?

Setio sam se i poljskog izraza: „Widać, tak trzeba“ (= Videti je, da tako treba. Po svoj je prilici to nužno) i poljskog izraza: „Co tam u Was słychać?“¹⁾ (= Što se tamo kod Vas čuje? Šta je novo kod Vas)?

I počeo sam sumnjati o pravilnosti mišljenja g. Pipenbachera.

Već zato što držim da ne smemo suhoj doktrini davati prednosti pred živim pojavama jezika, iznosim ovde ove svoje primedbe.

Išao sam gledati u Pleteršnikov „Slovensko-nemški slovar“, pa onda i u Ivekovićev-Brozov „Rječnik hrvatskoga jezika“ da vidim, nema li glagol „jesam, jest (je)“ i značenja: „treba...“, „moguće je“.

Pleteršnik ima sub „biti, sam“, 5): „Ni slišati zvonova“ (= zvona), „man hört die Glocke nicht; ni bilo nič slišati, da bi bil prišel, es verlautete nichts von seiner Ankunft; — können, sollen, müssen; biti mi ni več doma, ich kann nicht mehr zuhause bleiben; že jih je bilo srečne in vesele videti, *Ravn.*, kaj mi je začeti? was soll ich thun?

¹⁾ „Widać“ i „słychać“ upotrebljavaju se samo u tim slučajevima mesto „widzieć“ i „słyszec“.

pretrpeti nam je, wir müssen es ertragen; stati nam bo pred božjim stolom“.

Što je dokumentirano takvim primerima, takvim popularnim izrazima, za koje možemo naći potvrde sigurno i kod najboljih pisaca, to ne možemo mi gramatičari držati za krivo. Da pišu „je“ sa infinitivom i „uzorni pisci i ljudi od nauke“, to priznaje i g. Pipenbacher, samo on hoće da ih popravi.

Već zato što mi se činjaše da se hrvatskosrpski ipak ne bi govorilo na pr.: „Videti je zdrav“ ili „Nije mi više kod kuće biti“, išao sam gledati i u Broza-Ivekovića te tamo (I, p. 62) sub „biti, budem“, II, 2. e) našao: „glagol *biti*, *jesam* u odregjenu obliku (ponajviše sa subjektom u dativu) s infinitivom drugoga glagola pokazuje, da treba, valja, mora se nešto učiniti ili dogoditi, a gdjekad i da se to može: Oh da *mi je vjenčati* gjevojkju. Npr. 92. Da *će mu biti* dugo čekati dokle... 171. Ako *bude* po redu *mrijeti*. Posl. 1. Zimnoj vedrini i ljetnoj oblačini *nije vjerovati*. 90. Jedan put *mi je umrijeti*. 111. Kad *je* vojsku *vojevati*. 117. Koga *je moliti*, *nije ga srditi*. 136. (pred tim: Koga valja moliti, ne valja ga srditi) itd.“ Neću da navedem svih primera iz Broza-Ivekovića, navešću samo još ova dva: „Što je Nenadović... ovako mislio, tome se *nije čuditi*. Sovj. 5... Kad *se nije bilo* ničemu *nadati*. Rim. 4. 18“.

Svi su ti srpski primeri iz *Vukovih* dela, dakle zaslužuju svu pažnju, a medju njima imamo i takve izraze kao: (u)mreti nam je, nije verovati, nije se čuditi, nije se nadati...

Pleteršnik i Broz-Iveković dakle pokazuju, da u jugoslovenskim govorima verbum „jesam, biti“ može značiti: treba, valja (mora [se]) odnosno: ne treba, nije moguće... — ono, što bi g. Pipenbacher hteo da izbací iz slovenačkog književnog jezika.

Ja bih rekao da je takvo izražavanje pojmova „necesse est“ baš vrlo staro, jer na pr. kod Slovenaca izraz „valja“ (valja) u tom smislu nije zgodan, a „moram“ nije vrlo star.

Moram se osvrnuti na razloge kojima je g. Pipenbacher dokazivao svoje mišljenje. Zapravo mu je jedini razlog za njegovu tvrdnju bilo to, što rečenice „Spis je vrniti!“ nije znao dobro da analizira. Ali takav razlog apsolutno ne vredi; ne možemo i ne smemo negirati fakata, zato što ne znamo s njima što da počnemo — ili pojedinci ili čak svi zajedno. Treba uzeti fakat kao fakat, u ovom slučaju, da „je“ znači: treba, valjda, mora se; uostalom analiza je onda vrlo laka stvar.

Usput navodi g. Pipenbacher i paralelnu nemačku rečenicu: „Das Schriftstück ist zu retournieren“. Utisak je kao da se radi o germanizmu,

Misli o germanizmu bi smetala već činjenica da se ona nemačka rečenica može metnuti i u plural: „Die Schriftstücke *sind* zu retourneren“, dok se slovenački nikako ne može reći: „Spisi so vrniti“. Poredba sa nemačkim jezikom u ovom slučaju ne dokazuje kao da bismo u izražavanju: „Spis je vrniti“ imali pred sobom nešto, što je sumnjivog tudjeg porekla, te da bismo zato od takva izražavanja morali zazirati, nego, obrnuto, ona dokazuje da se taj slovenački izraz baš *bitno* razlikuje od nemačkoga. U našem izražavanju reč „je“ (= *necesse est*) ostaje u singularu, jer je *rečenica* sama za se, glavna ili podređena rečenica. Nešto drugo je nemački: „...ist zu...“ ili latinski gerundivum.¹⁾

Svim time nisam još rekao šta mislim o prvobitnom upotrebljavanju glagola „biti, jesam“ u značenju: *necesse est* u slučajevima kao: čuditi se je, nadati se je, potrpeti je, misliti je... Nemački se za „misliti je...“ kaže: „Es ist anzunehmen, dass...“; „Kaj je tu početi? = was ist da anzufangen?“ ali nikako više, ako se dodaje lice (kod nas u 3. padežu): „Misliti nam je“: „wir müssen annehmen“; — „Kaj nam je tu početi?“: „was sollen wir da anfangen?“; — zato i (gl. gore): „Wir werden vor dem Richterstuhl Gottes stehen müssen“; — „Umreti nam je“: „wir müssen sterben“. U slučaju: „Nije se čuditi...“ može se nemački samo reći: „Man braucht sich nicht zu wundern...“ (Man kann sich nicht wundern).

Miklošić, Vgl. Gram. IV, 599—600, navodi slučajeve koji ovamo idu kod „dativa mit dem verbum jes“ ne samo iz novog slovenačkog i srpskog jezika (na pr. srpski: „da je meni leći pa umreti“, „da mi je smrti ne videti“ itd.²⁾ nego i iz staroslovenskoga: „bystъ vъzlešti jemu“, „semu bĕ sъbyti se“ (hoc fieri debuit) te grčki: οὐκ ἔστιν.

Kao što vidimo, stvar ide daleko izvan samo slovenačkog načina izražavanja.

Bitnost njezina nije u dativu nomina (pronomina) nego u značenju i upotrebljavanju pomoćnog glagola.

Pleteršnik navodi sub „videti“ primer: „uže je videti, uže se vidi“, es ist bereits hell; tu možemo još misliti, da je glagol „je“

¹⁾ Zato su, razume se, sasvim nemoguće ove rečenice, koje i g. Pipenbacher kao rdave navodi: „Določila so smisleno uporabljati“ (dobro: „Določila je...“), „Polabščina in slovinščina *ste* prištevati“ (dobro: „Polabščino in slovinščino *je*...“), „Skopuh ni niti hvaliti niti posmemati“ (dobro: „Skopuha ni...“). Krivo je (in čist germanizem) govoriti kao što se govori slovenački dialektički: Za čudit se je..., Za počt (počiti=puknuti), Ni za izdržat itd.

²⁾ Isp. i Maretičevu „Gramatiku i stilistiku itd.“ (1899), 542.

prvobitno značio: = moguće je (videti); slično možemo razumeti još Pleteršnikov primer: „videti mu je, da ni zdrav“¹⁾ i primer: „Mož je bolji, nego je videti...“ Baš sa glagolom „videti“ je glagol „je“, po značenju svome, često mogao doći u takvu vezu, zato je uz njega polako postajao tako rekuć nekakav adverbiale, te se je počelo govoriti ne samo: „Videti je zdrav“ (što se „videnja“ tiče, on je zdrav, čini se zdrav) nego i u pluralu: „Videti so zdravi“, slično: „Reč je videti lepa“ i „Reči so videti lepe“...

Vredno je pogledati i neke Pleteršnikove primere za glagol *slišati* (= čuti). Slučajevi: „Slišati je, da...“, „Ni še bilo slišati, da...“ jasni su, kao i slučajevi: „Nič ni bilo slišati“, „Mnogo je bilo slišati“.

Vrlo je karakteristično (i važno za prosuđivanje starosti i „slovenskosti“ tog izražavanja) da su se u poljskom jeziku baš u ovom značenju sačuvali do današnjih dana infinitivi: *widać* i *słychać*, dok tih glagola u drugim formama danas više nema.

Medjutim, namera mi nije bila, ići tako daleko; hteo sam samo da pokažem da stanje jezika našega, slovenačkog i hrvatskosrpskoga, kakav je on danas (kod najboljih pisaca i u našim prvim rečnicima i gramatikama), dozvoljava pisati: „Spis je vrniti“, „prošnje je vložiti“, „pomniti je itd.“.

Zlo je nepravilnost, a zlo je i doktrinarnost koja koči slobodu jezika.

Ljubljana, 8-I-1930.

Dr. Fr. Ilesić

2. Да ли „врбаски“ или „врбашки“?

У Вукову „Рјечнику“ (од године 1852) налази се географско име *Врбас* са два значења: 1) вода у Босни, 2) село у Бачкој. У њему нема пак *придева* ни за прво, а ни за друго значење и то је недостатак који још даје повода правописном колебању и поред „*Правописнога ујушства*“ од 15 јуна 1929.

Боравећи баш тога месеца јуна у Србобрану, видео сам успут и *Врбашке Салаше*. У ово име ушао је ето придев *врбашки*, који сам и после у разговору слушао, а употребио га је и србобрански професор Милан Ђ. *Пешировић* у расправи „*Одбрана и њад Србобрана 1848–1849 године*“ (Извештај Држ. вел. гимназије

¹⁾ Dativ „mu“ ima tu, razume se, drukčije značenje nego dativ u nekim od predašnjih naših primera.

за школску godinu 1928—1929). У њој се напомињу на пр. „врбашки друм“ и „врбашка страна“ (стр. 24), „врбашка посада“ (стр. 32), „врбашко-бечејски пут“ (стр. 39) и „врбашки шанчеви“ (стр. 41). А постоји и презиме *Врбашки*.

Тако гласи придев у Бачкој. А у Босни? По рекама су, осим једне, назване наше нове бановине, па тако је постао службени назив *Врбаска бановина*. Знајући за бачки придев „врбашки“, а и за неке друге што су тако постали и после их наводим, обратих се с молбом на директора д-ра Васу Глушца у Бањој Луци, да ми јави како се тамо говори. Одговорио је *да се каже врбаски*; а позвао се на прилог и адверб *џаски* према именици *џас*. Бањалучке новине „*Glas vrbaske banovine*“ примиле су тај придев¹⁾; а у божићном броју „Политике“ напротив читасмо да се Бања Лука отпре звала *Врбашки Град*.²⁾ И наш вредни писац Вејсил *Ђурчић*, објавио је год. 1910 у расправи „*Narodno ribarstvo u Bosni i Hercegovini*“ ову реченицу: *Пишкор* или *чигов* већином живи у ђоловима и у јарцима; али и у Сави, Матури и „*Врбашким водама*“ („Гласник зем. музеја у Бос. и Херц.“ за год. 1910, стр. 468). Придев „врбашки“ зацело је чуо он од рибара који су на Врбасу окукали. И тако је с ова два последња примера потпуно

1) Вук има у „Рјечнику“ речи: *Бајна Лука, бајнолучки* итд.; а у Броз-Ивековићеву „*Rječniku hrv. jezika*“ код придева *бајни* наведено је *Даничићево мишљење*, како многи пишу и говоре тако, јер не разумеју речи *бања*. Мени се пак врзе по глави да се некад и у том крају говорило као на пр. и данас око Загреба („*Dokle smrt življeje s kosum pe rožejje*“), па и Босни да се писало *јн = њ* и *јл = љ*, као на пр. фра Павле *Посиловић*; и тако да су се све до Вука сачувале у писању те речи. Иначе је једини *добри* придев за Бању Луку — *бањолучки*!

Уосталоме, види у овом другом „Рјечнику“ имена *Бањолучанин, Бањолучка* и исти придев *бањолучки*; а и да не ваља, писати: *из Бања Луке*, већ *из Бање Луке*. — То су трагови од писања страних новина које не знадоше наш језик ни *нагласак: Бãњã Лúќа*.

Знаменито је за ово име и мењање по падежима, и то што је заповедник бродске тврђаве *1766 године*, капетан Маријан *Терзић*, одговорио *Џомбеу*:

„Crn Arape Džombeg kapetanu,
Nisu došli Slavonci junaci,
Da s' mejdanom biele dane traju,
Već su došli Slavonci junaci,
Da na **Вајну** jurišaju **Луку**.”

(Ivan Martinović, „*Povjesne crtice o školstvu brodske pukovnije i brodskeg okrúžja*“, Zagreb 1912, str. 13).

2) И Вј. *Клаућ* истиче у „*Povjesti Hrvata*“ (I, 273) „*Vrbaški grad*“.

доказано да су *по народном говору* придеви за оба значења речи Врбас — *једнаки!*

А и Вјекослав Клаић у својој „Восни“ (стр. 179) напомиње: „По средовјечних споменицих стераху се 13—16 вијека у сјев. Босни између Сане и Укрине ове *жуџаније*: Санска, *Врбашка* и Глажка“. Па зашто од *Врбашке жуџаније* да буде сада *Врбаска бановина?*

У „Правопису *српскохрватског* књижевног језика“ од универз. професора д-ра А. *Белића* (II издање) стоји: „Два изједначена или једнака сугласника своде се у писању на један, сем два *јј*“. Као пример наведен је *руски* (рус-ски). Дакле је од два *с* постало једно: И према томе правилу сасвим је добро, кад се од *врбас-ски* пише *врбаски*.

Д-р. Драгутин *Боранић*, такођер универз. професор, написао је (као V издање) „*Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika*“ према „прописима Министарства просвјете“. За исто правило има он пример *виски* од *вис-ски* (*Вис* је острво у Далмацији); и уза последњу реч додао је у „Рјечнику“: *Вишанин, виски*. Д-р. А. Белић нема у „Регистру и речнику“ овога придева; а ја сам још у „*Glasniku dalmatinskom*“ за год. 1866 нашао придев *вишки*, на пр. „*вишки говор*“. Иначе је на гласу *вишко вино*.

Д-р. Боранић, дакако по истом правилу, пише *клиски, манђелоски* (за *Клис* и *Манђелос*). Стипан *Бановић* црта „*Sudbinu jedinoga svjedoka naše narodne epike i najkrvavije tvrđe na svijetu*“, па напомиње „капетана *клишкога* Петра Кружића“ и „*клишку* посаду“ („*Obzor*“, бр. 67 од 22 марта 1930)¹⁾; а *Манђелос* је мени тако рећи под носом, и сав околни део Срема не каже друкчије већ *манђелоски*. Познато ми је и презиме *Манђелоски*.

У „Рјечнику *hrv. ili srp. jezika*“ налази се пак *Брус — бруски*; а истакнут је и придев *купрешки*, који припада селима Купресу и Купрешу. Вук је додуше написао Купрез и Велес, али у „*Речнику мјеста*“ од 1925 године наводи се Купрес и Велес, па и придев *купрешки*. За Велес се пак каже да спада Општини *велечијој*, а срезу *велеском* (II део, стр. 53).

28 јуна 1930

у Срем. Митровици

Мојо Медић

пенз. глшн. директор

¹⁾ Тако се спомиње год 1614 *Теодор*, митрополит босански, *клишки* (*Клис* у Далмацији) и лички“ (м. *Грбић*, „*Карловачко Владичанство*“, књига прва, стр. 168).

Примедба уредништва. Ми смо радо пустили овај чланчић г. М. Медића не само због материјала који он садржи већ и због принципског питања које се њиме покреће. Истина, он не даје одговора на то питање, али се јасно види да би г. Медић желео, ма и по цену двојакних облика, да се не одбаци онај облик који у народу постоји.

Пре свега, да ли су облици *врбашки*, *велешки*, *вишки* и сл. правилни? Правилно је оно што народ употребљава. Ако он употребљава те облике, онда су они правилни. Није тешко објаснити како су постали. Истина од *Врбас*, *Велес*, *Вис* — правилни би придеви били *врбаски*, *велески*, *виски* (= *врбасьски = *врбасски = *врбаски*); али под утицајем аналогije именица Врбашанин, Врбашани, Врбашанка, Велешанин, Вишанин и сл. добили смо придевске облике *врбашки* итд. Питање је сада, да ли треба употребљавати *врбашки* или *врбаски*, јер се не може допустити да се оба облика употребљавају, ако једног од њих у народа дотичног краја нема.

Одговор на то питање може бити само један. Имена места, називи становника места и придеви од њих изведени *морају* се употребљавати онако како се употребљавају у месту којег се тичу. Од Сремске Митровице придев је *митровачки*, а не *митровички* како би требало, од Приштина — *приштински*, од *Скопје* — *скопски*; према томе, за она места у којима се у горњим придевима употребљава *ш* место *с* — треба употребљавати *ш*, и то га *мора* цео народ употребљавати. То је једино у духу савременог правописа нашег. Али се зато мора са поузданошћу утврдити како гласе придеви у дотичним местима или крајевима према народном изговору.

1. Фонолошка конференција у Прагу од 18 до 21 децембра 1930 год.

За време I конгреса словенских филолога у Прагу, октобра мес. 1928 год. (в. ЈФ VIII 167—8), појавио се „Прашки лингвистички кружок“ са својим тезама које су претстављале резултат његова рада од 1926—1929 год. У исто су се време јавиле две књиге радова Кружека (*Travaux du cercle linguistique de Prague* 1 1929, 2 1929.¹⁾ На конгресу се није могло дискутовати о многобројним питањима која су била покренута у тезама Кружека; али је цео покрет симпатично примљен. Донета је резолуција у којој се препоручивао рад појединаца у оном правцу који је од његових чланова предлаган, али се ипак истицало да општи принципи овог правца имају тек да се разраде.

Сада је, у горње дане, по иницијативи Кружека сазвата конференција лингвиста за које се држало да са симпатијом прате овај покрет.

¹⁾ Прва књига има споредан наслов: *Mélanges linguistiques dédiés au Premier congrès des philologues slaves*. Ова књига садржи прво тезе које је Конгресу предложио Прашки лингвистички кружок (7—29). Прва је група теза: *Problèmes de méthode découlant de la conception de la langue comme système et importance de ladite conception pour les langues slaves*. Ове су расправе у тој књизи саопштене: B. Trnka, *Méthode de comparaison analytique et grammairre comparée historique* (33—38); N. Trubetzkoy, *Zur allgemeinen Theorie der phonologischen Vokalsysteme* (39—67); V. Mathesius, *La structure phonologique du lexique du tchèque moderne* (67—84); N. S. Troubetzkoy, *Sur la „morphologie“* (85—88); S. Karcevskij, *Du dualisme asymétrique du signe linguistique* (88—93); F. Slotty, *Wortart und Wortsinn* (93—106); Bohuslav Havránek, *Influence de la fonction de la langue littéraire sur la structure phonologique et grammaticale du tchèque littéraire* (106—120); Jan Mukařovský, *Rapports de la ligne phonique avec l'ordre des mots dans les vers tchèques* (121—139); N. N. Durnovo, *Sur le problème du vieux slave* (139—145); P. N. Savickij, *Les problèmes de la géographie linguistique du point de vue du géographe* (145—156); Louis Brun, *Contribution à l'étude de la traduction* (156—199); Miloš Weingart, *Étude du langage parlé suivi du point de vue musical avec considération particulière du tchèque* (170—242). На крају су извештаји о раду Кружека (242—244). У другој је књизи свега једна расправа: Roman Jakobson, *Remarques sur l'évolution phonologique du russe comparé à celle des autres langues slaves* (1—115).

Седнице су одржане у новој згради универзитета (Филозофског факултета) у Прагу. У седницама су одржала предавања и учествовала у дискусијама ова г.г.: *Д. Чижевски* (из Фрајбурга), *К. Билер* (из Беча), *Х. Улашин* (из Познања), *В. Дорошевски* (из Варшаве), *Н. Трубецкој* (из Беча), *А. В. De Groot* (из Амстердама), *В. Матезијус* (из Прага), *Б. Трнка* (из Прага), *А. Сомерфелш* (из Осла), *Р. Јакопсон* (из Прага), *А. Белић* (из Београда), *С. Карцевски* (из Женева), *Х. Бекер* (из Лајпцига), *С. Романски* (из Софије), *Б. Хавранек* (из Брна), *Ј. Мукаржовски* (из Прага), *К. Нич* (из Кракова) и др.

Ако оставимо двојицу психолога г.г. Билера и Чишевског, сви су остали припадали лингвистици различних група индоевропских језика и истакли су се досада својим лингвистичким радом. Нарочито су били активни: Н. Трубецкој и Р. Јакопсон. Они су душа Прашкога кружека и руководиоци његовим радом.

Као што се види већ по називу овог састанка, њему је у основици „фонема“. Сва су предавања била посвећена фонологији или улози звука у различним деловима говора. Да би се та улога могла прецизирати, било је предложено да се прими и терминологија ове гране лингвистичке, а тако исто и транскрипција њена коју је Кружек разрадио.

Нема никакве сумње да је и једно и друго потребно; али да то буде, потребно је да се сви учесници сложе у елементима ове нове лингвистичке дисциплине коју њени претставници толико желе да одвоје од осталих лингвистичких грана. У различним предавањима, која су том приликом одржана,¹⁾ исказивана су мишљен а

¹⁾ Поменућу само важнија: Х. Улашин: *Phonem und Morphonem*, В. Дорошевски, *Sur la définition du phonème*, Н. Трубецкој, *Zur allgemeinen Theorie der phonologischen Systeme*, А. В. Де Грут, *Phonologische und andere Lautsysteme*, В. Матезијус, *Belastungs- und Kombinationsfähigkeit der Phoneme*, Б. Трнка, *Ueber die Homonymie*, А. Сомерфет, *Sur l'importance générale de la syllabe*, Н. Трубецкој, *Einige morphonologische Fragen*, Р. Јакопсон, *Die Betonung und ihre Rolle in der Wort- und Syntagmaphonologie*, А. Белић, *Sur l'accent du mot et de la phrase*, С. Карцевски, *Sur la structure phonologique de la phrase*, Н. Трубецкој, *Phonologie und Sprachgeographie*, Р. Јакопсон, *Ueber die phonologischen Sprachverbände*, Х. Бекер, *Einzellaut und Sprachsystem nach Beobachtungen in Dialekt und Umgangssprache*, Р. Јакопсон, *Prinzipien der historischen Phonologie*, С. Романски, *Lautwandel und Lautgesetz*, Б. Хавранек, *Adaptation der phonologischen Systeme in den Schriftsprachen*, Ј. Макаржовски, *La phonologie de la langue poétique*, А. В. Де Грут, *Phonologisches System, Rhythmus und Ausdruck*.

о фонеме, њеној функцији и њеном значају, са врло различних тачака гледишта. Мишљења су се често додиривала, каткада и потпуно поклапала; али до пуне једнодушности у свима основним питањима није се дошло.

Али то не значи да се ова конференција разишла без икаквих резултата. Напротив. И они који су раније били мање посвећени у ова питања видели су да у овом покрету има много корисног, да се неки лингвистички појави у њему оштрије и прецизније дефинишу. Зато је једногласно одлучено да се оснује фонолошко друштво у Прагу које ће, продужујући досадашњи научни правац Кружека, још више развити рад на утврђивању принципа и описивању, са фонолошке стране, нових језика. Н. Трубецкој одређен је да на II-ом лингвистичком интернационалном конгресу у Женеви (августа месеца ове године) реферише о раду Прашке фонолошке конференције.

Морам нарочито истаћи двојство које је на овој конференцији опажено. С једне стране, стајао је Прашки лингвистички кружок, а, с друге, остала господа која су са своје тачке гледишта гледала на поједина питања. Каткада је изгледало (на пр. у питању фонеме и морфонеме) да ће се доћи до јединства погледа; али се после утврђивало, готово увек, да има још питања која их деле. Прашки лингвистички кружок, који је већ израдио за себе и извесне врсте идеологију у овом правцу и терминологију, није могао увек да да довољно образложених тумачења извесних појава који су се јављали у вези са другим, тако да се видело да има у овом правцу још много штошта да се доради, да се докраја испита.

Утврдило се јасно да је овај покрет у вези са учењима Пољака Бодуена де Куртене, Француза Фердинанда де Сосира и женевске школе која се под његовим окриљем развила. Али, како по свему изгледа, фонологија у оном осветљењу које јој дају Трубецкој и Јакопсон, а нарочито Трубецкој, заузима према њима самосталнији положај.

У том осветљењу све је у језику чврсто повезано у један систем, тако да, када се један елемент тога система помери, помера се и сам систем. Као да су његови претставници вољни да процесима који се у потстви одигравају и које је данашња лингвистика само делимично откривала — открију у целини.

Нема никакве сумње да је језик чврста целина. Али уколико се ми бавимо језиком као предметом наших проучавања утолико

можемо ићи само за оним манифестацијама које у језику добивају видљивог израза. Ја се лично бојим да је овај покрет прешао те границе и да је пришао генерализацијама пре него што је имао довољно аналитички несумњиво утврђених факата. То осећање морало је бити и у других, када нису сматрали да је време да се прими предложена терминологија која би претпостављала слагање са свима дефиницијама које су у основици предложених термина.

И сада се може рећи за овај покрет као и за све друге који су му претходили или који ће за њим доћи: у дефиницијама језичким може бити и сме бити само оно што истиче из језичких појава, из језика. Докле и овај покрет буде на томе терену, он ће остајати лингвистичка дисциплина; иначе ће отићи у област науке која са њом непосредне везе нема.

Према томе, докле се буде, на основу стварних процеса, говорило о могућности или вероватноћи извесних односа у језику, дотле смо на тврдом терену, макар који пут давали и очигледно погрешно решење. Али чим пређемо на земљиште уверења, вере и осећања, тада и најлепша и најтачнија решења могу нас одвести у заблуде.

Ја сматрам да системи о којима се стално говори у овој грани лингвистике треба да буду крајњи резултати истраживања различних језика у овом правцу, а не основна поставка од које се полази. Ако нешто у језику постоји, оно се мора јавити, ма у коме људском језику, као појав обележен у спољашњим знацима; сви могућни спољашњи знаци и откривају унутрашње процесе који се доцније могу свести и у извесне системе.

Не устајући *in concreto* ни против једног објашњења или тврђења која су изнесена у поменутиим Траваux или која су на конференцији изношена од стране претставника Кружека, ја морам учинити једну примедбу његовој методологији. Сувише је било свугде синтезе и апстракција место анализе и дедукције. Било је потребно *веровајши* у какав основни поглед, па да извођења буду јасна. Нешто као у вишој математици, са том разликом што је овде тешко било верификовати резултате који се у њој могу верификовати. С друге стране, и нова терминологија, која не стоји довољно у вези са досадашњом, отежавала је брза споразумевања; она је каткада ишла у сувишне детаље који су такође отежавали њену лаку употребу.

Али, и поред свега тога, у оштроумним констатацијама, комбинацијама и конструкцијама многе г.г. много је било тачног и зна-

чајног. Даље верификовање и разрада ових проблема показале шта ће се и од онога што изгледа мање привлачно и мање поуздано — моћи примити.

Ова је конференција, заузимањем проф. В. Матезијуса, била одлично организована. Сви су чланови учествовали у целом раду, на свима предавањима, и у свима дискусијама. Састанак се претворио у пријатељске разговоре и дискусије свих присутних о проблемима који су изнесени. Да се знало да ће ова конференција имати овако радни карактер, било би боље да је одређено само неколико основних питања о којима би се говорило. Овако предавања пријављена са различних страна, без везе са овим основним питањима, одузимала су време и прекидала каткада дискусију пре него што се долазило до резултата.

Ми се надамо да ће на II-ом интернационалном лингвистичком конгресу много штошта што на овој конференцији није до краја доведено моћи бити поново узето у претрес.

Мени је особито мило што на овоме месту могу изразити захвалност на пријатељском пријему и изваредном гостољубљу које је цео приређивачки одбор, на челу са г. В. Матезијусом, показивао свима члановима за време целог трајања конференције.

Београд, јануара 1931.

А. Белић

2. Г. Антоан Меје у Београду.

На повратку из Атине и Цариграда, 12 маја о. г., г. А. Меје, познати научник француски и сарадник нашег часописа, задржао се у Београду 12 и 13 маја и 13 маја у 6¼ час. по подне одржао је у свечаној сали Старог универзитета предавање о језику и цивилизацији. Пре него што је отпочео предавање, г. Меје је био од многобројне публике топло поздрављен. Публици је претставио г. Мејеа проф. А. Белић овим речима :

„Мени као претседнику Лингвистичког друштва и члану Француског института у Београду пала је у део част да поздравим уваженог професора, великог научника и ретког госта нашег г. Антоана Меје.

Мени је особито мило што у њему имам у исто време да поздравим и првог лингвисту данашње Француске и неуморног испитивача — поред других индоевропских језика — и свих словенских језика.

Од студентске клупе, од првих дана мојих научних испитивања до данашњег дана — а то је већ преко тридесет година — стално ми је пред очима име духовитог и даровитог испитивача, који је својим радовима ефективно пунио Мемоаре Лингвистичког друштва у Паризу, а који готово сâм и дан данашњи испуњује његов познати Билтен. Његова проницљивост, изванредна радна снага и врло широко научно интересовање успели су да обухвате тако широке просторе наше науке да нема готово ниједног кутка њена у који његово око није загледало. Његова продуктивност, спојена са уверењем да је научник дужан да изнесе што брже резултате до којих долази, других испитивача ради и ради што успешнијег развитка науке, учинила је да се његова научна мисао стално јавља на странама научних издања и часописа, стално развија и подмлађује. Он је увек међу вођама наше науке. Он прати и најстарије и најмлађе покрете, прима научне сугестије са свих страна, и са своје стране диже свакога ко има научне способности. У својим многобројним расправама даје научним питањима, под призмом свога многогодишњег искуства и великог знања, карактер који одговора њихову стварном и правом значају. Тако је он увек у средини научног вртлога, у оној великој радионици људског знања која ствара развитак научне мисли.

Иако је значај рада проф. Мејеа врло велики за теориску или принципску страну лингвистике, за све њене нове правце научних испитивања, којих је он један од највећих пионера и један од његових најобјективнијих оцењивача, ипак је његов значај специјално за испитивање словенских језика - нарочито велики. Он је један од ретких слависта-индоевропеиста.

Једно од првих његових испитивања тиче се свих словенских језика: о постанку живогa словенског рода (посебних облика за жива бића у словенским језицима); затим иду две књиге његових прилога етимологији и речнику старословенског језика, а после стални прилози свима словенским језицима које проф. Меје није стизао да дâ у засебним књигама, већ их је објављивао, како их је писао, у различним часописима. И тај се велики рад завршио књигом проф. Мејеа о прасловенском језику, *Le slave comtun*, у којој је овај необични француски научник покушао да нацрта слику језика којим су говорили Словени онда када су били у заједници, када међу њима још није било разлике. Та књига претставља почетни моменат у развоју свих словенских језика, па и нашег међу њима.

После рата ствара се у Француској славистички покрет. Отварају се катедре за словенске језике и књижевности. Интерес који се некада ограничавао руским језиком шири се и на западнословенске језике и на јужнословенске. Шаљу се млади научници да на лицу места проуче словенске језике и народе. И као природан завршетак тога полета у славистичким студијама јавља се у Паризу Institut d'études slaves. Ernest Denis, Haummant, Eisenmann, A. Mazon, P. Boyer, Vaillant и Tesnière, — читава група старијих и млађих купи се око њега и бира за директора тога Института г. Meillet. Отпочиње жив рад у њему. Покреће се славистички часопис *Revue des études slaves*, од којих је досада изашло 10 књига са врло богатом и разноврсном садржином. Издаје се неколико серија одличних књига: словенских граматика, приручника, засебних испитивања не само француских научника него и научника словенских. Једном речју, отвара се ново средиште за проучавање језика, књижевности, историје и старина словенских под непосредним вођством проф. Меје. Ја Вам нећу наводити засебна дела која је тај Институт издао, ни друге моменте из његова рада, али морам истаћи да је велика заслуга за многостраност и планомерност тога рада на првом месту проф. Мејеа и његова помоћника проф. Мазона.

Мени је мило што ми се дала прилика да бар са неколико речи окарактеришем овај рад, који је тако блиско везан са г. Мејеом, а који се продужава у миру и тишини великим и благородним напорима оне групе људи која је око њега сакупљена и која заслужује пуно признање наше науке и искрену захвалност нашег народа.

Monsieur le professeur et mon cher et éminent Collègue,

Je sais bien que les quelques mots que Vous avez entendus n'ont pas pu mettre en évidence, devant notre public, l'oeuvre scientifique énorme que Vous avez accomplie. Pour lui donner une idée nette de ce qu'elle représente je dirai en un mot: Partout, dans le vaste domaine de notre science, où les voies sont frayées et claires, on voit toujours les traces de votre travail et de votre esprit.

Mais ce n'est pas pour Vous dire des éloges, dont Vous n'avez aucun besoin, que j'ai pris la parole en votre belle langue. Ce n'est que pour Vous prouver — au nom de l'Académie royale serbe, dont Vous êtes membre correspondant, au nom de notre Université, dont Vous êtes docteur honoris causa, au nom de l'Institut français de Belgrade, dont Vous êtes membre de direction, au nom de la Société

lingvistique de Belgrade, dont Vous êtes le patron spirituel et enfin au nom de Vos nombreux amis et admirateurs, — de vous prouver et de vous dire toute notre reconnaissance pour Votre résolution spontanée de donner à notre public l'occasion de Vous voir dans cette maison, de Vous entendre et de Vous saluer.

Пошто је захвалио публици на срдачном пријему, пошто је изнео у врло ласкавим речима велики полет у развиту који је констатовао међу оним стањем које је затекао у Београду 1921 и које је сада видео, и, најзад, пошто је изјавио захвалност своје старом пријатељу и колеги г. А. Белићу, г. Меје је, у популарном облику, изнео своје мисли о ширењу језика из једног културног центра на околне народе.

Као знак ширења културе г. Меје сматра азбуку. Посматрајући културну историју истока, он наводи да је вавилонска култура још дуго времена после своје пропасти зрачила у клинастој азбуци која се задржала још у држави Дарија и Ксеркса. Затим кинеска азбука шири се далеко на крајњем истоку обухватајући и Кореју, Индокину и Јапан. Али централно место у овим културним утицајима заузима стара Грчка која, преузевши азбуку од Феничана и преудесивши је за себе, управо додавши знаке за вокале, предала ју је Римљанима, а после тога и целом културном свету.

Г. Меје види главне услове ширења грчког утицаја у интелектуалном карактеру те културе. Осећања су индивидуална, а мисао је општа, интернационална. Само онај језик и она култура која може да се ослободи онога што јој припада као индивидуалност — може рачунати на шири круг утицаја. Прелазећи тако од ранијих култура на француски језик и француску културу, он мисли да француски језик осваја свет све више баш због унутрашњег интелектуалног карактера свог. Добри француски писци, ствараоци француског језика, трудили су се да искажу оно што је опште човечанско и што је ослобођено од уских националних примеса. У томе он види и услов његовог даљег распрострањења.

На завршетку говорник је био бурно поздрављен.

Истога дана Француски институт у Београду приредио је вечеру у част гђе и гна А. Мејеа на којој је било око 30 званица са послаником Француске г. Даром. Говорило се у здравицама, углавном, о раду поменутог Института и о потреби што ужих и чвршћих веза међу њим и Институтом словенским у Паризу. Говорили су гг. Меје, П. Поповић, Дар, Ибровац и Масе. Сутра дан изјутра г. Меје је отпутовао за Загреб.

3. Јозеф Зубати. (1855—1931)

21 марта о. г. чешка наука је изгубила једнога од својих најугледнијих претставника. Чешка филологија и лингвистика изгубила је свога вођу. Јозеф Зубати постигао је за свог дугог живота својим радом на науци оно што скоро по неком правилу прати све људе од науке: био је професор универзитета (на катедри за староиндиску филологију и упоредну граматику) и дошао је до ректорске части, био је члан многих научних институција и дочекао је да добије толико уобичајено признање једним јубиларним зборником (MNHMA, Праг 1926, 498 стр. где је и библиографија његових радова), да најзад свој трудољубиви живот заврши као претседник Чешке академије наука и уметности. Од 1926 год. био је члан С.К.Академије. Зубати претставља једног од класичних примера научника који је, више својим способностима него кроз школу и научне центре, дошао до угледа у научном свету и. дакако, у својој отаџбини. Зубати се родио, школовао, професоровао и умро у Прагу. Као и толики његови земљаци, имао је дара за музику коју је убрзо напустио и оставио способнијему својем другу и пријатељу Ант. Дворжаку да стиче светску славу. Зубати је пошао оним другим путем, другом одликом свога бића: одао се проучавању лингвистичких проблема. Догодило се само оно што карактерише његову националну средину, а то је: изванредно интересовање за различита језичка питања. То је само по себи, готово аутоматски, Зубатог учинило једним од најрепрезентативнијих људи Чехословачке, ма да је он сам од природе био тих и повучен научни радник. Да ли на око ситан, расцепкан, незаобљен облик његових иначе многобројних радова, или можда сама наука која свугде није толико популарна, име проф. Зубатог није широко познато у оноликој мери колико је уствари тај човек својим радом заслужио. Свакако је пут којим је тај заслужни човек тихо пошао на раскрсници музике и филологије тежак и нераван, али је Зубати стекао највеће почести од родољубиве средине у којој је живео. Зубатог је у претседништву Академије наследио познати у свету музичар Ј. Б. Ферстер. Тако је згодно спојена једна истинска вредност и ауторитет са неопходном широм популарношћу.

Радови проф. Зубатог по разноврсности научних интереса, по свестраној обради могу да служе као обрасци упоредних

језичких студија. Наоружан широким знањем класичких језика и нарочито савршеним познавањем староиндиске филологије, а уз то и ретким познавањем балтиских језика, особито летског, који је учинио неопходним за индоевропску упоредну граматику, Зубати је почео објављивати лингвистичке радове у тридесетој години, у доба када је човек, углавном, већ формиран (Připona partic. perf. act. LF 12, 1885). Отада се наставља дугачак низ најразноврснијих чланака, оригиналних и рецензија и библиографских прегледа, по свима чешким научним часописима и зборницима, неким од којих је био и главни покретач: *Věstník-y slov. filol.* 1901—2, *Sborník-y' filol.* 1910, и познатом популарном часопису *Naše řeč* 1917. Сарађивао је у немачким лингвистичким органима, као што су Кунов *Zeitschrift* и *Indogerm. Forschungen*, и разуме се Јагићев *Archiv*. Али за разлику од тадањих младограматичара (пре 40 година) Зубати својим филолошким и практичним познавањем језика уноси, нарочито у етимолошким студијама, више системе, објективне вероватноће, мање реконструисаних облика, али више пажње и поверења семантичком развоју речи, у сталној вези са психологијом језичких појава. Тиме он, природно, ограничава апсолутну вредност гласовних закона. Своје погледе на упоредне језичке студије изложио је у једној од већих расправа: *Srovnávací skladba jazyků ievr. Věstn. ČAkad.* 1901 с. 505—32. Индоевропски језик, учи Зубати, није ни издалека тако израђен, богат облицима, као што је то најстарији претставник иевр. групе староиндиски језик. Облици нису били израђени и савршени, готови, семантички одређени. Пуно разумевања и критицизма унео је Зубати у област иевр. синтаксе. Одбацује одвећ упрошћену, једнолику дефиницију реченице, дели реченице на интерјекциске и номиналне или реченице без глагола и вербалне (*RoczSl II* 1909 с. 1—21 у рецензији Вондракове *VglGr II* и у *LF XLIII* 1916 с. 430 у реценз. латинске синтаксе проф. Јирањи-а). Проф. Травничек, који иде стопама свога учитеља, у својој најновјој књизи *Neslovesné věty v češtině*, најзнатнијој примени назора проф. Зубатог, овако, углавном, формулише његову науку: нема сумње да је првенствени задатак дати исцрпан опис реченице, а не неку дефиницију на основу непотпуног материјала, а с обзиром на логичку и психолошку страну њену. Граматика се мора држати, пре свега, формалне, речима исказане, стране, мора сматрати реченицу као граматички облик. У чланку о једној нарочитој употреби замен. *an, on* *LF XXXVI* 1909 Зубати доказује интерјекциски

карактер средњег рода код показних заменица. По речима проф. Травничека, то је највеће лингвистичко откриће новијег времена, јер отвара поглед на развитак безбројно много језичких појава, специјално реченице (I. с. 5 и 10).

Ретку научну акрибију и још ређе дубоко познавање језика одају нам етимолошка тумачења, разасута по свим могућим часописима и у скупном облику у седам свезака *Sborn Filol* 1910—22. Ту је јасно дошла до изражаја лингвистичка метода проф. Зубатог. Око тумачења појединих речи гомила се маса факата из целокупног подручја простране науке о језику. Као толике друге компаратисте и Зубати је специјално испитивао речничку грађу свога матерњег језика, да у популарно-научном часопису *Naše řeč* пође трагом својих многобројних и угледних претходника који су стајали на бранику чистоће чешког језика.

Испунио је једну дужност коју је сјајно документовао Гебауер својом огромном историском граматиком чешког језика. Материјал је био ту и темељи су били стављени. Ваљало је зидати даље. Зубати је постао први неимар. Сваки комад грађе он је гладио, брусио и одређивао му право место. И оставио је зграду бохемистике недограђену, али је дао план по коме ће добри мајстори моћи с успехом наставити посао на њену изграђивању.

П. Ђ.

КРИТИКА

1. — MIECZYŚLAW MAŁECKI, Przegląd słowiańskich gwar Istriji (z 6 mapami). W Krakowie 1930. 160. 8°. Изашло у издањима Пољске академије наука као 17 књ. Prace Komisji językowej.

Мечислав Малецки велики део свога рада последњих година посветио је проучавању чакавских говора наших. У овоме је часопису већ било говора о његову „цакавизму“, а у овој књизи ја говорим о још неким студијама његовим из исте области. Али највећи и најопширнији његов рад је — овај преглед словенских истарских говора. Како је Малецки узео да испита све словенске говоре Истре, како је данас тешко проучавати те дијалекте и како су и досад истарски говори били мало проучени, несумњиво ће његова књига учинити услугу нашој науци. Већ по досадашњим радовима његовим, познато је да је Малецки озбиљан и савестан испитивач. Он је пробавио на овим испитивањима 128 дана, више од четири месеца, у пет екскурзија. Па ипак могу рећи да овај рад још увек претставља само *увод* у испитивање истарских говора. Али то не смањује нимало вредност његову, већ показује само колико су сложени послови ове врсте и колико траже дубокога познавања предмета; то тако исто не смањује корист коју он може донети нашој науци.

Цео садржај књиге изнео је у осам глава и у додатку. 1. Уводне напомене; 2. главне дијалекатске групе; 3. чакавска група; 4. словеначка група; 5. група чакавско-словеначка; 6. група штокавска; 7. говори штокавско-чакавски; 8. историја колонизације Истре и подела њених дијалеката. У додатку износи укратко поделу истарских говора; табелу граматичких црта; фонетичку транскрипцију; граматичку терминологију и њене скраћенице; објашњење карата; регистар граматичких и речничких црта и регистар места.

Већ се из овога краткога навођења садржине види и богатство грађом и многостраност ове књиге.

Први одељак, који је могао бити знатно краћи, врло је прегледно и живо написан. Ту се дотиче Малецки досадашњих студија о говорима Истре. Њих нема много. Али међу њима има и слабих. Нарочито је слаб рад Р. Строчала о речком говору.

Са колико је мало озбиљности Р. Строхал радио те послове, види се баш добро из тога његовог рада, иако то М. не износи. Он је на пр. у свима парадигмама глагола просто ставио акценте које је утврдио према Вукову речнику (иако о томе не говори!), а не према ономе како се на Реци изговара.

Малецки је сматрао да му је задатак да размакне оквир испитивања истарских дијалеката, који је обележен досадашњим научним радом, и на остале истарске говоре. Досада се највећа пажња поклањала чакавским екавским говорима, јер се веровало да ће се ту наћи много архаизама; а М. жели да распростре своја испитивања и на словеначке и штокавске говоре. Он обилази, са великим тешкоћама, велики број села, тако да би му лакше било да поброји где није био него где је све био и нада се да ће моћи удубити и рељефније претставити и оне говоре који су досада испитивани. Иако сматра да му је најкраћи и најповршније израђен део о словеначким истарским говорима, ипак очекује да и нова испитивања неће много изменити ону слику истарских дијалеката коју он даје.

Затим врло опширно говори о своме методу рада и нарочито истиче добре стране испитивања у овим крајевима помоћу питања. Интересантна је и жалосна слика културних прилика Истре која излази из његовог објективног описа. За испитивање су му били најбољи људи до 18 година и преко 65; јер први нису посећивали народну школу, а за време детињства других — тих школа није ни било. „На целом простору — вели он — нема ни једне ни словеначке ни хрватске школе, већ само школе талијанске (т. ј. такве у којима је једини језик на којем се предаје — талијански)“.¹⁾

Али и поред свега овога, осећа се утицај књижевног језика, нарочито код Словенаца, затим и чакаваца; најмање код штокаваца (Морлака). Уопште из излагања Малецкога добија се утисак јаке италијанизације нашег живља која се врши свима средствима која стоје једној непријатељској према становништву државној власти на расположењу. Али, као и увек и свугде, сеоско становништво, већ пробуђена свест народна, и поред спољашње италијанизације, чува свој језик и своју народност, бар у већини случајева. Уосталом познато је како се дуго чувају и само острвца другог језика у туђој средини; овде је то утолико оправданије што се један крај народног насеља свом ширином својом наставља на велико залеђе истог језика и народности.

¹⁾ Стр. 15.

Најзад он говори и о значају занимања за чување језичких црта у Истри. Ту нарочито истиче Ћиће који су својим занимањем (сточарством и производом ћумура и катрана) упућени на стална путовања.

Једна је од најважнијих глава у овој књизи — друга, у којој се говори о главним дијалекатским групама у Истри. Малецки констатује, као што је било и досад познато, да у Истри има тројакних основних говора: штокавских, чакавских и словеначких; затим има њихових мешавина: чакавско-словеначке и штокавско-чакавске; говора који би претстављали штокавско-словеначку мешавину — нема (21). То је и сасвим природно, пошто су штокавски и словеначки дијалекат дошли у Истри сувише касно у непосредни додир (45).

Пошто се задржао на досадашњем утврђивању чакавских особина уопште, Малецки утврђује *шеснаесѝ* црта (23—24) које претстављају обичне чакавске особине према штокавским особинама и испитује, колико се простиру те особине према штокавским говорима у Истри. Малецки је овде за одређивање најопштијег односа, да ли су неки говори штокавски или чакавски, употребио методу изоглоса.

Уопште узевши, ја мислим да је и овај одељак нешто про- странији него што би требало да је; али је основни поглед Малецког — тачан, да у основици говора о којима говори имамо посла са штокавском или са чакавском основицом; али је за мене велико питање, да ли су се чакавизми који су се развили у штокавским говорима Истре — развили у Истри или су донесени из њихове раније постојбине, Далмације. Овом методом — на то се не може добити одговор. Ове црте Малецки узима као основне за своју карактеристику: 1) акцентуација; 2) замена прасловенског *d'* (*dj*); 3) замена прасл. *stj* (*skj*); 4) замена прасл. *zdj*; 5) *čr-*; 6) прасл. *t'* (*tj*, *kt'*); 7) *-tǝj-*; 8) *x*; 9) *-l* (-l, отпадање; 10) *vǝ*; 11) наст. декл.; 12) погодб. нач. са *bin*; 13) конструкција *lepe mesta*; 14) *kuću se vidi*; 15) употреба перф. през. у значењу футура; 16) *ča*, *žac̣*; *kī*; *sākī*.

Ја мислим да је Малецки за свој посао могао да изостави без икаквог уштрба неке од ових црта. Прво — акценат; он не даје прави критериј за одвајање ових говора; јер и у неким чакавским говорима може бити пренесен, а и у многим чакавским говорима не разликује се ' од $\sim$; најзад, и бележења Малецког нису у том правцу увек поуздана. Затим група једанаеста —

наставци дефлекције — могла је овде изостати. Истина је да чакавски дијалекти готово увек имају старе наставке; али има и штокавских архаичних дијалеката, баш по Босни, Херцеговини и Далмацији, са старим наставцима; према томе, и то није сигуран критериј. Тако исто ја не бих узео ни 12, ни 13, ни 14, ни 15 особину у овај списак. Јер иако је *bin*, *biš*, *bimo*, *bite* несумњиво чакавска особина, ипак има чакавских дијалеката (особито на југоистоку) који имају *bih*, *bismo*, *biste*; то исто вреди и за *lepe mesta*: иако је врло типично за северозападне чакавске дијалекте, ипак на југоистоку има дијалеката и без те особине. Конструкција *kuća se vidi* није тако типична за чакавски дијалекат по пореклу (ја мислим да је туђег порекла). Употреба перф. презента у значењу футура ретка је особина уопште у данашњем чакавском дијалекту: њу је потиснуо футур са *ću*.

Остале су црте могле корисно послужити. И шта је Малецки нашао? 1) поред *dj > j* у чак., словеначкој и чакавско-словеначкој групи, Мал. налази *j* искључиво у неким шток. говорима (између Мирне и Рокаве), али поред *j* може се у истом дијалекту јавити *ž* или *d'* или *dž* (очекивали бисмо пре *dž*, исп. ниже), као што је најчешће у јужном и југозападном делу шток. истарског говора. Малецки даје овакво правило: или штокавски дијалекат има само *j* (као и чакавски) или се у њему јављају све поменуте нијансе. Он наводи примере из Продола, Вабриге и Ференција (28). Нема никакве сумње да су поменуте три нијансе — штокавског порекла и поуздано је да се свODE првобитно на засебне различне говоре. 2) У чак. и чакавско-словеначкој групи *stj* (*skj*) даје *št'*; у штокавској групи се јавља у делу северне групе такође *št'*, односно *šč* или — што је особина дела јужне и југозападне групе — поред *šč* и *št*. Развитак је у штокавској групи једнообразан — или имамо оно што и у чакавском, и тада се употребљава искључиво та црта, или су црте помешане. И овде је тешко говорити о томе шта припада чакавском дијалекту, а шта припада штокавском, зато што икавски говори имају и *šč* и *št* од старина. Према томе, строго узевши, само је *št'* чакавско, а *šč* или *šč* или *št* — штокавско. За мешавину тих црта вреди исто што и за прву тачку. 3) У групи чакавској, чакавско-словеначкој и словеначкој место *ždj* (*žgj*) јавља се *žj*; у шток. или *žj* или *žd*; мешавине нема. Ја бих овде у истарском и штокавским говорима очекивао и *ždž*; али таквих случајева М. није забележио. 4) У групи чак., чак.—слов. и словеначкој употребљава се *čr-*; у шток.

или *čr-* (северни део) или *čr-: cr-* (у јужној групи). 5) У чак. групи и чак.-словеначкој *tj* (*kt'*) даје *t'*; у штокавској групи се јавља или *t'* или *ć* или *č* (тада се и етим. *č* изговара тако, тј. као *č*). Противно горњим случајевима — у овом случају се увек јавља само по једна нијанса; оне се никад не мешају. Мени то изгледа невероватно. 6) У чак. групи место *-tʃj-* (тј. *tʃj*) имамо *tj* и *t'*; у шток. говорима *lišt'e*, одн. *lišće* или *lišče*. 7) Сугл. *x* или остаје увек и у шток. и чак. говорима или се губи само у лос. plur. код имен. (*po seli*). Напоменућу само да је ово губљење, вероватно, морфолошког порекла. Оно се находило у XVI—XVII у неким далматинским говорима. На пр. код Бараковића је увек тако. 8) Сугл. *-l* или остаје у чак. говорима или се губи са дуљењем самогласника. У ћићким чакавским говорима прелази — као у бузетској и словеначкој групи — у *-ц* или *w*. На целом терену штокавских говора *-l > -ja*; како се то *-ja* јавља и код именица и придева (*Rapavěja, vèseja*), и поред тога што у њима има и *rèkã, mǔga*, Малецки сматра да је *-l > -ja* појав фонетски. Овоме се могу учинити многе примедбе. Прво, јављање *ja* није непознато и чакавским дијалектима; међутим оно је обично нарочито у штокавским икавским говорима (а има га и у другим) Далмације, Лике и Крбаве. Друго, у обема говорним групама оно је морфолошког порекла. Чак. говори губљењем *-l* и дуљењем вокала (*rèkal > rèkã, mǔgal > mǔgã*) давали су могућности да се схвати *-ã: -la, -lo* као наст. партиципа и да се пренесе и на друге глаголе (отуда *nosija: nosila*); тиме се објашњава и чување *rèkã* и употреба *nosìjã* у истим говорима; у шток. говорима *mǔgal > mǔgao > mǔgã* (контракцијом), *rèkal > rèkao > rèkã*; све је остало даље као и у чакавском, само што се мора претпоставити да су облици типа *nosìo: nosìla* према *rèkã* замењени облицима *nosìja* (првобитно *nosìjã*): *nosìla*. Напоменућу само да замена *-l* — гласовном групом *ja* код именица и придева претставља пренос везе *-l = jã* која је добивена код партиципа када се наст. *ã: la* почео осећати као наставак у говорима који су имали у партиципу *-l* или *-o*, тако да се свугде где је стајало *-l* могло употребити *ja*. Одатле се види да се са горњим тврђењима М. не могу сложити (исп. о овим питањима последњи нут код Г. Ружичића, ЈФ IX 80—83). Према томе, *ja* је по пореклу и чакавска и штокавска особина. 9) Истина је да је једна од основних разлика између чакавског и штокавског дијалекта начин на који се замењује *vʒ/b-* у почетку речи у отвореном слогу; али баш у далматинским чакавским говорима доста је ра-

спрострањено и *и* (и то релативно рано) м. *иъ-*, тако да и у овом случају, иако је *и* штокавска црта, не знамо како је она овде добивена (да ли из искључиво штокавских говора или и из чакавских који су имали ту црту). 10) Најзад, интересантно је да место чак. *ča, žâč, nâč* и сл. у шток. говорима имамо *ča*, али *zašto, našto* и сл. *kî, kâ, kô* јавља се на простору свих говора, а према *sâki, sâkâ* чак. говора — јавља се *svâki* у шток. (код Малецког *vsâki* свакако случајном омашком).

И тако, шта нам даје овај преглед црта који дискутује Малецки на стр. 32—33? Он вели да ипак по основици може назвати све ове дијалекте штокавским, и поред неких чакавизама који су обухватили целу област.

Мени на основу материјала Малецког није то баш толико јасно. Прво, код њега се издвајају цртама својим северношток. говори, у којима има знатно више чакавизама него у јужноштокавским. Друго, шта претстављају јужноштокавски говори по својој типу, и то ми није сасвим јасно. Може ли се уопште о њима говорити као о целини. Али о свему томе исп. ниже.

Малецки посвећује затим пажњу односу словеначких говоре према чакавским и штокавским (стр. 33—44). За тај део свога испитивања М. је имао врло мало претходних радова; зато му је он задао великих тешкоћа. Он долази до несумњиво тачног закључка да је стварање чакавско-словеначких говора резултат врло старог суседства тих говора у Истри; међутим разлика између штокавских и словеначких говора зато је оштра, што је њихово суседство у Истри скорашње; на исти се начин објашњава и већа речничка сродност централних чакавских говора са словеначким неголи либурниских чакавских говора са њима. Први су од најстаријих времена у Истри, а други су новијег датума.

Мање је јасно одређен однос штокавско-чакавски. У сваком случају, тај се однос није развио тек на терену Истре; несумњиво су различни далматински говори донели већ у Истру помешане особине. Уосталом, развитак чакавских црта у Истри није резултат само односа штокавских говора према староистарским чакавским говорима, него свакако и према чакавским далматинским говорима који су, у мањој маси, могли доћи у Истру и ту се међу штокавским икавским говорима населити.

У III^{хој} глави, чакавска група (48—82), даје М. највише и најисцрпније грађе. Он чешиће истиче да је то могао учинити за

овај део истарских говора што је имао доста упутстава и наговештаја у ранијој литератури.

Он даје границе чакавском говору (48—49). Према подацима које сам ја у једном свом извештају објавио и према подацима једне рукописне дијалектолошке карте, коју ми је пре извесног броја година г. Рибарић показао, а које сам главне границе ја прибележио, мислим да је граница дата, углавном, добро.

Затим (49—53 стр.) М. даје у 18 тачака чакавске особине које су заједничке свим истарским говорима. Иако су ово другоредне особине, како вели и сам М., ја бих се задржао само на 1, 2, 6, 9, 10, 13 и 14, јер се њима одређује однос према винодолским чакавским дијалектима и острвским¹⁾; остале су особине општечакавског карактера. Затим износи седамнаест особина на основу којих групише све чакавске дијалекте у ове четири групе: 1) либурниски говор, 2) централни говор (са типовима: а) жмињско-пазинским, б) лабинским, в) болунским), 3) ћепишки говор, 4) ћишки (са муњским типом и говором Скаданшчине).

Према досадашњим испитивањима овде нема много новог: и ја сам одређивао либурниски тип засебно према средњеистарским чакавским говорима; средњеистарски сам дијалекат ја одређивао као три дијалекта: а) дијалекат Пазина, Жмиња и др. места, б) дијалекат Шкопљака и Репенде; в) α) светонедељски тип и β) светоивањски говорни тип.

Малецки је, у ствари, додао само болунски тип; сем тога узео је и ћишки говор који није улазио у моја испитивања (в. Годишњак XXVI 234 и даље). Али Малецки је поменуте типове друкчије груписао, као што ћемо видети.

Прво се задржава на либурниском говору, којег је границу (исп. код мене од стр. 225—226) и карактеристику, наравно, у сасвим општим цртама дао. Прави значај овог архаичног говора из тога се прегледа слабо види. На пр. разлика у чувању наст. меких и тврдих наставака код именица у многим случајевима: у *gen. sing. sestri', ženi'* и сл. (не како чешће пише г. М. *sestri, ženi* и сл.), али *decê, Marijê, dev'ice; ženi'* и сл. *pot. pl.*, али *naránče, đfce* и сл. М. наводи само део ове карактеристике. Затим је ваљало истаћи извесне особине код акцената (код придева и другде) које су тако типичне за либурниски говор. У са-

¹⁾ На ситнијим замеркама које би се могле учинити овом прегледу — ја се нећу задржавати.

мим примерима има несигурности у бележењу акцената (исп. *stírat* м. *stìrat*, *zěmja* м. *zemjā*, *z mánun* м. *z mǎnūn*, *žéjan* м. *žējan*, *pčeli* м. *pčēli*, *jěčmik* м. *jěčmīk*, *prijél* м. *prījēl*, *žēt* м. *žēt* и сл.), од чега ће један део бити и штампарске грешке. Главни закључак (стр. 59) о вези либурнских говора са винодолским сасвим је тачан.

Даље разматра М. централне говоре, у којима види три типа: жмињско-пазински, лабински и болунски тип. Оно што он даје на овоме месту више су напомене о овим говорима неголи право испитивање о њима; називи које он даје више су називи географски, да се покаже где има сличнога говора, неголи да се баш оштро оцртају дијалекатски типови. Напоменућу само да сам ја нашао јужно од Лабина — према замени *ǝ* и *ǝ̇* сличан тип жмињско-пазинскоме говору, што на својој карти Малецки не обележава, већ продужава и на југ лабински тип. Можда би ипак било најбоље овде разликовати свега два говора: један са заменом *ǝ*:*ǝ̇* у *uo*:*o* у свима категоријама и други са њиховом заменом у те гласове само у извесним категоријама. И овде има у бележењу и гласовних и акценатских особина доста несигурног (*mǝála*, *livo*, *zǝ́é*, *vikopât*, *vibrât*, *céston* и сл.).

Што се тиче старог односа основице ових говора према словеначком — за мене је јасно да је овај дијалекат био некада на северу Истре; али о овоме, а тако исто и о другим питањима ових говора, имаћу прилике да говорим на другом месту.

Мислим да је М. ипак добро учинио што је издвојио из остале групе централних говора ћепићи говор (мој светоивањски). Истина је да се тај говор налази на земљишту екавских средњеистарских говора, али је тако исто поуздано да је он по пореклу екавско-икавски говор друге врсте. Као што сам и ја претпоставио (ор. cit. 242—3), М. тачно види да се овај екавско-икавски говор увукао у територију другог говора и да има сличности са сличним говором на Гробнику и другде по Винодолу и на о. Крку; али то не значи да су претставници тог говора одатле и дошли, већ оданде одакле је потекла струја која је делимично захватила и Винодол и Крк.

Затим се Малецки задржава на ћићком чакавском дијалекту. Како сам нисам испитивао те говоре, ипак поредећи њихово пружање са бележењем њихова пружања на карти г. Рибарићевој, ја бих рекао да су границе и ћићког чакавског дијалекта и ћићког штокавског говора добро одређене. Малецки је из групе

ћићко-чакавске узео да опише говор двају места: Малог Муна и Скаданчине, којих се говор утолико разликује што је први без великих утицаја словеначког језика, док су у другом ти утицаји велики; иначе и у другим местима овог дијалекта има разлика на којима се М. није могао задржавати. У основици свих ових говора види М., свакако правилно, тип чакавских дијалеката сличан или идентичан ћепићком говору; али то не значи да су претставници ћепићког говора заузели и ћићку висораван (то и М. не претпоставља), већ су се оба доселила из истих крајева (М. свраћа пажњу нарочито на румунска насеља која се налазе у близини и једног и другог и која, евентуално, могу указивати на заједницу или сличност раније постојбине).

После групе словеначке, којој Малецки посвећује само неколико страна (од 83—90), и чакавско-словеначке (90—101), он се задржава нарочито на штокавској групи у Истри. Поменућу само да се границе ових дијалеката код Малецког и Рибарића слажу, тако да је вероватно и она код М. добро одређена. Колико су мени црте прелазног, словеначко-чакавског говора познате (Малецки разликује два типа: бузетски и ћићки), сматрам да с правом М. види у њему преовлађивање словеначких црта над чакавским.

Један од важних одељака књиге М. јесте о штокавским говорима у Истри и чакавско-штокавским (VI 102—114, VII 115—124); нарочито је пажљиво разрађен последњи.

Штокавски дијалекти заузимају на северу једно острвце између ћићких чакавских говора и чакавско-кајкавских. Те говоре назива он ћићким штокавским типом. Затим се штокавски говори налазе на западу Истре, јужно од Мирне до западне границе средњеистарских чакавских говора и продужавају се у јужној Истри јужно од јужне границе средњеистарских чакавских говора, па на исток све до Рашког залива.

За цео тај простор дао је М. водњански тип, перојски (црногорски) и ћићки. Како перојски тип чини, мање или више, целину за себе, а ћићки је на северу географски одвојен од осталих штокавских говора, то за цео југ Истре и запад остаје нам водњански тип као један једини. То је несумњиво недовољно. У своме већ помињатом извештају, којему је циљ био да само наговести говорне типове на које сам на свом, релативно кратком, путовању у Истри наилазио, ја сам поменуо премантурски говорни тип јужне Истре, који је друкчији него водњански (исп. у њему

ђ и ћ, *-jū-* = *ћ*, *cīj* = *шћ*, и сл., док водњански тип има ту: *ж* : *џ*, *ч*, *jū*, *шū* и сл.); али ја мислим да ту има и других типова. Дешавало ми се да чујем људе из тих крајева у језику којих је било много више чакавских елемената него што је у водњанском типу или канфанарском, који ја у свом извештају помињем. Сем тога, из северозападног дела тих говора готово и немамо података сем оних општих напомена које даје о њима М. на стр. 25 и даље. Ћићки тип, који износи у два говора М. (стр. 108—111), претставља, и поред извесних заједничких црта, и знатне разлике: дански је дијалекат више штокавски (дакле, штокавско-чакавски), а трстенички је више чакавски (дакле, чакавско-штокавски); отуда излази, по моме мишљењу, да је ваљало раздвојити та два говора или, ако се желело да се изнесу у једној групи, онда би било правилније ставити их у групу штокавско-чакавску. Најзад, на перојском говору нећу се задржавати; само ћу приметити да би многе примере (и овог и осталих говора) у акценатском правцу ваљало подврћи ревизији (као *nā trpezu*, *ū crkvu*, *st'ári*, *ne zn' n*, *bío*, *pečú*, *réči* и сл.).

Између Рокаве и Мирне, и нешто јужније од ове, и чакавскословеначком дијалекатском групом на истоку и северу — пружају се различни смешани и прелазни дијалекти. Малецки одређује три типа: мотовунски, каштелирски и бујски, али се по томе што мора по негде да допусти и подгрупе, са различним преовлађивањем штокавског или чакавског елемента, јасно види да и овде има више типова, само их је доста тешко одредити. И овде као и у ћићкој штокавској групи М. је био принуђен да узме географски моменат као полазну тачку. Изгледа да је најинтересантнији каштелирски дијалекат у којем има $q > o$; то би био остатак од ранијег говора (који је у вези са чакавско-словеначким мешовитим говором на истоку) који је овде био потиснут од штокавско-икавског дијалекта водњанског типа.

Најзад, као последњу главу даје М. историју колонизације Истре у вези са дијалекатским груписањем (125—143). Ослањајући се на податке Скјавуција, Бенусија и др. он даје преглед колонизације Истре. Главни део Истре, који је добио данашње штокавске дијалекте (и штокавско-чакавске) насељен је од поч. XVI до средине XVII в. углавном становништвом северозападне Далмације између Задра (на стр. 136 м. *Kotor* треба *Kotar*, управо *Kotari*) и Шибеника. Отуда је велика уједначеност водњанског типа; али их има и из других крајева (на пр. Перој су населили Црногорци из Црмнице 1657 год.).

За екавско-икавски ћепићки тип М. није могао тачно утврдити када је насељен.

Сем тога М. наводи и етнографски моменат и његово слагање у извесним случајевима са језичким. Наравно, у овом правцу могло би се навести и других факата, али и ово што је М. навео добро је да упути на испитивања те врсте.

Ово је садржина књиге Малецкога. Ја сам се задржао само на најважнијим моментима њеним. Како ја имам и свога материјала, који сам скупио на својим екскурзијама по Истри, могао сам на више места попунити излагање М. Али је мени овог пута стало само да оценим научни напор младог пољског лингвисте на проучавању дијалеката нашег језика.

Малецки се трудио да уђе у суштину дијалеката Истре и да их претсави на карти. Иако, по суштини, за нас нема сасвим нових ствари код њега, ипак је Малецки знатно *проширио* наша знања о говорима Истре. Када се зна како је тешко данас вршити испитивања у тој нашој покрајини, чиме се вероватно тумачи и по која непоузданост у бележењу језичких факата, онда морамо двојном бити захвални М. на његову труду. Истина, да се могадне наша наука свестрано користити материјалом ових говора, да се могу удубити питања и о постанку многих црта њихових и да се њихов материјал може унети у систематику факата нашег језика, потребна су нова, још исцрпнија испитивања. Али докле се то не уради, ова ће књига корисно послужити и за познавање ових говора по општим особинама њиховим и као увод у њихово даље проучавање.

А. Белић

2. — MIECZYŚLAW MAŁECKI, O podział gwar Krku (z m a r ą). Prace filologiczne XIV (1929) 563—581.

Малецки у овоме раду свом, осврћући се на досадашњу литературу о крчким говорима, покушава да дâ свој поглед на њихово груписање. Како су пре његова рада изашла испитивања Мајерова, о којима ниже говорим, то и он износи своје образложено неслагање са њима и даје принципске примедбе о томе како је ваљало поделити чакавске дијалекте овог острва.

Одмах ћу рећи да је после Мајерова рада, овај радић пољског младог лингвисте — пријатно изненађење. Иако се са по нечим у њему ја не слажем, иако има ствари, па и материјала, који још није довољно поуздано утврђен, могу рећи да је ово трезвен рад.

Ово, наравно, још није дефинитивно испитивање ових говора. Иако ће груписање крчких говора радом Малецкога, после негативног рада Мајерова, бити покренуто унапред, не може се рећи да је само испитивање ових говора стављено дефинитивно на чврсту базу. Малецки је само паметно пробрао извесне особине тих говора, трезвено их је продискутовао и дао је оно што *ше црше* заиста значе. Међутим за право груписање тих говора и за сасвим правилан суд о њима, потребно их је из основа проучити. А то ипак и Малецки није учинио. Он своје испитивање не сматра ни сам ни за исцрпно ни за последњу реч о овим говорима (579—580); али ипак мисли да главне резултате његове и нова испитивања неће изменити, него ће их још више утврдити. То је опет друго питање.

Први се бавио питањем о говорима о. Крка Иван Милчетић (исп. његову Чакавштину Кварнерских отока Rad CXXI 92—131 и Оток Крк, Vjesnik hrv. arh. društva VI 20 и д.). Он је сам био из Дубашнице (из села Милчетића) родом и познавао је практички говоре свога острва. У првом је делу свом делио све говоре на три групе: 1) Врбник и Омишаљ, 2) Добрињ и 3) Дубашницу, Башку, Пунат и Пољица. Он је сматрао да је најстарија прва група и да је она (због *ь*, *ѝ* > *е*) можда припадала некад кајкавском наречју. Иако је прва група заиста стара, несумњиво је да је стара и друга група; али да прва има ма каквих веза са кајкавским дијалектом — то је свакако сасвим нетачно. Доцније је у чланку о острву Крку изнео мисао да су становници Пољица и Дубашнице придошли, докле је становништво Добриња, Омишља и Врбника врло старо. С правом вели Малецки да у овој констатацији, иако је Милчетић није детаљније образложио, има доста истине, нарочито када се она доведе у везу са оним што је Милчетић писао о дијалектима тих места.

Други је по реду Ј. Вајс, познати чешки научник и испитивач хрватских глагољских споменика. Он је у студији својој о најстаријем бревијару хрватске глагољице (Nejstarší breviář chr-vatskohlaholský, Прага, 1910) дао малу дијалекатску карту крчких говора. Он их дели у ове две групе (односно три): 1) дијалекат североисточни (Омишаљ, Рисика, Гарица, Врбник, Кампеље); 2) подијалекат добрињски (Добрињ, Поље, Св. Иван, Габоње, Крас); 3) дијалекат југозападни (Њивице, Св. Вид, Малинска, Дубашница, Пољица, Главоток, Линардић, Врх, Корнић, Св. Фуска, Крк, Пунат, Драга Башћанска, Башка, Стара Башка). С правом истиче Ма-

лецки тачност ове сасвим опште поделе дијалеката крчких, примећујући да су језичке црте које се том приликом дају каткада сасвим произвољне.

Трећи је по реду истраживач крчких говора К. Мајер који налази на том острву 15 дијалеката. Кратко и збијено даје Малецки сасвим оправдану критику Мајерова метода и одбацује његову поделу о којој ниже и ја пространо говорим.

Најзад, четврти испитивач ових говора је Малецки. Он није само критичар Мајерова материјала и Мајерових погледа, већ је и сам на лицу места скупио нешто грађе. Подела Малецког одликује се, нарочито својим појединостима, од свих дојакосњих. Он дели крчке говоре на две основне групе:

I југозападне говоре (просечни тип северних чакавских говора), са две говорне подгрупе: а) Ia — јужни говори, чисто чакавски; б) Ib — западни говори, чакавско-штокавски.

II североисточни говори (говори са силном локалном бојом), опет са две говорне подгрупе: а) IIa добрињски говор и б) IIб — омишаљско-врбански (врбнички).

Он даје и даље цепкање тих говора:

Ia¹ — драшки говор; Ia² — говор Нове Башке; Ia³ — говор Старе Башке; Ia⁴ — говор Александра (Пунта).

Ib¹ — њивички говор; Ib² — говор Св. Вида; Ib³ — пољички говор; Ib⁴ — дубашнички говор.

IIб¹ — омишаљски говор; IIб² — врбански говор; IIб^{2a} — врбански говор и IIб^{2b} — гарички говор.

Свако ко је имао прилике да се упозна са крчким говорима морао је констатовати велику индивидуалност њихову; иако она још и приближно не значи оних петнаест говора које је претпоставио Мајер, ипак она показује да се уједначавање блиских говора на овоме терену не врши тако брзо као другде. Баш ако се и претпостави да су они бивали изложени различним утицајима, њихове данашње особине показују да се ти утицаји нису тако брзо преносили на околне говоре као што то обично бива. Али да се вратимо излагању Малецкога.

Несумњиво је да крчке говоре треба груписати у две групе: у једну североисточну и другу југозападну. У томе има право Малецки. Ја мислим такође да су ови критерији (стр. 568—569) од оних које наводи Малецки тачни: а) полугласници; б) л вокално (и његови непосредни заменици); в) морфолошке црте: *kozì : kozè* (nom. acc. plur.), *rūkû : rūkûn/m* (inst. sing. fem.), *crîkî :*

crĭkva (nom. sing.), *kamenĭ : kamĕnje* (nom. acc. sing.)¹⁾ Ја не велим да нема и других особина које би могле ући у овај ред, али је несумњиво да су и ове добро пробране.

Говорећи о овим групама дијалеката, Малецки назива североисточне говоре архаичним, а југозападне обичним (просечним) северночакавским говорима. За те говоре, југозападне, Малецки мисли да су се на овоме месту острва Крка развили одмах после епохе праचाкавске; другим речима, он мисли да се првобитни дијалекат који је у основици југозападног крчког дијалекта — самостално развио, и да ми имамо посла овде са два, по старини неједнака, али основна дијалекта о. Крка.

Ово Малецки није доказао и ја мислим да он то на основу свога материјала и разматрања само дијалекта овог острва — *не може* доказати. Тек када се ови дијалекти *из основа* проуче и када се доведу у везу не само са околним, него уопште са свима чакавским дијалектима, моћи ће се утврдити да ли је ово тачно. Али на том питању ја ћу се свестрано задржати на другом месту.

Оштрина граница поменутих двају говора мало се изгубила под утицајем ова три момента, по мишљењу Малецког: 1) морлачке колонизације југозападног дијалекта која му је донела извесне елементе штокавске у западном делу његову (Дубашница, Пољица, Св. Вид, Њивице), тако да се он почео одликовати од јужног чисто чакавског дела (Н. Башка, Драга, Стара Башка Александрово); 2) блиског суседства обеју група, што је учинило да особине једне групе захвате и другу; 3) органског развитка међу локалним говорима који је и сам по себи дао извесне разлике међу њима; тако су од почетка у североисточним говорима добивене две групе, добрињска и врбанско-омишаљска, која се због географског положаја ових говора, разбила у омишаљску и врбанску (врбничку).

Последње две тачке саме се по себи разумеју, зато се Малецки с правом задржава на првој од три. На основу три црте он дели јужне крчке говоре од западних: 1) акцентуације; 2) гласовне црте *tj = t'* (= тј) : *tj* и 3) *va/v : u* (од *vъ-*).²⁾ Што се првечи, њу, по моме мишљењу, Малецки не одређује тачно. Пре

¹⁾ Акценти овде нису исправно код Малецког стављени; ја стављам како би требало да је стављено.

²⁾ М. пише увек *-tѡj-*, *vъ*; али и његово *ѡ* и наше *ъ* — значи увек исти српскохрватски полугласник, који је у време ових процеса, тамо где се чувао, био један; стварно, он се у првом случају (*-tѡj-*) своди на старо *-tѡj-*, а у другом на *vъ* или *vъ-*, *vъ-*.

свега, акценатска система западних говора могла би се овако одредити: а) губљење дужине и испред и иза акцената, б) повлачење с крајњих слогова " на претходне слоге у облику или " или $\sim$, дакле *dēla* (gen. sing.), *dīte*, *dlēto*, *sīrak*, *slīpac*¹⁾ итд.; в) али се у тој акцентуацији у одређеним речима употребљава " чак и у крајњем отвореном слогу. И та акцентуација није једнака у Пољицима, Дубашници и Њивицама. Тако исто и за јужне крчке говоре не може се рећи да подједнако добро чувају стару акцентуацију. Нова Башка, Драга и Стара Башка — претстављају један тип; али Александрово има већ и особина које га доводе у везу са западним говорима. Што се тиче друге црте, истина је да имамо *nečāk*, *pīce* и сл. у Дубашници, *katēne*, *lōda* (*ладђја*), *trēci* и сл.; али имамо и *brätja*, и *trēti* и сл.; истина је такође да каткада имамо у Дубашници и другде по овим местима *u* (= *vъ*), али имамо баш у њој и *vâ nu kûcu*, *vâto vīno*, *vnûk*, *vnûka* и сл.

Као што се из овога види, нешто штокавских наноса у овим говорима има несумњиво и њих ваља узети у обзир; али у основици својој овај је дијалекат ипак остао чакавски. У њему чак има извесних чакавизама који су друкчији него у просечним чакавским дијалектима северочакавског типа.

Из овога се види да југозападни крчки говори претстављају много сложенији проблем неголи што изгледа на први поглед. Не упуштајући се сада даље у расправљање овог питања, ја ћу поменути само ове елементе о којима се још мора водити рачуна при одређивању фактора који су сарађивали при стварању њихову: прво, чакавски дијалекти типа сењскога, чакавски дијалекти још источнијих типова, право румунско насеље (и то скорашње) у близини Пољица и други чакавски острвски утицаји. Ја не спорим, као што рекох, да извесних штокавизама у овим дијалектима има (неки су продрли, иако врло ретко, и у све остале крчке говоре), али је за мене још нерешено питање да ли се за све југозападне крчке дијалекте може претпоставити просечна чакавска основица северних чакавских говора. На та ће се питања, вероватно, моћи одговорити на основу целокупног проучавања њихова. Али оно што су могле дати црте језичке о којима говори Малецки, — он је у своме испитивињу дао. Сем онога што сам поменуо, ваља истаћи још напомене Малецкога о некадашњем даљем ширењу на југ североисточних говора (на основу остатака од ! у јужним

¹⁾ Акценат се и овде ставља како треба да је стављен, а не онако како је стављен у М.

крчким говорима), о различним називима места у западним крчким говорима (стр. 574 на патронимичкој бази) према називима јужних и североисточних говора другог типа и сл.

Већ из питања о којима сам могао говорити поводом овог рада од релативно малог обима, види се са колико је доброг разумевања он израђен. У њему, истина, има више погледа и претпоставки него што то материјал допушта; али то показује да његов писац уме де се удуби у свој предмет и сматра да је дужан да да оне мисли, које су често, наравно, само сугестије, а које му се том приликом јављају. То је добро. Јер ако те мисли и не дају увек решење питања, оне увек науку крећу унапред, јер су дате слободно и искрено, без икаквих унапред склопљених теорија или погледа. Каква разлика између његова рада и рада Мајера о истом предмету!

Као скупљач материјала Малецки је знатно бољи од Мајера; али и он није поуздан у бележењу акцената и квантитета ових дијалеката (не *déla*, већ *dêla*, не *díte*, *sírak* већ *díte*, *sírak*, итд. стр.571; не *crikì* већ *críkì*, не *lokì*, већ *lokì*, не *smokì*, већ *smokì*, не *bočì*, већ *bočì*, не *grozdovì*, већ *grozdòvì*, не *ùli*, већ *ùli* све на стр. 569 не *netjàk*, већ *netjàk* стр. 570 и сл.).

1-XI-1930

А. Белић

3. — MIECZYŚLAW MAŁECKI, *Prasłow. ě w ikawsko-ekawskich dialektach Istrii środkowej*. Archivum neophilologicum (Polska Akademia Umiejętności) I (1929—1930) 13—26.

Из своје грађе о истарским говорима издвојио је Малецки грађу која се тиче замене јата (Ѣ) звуцима *e* и *u* у т. зв. екавско-икавским говорима средње Истре.

Малецки укратко наводи литературу предмета до његова испитивања; грађу и мишљење Лескина (JArch V 181—8), Јагића (JArch VI 80 и даље), Облака (JArch XVIII 240—7). Затим посвећује пажњу мојим излагањима (Замѣтки, § 2, § 31, Годишњак XXV 363 и даље). Он правилно износи да сам ја сматрао да је мешавина врло стара и да сам нагињао објашњењу механичке мешавине екавских и икавских говора, али тако исто истиче с правом да сам мислио да је за решења тога питања потребно испитати све екавско-икавске изворе. Даље наводи чланак Ј. Јакубинског (ZSIPh I, 1925, 381—396), који је покушао да покаже — на основу моје грађе из Новог да се замена Ѣ звуцима *e* и *u* у самом новљанском говору може, у принципу, објаснити фонетским путем;

e се од *ǣ* јављало пред денталима, а *u* на крају речи и пред осталим сугласницима. У исто време кад и Јакубински износи своју грађу о њивичком говору К. Мајер (JArch XL, 1926, 248—250) са сличном претпоставком, сматрајући да овај процес има своје порекло у прасловенском језику. После тога даје Малецки свој материјал екавско-икавског чакавског говора средње Истре, и то из пет места (18—24): Кожљака, Гаржинића, Милотић--Брига, Зарича и Влашића.

Резултат је поређења изговора речи са *ǣ* у поменутих пет места ово: од 121 примера са *ǣ* слаже се у Кожљаку и Гаржинићима 113 са правилом Мајера и Јакубинског, у М. Бригу од 107—94, у Заричу од 104—97.

Малецки из овога изводи закључак да овај однос екавских и икавских замена у речима и облицима не претставља механичку мешавину екавизма и икавизма на терену средње Истре, већ замену *ǣ* звуцима *e* и *u* према извесним условима.

У исто време М. вели (стр. 25) да ово не показује још никако решење целог овог питања, које је врло компликовано и које се не може решити без испитивања ових односа и у другим екавско-икавским чакавским говорима.

Ја бих само мало модифицирао поглед Малецког и тада бих се са њим могао сложити. Несумњиво је да мешање екавизма и икавизма није у овом говору свршено на земљишту Истре; однос екавских и икавских облика дат је као готов или одређен екавско-икавском говору средње Истре. Он је с те стране једнак екавско-икавском говору Новога, Њивица, целог острва Крка и чакавских колонија у Словачкој. Што вреди за један од тих говора, вреди и за све остале.

Из овога се види да сам ја само у једном правцу, на основу и туђих и својих нових испитивања, изменио свој поглед. Мешавина икавских и екавских црта није постала у Хрватском Приморју; њихов однос (да не кажем мешавина!) дат је у готовој и једнакој форми свима поменутих говорима.

Сад тек настају најглавнија питања о постанку тог појава. Једнакост екавско-икавског односа у поменутих местима (и још у неким другим), по моме мишљењу, није постојала у тим местима, већ је постала на једном месту одакле се распрострла у сва остала места. Према томе, питање се из различних места преноси у једно, заједничко место.

Ја мислим да се то заједничко место може утврдити. Тек кад се оно утврди, може се поставити питање, какве је врсте

овај појав — да ли је механичка мешавина или фонетски појав. При поређењу материјала из различних места моћи ће се утврдити још две ствари: прво, моћи ће се још боље показати, да ли је у местима о којима је до сада говорено овај однос увек заиста примљен као готов или је измењен месним утицајима; најзад, испитивањем материјала из различних говора боље ће се утврдити шта чини основно језгро екавско-икавског односа. Напослетку, размештај тога односа и друге историско-културне прилике чакавског насеља, надам се, показаће како се дошло и до данашњег стања тога односа и до данашњег његовог географског распореда.

Као што се види, питање је ово још увек сложено и тражи новог материјала и нових испитивања. Малецки му је горњом својом расправицом пружио прилог о којем ће се морати водити рачуна при његову решавању.

А. Б.

4. — KARL MEYER, Untersuchungen zur Čakavština der Insel Krk, von—. Mit einer Karte in Rodardruck. 1928. Leipzig. H. Haessel, Verlag. 135. 8°. Изашао у серији Slavisch-baltische Quellen und Forschungen, herausgegeben von Reinhold Trautmann.

Ја сам већ писао о једној расправи Мајера о чакавском дијалекту (ЈФ VIII 242—248). Она ме није уверила да је Мајер поуздан дијалектолог. Сада нам Мајер пружа нову књигу у којој обухвата све чакавске говоре острва Крка. На крају (у поговору, стр. 132) Мајер изјављује захвалност установама које су му помогле да оствари два научна путовања од више месеци на о. Крк, 1925 и 1927 г.; то значи да је имао довољно времена да уђе у њихове особине и да их свестрано проучи.

Крчки говори заслужују да буду свестрано проучени; али, као што ћемо видети, и према данашњим особинама својим и према особинама својих споменика, они претстављају и извесних тешкоћа. Те су тешкоће, наравно, знатно веће за странца као што је Мајер неголи за домороца; али и за домороца оне нису сасвим незнатне.

Цела књига Мајерова има седам глава. У првој Мајер даје напомене историско-културног садржаја о о. Крку, о глагољској књижевности крчкој и о досадашњем раду на дијалектолошком проучавању његову. У другој, најважнијој у целој књизи глави, М. показује дијалекатске односе на острву полазећи од десет особина које он прати у различним локалним дијалектима. У трећој и осталим главама он испитује ове говоре на основу штампаних или писаних текстова. Пре свега, узима савремене

текстове Жица и Зеца, наштампане у Зборн. за нар. живот и обичаје Југославенске академије, и на основу њих показује однос икавских и екавских облика и речи за место Врбник и Дубашницу. У главама IV—VII говори о гласовним особинама, прво, целог острва Крка, затим Омишља, Врбника и Добриња на основу крчких докумената и других споменика о. Крка писаних од XII—XVII века. Као што се види, једна замишљена по извесноме плану целина. Али у тој целини главни део заузима друга глава (од стр. 26—48) у којој је Мајер изнео свој дијалекатски материјал и своје груписање локалних крчких говора; све друго има другостепени значај. Узмимо поменуте одељке редом.

Прва глава могла је бити знатно краћа. Даје се поново библиографија чакавских дијалеката коју је већ у ранијем својем раду Мајер, углавном, дао; иначе се дају о о. Крку обавештења која за познавање његова језика мало пружају.

Мајер износи да је Крк центар чакавског дијалекта (13) и центар глагољске књижевности. Али, уствари, видеће се да се тај значај овог острва, према данашњим његовим особинама, за чакавску дијалектологију не потврђује потпуно; с друге стране, видећемо такође да споменици које Мајер испитује немају ни приближно онај значај који имају слични споменици других чакавских крајева. Али то не значи да особине крчких чакавских говора нису ипак врло драгоцене за познавање чакавских дијалеката уопште.

О методу проучавања чакавског дијалекта о. Крка г. Мајер вели: „Eine winschenswerte Dialektanalyse wäre für ein Gebiet wie die Insel Krk derartig, dass sie Lautgeographie und Wortgeographie in möglichst grosser Ausführlichkeit durch Isoglossen feststellte; denn Flexion und Syntax scheint für die Dialektkunde der Insel Krk wenig zu ergeben“ (стр. 13). „Unsere Aufgabe sehen wir in dem Hauptteil der folgenden Untersuchungen in der Erfassung der lautlichen Variationen auf der Insel Krk“ (стр. 14).

У овоме погледу је основна погрешка Мајерова. Ако ко жели да да озбиљно и темељно *груписање* говора једног краја, — он *мора* испитати све основне особине његове. Пре свега, није тачно да крчки говори не показују и својом морфологијом значајних особина за њихово груписање (њих ћу ја изнети у своме прегледу крчких дијалеката); напротив, баш по њима се могу на острву такође одредити *сродније* говорне групе од несроднијих. Друго, само врло велики број гласовних изогласа — много већи него што је икад и мислио о томе М. — могао би дати праву

слику дијалекатских односа. Овако, ограничени број изогласа може дати неку претставу о дијалектима тек онда када изношењу тих изогласа претходи детаљно проучавање говора, тако да гласовне изоглосе значе симболе, знаке једнакости или разлике онога што је у једном дијалекту најважније. Без таквог испитивања, којег код Мајера нема, ризикујемо да узмемо језичке црте које немају тај значај.

Уосталом, Мајер је могао проучити претходно природу и значај црта које је узео за основне критерије. Тиме бисмо добили образложење зашто је њих узео, а не које друге. Није тачно да се само на основу оних црта које је он узео може неко одмах познати одакле је. А баш да то и јесте, то не значи да је баш те особине ваљало узети као основицу за груписање говора. Неки пут се могу и поклопити те црте, а неки пут се не поклапају. Према томе, одредити које су црте типичне за груписање неких говора нарочити је задатак који се мора претходно извршити. То Мајер није учинио.

Ево његових црта. 1) Као прву црту Мајер узима замену полугласника вокалима *a*, *o* или *e*. Ја мислим да и ту прву црту није добро одредио. Истина је да у крчким дијалектима кратки полугласник прелази у *o*, *e* или *a*; али ови се дијалекти пре свега разликују по томе да ли знају за разлику између $\check{b}$ и $\bar{b}$; према тој црти деле се сви дијалекти у ове групе: једни имају исту замену за $\check{b}$ и $\bar{b}$ са *a*, други имају различну замену краткога и дугога полугласника ($e, \bar{a} : o, \bar{a}$). Нема никакве сумње да однос *a* : *o* : *e* иде тек преко односа: $a, \bar{a} : \delta / \bar{a}$ и $\check{e} / \bar{a}$. Не смеју се једном нијансом истог звука говори удаљавати, ако су другом нијансом истог звука сродни. Према томе, удаљеност говора која се добија само према $a = \check{b} : o = \bar{b} : e = \check{b}$, иако сви ти говори имају $\bar{b} = \bar{a}$ није иста, јер сви други чакавски и штокавски говори имају по боји звука једнаке гласове $\check{b}$ и $\bar{b}$, међутим неки крчки говори немају те једнакости. Зато је међу тим говорима већа сродност него међу њима и свима другима. Мајеровим начином та се сродност цепа.

2) То исто вреди и за групу *trt*. Не игра велику улогу да ли имамо *t^hrt*, *t^art* или *t^rrt*; већ да ли имамо *t^rrt*, с једне стране, и *t^art*, *t^hrt*, *t^rrt* и сл. нијансе с друге стране, јер се вокал који се уз *r* развија своди на паразитски полугласник који *обично* добија ону вокалску боју коју има и полугласник у појединим локалним говорима (у Омишу и Врбнику *e*, у Башци *a*, у Добрињу уз *l* — *o*; или уопште *a*). Овде је главно чисто вокално *p*, с једне

стране, — паразитски вокал уз *p*, с друге; али нијанса паразитског вокала — ствар је у овим говорима каткада и сама по себи неодређена и од спореднијег је значаја. Одредити тај однос одмах као *tʳrt* или *t^ort* или *tʳt* — значи нетачно одредити сродничке особине говорне. 3) То исто вреди и за групу *tʳt*. Није за нас главно за груписање говора да ли имамо *tʳt* или *tet*, *tot*, *t^olt* или *tut*; већ је важно да ли имамо *tut* или групу која се своди на *tʳt*, непосредно, дакле: *tʳt = tet < t^olt < tʳt = tot < t^olt*; тек када се одреди однос чувања *tʳt* у основици или *tut* које знају и остали чакавски говори, могу се одређивати даљи односи по сродности међу њима.

4.) Чување или губљење *l* на крају слога или речи. Иако ова црта, као што ћемо видети, нема оног значаја као црте од 1—3, тако да је није требало ни ставити у исти ред са њима, ипак је она могла бити увршћена у ред карактеристичних црта. 5) То исто вреди и за прелаз гласа *l > j*. И он се не може ставити у исти ред са цртама од 1—3, пошто се те црте морају сводити на старије односе, а ова не мора, исто као и 4^{та}. Одавде се већ јасно види да ове црте, тј. од 1—5 нису једнаке: прве три су нијансе које се *посредно* свде на црте које морају ући у основицу карактеристике; а 4 и 5 су црте које су се *непосредно* развиле. Једна научна класификација факата не сме то занемарити, јер ставља у исти ред разнородне величине — „врсту и јединку“ и даје им исти значај. Одатле се добија нетачно претстава о односу међу говорима. 6) Експлозивно *g* изговара се заиста на различне начине и иде у исти ред црта као црте под 4 и 5. 7) *va* и његова замена са *u* — нема у овим говорима принципски значај и *не показује* где *в* уопште прелази у *u*, а где остаје као *va* или *v* (о томе другом приликом — исцрпније). Ако се то хтело испитати (в. ниже), морали су се узети други примери. 8) Није тачно уопште да *št'* гласи и у Омишљу икако друкчије него као у осталим говорима. 9) Јављање палатализованог средњег *s*, *z* и *с* у Башци тако је усамљено а познато је да је то наносна црта, са стране, да не може послужити као карактеристична црта за груписање говора. 10) Најзад, оно што говори Мајер о акценту нема уопште никакве везе са крчким говорима; у њима уопште *нема* типа *dúša/žèna* и *dúša/žèna*. Такви типови постоје у штокавским говорима, а на Крку нико ко чује акценат није их могао чути. Међутим заиста је требало обратити пажњу на целу акценатску систему: 1) на чување или нечување старих акцената по месту и квалитету; 2) на чување дужина пред

акцентима и иза акцената или нечување; 3) на акценатске особине уопште (јављање чакавског $\sim$ код глагола и придева или нејављање и сл.). Од свега тога код Мајера нема готово ничег или тако мало и недовољно да нам ништа не даје.

Да сведемо: 1) особинама од 1—3 требало је дати другу дефиницију него што је дао Мајер; 2) особинама под 4 и 5 требало је дати други значај него што је дат; 3) за особине под 7 ваљало је са више критичности пробрати примере; 4) особине под 8 и 9 није ваљало уопште узимати у обзир и 5) акценатске особине ваљало је и друкчије пробрати и тачно дефинисати.

Као што се одавде види, Мајер је изабрао недовољно карактеристичне особине; али и тако недовољно карактеристичним особинама он је одредио нетачно значај; најзад, у више случајева он је или уопште *нештачно* фиксирао дијалекатске особине или нетачно их је унео у ред црта које нешто за горње дијалекте значе.

Да је Мајер, као што је горе речено, претходно проучио како треба ове говоре, ово му се не би десило. И онда се не би јавио резултат до којег је он дошао: да у 31 месту, које је он обишао, има на Крку 15 дијалеката!

Изогласку методу — врло је корисно употребити; али у рукама невешта човека она даје резултате који би је могли дискредитовати за навек. Али, на срећу, није погрешка до саме методе, већ до онога ко ју је погрешно употребио.

Пре него што пређем на даље излагање, ја ћу показати да је Мајер, као што сам већ поменуо, посве несигуран у бележењу факата ових дијалеката. Узећу на пр. његов први опис говора по реду — омишаљски говор.

Њему би се могли учинити ови приговори: не *sēden*, већ *sēdem* *ḍsem*; не *pakâ*, већ *pakâl*; уз *r* много је мање јасан паразитски вокал него што то бележи Мајер; каткада се и сасвим губи: *v̄ṛti* (у множ. готово без тога вокала); остављајући ситније неисправности да забележимо *peřsa* (не *pärsä*), *zaceřpnüt* (не *zaceřpnut*); у gen. plur. има и *prēst*; не *razdill*, већ *razdīll*; али је сасвим погрешно *bê*, *v̄d*, већ треба *bēl*, *v̄dl*; треба *jūbim*, а не *jūbin* (употреба *m* на крају речи и непретварање његово у *n* — једна је од основних особина омишаљског говора); *zdrāvje* није требало овде ни наводити, јер у њему није $! > j$, већ има старо *j*; али у овом говору се вели *zdrāvī*; *rūbje* је уопште погрешно наведено, а, сем тога, оно се у овом говору и не употребљава, већ *rōba*; није сасвим тачно чакавско *g* бележити са γ , — то је средина између

та два звука¹⁾ (неко *gʸ*²⁾; тако исто не треба бележити на крају *h* — (*snlh*), већ опет нешто редуциран гљрњи звук (можда ту *ʸ*); сем тога не *ɣlavä*, већ *ǰlavä*, не *ɣredä*, већ *ǰrēdä*, не *ɣöluɸ*, већ *ǰöluɸ*; за *dēh* и *bōh* вреди исто што и за *snlh*; не *vävik*, већ *vävik*; не *fčerä*, већ *fčera*; не *ɣüškjerica*, већ *küščerica*, не *oɣnīškje*, већ *oǰnīšče* (та се реч употребљава у нарочитом смислу); што се тиче речи у одељку о акценту, ту има више погрешно забележених него тачних: не *kravä*, већ *krävä*; не *dušä*, већ *düşä*; не *zimä*, већ *zīmä*; не *travä*, већ *trävä*; не *mlikö*, већ *mlikö*; не *belö*, већ *bēlö*; не *ditë*, већ *dītë*; не *criki*, већ *crikì*; не *zajik*, већ *zajik*; није добро стављено *koñä* Dual „Pferde“, јер *koñä* за себе не значи дуал, већ заједно са *dvä* (*dvä* овде није смело бити пропуштено).

Не може се тражити од странца да *све* особине нашег језика тачно забележи; али ипак свако ће увидети — да *овако* бележење факата не може никоме дати дијалекатску слику једног говора. Овакве се и сличне грешке понављају код Мајера у свима карактеристикама крчких говора, тако да се нигде, без нарочитог проверавања, не можемо ослонити на његов материјал.³⁾ Ја сам испоредио његов материјал са својим и из других места и увек је резултат био исти, онакав као за примере омишаљског говора.

Према овоме, овај, најглавнији део књиге Мајера не задовољава нас ни својом теориском страном ни материјалом.

Трећу главу он посвећује икавизму и екавизму на о. Крку; дакле оном питању⁴⁾ које је заузело централно место и у његову опису њивичког дијалекта (JAgch XL 248 и даље). Ту он оперише туђим материјалом, повађеним из текстова И. Жица и Н. Зеца.

Нема никакве сумње да тај и тако повађени материјал (52—71) даје, у грубим цртама, слику о односу икавизма и екавизма на о. Крку; али је тако исто несумњиво да тај материјал, заједно са

¹⁾ Исп. моје Замѣтки по чак. говорамъ 12—13.

²⁾ Ја бележим знаком *ǰ*.

³⁾ Ја ћу се на њима задржати у своме уводу прегледа крчких говора.

⁴⁾ Морам ипак исправити једно место код Мајера. Он наводи да ја, позивајући се на Милчетића, велим да на кварнерском острвљу поред екавизама има доста икавизама. То је тачно. Код Милчетића стоји да су икавизми и екавизми на Крку равномерно распоређени. Ја, позивајући се без замерке на Милчетића, и сâм сам тако мислио. Према томе, шрафе које су стављене на карти не значе границу, него, опет врло приближно, количину икавизама; али је свакако било правилније повући те шрафе преко целог острва. Јер и ја говорим о „многим икавизмима“ (RSI III 86). Зато ја нисам могао мислити ту о некој стварној граници; јер да је то било, ја бих то или ставио у текст своје расправе или бих у тексту поменуо.

њивичким, који је Мајер раније изнео, није још довољан да се врше какви закључци о постанку односа међу икавским облицима и екавским. Мајерова је била дужност да испита само, у овом тренутку, екавизам и икавизам у местима о. Крка; да на лицу места верификује материјал Жица и Зеца и да га попуни; да издвоји све оно што се слаже у тим говорима са његовом тезом од онога што се не слаже. Тада би се пронашли и многи нови детаљи и видело би се у чему се материјал појединих крчких говора међусобно слаже или не слаже. Тек тада би се могло видети, а то је врло важно за цело питање о икавизму и екавизму, да ли се тај однос развио на овом острву самостално или је донесен (овакав какав је) са стране. Мајер и не ставља ово питање. За њега је несумњиво да се овај однос овде развио. Али он то ничим није доказао.

Место тога Мајер се упушта у домишљања о питању како је поменути однос икавизама и екавизама постао. Да би га могао објаснити у српскохрватском језику, он ставља разлику у изговору *џ* у одређеним категоријама (пред денталима на један начин, на крају речи и пред лабијалима и умекшаним и меким сугласницима — на други) у епоху прасловенског језика. Али да се то докаже, потребно је право испитивање тога појава у нашем језику свугде где га има и проучавање прилика — у самом прасловенском језику. То М. није учинио. Зато све његово размишљање лебди у ваздуху. Уосталом, као што сам и раније обећао, ја ћу посветити засебну пажњу томе питању и тада ће се још боље све ово видети.

Још су слабије остале главе испитивања Мајерова. Он говори у IV глави о гласовима на основу крчких повеља. Из онога што износи М. на стр. 73 види се да те повеље дају врло мало; али није невоља само у томе. Сви споменици које наводи М. и у потоњим главама — дају књижевни језик за који се не може рећи или се тешко може рећи да је на народној бази локалних крчких дијалеката. У свима њима има сувише мало црта које се могу с успехом локализовати. Тако и Мајер вели (стр. 73) „dass in den Urkunden Krks urslav. њ/ъ nicht ein einziges Mal durch *e* (so heute in Omišalj, Vrbnik Garica), noch durch *o* (heute in Dobrinj, Rasopasno, Kras) wiedergegeben wird“ (стр. 73).¹⁾ То је истина

¹⁾ У напмени додаје за Добрињ *semrti* и *svedak*. У сваком случају, неки значај могао би имати облик *semrti*, ма да се он находи и у другим чакавским споменицима где нема као у Омишљу, Врбнику и сл. местима прелаза полугласника у *e*; а *svedak* — вероватно је писарска или штампарска грешка.

(да поменем ипак место *Орлец* за Омишаљ 1465, Hrv. spom. 244 и *Орлоц* исто место у добрињском изговору за м. Крк 1468 Hsp. 254).¹⁾ За време читања целог одељка књиге Мајерове од 72—132 мени је стално пред очима стајало питање о овом књижевном или „нотарском“ језику који се, мање или више (са више или мање црквених елемената) употребљава у свима овим споменицима. Иако су једни споменици везани за Добрињ (стр. 127 и даље), други за Омишаљ (стр. 96 и д.), а трећи за Врбник (стр. 110 и д.), ипак у њима нема типичних дијалекатских особина; али има других које су им заједничке, а које не припадају дијалектима поменутих места (на пр. замена свугде *ь* са *a* и др.) или ако и припадају (однос икавизма и екавизма), оне припадају и другим чакавским говорима. Према томе, по моме мишљењу, ваљало је ставити основно питање о овом књижевном језику; шта он претставља према чакавском књижевном језику других крајева. Тек бисмо на основу одговора на то питање имали права да се користимо, у пуној мери, њиховим материјалом. Мајер то не чини; он узима само да се у овим споменицима огледа утицај књижевне традиције или црквеног језика. То је међутим недовољно.

Зато ја сматрам да ови одељци уопште нису довољно критични. Некритичности и недовољно познавање предмета огледа се и у појединостима на којима се М. задржава. И овде као и горе нема праве студије, удубљавања у материјал и питања која су са њим у вези. Тако на пр. не одваја се довољно оштро шта је графичка црта од ортографске и гласовне; даје се изванредан значај сасвим безначајним стварима (исп. писање или неписање *ь* у касним споменицима) итд. Ја се овде нећу на појединостима задржавати, јер би се тиме овај приказ без потребе и сувише одужио.

И тако, у првом делу студије, где се говори о дијалекатским особинама крчких говора, Мајер је непоуздан у бележењу материјала и невешт у примени научних метода; у другим одељ-

¹⁾ Оба та документа наводи Мајер у прегледу употребљених извора за овај део своје студије (стр. 72). Оба су документа преписи, али је оригинале оба документа писао поп Микула (у првом документу још додаје „ал Микулица“) из Омишља. Према томе назив *Орлец*, који је потпуно исправан према омишаљском изговору, могао је изменити неко од доцнијих преписивача документа од 1468 год., ако се претпостави да је и у њему био првобитно назив *Орлец*. Овај други докуменат дошао је до нас у трећем препису (први је Андрије Золфенте, други — Ивана Реналди, трећи — Петра Петриша). Од кога од њих потиче *Орлоц* — тешко је рећи.

цима, које је он с трудом и марљивошћу израдио, не види се право схватање вредности материјала. Да је тога било, Мајер би тај део свога рада свакако скратио на цигло коју страну или би и сасвим друкчије ставио питање о њему.

15 окт. 1930

А. Белић

5. — O. GRÜNENTHAL, *Das Eugenius-Psalterfragment mit Erläuterungen* (Sammlung slavischer Lehr- und Handbücher. III Reihe: Texte und Untersuchungen), Heidelberg 1930, 47 стр.

Одломци Евгенијева псалтира са тумачењима, споменика руске редакције из XI века, нису непознати славистима. Тај псалтир, назван тако по митрополиту Евгенију који га је пре сто година нашао, био је досада предмет неколико испитивања. Ма да је сачуван у мало одломака, свега двадесет листова, он ипак претставља важан извор за познавање старог превода псалтира.

Описао га је Кепен, који је ускоро постао власник тога псалтира, Востоков (1855) и, најзад, Срезњевски (1877), који га је пре тога и први издао (Изв. II отд. ИАН, т. X, с. 451—472, 1863). И, као и увек код Срезњевскога, у издању су биле многе грешке које су се провлачиле кроз науку и тек пре неколико година упоређено је то издање са рукописом који се налази у рукописном одељењу Академије наука СССР. Нађена отступања изнела је у засебном чланку Н. П. Гринкова (Изв. XXIX, 1924 с. 289—306). Тај мали и слаби чланак (исп. ЈФ V 273) који обухвата палеографске и језичке особине тога споменика имао је да служи као увод у ново издање текста Евгенијева псалтира. Међутим до тога издања није дошло, вероватно због разних немогућности које данас владају у Совјетском савезу. То је могао да изврши проф. Гринентал, коме је, дакле, главни посао био увелико олакшан. Текст који је он спремио упоредио је још с оригиналом проф. Серебрјански из Лењинграда. Тако би издање проф. Г. могло да се узме као дефинитивно. Али оно то није. У издању су непотребно изостављени сви дијакритички знаци¹⁾, чак и они за скраћивање и за мекоћу. То издање није згодно за употребу још и стога што је издавач нормализовао текст псалама (не и тумачења) „из педагошких разлога“. То се односи само на носне вокале који су удешени према старословенском стању језика. Права слика употребе тих вокала дата је засебно у варијантима. Не разумем

¹⁾ Сем два случаја: стр. 7 иудѣискы, 18 мой.

зашто је издавач извршио уједначење само у једноме правцу: Ако је то намењено младим славистима, онда је требало доследно спровести ту нормализацију. Коментар је остао онакав као што је у рукопису. Тако смо добили једно врло оригинално издање споменика: један део као вежбање за почетнике, а други, ваљда, за специјалисте.

Досада је неки појам о језику тих одломака давао обично текст који је код Вондрака у познатој његовој хрестоматији. Текст стр. 200 чеш. изд. псалам 97₁₋₉ узет је из издања Срезњевскога. Зато и није сасвим тачан, а поред тога долазе и грешке којих нема ни код Срез. које могу бити и штампарске. То се види из поређења чешког и немачког издања те читанке (на пр. 3 в *свож—свожъ* 5_а *ѡзъкъ—ѡзъкъ* 7 в *живжщии—живжштии*, или 5 в *съ гласомъ велиемъ—велиемъ* Срез.). Издање Срезњевскога поредио је с оригиналом и пок. Јагић. Тај примерак у који је Јагић сам унео исправке налази се у лингвистичком одељењу Српског семинара у Београду. Ја сам упоредио издање Гриненталово са поправкама Јагића. Оне се углавном слажу, али има неколико места које је Јагић исправио док њих код Г. нема. То су ова места: Пс 85_{9а} Срез. *Грин. ждолж—J. ждоль*, 97_{7а} *стѡмъ—стѡмь*, 98_{1а} *црствоваше—вѡше*, 103_{13а} *стѡмъ—стѡмь*, 103_{13а} *танное—таиное*, Авак. увод *быти—вѡти*, *ib. 1 в ѡвоухъса—ѡухъса*, *ib. 8 в благодати—благодти*, *ib. 9а наладца—цама*. Исаије, увод Исаниа—Исаниа, *ib. 9б зане—зане*, *ib. повелѡнна—ња*, *ib. твоа—теоа*, 9_с *оправдати са—оправѡдати са*, *не вѡмъ—вѡмь*. У Евг. псалтиру налазе се на три места и глаголски стилизовани иницијали. Зато је тај споменик и нарочито интересантан. Глаголско *ѡ* (пс. 97_{1а}) није, међутим, штампано тим знаком већ *ѡ* који није обичан; то би био знак за ћирил. у.

Уз текст (стр. 3—27) дата су и објашњења (стр. 28—46). Она су намењена почетницима. То каже сам проф. Г. Та се објашњења („Erläuterungen“) односе само на библиски текст. Тако би ово издање псалтира имало да служи као неки увод у старослов. језик, јер Г. упуђује почетнике на Лескинов „Handbuch“, на текстове у њему и на обрасце именске и глаголске промене. Дакле, Лескинов уџбеник има да дође тек доцније. Објашњења су удешена тако да се говори о свакој речи редом како долази у тексту. Речи из текста дате су у латинској транскрипцији (са нормализованим носним вокалима). Код тога се могу опазити недоследности. То се тиче знака *j* за гласове *j*, *jь*, *ji*, *i*. У томе погледу влада прилична неуједначеност код стсл. граматичара. То се лепо

види и код Гринентала, на пр. стр. 29 *mojъ*, 33 *velej* 38 *odějei se* 45 *prēmōdryji*, или 32 гр. *poťeъъ* 35 nsg. *mlъniji* 35 *ijudějsky* 36 *vъspoite*, 33 *božijichъ* — 37 *živōštii*. И слично: 30 *edinъ* 39 *esi* али 42 *jegda* (у рукоп. егда, еси —). Нарочито је Г. недоследан у означавању мекоће, на пр. 33 *ognjъ* — 34 *огнь*, 35 *тъньši* — *тънји*, 41 *sъtvorjō* (рук. -рж) — 41 *рооштрō*, 43 *копъ* — 44 *занје* (рук. занѣ), 38 *pravynji* — 44 *vъgrъdyni*, 37 *kralъ* — *Izdrailjevu* итд. Најзад има и немало штампарских грешака. На пр. 30 *wěsi*, 31 *klēsъ se*, 34 *dōbravъnaja* 36 *chranitъ* (м. —ъ) 37 *ziti* (м. *žiti*) 42 *hlъmъ* (м. *chlъnъ*) или у варијантима стр. 6, 13_c *pravъdu*, с. 8_{10c} *grěsъničja*. Каткад се не зна да ли је штамп. грешка или пишчева, на пр. с. 39 *větrъnъ* место *větrъnjъ*, с. 45 partic. praes. *chvaljē*, 46 *nyně* (у рук. нынѣ).

Да би издање било сасвим за ђачку употребу проф. Г. дао је у објашњењима скоро целу граматичку структуру старословенског језика. Главне одлике фонетике и морфологије изложене су доста јасно; разуме се да није могло бити прегледно и систематски, то ће почетник наћи код Лескина. Питање је да ли је било оправдано давати једнострана објашњења постанку облика, тим пре што се многи наставци врло различито тумаче. Да наведем само неколико примера: ном. acc. sg. msc. gen. pl. -ъ према грч. -ος -υς, -ον -ου, -ων; gsg., ном. acc. pl. fem. -у = гр. -ας; dsg. *тънѣ* (м. *тънѣ*); 3 pl. *tvorētъ < tvorintъ*; impf. -*jachъ < *ēsom*; inf. *pȇti < pъnti*; *se* м. *sy 'āv'* из *glagoljē*; *daždj < dadjъ < -iē* cf. стлат. *siem*; *snovati* према през. *snovō* м. *snъvati* (не *snuti*?) или *sъpasenъje* из *sъpasiti (= sъpasti)*, *gospodevi < *gospodjovi*. Фонетска тумачења нису ни увек опште примљена, а најмање су разумљива за почетнике, као *slyšati* „Tiefstufе“ према *slovo, kъto* гот. *hvas, ždati* нем. *geizig, krotokъ, velej* пор. рус. *sovět* из *sъvētъ* (није ту исти однос), *vragъ* лат. *urgere, iz* лат. *ex, ništъ* пор. *nizъ, dajō — davati*, стр. 44 *vyšiti* у тексту стр. 25 *кыситъ*, срце = *srъdbъce*, али *žrtva*. Даване су етимологије неких речи, понекад са мало чудним објашњењем, на пр. стр. 42 за *lěta* 'Jahre' eigtl. 'Sommer' (die slav. Urheimat war im Süden).

Има и речи које нису уопште наведене у споменутом одељку, то су сем грчких Пс. 103_{4a} *аниелъ*, 103_{11b} *анагри*, Авак. 9_a *скыпътры* још ове: Пс. 97_{3b} *ѣстинъ* 98_{4b} *оуготова Ана* 46 *силоъ*.

После свега овога сумњам да издање овакво како га је приредио проф. Гринентал може са великим успехом послужити као неки увод у старословенски језик; оно још мање може да задовољи строго научне захтеве.

6. — ЛАВРОВ АКАД. ПЕТРО. Кирило та Методиј в давньо-слов'янському письменстві. У Київі. 1928. 421 стр.

Питање Ћирила и Методија, њихове делатности и рада њихових ученика увек је било један од предмета којим се покојни руски слависта П. А. Лавров много бавио. Један од последњих његових радова јесте књига које смо наслов горе навели. Ова књига претставља, углавном, преглед споменика који се тичу Ћирила и Методија. Ту на првом месту налазимо тако зване панонске биографије (9—97 с.); даље иду похвале Ћирилу и Методију, говор („Слово“) поводом преноса моштију св. Климента, „службе“ Ћирилу и Методију итд.

Овај критички преглед историских извора о животу и делатности словенских апостола, у којем се разматрају различна спорна питања њихове биографије, од велике је вредности по науку.

Преглед извора (9—196 с.) завршава се кратком главом под насловом „како је словенска књижевност пренесена из Моравске у Бугарску“ и поговором. Али то није још све: другу половину књиге (211—408 с.) заузимају додаци: 1) Ћирило и Методије у словенском песништву; 2) панонске биографије св. Ћирила и Методија — текст реконструисан на основу свих преписа који су нам дошли до руку, са малоруским преводом; 3) наводи из Св. писма који се налазе у панонским биографијама; 4) преглед литературе; 5) најважнија библиографија; 6) допуне и поправке.

На крају књиге налазимо снимке старословенских споменика, а и нешто самарићанских и грчких рукописа.

Као што је већ речено, на првом месту у прегледу извора о животу и делатности Ћ. и М. налазе се панонске биографије.

Као што је познато, нису сви научници признавали веродостојност ових споменика. На пр. покојни руски слависта Ламански много је сумњао у тачност података који се налазе у тим биографијама, те је претпостављао овом словенском историјском извору латинску легенду епископа Гаудерика. Било је научника који нису подједнако ценили биографију Ћ. и биографију М.: тако је на пр. Биљбасов признавао историску вредност биографије Методија, док је то порицао Ћириловој биографији. Али већина најбољих научника ценили су високо обадве панонске биографије. П. А. Лавров иде у ту групу стручњака. Он сматра да је текст биографије писан у врло старо доба — у првој епоси

ст.-словенске књижевности. Као доказ за то наводи речи моравског порекла као што су у Ђириловој биографији: *жадати*, *оуское море* (чеш. *uzké moře*), *радъ идѡу* (чеш. *rad jdu*), *свѣтъи дѣнь* (чеш. *svatý den*), *година* — *hodina*, *чѣстивъ* — *čstivý* и сл.

Поред тога Лавров наводи лексичке архаизме у биографијама: *вѣсѣдовати*, *боукевы*, *владыка*, *глагольникъ* и *глаголати*, *достоити*, *избыти*, *лакомства*, *лобзанин*, *млава*, *мръзость*, *непштекати*, *папѣжъ*, *поганъ*, *попъ*, *сзнѣмъ*. Овом приликом треба приметити да нису сви Лавровљеви моравизми прави моравизми: речи *сѣкира*, *слатина*, *вѣчирати* које Лавров наводи као моравизме налазе се и у јужно-словенским језицима; тако исто нису моравизми речи *крагоуи*, *цѣтрѣвъ*, а и *сзнѣмъ* коме паралелу налазимо у словеначком и у староруском. С друге стране, списак лексичких архаизама код Лаврова није потпун. Међутим, било би од важности дати потпуну слику лексичке стране панонских биографија, а у исто време осврнути се на морфолошке архаизме — да се наука више не враћа на питање о старини тих биографија и да се заувек прекине у томе погледу са сумњама. У тој сврси навешћу из текста који је дао Лавров у својој књизи примере старијих речничких и морфолошких варијаната паралелно са новим из чега ће се видети колико је стара језична подлога панонских биографија.

Ђирилова биографија

бальство, *бальства* у појединим преписима, XI гл., поред *врачѣство*, *врачѣвѣства* у другим; први је израз свакако остатак праоригинала; *благодѣтъ* VI, VIII, X; *боукевы* XIV; *власти сѣ* VI; *взпнѣти* XII; *взвзпнѣти* XIII, XVI; *вѣсь миръ* XVI; *вѣрж ѣти* (*вѣрж имѣмъ*) X, XI; *година* VII, XV, XVIII; *грасти* X bis, XII; *стеръ* II, III, V, VI, VII, VIII, X, XI, XII, XVI; *животъ* I bis, VI, XI; *жадати* I; *искони* X, XIV; *испѣзнѣти* XVI; *испѣжъ* II; *ключити сѣ* XVI; *лобзати* XVIII; *лобзанин* XVIII; *жити без млавы* XIII; *непшекати* VI, X; *непризнѣннъ* I; *нѣдити* IV; *область* XVI; *оцѣшнѣни* X; *отокъ* X (у другим преписима *островъ*), XII; *папѣжъ* XVII (4 пута), XVIII; *потиръ* XVI, *ради* X, XVI; *рѣбитѣ* XII; *схрѣнѣти* (-ѣти) II, VI bis, X, XVI; *свѣдѣтѣльствовати* XV; *сзнѣмъ* V, XIII; *тѣжмо* V bis, VI bis, VII bis, VIII, IX, X bis, XIV, XV ter, XVI bis, XVIII; *оупѣвати* X ter, *оупѣвани* X; *оустити*: *богомъ оустимъ* XIV; *впкрѣнтъ* XVI; *чрѣдити* IX bis; *ѣса* XI, XVIII; *ѣзѣкъ* XII; *надъ вѣсѣми ѣзѣкы* XI, *вѣсѣмъ ѣзѣкомъ* XI, *вѣ фоульстѣ ѣзыцѣ* XII, *ѣзыцѣхъ* XII. Наравно да

поред ових архаизама каткад налазимо и касније речничке варијанте: *врачъ* XI; *братни* VI, XVI, *братъ* XVIII bis; *исправъ* I, VIII; *кзникъчни* XVI bis; *небесънъ* VI, X bis, XVI; *манѣти сѧ* XVI; *небрѣци* II; *властъ* IV, X, XI, XVI; *свѣлазъ* I; *свѣоръ* XIV; *трѣба* XII.

Али, као што се види, тих каснијих варијаната има врло мало, а треба имати на уму да се те варијанте налазе чак и у најстаријим ст.-словенским споменицима.

Нарочито треба нагласити да се у Ћириловој биографији налази врло редак архаизам *власти сѧ* као и други такав архаизам *непъцивати*. Од непреведених грчких речи такав архаизам представља израз *упокритъ* који се већ у најстаријим споменицима замењује речју *лицемѣръ*. Од моравизама нарочито падају у очи речи *малжѣнъ*: *малжена* пом. ду. XI, *рачити сѧ* II и *рѣчь* у смислу ствар, посао: *дрогъга рѣчь* приспѣ XIV, *сѧ* бо рѣчи не можѣтъ инъ никътоже исправити XIV.

И у морфолошкој страни Ћирилове биографије огледа се њено врло старо порекло. Глагољски придев прошлог времена од глагола на *-ити* има, као што је познато, два типа облика — старији тип *любѣ* и новији *любѣнъ*; тај последњи — млађи тип већ у Супрасалском кодексу XI века јавља се по правилу (598 примера према 117 примера са наставком *ѣ*), док у најстаријим преписима јеванђеља преовлађују облици старијег типа. У Ћириловој биографији налазе се скоро искључиво старији облици: *взпрошьшемъ* XII, *взлюбѣ* XV, *извѣщъше сѧ* XI, *испрошь* VIII, XV, *извољше* VI, *кращъшоу* VIII, *кращъсѧ* XVI, *лѣнъ сѧ* VIII, *наслаждъ* X, *обращъше* VI, *повѣждъ* XV, *повѣждъша* VI, *поклонъ сѧ* III, XII, *положь* XV, *поглащъше* IX, *помъшлъ* III, *посрамлъ* V bis, XVI, *прѣстѣпль* II, XVIII, *отъгвождъше* XVIII, *примѣшь сѧ* X, *прѣдѣложъ* VIII, *прѣложъ* XV, *раздѣлъ* X, *сѣтворъ* IV, IX, XV, *сѣподобѣ* VI, *сѣставѣ* XVIII, *сѣвкоупль* XVIII, *троуждъ* XVII, *оубѣждъ* VIII, *оугождъ* X, *оутрѣпль* X, *оутишь* VIII, *оулачь* IX, *хождъ* XVIII, *ивѣ* IX, XIV, XI. Облици новог типа скоро се не јављају уопште: само једанпут — *помоли сѧ* VIII.

Каткад се јављају облици аориста старог типа. Један од морфолошких архаизама је облик 3 sing. аориста типа *питъ*, *ѣтъ* према новијем облику *пи*, *ѣ*; већ у Супр. ови други облици (*ѣ*, *пи*) налазе се много чешће него први. С обзиром на ово од значаја је што се у Ћириловој биографији облици са *-тъ* налазе по правилу: *ѣтъ* III, IV, VIII, IX, *взѣтъ* XVI, *начѣтъ* VII, VIII bis, XIV, XV, XVIII, *поѣтъ* X, *отъѣтъ* X, *прѣѣтъ*

XII, XV; само 3 пута сам забележио облик без -тѣ: начѣ XII, XVII, XVIII.

Облици сигматског аориста старог типа находе се у Ћириловој биографији релативно ретко: рѣша VI bis, IX bis, X 6 п., XI bis; колебање у појединим преписима између рѣша и рикоша налазимо у IX, X 5 п., XI; обично се јавља новији облик: рикоста III, обрѣтоша IV, вѣнѣсоша VIII, нападаша VIII, ндоша VIII, XII, достигнуха и сл. Али је такво стање већ у ћирилским споменицима XI века. Од два облика чесо и чѣсо старији је први, — уп. у Ћириловој биографији чесо VI, VII, IX bis, X, XII, чесомоу XVI; али — чѣсо VI.

Методијева биографија

У Методијевој биографији налазимо ове речничке архаизме: вѣсь мирѣ XVII; вѣсоудѣ (уп. ову реч у Кијевском мисалу) VIII; жикотѣ XIII; етерѣ XI, XII, XVI; исплѣнѣти VIII; исплѣнь XV, нѣрѣи I, нѣрѣискѣ XVII (непреведена грчка реч), нѣприѣзнѣ I, XIV; напастѣ XII, XIV, XVII; нѣпѣштѣвати XV; прѣсно XVI; приключѣти сѣ X; папѣжѣ XII; прѣпитѣти I; ради I, VIII; споудѣ IV; сѣньмѣ I тер; сѣньмѣникѣ I; тачѣ VIII, тѣкмѣ VIII 4 п., XIII, XV; хрѣнѣниѣ II, хрѣнѣти VIII bis; ѣза (= ѣза) VI, ѣзѣникѣ II, VI. Треба забележити израз чѣсати слоухѣ VIII: уп. у најстаријим текстовима јеванђеља, на пр. у Мар. — чѣшѣтѣ смѣкѣви.

Новији изрази нас не изненађују, јер их налазимо често и у споменицима XI в.: часѣ XI; моудѣти XI; зѣмѣнѣи III; блѣсти IX; сѣблѣсти XVII; (словѣнѣскѣмѣ) странѣ XII, вѣсѣ странѣ XVII; властѣ XII; вратѣ VIII; благодатѣ VIII, XI, XV, XVII; наплѣнѣти I; нѣбѣсѣнѣ III, VIII bis; али таквих речи има врло мало.

Моравизми: казати XI, XVII у смислу држати предике; казанѣи I, II, VIII; коупѣтра XI; свѣбодѣ моужѣ XVII; рачѣти IX; мѣша VIII bis, X, XI; дѣитѣ (у смислу dicere) IX; стрѣжѣникѣ X.

Морфолошки архаизми: партиципи пр. вр. вѣзложѣ XV, вѣплѣщѣ сѣ I, вѣскрѣшѣ I, заблѣужѣшѣмѣ I, исплѣнь III, крѣщѣше I, наоучѣша V, учѣщѣше X, одарѣ XIV, осѣужѣ I, обличѣ I, попалѣ I, поставѣлѣше I, посажѣ XV, похвалѣ XIII, посрамѣлѣше сѣ XII, положѣ VI, приключѣшю IV, рачѣшю IV, составѣлѣ V, I, свѣщѣше VIII, свѣрѣшѣ I, сѣтворѣ III, оуподобѣлѣ II, оупожѣ I, XVI, оуплюбѣлѣ XVI, оупсоужѣше XVII; поред тих примера једанпут налазимо новији облик сѣтворѣвѣше XVIII.

Облик 3 л. једн. аориста са -тѣ: прѣнѣтѣ I bis, VIII, XIII, XVI, проклѣтѣ VI, I, поѣтѣ = поѣтѣ IV, ѣтѣ = ѣтѣ V, начѣтѣ = начѣтѣ V, X bis.

Сигматски аорист старог типа: $\rho\acute{\kappa}\sigma\alpha = \rho\acute{\kappa}\sigma\alpha$ IX bis, XIII; асигматски аорист: $\rho\rho\acute{\nu}\delta\omicron\upsilon\tau = \rho\rho\acute{\nu}\delta\alpha$ 3 pl. I; стари облик 3 du. са наставком $-\tau\epsilon$: $\rho\epsilon\rho\alpha\mu\iota\sigma\tau\epsilon$ IV.

Међу осталим лексичким архаизмима забележио сам само најважније грчке речи које се јављају у најстаријим јеванђељским текстовима; иначе у биографијама Ћ. и М. налазимо уопште доста грчких речи: *анагностѡ*, *асикритѡ*, *варварѡ*, *геометриѡ*, *дѣмонѡ* итд. Има научника који су мислили, баш због ових грчких речи, да су биографије писане првобитно грчки. Али Лавров има право када каже да се грчке конструкције и грчке речи у биографијама објашњавају тиме што су се писци њихови служили грчким изворима и знали грчки, а да лак стил ст.-словенског текста биографија пре сведочи да су биографије од почетка писане словенски. Што се тиче различитих претпоставака о писцу, односно о писцима биографија, — све те претпоставке досада нису дале позитивних резултата.

Говорећи о панонским биографијама Лавров се дотиче различних спорних питања која су у вези са животом и делатношћу Ћ. и М. У свим случајевима где постоје какве сумње у веродостојност саопштења тих биографија Лавров тежи да одбрани те споменике и да докаже да тим саопштењима треба веровати. Тако је на пр. са саопштењем, које се налази у петој глави Ћ-ве биографије, где се говори о томе како је Ћ. у одбрану икона устао против патријарха Анија. Понеки су научници (Успенски) сумњали у тачност овог саопштења, доказујући да је Ћ. био у то време сувише млад за то. Није немогућно да ово саопштење претставља, као што вели Успенски, „побожну легенду“, иако Лавров тежи да докаже његову веродостојност. Тако исто Лавров тежи да одбрани саопштење Ћирилове биографије о мисионарском путу Ћирила код Сарацена. Биографија прича да су се Сарацени обратили Византији са молбом да им се пошаљу људи који би могли ступити с њима у спор о догмату св. Тројице. Цар је поверио ту мисију Ћирилу, који је у то време имао 24 године. Ламански је ставио поводом овог саопштења питања: прво — откуд да се шаље сараценско изасланство са чисто богословским задатком, и друго — зашто је мисија поверена једном младићу.

На прво питање одговара сам Ламански претпоставком да се ствар односи на византиско изасланство 855 и 856 г., које је имало за задатак да закључи примирје са Арабљанима и да

замени заробљенике: Ћирило је учествовао у том изасланству са богословским задатком.

Што се тиче младих година Ћирила — његова генијалност и његова изванредна научна спрема могла би објаснити зашто му је поверен изванредан задатак у изасланству. Можемо се, дакле, сложити у том случају са Лавровом у поверењу према панонској Ћириловој биографији.

Тако исто у праву је Лавров кад верује и саопштењу ове биографије како је Ћирило научио за кратко време јеврејски. У биографији ствар се претставља као чудо, али то чудо постаје природна ствар, ако будемо имали у виду, с једне стране, Ћирилову генијалност и нарочити таленат за језике, а, с друге стране, да се Ћирил ван сваке сумње упознао са јеврејским језиком још раније — када је био професор, наиме у вези са проучавањем Св. писма.

Једно од најтежих питања које се јавља у вези са Ћириловом биографијом јесте питање, како треба разумети загонетно саопштење те биографије да је Ћирило нашао на своме путу у козарску земљу *нванглинн и џалтыр њосьскы писмены пьсано и чловѣка обрѣтѣ глагольжшта тож бесѣдож* . . . . .

Питању значења речи „*росьскы*“, као што је познато, посвећена је обимна литература. Лавров даје кратки преглед различитих мишљења, завршујући га најновијим чланцима Иљинског и Огијенка. Његов закључак, који иначе није нов, може се примити: Лавров сматра да су имали право научници који су подразумевали под „*росьскы*“ готски превод, а под човеком који је говорио тим језиком Руса у смислу Скандинава. Мишљење да је цело то саопштење Ћирилове биографије унето касније Лавров с правом одбацује, јер се оно налази са мањим варијантама у свима преписима биографије. Тако исто с пуним правом Лавров одбацује мишљење Иљинског да је првобитно у биографији било *фрѡшѣкы* (= *фрѣжѣскы*), што се огледа у *рѡшѣкы* појединих преписа, али *фрѡшѣкы* нема ниједан препис биографије; не може се дакле усвојити хипотеза проф. Иљинског да је то био франачки превод јеванђеља и псалтира.

Најзад, мора се одобрити гледиште Лавровљево супротно хипотези проф. Огијенка, који схвата *росьскы* као руски, тј. источнословенски или, како каже Огијенко, украјински; мисао да је пре Ћирила постојао словенски превод Св. писма у Кијеву

не само што се не потврђује никаквим чињеницама, него је и посве невероватна.

На питање, зашто се није очувао тај источнословенски превод, Огијенко одговара да се није сачувао ни Ћирилов превод. Међутим Ћирилов је превод очуван, ако не у оригиналу, а оно бар у преписима X—XI века.

Обим преводилачке делатности Ћирилове одређује његова биографија речима *всь цркъвъны чинъ*, тј. Ћирило је превео црквену службу и све оно што је у вези с њом: недељно јеванђеље, недељни апостол и псалтир, можда такође потпуно јеванђеље. Ово се саопштење Ћирилове биографије подудара са садржајем буле папе Адријана, која се наводи у Методијевој биографији: „*да вы оучитъ... сказаши книгъ въ языкъ ваши по всемоу цркъвъномуу чиноу исплънь и съ свѣтою мъшю рекше съ службоу и крщениемъ, якоже есть философа началъ Константина...*“ Овом приликом треба напоменути да има научника који сумњају у папско одобрење словенске црквене службе и поричу аутентичност горе поменуте Адријанове буле; то су, углавном, немачки научници као Фридрих, Гец и др. Проф. Фридрих види у разговору Ћирила са царем Михаилом о моравској мисији да је Ћирило напустио своју намеру да створи словенску азбуку; по мишљењу тога научника, словенски је обред уведен у моравској цркви тек после Ћирилове смрти. То своје мишљење немачки научник заснива на чињеници што нема података о словенском обреду за живота Ћирилова, што није тачно, јер италиска легенда, као што је напоменуо Лавров, потврђује у том случају податке Ћирилове биографије.

Покојни руски научник Успенски имао је исто овако гледиште према подацима Ћирилове и Методијеве биографије, и то стога што се ништа не говори о словенској азбуци и преводу у познатом писму Анастасија библиотекара. Право вели Лавров да ови разлози нису убедљиви.

У праву је писац и што брани аутентичност буле папе Адријана која се наводи у Методијевој биографији: индиректни доказ, вели Лавров, да је словенски обред добио одобрење папске столице пружа нам даља судбина тог обреда. Као што је познато, тај је обред очуван до најновијег времена на Хрватском Приморју.

У вези је са поменутом папском булом Адријана још једно научно питање: текст буле не наводи се само у Методијевој

биографији, него и у похвали Ђирилу и Методију; однос једног и другог текста претставља предмет научног спора: има научника који сматрају да је текст у похвали скраћен према тексту у Методијевој биографији; напротив, други (чешки научник Хибл) верују да је текст буле боље очуван у краткој редакцији коју нам пружа Похвала. Али постоји и треће мишљење — наиме проф. Иљинског —, који мисли да су то две различите буле истог папе Адријана, једна — ранија, која се налази у Методијевој биографији, и друга каснија, која је очувана у похвали; у првој се Методије зове свештеник, а у другој, каснијој, епископ. Иљински је мишљења да се каснија була јавила као резултат нарочитог изасланства кнеза Коцела у Рим, преко којег је кнез молио папу да постави Методија за архиепископа Паноније и Моравске.

Хиблово се мишљење не може примити, јер се по свему писац Похвале служио Методијевом биографијом, а не обрнуто. Што се у тексту буле, како се наводи у Методијевој биографији, наводи при крају претња противницима словенског обреда, не може се узимати на штету буле у толикој мери да се пориче уопште њена аутентичност, јер је та претња могла бити додата тексту аутентичне буле од стране писца биографије. Што се тиче хипотезе Иљинског, њој унеколико стоје на путу текстуална подударња између једне и друге редакције буле; иначе та хипотеза добро одговара подацима Методијеве биографије: одмах иза текста буле читамо ово: *приятъ же и коцѣлъ съ великою чѣстью и пакы посла и къ апостоликоу и . К . моужь чѣстныи чадн да и нмоу свѣтитъ на епископство въ панонии . . .* Дакле — пакы посла: изгледа да кнез Коцел није био задовољан првом папском булом којом се Методије упућивао у Панонију у својству обичног мисионара, те је тражио да га постави за епископа, — *иже и бѣсть:* тако завршује биограф VIII главу своје биографије, што се може разумети само у смислу да је папа поставио Методија за епископа Паноније. Овом би одговарале у були, која је наведена у Похвали, речи: „*схлѣмъ брата нашего чѣстнаго медодиа свѣщена на архиепископство на страны ваша*“. Овог пута није било потребно говорити о словенском обреду, јер је пре био одобрен.

Једно од саопштења Методијеве биографије у које поједини научници сумњају — јесте саопштење о Методијевом путу за Цариград, што је било 881—882 г. Поставља се овом приликом питање, шта је Методије могао тражити у Цариграду кад је већ

уредио своје односе са папском столицом. Лавров и у овом случају придружује се научницима који стоје на позитивном гледишту према подацима панонских биографија: по мишљењу проф. Бидла, Методије је ишао у Цариград са знањем папе ради побољшања односа међу Римом и Византијом.

Исто тако Лавров тежи да уклони сваку сумњу у веродостојност панонских биографија и у погледу њихова саопштења да је Методије извршио помоћу два брзописца цео превод Св. писма. У томе се Лавров служи познатим чланком Решетаровим у XXXIV свесци Јагићева Архива; и у овом случају слажем се потпуно са Лавровљевим мишљењем. Напротив, не могу да се сложим са Лавровом у схватању догађаја о којем прича II глава Методијеве биографије. Биографија вели: поганьскъ князь силньхъ велъми съдѣла на вслѣ роугашисѣ крѣстьяномъ и пакости дѣшше: послѣавъ же къ нему рече: добро ти съ крѣстити съноу волю свою на свои земли да не плѣнишъ ноудѣми крѣщенъ боудши на чужди земли и поменешъ ма . иже и вѣсть.

Лавров, као и Брикнер, верују да је Методије крстио пољског кнеза. Међутим речи „иже и вѣсть“ не значе да је Методије крстио кнеза, већ само да је кнез био касније крштен силом и да се на тај начин испунило пророчанство Методијево: тај догађај наводи се баш као пример пророчанске моћи Методијеве.

Пошто је завршио преглед садржаја панонских биографија у вези са питањем веродостојности ових споменика, писац прелази на оцењивање историске вредности осталих словенских споменика који се тичу питања делатности Ћирила и Методија. Анализом веродостојности ових споменика, а и помоћу анализе њиховог језика Лавров утврђује који су од њих од историске вредности.

Тако на пример, похвала Ћирилу и Методију налази се у тешној вези по своме садржају са панонским биографијама; као и ове последње, похвала везује делатност солунске браће са Моравском и Панонијом. Кад говори о преводу Св. писма, похвала употребљава термин „словенски“, а не „бугарски“, као што је то случај у каснијим историским изворима који су се јавили у Бугарској. Тако исто је врло старог порекла „Слово на пренесеније моштем преславнаго Климента“ које је очувано у рукописној минији: из VIII главе Ћирилове биографије сазнајемо да је сам Ћирило, који је нашао мошти, написао о томе нарочито дело:

„тако же пишець въ оубрѣтѣни его“; дакле „Слово на пренесеније моштем“ Ћирилово је дело.

Тако исто у тесној су вези са тако званим панонским биографијама црквене службе Ћирила и Методија сачуване у ћирилским рукописима XII—XIII века, а и хрватске глагољске службе у којима наилазимо на латинску црквену терминологију. Дубока старина тих глагољских служби, њихова веза са чехоморавским областима огледа се у њиховој речничкој страни: ту налазимо речи *братъ, година, рѣснота, цѣсарь, пропети, оужика, благодѣтъ, заграда, рачити* и сл.

Напротив, солунска легенда, тако звано „Успеније“, кратка биографија св. Климента, проложне биографије Ћирила и Методија споменици су каснијег порекла, те се налазе у зависности од књижевних дела која су постала у бугарској средини. У тим споменицима термин „словенски“ замењује се термином „бугарски“, делатност Ћирила и Методија доводи се у везу са Бугарском и сл.

Овамо спада и бугарски синодик у којем се налази „словословије“ Ћирилу и Методију и њиховим ученицима.

У вези је са тим каснијим споменицима бугарског порекла причање руског, тако званог Несторовог летописа. Гај се летопис у главним цртама слаже са панонским биографијама, али у детаљима се огледа утицај тако званих проложних биографија или каквог другог књижевног дела бугарског порекла: *идѣ оучитѣ възгарскаго изъка вели Нестор*. Један од важнијих и врло старих споменика који су у вези са делатношћу Ћирила и Методија претставља познато „сказание чръноризца храбра“. На овом се споменику Лавров задржава дуже, разгледајући питања која се јављају поводом Храбрових саопштења и узимајући у обзир најновију научну литературу: чланке Иљинског, Мазона, Златарског. Потпуно се слажем са Лавровљевом критиком ових чланака; али се са извесним тврђењима његовим не могу сложити. Тако на пример, Лавров сматра да је старији термин за азбуку ћирилицу — *коѣриловица* у познатом рукопису пророка са коментаром Троицко-Сергијевске лавре: остаци глагољице у том рукопису пре би сведочили да је поп Упир под називом *коѣриловица* разумео баш глагољицу.

Поводом Храброва „сказаниа“, Лавров разматра питање узајамног односа глагољице и ћирилице као и питање извора глагољице и њеног аутора. Са задовољством морам констатовати

да се у тим разлагањима пишевим огледа знатна еволуција према ранијим његовим научним погледима.

Сада Лавров више не оспорава научно мишљење које има највише присталица да је глагољица прерада грчког курсива, иако допушта заједно са Фортунатовом, Вондраком и др. научницима источни утицај у појединим глагољичким словима. С правом писац одбацује теорију латинског порекла глагољице професора Wessely'a позивајући се на мој чланак: „Можно ли считатъ доказанной греческую основу глаголицы?“

Има право Лавров што одбацује као неуспеле покушаје Карског да објасни поједина глагољска слова помоћу ћирилских — на пример слово *щ*; тако исто с правом Лавров пориче тачност хипотезе енглеског научника Минса који мисли да је Ћирило уредио ћирилицу за македонске Словене, па ју је касније сам заменио глагољицом. Тако исто могу се сложити са његовом критиком хипотезе Собољевског, који је мислио да је глагољица пронађена доцније од ћирилице у циљу да се уклони грчка боја словенске азбуке. Ја сам већ г. 1917 (Древне церковно-славянскій языкъ) навео разлоге због којих се хипотеза Собољевског не може примити. Лавров додаје мојим разлозима још неке нове: ако је потребно било уништити грчки карактер словенских слова, зашто су у глагољници остала слова *ѣ*, *ѡ*, *ѣ*, којих грчко порекло пада у очи, зашто у глагољници има три врсте слова *и*, зашто су остала слова *ш*, *шт*, *ч*, глагољско *ѣ*, која слова потсећају на иста слова у ћирилицу.

Што се тиче питања, коју је азбуку имао на уму Храбр, глагољицу или ћирилицу, кад налази у њој 38 слова, тачно вели Лавров да се и једна и друга подједнако дају свести у старијем облику на овај број.

Могло би се доказати да подела тог броја 38 на 24 (по чиниу *гръцьскѣхъ писменѣ*) и 14 (по *словѣнскѣмъ рѣчи*) добро одговара глагољници, али не и ћирилицу. Али ова се подела не наводи у свим преписима Храброва дела.

Прегледавши словенске споменике посвећене животу и делатности Ћирила и Методија, Лавров ставља питање: како је словенска књижевност прешла из Моравске у Бугарску. У глави посвећеној том питању Лавров наводи мишљење бугарског историчара Златарског да Методијеви ђаци протерани из Моравске нису имали могућности да донесу у Бугарску Ћирилове и Методијево преводе, те се тако јавила потреба поновног превода Св.

писма у Бугарској. Лавров је потпуно у праву кад одбацује то мишљење бугарског научника: ма како да су биле незгодне прилике под којима су путовали изгнаници из Моравске, они су морали понети собом оно што је било за њих најскупоценије, вели Лавров. Мишљење Златарског не може се примити још и с тога, што су везе између Чехоморавске и Јужних Словена постојале и пре него што су Методијеви ђаци морали напустити Моравску. Неколико година пред своју смрт Методије је долазио са својим ђацима у Цариград; том приликом били су у Цариград донесени и словенски рукописи са преводом Св. писма: *приятъ и съ чьстью цѣсаря великою и радостью и оучение него похвалъ оудрѣжа ѿ оученика него попа и дьякона съ книгами* (XIII глава Методијеве биографије).

Најзад, саме чињенице говоре против хипотезе Златарског: кад би ствар стајала тако како је замишља бугарски научник, ми бисмо имали књижевна дела на старословенском језику са скроз једнаким језичким особинама. Међутим у ствари имамо с једне стране низ споменика са текстом јеванђеља и псалтира са извесним речничким особинама којима се паралела често не налази у бугарском језику, већ у словеначком, српскохрватском и чехоморавском; с друге стране, имамо споменике као што је Супрасалски кодекс XI века са сасвим друкчијим лексичким, па делимице и граматичким особинама, него што су особине старих глагољских рукописа. Јасно је да се у Супрасалском кодексу огледа бугарски превод Симеунове епохе, а у старим глагољским преписима јеванђеља огледа се старији Ћирилов и Методијев превод. Чак кад узмемо Савину књигу, која својим гласовним особинама упућује на Бугарску, видимо како се у једним случајевима чувају старе лексичке и граматичке особине, а у другим опет те се старе речи и стари облици замењују новим речима и облицима. Нема сумње, дакле, да је у Бугарској продужена књижевна делатност Ћирила и Методија, а нису никако понова преведени они делови Св. писма, који су преведени у Моравској.

Књига проф. Лаврова завршује се „прегледом литературе предмета“ (333—395). Овде се наводе издања ст.-слов. споменика и радови посвећени њихову проучавању са напоменама о њиховим палеографским и језичким особинама, о њиховој старини и њиховом дијалекатском пореклу. Даље се даје преглед важнијих дела посвећених проучавању ст.-словенске књижевности као и дела палеографске и граматичке врсте.

Писац у том одељку није ставио себи у задатак да да потпуну библиографију, већ да наведе оно што је важније, све што се не може изоставити при проучавању предмета. У том прегледу писац даје често своје интересантне напомене, у којима се огледа његова широка ерудиција, његова одлична научна спрема.

Уопште последње обимно научно дело Лавровљево пружа читаоцима пуно интересантних података и материјала; то је несумњиво научно дело од значаја по науку, иако је у књигу уведен елеменат који јој даје у извесној мери карактер популарног дела: имам на уму главу „Ђирило и Методије у словенском песништву“ и малоруски (украјински) превод панонских биографија; јасно је да тај превод није потребан за стручњаке — слависте, па и за украјинске слависте. Међутим по свему осталом свом садржају књига је намењена научницима, а не широкој читалачкој публици.

29-VI-1931.

С. Куљбакин

7. — EKBLOM R. Zur Entstehung und Entwicklung der slavo-baltischen und der nordischen Akzentarten. Skrifter utgivna av K. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala. 26 : 2.

Нова књига Егблума претставља покушај да се његова позната хипотеза о развоју словенско-балтских акцената¹⁾ примени на нордиске језике. Пишчев поглед на постанак савремених балтских, а, делимично, и словенских акцената остао је углавном непромењен. Једина је, чини се, разлика у томе што је одустао од свог мишљења да је словеначки језик сачувао прасловенске акценте у непромењеном облику.²⁾ — И са познатим „интонационим углом“ (тј. углом који чини мелодија у првобитном акуту са мелодијом у првобитном циркумфлексу, исп. стр. 80 цитираног чланка) сусрећемо се опет, шта више, његова неприкосновеност истакнута је још јаче и он је постао важан фактор у хипотези Егблума, исп. на пр. *Zur Entstehung*, стр. 6: „Es ist interessant zu sehen, mit welcher Zähigkeit der Winkel zwischen den Kurven der beiden Akzentarten..... sich durch die Tausende Jahre, die seit slavo-baltischer Zeit verflossen sind, erhalten hat“ и passim.

¹⁾ О њој било је опширно говора на 72—82 стр. мога чланка: Поводом Егблумових радова из српске фонетике и словенске акцентологије, ЈФ VIII (1928—1929).

²⁾ Исп. *Zur Entstehung*, стр. 3—4, напомена 4.

Да би читаоцу олакшао разумевање, приказао је Егблум графички како он замишља однос акута и циркумфлекса у летском, старопруском, литавском, чешком, словеначком и српскохрватском језику. Ја његову схему преносим у потпуности, јер ми се чини карактеристична за начин његовог излагања.¹⁾

На схеми приказане су две ствари: а) данашња мелодија „акута“ и „циркумфлекса“ у свим поменутиим језицима и словенско-балтском прајезику и б) за литавски, чешки и српскохрватски назначена је (тачкицама) извесна епоха словенског (односно балтског) акцента која је, по мишљењу Егблума, морала да претходи данашњој. Неразумљиво остаје због чега није то исто учињено за словеначки, иако се у тексту признаје развитак сличан српскохрватском, тј. повремено скраћивање акута, исп. више.

Ако пажљивије посматрамо схему приметимо на њој и друге недостатке. Пре свега много смета што аутор није обраћао до-

¹⁾ Ову схему објавио је г. Е. већ у својим ранијим радовима, с том разликом што су сада линије које претстављају акут и циркумфлекс положене једна преко друге „да би боље назначиле величину интонационог угла“. Иначе је све остало непромењено, сем циркумфлекса у летском језику, који има јачи пад, него што је то био случај у првобитним схемама. При дну је кретање мелодије, како га г. Е. претпоставља за словенско-балтски прајезик. — *Legenda*: контурирана линија претставља кретање мелодије у акуту, пуна у циркумфлексу. Знаком ° обележене су акутиране, са * циркумфлектиране речи. Цртице што спајају обе линије назначују величину „интонационог угла“.

вољно пажње на то да полазне тачке једне и друге „интонације“ више одговарају стварности. Да на пр. у словеначком „циркумфлекс“ почиње вишом нотом од „акута“, то је вероватно, иако се, у ствари, ни то поуздано не зна. Али да би у чешком „циркумфлекс“ почињао вишом нотом од „акута“, док је у српскохрватском почетна висина иста, то већ побуђује оправдане сумње. Ја сам у том правцу прегледао сав до сада објављени материјал и нашао да о некој сталној разлици у та два језика не може бити говора: мелодија у „акуту“ и „циркумфлексу“ има и у чешком углавном *исџу* полазну ноту (под иначе једнаким условима, разуме се). — Прегледајући дијаграме које је објавио сâм Егблум¹⁾ констатовао сам то исто за литавски, чак је полазна тачка литавског „акута“ на његовим дијаграмима случајно нешто виша, дакле однос је у ствари управо обрнут него што видимо на схеми. Међутим, одмах је јасно да ће на величину „интонационог угла“, чију константност је Егблум хтео да прикаже, знатно утицати међусобна удаљеност полазних тачака „акута“ и „циркумфлекса“. Због тога је било потребно да се оне за сваки поједини језик тачно утврде или да се бар произвољно не мењају, иначе је схема без вредности.²⁾

И други елеменат од кога зависи величина „интонационог угла“ — кретање мелодије у оба акцента — претстављен је, по мом мишљењу, нетачно.

На основу знатно већег материјала него што га је имао на расположењу Егблум дошао сам до закључка да у *данашњем српскохрватском* језику не може бити ни говора о неком „сталном углу“ између „акута“ и „циркумфлекса“, јер док је мелодија српскохрватског циркумфлекса на целом подручју углавном слична (силазна у облику лука), мелодија „ („акута“) мења се знатно према дијалектима; она може бити: 1) јако низлазна, 2) потпуно паралелна са $\frown$, 3) равна и 4) (слабо) узлазна.³⁾ Само у трећем и четвртном случају (који су сразмерно ретки) могло би се говорити о некој разлици у смислу Егблума; у другом случају

¹⁾ Исп. *Quantität und intonation im zentralen hochlitauischen*, стр. 86—87 и 90—91.

²⁾ Како ствар стоји у *летшском* нисам у могућности да проверим, а о стању у старопрусском и не зна се ништа поуздано.

³⁾ Исп. *Miletic, Über vermeintliche Spuren urslavischer Intonationen im Serbokroatischen und Čechischen (Mélanges Chlumský, стр. 95 и 99)*. На дијалекатске разлике у изговору „ први је скренуо пажњу г. Белић у својим предавањима.

„интонациони угао“ уопште не постоји, а у првом (који се — с правом — сматра за најархаичнији) однос мелодије у оба акцента је управо супротан од онога који нам приказује Егблум.¹⁾ Простији се чини однос у *чешком*²⁾: мелодија у „акуту“ по правилу је паралелна са мелодијом у „циркумфлексу“, тј. „интонациони угао“ = 0. За *словеначки* недостају експериментална испитивања, али већ на основу акустичког утиска може се рећи да је схема Егблума претерана; стварна разлика између оба акцента у словеначком, уколико се уопште сачувала, биће куд и камо мања. О „углу“ у *литавском* језику тешко је рећи нешто поуздано — због нарочите мелодије литавског „акута“. Према сопственом материјалу Егблума³⁾ „угао“ је свакако мањи него што га је назначио у схеми. За *летшки* немам могућности да проверим тврђење Егблума („die Fallbewegung beim Zirkumflex erweist sich als recht kräftig, während der Akut ziemlich unbedeutend steigt oder häufiger nach einem kurzen Anstieg in einen ungefähr ebenen Verlauf übergeht“),⁴⁾ а о „углу“ у *старопруском* важи исто што смо рекли за полазне тачке обе интонације у том језику.

Да укратко поновимо: за два језика (српскохрватски и чешки) приказани однос акут: циркумфлекс је нетачан, за два (словеначки и литавски) је претеран, за 1 (старопруски) се уопште не да тачно одредити, а свега за 1 (летски) је, можда, тачан.

Још горе стоји ствар са „сталношћу инт. угла“ у пређашњим епохама поменутих језика. У српскохрватском и чешком угао ни по сопственом мишљењу Егблума није остао непромењен: у првом језику он се најпре знатно увећао, док се у другом смањило (исп. кретање обележено на схеми тачкицама). Није међутим боље ни са словеначким, шта више, у њему су односи још компликованији. Ако претпоставимо да је хипотеза г. Егблума тачна, морала се мелодија у словеначком акуту најпре јако пењати (као у

¹⁾ У ствари, и на схеми Е. добива се утисак да је мелодија у српскохрватском $\cup$ и $\cap$ паралелна, али то је само привидно, јер се при поређењу интонације узима у обзир *целокујно* трајање вокала. Свакако би било практичније да је писац и у српскохрватском изједначио „акут“ и „циркумфлекс“ по дуљини, као што је то учинио за чешки. Тако се сада на схеми не види „интонациони угао“ о коме је реч у тексту.

²⁾ Исп. *Miletic*, I. с. стр. 102.

³⁾ Исп. *Quantität und Intonation im zentralen hochlitauischen*.

⁴⁾ *Zur Entstehung*, стр. 4. У извесној контрадикцији са горњим описом мелодије у летском језику је напомена 2 на истој страни: „Überhaupt umfasst der Tonverlauf im Lettischen ein auffallend grosses Intervall“.

српскохрватском), а затим се још јаче спустити, при чему је мелодија циркумфлекса остала тако рећи непромењена; „инт. угао“ морао се дакле најпре јако увећати, да би се затим још више смањило. Кад се има на уму да је ова три језика одабрао сâм Егблум и да се у другим словенским језицима уопште не може говорити о некој „сталности инт. угла“, онда је одиста тешко разумети његово више наведено тврђење.¹⁾

Сличан паралелизам у развоју првобитног акута и циркумфлекса — који ја на жалост не могу да приметим у словенским језицима — показују, тврди Егблум, и нордиски језици.

Писац и опет знатно ограничава употребљени дијалекатски материјал и своди га на говор 3 главна нордиска града: Усла, Кјевенхавена, Стокхолма, са њиховом околином и земљом која лежи између њих. Ту се — каже Егблум — налази језгра нордиске акцентуације.

Развитак оба акцента у три наведена језика претстављен је овако.

Акуш (првобитно узлазан) постао је у *норвешком* отприлике раван, у *шведском* је остао непромењен, а у *данском* је постао јако узлазан (и прешао у *stød*).

Циркумфлекс (првобитно низлазан) остао је такав у *норвешком* и *шведском*, а постао углавном раван у *данском*.

По мишљењу писца, ту се опет види „промена правца“ која захвата оба акцента подједнако тако да „интонациони угао“ остаје непромењен: у норвешком показују оба акцента низлазну тенденцију (као у чешком и летском), у шведском остаје интонација углавном непромењена (као у словеначком и старопруском), нај-последње, у данском имамо узлазну тенденцију (као у српском и литавском).

Уколико су Егблумови подаци тачни, не знам, јер ми је његов материјал неприступачан (делимично је још и необјављен). Само за дански и за шведски сам у могућности да проверим један део употребљеног материјала.²⁾ Чини се — бар на основу материјала

¹⁾ У његовом раду могу се приметити и друга недовољно основана уопштавања; тако на пр. тврђење да у наведеним словенским језицима акценат назван „акут“ упркос различитом развоју чини још увек оштрији, грубљи утисак у поређењу са циркумфлексом истог језика (исп. Zur Entstehung, стр. 8). У побијања оваквих нетачности нећу се упуштати, јер то сматрам сувишним.

²⁾ Исп. Ekblom, Om de danska accentarterna, Uppsala, 1930 и Quelques notes sur les accents suédois, Mélanges Chlumský, стр. 19—23.

који је објављен у поменутом чланку — да је однос акута и циркумфлекса у данском претстављен доста тачно.¹⁾ Ако дакле за дански са извесном резервом и можемо допустити непроменљивост „инт. угла“, за друга два нордиска језика то није могуће ни на основу сопственог описа г. Егблума: док је у њима циркумфлекс углавном једнак, акут је у норвешком раван, а у шведском узлазан.²⁾ Ако још томе додамо опште познату малу стабилност нордискних акцената, биће, мислим, свакоме јасно да ни у нордиским језицима нећемо са „непроменљивим инт. углом“ далеко доћи.

Но тиме још није, по мишљењу Е., исцрпен паралелизам између словенске и нордиске акцентуације. Посматрајући нордискe речи у којима се јавља циркумфлекс, долази Е. до закључка да се он развио из првобитног акута под утицајем т. зв. тешких суфикса. Потврду за своје мишљење види он у подели притиска у савременим нордиским акцентима: док је у двосложним акутираним речима у сва три поменута језика други слог слаб (ненаглашен), у циркумфлектираним је други слог готово једнако јак као први. Ако је дакле ка акутираној речи пришао лаки суфикс (суфикс са т. зв. синкопираним вокалом), она је остала непромењена, ако је насупрот приступио тежак суфикс (суфикс са несинкопираним вокалом), превукао је он изванредан део притиска на себе, услед чега је настало слабљење притиска у акутираном слогу, а тиме и падање мелодије и евентуално његово краћење. Имали бисмо дакле посла са неке врсте метатонијом, познатом на пр. из српскохрватског и чешког, само с том разликом што је у ова два језика развитак ишао до краја (првобитно дуг вокал се кратио), док је у нордиским језицима стао тако рећи на по пута: узлазна мелодија је прешла у низлазну, али се вокал није кратио, исп. српскохрватски и шведски пример:

Синкопирани (лаки) суфикс —
акцент без промене:
српскохрв.: *ūpáwka* < *poršbka
шведски: *långre* < *langira

Несинкопирани (тешки) суфикс —
акцент промењен:
ūpàceīla < *poršete
fullare < *tullōka

¹⁾ Вреди међутим напоменути да је *Heger* у свом контролном раду *Zum dänischen Stød*, *Mél. Chlumský* стр. 40—45, дошао до резултата да мелодија у данском *stød*-у може бити низлазна. Нешто слично признаје и Е., исп. *Zur Entstehung*, стр. 17.

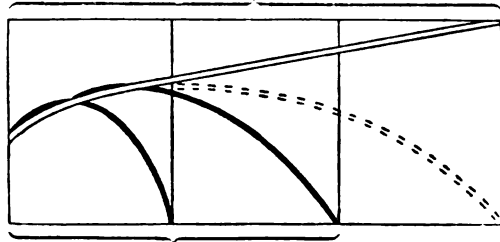
²⁾ С непознатих разлога приказан је међутим на схеми акут у оба језика као узлазан.

*

Да ли су различите интонације у средини речи, како их познајемо у неким балтским и словенским језицима, остаци из индоевропских времена, то је питање, као што се зна, спорно. Е. нагиње мишљењу да се за ие. прајезик у таквим случајевима мора рачунати само са разликом у квантитету: у прасловенском и прабалтском био је акут везан за дуге вокале и дуге дифтонге, док су првобитно кратки вокали увек давали циркумфлекс. Сличан однос — да је акут дужи од циркумфлекса — влада још и данас у неким литавским говорима. Ако претпоставимо да је тонски опсег у оба слога био првобитно једнак, онда је јасно да је мелодија у дуљем слогу била равнија. Ту треба, по мишљењу Егблума, тражити полазну тачку за доцнију диференцијацију у мелодији.

На доњој слици види се развитак ие. акута како га замишља Е. Кратки вокал обележава једну дуљину („мору“), кратки дифтонг (циркумфлекс) две „море“, а дуги дифтонг (акут) три „море“. Испрекидана линија обележава првобитну мелодију у акуту, контурирана нову мелодију у истом акценту, а пуне линије мелодију у циркумфлексу, односно у кратком вокалу. У акуту, који је услед своје веће дуљине имао равнију мелодију, мелодија се изравнала још више, чак је временом постала узлазна. Тако је дошло, услед разлике у дуљини, до диференцијације у мелодији: акут је постао узлазан, а циркумфлекс је остао низлазан.

Акут < дугих вок.; дугих дифт.; спојева са -а-; [$\bar{l}$, $\bar{r}$, $\bar{m}$, $\bar{n}$]

Циркумфлекс < кратких дифт.; $\bar{l}$, $\bar{r}$, $\bar{m}$, $\bar{n}$

Кратки акцент < кратких вокала

Ако претпоставимо да је горе наведена квантитетска разлика између акута и циркумфлекса постојала још у време словенско-балтског прајезика, биће нам прелаз акут > циркумфлекс јасан — бар на хартији: он је наступио онда кад је под утицајем

тешких партија настало краћење. У случају да претпостављена квантитетска разлика између обе акценатске врсте није постојала, онда би, по свој прилици, обе интонације водиле порекло из не. прајезика, а метатонија одговарала би оној коју Е. претпоставља за нордиске језике: тешке партије изазвале су промену узлазне мелодије у низлазну, али се вокал није кратио.

Иако се излагањима Е. не може порећи извесна оштрумност, ипак мислим да се он и сувише удаљио од стварности, а да би се о његовој теорији могло озбиљно расправљати. Наше познавање савремених интонација — а да и не говорим о њиховом историском развиту — још је увек и сувише недовољно за овако замашне комбинације. Тапкања Е. не доводе нас ниуколико ближе циљу него остале „извештачене теорије“ против којих је у своје време он сâм устао. За науку, конечно, није тако важно што се све *могло* десити, него што се одиста десило.

Б. Милетић

8. — Единството на българския езикъ въ неговитѣ наречия, отъ проф. д-ръ Л. Милетичъ [Български прѣгледъ, София 1929. Год. I, кн. I, стр. 3—21].

Милетић у овом свом чланку, желећи да истакне јединство народних говора данашњега бугарскога језика, не износи нове погледе који нам досад већ не би били мање-више познати из његових ранијих радова. Сад су овде, само, исказани укупно, уједињено. На тај начин дао је прилику да се добије прегледна слика његових схватања и метода. Милетић је већ четрдесет година вредан и плодан радник на проучавању бугарскога језика и његових наречја; у својој дугој каријери посвећеној своме народном језику, он је објавио обилат дијалектолошки материјал, поглавито из крајева прератне Бугарске; бавио се и језиком писаних споменика ближе прошлости; преко својих ученика организовао је скупљање језичке грађе итд., — тако да је могао с правом сматрати да је умесно да на крају свога рада резимира своја завршна гледишта на питања бугарскога језика.

Милетић је ушао у научне послове као ученик модерне славистике, углавном под утицајима пок. Јагића, нешто мало раније него пок. В. Облак, те би се могло очекивати да је у своме раду и у току свога рада и примењивао начела нове лингвистичке науке, као и да се са њом и он упоредо развијао, или да је бар прихватао она њена начела која већ више ни од кога нису

оспоравана. У том погледу нам, на жалост, Милетић пружа разочарења.

Милетић, на пример, тврди да се „језичко јединство најјаче чува и исказује („личи“) у синтаксичким облицима у којима се сучичу („погљшцатъ“) како фонетичке тако и морфолошке одлике“ итд. (стр. 5—6), мислећи тиме на губитак употребе падежних облика. Ни раније, а данас по готову, нису озбиљни лингвисти синтакси придавали ову важност и ову улогу у класификацији језика коју јој даје Милетић. Синтакса треба несумњиво да буде предмет лингвистичкога проучавања као један у низу језичких појава, али оно што одређује битну форму језику и одликује га од осталих — јесте, напротив, његова гласовна, а не синтаксичка структура. Облици синтаксе ђудљиво и лако се мењају према културним и социјалним утицајима споља, тако да се често налази случај да су дијалекти појединих језика потпуно примили синтаксу суседнога страног језика, али очували гласовну структуру целине из које су произишли. Такви се дијалекти неће одвајати од њиховога извора и прибрати језику којег су синтаксу примили. Кад би пак неко ипак тако чинио и усвојио гледиште Милетића, несумњиво би направио велику збрку у класификацији језика. У том случају се ни бугарски језик не би могао сматрати више словенским језиком, него би припадао једној засебној групи балканских језика који су развили исту или бар у многоме исту, тзв. балканску синтаксу. Или би, пошто Милетић упорно доказује да је бугарски језик још пре четрнаест векова развио постпозитивни члан и аналитичку деклинацију, можда требало нагађати да је он мишљења да су остали балкански језици, међу које рачуна и неке штокавске дијалекте, те синтаксичке особине примили од бугарскога, те би онда и све те језике и дијалекте ваљало сматрати бугарским. Заједничка синтакса — језичко јединство.

Очевидно је међутим ипак да Милетић не циља тако далеко. Што се он овако дављенички ухватио за синтаксичке форме, то је отуда што би желео да прошири бугарски језик на словенском земљишту преко и изван његових природних граница које су обележене гласовном системом. Из истога разлога он на идућим странама свога чланка никако не спомиње основну и најстарију гласовну црту којом се словенски језици једни од других одликују, и коју је сваки словенски језик, одвајајући се из језичке заједнице, собом понео. Овде мислимо на рефлекс сугласничке

групе *tj *dj. За њега та црта као да и не постоји, он је никако и не узима у обзир. Свакако зато што му она смета да читав низ говора урачуна у бугарске. А овако, ствар је проста. Ти говори имају исту или сличну синтаксу, према томе су бугарски, јединство постоји. Али ту је Милетић онда могао метнути тачку и тиме завршити чланак, јер су сви остали докази после тога излишни. Он ипак продужује.

Свакако да и Милетић осећа да је јединство синтаксе недовољан и слабо убедљив доказ језичкога јединства, па стога у продужењу покушава да покаже и јединство гласовних особина у групи јужнословенских говора које је обухватио својом произвољно повученом границом. И као што је повучена граница произвољна, тако Милетић произвољно одабира и говоре које ће довести у везу, а које ће изоставити, прећутати, кад расправља о појединим гласовним цртама.

Поменуо сам већ да Милетић прећуткује стару гласовну групу *tj *dj. Она би, као што сам већ рекао, покварила слику, онако идилички замишљену на бази синтаксичкога јединства. Исто тако прећуткује македонске говоре који имају $e < \text{ѣ}$, затим $e < \text{ѡ}$, пошто и они кваре јединство језика. За његов метод карактеристично је и то да он не види, или неће да види, да сви ови дијалекти (македонски) којих врло важне гласовне црте он прећуткује, имају друкчији развитак старих полугласа него бугарски говори. Они тим развитком ($\text{ѣ} > e$, $\text{ѡ} > o$), уз рефлексе вокала $\text{ѣ} > e$, $\text{ѡ} > e$ и сугласничке групе *tj *dj, чине нарочиту групу јужнословенских говора, а никако не улазе у бугарско јединство.

То исто важи и за замене старога ж у македонским говорима. Неке од њих постоје и у говорима Бугарске, али су оне тамо пресељене из Македоније заједно са носиоцима тих црта. Зато их као такве треба и сматрати, а не рачунати их у основне црте бугарскога језика. Тако је Милетић поступио у погледу $e < \text{ѣ}$ у говорима западне Бугарске, и није погрешно.

Не могу се сложити с тсоријом Милетића о заменама старога ж (стр. 9—10). Милетић тврди да је тај стари самогласник у свима бугарским говорима без изузетка прешао у з, који се под нагласком у појединим говорима доцније различно „изјаснио“: у о, у широко о (о) које достиже до у или дифтонг уо, у ѡ и у а. Неакцентовано з (које је постало од ж) чува се као слабо-тамно з (или q). Говори у старијем стадијуму чувају з (писац не каже изрично да ли и онда кад није под акцентом, али

изгледа да мисли да је и у таквим говорима ненаглашено z слаботамно или g).

Ова теорија је теорија о тзв. секундарној вокализацији. Већ сам имао прилике на овом месту, поводом једног ранијега чланка Милетићевога о говору с. Вефчана и Радожце (в. ЈФ књ. II, стр. 147—149), да кажем шта мислим о slabим странама ове Милетићеве теорије. Показао сам тада да грађа македонских говора на које Милетић примењује своју теорију — не допушта тврдњу да је неакцентовани рефлекс старога ж друкчији него под акцентом, уколико се она односи на говор вефчански, пошто је о њему било говора. Тада сам побео и неке друге његове тврдње, од којих је он сада одустао, и стога их нећу ни понављати. Али и други македонски говори показују исту особину да неакцентовани рефлекс старога ж остаје са непромењеном вокалном бојом, те је, према томе, и за њих нетачно оно што тврди Милетић да се он изван акцента мења у слаботамно z или g . Да је тако у малореканском говору (говор око Галичника), о томе се Милетић може уверити из приказа тога говора који је он сам објавио у Изв. семин. соф. унив. књ. II (Марко Григоров: Говорътъ на малореканцитѣ) где на стр. 229 стоји да је сваки наглашени самогласник дуг, „а неударенитѣ гласни... се изговарятъ по=тѣсно, но не по=тѣмно“. Могло би се можда рећи да Милетић мисли на некадашње акценатско стање, тј. да је „вторична вокализација“ $\text{z} < \text{ж}$ у o у малореканском (мијачком) говору извршена у једној ранијој епоси са друкчијом акцентуацијом, и да, према томе, данашње стање не долази у обзир. Али Милетић мисли баш на данашње, савремено акценатско стање и то изрично каже (на стр. 11) без двосмислености, образложивајући прелазак z (од ж) у o у мијачком помоћу квантитета свакога наглашенога вокала. Да се позовемо и за прилепски говор на литературу којој сигурно верује и Милетић, а то су „Белешке о прилепском говору“ од Д. Мирчева (Сборникъ за Нар. Ум. књ. XX) где се на стр. 4. каже: „Што се тиче рефлекса z — вокали o и a , потребно је да се напомене да они гласе подједнако као и етимолошко o и a у свима положајима речи, тј. стајао на њима нагласак или не. Да не бих и доцније исто понављао, рећи ћу да се у прилепском говору рефлекси и других ишчезлих старобугарских самогласника не разликују од етимолошких самогласника“. Мислим да је и оволико довољно да се покаже да говори који имају вокалну замену старога ж нису извршили ту замену на начин који замишља Ми-

летић. Грађа трију македонских говора са три разне замене (*o, a, ä*) противи се теорији Милетићевој. Доста би било кад би се само у једноме од њих показало да је друкчије, па да теорија падне, али су ту три говора не спомињући трнско *y < ж* које остаје у такође у свима положајима. Али Милетићу било је потребно да ствари тако приказује, како би ова наречја могао приближити неким бугарским дијалектима који се друкчије држе према наглашеним и ненаглашеним самогласницима.

Из ових напомена излази: 1, да је теорија о „вторичној вокализацији“, како је формулише Милетић, на слабирим ногама; 2, да Милетић изокреће језичке чињенице, ако му је то потребно, да би својим теоријама дао већи изглед вероватности; 3, да се ни помоћу теорије о „вторичној вокализацији“ старог *ж* извесни македонски говори и средњештокавски (они исти који имају *ћ < *tj, ђ < *dj, е < ђ, е < њ* итд.) не могу сместити под заједнички бугарски кров.

Што се тиче вефчанског говора који има замену *e (ä)* м. *ж*, треба напоменути да је грађа која је до данас позната недовољна за закључке дубљег значаја о овој његовој црти. Сем оно мало грађе коју је објавио Милетић (Списание, књ. XVI, клон ист. фил. бр. 9, стр. 35—42), саопштио је нешто и Цонев у својој Историји бугарског језика (стр. 508—509). Из оба саопштења види се да тај говор у читавом низу случајева има и замену отворено *o* м. *ж* после лабијалних сугласника. Цонев је због тога био доведен у искушење да тај појав објасни лабијализацијом, а под утицајем суседних, дебарских говора, као да је *o < ж* у дебарским говорима резултат лабијализације. Наравно да је и Цонев могао доћи до тако погрешног закључка зато што је присталица друге вокализације. Међутим ја имам забележених примера са (отвореним) *o* који се противе томе објашњењу: *зо^аби, шо^ага, шо^аџан, до^абје, со^абоша, шро^аба, про^ачка, кло^аиче*; или са *a*: *мадро, њадар*. Сви ови примери показују да су они позајмљени из суседних говора. Јасно је, поред свег сиромаштва у познатој грађи, да је тај говор, остатак једног уништеног дијалекта, можда раније имао већу географску распрострањеност, па се или утопио у суседне говоре или су се носиоци наречја раселили. Највероватније је да је било и једнога и другог. Отселивши се у Бугарску, носиоци овога говора унели су у структуру говора својих нових суседа своју гласовну црту *ä < ж*, која је од тада онде имала своју засебну судбину: она је заменила

не само наглашено љ < ж, него и свако друго наглашено љ, па и љ које је заменило етимолошко *a* у извесним положајима (в. за оба говора примере у Милетића: *Das Ostbulgarische*, стр. 153—158, и нарочито за тетевенски говор у К. С. Стојчева: *Тетевенски говоръ*, Софија 1915). Ја мислим да је искључено да је вефчански говор из Источне Бугарске пренесен на Охридско језеро. Вефчански говор претставља већу старину у чувању својих језичких црта него поменута два источно-бугарска наречја. Исто тако је за мене искључено да је црта *ä* < ж у сва три говора аутохтона. У сваком случају, замена *ä* < ж у вефчанском говору није постала под истим лингвистичким условима као иста замена старог ж у еркечком и тетевенском говору. Милетић бар није то доказао. Не могу се резултати различитог развића уједно рачунати. Прилике у којима се *ä* < ж налази у Еркечу и Тетевену различите су од оних у вефчанском говору. Али иако су те прилике једнаке у Еркечу и Тетевену, ја ипак мислим да тај рефлекс старог ж није у тим говорима не само аутохтон, него да није ни знак међусобног додира тих двају говора: он је и у један и у други донесен из Македоније, из говора чије остатке још и данас налазимо у Вефчану и Радожци, а који се раније можда простирао и до Тетова¹⁾ где проф. Селишчев констатује његове трагове у говору села Стенче (в. проф. А. М. Селищев: *Полог*, Софија 1929, стр. 377 и д.), па је у тој области замењен другим насељем. Један

1) Можда не би било неоправдано поставити гнездо овога дијалекта око Тетова и Шар-планине. Данашње село Вефчани (Вефчани < Вешчани) први пут је најраније забележено у повељи цара Душана манастиру Св. Богородице Перивленте у Охриду год. 1342—1345 (в. Ст. Новаковић: *Законски споменици*, Београд 1912, на стр. 673) са формом *Вешчани*, која значи досељенике из *Весца*. Још и данас постоји у Доњем Пологу поарбанашено село *Вејце* (дисимилацијом од **Весце*, тј. *Селце*) у саставу општине селачке (Селца). Према томе би и Вешчани водили своје порекло из Доњег Полога, одакле су дошли најдоцније у првој половини XIV века, било да их је цар Душан онде населио, било да их је онде он већ затекао као раније досељенике, што је вероватније. Данас становници с. Вефчана изјављују категорички да су старинци у своме селу, тј. да су њему од вајкада. То значи да данашње генерације не памте кад су се њихови преци доселили, а затим значи релативну старину њихова насеља у поређењу са околним селима. У сваком случају се поклапа са податком из Душанове повеље, да је њихово насеље одавнашње. Исто тако у Доњем Пологу, а у саставу општине брвеничке (в. Речник места Краљ. Срба, Хрвата и Словенаца, стр. 282), постоји, такође већ поарбанашено, *Селце Кеч*, од кога води порекло назив *Ер-Кеч* истога значења на турском (тј. Село Кеч), у Источној Бугарској, овај Еркеч о коме говоримо.

талас отишао је у дубокој старини у Тетевен (Тетово > Тетовџни > Тетевен?), а други у еркечки крај. Овај други је доцнији, пошто је собом понео и црте доцнијега постања. Данас је $\ddot{a} < \text{ж}$ у говорима тетевенском и еркечком саставни део њихове структуре, али са лингвистичкога гледишта, са гледишта његова постања, оно је за те говоре туђе и стране, унесено из другога дијалекта.

Поред $\ddot{a} < \text{ж}$, Еркечани су у састав данашњега говора могли собом донети још и ове црте из свога роднога краја које су у новој средини ухватиле корена, која више која мање: *шџ* (облик *шџе* за образовање футурума), пор. *шо* м. *шчо* у македон. говорима; *шћ* другога порекла, а не од **tj*, у примеру *сџушћен*; гласовну групу *чер* м. *чрџ*, у примерима као *черно*, *червено*, *черви*, итд.; $\text{џ} < \text{х}$ на крају слога; *џ* м. *ј* после сугласника, на пр. *заравџа* = *заравја* (проф. Сељишчев у својој књизи о Пологу, стр. 312 помиње да је од једног Тетовца једанпут чуо *лозје* а другипут *лозје*); *к* испред наст. = *и* умекшава се у *к'*, на пр. ном. пл. *служишџелк'и*; арбанашки изговор дугога етимолошкога *а* под акцентом као затворено *а* (тј. *а^о*), итд. Сви ови примери су из грађе коју је објавио Милетић у делу *Das Ostbulgarische*, стр. 153—156. Као што се види, ту има црта које првобитни еркечки говор међу у општи западномакедонски оквир, затим црта које га везују за околину Тетова, и најзад које показују симбиозу са Арбанасима.

На крају Милетић понова говори о аналитичкој деклинацији, пошто је раније (на стр. 5—6) истакао да је пропадање старе бугарске деклинације „последница фонетичкога утицаја на именичку флексију, која се поглавито дугује особеном развиту у првом реду носних вокала, — у смислу првога потстрека доцнијем развиту падежнога синкретизма до општега, генералнога падежа“. О овом познатом гледишту Милетића изјашњавали су се досад већ и други стручњаци неповољно, сматрајући га непријемљивим. С њим се не слаже чак ни Ст. Младенов (в. *Geschichte der bulg. Sprache von St. Mladenov*, Berlin und Leipzig 1929, стр. 215—216). Ја ћу да истакнем само то да падежни синкретизам до кога се дошло фонетичким изједначењем флексије услед измене носних вокала, па и другим путевима, није сметња да се преостали падешки облици и даље употребљавају. И сам Милетић наводи примере употребе старих падежа. У новоштокавском имамо такође синкретизам падежа у приличном броју, на пр. дат. и лок.

сг. у именица мушкога рода; ген.=ак. сг. именица м. рода; дат., инстр. и лок. пл. у именица мушкога и средњега рода и именица ж. рода *u*= основе; дат. и лок. у именица ж. р. на=*a*; дат. инстр. и лок. пл. имен. женскога рода на=*a*; ном. и ак. сг. именица ср. рода; ном. и ак. пл. именица ср. рода. Па ипак се није усвојио општи падеж. Али и на самом македонском терену говор корчански (у селима Бобошцици и Дреновенима), који има рефлекс *a < ж* у свима положајима, поред свег синкретизма насталога изменом назалнога вокала, употребљава дат. и акузатив сг. и дат. пл. у мушких именица; затим један облик за ген. и дат. сг. имен. женскога рода, и дат. пл. у именица женскога и средњега рода. Инструментал имен. м. рода среће се у употреби без предлога. Изједначене су флексије имен. м. рода у пл.: ном. и ак. који гласе на =*u*; именице ж. рода имају у ном. и ак. пл. наставак =*e*; именице ср. рода имају старо стање. Ово је несумњиво максимум губитка падешких облика услед фонетичкога развитка. Слично је и у родопским говорима. Зашто још немамо општега падежа? Трнски говор заједно са целом средњештокавском групом сигурно није имао толики број гласовним путем изједначених флексија, па се у њему ипак формирао општи падеж.

Милетић не види да је, дакле, на развитак аналитичке деklinације морао утицати други један фактор, а то је генералисање употребе предлога *на* као новог синтаксичкога средства на место падежних флексија. То ново средство је унесено из суседних језика као и многе друге синтаксичке особине, само не у све говоре подједнако и не истовремено, нити увек непосредно. За доказ како је употреба предлога *на* туђа, и не образована на основу сопственога унутрашњега развитка, него наметнута, даје поучан пример костурски говор у котлини Попоља и Корешча, где је потискивање деklinације скорашњи појав, те се тај процес може посматрати. У томе говору употребљава се предлог *на* и „испред објекта и код прелазних глагола, а и тамо где је обично предлог *на* сасвим излишан и неуместан, на пр.: *го избувае на дешешо* (= избише дете); *јас го виду на Ванешо*; *ка ве ѿулеше на вас*; *на когу го бараш?* — *на шашко ши го сакам* итд. Уопште ретко се среће директни објект без предлога *на*: *е закоиде на најмалечкаша*; *бабаша го благословила на дешешо*“ (цитат из студије о костурском говору А. Кузова у Изв. сл. сем. књ. IV, стр. 117). Зато што је употреба предлога *на* нешто туђе и страно, она се јавља и тамо где је „сасвим излишна и неумесна“, као

и све остале туђе језичке особине које се у један говор увлаче. А кад је она туђа за костурски говор који је сачувао старину и у другим правцима, очевидно је да је она то исто и у говорима у којима се раније јавила. Наравно, у говору Попоља ова употреба предлога *на* је још неасимилована, те стога и имамо горњу поремећеност. У другим говорима се могла развити са приснијим наслоним на раније унутрашње синтаксичке односе, те да не добијемо исту поремећеност као у говору Попоља. Али је она по свој прилици превод са румунскога, у коме се објект често исказује помоћу предлога *pe* (у цинцар. *pri*) који значи *на*, на пр. *Ai văzut pe Gheorghe? Nu l'am văzut pe el, dar am văzut pe Ioan* што значи: *Јеси ли видео Ђорђа? Нисам видео њега, али сам видео Јована*, а од речи до речи преведено: *Јеси ли видео на Ђорђа? Не га сам видео на њега, али сам видео на Јована* (Weigand, Rum. Gramm. стр. 20—21).

У говору Охрида и Прилепа јавља се предлог *ош* са општим падежом за исказивање припадања, а на место ранијега ген.=дativa или где други говори употребљавају предлог *на*, као говор Попоља (у коме се упоредо срећу: *мајка=му на рибче=шо*; и *му го донесое на царо=шому зеш*; в. А. Кузов, ор. cit. стр. 120). На пример у Охриду: *ћерка=ша ош жена=ша шчо ши йериш*, итд. (Изв. сл. сем. књ. III, стр. 225 у чланку о охридском говору од М. Јакимове); примери из Прилепа: *нога=ша ош сшол=ош*; *алишче=шо ош Конеша*, итд. (Д. Мирчев, ор. cit. стр. 34). Док је употреба предлога *на* утицај румунскога језика и његових дијалеката (предлог *ла*+именица, на пр. *am dat pâne la un om bătrân*, место *unui om bătrân*, в. Weigand: Rum. Gramm.², стр. 61), у предлогу *ош*+именица треба видети утицај северних новогрчких дијалеката у којима је истисла ген.=дaтив употреба предлога *ἀπό*+именица (в. Thumb: Handbuch der neugriechischen Sprache², § 44).

Већ сама чињеница да постоје две разне замене ген.=дativa у македонским говорима, свака другога порекла, указује на то да се деклинација срушила туђом помоћу, а не сама из себе, како то мисли Милетић. Интересантно је такође да у новогрчком уз предлоге уопште, а не само уз *ἀπό*, искључиво долази акузатив као општи падеж. Али ја не мислим да овде исцрпем све напомене које се намећу поводом теме о пропадању деклинације у нашим говорима за коју они пружају обиље грађе, пошто је она таква да заслужује ширу обраду.

М. Ивковић.

БИБЛИОГРАФИЈА

Библиографија за 1930 г.

**расправа и дела из словенске и индоевропске филологије
која су изашла у Југославији**

Скраћенице

- Бог Богословље V (1930).
БЈФ Библиотека Јужнословенског филолога.
Венац Венац, књижевни омладински лист XV (1930).
Гај Гајрет. Лист Гајрета, Друштва за културно и економско подизање муслимана XI (1930).
ГИДНС Гласник Историског друштва у Новом Саду III (1930).
ГМВН Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini XLII (1930).
ГСФФ Годишњак Скопског филозофског факултета I (1930).
ГСГД Гласник Српског географског друштва XVI (1930).
ГСкНД Гласник Скопског научног друштва V (1930).
ГлЕМ Гласник Етнолошког музеја у Београду V (1930).
ГлПД Гласник Професорског друштва X (1930).
ГлСПП Гласник Српске православне патријаршије XI (1930).
Глас Глас Српске краљевске академије СХХХVIII (1930).
ГодНЧ Годишњица Николе Чулића ХХХIX (1930).
DS Dom in Svet XLIII (1930).
ЖОН Живот и обичаји народни (II одељење СЕЗ6) XLV (1930).
ЖР Живот и рад V (1930).
Зап Записи, часопис за науку и књижевност. Цетиње VI и VII (1930).
ZbNŽ Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena XXVII, 2 (1930).
E Etnolog. Glasnik Kraljevskog etnografskog muzeja v Ljubljani IV (1930).
JV Jadranska vila, obiteljski list za književnost i kulturu. Omiš III (1930).
JStr Jadranska straža. Zagreb VII (1930).
ЈФ Јужнословенски филолог IX (1930).
KS Književni sever. Subotica VI (1930).
ЛМС Летопис Матице српске. Нови Сад 323—326 (1930).
LjZ Ljubljanski zvon. Ljubljana L (1930).
Мис Мисао. Књижевнополитички часопис. Београд ХХХII—ХХХIV (1930).
Napredak Napredak, glasilo hrv. kult. društva „Napredak“. Sarajevo V (1930).
Нас Насеља српских земаља (Изд. Српске краљ. академије наука) 26 и 27 (1930).
NVj Nastavni vjesnik. ХХХVIII—ХХХIX (1930).
HE Нова Европа ХХI—ХХII (1930).
NR Nova revija. Makarska IX, 1—6 (1930).
Прил Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор X (1930).
Rad Rad Jugoslavenske akademije 239 (1930).

RJA	Rječnik Jugoslavenske akademije.
СКГл	Српски књижевни гласник. Београд XXIX—XXX (1930).
Спом	Споменик. Београд (Акад.) LXIX (1929).
SC	Sveta Cecilija. Smotra za crkvenu glazbu s glazbenim prilogom. Glasilo Cecilijina društva u Zagrebu XXIV (1930).
SvZb	Sveslavenski zbornik. Spomenica o tisućgodišnjici hrvatskoga kraljevstva. Zagreb 1930. Стр. 423, 8 ^о .
HPr	Hrvatska prosvjeta. Zagreb XVII (1930).
HR	Hrvatska revija. Zagreb II (1930).
ČZN	Časopis za zgodovino in narodopisje. Maribor XXV (1930).

I Филозофија и језик

1. Ваčić Јанко, Logičke studije. NVJ XXXVIII (1930) 224—234.

Ово је наставак пишчеве расправе објављене под истим насловом у NVJ XXIV (1915) 263—289. Садржи разматрања — „која имаду да буду у неку руку најприје коментар школској књизи, како би га учитељ на основи вишегодишњег искуства подао зрелијему и бољем ученику, а тек у другу руку... гдјекојим изводом надопуњак школској књизи“ — о *појму, суђењу, атрибуцији, реченици и суду и дефиницији*. За граматичко или лингвистичко тумачење факата расправа је без вредности.

Р. А.

II О прасловенском и словенским језицима

2. Влаховић Митар С. Лужички Срби и њихова домовина (Издало Друштво пријатеља Лужичких Срба). Београд 1930, стр. 18, 8^о. Цена ?

Износи податке о Лујици, земљи и поднебљу, о њеним становницима, језику њиховом, обичајима, ношњи и психичким особинама које је прикупио за време свога боравка у домовини Лужичких Срба 1926 и 1927 године. Популарно.

Р. А.

3. Gavazzi М. Приказ: R. Trautmann und M. Vasmer, Grundriss der Slavischen Philologie und Kulturgeschichte. NVJ XXXVIII (1930) 86—87.

Кратак приказ првих 5 свезака „Grundriss- a der slav. Phil.“ без критичких напомена.

Б. М.

4. Ђуровић д-р Дим. Известия по рускому језику и словености Академии наук. С.С.С.Р. Лењинград, 1928 г. Бог V (1930) 164—167.

Приказ свеске за 1928 г.

Р. А.

5. Hešić д-р Fran, О учењу словенских језика у нашим средњим школама. ГлПД 10 (1930) 328—332.

Написано поводом наређења Министарства просвете о учењу словенских језика у 7 и 8 разреду реалних гимназија. Он је против давања слободе ученицима у избору једнога од три словенска језика: руског, чешког или пољског. Свака категорија наших средњих школа, а не само 7 и 8 разред реалних гимназија, има по његовом мишљењу, да добије један од поменути три језика: реалке, трговачке и обртне школе чешки језик, а класичне и реалне гимназије пољски односно руски језик.

Р. А.

6. Лавров А. П. Оцена: М. Г. Попруженко, Синодикъ царя Борила, София 1928 В VIII. Прил X, св. 1 (1930) 141—143.

„Настоящее издание Синодика заслуживает всякаго вниманія“. П. Ђ.

7. Meyer Antun, Pabirci iz povijesti jezika. NVj XXXVIII (1930) 139—147.

Има два чланка: 4. Slovenski dugi u glasovi i 5. Druga (ili ce-) palatalizacija (в. ЈФ IX бр. 5).

Мајер прво говори о природи старослов. у (ы) < ū и о рефлектирању овога у (ы) у нашим именима код туђих писаца. На основу писања слов. имена *Vyšeslavъ*, *Spytiměřъ* као *Wissasclavo* (на натпису римске крстионице која се сада налази у Млецима) и *Spoitimar* (франачки анали г. 872) и у (ы) у старослов. спом. он закључује да је дуго *u* у слов. језицима негде око половине 9 в. било лабијализовано и прешло у у (ы). За овим М. одговара на питање зашто *ī* које води порекло од индоевроп. дифтонга *ai*, *ei*, *oi* (старослов. *bljudъ*, *ruda*, *suchъ*) није прешло у у као индоевроп. *ū*. По његову мишљењу, оно није прешло у у (ы) због тога што је гласило као *ō. Словенско *ū*, дакле, које потиче од индоевроп. дифтонга било је, по М. мишљењу, блиско романском *ō*, па га је као такав глас и могло замењивати (исп. *Duklja*, *Lokrum*, *Sulet*).

У другом чланку М. говори о другој словенској и романској палатализацији — о позајмицама с лат. *ce*, *ge* и о позајмицама с лат. *ci*, *gi*. Сматра да је романска палатализација, „барем у Далмацији“, млађа од друге слов. палатализације.

Р. А.

8. Mayer Antun, Slovenski velarni poluvokal. NVj XXXVIII (1930) 32—35.

Полазећи од облика *garbun* и *grbun* (први се облик говори у северној Далмацији, а други у Јужној Далмацији и у Црној Гори) и чињенице што се у Црној Гори, Бару и Боки још и данас делимице сачувао полувокал, а делимице прелази у *a*, закључује да су далматинска имена — која по досадашњим тумачењима изгледају као изузеци од ликвидне метатезе — као: *Trsat* < *Tarsatica*, *Brboran* < *Barbarano* итд. могла бити примљена с почетним *tart* у коме „туђи *a* може бити био схваћен као онај полувокал те је касније испао, или се то збило при пријелазу у оне крајеве, гдје се полувокал више није чуо“.

Назив *Splēt* изводи из романског *Spuleto — **Sp̄lēt̄* > *Splēt* (̄ < *e* „kada је u blizini likvida *l*, *r*“, исп. *Pelva* — *Plēva* и сл.), а назив *Delminium* из **D̄yl̄m̄no*.

Р. А.

9. Мали Јарослав, О учењу словенских језика у нашим средњим школама. ГлПД 10 (1930) 610—613.

Писано поводом бр. 5. Истиче се значај учења словенских језика, што се поткрепљује опште познатим аргументима.

Б. М.

10. Розов Владимир, Прилог за акцентуацију словенске *i*-деклинације. ГСФФ I (1930) 207—219.

На основу материјала различитих словенских језика, пре свега руског, доказује писац да су у прасловенском постојале 3 промене *i*-основа у плуралу: 1) са сталним акцентом на корену: *nítъ*, 2) са сталним акцентом на наставку: *pátъ* и 3) са покретним акцентом. За овај последњи тип (са циркумфлексом на кореновом вокалу, који се према Фортунатов-де Сосировом пра вилу у *gen.* и *instr. pl.* преноси на наставак) постоји данас сразмерно мали број

примера (у руском *дѣши* и *люди*). Доцније настају различита упрошћавања под утицајем других деклинација којима i-деклинација — због малог броја речи које су јој припадале и због поцепканости која је у њој владала — није могла да одоли.

Б. М.

11. S. Dr. Slavia. NVj XXXVIII (1930) 252—255.

Кратак приказ садржине VIII године без коментара.

Б. М.

III Етимологије, историја речи, тумачење речи, збирке речи

12. Белић А. Ст. слов. *седмъ* и *седмь*. ЈФ IX (1930) 279—282.

Претпоставља да је у прасловенском језику за редни број био облик *седьмъ*, а само за прост број облик *семь* < *septъ (руско *седьмой*: *семь*, западнослов. — *setъ* се развило према *sedъ*, а *sedm* чешко и пољско према *sedmъ*). Према *седьмъ* јужнословенски језик је развио *седмь* примајући само *д* из *седьмъ*, а према *седмь* развио се нови редни број *седмъ* који је доцније потиснуо потпуно стари облик *седьмъ*.

Р. А.

13. Будимир М. Антички становници Војводине. II Вреуџ. ГИДНС III (1930) 10—22.

Износи топономастички материјал којим потврђује мишљења (Оштира, Оберхумера) о етнолингвистичкој вези посавских Бреука, епирскомакедонских Бруга или Брука и анатолских Фруга и на крају даје етимологију бреучког имена. Прајезички облик овог илирскотрачког етника, по мишљењу пишчеву, гласио је *bhrēugh* = мотка. Бреук и Бруг је, дакле, индоевропски назив за гипког и коштувавог Динарца.

Р. А.

14. Ђерић д-р Василије, Још нешто о арбанашким речима у српском језику. Прил X, св. I (1930) 42—50.

У првом делу чланка писац даје допуне своје ранијем испитивању арб. речи (Прил VII с. 23—30). Допуне су унете на основу лексичког материјала, углавном, из Барићевих *Albanorum. Studien* 1919. У другом, већем делу (с. 44—49) износе се нове речи: *балега* *бач* *буклија* *Бурмази* *гдрџн* *дџдола* *катџн* *кетити* *кџпиле* *кџшута* *куљен* *маџарац* *месиџија* *молика* *пињал* *пџоруше* *раџа* *струџа* *стџхџџ* *сџртука* *џрда* *џџрка* *џџп* *шкџрт*. Речи су већином и локализоване. Писац не улази у критичко разматрање библиографских података који су дати уз поједине речи. Сем случаја као *kešišiši* по тал. *cheto* в. AkRj IV с. 941—2 и *škprš* по тал. *scorto* 'vorsichtig; behutsam', нема нових тумачења.

П. Ђ.

15. Пешић Fr. Dopuna članku o moći i morati. ЈФ VIII 155—159. ЈФ IX (1930) 282—286.

Своје тврђење (в. ЈФ VIII, 155—159) да су некад постојали и глаголи: *primoriti и *moriti (уз *primorati и *morati*) писац поткрепљује словеначким облицима: *morva*, *mort*, *mormo*, *morte*, *morjo*, — *moria*, *morlo*, *morli*, *morle* — облицима који изгледају као да су творбе без тематског вокала, а који се употребљавају малоне искључиво у значењу *debeo* узетим из „Дроптиница“ за 1846 и 1847 и превода Ф. Глобочника Чокеове „Branntweinpest“ *Čujte, čujte, kaj žganje dela* (1847).

Р. А.

16. Иљинскии Г. Славянские етимологии. ЈФ IX (1930) 286—287.

С.-хр. *Gāvan* од *gavati 'богатити' — кор. *geu- (лит. gāuti, gāunu, gavaū, 'добити, добивати' gāusva 'место изобиља', gausà 'имање, обиље', gāistis 'богатити'). — с.-хр. *tūtulja* (оток на гуши) од кор. *teu-t- (лат. tutulis, лит. tautà 'народ, маса, гомила'); — с.-хр. *žūstar* од кор. geub- (лит. gubūs 'хитар, окретан, лак'). — с.-хр. *ūditi* (штетити, шкодити) од кор. и.-евр. *ōūdh- (oūedh-, *ūedh-, *ūodh-) ст. инд. vadhajati 'заставља бити, убивати', vadhas 'убица', чеш. vaditi, пол. wadzić. — с.-хр. *čāpra* (кожа) од кор. и.-евр. *(s)kēr- 'резати'. — буг. *vr̄ta* (чворуга) од кор. и.-евр. *čeg- (база *čereg-), 'довршити'. — буг. *сѣрувамъ* (делам, чиним) од кор. праслов. *tvьг- (твр̄-увамъ > *трувамъ и са префиксом с(ъ) — струвамъ). — старослов. *сѣмга* (штап, тојага, батина) од кор. sol < *(s)el- 'штап, тојага, батина' (лат. solium, ст.-инд. sáras).

P. A.

17. Ј. Ст. О пореклу имена Хрват. СКГл XXX (1930) 311.

Белешка о расправи М. Будимира о имену Хрват објављеној у Zbš. В. ЈФ IX бр. 8.

P. A.

18. Калуђерчић Радован, Наша трговачка терминологија. ГлПД 10 (1930) 35—36

Наводи ове стручне изразе „српске и хрватске“ да се види како нас се стручни изрази трговачки не слажу „и да ће потребно бити да установимо заједничку терминологију која ће бити обавезна за све писце који пишу уџбенике мерка 'тиле струке': трата — тежица, пријем — прихват, инвентар — наша ствар, резервни фонд — причувна заклада, белег — темељница, провизија — провидба, куртажа — мешетарина, вући меницу — мјеничити, наредба сопствена — одредба властита, издавалац — издатник, рок — доспијеће, трасат — тезовник, циркулар — окружница, књига скаденца — роковница, пријемник — прихватник, одношај — омјер итд.

P. A.

19. Медић Мојо, Матаруга, Мацура и Марган. (Три презимена) GMBH XLII (1930) 227—228.

Износи најпре оно што о овим презименима каже Ј. Ердџановић у расправи Постанак племена Пипера штампаној у СЕЗБ 17, стр. 401 и 422 и СЕЗБ 12, стр. 475, а затим износи податке из којих се види да ова имена и сада постоје као презимена односно као имена места.

P. A.

20. Miličević Milan A. О čistoti jezika i o narodnim imenima i prezimenima. Napredak V (1930).

Износи имена почев од 11 вијека.

M. T.

21. Пфанхаузерова д-р Стефанија, Туђи елементи у српско-хрватском језику. Венац XVI/1 (1930) 45—51 и 134—139.

Фрагментаран чланак, популаран, без научних претензија. Писан дилетантски. Ауторка у уводу каже да је изнела 1) речи *свих могућих* извора 2) порекло и 3) „процес којим се туђа ријеч ближила домаћим, док није сасвим усвојена“. Све је то изведено на примитиван начин и са врло много свакојаким грешака. 1) не говори се о позајмицама на пр. из латинског, француског итд. 2) порекло позајмица није увек тачно погођено (на пр. *кабао бресква* из турског, *даска крдо* из грч., *шешаши* из мађ. итд.). Потпуно неразумна мања предмета огледа се код набрајања позајмица из „новогрчког“ јез. Ту

уједно иду и *колиба конойља биској* (sic) *анђел* (sic) *црква ђаво бажан* (!) <φάσματος и *мирис калдрма јевџин*. Из талијанског на пр. *босиљак* поред *барка*, *дукаш*. Из руског: *свештеник* *нужда* *дужан* итд. 3) Прелаз тур. *й ђ* у срп. у (уосталом не увек: *köse - кошак*) тумачи тиме што „Турци самогласнике не изговарају јасно као Славени“ међутим оставља необјашњено зашто од тур. *džeb* постаје *џеј* или *bübrek - бубрег*? Немогућ је облик *саиџија*.

Оригинална је терминологија: „Босанци, Херцеговци и Срби (!) изговарају *кафа* м. *кава*“.

Ауторка је несигурна у своме јекавизму: *дјешава се, сриједњи*, а тим више у навођењу страних оригинала. Не одговара стварности тврђење да међу позајмицама „глагола уопште нема“. Најзад, једна од главних лоших страна тога чланка јесте неразликовање прaviх позајмица од туђинских израза као *нахџкасн клајдоца шиншелбрашел шламџерај*, који у многим случајевима карактеришу само разговорни језик загребачких „пургера“.

П. Ђ.

22. Радојчић Никола, О имену Буњеваца. ГИДНС III (1930) 268—270.

Сматра да су се Буњевци преселили из Далмације и њеног Загорја и да им име долази од *буња* („буња је у Далмацији и њеном Загорју сиротињски или привремени стан или остава, вешто сложена од камна“). Тумачење које писац овде даје „није ни досад било сасвим непознато“, в. И. Антуновић, Разправа о подунавских и потиских Буњевцих и Шокцих (1882, 44—58).

Р. А.

23. Сас А. Ференц, Значење назива „Палилула“. ГлПД 10 (1930) 133—136.

Палилула, као назив места, води порекло, по пишчеву извођењу, од старог римског обичаја Палеса — Палилиа у народу.

Палес је божанство старих Римљана које је код њих важило као бог и као богиња, а *Палилиа* је народна слава која је одржавана у славу Палеса. На овој народној слави — Палилији — Палес су сматрали као богињу и славили су је највише пастири, који су у њој гледали своју заштитницу. Априла сваке године скупљали су се пастири на одређеним местима, која су била на крајевима или у близини вароши, и на тим местима палили ломачу у славу Палеса. Овај се обичај у току времена изгубио, али је у народу створена и остала реч Палилула као *назив места* на коме је ова свечаност (Палилиа) обављана.

Р. А.

24. Скорић Владислав, Попис босанских спахија из 1123 (1711) г. GMBH XLII, 2 (1930) 1—100.

Спис на турском језику од 1711 год. За нас од интереса попис личних имена и географских назива, како по њиховој фонетској боји, тако и према облику.

А. Б.

25. Stojković d-г Marijan, Komoštre. ZbNŽ XXVII (1930) 232—243.

Говори о улози коју *комоштре* (вериге, синџир, ланац) играју по народном веровању, и, као додатак, наводи неколико података и примера о значењу које по народном веровању имају *џећ*, *димњак* и *чађ*.

Р. А.

26. Тројановић Сима, Ватра у обичајима и животу српског народа. ЖОН (СЕЗ) XLV (1930) 1—324.

Од 252 стр. до 324 посветио је Тројановић речима *вајфра* и *огањ* и на крају своје књиге дао је и карту распростирања тих речи у нашем народу.

Од 252—256 стр. он је саопштио материјал из грађе С.К.Академије за велики Академијин речник и из грађе Југослав. академије за њен речник. Ова је грађа, и за нестручњака, врло невешто груписана. На пр. у примерима под називом „*Вајфра*“, *месџо*, *бој*, *јунаштво*, *оружје* (стр. 252—254), та се реч употребљава за ватру различне врсте, а најчешће у војном техничком смислу (пушчана ватра, топовска или сл.). То још није ни бој, ни јунаштво, ни оружје. Тако у 2ом одељку „ватра“ је најчешће употребљена у значењу „телесне врућине, топлоте“ сл. која болест прати, али која не значи још непосредно *болесџ* итд. Таквих непрецизности има и даље.

Уопште цео је овај одељак слаб. Тројановић требало је да да само оно што он може на основу своје грађе дати, а не упуштати се у дискутовање питања о пореклу „ватре“, јер овако његова домишљања, пошто он није стручњак у овом послу, губе карактер научности.

Код њега се у овим разматрањима употреба речи *вајфра* везује са Србима, а реч — *огањ* са Хрватима. Међутим, и по карти његовој, и према подацима које и он износи, то није тачно.

Према карти његовој јасно је да се реч *вајфра* употребљава у *новоштокавским* говорима, и то новијег типа, све донде докле се они пружају, а реч *огањ* у свима осталим штокавским, чакавским и кајкавским говорима. Од овога чини отступање само земљиште некадашње Дубровачке Републике, на којем је распрострањена реч *огањ*, иако знатан део њен припада новоштокавским говорима. Према томе, за мене је јасно да је реч *вајфра* добила велику распрострањеност са образовањем новоштокавских говора, а не са историјом српског племена.

Сасвим је друго питање о односу речи *вајфра* и *огањ*. За мене је јасно да су је наши стари имали за два засебна појма. Сматрам да Т. није доказао и да су његови аргументи врло слаби, а материјал сасвим недовољан, да је *вајфра* значила *пламен*, а *огањ* — *жар* (стр. 316 и даље). То питање моћи ће се решити на основу не само нашег него и осталих индоевропских језика; али је јасно да је у једном дијалекту нашем (херцеговачком?) реч *вајфра* потисла реч *огањ* и са ширењем нових црта тога дијалекта по другим дијалектима, — и она се проширила.

Али после тога остаје питање откуда је реч *вајфра* потекла и у којем се смислу, поред речи *огањ*, употребљавала у прасловенском, па одатле остала у различним словенским језицима, имајући доцније у њима и своју судбину.

Али и оваква каква је, ова расправа пружа корисну грађу. Само је цео одељак могао бити знатно краћи и критичније сређен. Много непотребнога ваљало је из њега избацивати.

А. Б.

27. Hirtz d-r Miroslav, Zmije kućarice. ZbNŽ XXVII/2 (1930) 243—255).

За нас су од интереса само *називи* које писац наводи за ову врсту змија: *блазна*, *чувар*, *чуварица*, *чуваркућа*, *домаћа гуја*, *домаћа кача*, *домаћа змија*,

хижна кача, крснара, крсташаца, кућаница, кућаруша, кућевна змија, кућевник, кућна змија, кућница, кућњача, кутња змија, покућара, покућарица, покућарка, покућница, похућница, поткућница, сјеновита змија. Р. А.

28. Simčik Ante, Tri poslovice. ZbNŽ XXVII/2 (1930) 255—265.

1. Пословици: *Svaka skuža ima svoga muža* (говори се у Истри и на острву Крку) потекла је од талијанске пословице: *Trista è quella Musa, che pop se trovar qualche scusa* (= „тешко оним устима (губици), која се не знаду изговорити“). 2. Пословици „*Uz put, ružo, niz put peruniko!*“ налази паралелу у песми штампаној у ерлангенском рукопису под бр. 56: *Uz put cvala rumena ružica, uz put ruža niz put perunika...* 3. Пословица *Zvek za miris* значи: „izmjenu dviju ništetnih stvari, bez realne vrijednosti, a ne mило za drago или *silo za ogñilo*“, како ју је Вук протумачио. Р. А.

IV Несловенски језици

29. Bradač d-r Fran, Homerjeva raba glagola ἀρχω in kompozitov. NVj XXXVIII (1930) 83—85.

Наводи места у којима су глагол ἀρχω и њихови композити употребљени код Хомера у активу и медијуму. У *активу* ἀρχω значи: 1. да неко почне радњу коју затим други наставља, односно који му следује, који учествује у тој радњи, 2. ἀρχω значи идем први, идем напред, водим и 3. значи да неко отпочне разговор међу двама особама или више особа. У *медијуму* ἀρχομαι значи код Хомера увек да продужује (врши) радњу исти субјекат. — Композ. εἰς ἀρχω значи само то да неко врши радњу. Р. А.

30. Magarašević Branko, Nastava latinskoga jezika. ГЛПД 10 (1930) 184—189.

Поводом новог средњошколског закона предлажу се корените измене у настави лат. језика, при чему се нарочито истиче важност концентрационог момента (ученик се упућује у основе упоредне граматике и литературе, обрађују се систематски научни термини, историја, етнографске и географске прилике античког времена и сл.). Све ове дигресије чине учење мртвог језика интересантним. Предлажу се и неки zgodни уџбеници (страни). Б. М.

V Старословенски језик и црквенословенски

31. В(уксан) Д. Оцена: Т. Крајничарац, Кирило и Методије и Словенство. Скопље 1930. Стр. 33.

Белешка.

Р. А.

32. Ђорђић П. Трпни глаг. придев прошлог времена у старословенском језику, грчком и латинском тексту. ЈФ IX (1930) 273—279.

Говори о употреби трпног придева образованог помоћу суфикса **nojto* у старословенском преводу јеванђеља. Из упоредно изнетог материјала види се, како и сам писац на крају изводи закључак, да се старословенски трпни придев прошлог времена подударо у значењу са грчким глаг. придевима медијалним и пасивним (*part. perf. med., part. aor. pass. и adjectivum verbale*) и само донекле са латинским глаг. придевом на *-tus*. Р. А.

33. Куљбакин д-р Степан, О речничкој страни старословенског језика. Глас СХХХVIII (1930) 85—144.

Наводећи радове Копитара (1836), Шафарика (1858), Јагића (1913—1920), Вондрака (1925) и њихова мишљења, он се задржава исцрпно на расправи проф. Б. Цонева (којом се тврди да новобугарски говори стоје најближе старобугарскоме [тј. старословенскоме] у лексичком правцу, СББАк XI, 1—32). Куљбакин прегледа критички све речи које је Цонев навео (гл. III 91—107) и доказује да изнесено мишљење, бар на основу његове грађе, није тачно. Сматра да питање о речнику старословенском треба наново ставити на дневни ред.

Прво је ваљало одредити материјал који се може узети у обзир. Он сматра да је најправилније узети лексичку грађу јеванђеља и псалтира. То он и чини. Пошто је издвојио велики број речи које се налазе у свима словенским језицима и све оне које се налазе у понеким од језика различитих основних трију група словенских језика — јер су и те речи свакако прасловенске —, К. се задржава на специјалним речима старословенског језика. Ту он утврђује да се оне речи које се могу назвати јужнословенским „до извесне мере слажу са руским речима, а не западнословенским (бѣдрѣ, гребѣ, кладѣ, искони, кѣснѣти, деснѣ, пирѣ, обитѣль, тѣкъмо, чрѣта, лобѣзати, пѣчина, ради, скрѣбь). Што се тиче односа међу јужнословенским језицима, К. утврђује да се велики број старословенских речи налази у српскохрватском и словеначком, а не налази у данашњем бугарском; на тај начин он утврђује „да је српско-хрватско-словеначка језичка група у *лексичком погледу* најближа старословенском македонском дијалекту св. Ђирила и Методија“ (143).

То су резултати ове интересантне студије, засноване на критичком материјалу и изведене са оном обазривошћу коју испитивање овог предмета изискује.

А. Б.

34. Куљбакин Ст. М. Старословенска граматика. Београд. 1930. Стр. VIII + 167.

Књига је намењена студентима. Претставља скраћено издање сличне књиге Куљбакинове која је изашла на француском језику (*Le vieux slave*, Paris, 1929, 367 стр.), исто онако као што је на чешком изашао извод сличне врсте (*Mluvnice jazyka staroslovenského*, v Praze 1928).

Универзитетски уџбеници Куљбакинови, који су пре рата доживели више издања у Русији (исп. Древнецерковнословянскій языкъ, 3 изд., Харьковъ, 1917), врло су познати и давно су оцењени као добре књиге. Како у овим новим издањима има и измена и допуна, то ће о свима његовим последњим издањима бити говора у ЈФ.

А. Б.

35. Розов Владимир, 1) *Byzantinoslavica I* 1929. 2) Н. Дурново, Мысли и предположения о происхождении старославянского языка и славянских алфавитов, гл. *Byzantinoslavica I*; Введение в историю русского языка, 1927, гл. *Spisy Filosofické Fakulty Masarykovy University v Brně*, Бр. 20). ГлСНД VII—VIII (1930) 395—401. Реферат.

П. Ћ.

36. Stojković d-р Marijan, Pokušaj uvođenja ruskoslovenske gramatike Meletija Smotrickoga kod Hrvata katolika. NVJ XXXVIII (1930) 120—131.

Говори о рускословенској школи 18 в. код Хрвата — о раду Вицка Змајевића, Мате Карамана и нарочито о раду Мате Совића на реформи бого-службених глагољских књига.

Р. А.

VI Српскохрватски језик

а) Граматика и граматичка питања

37. Вушовић Лабуд В. Шаблонизам наших граматика и синтакса у средњим школама. Зап VII (1930) 116—121.

Налази да у нашим школским граматикама и синтаксама многа правила нису образложена, мотивисана довољно и да се због тога јавља код ученика мрзовоља „према граматички и свему што је филолошко“.

Р. А.

38. Георгијевић Крешимир, Оцена: Stjepan Musulin, Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika za II razred (Zagreb 1929. Издање загребачке секције Професорског друштва. Цена 30 дин.) ГлПД 10 (1930) 395—397.

Врло повољно. На крају неколико ситнијих напомена.

Р. А.

39. Георгијевић К. Оцена: Stjepan Musulin, Gramatika srpskohrvatskoga jezika za III razred. ГлПД 10 (1930) 823—825.

Преимућства граматике Мусулинове врло су велика: она је једина која одговара наставном плану, она се не одликује само солидношћу него и лепотом и „унела је живу реч тамо где је владало мртво слово“. Обрађена на основи „радних школа“, она побуђује активност код ђака, а наставнику је добар водич. Од засебних преимућстава треба истаћи лаку и прегледну поделу глагола по завршецима садашњег времена. Неколико ситнијих омашака не умањује вредност овој књизи.

Б. М.

40. Žimbrek Ladislav, Školske knjige za srpskohrvatski jezik u slovenskim školama. ГлПД 10 (1930) 801—809.

Учење српскохрватског језика у словеначким школама не показује, по тврђењу писца, готово никакав успех: у првом реду због уџбеника који су — сем 2 часна изузетка: *Руделове Srpskohrvatske vadnice (I letnik)* и *Раућеве Srpskohrvatske čitanke za niže razrede srednjih in njihovih sorodnih šol* — сасвим рђави. Затим се износе све тешкоће са којима се мора борити наставник српскохрватског језика у словеначким школама и даје се тачан распоред грађе за I разред. Нарочито се истиче губитак који је настава српскохрватског језика у Словеначкој претрпела новим законом о средњим школама: српскохрватски језик предаваће се отада као засебан предмет само у нижим разредима, а у вишим предаваће српскохрватску књижевност (заједно са словеначком) наставник — Словенац. Да ће практично познавање српскохрватског језика — а оно је бар толико важно колико познавање књижевности — услед ове промене наставног плана знатно опасти, несумњиво је.

Том приликом не могу нешто да прећутим. ГлПД је несумњиво један од наших најбољих стручних часописа; редакција се труди да га уздржи на европској висини. Просто је неразумљиво да не води мало више рачуна и о спољашњем облику чланака који се у њему штампају, него оставља оне безбројне штампарске (да ли само штампарске?) грешке нарочито у чланцима писаним латиницом. Верујемо да би се и то могло са мало добре воље избећи, а сам часопис би тиме добио врло много; овако је заиста мучно читати чланке у којима све кипти од језичких накарада сваке врсте.

Б. М.

41. Žimbrek Ladislav, Učenje srpskohrvatskog jezika u slovenskim školama. ГлПД 10 (1930) 108—113.

Писац је незадовољан начином како се сада предаје српскохрватски језик у словеначким школама, пошто је све остављено случају и увиђавности појединог наставника. Према програму који предлаже рад у нижим разредима треба да буде много интензивнији и дубљи, а у вишим разредима треба нарочито истичати паралелизам између словеначке и српскохрватске књижевности, тако да ђак осети њихов заједнички развитак. Најбоље би било кад би се сх. језик почео и у словеначким школама учити од I разр. основне школе; тада би рад у гимназији био знатно простији. **Б. М.**

42. Milićević Aleksandar, Govorni stil naših djaka. ГлПД 10 (1930) 840—842.

Истиче се потреба да наставници више воде рачуна о лепом и логичном изражавању ђака, јер ће им то бити најтрајнија корист од школе; научена факта и онако временом бледе или се и сасвим заборављају. **Б. М.**

43. Orožen Janko, Materinščina kot središče Jezikovnega pouka v srednje šoli. ГлПД 10 (1930) 775—784.

Положај матерњег језика променио се у новије време знатно: у свим средњим школама, па и у нашим, он је заузео централно место које је пре тога припадало латинском језику. Али са овом основном променом није ишла упоредо и промена у методу: уместо да постане психолошко-индуктиван, он је остао логичко-дедуктиван, другим речима изгубљена је полазна тачка целокупног програма, па је познавање матерњег језика и књижевности после рата назадовало уместо да напредује. Често се може чути мишљење да је кривица у првом реду до тешких послератних прилика у којима се налазе наставници, а ти прави узрок треба, по мишљењу пишевом, тражити у недостатку добрих уџбеника, који би и слабијег наставника натерали да ради по модерним принципима „радне школе“. Сем ове промене у методу тражи писац продубљивање програма, строго спровођење концентрационог плана и проширење духовног видика учењем словенских језика и упознавањем словенских литература. **Б. М.**

44. Stevanović M. Principi klasifikacije glagola. ГлПД 10 (1930) 332—339.

О принципима класификације глагола у српскохрватском двеју граматичких школа: Добровског и Лескина, и о најновијој подели коју је дао проф. А. Белић, у своме *Универзитетском курсу српскога језика* (Речи са конјугацијом). **Р. А.**

45. Трбојевић д-р Д. Одговор рецензентима моје „Граматике хрватскога или српскога језика“. ГлПД 10 (1930) 67—71.

Односи се на ове критике: 1) д-р Дујмушић у „Обзору“ (септембра 1928); 2) С. Љубунчић „Грађанска школа“ 1928/9 св. 6: 3) А. Тункл „Напредак“ јануар и фебр. 1929 и 4) К. Георгијевић „ГлПД“ 1929, стр. 567—569.

Истиче извесна неслагања код критичара: док један поједине делове књиге сматра рђавим, други их проглашава одличним и обрнуто. Нарочито брани свој распоред грађе израђен на психолошком основу, који се доста разликује од код нас уобичајеног логичког распореда. **Б. М.**

б) Савремени књижевни језик и правопис

46. Бабић Ј. Ј. Оцена: А. Белић, Правопис српскохрватског књижевног језика (в. ЈФ IX бр. 63). ГлПД 10 (1930) 658—659.

Истиче се културни и национални значај уједначаења нашег правописа.
Б. М.

47. Ваџић Јанко, *Nekoliko savremenih opazaka k novom pravopisu*. NVj XXXIX (1930) 66—73.

Говори о реформама нашег правописа до 1930 године и о реформи нашег правописа од 1930 год. Он је против фонетског принципа, јер је тај принцип погрешан пошто он „отвара врата самовољи и нехајности, јер разне уши разнолико и разно чују“. По мишљењу пишечу, дакле, стари начин писања *не треба* напуштати доклегод се која реч говорног језика може одржати у вези са својим писаним симболом; тако није требало, по његову мишљењу, реформе у писању речи отачбина у отаџбина, јуначство у јунаштво итд. Све врло застарело.
Р. А.

48. Дулић Вецо, Борба за матерњи језик код Буњеваца. KS VI (1930) 232—252.

Све до седамдесетих година прошлога века Буњевци су имали свој језик у јавној употреби. Од 1868, и нарочито од 1879, мађарски шовинисти, иако је 1879 донет закон по коме се дозвољава употреба матерњег језика, уз помоћ одрођених Буњеваца, избацили су буњевачке уџбенике и језик, а родољубиве учитеље и попове прогласили за противнике државе. То насилно мађаризовање изазвало је код Буњеваца отпор, и то прво код појединаца, а после у групама — партија браће Мамужића. Године 1879 ови су основали, на супрот „Nérkög-у, своју „Буњевачку касину“, коју су убрзо покрстили, због злонамерних достављања, у „Пучку касину“ (1879). Пучка касина је од тада средиште свих буњевачких националних настојања, па и акције за матерњи језик. „Са њом и из ње дела „отац буњевштине“ препозит Антуновић и идеолог ове „ујак“ — Боза Шарчевић. У њој су доцније водили прву реч учитељ М. Мандић и поп Пајо Кујунцић док, најзад, борбу за свој матерњи језик није преузело „Коло младежи“. Али ипак сав рад у овом правцу остао је без успеха. Мађари нису одобрили удружење као ни статуте „Кола младежи“ и питање матерњег језика остало је нерешено све до на два дана пред окупацију Суботице од стране српске војске (11 новембра 1918 год.)
Р. А.

49. Малин Фрањо, За једно писмо. ЛМС 326 (1930) 181—188.

Писац мисли да би питање нашега писма требало, у духу јединства, овако решити.

„Латиница (Даничићеве редакције) требала би да постане званично писмо; она би постепено требала да постане и писмо наших новина и књига.

Ћирилицу треба и надаље у школи учити и неке школске књиге ћирилицом штампати. У цркви и црквеним књигама остаје ћирилица. У интересу јединства, православна црква би требала да уведе живи народни језик и Вукову ћирилицу, а живи језик и ћирилицу би требала да уведе и католичка црква. С овим у вези, вели писац, требало би озваничити књижевни језик, и то скавски дијалекат штокавштине. Словенци, додаје М., ако неће да остану изолирани, мораће сасвим ући у југословенску заједницу, а кад дође време у њу ће ући и Бугари.“ В. бр. 52.
Р. А.

50. Ostojić Ivan K. Naš pravopis. JV III (1930) 46, 59—61.

М. Т.

51. Pavičić Stanko, Zašto su slavonski ilirci tako budno čuvali ime slavonsko. NVJ XXXVIII (1930) 20—25.

Насупрот мишљењу досадањих испитивача који су у непристајању славо-новских писаца уз име илirско видели „недостатак националне свести“, „познату словенску конзервативност“ или просто „тврдоглавост“, држи писац (на основу једног места у „Slavonskom kalendaru za 1848“) да је томе узрок баш свест о важности Славоније за илirски покрет: „Гај је узео славоновски језик за књижевни, зашто га није тако и прозвао, него му је дао странo, непознато име?“

Б. М.

52. Радојчић Никола, За ћирилицу. ЛМС 326 (1930) 1—6.

„Разлози који се у последње време наводе против ћирилице не могу се никаквим средствима бранити. То су све; истиче писац, самовољни и кроз субјективни судови. Ћирилица није, по мишљењу пишчеву, незгодно, него је напротив, најподесније словенско писмо. Ћу није тешко научити, него врло лако, и зато она не може бити никаква велика сметња странцима да науче наш језик. За њом су давне и славне словенске и наше традиције. Њом је писан и штампан претежан део целокупне словенске књижевности. Она је била, и сада је, важна спона између свих јужних и источних Словена... Она није никаква преграда између искрених Југословена којима су обадва наша писма подједнако драга, али би укидање ћирилице створило опасну преграду између данашњих и будућих Срба и њихне прошлости“. Наведени разлози за ћирилицу, нарочито последњи, по мом мишљењу сасвим су оправдани и они се заиста и научно могу бранити.

Р. А.

53. Тривунац Милош, Вита или бета? Итацизам или етацизам? СКГл XXIX (1930) 339—347.

Писац покушава да лингвистичким и културно-историским разлозима одбрани итацизам и виацизам у Караџићеву и Даничићеву преводу Св. писма и уопште у нашем књижевном језику. Повод му је дао Л. Бакотић једном својом изјавом у новинама (доцније је он издао и свој превод Новог завета, у Београду 1930 латиницом, у којему је провео своје идеје о изговору библиских личних имена). Цела ствар која по Т. заиста не изгледа тако проста, ипак је јасна утолико што на крају признаје да код нас не влада уједначен изговор грчких речи. Т. се задржао само на изговору η и β као најкарактеристичнијем за ствар о којој говори. Разуме се да нису у питању сама та два слова, него постоји цео низ других разлика између једног и другог изговора. Да се, међутим, та ствар не да решити једним потезом, доказује наш нови званични правопис, који уз ћирилицу и латиницу, екавизам и јекавизам допушта и двојаки изговор грчких речи или таквих које су преко грчког примљене. Да је писац узео у обзир и те чињенице, његово излагање било би потпуније.

П. Ђ.

в) Дијалекти

54. Павловић Миливој, Принцип корелативности у еволуцији језика и некорелативност дијалекатских црта Горњег Повардарја. ГСФФ I (1930) 297—312.

Извесна колебања у говорима Горњег Повардарја, која се наоко противе правилу о безизузетачности гласовних промена, објашњава писац неко-релацијом (мешањем дијалеката) и показује целу систему; на карти приказане су полазне тачке и правци кретања појединих језичких појава.

Сви дијалекти Горњег Повардарја имали су једну дугу епоху заједничког живота, што се види по општој употреби *ћ*, *џ*, рефлексу *у* за *р* и истом развоју полугласника, док прелаз *љ > лу*, *у*, односно *љ* сведочи о блиској вези са јужноморавским говором. Доцније су наступила велика померања стазовништва која су у првобитном јединствен говор унела различите дијалекатске црте. Тако се у Тетову примећује јак утицај дебарског типа [наст. *-ец*, *-ок*; *а* у асс. sing. f.; *-ме*, *-го* (поред *-мо*, *-га*), *-ле*, акценат]; у корену чува се међутим *у* за *р*. Скопска Црна Гора стоји такође под утицајем с југа, али има утицаја и с Косова и из Мораве; ипак се дијал. тип добро чува (*р > у*, *љ > лу*, наставак за асс. sing: f. је очуван). У Куманову срећу се досељеници из велешког краја са досељеницима из прешевског краја, али док је утицај првих минималан, други су успели да унесу знатан број својих особина (*ја* у part. perf. и сл.). Кратово претставља чист тип, са нешто кочанских особина, које још нису ухватиле корена (*е* место *ь* у наставцима, наст. глаг. *-ме*, *-аш*). Насупрот томе типичну свежу мешавину показује Блатија. **Б. М.**

55. R. Nekoliko bunjevačkih narodnih „sigri“ uz pesmu i govor. KS VI (1930) 272—278.

Опис игара: *влајало*, *богојан*, *рајна игра*, *цмбуле*, *игра злајшних имена*, *игра гусака*, *игра калема*, *Диндо чешаљ носи*, *Јежало = драгало* и *лиће дивојке* и текст песама које се уз њих певају. **Р. А.**

56. Станојевић Маринко, Зборник прилога за познавање Тимочке Крајине. Књ. II. Београд 1930. Стр. 112. 8^о.

У Зборнику је за нас од интереса само чланак *Дијалектолошка грађа за познавање тимочкога говора. Приловешке* (Наставак из Зборника I, стр. 145—149). Текст је акцензован. **Р. А.**

г) Текстови стари и нови, издања; њихова критика, порекло итд.

57. Анастасијевић Д. Оцена: д-р Владимир Ђоровић, Списи св. Саве (в. ЈФ IX бр. 116). Бог V (1930—219—230).

Говори најпре о схватању и раду на издавању писаних споменика код нас после Даничићева времена, а затим прелази на оцену Ћ. издања списа св. Саве. Додаје прво неколико својих исправака Јагићевој критици текста Хиландарског типика, а онда оцењује грчки део Ћ. издања. Констатује најпре да грчки текстови нису тачно прештампани. Подела речи на слоге на крају редова често није исправна. Али у погледу грчког језика рецензент је најнезадовољнији Ђоровићевим „Речником“.

У њему је он нашао: 1) речи и облике који у грчком не постоје, 2) грчких речи и облика који, додуше, постоје, али нису од оних с којима се ми сусрећемо у грчким текстовима ове Ђоровићеве књиге, 3) у своја два речника Ћ. више пута није добро погодно, које се грчке и словенске речи и облици у његовим грчким и у одговарајућим словенским текстовима поклапају по значењу једно с другим, 4) у речнику су чести и случајеви где је смисаона поду-

дарност глагола из грчких текстова са ђодговарајућим глаголима слов. текстова покварена изостављањем грчке или словенске повратне заменице, иако се она налази у тексту, 5) у речнику је прилично и погрешака у правопису грчких речи и б) зло су у речнику прошли и грчки акценти.

Р. А.

58. Богдановић М. Оцена бр. 78. СКГл XXX (1930) 387.

Кратак приказ.

Р. А.

59. Булатовић А. Машан, „Горски вијенац“ .... ГлПД 10 (1930) 54—65.

Паралела три издања: „Како се Решетаров коментар другог издања слаже и разликује с коментаром осмог и деветог издања“.

Р. А.

60. Велимировић Д. Једно старо писмо Дубровчанима. Зап VII (1930) 370—371.

Упутио га је црногорски збор кнезу дубровачком 11 фебруара 1746 год. Сакупљени — гувернадур Вукадин, сердари, кнежеви и војводе — траже од кнеза: 1) да им допусти да саграде цркву у Дубровнику, 2) да им се врати благо које је на превару узето деспоту Ђурђу и 3) да им се врати земља Конавље која је, опет на превару, узета Ивану Црнојевићу. — Писмо је В. нашао у Дубровачком архиву. Писано је старим правописом, али је овде текст дат у транскрипцији.

Р. А.

61. Вуксан Душан, Оцена: Радмила С. Петровић, Законик Петра I владике црногорскога. Зап VI (1930) 302—305.

Замера П. што текст Законика није издала „данашњом транскрипцијом не „дирајући ништа у језик“. Мисли да је и Медаковићу и Драговићу био извор исти текст „Стеге“ — онај који се чува у Црногорском архиву, као и то да пренос Алексијев треба сматрати као најстарији текст „Стеге“. Текст преписа А. овде је у целини штампан.

Р. А.

62. Вушовић Данило, О мењању текста у *Шћейану Малоге*. Зап VII (1930) 300—303.

Констатује да је Решетар приређујући текст *Шћейана Малоге* за државно издање (Београд, 1926) по првом издању (А. Стојковића, Трт 1851) нека места рђаво исправио, а више њих оставио неисправљена. Таква су места у стиховима: а) 3, 318; 5, 85; 3, 67—370; 4, 907—8; б) 1, 101—3; 4, 908—10; 1, 28—31; 2, 775; 2, 819; 3, 707. Вушовић сва ова места, по моме мишљењу, *исправно* тумачи.

Р. А.

63. Ђерић В. Оцена: Стојићевић А. и Meyer Karl H. Serbokroatisches Lesebuch (в. ЈФ VII бр. 2519). Прил X (1930) 134—140.

Критичарева напомена односе се само на бележење акцента и речник.

Као што је познато, Стојићевић, који је извршио обележавање акцента у овој читанци, није се строго држао Вукове и Даничићеве акцентуације, него је акценте често бележио по свом језичком осећању. Тако је дошло до извесног отступања између Стојићевића и Вук-Даничића:

1) У наставку *-јем* за сад. време Вук готово увек пише *ѓ*, иако истиче да оно може бити и кратко; Ст. редовно бележи *-јем* (са кратким *е*).
2) Изговор наставка сад. времена *-ем* (са кратким *е*) врло је раширен код глагола са ' испред наставка, а тако га бележи и Ст.; Вук редовно пише *-ѓм*.
3) Код речи са " и ^ допуштао је Даничић непомерање акцента на предлог само ако имају 4 и више слогова; код Ст. има доста примера за непомерање

и код речи са мањим бројем слогова. 4) Прилози на *-ски* могу код Вука имати и дуго или кратко; код Ст. *-и* је у свим примерима дуго; 5) Dat. plur. именица типа *сѣн* не гласи *сѣндвима*, како је то обичније код Вука, него *сѣновима*. 6) Разлика између одређеног и неодређеног придевског вида не огледа се увек јасно у бележењу Ст. Од спорадичких отступања нека су нарочито интересантна, јер су доста раширена (Вукова акцентуација стављена је у заграду): мѡжда (мѡжда), њѣга (њѣгѡ), њије (њије), љмрѡ (љмрѡ), често се међутим чује и кратко *о*, облик *хвѡја* држи Ђерић правилнијим од *хвѡја*, како је обележен у РЈА, где је удешен према руском *хвоя*. Најпосле, *бѣњишѡх* биће грешка (уместо *бѣњишѡх*).

У транскрипцији *ie < ѣ* (латиницом) грешили су издавачи преписујући га са *ије* (двосложно), уместо са *јѣ* (једносложно), јер је и овај други изговор, иако некњижеван, прилично раширен, а у нашим случајевима тражи га и метар.

Затим следује низ речи које се налазе у малом речнику на крају књиге, а нема их у Речнику Академије, или бар не у истом значењу; то су већином стране речи и сопствена имена.

Б. М.

64. Herne Eugeniја, *Lirika u kajkavskom dijalektu*. KN I/7 (1930) 3—4.

М. Т.

65. Ivšić Stjepan, *Hrvatska glagoljska dvanaesteračka legenda o sv. Jeronimu*, штампана 1508. NVj XXXIX (1930) 1—10.

Штампана је у глагољској књижици *Transit svetoga Jerolima*, у Сењу 1508 год., а састављена је од 148 стихова — (дванаестераца) са двоструким сликом. Језик је ове легенде (текст је овде дат у латинској транскрипцији) „običan čakavski govor druge pole 15. vijeka“.

Р. А.

66. Ivšić Stjepan, *Sredovječna hrvatska glagolska književnost*. SvZb (1930) 132—143.

Приказ средњевековне хрватске глагољске књижевности, према тројаким извору: 1. црквенословенском, 2. латинскоталијанском и 3. чешком, „који није могао овде изаћи из библиографскога оквира“.

Р. А.

67. К. Н. М. Немачка научна критика о Списима св. Саве. ЛМС 325 (1930) 277.

Белешка.

68. Knežević Mil. V. *O narodnim pesmama kod Bunjevacа*. KS VI (1930) 278—335.

Говори најпре о народним песмама код Буњеваца уопште, а затим даје текст 35 песама које певају буњевачке „краљице“ и то код Буњеваца у Суботици. Писац истиче да су код ових песама мењани само „правопис, неподесан ред речи, испреметани стихови и поређења — више дакле техничка страна песме — док се све остало, па чак и језичне погрешке („плакајући“, „смиду“ итд.), објављује онако како се чуло од старих и младих „краљица“. Испод текста тумачене су само мање познате речи и изрази. Текст је неакцентован.

Р. А.

69. Латковић Видо, *Неколико места у Горском вијенцу*. Зап V (1929) 351—355 и VI (1930) 152—157.

Примедбе на Решетарова тумачења стихова (9 издање): 1) 18, 243, 252, 501—2, 692, 892 и 894—5, 1175—8, 2332, 2348—9, 2359; 2) 17, 43 и 44, 188, 518,

535, 661 и 662, 861, 1086, 1143. Латковић, неоспорно, у већини случајева *исправљал* Решетара. Р. А.

70. М. В. Приказ: D-r K. H. Meyer — Prof. A. Stojićević, *Serbokroatisches Lesebuch* (в. ЈФ VII бр. 2519). ГлПД 10 (1930) 829—831.

Врло повољан, са неколико похвалних речи за рад К. Мајера на популарисању наше књижевности међу Немцима. Б. М.

71. Мирковић Л. Записи из манастира Мале Ремете. ГИДНС III (1930) 460—463.

Записи су из времена од 1691—1805. Испод сваког речено је где се налази. Р. А.

72. Мирковић Л. Из шидске цркве. ГИДНС III (1930) 272—274.

Објављује 17 записа које је нашао у шидској цркви, храму св. Николе (из 1694—1813, три су недатирана) и саопштава које се све ствари „од историске вредности“, чувају у тој цркви: инвентар цркве вароши Шида, циркуларни протокол, иконе. Р. А.

73. Р. Оцена: Julijan Jelenić, *Pravopisna rasprava između dra Tome Koščaka i dra fra Grga Čevapovića*. Zagreb 1930. Стр. 56.

Белешка. Р. А.

74. Петровић Радмила С. Оцена: Соловјев А. В. Неколико нових преписа Душанова законодавства (Барањски препис). ГИДНС III (1930) 168—169.

Указује на неслагања у опису Душановог законика који је дао С. у Прилозима ЛМС I, 1928, 229—232 и опису Соловјева Д. З. објављеном у књизи *Законодавство Стефана Душана*. Р. А.

75. Поповић Павле, Поводом двеју старих оцена Г. Д. Н. Анастасијевића. Прил X (1930) 309—320.

Одговора на две оцене Анастасијевића објављене у брошири под горњим насловом: једна на „Одабране изворе за српску историју“ од Ст. Станојевића и В. Ђоровића, а друга на расправу „О хронологији у делима св. Саве“.

Говори „само као уредник који објашњава свој поступак, не као писац критиковане расправе, који би имао да се „брани“ од учињених замерака“.

Р. А.

76. Radatović d-r Vinko, Оцена: М. Rešetar: *Djela Ignjacija Džordži (Ignjata Đordića)* (в. ЈФ III бр. 762 и бр. 771). Прил X, св. 1—2 (1930) 120—130 и 277—288.

Приказ — врло развучен. Р. А.

77. Радојчић д-р Никола, Оцена: д-р Владимир Ђоровић, *Списи св. Саве* (в. ЈФ IX бр. 116). ГлСНД VII—VIII (1930) 381—386.

Приказ и напомене: сматра другу хиландарску повељу више делом св. Саве него Стевана Првовенчаног, писмо Спиридону за неаутентично; непотпуне и неаутентичне списе није требало мешати у списе св. Саве; требало је унети и Речи св. Саве сачуване у типуку архиепископа Никодима; речником није задовољан; изворе би требало издавати у кварту, а не на осмини итд.; писац завршава: „И за тако високе захтеве јесте Ђоровићево издање списка св. Саве достојан покушај и добар почетак“.

Р. А.

78. Rešetar Milan, Djela Marina Držića. Drugo izdanje (sa dvije table). Za štampu priredio. CXLVIII + 552.8°. U Zagrebu 1930. StPH VII.

Ово, у ствари, није *друго* издање, већ *прво критично* издање свих Држићевих дела (прво издање изашло је 1875 г., а приредио га је Ф. Петрачић). Пред текстовима је опширан увод, који садржи: I *Што је ушло у ово издање* (изостављена су оба приказања која су приписивана Држићу: *Пород Језусов* и *Посветилишће Абрамово*, а унет је превод Долчеове трагедије *Хекуба*, која је раније приписивана Ветрановићу и у његовим делима штампана), II *Извори* (VII—XXXVI), III *Ново издање* (XXXVI—XL), IV *Живот Марина Држића* (XL—LXXV), V *Књижевни рад Марина Држића* (LXXV—CXIX), VI *Прилози* (CXIX—CXLVIII).

Дела иду овим редом: Пјесни љубене (1—29), Венере (29—44), Новела од Станца (44—63), Тирена (63—127), Грижула (127—166), Манде (166—199), Скуп (199—255), Дундо Мароје (255—340), Аркулин (390—429), Бухо Крпета (429—438), Пјерин (438—455), Хекуба (455—552).

О овом издању Држићевих дела донећемо опширнију оцену у једној од идућих књ. ЈФ.

Р. А.

79. Розов д-р Владимир, Служба и канон св. Николи Новоме Софискоме. Бог V (1930) 205—219.

Писац покушава да тридесет година после расправе П. А. Сиркуа (Сборникъ отд. РЯСИАН, т. 71, кн. 2, 1901) друкчије објасни основне поставке, које се тичу народности св. Николе Новог и састављача Службе томе свецу, који код С. нису прецизно одређени. Р. сматра да је св. Никола Нови био Србин из Јањине, не Арбанас као код С. И службу, која је српске рецензије (из ресавске школе), приписује Р. српским калуђерима-просјацима из Сионског (Јерусалимског) и Синајског манастира, а којима он уопште придаје велики значај у духовном животу Срба и Бугара у прошлим вековима. Језички разлози, које Р. даје да би подупро своју тезу о српском пореклу састављача Службе мало су убедљиви и недовољни су.

Чланак је, иначе, писан занимљиво и живо. Могао би ипак бити без недопуштених русизама (на пр.: нема трагова *што* су постојале Службе свецу; задоцнио *к моменшу* смрти; отишли [су] из Св. земље *за скућвање* по свету милостиње и др.).

П. Ђ.

80. Skok d-г Petar, Gundulić i Solomunova „Pjesma nad pjesmama“ Прил X/1 (1930) 69—77.

Указује на извесне сличности између ове Соломунове песме и Гундулићеве *Дубравке*.

Р. А.

81. Ћоровић В. Поводом двеју оцена Г. Д. Н. Анастасијевића. Прил X (1930) 301—309.

У критици А. (в. бр. 75) „има више замерака које су неосноване и недовољно промишљене“; она се „претвара у ципидлачења или, не видећи о чему се ради, промаша циљ“; у њој није увек употребљен „ни лојалан ни уобичајен метод“ итд.

Р. А.

82. Х. Д. Анастасијевић о издању Списа св. Саве. ЛМС 325 (1930) 278. Приказ оцене А. штампане у Богословљу V (1930) 219—230. В. бр. 57.

Р. А.

83. Cetinić Franko, Kumpanija, puški viteški ples od boja (sa 9 slika). ZbNŽ XXVII (1930) 360—384.

Причање народним, чакавским икавским говором. На крају је додан *Тумач блајшких израза* употребљених у опису ове игре, која се игра у старим селима (Блату, Смоквици, Чари, Пупнату и Жрнову „шкоја од Корчуле“ а од нових села једино у Луци (пишу је Velaluka). Р. А.

84. Štefanić Vjekoslav, Jedno nepoznato hrvatsko prikazanje. NVJ XXXVIII (1930) 56—69, 183—188 и 234—245.

У Дрази Башчанској, на острву Крку, у оставштини попа глагољаша Миховила Штефанића, нашао је писац књижицу од 24 листа. Два листа текста и два листа без пагинације недостају. Садржи приказ о навјештењу Маријином, а на крају долази неколико „самосталних песама црквеног садржаја, које су у идејној вези са казањем“. На крају се налази шифра F. I. Z. R. M. V. S. F. из чега излази да је аутор овога приказања Фра Иван Задранин Реда Мале Браће св. Франциска, дакле онај Фра Иван који је издао дело *Исџорија од Филомене кћери краља Пандиана*. Написано је чакавско-икавским говором 17 века. — Овде је дат текст приказања, уколико је сачуван, док су самосталне песме скраја изостављене. Р. А.

д) Историја српскохрватског језика

85. Алексић Радомир, Језик Матије Антуна Рељковића. БЈФ 4. Београд 1931. Стр. 155, 8°. Из ЈФ IX (1930) 197—273 и ЈФ X (1931) 91—165.

Монографија о језику М. А. Рељковића. Главни је у овом раду попис материјала. Он је марљиво извршен. Особита је пажња обрађена на акценатске и синтаксичке особине Рељковићеве. Ово је добар прилог историји књижевног штокавског икавског дијалекта друге половине XVIII в. А. Б.

86. Вушовић В. Данило, Прилози проучавању Његошева језика. БЈФ 3. Београд 1930. Стр. 103, 8°. Из ЈФ IX (1930) 93—197.

Вушовић говори о досадашњим издањима Његошевих дела (2—9) и предлаже, поправке досадашњим читањима. Затим прелази на главни део свога задатка — да покаже дијалекатске елементе у Његошеву језику, и са гласовне, морфолошке и синтаксичке стране.

Вушовић је многе особине Његошеве оштро учио; само је штета што је сувише кратак у њихову тумачењу, тако да се његов поглед каткада тек назире.

Ово је, наравно, почетак озбиљног проучавања Његошева језика. Он се мора проучавати и са стилске и књижевне стране. Колико је Његош отступао од народног језика (када се нису пробијале дијалекатске особине у његову језику) и колико је његових индивидуалних особина у стилу његову. Најзад, и питање о Његошевој метрици, и поред досадашњих радова о његову десетерцу, заслужује још увек да буде предмет специјалних испитивања.

А. Б.

87. Ружичић С. Гојко, Језик Петра Зоранића. Задарски дијалекат у почетку XVI века. БЈФ 2. Београд 1930. Стр. 180, 8°. Из ЈФ IX (1930) 1—93 и ЈФ X (1931) 1—90.

Језик Петра Зоранића претставља за испитивача знатних тешкоћа са више страна; пре свега према томе — колико је прави народни језик. Ружичић се трудио, у одељку о гласовима (41—137), да процени и продискутује фонетски материјал Зоранићевих Планина и да покаже везу са сличним споменицима истога времена. У морфологији (137—180) даје само попис особина.

Овај је рад докторска дисертација. Када је Р. попуни одељком о вредности и значају Зоранићева морфолошког материјала и синтаксичком грађом, имаћемо потпуну слику Зоранићева језика. Тада ћемо о овоме раду засебно проговорити.

А. Б.

88. Strohal Rupolf. Nešto o povijesti hrvatskoga jezika u čabarskom kotaru. NVj XXXIX (1930) 77—80.

Чабарски се котар налази на најсевернијем западном делу Хрватске. Граничи се са запада Италијом, са севера Крањском, са истока делничким котаром, а са југа сушачким. Припадао је бившој модрушко-речкој жупанији. — Данас се у овом котару говори кајкавским наречјем. Становници су већином староседеоци. — До почетка 17 века владало је у овом котару чакавско наречје, а од тог времена појављују се у њему особине кајкавског дијалекта, тако да у другој половини 17 в. кајкавско наречје у овом котару сасвим преовлађује. Одавде се кајкавско наречје шири у суседни делнички и врбовски котар. У ова два котара оно преовлађује тек у првој половини 18 века. Писац ово изводи на основу језика три листине, којих текст овде даје у транскрипцији: 1) написане глагољским словима у Герову 3 октобра 1570, 2) написане латинским словима 12 априла 1635 и 3) написане 2 децембра 1716 године. На основу тога што је прва листина написана глагољским словима, писац мисли да је глагољско писмо било познато у чабарском котару у 16 веку и да се оно у њему напушта у првој половини 17 века.

Р. А.

89. Strohal R. Nešto o historiji jezika u vivodinskoj općini. NVj XXXVIII (1930) 259—261.

Данас влада у Виводини (В. налази се на северозападу Јасканског среза у непосредној близини Крањске) кајкавски дијалекат, али на основу сачуваних исправа може се закључити да је још половином XVI века тамо владао чакавски дијалекат, сличан ономе у карловачком срезу. Крајем XVI века постаје приметан јак штокавски утицај који је долазио с југа, да већ у првој половини XVII века уступи пред кајкавском струјом, која је потпуно овладала у XVIII веку, кад се у В. говорило отприлике исто онако као и данас. Сличан процес приметио је писац и у осталим крајевима на север од Купе и Саве, уколико нису били под турском влашћу.

Б. М.

ђ) Метрика

90. Матић Светозар, Принципи уметничке версификације српске. ГодНЧ XXXIX (1930) 119—163.

Овде је штампан само први део рада пишчева: 1) увод, са прегледом литературе о нашој версификацији и 2) принципи версификације народног песништва. Имају још два дела да дођу: 3) преглед песника уметника са версификацијом у духу народне и 4) песници новатори. — Оцена о овом раду биће дата када цела расправа буде објављена.

Р. А.

VII Речници стари и нови српскохрватског језика (српскохрв. и ког страног језика)

91. Медић d-г Филип и Laurent Etienne, Француско-српски речник. Београд 1930. Стр. VIII + 1925.

92. Кнежевић Лазар Р. Само истина о француско-српским речницима. Београд ? Стр. 31.

Одговор Etienne-у Laurent-у, д-р Светомиру Ристићу, д-р Филипу Медићу и Милораду Ванлићу на броширу *Неколико речи о француско-српским речницима*, коју су написали као одговор на његову ранију броширу *Једна вашарска реклама*. (Ова је брошира одговор К. горе поменутих на „рекламни табак“ о *француско-српском речнику*). Писац овде „још једном утврђује оно што је рекао и доказао у својој првој брошири“ (*Једна вашарска реклама*).

Р. А.

VIII Биографије, аутобиографије и сл., грађа

93. Белић А. Љубомир Стојановић човек и научник (Неколико сећања). СКГл XXX (1930) 345—355.

Некролог.

94. Белић А. Љубомир Стојановић. Јф IX (1930) 297—316.

Биографија и оцена научнога рада покојног Љуб. Стојановића. Р. А.

95. Б(елић) А. Олджих Хујер. ЈФ IX (1930) 316—319.

Пригодни чланак написан поводом прославе педесетогодишњице живота О. Хујера Р. А.

96. Б. М. Једна ненаучна критика СКГл XXX (1930) 552—554.

Наведена су нека места из одговора М. Кићовића на критику Р. Врховца, штампану у ЛМС. В. бр. 98. Р. А.

97. Вељковић С. В. Љуба Стојановић као јавни радник. СКГл XXX (1930) 355—358.

Некролог.

98. Врх(овац) Р. Оцена бр. 107. ЛМС 324 (1930) 273—277.

Кићовић је, по оцени рецензента, у основи своје студије промашио своју тезу, јер је показао и доказао оно што му није било у намери — да Х.—С. рехабилитује. К. је доказао „натанко да је Хаџић био и слаб правник и слаб филозоф, и слаб песник (као стваралац и преводилац), и, најпосле, као историк“.

Р. А.

99. Вуксан Д. Смрт Љубомира Стојановића. Зап VII (1930) 63—64. Некролог. Р. А.

100. В. Д. Оцена бр. 105. Зап VII (1930) 188—189.

Приказ.

101. Давидовић М. Љуб. Сећање на Љубу Стојановића. СКГл XXX (1930) 345—349.

Некролог.

Р. А.

102. Dukat Vladoje, „Admodum reverendus pater Joannes Bellostenezc“ u hrvatskoj književnoj povijesti. NR III (1930) 533—535. М. Т.

103. Жујовић М. Јован, Заслуге Љубомира Стојановића. СКГл XXX (1930) 342—345.

Некролог.

104. Зорић И. Оцена бр. 107. Зап VI (1930) 306—309.

„Кићовић нам је у својој књизи приказао свестрану делатност Хаџићеву тако лепо и документовано да се досадашње мишљење о њему у знатној мери мења. Прочио је детаљно и многе друге личности, културне појаве, разне утицаје, који имају ма какве везе с Хаџићем“.

Р. А.

105. Јагић В. Спомени мојега живота. I део (1838—1888). Београд 1930 (Српска краљ. академија), стр. 1—461.

На захтев Бечке академије наука Ј. је написао на немачки *Erinnerungen aus meinem Leben* (почео 1897, а 1918 „дотерао прилично до краја“); доцније се решио да их преради на српскохрватском (1920 г.) и радио је на њима до 24 априла 1923 (завршио је сам 24 главе); остало је превео М. Решетар са немачког. У овој књизи износи живот у Хрватској (1838—1871 г.) и у Берлину (1874—1880).

Ово је више хроника Јагићева рада неголи права аутобиографија. За већи део њен као основица послужила је преписка Јагићева са славистима његова времена.

Иако је често текст ове књиге испуњен цитатима из различних писама, тако да с те стране не претставља јединства излагања, иако Ј. не даје интересантних карактеристика људи и резултата свога богатог искуства у различним правцима научног рада, ипак ова његова књига има велики значај за историју славистике новијег времена.

А. Б.

106. Јелачић д-р Александар, А. А. Шахматов Поводом десетогодишњице смрти генијалног руског филолога. ЛМС 326 (1930) 220—223.

Белешка о књизи Е. А. Масаљске: Повесть о брате моем А. А. Шахматове. I. Легендарный мальчик. Москва 1929, стр. XIV + 248.

Р. А.

107. Кићовић д-р Миращ, Јован Хаџић (Микош Светић). Књижевна студија (Издање Историског друштва у Новом Саду). Трошком града Новог Сада. Нови Сад 1930, XVI + 348, 8°. Цена 60 дин.

О овој монографији донећемо оцену у једној од идућих књига ЈФ.

108. Милетић Б. Јозеф Хлумски. ЈФ IX (1930) 319—327.

Пригодни чланак написан поводом прославе шездесетогодишњице живота Ј. Хлумског. Говори се „у најопштијим потезима“ и о резултатима његових научних испитивања.

Р. А.

109. Новаковић д-р Милета, Писма Ђуре Даничића Стојану Новаковићу. ГодНЧ XXXIX (1930) 163—214.

М. Новаковић штампа овде 44 писма Даничићева С. Новаковићу из 1866, 1867 и 1868 године. У писмима је већи део садржине посвећен раду на прикупљању речи и акцентуацији речи за *Рјечник*.

Р. А.

110. Подољски М. Како је Ђура Даничић примљен у српско поданство. ГИДНС III (1930) 480—481.

Указом од 16. маја 1856 Даничић је постављен на место Ф. Николића за контрактуалног библиотекара Народне библиотеке у Београду, а указом од 31 маја 1858, на другу молбу, примљен је у српско поданство. Исте године, на молбу, Д. је постављен за активног библиотекара Народне библиотеке на ком је положају остао све до 26 новембра 1859 када је постављен за професора Лицеја.

Р. А.

111. Прелог Милан, Оцена: Šišić Ferdo, Korespondencija Rački-Strossmayer. Knjiga I, od 6. okt. 1860. do 28. dec. 1875. Zagreb 1928. ГЛСНД VII—VIII (1930) 402—404.

112. Продановић Јаша М. Оцена бр. 107. СКГл XXX (1930) 296—300. Приказ и врло повољна оцена.

Р. А.

113. Продановић Јаша М. Љубомир Стојановић (19-VIII 1860—16-VI 1930). СКГл XXX (1930) 358—361.

Некролог.

114. Радојчић Никола, Оцена: М. Новаковић, Писма Фране Рачког Стојању Новаковићу (в. ЈФ IX бр. 165). ЛМС 326 (1930) 154—155.

Говори о садрж ни писама Рачког и о Рачком какав „из ових писама излази“.

Р. А.

115. Rešetar d-r Milan, Dva priloga o Injaciju Gjurgjeviću (Gjorgjiću). Прил X/1 (1930) 57—65.

У првом говори о изгубљеној збирци песама Ђ. „Муза Сицилијанка“, а у другом даје неке исправке и допуне о животу и раду Ђорђића према свом ранијем раду о њему који је штампан уз другу књигу Ђ. дела (StPH XXV).

Р. А.

116. Rimarić-Volinski K. Juraj Križanić u okviru svoga vremena. НРг XVII (1930) 11—14.

М. Т.

117. Сидров А. Белешке о П. Кулаковском. СКГл XXX (1930) 138—142.

Белешке о животу и раду К. Популарно.

Р. А.

118. СКГл. Живот и рад Љубомира Стојановића. СКГл XXX (1930) 476—580 и 557—560.

Аутобиографија коју је С. објавио у ГСА XXXII (1923) и библиографија коју је тако исто сам С. израдио и објавио у ГСА допуњена доцнијим радовима.

Р. А.

IX Библиографија

119. Библиографија за 1929 г. расправа и дела из словенске и индоевропске филологије која су изашла у Југославији. ЈФ IX 344—385: I Филозофија и језик (345); II О прасловенском и словенским језицима (346—348); III Етимологије, историја речи, тумачења речи, збирке речи (347—353); IV Несловенски језици (353—354); V Старословенски језик и црквенословенски (354—355); VI Српскохрватски језик: а) фонетика (експериментална, физиолишка, фонолошка) (355—357), б) граматика и грамат. питања (357—359), в) правопис српскохрватски (359—360), г) дијалекти (360—363), д) тајни језици (363), њ) текстови стари и нови, издања;

њихова критика, порекло итд. (363—369), е) историја српскохрватског језика (358), ж) методологија језичке наставе (369), VII Речници стари и нови српскохрватског језика (српскохрв. и ког страног језика) 369—373); VIII Биографије, аутобиографије и сл. грађа (373—376); IX Библиографија (376); X О становништву, насељима, њихову пореклу (377—380); XI Различно (389—381); XII Словеначки језик. Израдио проф. Ф. Рамовш (381—385). Р. А.

120. Дробњаковић д-р. Боривоје, Библиографија радова наших етнолога. — I д-р Тихомир Р. Ђорђевић. ГлЕМ V (1930) 161—168.

121. Кулишић Шпиро, Оглед библиографије наших народних пословица. ГлЕМ V (1930) 142—152.

122. Курц Јос. Библиографски преглед научних радова проф. д-ра О. Хујера (1901—1930). ЈФ IX (1930) 327—344.

Исцрпна библиографија свих Хујерових досадашњих радова „који су разбацани за 30 година његова рада по најразноврснијим издањима“.

Р. А.

123. Петровић Петар Ж., Библиографија за 1929 годину. ГлЕМ V (1930) 152—161.

Библиографија етнoлошка. „Из словеначке етнoлошке библиографије за 1929 унето је овде само оно што није објавио Фрањо Баш у ČZN XXV 227—241“.

Р. А.

124. Радојчић д-р Никола, Г. Ердeљановић и етнографија Црне Горе. Зап VI (1930) 48—51.

Одговара Ј. Ердeљановићу на чланак *Поводом приказа г. Н. Радојчића моје „Сџаре Црне Горе“* штампан у Зап V (1929) 305—310 (приказ Р. објављен је у Е III 221—222). Врло оштро.

Р. А.

Х О становништву, насељима, њихову пореклу

125. Вуксан Д. Приказ: Тихомир Р. Ђорђевић, Наш народни живот књ. I—II. Београд, 1930. Зап VI (1930) 51—53.

Кратка репродукција садржине без критичких напомена.

Б. М.

126. Вулић Н. Срем у најстарије доба. ГИДНС III (1930) 1—9.

На основу свих познатих историских вести и архeолошких открића реконструисао је В., уколико је то при данашњем стању науке могуће, потпуну слику Срема у римској и преисториској периоди. За лингвистику нарочито су жна еографска имена и утврђивање границе преисториских насеља.

Б. М.

127. Грујић д-р Радослав М. Црквени елементи крсне славе ГСкНД VII—VIII (1930) 35—77.

Писац је на крају расправе дао ове резултате:

а) „Крсна слава је, у основи, комбинација прасловенског обичаја заветовања божанству и општег хришћанског култа нарочитог завета Богородици и разним светитељима“.

б) „Назив *крсно име* добила је ова институција врло рано у *западним*, а нарочито у *приморским областима српскога народа*, пошто је тамо и *храмовни или завешни празник цркве* називан *крсним именом*; сем тога, у

прва времена, многе *завештне цркве* посвећиване су биле на *хришћанско* или *кршћено име* онога старешине породице, рода или племена, који је цркву подигао“

в) „У *источним и јужним областима срп. нар.* одржао се за исту институцију народни назив *свештац* или *свешто*, са изведеним од њих обликом *свечлрсиџо*, према прастаром црквеном називу „памет светом“.

г) „Називи *служба* и *слава* постали су од глагола *служити* или *славити* светог, свеца, сведен или крсно име“.

П. Ђ.

128. Дробњановић д-р Боривоје М. Космај. Нас 26 (1930) 1—97.

За нас је од интереса VI део: оснивање села, ранија насеља и њихови трагови и преглед по миграционим струјама, областима и местима из којих се досељавало становништво. У овом другом поглављу писац је, на стр. 30—31, дао преглед целокупног становништва Космаја по матицама и местима из којих је долазило и изнео бројно стање родова и кућа као и проценте којима учествује свака од метанастазичких струја у саставу становништва.

Из датог прегледа види се да у Космају има највише *динарских* насељеника — 224 рода са 2096 кућа, затим долазе: *косовско-метохиски* досељеници — 43 рода са 610 кућа, *моравско-вардарски* 35 са 273 куће, *шопски* 326 са 224 куће, *тимочко-браничевски* 9 са 22 куће. Цигана има 164 рода са 1483 куће. Странаца је у њему мало — 60 родова са 837 кућа. На стр. 41 изнето је бројно стање родова и кућа *исељеника* из Космаја као и места у која су пресељени.

Р. А.

129. Ђорђевић д-р Тих. Негри у нашој земљи.

Негара, или како их је наш народ звао Арапи, било је у нашој земљи још од прве најезде Турака на Балкан. Код нас су служили или као турски чиновници, или као војници, а многи су довођени и као робови. Ослобођењем наших крајева готово их је сасвим нестало. Највише их је било по Јужној Србији, већином као кућне послуге код виших официра. Били су вере муслиманске, а говорили су својим језиком и ретко је који од њих знао арнаутски. У Црној Гори има још и данас у Улцињу и у Штоју пет кућа негарских. Некад их је, по свој прилици, у Улцињу и Бару било преко сто кућа, али од 1878 сви су се раселили. Господари су их после извесног времена ослобођавали, али је било све до 1878 и робова. Одржавали су стално обичај да се сваке године скупе на врх Пиљеша, више Улциња, где би се три дана частили, играли и певали. На овим скуповима нису пили алкохолна пића, па су се ови њихови сабори увек мирно свршавали.

Р. А.

130. Ђ. Т (ихомир), Оцена бр. 138. Мис XXXII (1930) 252—254.

Приказ и напомене: сумња да се улога појединих фактора у националној борби може верно приказати помоћу података које пружају традиције; констатације о владици Петру I, засноване на песмама и усменој традицији не могу служити као позитиван доказ за осуду коју је Л. дао (према тим подацима Петар I је „издајник“ херцеговачких усташа).

Р. А.

131. Елезовић Глиша, Евлија Челебија о Читацима. СКГл XXIX (1930) 365—367.

Допуна чланку (Читаци) објављеном у СКГл XXIX (1929) 610—614. В. ЈФ IX бр. 16.

Р. А.

132. Ердељановић д-р Јован, Оцена бр. 138. СКГл ХХИХ (1930) 133—137.

Повољна. Нарочито се истиче драгоценост скупљене грађе о овом можда најстаријем српском племену. Једино нека датирања Лубурића (међу њима и датум досељења Дробњака у данашње крајеве) чине се Е. недо-вољно образложена.

Б. М.

133. Ердељановић д-р Јован, О пореклу Буњеваца. Београд, 1930 (Срп. Краљ. Акад.). Стр. X + 408.

Буњеваца има у Далмацији, у Хрватском Приморју и у Лици, у Бачкој (на северу и у Подунављу). Њима је посвећена књига Ердељановићева. У њој су сви одељци: 1. Досадашња мишљења (5—19), 2. О буњевачком говору (19—39), 3. Историски подаци, 4. Предања о пореклу Буњеваца, 5. Презимена буњевачких родова, 6. Главни обичаји буњевачки (183—279), 7. Народно песништво код Буњеваца (279—285), 8. О имену Буњеваца (285—304), 9. Вероисповест код Буњеваца (304—307), 10. Мешање Буњеваца са другим етничким елементима (307—316), 11. Како се мислило о народности Буњеваца 316—354), 12. Завршно разматрање и закључак 354—395).

Његов се закључак своди на ово: 1. да су приморско-лички и подунавски Буњевци пореклом од далматинских Буњеваца; 2. да су се приморско-лички и подунавски Буњевци иселили из Далмације око 1622; 3. да су се преци свих Буњеваца иселили из западне Босне и западне Херцеговине и из суседних крајева средње Босне и доње Херцеговине (обе вере) још од 13 века, а нарочито од 1511—1533 г., када су Турци освојили Далмацију; 4. да су се сви позније мешали са другим етничким елементима; 5. да се у раније време, код свих писаца и историка, Буњевци називају Србима (тј. православним); 6. да је назив „Буњевци“ постао између 13 и 17 в., а дали су га тамошњи православни Срби својим католичким сународницима из потсмеха (393—4).

Врло исцрпно и корисно испитивање; али често компилативног карактера (из пр. о језику). Ставља многа питања и многе проблеме. Али резултати које износи неће још бити о њима последња реч.

А. Б.

134. Erdeljanović d-r Jovan, О poreklu Bunjevaca. KS VI (1930) 185—203.

Исто то прештампано и у књизи Миливоја В. Кнежевића „О Bunjevcima“ (1930, Subotica), први и други део (други део, стр. 3—21). Даје сажет и кратак извод из своје књиге бр. 133.

А. Б.

135. Jeremić d-r Risto, Bunjevačka prezimena. KS VI (1930) 252—259.

Наведена су презимена „корених буњевачких породица, па и она чији су се носиоци однародили“, која је писац побележио за време свога службовања у Суботици.

Уз презимена наведена су места у којима живе породице којих су презимена изнесена.

Штета је што писац није обележио акценат овим презименима.

Р. А.

136. Карановић Милан, Саничка жупа у Босанској Крајини. Нас 26 (1930) 246—305.

Сачињавају је сва села у долини реке Санице коју оивичавају висови Грмеч-Планине, Гологлаве и Ошљака. У њој има свега 358 родова са 1014 кућа. Од тога је становништво православног 197 родова са 429 кућа, мусли-

манског 151 род са 559 кућа, а католичког 10 родова са 26 куће. У центру жупе су „старовници“ православног становништва и Анадолци, а иза њих, на најбољим положајима, налазе се муслимани који су се доселили из Далмације, Лике и Угарске. Планинске падине Грмеча заузимају православни Личани. Они се на рачун беговских породица које, прираштајем и аграрном реформом иза светскога рата, осиромашују — шире, тако да мало по мало освајају и Саничко Поље, средиште целе жупе. Р. А.

137. Ковачевић Војислав, Савремени приказ насељења Надаља. ГИДНС III (1930) 279—283.

Данашњи назив селу Надаљ стари је назив пустаре Надаљ, на којој су се 1800 године населили насељеници који су највећим делом дошли из Чеба. Узрок овој сеоби из Чеба (данас Чиб) и само насељавање, са описом развитка села Надаља у првим годинама, забележио је Стеван Сурдучки, граничарски официр, који је био учесник у том догађају.

Опис Сурдучког овде је штампан готово цео. Изостављени су подаци који се односе искључиво на породицу Сурдучких. Р. А.

138. Лубурић А. Дробњаци, — племе у Херцеговини, порекло, прошлост и етничка улога у нашем народу. Београд 1930. Стр. 336 8^о.

Историја племена Дробњака — израђена на основу историских извора и народног предања. Говори најпре о садашњим и ранијим границама племена Дробњака, а затим излаже, поглавито према народном предању: како је племе Дробњаци постало; како је добило своје име „Дробњак“ или „Дробњаци“; какви су били односи племена Дробњака са старим, затеченим племеном Кричима и шта се све зна о Кричима; излаже за овим прошлост племена Дробњака; говори редом о свакоме роду и породици дробњачкој.

На крају књиге су прилози: породична историја Дробњаковића у Рису (документи на талијанском језику) и осам народних песама у којима се певају значајнији догађаји који су се десили у Дробњаку. Р. А.

139. Marčić Lucijan, Mutacije kao uzrok migracija. ГСГД XVI (1930) 19—26.

„Индивидуи који су се појавили од нормалних родитеља са новим особинама називљу се мутантима. Њихове су нове особине херeditалне, иако се те нове особине не могу да снађу у старој средини, онда мутант сели и тражи нову средину која ће одговарати његовим новим особинама, иначе пропада у старој средини“. Р. А.

140. Мијатовић Станоје М. Ресава Нас 26 (1930) 97—240.

У VI глави, на стр. 164, дат је преглед родова по областима и местима досељавања становништва. По овоме прегледу — бројни подаци су из времена пре светскога рата — види се да је област Ресава пре рата имала 615 родова са 8633 куће: старинаца 101 род са 1433 куће, а досељеника 514 родова са 7200 кућа. Досељеници су највећим делом из Северне Србије (312 родова) и из Јужне Србије са Косовом (око 80 р.). Остали су из Ердеља, Маџарске, Срема, Баната, Хрватске, Црне Горе, Херцеговине и Арбаније. Непознатог порекла је 80 родова. Р. А.

141. Радивојевић д-р Т. Насеља у Лепеници. Нас 27 (1930) XIV + 332.

Ова *Насеља* обухватају само једну половину посебног дела „Лепенице“. Општи део, под насловом *Лейеница*, штампан је у VII књизи Нас (15 књизи СЕЗБ). За нас овај део, пошто у њему нису изнесени подаци о становништву, нити се што говори о говору у Лепеници, не претставља нарочитог интереса. Као и први део и овај има регистар назива (259—332) и карту Лепенице.

Р. А.

142. Радојчић Н. Оцена: Милан Решетар, Попис дубровачкијех властеоскијех породица. *Glasnik dubrovačkog učenog društva „Sveti Vlaho“ I* (1929). ЛМС 323 (1930) 73—74.

Белешка.

Р. А.

143. Радојчић Никола, Панонија, политичкогеографски посма-трана. ЛМС 326 (1930) 159—160.

Одговор на књигу *J. Pfister-a Pannonien in politisch-geographischer Betrachtung* у којој се извртањем чињеница хоће да докаже право Мађара на римску Панонију.

Б. М.

144. Радуловић Илија, О становништву Подгорице. ГСГД XVI (1930) 156—159.

Историја Подгорице је дуга. Забележена већ на *Tabula Peutingeriana* као *Berzumno*, имала је првобитно несумњиво романско становништво. Доцније су дошли Словени који су Романе посрбили. У почетку турске власти били су хришћани у већини, али мало по мало — прелажењем хришћана у ислам и досељивањем ага и бегова из Арбаније — добили су већину муслимани; тако остаје све до ослобођења од Турака (1879 г.), кад почиње исељавање муслиманског елемента. Главну масу подгоричког становништва чине Црногорци, а досељеника има из Арбаније, Херцеговине, Србије, Далмације, Турске и Босне (писац даје исцрпан списак презимена, а за неке породице утврђује кад су се доселиле). Данас чине муслимани отприлике $\frac{1}{3}$ подгоричког становништва; говоре икавским говором западне Босне и Херцеговине, али само зато да би се разликовали од православних који су јекавци.

Б. М.

145. Солдо Шпиро, Оцена: Скорић Владислав, Постанак Сарајева и његов територијални развитак у 15 и 16 веку. ГСГД XVI (1930) 171—172.

Писцу (Скорићу) је пошло за руком да утврди границе средњевековне Врхбосне и да прикаже развитак Сарајева који се углавном извршио од половине 15 века (доласка Турака) до краја 16, и затим после аустриске окупације.

Б. М.

146. Солдо Шпиро, Оцена: Ђорђе Крстић, Колонизација у Јужној Србији (Сарајево, 1928, стр. VII + 202, 8^о) ГСГД XVI (1930) 172—173.

Кратак извод најважнијих факата из дела Крстићева без коментара.

Б. М.

147. Стајић Васа, Мађаризација и демађаризација Буњеваца. ЛМС 325 (1930) 158—209.

У документованом чланку описује се историја Буњеваца на подручју бивше Војводине, коју је, ненаучно и тенденциозно, покушао да изради П. Пекић у књизи *Povijest Hrvata u Vojvodini od najstarijih vremena do 1929 godine*.

Б. М.

148. Stipić Lazar, Оцена бр. 134. KS VI (1930) 345—345.

О делу као целини суди повољно, а у појединостима даје ове напомене: 1) Далматинцима се није звао онај део подунавских Буњеваца који је дошао под

мађарски утицај и зато што се стидео буњевачког имена, него се он звао Д. зато што је имао далматинско племство и порекло; 2) сечење колача на Божић обичај је и католика као и православних; 3) светковање другог и трећег дана Божића не потиче од славе, јер ова два дана сматрају за празнике и сви католици; 4) није јасно како писац мисли о пореклу Буњеваца, тј. није одговорио на питање: може ли бити Буњеваца православ. порекла или су они само католи. део нашега народа.

Р. А.

149. Тадић Јорјо, Дубровчани по Јужној Србији у XVI столећу. ГСкНД VII—VIII (1930) 197—203.

150. Филиповић д-р Миленко, Боровица. Нас 26 (1930) 593—621.

Налази се у средњој Босни, у височком срезу — западно од Вареша, а северно од Краљевске Сутјеске. Претставља, у ствари, само једно насеље. Насељеници су или остатак неког старог становништва, које је код суседа научило рударски рад... или су и они давнашњи досељеници из неког рударског места, вероватно из Дубошнице.

Р. А.

151. Филиповић д-р Миленко, С. Вогошћа и Биоча у Босни. Нас 26 (1930) 617—697.

Вогошћа је крај који се налази између Сарајевског Поља и Височке Нахије. Цели се на Горњу и Доњу Вогошћу. У Горњој су Вогошћи „махале“: Врпче, Тиховићи, Вогошћа и Угоско, а у Доњој Вогошћи: Јошаница, Гора, Малешиви и Лука. Западно од Малешиви је *Биоча*. Ту су „махале“: Горња и Доња Биоча. — Главну масу становништва ових крајева чини православно становништво. Њих има 129 родова са 336 кућа: 53 рода са 109 кућа муслимана и 28 родова са 43 кућа католика. Страних народности има свега 12 родова са 30 кућа. Православно становништво досељено је махом из динарских крајева. Највише их је који су дошли из југоисточних крајева (Херцеговина, Колашин, Црна Гора), а затим из западних и северних крајева (западна Босна и Босанска Крајина, Лика и Далмација) и из суседних крајева средње Босне. И муслимани и католици махом су досељеници — муслимани су највећим делом досељени из суседних крајева средње Босне, а католици из суседних предела.

Р. А.

XI Различно

152. Ivanišević Frano, Glagolica u narodnom preporodu Dalmacije. JStr VII (1930) 300—302.

Особито историја двију поменица преданих Ватикану г. 1900 и 1903.

М. Т.

153. Kuzmić Martin, Povijesne crtice, Gothomania. NVJ XXXIX (1930) 10—26.

Подвргава критици тзв. готоманију („махнито претварање народа [Хрвата] у Готе“).

Р. А.

154. М. Славистика у Прагу. ЛМС 326 (1930) 105—106.

О Словенском институту у Прагу. Дат је и радни програм тога института.

П. Ђ.

155. М. Ж. Б. Трећи конгрес словенских географа и етнографа ГСГД XVI (1930) 185—186.

Кратак реферат о раду трећег конгреса слов. географа и етнографа одржаном у Југославији од 4 до 17 маја 1930. Б. ■

156. Marković d-r Zdenka, Kongres slovenskih filologa u Poljskoj. ГлПД X (1930) 38—43.

Исцрпан реферат о славистичком конгресу у Прагу (1929), а не у Пољској како стоји у наслову. Б. ■

157. Подољски М. Први међународни конгрес за библиотекарство и библиографију у Риму 1929 г. Мис XXXII (1930) 110—118.

Извештај о раду овога конгреса. Р. А.

158. Поповић Павле и Куљбакин С. Први конгрес словенских филолога (5—13 октобра 1929 у Прагу). Прил. X, св. 1 (1930) 155—161.

Први писац говори о раду литерарно-историске секције, а други о раду лингвистичке секције. Р. А.

XII Словеначки језик

Израдио проф. Ф. Рамовш

159. Baš Franjo, Tuma Henrik, Imenoslovje Julijskih alp (ocena). ČZN XXV (1930), 245—246.

160. Baš Franjo (psevd. Job), K vprašanju krajevnih imen v mariborski okolici. Slovenec dne 11.-4.-1930 (št. 84). Odg.: Ž. v Mariborskem večerniku dne 19.-4.-1930 (št. 90).

161. Baš Franjo (psevd. Job), Sv. Pankracij na Kobanskem. Slovenec dne 11.-5.-1930 (št. 107).

162. Bradač Fran, Slovensko-nemški slovar. S sodelovanjem J. Preglja. Ljubljana 1930. XXIV + 625 str. M. 8°.

163. Breznik Anton, Jezik v kmečki povesti. DS XLIII (1930), 28—32

164. Bunc Stanko, Iz naše pisave. LjZ L (1930), 568—569; 767—768.

165. Jezikovno rešeto, Slov. tisk I (1929—30) str. 32—35, 48—50, 66—67, 80—82, 100—103, 120—121, 137—139, 152—153, 168—170. II (1930) 14—15.

Obravnava različnih pravopisnih, stilističnih in sintaktičnih napak v današnjem knjižnem jeziku.

166. Kelemina Jakob, Pirchegger S., Die slavischen Ortsnamen im Mürzgebiet (ocena). ČZN XXV (1930) 118—123.

167. Kolarič Rudolf, Slovenski jezik. Odmevi II (1930), 52—53.

168. Kos Milko, Stari Trg in sorodna krajevna imena. Geogr. vest V—VI (1929—30), 160—173.

169. Koštiál Ivan, Jezikovne drobtine. LjZ L (1930) 179—180; 376—377.

Obravnava sledeće: kaznenec imejitelj, belokrnski, Bell Kranjci, neorganske dovršnike, oselnik, ogrejevalnica, iztiriti, odstopiti pravico ter „Stimmung“, „prijetno preživet popoldan“.

170. Kotnik Fran, Pogodba za dobavo lesa, sklenjena med mozirskim tržanom in Zagrebčanom v letu 1796. E IV, 122—124.

171. Kovačič Franc, „Kalobski“ rokopis slovenskih pesmi iz leta 1651. ČZN XXV (1930) 181—205.

172. Melik Anton, Tuma Henrik, Imenoslovje Julijskih alp (ocena). Geogr. vest. V—VI, 201—204.

173. Mikuš Anton (A. M.) Naj govori ljudski jezik (o izgovoru imena Prisojnik). Jutro dne 28.-3.-1930 (št. 73).

174. Rupel Mirko, Slovenski jezik. LjZ L (1930) 126—128.

175. Sovrè Anton, Šest resnic o tujkah. Slov. tisk I. 54—56, 70—72, 87—88, 113—114, 127—128, 145—146, 159—160.

176. Strokovna terminologija, Slov. tisk I. 18, 34—36, 50, 67—68, 82, 103—104, 121—122, 139—140, 154, 171—172. II. 15.

177. Žunkovič Davorin, Čiščenje naših krajevnih imen. Mariborski večernik št. 118, 123, 129, 135, 139, 144, 150, 156, 173, 180, 203 v l. 1930.

Иницијали на крају реферата и бележака означају писце :

A. B. = A. Белић
 B. M. = B. Милетић
 M. T. = M. Тентор
 П. Ђ. = П. Ђорђевић
 P. A. = P. Алексић

Напомена. Као 4 свеска ове књиге изаћи ће регистри за свих 10 књига.

Редакција.

Све рукописе ваља слати проф. А. Белићу, Београд, Франкопанова 30 или једном од сталних сарадника, са ознаком да је за Јужн. филолог.

Јужнословенски филолог излази засада два пута годишње у свескама од 10—16 штампаних табака или у једној књизи од 16—25 штампаних табака.

Годишња је претплата 100 дин. како за Краљевину Југославију тако и за иностранство. Старије године (од 4 св.) — 100 дин.; свеске II и VII књиге засебно (т. ј. II 1—2, VII 1—2 и II 3—4, VII 3—4), свака по — 50 дин. Од прве књиге остао је мали број егземплара и може се добити само када се купе све досадашње књиге (I—X).

Претплата се шаље или редакцији, Франкопанова ул. бр. 30, или књи-жарима: Геци Кону, С. Б. Цвијановићу и Ф. Баху у Београду.

Главно стовариште књига Јужнословенског филолога: књижарница Геце Кона у Београду.

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС

ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

УРЕЂУЈЕ

А. БЕЛИЋ

УЗ

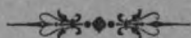
СТАЛНУ САРАДЊУ

г. г. А. МЕЈЕ-А, проф. Collège de France, А. СТОЈИЋЕВИЋА, проф. Унив. у
Љубљани, К. НИЧА, проф. Унив. у Кракову, М. РЕШЕТАРА, б. проф. Унив.
у Загребу, О. ХУЈЕРА, проф. Унив. у Прагу, Р. НАХТИГАЛА, проф. Унив. у
Љубљани, СТ. ИВШИЋА, проф. Унив. у Загребу, СТ. М. КУЉБАКИНА, проф.
Унив. у Београду, ФР. ИЛЕШИЋА, проф. Унив. у Загребу, ФР. РАМОВША,
проф. Унив. у Љубљани и Х. БАРИЋА, проф. Унив. у Београду

КЊИГА X СВ. 4

РЕГИСТАР I—X КЊИГЕ

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА
КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ
БЕОГРАД, 1932

I Предметни регистар

Абецеда словенска пронађена 855 год. VI 134, 138 ид.

Аблатив словенски на *ћ* II 340

Аблатив и генитив синг. — *ǫd* > — *ǫ* II 165

Ауторство и постање речника „Lexicon latinum... Zagrabiae 1742“ III 11—25

a > *e* (у брушком диал.) VI 181

Азбуке старословенске: порекло и узајамни однос VIII 206 ид., 209 ид. слово *ћ* у првобитној ћирици VIII 210

Академије: Савез словенских академија I 144—147

Акузатив на *-o* код основа на *-a* у словеначким дијалектима VII 302

Акценат бугарски II 285—294

Акценат бугарски:
код именица са старим акцентом на наставку III 64

праслов. акценатски тип **kl'ǫčь*, **lěkь* у бугарском II 290 ид.

праслов. акценатски тип **měso*: **mesòto*, **zlàto*: *zlatòto* и тип *vinò*: *vinòto*, *čelò*: *čelòto* II 286

праслов. акценатски тип *ròdъ*, *lědъ*; II 292

акценатски типови: 1) *xlěbъ*: *xlěbovetě*; 2) *grǫdъ*: *gradovětě*; 3) *ròdъ*: *rodovětě*; 4) *vòtъ*: *voĭdvetě*; 5) *kl'ǫčъ*: *kl'ǫčdvetě*; II 292

Акценат кашупски II 242 ид.

Акценат кашупског лок. једине, II 245

Акценат кашуп.-словинских облика ген. мн. *břegōц*, *borōц*, *borōц*, и сл. II 244

Акценат литавски II 158

Акценат пољски III 184

Акценат праслов. и општесловенски:
акуз. мн. основа на *-u* II 241

број секундарних узлазних акцената у прасловенскоме III 51 ид. ген. мн. **svetьсь* II 252

ген. мн. **starьсь* и сл. II 252

2 и 3 лице аориста II 242

2 лице итд. сад. времена глагола II—III—IV врсте у вези са редукцијом крајњег *-i*, *-ǫ* II 251

закон Де-Сосира-Фортунатова IV 116, 118, 119, 123, 124, 142, 146

закон о преношењу акцената с циркумфлексатских дугих и кратких слогова II 286

закон Розвадовског V 87—88

инстр. једн. словен. *lipo* II 252

инстр. мн. са наставком — *mi* II 242

интонација:
акутовани праслов. суф. **-itъ* IV 124

кратка узлазна (типови) III 52

наставка инстр. синг. фемин. III 58

однос нових секундарних интонација псл. језика према законима Шахматовљевим о скраћивању дужине у праслов. језику III 57 ид.

поређење интонација у праиде. и засебним иде. језицима II 166 ид.

промена интонације крајњег слога услед губљења крајњ. *-s* II 240 ид.

промена интонације у ген. плур. (*vlás*: *vlās*) II 346

прасловенског супина VII 251

различна у праслов. II 80

словенска и индоевроп. II 158—168

- сложених придева типа *novǰь, šestǰь* II 347
- српскохрв. интонације у штокавском наречју VI 225—232
- три праслов. интонације IV 115
- у суфиксу *— *arjь* IV 124—125
- Акцент код именица са наст. *-ikъ* II 244; *-ъka, -ьka, -ьсь* II 243 ид.; *-ъje, ѝa* II 250
- Акцент код наст. *-ast* IV 125; *-inъ* IV 125—126; *-itjь, -arjь, -ičь* IV 125; *-ica* II 20
- Акцент: лок. једн. имен. типа *obrazъ II 247
- лок. мн. имен. *o-* основа са наст. *-ěchъ* II 244 ид.
- лок. мн. са наст. *-achъ* II 244
- нови акут из старог акута у словенском III 57
- нови акут на дугим самогласницима III 51
- ном. једн. именица са наст. *-ъ* II 250 ид.
- ном. једн. *ū-* основа II 241
- ном.-акуз. мн. основа на *-i* II 241
- Акцент: код глагола са наставком *-i* у основи сад. врем. III 54
- паралелизам облика *dělo-děla* и *jāje-jāja* II 249, 250
- партицип претер. пас. глагола на *-atī : -je- : -aje-* IV 123—124
- Акцент: прасловенски према индо-европском и литавском III 66
- праслов. разноврсност циркумфлектираних и акутираних интонација у бугарском II 285 ид.
- преношење v на предлог I 38
- промена акута у нови циркумфлекс у облику I л. једн. сад. вр. II 247
- промена акцента у придева I 39 ид.
- промена *kórva > *kōrva II 248
- промене у праслов. језику I 38—66
- разлика између облика *nesěsi* са једне стране. и *kōlješi, tōpneši* са друге III 50
- рефлекси иде. дифтонга у последњим слоговима с обзиром на дужине V 88—90
- скраћивање праслов акута I 38
- судбна нових акцената у словенским језицима II 96
- тип: *bih -bi* II 242; *bōdešь* II 251; чакав. *vězeš*; словенач. *věžeš* III 49; дат. мн. *kōrvamъ II 252; *dōčuh -dōču* II 242; *idoh -ide* II 242; ном. синг. *-e*, ген. сг. *ęte* IV 129; *nōsī -nōsih* II 242; *pāmętь* IV 121—122; *pisah -pisa* II 242; *plētoh -plēte* II 242; *prēdoh -prēde* II 242; *ęgnešь II 251; с.х. *tōnēm : sloven. tōnet* III 50
- Акцент словен.: у Вондрака IV 223
- у речима сл. наст. *ędzь IV 119 ид.
- физиолош.-фонетска природа нових акцената II 97
- хронологија акценатских промена по закону Де-Сосировом и метатонији II 249
- Акцент прасрпско-словеначки (тип) IV 38
- Акцент руски III 170—174
- Акцент словеначки:
- $\text{'} - > \text{ } \frown -$ IV 114
- $\text{ } \frown - > - \text{ } \frown$ IV 115
- псл. $\text{' } >$ словен. $\text{ } \frown$ IV 130—139; VII 250
- $- \text{ } \frown > \text{ } \text{'} -$ II 49
- акцентолошки односи, везани са квалитетом затворених *o* у словен. IV 139—150
- глагола II врсте на *-p-* IV 116
- за δ у словен. $\delta >$ долењском $\acute{u}$, горењском $\acute{o}$, прекомур. $\acute{o}z$ II 227
- зависност квалитета словен. *o* од акцента VII 250
- код суфикса *-avt* (< герм. *olt*) IV 126
- код суфикса *-ina* IV 127—129
- код суфикса *-ica* IV 115 ид.
- новоакутирано $\delta > \acute{o}$, $\acute{o}$ II 227—239
- новоакутирано $\delta > \acute{o}$ у почетном слогу речи II 234
- $\delta > \acute{o}$ у затвореном слогу II 228
- облици инстр. мн. *dąskāmi, glavāmi* и сл. II 247
- однос *lētos : lēto* IV 126

- однос *řiba* : *řib* II 228
 прелажење акцената на претходни слог VII 251 ид.
- сачување првобитног $\acute{}$ IV 115 ид. (секундарна циркумфлектирана интонација пре некада дугих слогова IV 114—139
 у ген. пл. на *-dŕvъ* < *-ovъ* II 230
 у I л. једн. аориста на *-ochъ* (*pridôchъ*) II 233
- типови: прекомур. *bôus*, *пôѹц* : *dôber*, *vôla*, *vôzi*, II 228; *brât* > *brât-brâta* II 228; *brâtih* IV 120—121; *vinôgradъ II 238; *vôl'a* > *vôl'a*, *vôlja* II 228; *vôl'ъnъjъ* > *vôl'nъ* II 232; *glâdiš* IV 120 ид.; *dêlo* : *dêla* II 248; *zâdrġa* IV 130; акценатски тип затворених слогова II 232; *zêljě* II 236; *iznôvъ* II 234
jâreб IV 130; *kdô* II 235, 236; *kôňъ* > *kôň* : *kôň* II 228, 229; лок. пл. *kôňjih* II 229; прекомур. *kôđlina*, *koѹpita* II 239; *lôncъs* (ген. пл.) II 237 ид.; *mġin* : *mġin* II 238; *mġliš* IV 120—121; *môjъ* > *môj* II 231; *môtika* II 238; *nâdeja* IV 130; *пôžič* II 238; *ovъs* (ген. пл.) II 234; окситона на *-ъstvô* (*rofstvô*) II 235 ид.; *ôřġ* > *ôřġem* II 235; *ôšġjъjъ* II 235; *otrôkъ* > *otrôk* II 230; *pôjdem*, *pôjti* II 233; *pokôrġъnъ* II 232; *prġevita* IV 130; *sôdrġa* IV 130; *strahôma* II 239; *hôt'eši* II 233
- хронологија промене $\acute{}$ > $\acute{}$ — $\acute{}$ — $\grave{}$ II 239
- Акцент словеначки и српскохрватски: нови циркумфлекс и нови акут V 83—92
- Акцент: словенско-балтиски и нордски X 237—244
 о природи словенског и литавског акцената II 353
- Акцент српскохрватски:
 $\acute{}$ и његова природа у сх. језику VI 229 ид.
 $\acute{}$ > $\grave{}$ у двосложним речима VI 230 ид.

$\acute{}$ у двосложним или вишесложним речима у говорима северозапад. Србије VI 231

$\acute{}$ $\acute{}$ > $\acute{}$ $\acute{}$ VIII 74

акценатске дублете VIII 216
 акценатски тип београдског говора VIII 215

глагола у пљеваљском говору VI 257 ид.

глаголских прилога и придева у пљеваљском говору VI 260

Даничићеви акценатски чланци V 302—304

дат. мн. чак. *krovôp* II 244

дуги низлазни > узлазни VI 229
 дуги узлазни (опис) VI 231

експираторни карактер у акцен-
 тима $\acute{}$ и $\acute{}$, $\grave{}$ и $\acute{}$ VI 232

експираторни у схрв. језику VIII 70 ид.

изговор низлазног акцената VI 227
 и квантитет у језику Златарићеву VIII 235—236

интонација $\acute{}$, $\acute{}$, $\acute{}$ VIII 74
 музички VIII 72 ид.

облици инфинитива: *znâšti*, *đâšti*,
đušti, *krâsšti*, *sêšti* и сл. II 249

опис мелодије VIII 73 ид.. 75

особине нових акцената II 84

пребацивање на проклитике и не-
 акцентовану дужину VI 249 ид.
 пренос $\grave{}$ са крајњег кратког слога
 на претходни VI 231

пренос акцената на проклитике у
 пљеваљском говору VI 260

придева, грађених суфиксима *ov*,
in, *av* и *acš* VI 257

природа $\grave{}$ VI 228 ид.

речи које су сложене префиксима
zi- *vi-* у чакавском I 110 ид.

сачување чак. $\acute{}$ (*strâža*) I 62

слогови испред наглашеног VIII 76
 старија акцентуација у херцеговач-
 ким дијалектима VI 256

типови: *jъne* — *jъnešta* VI 256; *nogâ*,
kôžâ II 346; *ûrâg* — *ûrâga* VI 256

у брушком дијалекту VI 189—190
 удаљеност између $\acute{}$ и $\acute{}$ VI 229 ид.

- утицај акценатски косовско-ресавског говора на београдски VI 231
хронологија схрв. акцен. VI 232 ид.
- Акценти српског поцерског говора VII 5—68: заменице 5—9; бројеви 9—11; глаголи 11—58; прилози 59—63; текстови 63—68
- Акценти примарни у схрв. језику VI 227
- Акценти српско-македонских говора: акценатски системи II 254—271, IV 46—71:
акцентуација југоисточне и кос-тур.-тиквеш. групе II 259—271
особине акцента II 259—263
место акцента II 263—271
именице мушког рода IV 46—53
именице женског рода IV 54—56
именице средњег рода IV 57—59
придеви, заменице, бројеви итд. IV 59—63
глаголи IV 64—69
текстови IV 69—71
- глаголских облика II 270
интензитет II 259
код именица ж. р. са више од два слога II 269
код именица м. р. које у облику за пл. и дуал повећавају број слогова II 268 ид.
- облик *йѣсук* II 266
парадигматичност акценатског места II 263 ид., 266
- пет акценатских система II 256 ид.
разносложност акценатског места II 263, 266 ид.
- слободна и везана акцентуација II 254 ид.
- стабиловање акценатског места на одређеном слогу једне речи II 267 ид.
- тип: *голем*: *голема* — *големо* — *големи* II 269
тип: *добийшук*: *добийци* II 264
- хронолошки однос акценат. процеса у срп.-макед. говорима II 270 ид.
- акцентуација т. зв. корчанског говора II 255 ид.
акцентуација у западно-македонским говорима II 149
- Акценат украјински почетком XVII в. VII 254
- Акценат чешки IX 325—326
глагола II врсте у чешком и польском IV 117
односи код именица м. р. са основном *-o*, *-jo*, односно *-u* III 60 ид.
- Акценатска Егблумова хипотеза о развоју акцента од времена балтиско-словенс. до данас VIII 77 ид.
- Акценатска питања II 80—110, 240—253, III 48—69; библиографија II 345—353
- Акценти схрв. дијалекта Хрватског Гроба VIII 228—229
- Акцентологија словенска VIII 65—82
Акцентуација полапска и словеначка: паралелизам у развоју II 246
ā > *o* у брушком дијалекту VI 181
a > *o* у говору Јајца VI 253
Аорист II 191 ид.
губљење аориста и имперфекта у српско-хрв. II 196
губљење у поцерском говору VII 27 ид.
замена са перфектом у српскохрв. VI 124 ид.
значање будућности II 198 ид., 200 ид.
имперфективних глагола у схрв. језику V 27—41, 171—182
основне особине VI 115 ид.
употреба и значење у схрв. језику VI 114—116
- Апокриф о „Варуху“ II 62 ид.
Апокрифи грчки у рукопису опште библиотеке II 61
- Апостол: превод словенског апостола уопште V 326
- Артикулација: испитивање помоћу рендгенових зракова VII 160—200
- Асимилација *ps* > *ss* у млетачком дијалекту II 50 ид.
Auslautgesetze словенски II 159

Б глаголско I 124

Балтиски корелат на слов. *kraļj*
III 201

Безлични глаголски облици (verbum
infinitum) II 201 ид.

Белић А.: Јубилеј проф. А. Белића
II 319—323

Библиографија од 1914—1925 II 326—
353, III 199—297 V 319—367:

I Прасловенски језик II 330—
345

II Акцентска питања II 345—353

III Слов. етимологије III 199—229

IV Српскохрват. језик III 229—288

V Словеначки језик III 288—297

VI Старословенски језик и палео-
графија V 319—336

VII Бугарски језик V 336—347

VIII Биографије, аутобиографије и
сл. V 347—364

IX Језички библиограф. прегледи,
библиографије филолош. ра-
дова и сл. V 364—367

Библиографија до краја 1928 год. VII
231—325:

I Прасловенски језик 237—247
Словен. прадомовина 247—249
Словенска митологија 249

II Акцентска питања 250—255

III О речима: етимологије, из прас-
словенског значења речи итд.
255—269

IV Српскохрватски језик 269—293

V Словеначки језик 293—304

VI Старословенски језик 304—313

VII Бугарски језик 313—315

VIII Биографије, аутобиографије,
некролози и сл. 316—320

IX Речници 321

X Језички библиографски пре-
гледи, библиографије филолош-
ких радова и др. 322—324

XI Везе са пограничним језицима
324—325

Библиографија за 1929 г. IX 344—385:
Предговор 344

Скраћенице 344—345

I Филозофија и језик 345

II О прасловенском и словен-
ским језицима 346—347

III Етимологије, историја речи, тумач.
речи, збирке речи 347—353

IV Несловенски језици 353—354

V Старословенски језик и црквенословенски
354—355

VI Српскохрватски језик 355

а) фонетика (експериментална,
физиолошка, фонолошка) 355—357

б) Граматика и грам. питања
357—359

в) Правопис српскохрватски
359—360

г) Дијалекти 360—363

д) Тајни језици 363

ђ) Текстови стари и нови, издања;
њихова критика, порекло итд. 363—368

е) Историја српскохрватског
језика 368

ж) Методологија језичке на-
ставе 369

VII Речници стари и нови српско-
хрватског језика (схрв. и ког
страног језика) 369—373

VIII Биографије, аутобиографије и
сл., грађа 373—376

IX Библиографија 376

X О становништву, насељима,
њиховом пореклу 377—380

XI Различно 380—381

XII Словеначки језик 381—385

Библиографија за 1930 г. X 253—283:
Скраћенице 253—254

I Филозофија и језик 254

II О прасловенском и словенским
језицима 254—256

III Етимологије, историја речи,
тумачење речи, збирке речи
256—260

IV Несловенски језици 260

V Старословенски језик и црквенословенски
260—261

VI Српскохрватски језик 262

а) Граматика и грам. питања
262—263

- б) Савремени књижевни језик и правопис 264—265
 в) Дијалекти 265—266
 г) Текстови стари и нови, издања; њихова критика, порекло итд. 266—271
 Историја српскохрватског језика 271—272
 ђ) Метрика 272
- VII Речници стари и нови схрв. језика (српхрв. и ког страног језика) 273
- VIII Биографије, аутобиографије и сл., грађа 273—275
- IX Библиографија 275—276
- X О становништву, насељима, њихову пореклу 276—281
- XI Различно 281—282
- XII Словеначки језик 282—283
- Блискост неких схрв. и словен. говора IV 38
- „Богиње“ (схрв.) у значењу „оспице“ III 43 ид.
- „бога“ у значењу идола, кумира и сл. II 281 ид.
- Божава и Божављани VII 69 ид.
- „божји“ (сх.) у значењу „пијан“ III 43
- Бохорич: загребачки примерак Бохоричеве словеначке граматике 1584, II 211—216
- Бугарски језик:
 веза са словачким I 154
 генералисање употребе предлога на X 251 ид.
 јединство народних говора данашња бугар. језика X 244—252
 о границама бугарског језика и народа II 155 ид.
 одломак средњебугар. евангелистара XIV в. V 343
 положај буг. језика према осталим словенским језицима II 150 ид.
 секундарна вокализација X 247 ид.
tj, dj 246
 ж 246—251
- Бугарштице VI 293 ид.
 Будућност глаголска II 188 198 ид.
- у простим и главним реченицама II 198
- у споредним реченицама II 199 ид.
- Буњевци: борба за њихов матерњи језик X 264
 порекло X 278
- в: ишчезавање у македон. говорима III 247 ид.
- в (w) лабијално у прасловен. III 189
- Ватра у обичајима и животу српског народа X 259
- Везе: уже међу јужнословенским и источнословенским језицима IV 32
 сродствене Словенаца са Србима и Хрватима IV 29—43
- Велари у далматском VI 164
- „вера“ у значењу прстен око Сиња V 192—194
- Вернеров закон II 19
- Вид глаголски VIII 211
- о словенском глаголском виду и српском IV 1—10
- прасловенски IV 199—202
- словенски и руски VI 235 ид.
- српскохрватски: глаголи са оба вида V 180
- двојакост свршених глагола (прости и сложени) IV 2—3
- деминутивно значење глагола на *-нуши* IV 6
- дефиниција несвршеног глаголског вида IV 1, 3
- дефиниција свршености глаголске радње IV 1, 3
- мешање стварног значења глагола са глаголским видом IV 8
- модификација глаголског значења у сложеним перфект. глаг. IV 9—10
- образовање несвршених глагола из несвршених IV 7
- образовање свршених глагола наставком *нуши* IV 6
- образовање свршених глагола из свршених IV 7
- образовање словенских свршених глагола IV 9

- одвајање значења вида од других значења глаголских IV 7
 постанак словенског перфективног вида сложених глагола IV 10
 правила за образовање глаг. вида у схрв. језику IV 7—8
 префикси за свршене глаг. IV 2
 прилошко значење префикса у презенту IV 9
 разлика између учестаних и невршених глагола IV 5
 свршени VI 236
 система глаголског вида IV 4, 9
 узајамни односи међу српскохрв. и словеначким језиком IV 10—20
 учестани глаг. > дуративне (трајне) IV 6
- Висина тона у ненаглашених вокала у срп.-макед. говорима II 262 ид.
 Вита или бета X 265
- Војводина: њени антички становници IX 347—348
- Вокали: назални у старослов. рукописима IV 87—94
 неетимолошки у чешком III 117
 непостојани код Златарића VIII 238
- Вокали: подела VII 187 ид.
 прасловенски назални VII 243
 средње-бугарско мењање носних вокала III 155 ид.
 у прасловенском III 132 ид.
- Вокализам брушког дијалекта VI 181—184
- Вокатив синг. -*ěi* > -*i* II 165
- Вокатив словенски типа *možu* V 328—329
- Време глаголске радње у приповедању и у разговору VI 103 ид.
- Време: употреба времена и њезина подела VI 127
 употреба у зависним реченицама (схрв.) VI 128 ид.
 употреба у каузалним реченицама VI 129 ид.
- Времена глаголска II 187 ид.
 Вршење глаголске радње; факт II 188
- g'**: супституција лат. *g'* (r) у словен., схрв. и чешком језику IV 17—18
g > *v* I 21
- Генитив плурала именички у схрв. језику III 241
- Ген. синг. -*ěs* > -*ĭ* II 165
oūs > *ū* II 165
- Ген. плур. *vъdъvъ* II 230 ид.
 на -*ā* у сх. језику VI 274—6
 -*ōm* > -*ūm* > *ǣ* > *ǝ* II 164
- Генитив старослов. *dušę* ип. II 339
- Глагол: значење „резултативности“ код многих глагола перфект. вида VI 237
 неутрализација глаголских процеса VI 235
 перфективни: резултативно значење VI 121, 122
 прелазност руског VI 235
 продуктивне и непродуктивне глаголске врсте VI 234 ид.
 „синтагмација“ или „деривација“ VI 233
 систем руског глагола: класификација и вид VI 233—238
- Глаголи сложени са глаголом *иши* II 217 ид.
 турског порекла са наставком *и-саиши* III 222
 учестани (итеративни) IV 4, 5
- Глагољица VI 266—267
 гласовна вредност глагољског E VI 267
 грчки извор глагољице I 124
 историја проучавања I 123 ид.
 начин обележавања палаталности сугласника VI 267
 однос слова према реду (линији) I 127
 постанак V 332—333
 резултати палеографског развитка I 126
 слово γ VIII 207
 слово φ VIII 208 ид.
- Гласови: давање нарочитог значења извесноме односу гласова — моћан фактор у развоју језика IV 24

- гласовни систем код Зоранића IX 41—42
 словенски дуги *ī* (у) X 255
 словенска друга палатализација X 255
- Гласовне групе *-љџ-*, *-њџ-*, *-шџ-*, *-џ-* у икавским говорима III 148
 Гласовни закон VIII 39 ид.
 о повлачењу акцента с отвореног крајњег слога II 264 ид.
 о редукцији акцента на отвореним крајњим слоговима II 265
- Говор новоселски (схрв.) VIII 228
 тимочки VI 253
- гџџи* (иде.) корадикал са *геџа*^x VI 172
- Грамматика прва српска II 8
 речник граматичких и лингвистичких термина IV 237—239
 старослов. језика V 327
 упоредна словенска IV 222—224
- Граница слога у прасловенском језику II 224
- Графија Петра Зоранића IX 12—31
 Григориј Богослов: Тринадцатъ слов IV 78—79
- Груписање словенских језика II 150 ид.
- Груписање српскохрв. именица III 235 ид.
- Грчка имена у Темнићком натпису I 16
- Гршковићеви фрагменти II 124
- џ*^{*}: (псл.) у словеначком и схрв. језику IV 36
- dz* (*џ*) глагољско I 124, 127
 судбина звука V 42—45
- Даничић Ђуро V 1—26
 Даничићев Зборник V 298—300
 Даничићева породица V 3
 Даничићев псеудоним за Поповић V 3
 Даничић Ђ.: Прослава Ђ. Д. V 230—236
- Ситнији списи: критика, полемика и историја књижевности V 307—308
- *dāt* (глагол): у равногорском наречју само у презенту III 35 ид.
- Датив плурала, германски II 334
 Дванаестерац Гундулићев II 141
 Златарићев VIII 236—237
- Двојица, неколицина и слична образовања III 79—81
- Деклинација: губитак у бугарском V 340
 праслов. именица типа *gōlsā* и типа *mōrzъ* у чешком језику III 61
 сложена IX 358
 у брушком дијалекту VI 190—200
 Дербендска врата (Porta Caspiae) VI 147
- dijavolъ* у словенским језицима IV 95 - 113, V 130—149
- Дијалекти: аромунски, словенски елементи у њима V 309—313
 јужнословенски: основна карактеристика по псл. *tī*, *dī* IV 11
 протоиндоевропски VI 167
- словеначки: групе *tft* и *ot* у источном долењском говору V 187—189
 засебни развитак кајкавског словеначког дијалекта IV 15
 карактеристика словен. дијалекта у Резији IX 382
 прапочетак постанка данашњих словен. и сх. дијалеката IV 13—14
 у Истри X 198
 шаренило словеначких говора IV 240
- Дијалекти српскохрватски:
 банатски VIII 230—231
 божавско наречје: гласови VII 70—90
 облици VII 91—105
 синтакса VII 105—110
 брушки дијалекат VI 180—214
 говори Горњег Повардарја X 266
 данашња граница екавског и јекавског говора у Србији IX 361
 деоба на основу *ћ* IV 35—36
 елементи дубровачког говора VIII 234
 задарски у почетку XVI в. гл. Зоранић П.: језик

- измењени однос између кајкавског, штокавског и чакавског дијалекта на Балканском Полуострву IV 15
- икавско-јекавски говор М. Раднића V 46—52
- исправа о наречју у вараждинској жупанији IX 367
- истарски X 212—214
- источне Херцеговине VI 254 ид.
- македонски II 155 ид.
- дијалекат у Леринском и Костурском крају IV 228—236
- нешто о повијести хрватскога језика у чабарском котару X 272
- односи међу српскохрв. дијалектима VII 239
- подела дијалеката по Љуб. Стојановићу IX 302
- подела срп.-макед. говора II 258
- севернотимочки I 136—143
- три дијалекта савременог схрв. језика IV 11
- хварски VIII 226
- хрватски кајкавски IV 15
- Хрватскога Гроба V 315—316, VIII 228
- Чакавски VII 279, VIII 242—248, IX I ид., X 197—207
- говори острва Крка X 207—212, 214—222
- љ у сењском говору X 171—178
- њивички говор VIII 248
- преглед словенских (чак.) истарских говора X 197—207
- у Чехословачкој VIII 227—229
- Дијалектологија: принципи за сабирање дијалектолошког материјала I 137
- doide* > *dojde* > *dodje* = *dode* (сх.) II 218
- Друштво српске словесности V 218—221
- Дуал глаголски код старих чакавских писаца VII 128
- Дуал: *obi ruci* VII 133
- Дуал старочешки II 342
- Дуал за бројеве *dva, tri, četiri* VII 130 ид.
- Дуализам у јужнословенском прајезику IV 33
- Дублети у српскохрв. језику VIII 213 ид.
- Дубровачки језик VIII 233
- Дубровник: откуда му духовна култура VIII 233
- Дудлеби на словеначкој територији VII 294 ид.
- Дуљење вокала *o, e, љ, њ* испред *j, v, r, l, m, n* у чакавском дијалекту и другим словенским језицима III 49
- Дух словенски у дубровачкој књижевности Гундулићева времена VI 245
- Душан: погрешна година крунисања Душанова у Копоринском родослову I 106 ид.
- Ѣ: у дубровачком говору VIII 234
- е: почетна слова *e* и *je* у руским рукописима XI и XII в. VI 23—37
- е место *и* (*i*) код далматинских штокавских писаца — икаваца XVIII в. III 146
- Evangelium Biscovinense: средњебугарска редакција V 325
- Евхологиј синајски V 331
- Евхологиј старословенски V 331
- Епиграфски прилози (у Пећи и Прилепу) V 195—202
- Епоха балтискословенска IV 213
- Ерлангенски рукопис VI 278—295: садржина 291 ид.
- теренна коме је састављен 288—291
- Етимологије словенске в. Библиографија
- Етнографија: нове карте I 157
- оснивач српске етнографије (Вук) II 7
- ѐ (дуго) под узлазним акцентом (изговор) VI 254 ид.
- изговор љ у XIII и XIV в. V 214—216
- изговор љ у старих дубровачких песника III 271
- пољско и бугарско љ II 153

- прасловенско: развитак у словеначким дугим слоговима VII 299
 употреба **ъ** у Ерлангенском рукопису VI 285
 употреба у јужнослов. споменицима, написаним ћирилицом VI 38
 у српскохрв. истарским говорима X 212—214
 у руским рукописима XI и XII в. VI 38—64
 у схрв. и словеначком језику IV 35
џ и **џ** прасловенско > **z, s** у словеначком и схрв. језику IV 37
же (псл.) у српскохрв. језику IV 39—40
 Живот речи II 272—284, III 41—47, IV 95—113]};
 Житије св. Ћирила — религиозни роман VI 134 ид.
 Завалски рукопис Хиландарског типика II 120 ид.
 Завршетак **и** (**у**) у ген. синг. именица м. р. у словеначком III 1—6, VII 300
 Заједница словеначког и српскохрватског језика IV 13
 Заклетве у друштву са речју **бог** II 275
 Закон гласовни в. Гласовни закон
 Закон хармоније у језичкој свести Словена 5.—9. стол. VIII 42
 Заменице: употреба код старих чакавских писаца VII 135 ид.
 Значење речи: занемаривање психолошке научне анализе при еволуцији значења речи II 273
 Записи и натписи српскохрватски IX 306
 Зацеци световне књижевности српске II 5
 Звучност на крају речи у схрв. језику I 129
 Златарић Д.: његов језик VIII 231—242, 269—272
 Значење глаголске основе II 188 ид.
 Значење глаголских облика II 188
 Значење: диференцијација значења у схрв. језику VIII 215
 Значење и употреба глаголских облика у реченицама II 187—210
 Значење израза „И накрпат ситно арнаутски“ у нар. песми о Бановићу Страхини VI 220
 Значење: нијансе значења у схрв. језику VIII 215
 Значење одређено временско VI 117
 Значење основно времена VI 106 ид.
 Зографски кодекс V 321
 Зоранић Петар: његов језик IX 1—91, X 1—90
Иван Свети, Рилски и његов манастир V 338—339
и: **ѣ** у словенском императиву II 162
 Изборник 1073 г. (староруски рукопис) IV 77—78
 Изговор српски књижевни I 128 ид.
 Изоглоса (словенска) **ѣ**: **ѣ** у ген. синг. фемин. IV 204
 Изоглоса: једна чакавско-кајкавска III 270
 Илирски трагови II 50 ид.
 Имена лична и народност у Србији средњег века VIII 151
 Имена породична: словеначка — хрватско-кајкавска IX 384
 Имена: словеначка имена места у долини Мурице VII 261 ид.
 Именица **бог** у значењу „болести“ III 41 ид.
 Именица **бог** у значењу за биљке и животиње III 45—47
 Именица **бог** у значењу природних појава II 279 ид.
 Именице које значе мушко чељаде са ном. синг. **-а**: у једини мушкога, у множини женскога рода IV 24—28
 Именице на **-ача** (аџа) изведене од глагола VIII 31 ид.
 Императив II 206
 у значењу прошлости II 196
 словен. **бѣј**, **стѣј**, **глѣј**, **пѣј** II 233
 Императиви словенски типа **bęgati** II 348
 Имперфекат II 191
 глагола **хѣѣти** VI 118

- српскохрватски VI 117 ид.
у поцерском говору губи се VI 58
у старословенском V 330
- Имперфективни глаголи II 188
- Индикатив синтаксички VI 127 ид.
употреба у зависним реченицама
VI 129 ид.
- Индоевр. $\hat{a}$ > слов. $\hat{a}$ II 164
 $\hat{am}$ > слов. $\hat{a}$ II 164
 $\hat{er}$ > слов. $\hat{e}$, лит. $\hat{e}$ II 164
 $\hat{i}$ > слов. $\hat{i}$ II 164
 $\hat{o}$ > слов. $\hat{a}$ II 164
 $\hat{oi}$ > слов. $\hat{i}$ II 164
 $\hat{on}$ > слов. $\hat{u}$ II 164
 $\hat{os}$ у словенском II 337
 $\hat{us}$ > словенском $\hat{u}$ (ш) II 164
 $\hat{us}$ > „ $\hat{u}$ II 165
- Институт словенски у Лондону II 324
- Инструментал синг. фем. у словеначком VII 299
- Инструментал синг. фем. $-oi\varrho$ $:-o\varrho$
 $:-\varrho$ II 338
- Интонација в. Акценат
- Инфинитив II 205
његово супстантивизирање у словеначком IX 384
синтаксичка употреба у словеначком X 179—182
- Јагић В.: Библиографија Јагићевих радова од 1907 г. III 102—111
главнији моменти из живота В. Ј. III 100—102
живот и рад му III 86—100
одјек Јагићеве смрти у Русији III 111—112
- Јеванђеље Архангелско IV 80—82
Врачанско V 343
Галичко IV 84
Зографско V 327—328
Зографско: задњи део претставља у језичком погледу старији тип него ли први део V 322—323
Јурјевско V 94
Маријино: употреба носних вокала V 304—306
 sk > sc или st V 306—307
Мирослављево IX 303
Мстиславово IV 83—84
- одломак јеванђеља Софиске Библиотеке XIII в. V 342
Остромирово IV 77
Ремско IV 83
Типографско IV 84
- Јединство српскохрватског језика IV 41—43
- Језик в. Зоранић, Његош, Рељковић М. А.
- Језик далматинских писаца III 143—154
- Језик и цивилизација X 193
- Језик књижевни в. Књижевни језик
Језик ластовечки V 194
Језик револуције VIII 223
- Језик Ћирила и Методија: основне особине VIII 206 ид.
- Језик: утицај рата и револуције на језик наине руски VIII 219 ид.
- Језикословље (лингвистика): опште и словенско ј. у Русији од 1914 до 1925 г. V 240—297
- Језици јужнословенски: две групе:
а) словеначка, б) српскохрватска IV 30
- Језици словенски: груписање IV 202—205, 214—215
прилози историји словенских језика IV 1—28
- Језици тајни (схрв.) V 222—226
- Језичко јединство словенско II 335
- Јероним (свети): место његова рођења V 226—229
- Јотовање: епоха јотовања у праслов. језику II 223
ново у схрв. језику VIII 239
- Јужнословенско ve , III 81—83
- К и г балканско-латинско у јужнослов. позајмљеним речима VI 153 ид.
- к: двојака замена герм. k у гот. речи *skillings* VIII 49 ид.
- kv и gv праслов. > јужно и источно словенско cv , dzv IV 203—205
- к, г пред e , i VI 153 ид.
- к, г: јужнослов. супституције за балк.-лат. k , g пре e , i VI 153—165
- Караџић Вук Ст.: његов рад II 5—17

- Кашић: Принцип општег књижевног језика код Кашића VI 246
- Квалитет сугласника добивених првом и другом праслов. палатализацијом II 18
- Квантитет вокала *а* (*ǣ*) II 38
- Квантитет праслов. вокала II 80
- Квантитет: псл. *ǫ* II 227
- српскохрватски VIII 66 ид.
- у чешком језику IX 323 ид.
- Кирил и Методије V 333—334
- Кирил Јерусалимски: Слова IV 79
- Класификација словенских језика по сродственим везама IV 31—33
- „Klobuk“ као топономастички апелатив II 317 ид.
- Књиге Битија VI 271 ид.
- Књижевни изговор III 255
- Књижевни језик: Вуков I 143
- кајкавски: почеци VI 241 ид.
- постанак и развијање српскохрв. књ. јез. VI 276—278
- савремени тип схрв. књ. ј. VIII 212
- Књижевно јединство III 282
- Књижевност уопште IV 218
- Кодекс Маријин: порекло IV 219—222
- Козма Индикоплов III 249
- Колоније чакавске у Чехословачкој VIII 227
- Компарација и негација III 213
- Конгрес први словенских филолога у Прагу 1929 г. од 6—13 окт. VIII 160—178
- Конгруенција: глагол као предикат слаже се са субјектом у лицу и броју, а предикативни и атрибутивни придев у роду, броју и падежу VII 111
- граматичка (по облику) и логичка (по смислу) VII 112
- несталности и отступања у иде. прајезику VII 111
- реченица има два или више субјекта, а сви су у синг. VII 136 ид.
- реченица има два или више субјекта, а сви су у плур. VII 144
- реченица има два или више субјекта, који су различнога броја VII 144 ид.
- у језику старих чакавских писаца VII 111—159
- Кондиционал II 187, 207
- Конјугација у брушком дијалекту VI 200—207
- Консонанти брушкога дијалекта VI 184—188
- Конструкција са „*moći*“ и „*morati*“ VIII 155—159
- Контракција вокала у брушком дијалекту VI 183
- Контракција псл. у ген. мн. на *-bǫb* II 99
- Копула „*jest*“ у егзистенцијалном значењу код старих чак. писаца VII 159
- Корен „*věd-*“ као партикула III 205
- Кормчаја Јефремовска IV 85
- Кормчаја Устјужска V 336
- Костурски срп.-макед. говор II 267
- Крањчевићев интерес за народни језик III 281
- kres* (сх.) са изведеним речима V 190—192
- Крк (острво): центар чакавског дијалекта и центар глагољске књижевности X 215
- Кулинов натпис II 124 ид.
- I епентетичко у словеначком и српскохрв. језику IV 37
- у старословенском језику V 321
- ǣ* и *ǣ* (праслов.) у словеначком и српскохрв. језику IV 34
- t > -o на крају слога и речи код шток. далмат. писаца III 147 ид.
- ǣ*: развитак вокалног *ǣ* у словеначком III 294
- ǣ* у српском и бугарском II 156
- ǣ* у штокавским и чакавским говорима IV 15
- Лабјализација: развитак лабијализације пред лабијалним вокалима *o*, *ǫ*, *ǫ* и сл. у слов. прајезику II 24
- Латински језик на Балкану VI 153
- Легенде панонске V 332

Лексичко благо брушког дијалекта VI 210—214

Летописи стари српски IX 366

Лехитски елементи у источнословенским језицима VI 262

Лингвистика општа IV 218

Лингвистичка школа европска II 171

Лингвистичка школа руска II 169—179

Лингвистичко друштво у Београду II 180

Листићи кијевски: језик V 323—324

Листићи Зографски VI 272 ид.

Листићи Новгородски IV 234—235

Листићи Погодински, ћирилско-глаголски VIII 202—205

Листићи Туровски јеванђелски IV 78

Лице — *likъ*: однос II 24

Лични глаголски облици (*verbum finitum*) II 189

Логика према говору IX 345

Лок. синг. *-oi* > *-ĕ* II 165

Лок. синг. заменице *kъto*: *kđmъ* II 233

ъ старослов. V 320

l' > *j* у чакавском II 226

ml > *vl* у брушком дијалекту VI 184

-m > *-n* на крају речи VI 184

Мазуровање пољско VIII 262

Македонија IX 379

Македонско питање III 244

Мариани = Приморјане VI 66

Марулић: извор његових песама I 100 ид.

Јудита: допуна академском издању I 91—103

Меје Антоан у Београду X 190—193

Мелодија у чешким речима IX 324—325

Мерило за оцену великих научника V 2

Метатеза праслов. *tort* > *trat* VII 241

tort и *tert* у прасловенском VII 243 ид.

Метатеза словенска ликвидна IX 346—347

Метатонија прасловенских акцената II 81

Метатонија акцената у словеначким придевским облицима II 86 ид.

Метатонија: Белићева правила праслов. метатоније код придевских облика II 83 ид.

Метатонија: код именица са наставком *-ja* и *-oje* II 93

код облика ген. мн. II 92 ид.

Метатонија: Лерове групе праслов. метат. II 246 ид.

Метатонија трећа код придева, у вези са редукцијом оног дела одређене придевске форме који је чинила заменица II 250

Метатонија: узроци праслв. метатоније II 93 ид., 100, 107, 246 ид.

Метатонија: узрок метатоније у интонацији потоњег слога II 247

Метатонија: у глаголским облицима II 89

у дат. мн. III 61

у западнословенским језицима II 87 ид.

у лок. једн. именица типа *časъ* III 61

у ном. једн. именица мушког рода III 64

у ном. једн. услед редукције крајњег полугласника III 61

у ном. плур. средњег рода II 93

у последњем слогу (чак. *dvā, stō, kci*) II 252

хронологија акценатских појава псл. метатоније II 96

Метода изогласка за испитивање дијалеката X 215, 218

Метрика Гундулићева II 141 ид.

Ђорђићева II 141

Златарићева VIII 236—237, IX 31—40
чакавских народних песама VIII 247

Миклошичева и Копитарева деоба јужнослов. дијалеката IV 29—30

Минеј службени за септембар Московске типографске библиотеке IV 83.

Минеј службени за октобар Московске типографске библиотеке IV 83

Минеј службени за новембар Московске типографске библиотеке IV 83

- Минеј службени патријаршке библиотеке V 94
- Мисал кијевски VI 274, VIII 206
- Митологија словенска: библиографија II 344
- Михаило, Велики кнез дукљански I 105—106
- Мјесна имена на *-iċ* III 75—77
- Моба и позајмица IX 348
- Мож поводни (словеначка митологија) V 141
- morati* у словеначком и српскохрватском V 150—161, VI 96—97, VIII 155—159, IX 282—286, X 166—170
- more* (именица) као назив за локалитете VI 65
- Морфолошке примене гласовних појава у српском језику IV 20—24
- Морфолошке, синтаксичке и речничке заједничке особине словеначког и српскохрв. језика IV 40—41
- moći* и *morati* у словеначком језику V 162—170, IX 282—286
- o* (*n*): задње лингвално *n* у српскохрватском III 247
- Назални вокали у средњобугарском III 155—165
- Називи Србин, Хрват и Словенац за обележавање језичких разлика IV 10, 11, 16
- Наречја в. дијалекти
- Народни језик у српској књижевности II 6
- „Написание о правој вѣрѣ“ VI 272
- Наставак: *-ā* у ген. пл. српскохрв. именица III 229
- eho* > *-eo* > *-evo* > *-ewoe* код заменица I 22
- ǣdzь* II 33
- ǣkь* II 33
- ǣсь* II 33
- go* у ген. синг. маск. и неутр. I 21 ид.
- ikь* II 32
- ica* II 35
- iċь* II 33
- tъ, то, те* у 1. л. пл. III 178
- so* I 25
- vo* у кашупском I 22, у словињском I 22
- ъkь* > прсл. *-ъсь* II 32
- Натпис: Благајски I 109—110
- Грдов I 104—106, II 124
- Повалски са Брача II 123 ид.
- Темнићи I 4; датирање I 17 ид.; факсимиле —I додатак; VI 215—216
- цара Самуила IX 355
- Натписи српскохрватски IX 306
- Национална књижевност српска: стварање II 6
- Неоромантизам у српскохрв. литератури VI 278 ид.
- Нова служба цару бугарскоме Петру I 34—37
- Ном. синг. *iċ̃* > *ja* у словенском II 165
- Његош П. Петровић: Прилози проучавању његова језика IX 93—195
- Његошев враг са два мача VI 218—219
- О** > **ô** на апсолутном крају речи у словеначком II 235
- ô** (< **ǫ**) > **û** у словеначком II 227
- ô** > **û** у словеначком II 227
- o** > **u**.у говору Јајца VI 253
- ô**: питање зашто је дошло до различног развитка **ô** у словеначком II 237
- ô** у последњем затвореном слогу речи у словеначком II 227
- or, ol* > *ra/ro, la/lo* IV 203—205
- ô** > **ôц** у Словеначким Горицама и Прекомурју II 227
- oñ* > **û** у словенском II 165
- oñ* кратак дифтонг **oñ** у словеначком II 231
- di* у долењском словеначком дијалекту II 231
- Облици за исказивање прошлости II 191
- Образовић Доситеј: Његов језик II 12
- Образовање нових речи VIII 222, 223
- Образовање речи у Речнику Ристића и Кангрге VIII 214
- Однос слов. *koroko, korakь* и *krokь* III 216

- Односи међу Јужним Словенима VII 272 ид.
- Ортографија: Вукова VIII 249–250
Гајева VIII 250
Петра Зоранића IX 12–31
писара Ерлангенског рукописа VI 283–286
- Осмерац: Гундулићев II 141
дубровачки VII 237
- Основа *to-*, *toi-*, (*tě-*) I 24
- Основе с другим низлазним акцентом на корену у словеначком III 5
- Основе с праслов. кратким низлазним акцентом на корену у словеначком III 6
- „Очитна изповед“ словеначка у латурђији VII 303
- р: Изнимно *и* (*у*) место правилнога *о* за *р* у словеначком III 295
у македонским говорима II 147 ид.
р и *г* у словеначком и српскохрватском језику IV 34–35
- Палатализација: прва прасловенска II 18,
прва и друга праслов. IV 37
друга праслов. II 18
трећа праслов. II 18–39, 131
словенска са романистичког гледишта VIII 38–64, IX 347
словенске палатализације VI 154
Јужнослов. *с*, *z* за латин. *с*, *g* + палатални вокал VIII 43 ид.
- Палатални и палатализовани сугласници у пољском III 182 ид.
- Палеографија в. Библиографија
- Палеографија: глагољска I 123–128
карактер слова у Темнићком натпису I 7 ид.
словенска ћирилска VIII 187–194
- Пандекти Антиоха IV 80
- Паралелизам између појава промене акцента код придева и код глагола III 56
- Партицип пасивни II 204
- Партицип перф. пасива в. Придев трпни глаголски прошлог времена у старослов.
- Партицип презента и претерита први II 201 ид.
- Партицип презента типа *grędęi* у ст-слов. V 334
- Партицип претерита други II 204
- Партицип претерита други и пасивни за исказивање прошлости II 197 ид.
- Партиципи српскохрват. и ст-слов.: главна особина VIII 104
значање глаголских партиципа VIII 1–12
- Патерик синајски IV 79–80
- Педерсенов закон ($-\dot{\ } > \dot{\ } -$) III 57
- Пентикостар II 126
- Перифрастичка промена пасива II 194
- Персиска дуалистичка митологија у словенској митологији II 279
- Перфекат II 192 ид.
- Перфекат: зависни II 200
значање VI 119 ид.
значање у приповедању VI 122
- Перфекат презент у схрв. VI 124
у значењу будућности II 198 ид.
у словенским језицима III 192
- Перфективни глаголи II 188
- Песме српске народне: о одласку св. Саве у калуђере I 130–136
краткога стиха VI 293
о неким мотивима у сх. нар. песмама VII 205–213
о Новаку забележена с краја XVIII в. I 108–9
траг једној Вуковој нар. песми у књижевности 16 ст. VI 216–217
- Петронијев препис манастира Завале II 120
- Писме бодулске VI 295
- Писмо заједничко у Југославији X 264
- Пловдивско јеванђеље III 141–143
- Плусквамперфекат II 192 ид., VI 125 ид.
- Повеља папе Адријана II у Похвали Кирилу и Методију V 324
- Повеље и писма старе српске IX 366
- Подела слогова у прасловенском II 217–226
- Позајмљивање речи VIII 40
- Полуглас у штокавским и чакавским говорима IV 15

- Полугласници: Јагићев закон V 71-82
у Синајском псалтиру V 69—82
- Пољаци: најважнија језичка издања
пољска I 149
- Пољски језик III 174—189
- Помаци Родопски V 345
- Поменик манастира Шудикове IX
365—366
- Порекло православнога народа у се-
вернозападној Босни III 274
- Посиловићев икавско-јекавски говор
VIII 83—87
- Постанак данашњих говора у Славо-
нији III 267
- Потенцијал II 187, 197, 207 ид.
- Прадомовина словенска (библио-
граф.) II 344
- Правопис: српскохрв. VIII 248—261
- Вуков II 10, 14
интерпункција VIII 256
јекавски и екавски говор VIII 252
неуједначености у Речнику Ристића
и Кангрге VIII 217
о азбуци схрв. језика VIII 251
одвојено и састављено писање
речи VIII 252
о писању великих и малих слова
VIII 251
о писању руских имена VIII 109-141
о писању *с* и *са* VIII 142—146
писање гласа *ј* VIII 253
писање гласа *х* VIII 254
писање *џ* и *џ* испред наставка *ски*,
сѣво VIII 255
писање *иј* пред сугласницима VIII
254
подела речи на слогове VIII 251
правописно упутство Министар-
ства просвете VIII 249—250
транскрибовање туђих речи и имена
VIII 256
- Прајезик јужнословенски IV 14—44
- Прасловенски језик: библиографија
II 330—344
две тачке гледишта на њ IV 198
епохе VII 239
јѣ > *јѣ* у затвореном слогу II 339
ој > *ј* у српском II 160
- ој* > *је* у схрв. II 160
т', д' у словеначком и српскохрв.
III 235
трајање праслов. језика III 137 ид.
у (*ы*) и *и* (*i*) у словенач. и схрв.
језику IV 35
- Превод старословенски IX 274
- Преводи чешки са српскога IX 380
- Предикат: однос предиката двеју
реченица и однос партиципа према
предикату сажете реченице VIII
1 ид.
- Презент II 189 ид.
- Презент: апстрактни или гномички
I 28
за изказивање будућности II 199
значање перфективнога презента
I 27—34
значање презента имперф. и перф.
глагола у причању VI 109
имперфективни I 28 ид., VI 107 ид.
имперф. и перф. глагола VI 113
перфективни VI 106 ид.
способности и могућности I 30,
спремности I 29
у значењу будућности II 198
у значењу прошлости II 194 ид.
употреба у апстрактним речени-
цама VI 111
- Прелаз од старе српске књижевно-
сти ка новој II 5
- Предлог — префикс *з* место *из* у
чакав. I 111
- Предлози: *ис*, *из* у словенским јези-
цима V 329
вз, *сз*, *кз* III 205
- Префикс и прилог: разлика IV 3
- Префикс: прилошко значење у при-
мени на глаголску радњу IV 3
развитак значења у сложеном гла-
голу IV 3
чакавско *зи -vi* I 110—113
- Придев: трпни глаголски прошлог
времена у ст.-слов. језику IX 273—
278
- Придеви: глаголски прошлог вре-
мена у грчком IX 276
латинског типа на *-bilis* VIII 103

- српскохрв. са суфиксом *-ovъ* и руско-кашупски наставци ген. синг. маск. и неутр. на *-va -vo* V 53—68
трпни у нецеситативној употреби VIII 103—108
- Прикупљање дијалекатског материјала VI 1—10
- Прилози за старију хрватску књижевност III 283—284
- Пример говора брушког дијалекта VI 209—210
- „Приповедање“: назив „пр.“ у смислу „синтаксичке“ категорије VI 105
- Проверба III 37
- Промена стслов. *kuъъ 'qui'* III 31—34
- Протеза VI 183
- Протестантизам код Јужних Словена VI 238—248
- Протестантизам: језик хрватских писаца XVI в. III 192—195
ко је приредио 4 издање словеначке протест. песмарице II 306—308
први писци контрареформације VI 244
принципи у испитивању језика јужнослов. протест. писаца VI 240
словеначки протест. текст: *Ta pervi psalm shnega trijemi islagami* II 303—306
споменици протест. књижевности као извор за познавање књижевног језика схрв. XI 240
утицај хрв. протест. штампаних књига код Пергошића VI 242
- Прошлост глаголска II 188, 191 ид.
- Псалми Давидови фра Луке Брачанина III 252
- Псалтир Евгенијев (одломци) X 222—224
- Псалтир синајски IV 166—181, V 69—82
- Псалтир Чудовски IV 80
- Пуногласје словеначко и кајкавско IV 240—241
- Ръkъ* (схрв.) као топомастички апелатив VI 71
- Радња глаголска II 187 ид.
- Развитак јужнословенске идеје IV 41, 42, 43
- Развитак група *r + ѝ* и *ѝ + r* у словеначком II 40 ид.
- Разговор у приповедању VI 105
- Разликовање историских периода у развоју словенских језика II 173
- Редукција вокала у говору Јајца и околине VI 253
- Редукција ненаглашених вокала у срп.-макед. говорима II 260
- Редупликација предлога *са* и *ка* VI 255
- Релатив прави синтаксички VI 115, 117, 118, 127, 131
- Релативне и последичне реченице VI 112
- Рељковић М. А.: његов језик IX 197—272, X 91—165
- Реченичке конструкције без *verbum-a finitum-a* III 7—10
- Речи стране VII 217—230
- Речник: Бернекеров етимолошки: допуне V 202—214
Граматички IV 237—239
Зах. Орфелина VII 213 ид.
историски грчки III 189—191
основна вредност једног речника VIII 211
први српски II 8
- Речници страних речи у српском књижевном језику VII 217—230
- Рефлекси: праслов. акцената у словенским језицима II 81
праслов. метатоније у руском II 88 ид.
- Реформација и противуреформација код Јужних Словена VI 238—248
- Реформација в. такође Протестантизам
- „Родитељи“: израз за појам „родитељи“ у иде. језицима III 227
- Родослови стари српски и летописи IX 366
- Рукопис: Љубљански и бугарски из XVIII в. II 287 ид.
опис рукописа манастира Крушедола III 165—170

- Рукописи: архаички карактер руских рукописа IV 73
 бугарски Јерусалима и Синаја V 344
 руски XI и XII в. IV 72—94, V 93—117, VI 11—64
 Софиске Народне библиотеке V 342
 српски Јерусалима и Синаја V 118—129
 традиционална ортографија руских рукописа IV 73—74
- Румунски језик IV 224—227
- Руски језик: јединство руског језика у његовим дијалектима IV 244—245
- Русло: Опис великога епегистреура Roussetot-овога типа I 67
- ѕ > х I 26
- Св. Сава: биографија II 122—3
 када је Теодосије писао Живот св. Саве VII 201—204
 списи IX 367
- Садашњост: глагољска II 188, 189 ид.
 замишљена VI 109
 по мишљењу фингирана (фиктивна) VI 107 ид.
 права (збиљска, реална) VI 108 ид.
- Самуилов натпис I 8
- Сборник: Тројичке Лавре V 94
 Успенски IV 85—87
- Синоними: хрватски именички III 269
- Синтакса: јединство синтаксе као доказ језичкога јединства X 245—6
 Синтаксичке особине брушкога дијалекта VI 207—209
 једна занимљива синтаксичка појава у равногорском наречју III 35—40
- Синтаксички индикатив VI 104 ид.
 Синтаксички релатив VI 104 ид.
- Склад формалан (флективни) у иде. прајезику VII 111
- Скраћенице VIII 220
- Скраћивање псл. дугих вокала II 80
- Слава крсна X 276—277
- Славия: О часопису „Slavia“ II 325
- Словеначка модерна вокална редукција III 294
- Словеначки језик: в. такође Библиографија
- ξ ρ (остаји ринезма) IV 241
 dl, tl > l IV 241
 g испред i, ξ, ü > d IV 242
 tj > ć IV 242, 243; dj IV 243
 tt > st IV 243
 stj, zdj IV 243, 244
 историска граматика IV 239—244
 када је изашла прва словеначка књига II 301—303
 словеначки приписи у загребачком примерку Бохоричеве словнице II 212 ид.
- Слог: границе слога у схрв. језику IX 355—357
- Сосиров акцентски закон II 81, 98, 106, 108, 167, 240, 247, III 54, 59, 172
- Споменици фрајзински (brižinski) VII 297, IX 383
- Споменици: глагољски: груписање по облику глагољице I 124 ид.
 писани Народног музеја у Београду III 139 ид.
 старословенски VIII 194—202
- Срби, Хрвати и Словенци: узајамни однос њихових језика са историјског гледишта IV 10—11
- Српскохрватски језик: гласовне групе -jt-, -jd-, и псл. -kti-, -gti-, -hti II 217—226
 граматика А. Мејеа и Вајана IV 245—250
 о пореклу и суштини VIII 205 ид.
- Становништво банатско VIII 229—231
- Старословенски језик: в. Библиографија
 важност руских рукописа XI и XII в. IV 75
 ка историји стслов. литературе V 325
 литературни изговор код Јужних Словена IV 74
 мртав језик IV 199
 однос новобугарских говора старослов. језику V 335—336
 општа карактеристика најстаријих рукописа IV 72 ид.
 о речничкој страни стслов. језика X 261

- питање латинског утицаја у слов. преводу јеванђеља V 300—301
 полугласници V 308—309, 321
 преглед језичких факата у старим руским рукописима, важних за стслов. језик IV 75—76
 преводна литература V 300—302
 употреба облика перфекта у слов. преводу јеванђеља V 301—302
 утицај основа *-и* (у) на основе *-о* V 331
- Старост схрв. народне поезије VI 292
 Стихослов од год. 1717 II 126—129
 Стратимировић Стеван: о општем словенском књижевном језику I 113—122
- Сугласници: дуги у схрв. језику II 111—114
 звучни на крају речи у схрв. језику I 66—72
- Суперлатив придева што почињу са сугласником II 111
- Супрасалски кодекс V 316—317, VI 268—270, 271
- Супституција гласовна VIII 39
- Суфикс: илир.-арбан. *-st-* II 53
 слов. *-ula* IV 226
-ъкъ код адјектива VII 245
-ъс у речи *Slovenec* м. старијег *-inъ* VIII 88 ид.
- Суфикси словенски деминутивни и амплификативни II 341
- ŕ, kŕ*: у схрв. и словенач. језику IV 36
- tj, dj*: у кајкавском дијалекту IV 12—14
 у схрв. и словенач. језику IV 11—14
 хронологија овог развитака IV 17—20
- tl, dl* > *l* у словеначком IV 203—204
tjt и *ot* у источном долењском словен. говору V 187—189
- tort, tert* у схрв. и словен. језику IV 37
tǎrt, tǎrt, trǎt, trǎt у словеначком II 43 ид.
- Темпорално (временско) значење вршења или извршења глаголске радње II 189
- Терминологија словенска црквена V 328
- Типик хиландарски II 120
- Топономастика српскохрват. II 311—318, III 72—77, VI 65—95
- Трачани IV 215
- Требник београдске Народне библиотеке бр. 305 (488) I 72—91, II 65—79
- Туђи елементи у српскохрв. језику X 257—258
- Туђице и супституције схрв. гласова место туђих IX 346
- Ћ у дубровачком говору VIII 234
- Тирилица: X 246, 265
 и латиница схрв. језика III 259—260
 код Румуна V 326
- Тирило и Методије у старословенској писмености X 225—237
- Тирило Св.: казарска мисија VI 133—152
- у (*u*): употреба у Ерлангенском рукопису VI 284 ид.
- Узајамни живот кајкавског и чакавског дијалекта IV 14
- Узајамни односи словеначког и схрв. језика IV 29—43, 44—45
- Узајамни утицај облика различних акц. типова у категорији сложених речи III 52
- Умекшавање сугласника у средњебугарском III 155 ид.
- Универзитет руски у Владивостоку II 324
- Употреба: времена у српскохрватском језику VI 102—132
 времена за приповедање и за разговор VI 105 ид.
 заменица *kaj, ђа, што* IV 13
 имперфективног презента за прошлост VI 107
 презента перф. глагола у народним приповеткама VI 108 ид.
- Устав: одломак црквеног устава и кондакар Московске типогр. библ. IV 82—83
- Патријарш. библиотеке IV 84—85
- Утицај економских веза на дијалектизацију словенских језика IV 32

- Филологија:** однос међу филологијом и лингвистиком V 18 ид.
словенска IV 216—219
чешка и лингвистика од 1897—1921 год. III 112—130
- Фонетика:** српскохрватска VIII 64—82
Фонетичке слике: читање I 69 ид.
Фонетске промене на крају речи у словенском II 335
Фонолошка конференција у Прагу 1930 год. X 186—190
- Фортуатовљево и Сосирово акценатско правило в. Сосиров закон**
- Фрагмент глаголски „Мучења 40 мученика“ из XIII в.** VI 265 ид.
- Фредегарова Хроника Wallucus VII 309**
- Фреквентативни глаголи чешки -ievati** III 120
- Футур:** у значењу прошлости II 196; опште II 198
I и II у словеначком и схрв. језику VI 118
- ж:** на крају речи у херцеговачком наречју VI 255
- ch:** словенско II 339; на почетку речи III 201, — у словенским језицима III 206
- Хавликово правило** II 40
- Хамартолова хроника** VII 1-4
- Хомер:** епско поређење IX 353—354
- chrvatz:** етимологија III 26—30
- Хрвати:** три хипотезе о седморици браће Хрвата IX 347
хрватска колонизација у околини Братиславе V 314—316
хрватске насеобине у Банату IX 377
хрватско становништво у Градцишћу (Burgenlandu) IX 378
- Храбар калуђер** V 314, VI 134, 138 ид., VII 320
- Хронологија:** праслов. *a > o* VII 246 ид.
праслов. *k > ц* III 136
- Хујер О.:** Библиографски преглед научних радова проф. О. Хујера IX 327—343
- Ц** глагољско VI 267
- Цакавизам:** чакавски VIII 261—268
- Циркумфлектоване крајње дифтонгичне групе** II 164 ид.
- Црте сродствене словеначког и српскохрв. језика** IV 44—45
- ч и љ, џ и њ** у дубровачком говору VIII 234
- č:** супститут за балк.-латин. *k'i* VIII 52 ид.
- Чакавизми у штокавским говорима Истре** X 199 ид.
- Чакавске особине код далматинских писаца** XVIII в. III 147
- Чакавско *d > j*** II 226
- Чешки језик** IV 213—215
- Чешко *a > ě*** III 117
- Чешко *tuka: touka*** II 248
- Чокешина манастир** VII 204
- Ц** у дубровачком говору VIII 234
- ч (ъ):** глагољско I 127
у црногорским говорима II 148
- џ, љ:** мешање са *o, e* у руским рукописима XI и XII в. VI 11—23
< *й, і* у прасловенском као узрок метатоније II 250
у словеначком II 40, IV 33—34
у српскохрв. језику IV 33—34
- џ:** употреба у Ерлангенском рукопису VI 283 ид.
- Шахматовљево акценатско правило** II 81, 98
- Штампарија млетачка:** нов примерак старе штампане српске књиге из млетачке штампарije од 1572 год. VIII 147—150

II Регистар речи

A. Словенски језици

Бугарски језик

бѹкѹтъ II 290
бѹрна III 211
ѹаја III 211
*ѹасъ II 290
geranъ VII 260
јѹзик III 161
ко'а (дијал.) I 23
кът VIII 240
мáловъ V 57
pal-ašъ III 211
plačътъ II 289
poroj III 200
рѹдъ III 158
гѹстѹтъ II 290
struvamъ IX 293—294
sъs VIII 240
to'a I 23
torъ II 212
vatah II 298 ид.
vaŭavъ II 298 ид.
vrъga IX 291—293

Пољски и кашупско-словниъски језик

(Пољски без ознаке)

baniałuki III 83
bogãctvo кашуп. II 243
broda III 185, 186
brona III 184, 185, 186
brózda III 185
brznieć III 180, 181
całowy V 57

dióto III 185
dąbrowa VI 263
dyszcz III 180
dział III 203
dziś III 180, VI 261
dzisiaj VI 261
grojca (grodzca) II 226
chróciel III 180
chrzybiet III 179
inși II 30
jędza II 34
jękać II 37
kaduk V 146
kat V 146
kojca (koćca) II 226
kovãlstvo кашуп. II 243
król III 184, 186
króle(w)ski I 153
lenni кашуп. II 246
lutość III 177
mędrsi II 30
mléko III 185
mnisi III 183
mosiądz II 33
mucha II 30
nasi II 30, III 183
ninie III 179
odpocznie III 179
ogień III 179
ojca (oćca) II 226
olsza II 35
osik/ca II 35
pas II 99
patrzec III 218
pietnaście III 177, 178
powrót III 52

robak III 189
 słońce III 188
 srzebrzny III 180, 181
 tego I 23
 tegoe кашуп. I 23
 teraz III 178
 tñi IX 280
 tydzień VI 251
 ulga II 34
 wasi II 30
 węzeł III 179
 wiatер III 179
 wole VIII 14
 wrona III 184, 186
 wrzedziądz II 33
 wždy III 189
 zwrot III 52
 żaden (żadny) VI 264 ид.

**Прасловенски и старословенски
 јевик**

(Прасловенски и општесловенски
 без ознаке)

aľkati, aľčo стсл. II 119
 ašte стсл. V 329
 bač III 199
 bagъгъ стсл. III 200
 balvanъ V 187
 bedro III 216
 berq II 162
 bezumь стсл. V 323
 běsz II 159, IV 102, 103, 104, 105—113,
 VI 166—169 (bėsu)
 bista hel јужнослов. III 227
 bliscati стсл. II 38
 bliskati стсл. II 38
 bližika II 34
 blqđiti III 56
 blъ+ъčij стсл. III 211
 bogъ II 274 ид.
 bojarinъ III 222
 boľvanъ V 187
 *bórna III 186
 bosъ VI 168 ид.
 brakъ III 208, 222
 bratrъ II 295—296
 bratrija II 295

brēmę II 341
 brěžda стсл. II 310 ид.
 bridъкъ III 118, 213, 227
 brjucho VI 176
 brusnica VI 176
 brъvъ(по) III 199
 brъzda VI 176
 bukъ (маскулин.) III 201
 cę II 162
 cęръ III 211
 cęsarъ VII 243
 creša VI 154
 crъky VII 243, VIII 60
 cvětъje II 221
 cvъt- VIII 241
 časъ стсл. VI 167
 čersa II 59
 *čeršъria IV 241
 čędo VI 155
 čitati II 36
 člověkъ II 32
 čręda III 200
 čręръ III 214
 čreša јужнослов. VI 161
 čręša VIII 55 ид.
 črešnja јужнослов. II 51
 čręvo стсл. VI 173
 čьпъ III 202
 čьrtъ IV 102, 103, 104, 105—113
 čьтна јужнослов. VI 161
 debelъ III 214
 demonъ стсл. IV 95, 96—102
 desnъ стсл. V 320—321
 destъ црквенослов. V 333
 deblo III 214
 děđъ V 137 ид.
 dijavoľъ IV 95—113, V 130—149
 *dolъ II 241
 drаръ III 211
 dręchlъ стсл. II 225
 dripa III 211
 drъava јужнослов. VII 264
 dъchоръ VI 169—171
 duša стсл. III 134
 duždevъ стсл. III 205
 dvidzati II 19, 36
 dvigati II 19
 dvъгъca II 35

dъchnoŭti стсл. II 225
 *dъkti II 226
 dъždevъ III 205
 *dъždъž VII 238, 245
 dŭmъ II 165
 diјavolъ стсл. IV 96, 102
 дѣнь III 4
 gladъ II 119
 gluchъ III 211
 glurъ III 211
 glybokъ III 227
 gnѣдъ III 217
 gomya III 199
 govъno III 226
 grobъje II 221
 gumъno VII 259
 gušcerъ III 211
 gvѣzda III 217
 gybnоti стсл. II 37
 gudъ III 226
 chabiti III 208, 215
 charati III 208
 chlače јужнослов. VIII 52 ид.
 chlѣbъ стсл. II 225
 choditi III 210
 chopiti III 208
 chарati стсл. III 215
 chramъ стсл. III 215
 chromъ II 225
 chръbътъ III 215
 chvala стсл. II 225
 chvostъ стсл. III 215
 chvrastije стсл. III 215
 igla III 187
 igo II 34
 igra III 187
 imenъ (дат.) II 161
 iz стсл. III 210
 *jadъ II 241
 jajce II 34
 jašcerъ III 211
 jeli-ta III 201
 *jelša II 35
 *jelъcha II 35
 *jelъsa II 35
 jesî (II синг. пр.) II 332
 jęcati стсл. II 36
 jędza стсл. II 34

јупись II 21, 22, 23, 32
 jutro гл. utro
 kal'uga III 200
 kal'уza III 200
 kamu стсл. II 159, 162
 karlja III 211
 каръ стсл. III 214
 kasęgъ VII 263
 kļęcati стсл. II 37
 klѣs- VIII 22
 klѣтъka II 35
 klīcāti II 19, 36
 klīktāti II 19, 37
 klъcati стсл. II 38
 *koldędzъ II 38
 kolikъ II 36
 koňъ III 208
 korpina јужнослов. V 184
 *kórl'ъ III 186
 *korva VI 171—174
 korvjъ III 200
 kostъ II 336
 kostъгъ III 200
 košuta III 199
 košutъ III 203
 koža III 208
 krivъ III 214
 kрožiti III 56
 krupa III 211
 kuretra стсл. III 209
 къгда стсл. VII 240
 къкъль III 200
 къпегуни стсл. II 21, 26
 къпѣдъзъ стсл. II 21, 26, 33
 къпѣлga II 35
 кујъ стсл. III 31 ид., V 234
 lakati, lačъ стсл. II 119
 lakomъ стсл. II 119
 lęcati II 36
 lѣniti se III 56
 līcѣ II 19, 34, III 135
 lichъ II 35
 līkъ II 19, 32
 lono III 204
 lopuchъ III 204
 loŭ'ika II 226
 lošta стсл. VI 160
 lъgati II 36

- љга II 34
 љgota II 34
 љгъкъ II 26
 љdza II 26
 ljubiti III 56
 machati III 215
 materi (дат.) II 161
 mati стсл. II 296
 *medja II 222 ид., 224
 medъ III 1, 2
 мѣкъкъ II 26
 мѣсѣсъ II 21, 33, III 72
 мѣzdra III 226
 midzati стсл. II 36
 minoti III 204
 mirъ III 2
 mladenъсъ II 32
 mogo II 341
 mo-ǫtъ II 221 ид., 226
 mogyla III 199, 200
 moltiti III 56
 moře III 135
 moštъ стсл. II 221 ид.
 mozgъ III 217
 mozo стсл. III 219
 možъ II 336
 mŕeža III 216
 mŕĕknoti стсл. II 38
 mъzъкъ III 199
 my II 342
 mýšъ II 165
 myšъca II 35
 mьně II 160
 napŕedzati II 36
 naricati стсл. II 36
 nasmisati se стсл. II 36.
 nesi: nesete II 162
 netopurgъ VI 98—101
 netъjakъ II 221
 nevěsta III 199.226, VI 174—174
 nicati стсл. II 36
 niсъ II 36, III 136
 *noktъ II 221, 226
 povuyi I 40
 *obolko III 189
 *obolstъ III 189
 obrēsti (obrēstō) III 199
 ocělъ VI 162, VIII 58
 oko V 330
 opušta стсл. III 227
 oръъ III 226
 osa II 52, III 199
 oteǫčiti II 26
 oтъсъ II 19, 22, 32, 296
 oтъсь II 22
 oтъсьскъ II 22
 oтъсьstvo II 22
 овъса II 35, III 134
 ožika II 34
 paљъсъ III 211, 217
 paпъ III 222
 *pek'ti II 222, 226
 pešti стсл. II 221
 perpeљъ III 215
 peťa III 204
 pēnedzъ II 33, VIII 48
 pēti III 188
 pisati II 36
 piskati III 219
 plakati II 22, 23, 36, 37
 plesti, pletō стсл. II 223
 plēšъ стсл. III 215
 ploдъ стсл. III 216
 podvidzati se II 36
 pokļęcati II 36
 polъno V 186
 polъdza II 26, 32, 34
 polъga II 32
 polъža III 135
 potъpēga стсл. III 222
 pory стсл. III 219
 pramenъ III 218
 prazъ стсл. VIII 217
 pŕęguņi стсл. VI 262
 pŕĕтъ VII 257
 pъsъ III 217
 pъchati II 37
 pьиъ III 4
 rabъ II 32, 33
 rabēchъ II 161
 raca III 199
 radi VII 242
 rano III 214
 *rępъ III 3
 riza V 186
 roniti III 226

rǫbъ V 186
 rǫdina III 217
 ruda III 206
 rъзь III 199
 satana стсл. IV 95, 96—102
 scēglъ VI 158
 scыrѣjъ VI 160, VIII 47 ид.
 scыrѣгъ VI 157
 sebě II 160
 sedmъь стсл. IX 279—281
 selikъ II 36
 sestra II 295—296
 sędzati II 19, 36
 séгъ III 215
 sice II 36
 sicъ II 26 ид., 31, 32, 35, III 136
 siko II 36
 sikъ II 26, 31, 32, 35
 skrēnja VI 155
 skruna II 342
 skvъrna VII 266
 skъlędzъ II 33, VIII 48 ид.
 skъlęzъ VI 155 ид., VIII 48 ид.
 skъlęгъ VI 160
 slaga црквенослов. IX 295
 slěрьсь II 32
 slota III 218
 slъza стсл. III 218
 smaglъ III 216
 smola III 216
 споръ III 211
 snubiti VI 175
 snъcha VI 174, 175
 soba III 214
 sobъ II 340
 solъ II 336
 solyga црквенослов. IX 294
 srъna стсл. VI 171
 starъсь II 32, III 134
 *stergo III 118, 227
 stidzati стсл. II 36
 stopa III 211
 stridzati II 36
 strъzень III 217
 stryjъ III 199
 stъdza II 24, 34
 stъga II 24
 stъlędzъ VI 155 ид.

stъlęzъ стсл. VI 155
 sverěръ III 212
 svęťъ III 216
 *světīā II 223 ид., 224
 sъbožъje III 227
 sъchnoťi II 37
 sъlati III 218
 sъlъ III 218
 *sъlъnъce II 34
 sъmгътъ стсл. V 330
 sъrojiti III 218
 sъпъ II 165, III 1 ид.
 syronъ V 57
 sъcati II 36
 *sъrdъce II 34, 336
 šaljenъ стсл. III 215
 šęga стсл. III 215
 šъlęgъ VI 155 ид.
 šuma III 199
 šuplъ III 211
 šutъ III 203
 takъ II 27
 tebě II 160
 теръčъji III 223
 tędzati II 36
 tęgъkъ II 26
 tēme стсл. III 217
 tēsнъ V 320—321
 ticati II 23, 36
 tichъ II 35
 tĭknoťi стсл. II 38
 toję, toji I 26
 tolikъ II 36
 tomu стсл. I 25
 *toso I 25
 tǫpiti sę III 56
 trъgnōti II 38
 tъgda стсл. VII 240
 tĭknoťi стсл. II 37
 tъžde стсл. V 329
 userędzъ II 33
 usecati стсл. II 36
 utro III 199, 201, 210
 ve јужнослов. III 81—83
 velikъ II 35
 velъmi стсл. VIII 19
 velъmoža III 200
 *verditi IX 290

*verdъ IX 292
 *verch'ti II 222, 226
 vezati II 36, III 118, 227
 vezti III 227
 vědě стсл. II 162
 věsi (II синг.) II 162
 vichrъ стсл. II 225
 viṭędzъ II 33
 *viṭęgъ стсл. VII 244
 vladuka II 34
 vlъčica II 35
 vlъchvъ стсл. II 225
 vlъcě (лок. синг.) II 160
 vlъci (ном. пл.) II 160
 vojipъ III 208
 volъ III 2, VI 172
 *vorgъ IV 102, 103, 104, 105—113
 *vorna III 186, IX 292
 vragъ стсл. VI 166
 vragъ стсл. III 217
 vъšъ III 215
 vyknoti стсл. II 37
 vyšni stsl. V 320—321
 vъčera VII 245
 *vъrчъ II 241
 *vъrчt- VII 245
 *vъhъ (vъсь) II 24, 26, 27, 31, 35 III 134
 vъсьma II 36
 zada стсл. IV 160
 zajęсь стсл. II 21, 33, III 71
 zemi (дат.) стсл. II 342
 zēnica III 218
 želēznъ V 320—321
 žena II 33
 žęžda стсл. II 119
 žlęza III 219
 žura III 211
 žьrо II 336

Руски језик

(Великоруски без ознаке)

beręzi малорус. II 248
 bělovój V 57
 bih-me малор. II 276
 bogodí малор. II 248
 černovój V 57
 dawnó (лекин.) II 236
 deń II 25

dŭbryj (лекин.) II 107
 dosělě-va III 82
 dvigat' II 37
 chlestát' III 215
 chmóra, chmogъ III 216
 cholóp III 63
 cholst V 186
 jagá II 34
 kŭń (лекин.) II 107, 227
 koněk III 135
 kornut' III 217
 kŭža II 107
 kъlbęgъ старорус. II 33
 labúze III 215
 lisovýk малор. V 139
 l'ga II 34
 l'za II 34
 małakŭ лекин. II 236
 molođo đja V 53
 morók V 148
 moróz III 62
 núvyj II 107
 núž II 227
 osútlvoyj V 57
 osika II 35
 osina II 34
 oslop IX 295
 řismŭ лекин. II 236
 pјatnó III 217
 pokŭj III 50
 polón III 63
 pol'ga II 24, 34
 pol'za II 24, 34
 povorót III 50
 přěť III 218
 prikryj III 217
 pužl III 217
 ráni малор. II 248
 relъ III 219
 reťjaz' II 33
 ručka III 135
 sbŭr лекин. III 50
 sizovъ старорус. V 57
 skŭt лекин. II 107
 slud III 218
 sluz III 218
 snŭp дијал. II 107
 soróm III 63

starik II 244
 stegá II 34
 stezá II 34
 stiní малор. II 248
 stúI II 227
 ščьlęgъ старорус. II 33
 šeluchá III 215
 šelupina III 215
 šestъ III 215
 štylęgъ VI 155 ид.
 tawú лекин. II 236
 teplovój V 58
 toγð, togð I 21, 23
 toð I 21
 torotórit' III 219
 urúk III 50
 val'ě VIII 16
 varegъ старорус. II 33
 véres III 217
 vúl'a II 107
 vóron II 345
 vózik II 244
 zobъ VIII 14

Словеначки језик

baréd III 208
 baš ve III 81
 bedra II 229
 bezjak VII 263
 bister II 42
 bó < bylð горењско II 236
 bðb III 2
 bogástvo II 243
 boginja III 47
 božič II 284
 božiček III 46
 božjast III 41
 božje III 41, 42 ид.
 bràt II 42, 227, III 2
 bruno II 48
 bruzda II 49
 brv II 48
 brvno II 48
 búh резижанско II 228
 boљ > búj (дијал.) II 232
 blós (ta) дијал. II 232
 cima VI 159
 črv II 48, 49

dân III 4, 5
 déstøn III 221, 295, V 333
 dežela VII 264
 dnð II 236
 dóbær II 42 (резижан. döbar II 228)
 døm III 6
 drv (ген. пл.) II 48
 finka II 309, III 291. IV 182, VII 258
 gâbez IV 118—119
 gde (дијал.) IV 242
 gød III 6
 gøl (ta) II 232
 gorņjica II 56
 gøst III 3
 gðst III 5
 gradû II 162
 gràh III 3
 gréh III 3, 5
 grm II 47
 hči II 159, IV 133
 hrást III 3, 5
 hudič V 145
 ime II 248
 jarêb IV 130
 jâstreb IV 118—119
 jolha II 35
 kača III 211
 kazen III 220
 knjiga IV 185—187
 kól (ген. пл.) II 229
 komaj II 308, III 291
 kðnj II 227
 koręiję (Прекомур.) II 229
 kosti (ген. синг.) II 162
 kóža II 107
 kðžar II 251
 krês V 190—192
 kresáti V 190—192
 kri II 49, 164, 242
 križ VIII 60
 krv II 48
 kúhinja VII 247
 lân III 4
 le VII 298
 léd III 6
 lêmez IV 118—119
 letopir VI 100
 listopàd III 50

- máti IV 133
 matopir VI 100
 mēd III 6
 mēljem II 251
 mēsec IV 118—119
 mi II 242
 mirzcih фрајз. спом. II 43
 moči V 162—170, VIII 155—159, IX 282—286
 morati V 150—161, 162—170, VIII 155—159, IX 282—286
 morem IV 40, VII 262, 294
 morje дијал. II 229
 most III 6
 mož III 1, 5
 mràz III 3
 mràziš II 251
 mrtvoud VII 297 ид.
 mrvca II 48
 neļovērən III 221, 295
 nēsəm III 220, 295
 nīsəm III 220, 295
 nobedən III 213, VI 264
 nōčem II 115
 nog (ген. пл.) II 228
 nohet III 1, 3
 nōsy резијан. II 228
 nož 227
 нџоу II 232
 obeden VI 264
 obrv II 48
 óčim II 235
 ókna II 234
 óknica II 235
 olje II 235
 onēga(vi)ti IV 184
 ósəinik II 235
 osəm, osmi II 235
 osobenik IX 383
 oster II 42, 235
 ostrv II 48
 pādár (дијал.) VII 247
 pājek IV 118—119
 pānj III 1, 3 ид., 5
 pilun III 209
 plôt III 6
 pocel(ica) VI 162
 podrēka VII 299, VIII 58
 pogorēlēc II 244
 porod (дијал.) II 232
 postrv II 48
 póšljem II 233
 pot III 3, 5, 6
 prápra/ot IV 123
 prešuštvo III 292
 prijazən II 330
 primarjati VIII 155
 prisuha III 292
 prōsyn (дијал.) II 228
 pŕ-jem (дијал.) II 229
 punca II 309 ид., III 291, IV 182, 183, VII 258
 rděč II 40, 41
 rděti II 40
 rēp III 3
 rēs III 221
 rja II 40 ид.
 rjāv II 41
 rjúha II 42
 rjúti II 42
 rod III 6
 rokō (акуз. синг.) II 159
 rt (*rət) II 40
 rojь > rūi (дијал.) II 231
 rumèn II 41
 rvāti II 40
 rzāti II 40
 rž (*rəž) II 40, 41
 rəci (импер.) II 42
 sinōvi II 161
 skakov (дијал.) V 57
 skъдьнъ VI 159
 spōl III 3, 5
 stoł II 227
 stoprv II 48
 stráza III 51
 sŭl (дијал.) II 228
 sulj III 208
 sunce (дијал.) VII 300
 sŭša II 165
 ščedlĭv III 214
 šent V 138
 škrat V 139
 šlosar VII 247
 štenge VII 258
 šterna VI 161

tāst III 4
 tašča IV 183
 tāt III 4
 tédæn III 220, 295
 tī II 242
 tīsoč IV 118—119
 trāp III 211
 trn II 47
 umrl II 49
 veja III 207
 vērij III 220, 295
 vèzda(j) III 81
 vī II 242
 vīrij III 220, 295
 vol (ген. пл.) II 229
 vol (н. ст.) III 2
 volja II 98, 107, 175, III 49
 voz (ген. пл.) II 229
 vrāna III 66 ид.
 vrv II 48
 V uzmazi — v uzmaztue (фрајзин.
 спом.) III 292
 zemirt (фрајз. спом.) II 43
 zgol II 234
 znova II 234
 žen (ген. пл.) II 228 ид.
 žmah III 3
 žrv II 48

Српскохрватски језик

adamski III 285
 ajdar III 285
 ālāt III 199
 aptazi III 223
 aveljača VIII 37
 bābiš III 56
 baća III 203
 bālega II 297, V 186—187
 bās VIII 40
 bāsma II 330
 besan V 130
 bèsedim VII 48
 bèsediti VII 19
 bezjak VI 252
 blēbetati VII 37
 bōb II 227
 bōdēm=bodēm VII 40
 bogati II 276

boginje III 43 ид.
 bogiša III 45
 bogmati se II 276
 božiti II 275
 božja metica III 46
 božjak III 47
 božji pijetao (pijevac, kokošić) III 47
 božur III 46
 božurak mali III 46
 božurić III 46
 brātimim VII 44
 bryndza III 199, 200
 bfložim VII 48
 brula III 223
 buza III 203
 cap III 199
 cèlujem/cèlivām VII 48
 clez VI 155, 156, 158
 cremuž II 117 ид., III 78
 cucak III 228—229
 časa VI 277
 čēncāti VIII 40
 čanak VI 277
 čāpra IX 290—291
 čas III 63
 čelik VIII 58 ид.
 četvòrica III 81
 čipъ III 211
 čitaci IX 349
 čuma III 41
 dām IV 184
 da.i III 35
 dēdak II 250
 dèvojčīn VII 48
 dèvojčura IV 20
 dižnuti IV 116
 dijete III 78
 đīpa VIII 40
 dnō II 236
 dobrača III 41
 dobrice III 41
 dobrinke III 41
 dobrinje III 41
 dóc чакав. II 220
 doći II 217
 doidem, doiti II 217
 dretva VIII 58
 duh III 2

- dvojica III 79, 80
 dvojina III 80
 è-to III 82
 èvè III 82
 fàdzola VI 255
 fajbâbin VIII 52
 fibla III 208
 frčka III 200
 frongata III 223
 frzèlin III 223
 ginuti IV 116
 glavnja VI 277 ил.
 glèdati VII 16/17, 44
 gðka III 223
 golòvrat III 50
 gonétati VII 18
 gðri (дат.) II 161
 gòrnjica II 56
 gòrùn II 54 ил.
 gòvorim VII 40, 48
 govòriti VII 19
 gràktati VII 33
 grtati VII 44
 guliti III 217
 habat III 215
 hajdar II 130 ил.
 hðcu VII 40
 htefi VI 118
 huja III 222
 hváli II 242
 hválih II 242
 hválitì VII 18
 içi VII 15
 igrati VII 30
 in II 160
 iščaši i III 248
 iva II 160
 iznaçi II 217
 jâgnje II 248
 jasika II 35
 jèdnāčim VII 48
 jeoha II 35
 jesenas II 340
 jéza II 34
 jóha II 315
 jürve III 82
 kača III 211
 kalenica VI 277
 kàpati VII 18
 kapula II 51
 kàrijega VI 255
 kàrmine IX 352
 kasun III 223
 katun III 207
 kçi II 159
 ki (kâ, ko) чакав. III 31
 kimak дубров. II 51
 klak дијал. VIII 45
 klònuti VII 30
 knèz III 131
 kòji III 31
 kolomboç црногор. III 209
 kòlovràt III 51
 kòmāj II 308
 komoštre X 258
 konič II 208
 kónj чакав. II 107, 227
 kðñ шток. II 227
 kðsti ак. мн. II 241
 kotarača III 208
 kòvati VII 30
 králj чакав. II 244
 kràva II 248
 kres V 190—192
 krèsati V 190—192
 kri II 242
 krijes V 190—192
 krije(v)a VIII 57
 kris V 190—192
 križь VI 154, 163, VIII 53
 krkatur III 208
 křmine IX 352
 krnata III 223
 kudlāk II 132
 kundur дубров. III 208
 lajka III 199, 204
 lāzi- чакав. II 100
 leptir VI 98—101
 letva VIII 58
 lijenac III 206
 liska II 243
 liti II 160
 lòcika II 226
 lòjga III 208
 lòmim — lomimo VII 47
 lòpata II 249

lóža/e VIII 17
 ljubi 241
 ljúdi II 241
 malik V 148
 malinovac V 189
 mēd III 2
 metopir VI 100
 migati II 37
 mlátiš II 100
 mnozina III 79
 množina III 79
 mōc II 221
 moći VIII 155—159, IX 282
 močira VI 162, VIII 54
 morati V 150—161, VI 96—97, VIII
 155—159, IX 282—286
 morti kajk. II 116
 mratínjak V 148
 mréti VII 31
 mrijeti III 185
 nā II 299—300
 naći II 217
 naidem, naiti II 217 ид.
 naj II 115, 299—300
 najjači II 111
 najjednostavniji II 111
 nastaćilo IX 352
 nāte II 300
 nebore III 47
 néću II 115
 neko II 115 ид.
 něki III 31
 nekolicina III 79
 nēmoj II 115, 116, 226, III 247
 nemozi III 247
 nesti VII 32
 neto(m) III 228, 287
 netopir VI 98—101
 nočas II 340
 nójca II 226
 nōsi II 242
 nōsih II 242
 nōsiti VII 19
 nōž II 227
 oderati II 111
 oganj X 259
 òrati VII 17, 32
 o:žām VII 46

orūžati VII 17
 òstrva III 222/3
 òtkūp III 51
 oveljača VIII 37
 pābīrčīm VII 44
 pālac — pālca VI 255
 pās II 99
 pčela IX 349
 peći II 221, 226
 péda VIII 40
 perunika III 46 ид.
 petina III 80
 pile II 248
 pjēna II 160
 planda III 209
 plema III 208
 plēs VIII 40
 pocel(ica) VI 162
 póc II 220, 226
 pócí II 226
 polažaj IX 352
 poležaj IX 352
 položaj IX 352
 porenem ст.-далмат. IV 40
 poslije IV 151—165
 postup чакав. III 51
 potporučnik II 112
 prāh III 2
 prāse II 249
 prāznovati VII 44
 prehoditi IV 157—159
 prehodnica IV 157—159
 prija м. prije III 78
 prije IV 151—165
 prikaz III 50
 proidem -- proiti II 217 ид.
 pronevaljalim se VII 48
 prōšēk чакав. III 51
 puci ga! VI 220
 punica IV 183—184
 rakno V 186
 rastaviti II 111
 reménje I 141
 romijenča дубров. III 224
 rūci дат. ср. II 161
 rúku II 159
 sēčka II 250
 sīn III 2

skela III 203
 släma II 248
 smèjati se VII 30, 44
 spòl III 3
 stačilo IX 352
 stiga III 78
 stól чакав. II 227
 strâh III 2
 stráža II 100, 101, III 49, 51
 stuba III 211
 sunica III 221
 šestina III 80
 šil'eg III 200
 štaura III 208
 taslak V 184 ид.
 tât III 5
 tetka III 41
 ti II 242
 tikac VIII 40
 tiket VIII 40
 toga I 23
 tratur III 208
 trěšña VIII 56
 trněm VII 44
 trnutí VII 16, 31
 trôjica III 81
 trojina III 80
 trupina VI 277
 tukati se III 223
 tutlić IX 288
 tûtulja IX 288—289
 uđiti IX 290
 ũgić дијал. VII 265
 ũmeti VII 32
 urlábišañ VIII 41
 ũrlap VIII 41
 uz III 210
 uzašno VII 215
 užasno VII 215
 vagan VI 277
 valjãnje VIII 13, 24—26
 vãrzilo II 116
 vatra X 259
 vèljãča VIII 13, 26—37
 vèljbaba VIII 52
 vèncãm, vèncati VII 32, 37, 45
 venčãvati VII 17
 vera V 192—194

vetom III 287
 vi- чакав. I 110 ид.
 vincilir III 227
 vinterlok VIII 41
 vjeda III 207
 vlãs III 63
 vlasteli VII 122
 vlasti ак. мн. II 241
 vò VIII 13, 17—24
 vòde ак. мн. II 241
 vodenjak V 141
 vojka II 226
 vojvoda VII 116
 vòl'a II 227, III 49
 vòlja (гуша) VIII 13
 vòlje VIII 13—17
 vrbaski X 182—185
 vrbaški X 182—185
 vrím, vríti дијал. VII 31
 vrljati VIII 28
 vukodlak II 132 ид.
 zalužina III 223
 zbuñjavati, zbuñjivati VII 19
 zdeknuti III 199
 zelènim — zelenímo VII 47
 zi- чакав. I 110 ид.
 zimus II 340
 zviбрãt чакав. I 113
 zvirе чакав. II 249
 žal III 199
 ždribe II 249
 žèleti VII 32
 žèlim — žèlímo VII 46
 žètica III 223
 žimi (импер.) III 264
 živim — žívimo VIII 47
 žuka VIII 63
 žustar IX 289

Чешки и словачки језик
 (Чешки без ознаке)

ano III 120
 bláhový V 57
 bohynãř III 44
 bohyně III 44
 božec III 41, 44
 boží bič III 41

božice III 44
 brada III 60
 bratr III 61
 cesta III 60
 čapka III 118, 227
 čas III 61, 62
 čepice III 227
 čilý III 205, 226
 dievka старочеш. III 122
 dým III 61
 had III 62
 hladov(ý) V 57
 hlava III 60
 hliněnice старочеш. III 227
 hlboký дијал. III 118
 hrách III 61
 hrůza III 50
 chebzinka III 215
 chléb III 61
 jelše II 35
 jesep старочеш. III 208
 klekati II 37
 kozel V 147
 kůra III 50
 lenoch словач. II 30
 lhota III 117
 ľakký словач. III 117
 locika II 226
 matoha V 140
 misati старочеш. III 210
 mních словачки II 30
 moucha II 30
 mucha словач. II 30
 nemál старочеш. III 121
 olše II 35
 osika II 35
 paňčucha словач. II 30
 panna III 41
 pláč III 61
 ráj III 61
 ryba III 60
 ŕzal III 117
 skořepa III 211
 smůla III 50
 starši II 342
 stúpati старочеш. III 121
 sůva III 50
 svat III 62

štěstí III 124
 šurý III 215
 trocha словач. II 30
 vráž III 206
 vraže III 123
 vůle II 98, III 49, 50
 výprava II 247
 zboží III 124, 227
 žádný VI 264 ид.
 ženich словач. II 30

Полапски и лужицко-српски језик

cart'ái полап. II 241
 přezpolnica луж. V 140
 ra'ai полап. II 241
 sťagái полап. II 241
 wosa горњелуж. II 35
 wosuca горњелуж. II 35
 wosupa горњелуж. II 35

Б. Несловенски језици Арбанаски језик

arber II 52
 bagel'e II 297
 bal'te II 59
 beroñe II 311
 dal'te II 59
 gard II 59
 gorište II 56
 gořítse II 56, 58
 karme II 52
 karpe II 52
 kopíte II 311
 krepš II 54
 ľ'aberí II 52
 magute III 203
 pernar II 56
 porosis V 312
 pure III 207
 renqj II 56
 š-krep II 52
 šil'eg III 200
 urda III 199, 200
 vétehe II 299
 vrah III 200

- Павловић Љ. III 267, VII 284
 Павловић М. II 185, III 267—268,
 V 347, 358, VI 252, VII 215—216,
 217—230 284, 321, VIII 211—218,
 219—225, IX 367, 372, X 265
 Павловски VIII 16, 20, 23
 Пајсије II 5, III 140
 Пајскер (Peisker) J. II 344, IV 227,
 VII 261
 Палас I 115
 Паликућа III 114, 146 ид.
 Пандуровић Вл. VII 284
 Пандуровић С. III 268
 Пањкевич Ив. V 358, 361, VIII 172
 Панчев Т. IV 100, 112, V 349, 358
 Панчић II 116
 Пападопуло-Керамевс VI 136
 Папе VIII 18
 Парис Г. IX 319
 Пархоменко В. V 358, 362, VI 136
 Пасарић Јос. III 269
 Паску Г. IV 226, VII 325
 Пасонен (Paasonen) X. III 214
 Пастрнек Фр. I 144, II 161, III 115,
 IV 193, V 331, 334, 356, 358, VI 147,
 VII 311, 314, 323
 Пата Ј. II 325, III 114, 141—143, 162,
 214, 269, V 331, 342—343, 358, 359,
 366, VII 314, 321
 Патапенко И. Н. VIII 110
 Патера III 93
 Патрубани (Patrubany) III 202
 Пач Patsch) VIII 63
 Пашер (Pascher) E. VI 276—278, VII
 284
 Пашер С. III 269
 Пашкевич А. I 153
 Паул К. V 347, 350, 354, 358, 359,
 361, VII 284, 311
 Паул X. II 273, IV 10, VII 216, 235,
 VIII 39, 42, 47, 48
 Паулиш З. I 150
 Педерсен X. I 38, II 53, 80, 81, 85,
 158, 237, 299, 339, III 116, 118, V
 144, VI 166, 167, IX 341
 Пејкић К. VI 245
 Пекмези II 53
 Пелагић В. VII 218
 Пеликан Ј. III 123, 214, VII 261, IX 342
 Пенка III 28
 Перволф III 28, 30
 Пергошић И. II 215, VI 241, 242, 243, 244
 Перец В. V 273, VII 311
 Переферкович Н. V 262, 332
 Перичић Б. VII 229
 Персон П. II 310, III 214, 216, V 187,
 VI 172, 175, VIII 17, 19, 23, 24, 25,
 IX 288, 292, 294, 295
 Петковић Вл. III 269, V 199, 200, VII
 203, 204, 261, 284
 Петковић Ж. Д. VII 284—285
 Петковић С. II 127, III 165—170, 269,
 VII 311
 Петерсен IX 288
 Петерсон М. Н. V 251, 252, 280, 281,
 282, 283, 284, 290, 291
 Петерсон (Peterson) X. II 339, III
 215—219, 228, VII 261, IX 336
 Петира С. VII 248
 Петрановић Б. I 131, IV 96, 101, VII 211
 Петрачић Ф. III 269
 Петри VII 218
 Петрич Јос. III 293
 Петров А. Л. V 267, VII 285, 311
 Петров Д. К. V 359, 363
 Петровић А. IX 372
 Петровић В. К. III 269
 Петровић М. Ђ. X 182
 Петровић П. Ж. X 276
 Петровић П. Његош в. Његош
 Петровић Р. С. X 267, 269
 Петровска Ј. В. IV 174, 175, 176, V
 69, 70, 72, 73, 74, 75, 76, 244, 263,
 277, 332, 358
 Петровски Н. М. V 244, 263, 272, 343,
 355, 358—359, 363, 367, VIII 13
 Петроније II 120
 Пец (Petz) Вл. III 269, VII 285, IX 331
 Пех (Pöch) P. VIII 172
 Пешић М. V 354, 359
 Пешић Св. VII 229
 Пешковски А. М. IV 238, 250, 251,
 252, 255, 283, 285, 290
 Пешталић IX 250
 Пиери IV 227
 Пиксанов Н. К. V 292

- Пилар И. IX 381
 Пиљат Р. I 149
 Пинтар Л. III 219, 293, V 359
 Пипенбахер Јос. IX 354, X 179, 180
 Пирјевец А. IV 210, V 359
 Пирлинг (Pierling) Пат. П. V 332, 339
 Пирнат М. V 359
 Пиронков А. Д. VII 314
 Пирхегер (Pirchegger) С. VII 261 ид.,
 296, 298, VIII 89, 92, IX 383
 Писани В. VII 243, IX 341
 Пичман (Pitschman) VI 215
 Пјешина (Pěšina) V 138
 Плакис V 258
 Платонов С. Т. V 359, 363
 Плелершник М. II 134, 279, III 81, IV
 34, 39, 109, 121, 123, 129, 141, 142,
 145, 146, 147, 149, 150, V 86, 163,
 190, 359, VI 78, VII 250, 251, VIII
 13, 20, 155, 157, 158, 271, X 179, 180,
 181, 182
 Плотников З. К. V 67, 271
 Плутарх VII 212
 Пњовер (Pniower) III 27
 Поаро (Poiret) Ј. VII 168, 175
 Погодин А. II 344, III 27, 29, IV 185—
 187, V 296, VII 262
 Погорелов В. I 159, IV 72, 87, 88, 91,
 V 263, 296, 300—302, 332, 344, 366,
 VII 311—312, 314—315, 321, IX 273,
 274, 278
 Подлаха А. III 126
 Подољски М. X 274, 282
 Покорни Ј. VII 256, 262
 Покровски А. А. II 178, V 248, 274
 Покровски М. М. V 240, 291, VII 262,
 Покровски М. Н. V 286
 Покровски Ф. И. VIII 203
 Поланд (Polland) Б. VII 160, 180
 Поливанов Е. Д. V 249, 256, 258,
 VII 243
 Поливка Ђ. I 130, 159, II 339, III 29
 ид., 128, IV 216, V 241, 243, 269,
 282, 356, 359, VI 243, 244, IX 327, 333
 Полонска VI 136, 151, 152
 Пољанец Фр. IX 368
 Пољански П. I 23
 Попадић Д. VII 317, 319
 Попарић Б. III 269
 Попов Нил II 11, V 266
 Попова И. V 332
 Поповић III 193
 Поповић А. IX 375
 Поповић Б. VIII 240, 251, IX 356, 357
 Поповић Д. VII 285, IX 364
 Поповић Ђ. II 117, 130, V 24, VII 217,
 VIII 211
 Поповић Јов. Ст. V 7
 Поповић М. III 270, VII 285
 Поповић П. II 120, 126, III 270, IV
 210, V 354, 359, VI 293, VII 202,
 262, 285—286, 312, 323, VIII 169, 170,
 IX 93, 95, 101, 375, X 269, 282
 Поповић Сл. VII 236
 Попович (Popović) Ј. V 344, VII 285
 Попруженко М. Г. VII 315, X 255
 Поржезински В. I 149, 159, 160, II 81,
 174, 178, 339, IV 213, 238, V 240,
 249, 257, 259, 269, 291, 296, 359, 363,
 VI 262, VII 243, 262, VIII 179—180,
 IX 329, 334, 342
 Порфиригенит в. Константин Порфир.
 Посиловић П. VIII 26, 35, 83—87, IX
 363, X 183
 Потевња А. А. II 170, V 249, 289,
 IX 292
 Потоцки VI 264
 Пражак В. VIII 177, IX 341
 Прегељ Ив. X 282
 Прегер Т. VII 205, 206
 Прелог М. X 275
 Премроу М. IV 187—189, VII 321
 Премуда В. VII 286, IX 5
 Преображенски А. Г. III 220, V 244,
 260, 261, 359, IX 292, 295
 Прерадовић П. VI 251, IX 288
 Пресњаков А. Е. V 359, 363
 Прешерен Фр. IV 43
 Пријатељ Ив. IV 208, V 355, 359,
 VII 299
 Принс Дајнлеј (Prince Dyneley) Ј.
 VII 257, VIII 40
 Приселков М. V 359, 363, VI 151
 Прљинчевић А. III 270
 Продановић Ј. М. VI 279, VII 286,
 X 275

III Имена лица (и апелатива) и географска имена

- Agram** V 216—218
Ἀλαβανοί II 52
Apsarus II 52
Ἀψαρρος, Ἀψωρος II 52
Arijlje VI 74 ид.
Avala VI 93
Bade VI 94
Bag (< Bigi) VI 165, VIII 62
Balkanъ III 222
Balša III 223
Baošilje VI 75
Barbatovci III 224
Bârsa (рум.) IV 225
Benin III 180
Bezjak VI 252, IX 384
Bogdašić II 314 III 75
Boka VIII 63 ид.
Bokeļ VIII 64
Brčko III 78
Buković VI 77
Bunovi III 224
Bunjevci X 258
Buzet VI 162
Caprat VI 160, VIII 43, 46, 50, 51
Cavtat VIII 44
Celje III 221, 295, VI 160
Cherso II 50 ид.
Cirminah (словен.) IX 382—3
Cluentus III 202
Cres II 50 ид., VI 160, 161, VIII 43, 44, 45, 46, 58
Cressum II 50 ид.
Crexī II 50, 53
Cris VI 161
Čaška VI 161, VIII 50 ид., 54
Čedad VI 160
Čech II 30
Čres II 51, VI 161
Črnomelj VII 263
Čudomir VI 65
Čulišić III 76
Čulišić selo III 76
Delmatia III 203
Delminium III 203
Děvín III 123
Devnja III 212
Děvolъ III 212
Dibra III 226
Dminač VI 65
Dmitrovci III 74
Doberdo(b) III 213, 292
Dobričević III 76
Draganići II 314, III 76
Dragoš III 76
Dragoševac III 76
Dragoševci III 76
Dragoševica III 76
Dramatica III 212
Drěnopolje VIII 58
Drinъ III 211
Dubrovnik VI 264, VIII 44, 102
Dudlěbe VII 294
Dudlěbi VII 262
Đevrske (njive) III 225
Epitaurъ II 317
Gate VI 86
Gavan IX 286—288
Germanštica VIII 45
Gladnici II 311 ид.
Gladuša II 312

- 99, 100, 101, 114, 120, 250, 251, 257, 260, 270, 272, 363, 364, 368, X 3, 7, 10, 12, 13, 14, 17, 22, 23, 24, 29, 30, 34, 33, 101, 168, 171, 233, 267, 268, 270, 274, 275, 280
- Ржезач (Režáč) J.** IX 329
- Риба (RuĀa) Б.** VII 312, 317, 320
- Рибарић X** 203, 204, 205
- Рибецо (Ribezzo) Фр.** III 272
- Рибников М.** V 281
- Ригони А.** IX 379
- Римарић-Волински К.** X 275
- Ристенко V** 273
- Ристић Св.** VIII 211—218, IX 370, 373
- Ритаровска М.** VII 244
- Ритер-Витезовић П.** III 22
- Рихардсон (Richardson) V** 228
- Роберт-Bajc Е.** VII 173
- Робич М.** VII 301
- Рожић В.** III 272, VII 287, IX 258
- Розанов С. I** 133, V 267, VII 202
- Розвадовски J. I** 148, 149, 150, 152, 153, 155, 156, II 19, 35, 80, 81, 82, 98 ид., 239, 242, 339, III 49, 158, 176, 180, 184, 221, IV 119, 120, 124, 130, 133, 138, 213, V 85, 90, VI 221—222, 223, 262, VII 263, 320, VIII 179, IX 318
- Розенфелд IV** 77
- Розов Вл.** V 118—129, 296, 344 VII 287, 312, 323, VIII 172, X 255, 261, 270
- Романов Е. Р.** V 244—245
- Романски Ст. II** 340, V 211, 344, VII 86, 287, X 187
- Рост V** 86
- Ротквић Вј.** III 273
- Роубал J.** IX 327
- Рохер К.** VII 263
- Рубић И.** VII 287, IX 379
- Рубић Ст.** III 273
- Руварац Дим. I** 114, II 122, III 273, V 360, VII 214, IX 376
- Руварац Ил.** IV 236, V 2, 197
- Рудњици М. I** 149, 153, 156, VII 244, 248, 263
- Ружичић Г.** III 26, 221, VI 253 ид., 274—276, VII 7, 71, 254, 287, IX 1—91, X 1—90, 201, 271
- Пупел М.** X 262, 283
- Русева Ивана V** 344
- Руски VIII** 238
- Русло (Rousselot) абе VI** 225, VIII 171, IX 319, 320, 322
- Сабаљаускас А.** IX 335
- Сабо (Szabo) Ђ.** III 221, 273
- Сава Свети IX** 367
- Савић Јела Сп.** VI 278
- Савици П. Н.** X 186
- Сајдел (Seidel) А.** IX 334
- Сакулин П. Н. V** 285—286, 360, 363
- Самуил I** 8
- Сандбах Е.** VII 312
- Сандерс Д.** II 310, III 71
- Сас А. Ф.** X 258
- Сасин А.** IX 7
- Сахид Д.** IX 206
- Сведелиус V** 252
- Свенцички Ил.** V 287, IX 338
- Светић М.** V 7, 13, 14, 15, 360
- Светлич Р.** III 296
- Свешников П. П. V** 279, 290
- Свит IX** 323
- Свитавски О.** V 333
- Свобода К.** III 129, 163
- Северјанов С. Н. IV** 166, 176, 177, 180, V 69, 71, 245, 262, 333, 360
- Сегеди (Szegedy) P.** III 222, 373
- Седлачек А.** III 122, 125, IX 337
- Седлачек Фр.** II 240, 350, 351, III 188, IX 336
- Сејкора О.** III 119
- Сехулић Ис.** VII 288
- Селесковић М. Т.** VII 288
- Сељишчев А. М.** II 340, III 273, IV 166, 174, 194, 228, V 45, 247, 248, 260, 262, 264, 275, 276, 277, 287, 288, 291, 297, VII 288, 312, 315, X 249, 250
- Семенович А.** I 150
- Семиз Д.** IX 379
- Сен (Senn) А.** IX 341
- Сењанин Антон III** 192
- Сербов V** 268, 278
- Сергијевски Д.** VII 283
- Серебрјански X** 222
- Серензен (Soerensen) А.** VI 293, 294
- Сешехе (Sechehaye) А.** VIII 167

- Сиас (Syace) VI 215
 Сиверс (Sievers) E. V 356, 360, VI 221, 229, VII 235, 261, 297, 301, 312, VIII 74, 78, IX 323, 383
 Сидоров Е. А. V 285
 Сидров А. X 275
 Симеонов В. II 289
 Симић Жив. III 273
 Симовић В. VIII 175
 Симоновић Р. VII 288
 Симчик А. X 260
 Симони П. К. V 267, 289, 295
 Синдик И. VII 288, VIII 234
 Сињавски О. V 286
 Сињеи (Szinyei) J. V 46
 Сиротинин А. V 360, 363
 Скабалановић Н. VII 213
 Скала К. III 118
 Скарић Вл. III 274, VII 288, X 258, 280
 Скерлић Ј. IV 206, VIII 112, 145
 Скјавуци X 206
 Скок П. II 50 ид., 311—318, III 72—77, 222—225, 239, 274, 296, IV 224—227, V 184, 185, 186, 227, 309—313, 344, VI 65—95, 153—165, 252, VII 86, 244, 263—265, 288, 315, 323, 325, VIII 38—64, 83—102, 171, IX 339, 347, 351, 361, 364—365, 376, 383—384, 385, X 270
 Скрајнен (Schrijnen) J. III 228
 Скухала П. V 168, 169
 Скуч (Skutsch) Фр. IX 354
 Славик Ј. VII 248
 Сладечек Б. IX 334
 Сламник А. III 274
 Слековец II 303
 Слијепчевић П. IX 379
 Слипнагел (Slüpnagel) П. VII 229
 Словацки VI 262
 Сломшек А. М. IX 282, 285, 286
 Слонски (Śląski) Б. I 151, 155, VI 263
 Слоњски Ст. I 149, 150, III 192, V 301, 333, VI 261, 273 ид., VII 244, 288, 312, IX 274, 340
 Слоти (Slotty) Ф. X 186
 Смаљ—Стоцки Ст. III 98, IV 143, 245, VII 244, VIII 172, IX 335
 Сметанка Е. III 112, 117, 125, 129
 Смиљанић Т. VII 288
 Смирнов А. М. V 268, 282
 Смит (Smith) Е. IX 331
 Смичиклас Т. I 106, II 51, 124, III 28, 275, VIII 56
 Смјешек А. VII 249
 Смодлака Јос. III 275, VII 265
 Смотрички М. VI 271, X 261
 Снопек Фр. II 325, V 333
 Собољевски А. И. I 123, 144, II 25, 30, 178, 340, III 27, 28, 30, 188, 222, IV 72, 194, 238, V 59, 245, 257, 262, 270, 278, 286, 289, 296, 349, 360, VI 156, VII 244, 248, 265, 312, 315, VIII 16, 184—185, 191, 192, 193, IX 295, 330, 332, 338, 342, X 235
 Совић М. III 264, VI 247
 Совре А. X 283
 Соколов Б. II 178, V 59, 268, 277, 360, 363
 Соколов Ј. V 268
 Соколов М. И. II 61
 Соколов Н. Н. V 240, 245, 258, 259, 274, 277, 279, 294, 360
 Соколова М. А. V 274, 292
 Соларић II 6, VII 213
 Солдо Шпиро X 280
 Солмсен II 158, 178, VI 166, VIII 18, 19, 22, 23, 24, 25
 Соловјев А. Б. VII 288, IX 365, X 269
 Сомер (Sommer) Фр. II 341, VI 179, VIII 19, IX 329, 330
 Сомерфелт А. 187
 Соркочевић II 137
 Сосир Фердинанд де II 80 ид., IV 115, 118, 119, 218, 223, V 253, VI 233, VII 35, 40, 45, 52, VIII 15, 167, X 188
 Сотнер Ив. М. III 16
 Соукуп Ј. III 122, IX 334, 337
 Софер Ј. VI 179
 Спалова К. III 124
 Сперански М. Н. III 112, V 93, 240, 267, 272, 289, 296, 352, 360, 363, VII 313, 315, 323
 Спина Фр. III 125, VII 237
 Спицин А. V 266, VI 148

- Срдић Ђ. IV 212
Срезњевска О. И. V 288
Срезњевски В. И. V 283, 349, 360, 363
Срезњевски И. И. I 22, 123, 160, II 61, 170, III 88, 96, 136, IV 234, V 15, 17, 21, 22, 57, 288, 360, VIII 182, 202, 295, X 222, 223
Сремац Ст. VII 221
Сретеновић М. VIII 111
Срећковић П. II 62 ил., IV 212
Стајић В. X 280
Стамбук Н. VII 288, VIII 142, 143, IX 359
Станислав Ф. VI 245
Станковић Б. VI 248
Станковић П. VI 251
Станојевић А. VII 289
Станојевић М. I 136—143, VI 253, VII 289, IX 351, 361 ил., X 266
Станојевић Ст. I 106—107, III 275, V 214—216, 235, 360, 364, VI 215—216, 218, 220, VII 201—204, 205—213, 235, 265, 289, VIII 151—154, IX 351, 365, X 269
Старкеј (Starkey) IV 227
Стасов В. В. III 90
Стегер (Staeger) III 18, 20
Стевановић Г. VI 281, 284
Стевановић М. X 263
Стејић Др. II 14, 15, 16
Стејић Јов. V 7
Стендер-Петерсен А. VI 156, 157, VII 244, 265, VIII 48, IX 288
Стефановић Жив. Н. III 275
Стефановић П. III 261, 275
Стефановић Св. I 131, IV 210
Стипић Л. X 280
Стлоукал К. III 225, VII 265
Стоилов А. П. III 275, V 344, VII 289, 315
Стојановић Љуб. I 4—20, 73, 104—105, 109—110, 144, II 125, 127, 187—210, 299—300, 319, III 7—10, 85, 139, 140, 165, 166, 167, 168, 170, 275, 276, IV 125, 205—213, V 3, 7, 10, 24, 175, 176, 177, 178, 195, 198, 199, 200, 230, 285, 307, 350, 354, 355, 360, 365, VI 123, 215, 286, 289, 295, VII 1—4, 5, 204, 266, 289—290, 313, 318, 320, 323, VIII стр. V, 1—12, 147—150, 170, 248, IX 5, 297—316, 358, 365—366, X 141, 273, 275
Стојићевић Ал. I 91—103, II 136—147, III 186, 276, V 18, 299, 350, 360, VI 248—251, VII 290, VIII 242, X 267, 269
Стојићевић Д. VII 290
Стојковић А. IX 95, 96
Стојковић М. III 276, V 354—355, 360, VI 245, VII 266, 290, IX 352—353, 359, X 258, 261
Стојковић Ср. Ј. III 277
Стојчев Кр. С. V 344, X 249
Сторм VI 228
Страка Ј. III 120, IX 332, 337, 341
Странски V 138
Стратимировић Ст. Митрополит I 113—122, II 12, V 360
Стратимировић Ђ. V 214, VII 290
Страшек М. III 277
Страшимиров А. V 345
Стрмшек П. V 360, 363
Строхал Р. III 35, 277—280, VII 71, 76, 290—291, IX 258, 358, 359, 362, 367, X 163, 172, 197, 198, 272
Студенка А. IX 337
Стулић (Stulli) Ј. II 176, 215, III 23, IV 101, V 204, 205, 207, 210, 214, 360—361, VI 241, VIII 13, 28, 94, 271, IX 48, 370
Суботић Драг. III 280
Суботић Јов. V 7
Сумцов М. Ф. V 136, 287, 288
Суневић М. III 280
Суша П. V 332
Суши К. III 130, IX 336, 337, 340
Сучевић М. VII 291
Сушник Фр. III 11 ил., 13—25
Табари Ј. VI 135
Тадић Ј. X 281
Тадић Хаџи-Гавра Ф. VI 281
Тајге (Teige) Ј. III 126
Тајлор (Taylor) I 124, III 41, 89, IV 104, V 332—333, VIII 192
Талоци (Thallóczy) Ј. V 361, VI 78, 86

- Талфи II 10
 Тангл Е. VII 244
 Тановић Ст. VII 291
 Тарабрин И. М. V 267
 Тасо (Tasso) Т. VIII 232, 236
 Ташицки В. VII 266, X 342
 Текели С. II 12, 16
 Тенеј (Tenney) Фр. IX 329
 Тенијер (Tespnière) Л. III 297, V 359, 361, 364, VII 302 - 303, 323, VIII 89, 170, 171, X 192
 Тенора Бол. V 333
 Тентор М. I 111, II 50, V 202—214, VII 92, 96, 266, 291, VIII 262, IX 362
 Теодоров—Балан А. V 333—334, 336, 345, VII 315
 Теодосије I 133, 134, 135, II 120, 122, VII 201—204
 Теофан VII 208, 209, 210
 Терзић III 144, 145 ид., IX 261
 Техмер Ф. VII 183, 189
 Тигерстет Р. VII 168
 Тиктин Х. II 54, 59, 297
 Тиле В. III 225
 Тимченко Е. V 255, 276, 285, 287, 292
 Тимчин И. М. V 271, 273
 Тимчинова V 245
 Тихонравов VIII 185
 Тиц (Titz) К. VII 266
 Тишковски К. VII 303
 Тоболка Зд. III 127
 Толстој И. И. V 266, VIII 111, 112
 Тома Сплитски III 26
 Томазео Н. VII 292, VIII 35
 Томас (Thomas) VIII 56
 Томашек III 27, 28, VI 67, VIII 45
 Томашевски Б. V 255, 258
 Томашевски В. Б. VII 244, IX 341
 Томек III 30
 Томиншек Ј. II 40, III 225, 297, VII 303
 Томић Јов. Н. I 130—136
 Томић П. III 280
 Томић Св. III 280, VII 208
 Томов Тома Ст. VII 315
 Томса А. III 127, IX 333
 Томсен (Thomsen) В. IV 186, IX 341
 Томсон А. I 130, 159, II 178 IV 194, V 248, 271, 282, VII 244, 313
 Торбар III 101
 Торбјернсон (Torbiörnsson) Т. I 153, II 81, 178, 341, 351, III 280, V 334, 361, VII 244, 255, 291, IX 333
 Травњичек Фр. II 352, 353, III 60—65, 116, 117, 118, 121 ид., 124, V 240, 265, VI 238, VII 244, 255, 295, IX 330, 332, 333, 334, 335, 337, X 195, 196
 Трајмер (Treimer) К. III 226, VII 245
 Траутман Р. II 341, III 125, 226, VI 173, VII 245, 248, 266, 267, 324, IX 289, 339, X 254
 Трбојевић Д. IX 358, X 263
 Треде III 45
 Тривунац М. IX 373, X 265
 Трифонов Ј. V 302, 345, VII 266, 291
 Трнка Б. X 186, 187
 Трнски VIII 89
 Тројановић С. V 194, 222—226, VI 220, VII 266, 291, X 259
 Тромбети VIII 42, 88
 Тропш С. IV 210
 Тростјански V 268, 277
 Троцки Л. V 256
 Трубар Пр. II 301, 307, III 193, V 164, VI 239, 240, 241
 Грубецкој Н. II 341, 353, III 66 ид., 131—139, 226, IV 223, VI 174, VII 245, 266, VIII 172, X 186, 187, 188
 Трухелка Ћ. I 104, II 212, 214, III 280, VII 291
 Трухларш Ј. IX 333
 Тума Х. III 297, IX 385
 Тумб (Thumb) Д. III 40, IV 18, 160, V 184, VI 177, X 252
 Туњицки Н. Л. V 266, 335, VII 307
 Тункл А. X 263
 Тургењев И. С. VIII 110
 Турнајзен Р. III 226, VI 172
 Тућан Фр. III 281
 Ћоровић Вл. I 105, 108—109, 130—136, II 120—121, 122, 123, 123—126, III 165—170, 274, 281—282, IV 205—213, V 195—202, 235, 352, 354, 361, 365, VII 266, 284, 291, IX 206, 367, X 266—267, 269, 270
 Турчин М. III 282, IV 209
 Турчић В. X 183

Бајец А. II 345
 Бајчев А. V 337
 Бакачић С. VI 281
 Бакотић Л. VI 218, X 265
 Бакшић VI 245
 Баласчев Г. V 337
 Балота А. Б. J. VII 324, VIII 174
 Бали (Ba ly) K. VIII 167
 Банашевић Н. IX 373
 Бандулавић VI 245, VIII 35
 Банић М. IX 377
 Бановац J. III 144, 145 и д., IV 104, X 111
 Бановић Ст. III 152, 231, VII 270
 Бараковић VII 113, 117, 119, 122, 132, 133, 135, VIII 239, IX 82, X 17, 18, 201
 Бараников V 287
 Барац А. III 231, VI 151, VII 270
 Барбулеску Ил. III 232, V 262, 337, VII 231, 322, 324
 Барјактаровић Ф. VII 255
 Барић Х. II 50-60, 185, 297-299, 310-311, 319-323, 331, 345, III 199-200, 201, 202, 203, 204, IV 227, V 186, 347, 355, VI 174, 179, VII 231, 237, 241, 243, 255, 324, VIII 58, IX 251, 336
 Баричевић Ад. Ал. III 11, 13
 Барсов VI 136
 Барт VII 171, 172, 173, 175, 176
 Бартел А. III 288
 Бартоли М. II 50, III 209, V 206, VI 82, 95, VII 70, 73, 74, 78, 86, 87, 249, 264, VIII 39, 43, 44, 45, 51, 53, 54, 57, 61, 64
 Бартоломе (Bartholomä) Кр. VI 168, IX 340
 Бартош III 93
 Бартуловић Н. III 232, 288
 Батигор М. VII 316
 Бачић А. IX 268
 Бачић J. III 231, 232, 270, IX 345, X 254, 264
 Бачић О. П. VII 270
 Баш Фр. IX 381, X 282
 Башић М. VI 279, VII 202, 270
 Бедјанић М. III 288
 Бес (Bēt,ε) Н. А. VII 271

Бездек Ф. IX 333
 Безлај J. III 288
 Бекер X. X 187
 Бел (Bell) Гр. VII 186, 187
 Белић А. I 38-66, 110-113, 128-130, 136-147, 159, II 46, 75, 80, 82 и д., 99, 101, 104, 105, 106, 110, 155, 161, 179, 186, 217-226, 232, 236, 241, 242, 243, 251, 253, 257, 293, 331, 346, III 31-34, 79-81, 100, 100-102, 131-139, 143-154, 170-174, 184, 192-195, 205, 232-236, IV 1-28, 29, 31, 32, 39, 43, 44-45, 115, 121, 122, 128, 138, 139, 141, 190-193, 195-196, 197-202, 213-215, 216, 218, 223, 222-224, 228-234, 236-237, 239-244, 246, V 1-26, 28, 159, 161, 171-182, 194, 218-221, 230-231, 233, 240, 241, 245, 298-300, 302-304, 307-308, 319, 320, 321, 324, 327, 333, 334, 342, 343, 347, 348, 350, 351, 353, 357, VI 1-10, 102-132, 221-222, 223-224, 225-232, 233-248, VII 24, 27, 35, 94, 96, 216, 222, 231, 232, 237, 238, 239, 242, 245, 249-250, 270, 271, 272, 273, 276, 280, 281, 285, 289, 293, 304, 311, 316, 317, 319, 320, 321, VIII 71, 73, 82, 116, 117, 118, 119, 121, 137-146, 160-178, 164, 166, 178-186, 217, 226-268, IX 1, 2, 6, 42, 66, 70, 72, 73, 78, 82, 83, 90, 91, 101, 197, 216, 252, 254, 255, 260, 262, 263, 265, 279-281, 297-318, 339, 345, 346, 347, 348, 350, 351, 352, 355-357, 358, 359, 360, 362, 365, 366, 367, 368, 369, 370-372, 373, 375, 377, 378, 379, 380, X 8, 12, 17, 91, 112, 113, 114, 115, 119, 120, 141, 142, 169, 172, 185, 186-190, 193, 197-207-214, 222, 239, 256, 258, 259, 261, 264, 271, 272, 273, 274, 278
 Белостенец Ив. II 215, III 11, 21, V 203, 207, 211, VI 241, VIII 36, 89, IX 48, X 162
 Бендер Х.Х. IX 340
 Бенешевич В. V 247, 319
 Бенешић J. III 236

- Шкултети Ј. III 130, V 361, 363, VII 268, 293, 317, 320
- Шлајхер (Schleicher) А. 171, 273, III 91, IV 30, 32, V 15, 17, 19, 20, 26
- Шлебингер Ј. V 359, 363, 366
- Шлецер (Schlötzer) I 115
- Шљук Н. IX 362
- Шмид (Schmid) Х. Ф. V 323, 336, VII 324
- Шмит (Schmidt) Ј. II 150, 298, IV 32, IX 295, 298, 299, 300
- Шмит Алфр. VII 255
- Шмурло Е. VII 293
- Шнајдевин-Лојч (Schneidewin-Leutsch II 130 ид.
- Шневајс (Schneeweiss) Ед. III 118, VI 179, VII 293, IX 353
- Шнец (Schnetz) Ј. VII 263 ид., 303, 313
- Шобајић П. III 288, VII 293
- Шобер Ст. I 149, V 367, VI 261, 262, 263, VII 244, VIII 173
- Шобра Фр. VII 321
- Шој (Scheu) Х. IX 333
- Шолар Ј. IX 385
- Шоћ П. IX 381
- Шпет Ј. I 154
- Шпиндлер М. Кр. II 306
- Шрадер О. II 57, III 41, V 141, VI 171, VIII 18, 21, 22, 23, 30, 55, 58, 59, IX 336
- Шрепел М. IX 101, 134
- Штајн (Stein) Ј. I 148, 149, VII 166
- Штајнхаузер (Steinhauser) В. IX 384
- Штефанек А. VIII 163, 167
- Штефанеску М. IX 340
- Штефанић Вј. X 271
- Штрајдберг В. IV 9, V 356, 357, 363, VII 231, IX 335, 340
- Штрекел К. II 43, 168, 232, III 13, 209, 296, IV 154, V 363, VI 161, VII 86, 263
- Штубенфол III 45
- Штукен Ед. IX 350
- Штур (Stur) Ј. III 225, VII 301
- Штур (Štur) Људ. V 4
- Штурм (Sturm) Фр. VI 162, VII 238, IX 335
- Шуберт Х. V 336
- Шулек Б. II 116, 133 ид., 283, IV 212, V 183
- Шулце (Schulze) В. III 228—229, V 70, 336
- Шулце (Schultze) Л. IX 379
- Шуњић М. III 266
- Шурмин Ђ. I 111, II 123, IV 211, V 319, 363, 365, VI 283, VIII 89, IX 373, X 168, 172
- Шуфлај (Šufilay) М. V 361, 364
- Шухарт (Schuchardt) Х. II 58, 166, IV 218, V 190, VII 85, VIII 263, 265, 266
- Шчеглова С. VII 324
- Шчепетова Н. Н. V 282
- Шчепкин В. Н. II 170, 172, 178, IV 220, 221, V 45, 76, 114, 240, 245—246, 336, 363, 364, VI 159, VIII 185, 187, 189, 200
- Шчерба Л. В. III 116, V 252, 253, 254, 265, 280, 282, 285, 286, 363, 364

Саставио
Р. Коларич.

- Брежник П. VII 271
 Брезник А. II 40, 163, III 59, 282—289, 293, IV 114, 120, 139, V 91, 348, 363, VI 98, VII 293, VIII 170, IX 381, X 282
 Брeјe (Bréhier) Л. VII 304
 Брем (Brehm) III 71, VIII 29
 Бремс (Brehms) Б. II 130 ид.
 Брике (Brücke) Е. VII 165, 173, VIII 187
 Брикнер (Brückner) А. I 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, II 331, 344 ид., III 27, 175, 201, 238, V 303, 348, VI 133, 222, 263 ид., 265, VII 238, 247, 249, 255—256, IX 336, X 233
 Брех (Brüch) Ј. III 201
 Брусон V 280
 Брлић А. IX 207
 Брлић Д. IX 207
 Брлић И. II 176
 Броз Ј. II 309, III 39, IV 96, 97, V 320, VIII 93, 155, 212, 213, 215, 216, X 162, 163, 179, 180, 183
 Брок (Broch) О. I 128, 129, 136, II 44, 178, 231, 236, 350, III 116, V 278, VI 228, VIII 71, 78, 122, 243
 Брокхаус VIII 24, 25
 Брониш I 22
 Бросе (Brosset) VI 142
 Бругман К. I 25, II 21 ид., 53, 153, 161, 162 ид., 164, 169, 249, III 40, 82, 93, 174, 201, IV 10, 152, 153, 155, 160, 161, 223, 238, V 184, VI 166, 170, 174, 175, 177, 178, 221, VII 111, VIII 15, 18, 19, 22, IX 303, 328, 330, 332, 336, 339
 Брун VI 148
 Брен Л. (Brun Louis) X 186
 Бруцкус (Brutzkus) VI 142
 Бубрих Д. В. V 248, 257, 258, 260, 265, 348, 362, VII 238, 243, 250, VIII 174
 Буга К. К. III 201, IV 123, 129, V 253, 259, 261, 296, IX 290, 340
 Буде Е. П. V 250, 255, 270, 279, 348, 362
 Будилович IV 79
 Будимир М. III 200, 201, 221, V, 347, 348, VI 166—179, 222, VII 256. IX 347—348, 349, X 256
 Будинић IX 18
 Будмани П. I 43, 95, II 134, 300, III 74, 150, IV 39, V 54, 161, 308, 348, VII 39, 70, VIII 6, 232, 242, 270, 271, 272, IX 7, 10, 19, 20, 21, 24, 28, 33, 39, 40, 76, 86, 87, 101, 237, X 17, 20, 28, 31, 32, 33, 34, 36, 39, 40, 52, 55, 58, 79
 Бузек Ј. I 154
 Бузук П. Аф. III 112, IV 194, 219—222, V 76, 80, 81, 241, 247, 249, 257, 258, 262, 263, 264, 270, 304—307, 320, VII 238, 256, IX 328
 Бујак Ф. VII 234
 Булат П. К. II 133, 272—284, 331, 332, III 41—47, 202—203, 205, 238, 239, IV 95—113, V 130—149, 300, VII 256, 271
 Булатовић М. А. IX 369, X 267
 Булаховски Л. А. II 285—294, 346, IV 114—150, V 83—92, 247, 248, 250, 255, 264, 269, 286, 297, 337, VII 238, 250—252
 Булић Фр. II 128, III 239, 274, V 226, 229, VI 87
 Булич С. К. V 241, 285, 343
 Бунц Ст. X 282
 Бури Ј. VII 210
 Буриан В. III 239, 348, 355
 Буслајев А. А. II 170, V 279, 286, 290, VI 99, VII 136, 146, 158, VIII 185
 Бучар Фр. III 239, V 348—349, 352
 Бучић М. VI 242
 Вагнер Л. III 203
 Вагнер Р. IX 330
 Важни В. V 314, 315, VII 271—272, 316, 317, VIII 177, 227—229 IX 360
 Вајан (Vaillant) А. III 154, 203, 239, 261, IV 245—250, V 364, VII 238, 256, 272, VIII 166, 231—242, 269—272, IX 250, 251, 252, 259, 269, 270, 271, 363, 368, X 166, 170, 192
 Вајганд (Weigand) Г. I 160, IV 226, 227, V 337—338, VII 324, VIII 18, X 252
 Вајганд (Weigand) Фр. Л. К. VIII 19, 20, 23, 35, 55

- Вајнгарт (Weingart) М. II 332, 344, III 114, 115, 193, IV 216—219, V 320, 338, 348, 349, 350, 351, 356, 358, 364, VI 271, VII 207, 273, 294, 305—306, 313, 322, VIII 160, 170, 332, 341, X 186
 Вајнхолд (Weinhold) VII 246
 Вајс Јос. III 239 ид., VII 273, 304, VIII 173, X 208
 Вакарелски А. V 366
 Валде А. IV 241, VI 170, 176, VII 256, VIII 55, IX 292, 294
 Валек III 115
 Ваљавен М. I 33, 47, II 140, 168, 239, 290, IV 33, 42, 114, 116, 118, 124, 125, 126, 134, 136, 137, 139, 142, 144, 145, 148, 149, 159, V 91, 152, VII 250, VIII 242
 Ван Вејк (van Wijk) Н. II 80, 82, 106—110, 227, 239, 293, 332, 346—348, III 48, 50 ид., 62, 63, 64 ид., 204, IV 123, 133, 142, 144, 147, 148, 149, 202—205, 220, 223, V 42—45, 67, 76, 77, 79, 80, 81, 87, 83, 90, 260, 263, 316—317, 320—323, 334, VI 223, 274, VII 24, 238—240, 251, 252, 256, 272—273, 304—305, VIII 65, IX 342
 Вандриес (Vendryès) Ј. III 116, VII 256
 Ванино М. III 240
 Варешанин Гр. IX 269
 Васенко П. Г. VII 273
 Васиљев Л. IV 89, V 241—242, 270, 349, VI 45, 50, 51, 53, 136, 142, VII 310
 Васиљевски Л. I 155, VI 136
 Васић М. III 240
 Ватенбах I 12
 Вацлавик А. V 314—316, VII 273
 Ваша Ј. III 124
 Вашица Јос. V 338, VII 304, IX 332
 Вебер А. V 22
 Вебер Фр. III 297
 Вегнерович В. Р. IX 333
 Великановић IX 250, X 117
 Велимировић Д. X 267
 Велимировић Н. VIII 145
 Велковић С. В. X 273
 Венгеров V 286
 Вендел Х. IV 210, V 349, 351, 354
 Венткјевич (Wędkiewicz) Ст. III 203, VI 262
 Вербеци VI 241, 243
 Верјушки I 22
 Верковић Ст. II 254, VI 218
 Вернадски Г. VII 273
 Весели (Wessely) К. VII 294, X 235
 Веселиновић М. III 240
 Веселовски III 93
 Вестберг VI 148
 Вестер Ј. II 306
 Ветран Ћ М. III 88, IV 104, VI 216, 217, IX 119
 Ветухов V 255, 261
 Видаковић М. II 12, 117
 Видали Гр. IV 187—189
 Видеман VI 174, 175
 Видиц III 194
 Видра Б. III 116, VI 263, IX 335, 337
 Визе (Wiese) VI 78
 Вилински С. VII 206
 Вилман-Грабовска Х. де III 195—196, IV 245, VII 256
 Виљем Тирски VII 212
 Вимазал III 93
 Винавер Ст. III 240, VIII 213
 Виндиш (Windisch) Е. IX 336
 Виноградов В. В. V 240, 254, 271, 273, 349, 362
 Виноградов Н. Н. V 271, 277, 288
 Винокур Г. О. V 253, 255, 256, 273, 288, 290
 Висталер (Wiesthaler) Фр. III 297
 Виталић А. III 144, IV 105, VI 246
 Вите (Witte) А. VII 256
 Витни (Whitney) IV 238
 Вјерцјењски Х. I 154
 Владимировић III 144, 148 ид.
 Влајнац М. З. IX 348
 Влаховић М. X 254
 Водник Бр. (Drechsler) III 14, 240, 243, IV 187, V 349, 350, 356, 357, VI 283, 284
 Водник В. II 166, 309
 Војновић И. VI 278
 Волкмер Л. V 165
 Волков П. М. III 112
 Волман (Wollman) Ф. III 241

- Волтиџи (Voltiggi, Еолтић) II 215, V 203, 207, VI 241, VIII 36, 37, IX 370
 Волтолини VII 168
 Волф J. VIII 170
 Вољдемар V 258
 Вољтер Ед. IV 28, V 258, 296
 Вондрак В. I 23, 149, 159, II 23, 27, 28, 29, 31, 37, 40, 43, 158, 161, 162, 223, 332, III 33, 93, 117, 160, 180, 188, 241, IV 27, 39, 44, 72, 154, 155, 161, 214, 220, 222—224, V 55, 83, 88, 91, 114, 161, 187, 237—240, 298, 323, 349, VI 59, 74, 90, 156, 169, 178, 227, 232, 273, 274, VII 135, 159, 240, 252, 306, 316, VIII 15, 16, 46, 56, 92, 93, 95, 98, IX 58, 279, 340, X 172, 195, 223, 235, 261
 Воскресенски Гр. А. V 242, 249
 Востоков А. I 48, 123, II 170, III 88, IV 31, V 288, 349, X 222
 Вошњак Бог. III 297
 Враз Ст. IV 42, 206, V 168
 В्राјт (Wright) J. IX 331
 Вrameц А. II 213, 215, VI 242
 Вранчић Ф. III 12, 25, V 207, IX 78, X 161, 162
 Врховац Р. IV 236—237, V 2, 3, 13, 32, 349, 350, 353, VII 273, 316, 318, IX 357, X 273
 Врчевић В. VIII 1, 5, 8, 11, IX 98
 Всеволодски — Гернгрос V 283
 Вуд (Wood) Фр. А. VII 240
 Вујичић М. А. VII 273
 Вукићевић М. М. I 114
 Вуковић Б. VIII 150
 Вуксан Д. V 197, VII 273, IX 363, 374, X 260, 267, 273, 276
 Вукчевић М. II 254, 256, IX 374
 Вулетић — Вукасовић В. V 200
 Вулетић С. IX 111
 Вулић Н. IV 215, V 227, 229, X 276
 Вуловић Св. VII 202, IX 97, 100
 Вунт В. II 273, IV 104, VI 222
 Вучетић I 106, IX 310
 Вучковић J. IX 354
 Вушовић Д. VI 253, 274—6, VII 273, IX 93—195, 348, X 267, 271
 Вушовић Л. X 262
 Гавац М. III 204, 241, VII 256, 274, X 254
 Гавриловић А. IV 209, 212, V 122, 348, 349, 360, 365, VII 274, IX 374
 Гавроњски А. IX 341, 342
 Гај Љ. IV 42, 43, 211, VIII 250
 Гајевски V 278
 Гајтлер Л. III 27, 28, 30, IV 166, 167, 175, 178, 179, 180, VIII 208
 Галан А. IX 206
 Гамилшег (Gamillscheg) Е. IV 227, VII 257, VIII 39
 Ганцов В. V 248, 269, 275, 278, 285, 287, 292
 Гарније Ш. М. IX 369
 Гартхаузен I 15
 Гартнер Т. IV 143, IX 335
 Гаудерих VI 135, 144, 149, 150, 152
 Гвоздев V 277, 289
 Гебауер J. I 152, II 40, III 93, 112 ид., 116, 117, 119, 129, IV 18, 85, 89, V 296, IX 335, 342
 Гепхарт О. VI 266
 Геземан Г. III 241, VI 278—295, VII 237, 274
 Гелер (Gehler) VII 178
 Гелцер (Gelzer) II 53
 Генцен (Gentzen) VII 168
 Георгијев С. II 288
 Георгијевић Кр. IX 358, 360, X 262, 263
 Георгијевски А. I 21
 Герамб VIII 25
 Геров Н. II 279, IV 97, 98, 100, 101, 105, 107, 108, 110, 112, V 62, 349, VIII 13
 Гертнер (Gaertner) X. VI 262
 Герулис Г. II 332, V 364
 Герхард IV 210
 Гете (Goethe) В. IV 209
 Гец X 231
 Гечев А. V 338
 Гибон VII 212
 Гилфердинг I 22, V 308, 320
 Гинтерт (Günthert) X. II 133, 134, 332, III 204, VII 322, IX 334, 335, 336
 Главан Вј. VII 111—159, 274
 Главинић Фр. IX 268

- Гливенко V 285
 Глик Л. VII 229
 Глишић М. Ђ. VIII 110
 Глобочник Ф. IX 285, X 256
 Глонар J. III 289, V 349, 359, VII 294
 Глушац В. V 349, 350
 Гнедич П. А. V 268
 Гогољ В. VIII 110
 Гол III 93
 Голанов И. Г. V 247, 278, 290, 349, 362
 Голик J. VII 316
 Голинг IX 328
 Голоскевич V 273, 285, 287, 292
 Голубински Е. III 94, VI 133, 136, 144, 146, 151, 152, VII 201
 Гомбоц З. III 204, VII 240
 Голић J. II 348, III 241
 Горјајев IX 296
 Горнфелд V 287
 Горски V 266
 Господинкин Д. Ив. III 241
 Готио (Gauthiot) P. III 116, VI 228, VIII 74
 Готје J. В. V 349, 362
 Градић Б. IX 268
 Грандиљевски А. I 21, 22
 Гранжан (Grandgent) K. X. VII 164, 165, 166
 Грапин (Grappin) X. V 364
 Графе-ауер Ив. II 306, III 289, 290, V 153
 Грбић X 184
 Грданички Д. VII 274
 Грђић — Бјелокосић Л. V 222
 Гребеншичков V 255
 Гребер (Gröber) VIII 39, 53
 Грегор Ал. IX 332, 335, 337
 Греј (Grey) Л. X. VII 240
 Греку IV 224
 Греслер (Gressler) VII 218
 Грец (Graetz) X. VI 142
 Гривец Фр. V 323 VII 306
 Григорјев А. Д. V 275, 277, 296
 Григорјев М. X 247
 Григоровић III 93
 Грим II 10, 133, 134, 310, IV 207, 209, 210, V 190, VIII 35
 Гринентал (Grünenthal) O. II 348, III 204, VII 240, 253, X 222—224
 Гринков Н. П. X 222, 273, 292
 Гринченко II 276, VIII 13, 14
 Гринченкова М. М. V 292
 Грицнер (Grützner) П. VII 165
 Гришкин V 268
 Грк М. VI 271
 Грловић М. V 348, 349
 Грот III 27 ид., IX 295
 Грчић J. III 242, VII 218, 219, 220, 221, 223, 321, VIII 211
 Грчић Ст. III 242
 Грубишић М. III 263
 Грубор Ђ. III 241, V 150—161, VI 96, VII 252, 257, VIII 13—37, 157, 158, 159, IX 349, X 166, 167, 169
 Грулен Јос. III 290, VII 210
 Грузински V 285
 Грујић J. VII 276
 Грујић Н. IV 211
 Грјић Р. III 241, V 197, VI 286, VII 274, IX 374, X 276
 Грумнах VII 171
 Грунски Н. К. I 124, V 292, 323
 Групе (Gruppe) II 132, 135
 Грут (Groot) А. Б. де X 187
 Грушевски VI 136
 Грушка А. II 173, V 240, 247, 349, 355
 Гршковић поп Јерко III 242, VII 274
 Гуарнери IV 227
 Губринович Б. VII 249
 Гујон (Guyon) Бр. III 242
 Гулговски J. I 156
 Гундрум Фр. III 242
 Гундулић И. I 27, II 130, 136—147, 281, IV 43, V 212, VIII 233, 236, 237, 238, 242, IX 8, 147
 Гутсман V 170
 Гуцман VII 168, 169, 172
 Гучетић Бендешевић С. IX 7
 Гучетић Арк. IX 268
 Давидовић М. Љ. X 273
 Дајичић Д. VII 321
 Далматин Ант. III 192 ид., V 204, VI 239, 240, 283
 Далматин Јур. II 213, 215, 307, VI 241, VIII 155

- Даљ I 21, II 34, 134, 276, III 41 ид.,
 IV 101, 105, 107, 108, 109, 111, 112,
 VIII 13, 16, 19, 23, IX 289
- Данило архиепископ V 123, VII 203
- Даничић Ђ. I 43, 44, 74, 135, II 8, 13,
 116, 117, 122, 291, III 27, 43, 82, 88,
 95, 96, 144, IV 25, 26, 31, 39, 45, 112,
 122, 163, 195—196, 236—237, 246,
 250, V 1—26, 27, 32, 155, 160, 210,
 218—221, 230—236, 298—300, 302—
 304, 307—308, 350, 365, VI 72, 74,
 90, 92, 93, 102, 125, 248, 250, VII 5,
 6, 11, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 42, 49,
 50, 52, 60, 71, 92, 94, 96, 112, 119,
 201, 253, 274, 276, 316 ид., VIII 1, 4,
 6, 8, 9, 11, 21, 28, 31, 33, 74, 143,
 145, 251, 254, IX 1, 101, 137, 146,
 207, 290, 298, 299, 302, 310, 311, 312,
 356, 357, 373, X 19, 84
- Дајико V 164, 166, 167, 168
- Дарместетер А. II 273
- Дворник Ф. VII 274, 306
- Дворжак Р. IX 331, 337
- Дворжачек Ј. IX 338
- Дворниковић Вл. V 365
- Дебакер Сомерфогел (De Backer —
 Sommervogel) III 20
- Делабела (Della Bella) А. III 11, 22,
 25, VI 241, 246, VIII 37, IX 369, X 162
- Дебељак А. V 350, 359
- Дебрунер А. VII 240
- Дедијер Ј. III 242
- Дежелић В. III 242, 257, V 350, 352
- Делбрик I 40, IV 27, 152, VI 178
- Делић Ст. Р. I 104
- Дени (Deny) Ј. VII 257
- Дени (Denis) Е. X 192
- Денсусиану О. II 297
- Державин Н. С. II 289, 252, 263, 281,
 V 338, VII 313
- Державинова V 290
- Деринг (Döhning) I 154
- Десница Б. III 242, VII 274
- Дечев Д. VII 240, 257
- Джимуховска (Drzymuchowska) Е.
 VII 253
- Джуровић в. Ђуровић Д. П.
- Дзевуљски Ст. I 154
- Дивковић IX 358
- Дивковић Мат. III 242, 243, VI 241,
 245, 246, 283, 284, 286, VIII 27, 28,
 34, 35, 36, 83, 85, 86, IX 263
- Дивковић Мирко VII 317, VIII 110
- Диканж (Du Cange) II 130, VIII 35
- Дил К. VII 209
- Дилс П. II 333, III 118, IV 120, VII
 306, 313
- Димитријевић Жив. VII 229
- Димитријевић И. Р. III 243
- Димитријевић Ст. III 140, 243
- Димитровић Н. III 88
- Димиц II 303, 306
- Димовић Б. VI 278
- Дингес Г. Г. V 279, 288, 292
- Динлеј — Принс (Dyneley — Prince)
 Ј. в. Принс
- Дитоа (Dutoit) Ј. IX 329
- Дјувернуа IV 241, VIII 185
- Дмитров Н. К. VII 275
- Добиаш III 125
- Добнер I 123, III 26, 95
- Добжицки (Dobrzycki) Ст. I 149, 151,
 152, 155, VII 257, VIII 268
- Добровољски В. Н. V 242, 286
- Добровски Ј. I 114, 123, III 27, 95,
 97, 99, IV 31, 208, V 350, VII 317,
 VIII 164, 165, 170, 175, 176
- Доза VIII 224
- Дојчевић В. IX 130
- Доклер А. III 289
- Долак Б. IX 329
- Долански Ј. III 116
- Доленц Мет. III 289, VII 275, IX
 382, 383
- Долопко М. Г. I 72—91, II 65—79,
 III 243, V 248, 262, 263, 264, 350, 362,
 VI 272, VII 240, 253, 306, 309
- Домпковски П. VII 236
- Доментијан I 133, V 118, 119, 123,
 VII 201
- Домин К. IX 333
- Донадини И. III 243
- Донат VI 271
- Дорич А. I 160, V 338, 345 IX 332
- Дорошевски В. VI 262, VIII 174, X 187

- Драгану IV 225, 226, 227
 Драгић М. III 243
 Драгомир IV 225
 Дражић Ив. III 144, VI 246
 Дрекслер (Drechsler) Бр. в. Водник
 Бр.
 Дрехаров Хр. V 338
 Држић Ђ. I 93, III 88
 Држић М. IV 99, X 270
 Дријак V 216
 Примколов в. Матов Хр.
 Принов III 26
 Дробњаковић Б. III 243, VII 275, X
 276, 277
 Дујмушић Ј. I 93, VII 275, IX 358, X 263
 Дукат Вл. III 13, 15, 17, 22, 243, 244,
 V 347, 350, 351, 357, VII 275, 317,
 318, 320, VIII 170, IX 369—370,
 X 274
 Дулић В. X 264
 Думке III 154
 Дурих I 123
 Дурново Н. Н. I 159, IV 72—94, 194,
 237—239, V 59, 93—117, 240—297,
 240, 242, 245, 247, 248, 266, 269, 270,
 272, 273, 274, 275, 278, 279, 280, 281,
 282, 284, 286, 289, 290, 291, 292, 296,
 318, 323—324, 351, 353, 355, 360, 362,
 367, VI 11—64, 158, 262, 271 ил., VII
 240, 257, 306—307, 321, 322, VIII 24,
 172, 205—210, IX 58, 355, X 186
 Дучић Ј. VI 278
 Дучић Н. V 118, 119
Ђалски VI 251
 Ђерић Вас. III 244, VII 257, 275, IX
 349, 360, X 256 267, 268
 Ђисаловић В. III 245, VII 218, 220,
 228, 229, 321
 Ђорђевић Ђ. С. VIII 34, 35, 85, 86, 147
 Ђорђевић П. П. IX 303
 Ђорђевић Тих. II 212, III 245, VII 275,
 321, IX 370, X 276, 277
 Ђорђић Иг. II 139 ил., 141, IV 104,
 107, VIII 239, 240, 269, IX 147
 Ђорђић М. IV 107
 Ђорђић П. VIII 103—103, IX 273—278,
 346, X 194—196, 222—224, 260
 Ђуглеа (Giuglea) IV 226, 227
 Ђуровић Д. V 350, 351, VII 275, 307,
 IX 333, 354, X 254
 Ђукић Т. III 245
Еберт М. VII 247
 Евалд Ф. VII 241
 Евсејев И. Е. IV 72, V 242, 243, 266,
 VII 307
 Егблум (Ekblom) Р. II 333, III 155—165,
 245, V 338, VI 225, 227, 229, VII 241,
 253, 257, VIII 65—82, IX 339, 341,
 X 237—244
 Егоров Д. Н. V 265
 Едмонтс Ј. М. IX 329
 Ејкман Л.П.Х. VII 170, 178, 186, 199
 Елезовић Г. III 140, V 195, IX 349,
 X 277
 Елце (Elze) Т. II 305, 306 ил.
 Енгелс Фр. V 351
 Ендзелин Ј. I 26, II 81, 178, 348, III 29,
 204, IV 133, 135, 213, 258, 296, VII 241
 Ербен VIII 26
 Ердѣљановић Јов. III 246, VII 247, 276,
 VIII 229—231, IX 346, 360, X 276, 278
 Еремин С. А. V 273, 277, VII 317, 320
 Ерјавец Фр. III 71
 Ерну (Ernout) Е. IX 329, 330
 Ертл В. III 122, 129, 130, 204, IX 342
 Еђиминовић П. III 246
Жалански Х. V 138
 Жалуд А. V 366
 Жефаровић Хр. VI 219
 Живановић Ј. IV 211, V 351, IX 349
 Живковић К. II 122, VII 201
 Живојновић Ј. II 298
 Живчић III 193
 Жиљерон (Gilliéron) IV 218, VIII 170
 Жимбрек Л. X 262, 263
 Жирков V 256, 290
 Жирмунски V 248
 Жиц И. III 246, X 219
 Жонжевски III 93
 Жујовић М. Ј. X 274
 Жуковски V 258
 Жункович Д. X 283
 Жупанич Н. III 246, VII 247, 276, VIII 170
 Жупаннич О. II 229
Завалински I 149
 Задравец И. III 20

- Закрајшек II 232
 Зарецки А. М. V 293
 Захаријев Ј. V 338
 Захаријевић V 8
 Звездић VIII 238
 Зграблић Д. I 111, 112, 140, II 220, VII 70
 Зелени V 63, 248, 255, 268, 279, 285
 Зеремски И. IX 377
 Зернов В. Д. V 292
 Зернов Д. Н. V 282
 Зец Н. X 219
 Зибрт Ч. IX 328, 331
 Зизаније VI 271
 Зилињски С. Ив. V 275, VIII 173
 Зима Л. VII 109, 110, 111, 114, X 122,
 126, 128, 129, 132, 133, 136, 138, 139,
 142, 143, 146, 147, 148, 149, 150, 153
 Зиха III 122
 Златарић Д. VIII 231—242, 269—272
 Златарић М. II 137, VIII 269
 Златарски В. Н. I 144, II 126, VII 307,
 313, X 234, 235, 236
 Змирович V 279
 Зовко И. III 246, VII 276, IX 360
 Зонара VII 207, 208
 Зоранић П. I 95, III 148, V 205, VI
 246, VII 112, 113, 119, 131, 132, VIII
 239, IX 1—91, X 1—90, 271—2
 Зоре Л. I 100
 Зорец Ив. III 297
 Зорић И. X 274
 Зоричић III 144, 146, IV 100
 Зрнић В. III 78, 246
 Зубати Ј. II 39, 333, III 112, 116, 119,
 122, 127, 129, 130, 205, V 296, 351,
 VI 59, VII 257, 317, VIII 94, 163, IX
 317, 320, 327, 329, 330, 332, 333, 334,
 337, 340, X 194—196
 Ившић Ј. X 171—178
 Ившић Ст. II 233, 239, III 74, 205, 248,
 IV 121, 123, 125, 135, 139, 223, V 3,
 9, 11, 184, 235, 299, 350, 351, 352, VI
 222, 265—266, VII 241, 257, 307, VIII
 173, IX 199, 203, 218, 222, 223, 227,
 228, 229, 230, 234, 245, 246, 250, 256,
 257, 259, 260, 261, 262, 266, 268, 269,
 270, 271, 272, 363, X 93, 95, 98, 99,
 100, 101, 102, 112, 113, 116, 117, 118,
 121, 123, 125, 128, 129, 131, 133, 134,
 136, 137, 152, 166—170, 268
 Ибн Ростѣх VI 147, 148
 Иванишевић Ф. III 144, 153, VI 94,
 VII 276, IX 380, X 281
 Иванковић II 231
 Иванов Ј. I 34, 157, III 246, V 338—339,
 VII 313
 Ивановић А. IX 268
 Ивањицки Н. I 21
 Иве А. II 297
 Ивековић Фр. III 39, IV 96, V 210,
 351, VII 317, VIII 93, 155, 212, 213,
 215, 216, X 162, 163, 179, 180, 183
 Ивековић Ђ. VII 276
 Ивић Ал. III 205, 246, 247, IV 208,
 VII 276
 Ивковић М. I 66—72, II 147—149,
 254—271, 263, 349, III 247, IV 46—71,
 232, VI 226, VII 82, 253, X 244—252
 Иго (Hugo) В. II 273
 Изворов А. В. V 339
 Иларион, епископ горњокарловачки
 IX 363
 Иларион Зеремски III 165
 Илешић Фр. II 211—216, 303, 306,
 307, III 83, 192, 205, 248, 290—291,
 IV 117, 131, 132, 184, V 162—170,
 189, VI 96, 252, 261—265, VII 241,
 257, 276—277, 294, VIII 155—159, IX
 282—286, 349, 382, 383, 384, X 166,
 179—182, 254, 256
 Илиев А. III 205, V 339
 Илић Вој. VI 248
 Илић Ј. V 13
 Иловајски VI 136
 Иловац М. VII 277
 Иљински Г. II 222, 223, 333, 334, III
 26—30, 178, 206, 249, IV 120, 148,
 194, 216, 217, 218, V 53—68, 184—187,
 247, 248, 258, 259, 260, 261, 262, 263,
 264, 289, 292, 314, 324—325, 339, 351,
 353, 362, VI 145, 223, 263, 272, VII
 241, 249, 257—258, 277, 307, 313, 317,
 320, VIII 202—205, IX 279, 280,
 286—296, 318, 338, 339, X 230, 232,
 234, 257
 Инхоф Б. VII 317, 318

- Ипсен Г. III 206
 Исајиловић V 8
 Истранин Ст. в. Конзул. Ст.
 Истрин В. М. V 248, 266, 267, 269,
 271, 272, 285, 289, 351, 352, 362
 Истрина Е, С. V 362
 Иширков А. VII 277
 Јаунис V 258
 Јагић В. I 41, 91, 92, 93, 94, 100, 101,
 105, 114, 117, 123—128, 144, 158, II
 61, 115 ид., 158, 177, 181, 300, 334,
 345, III 14, 27, 28, 43, 86—112, 118,
 159, 249, 264, IV 29, 30, 31, 72, 176,
 187, 190, 193, 194, 197, 208, 209, 211,
 216, 219, 234, 245, V 16, 17, 21, 42,
 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 81, 82,
 136, 216, 223, 224, 237, 240, 241, 268,
 298, 306, 319, 320, 325—326, 327, 332,
 333, 339, 351—353, 356, 358, 359, 362,
 VI 138, 139, 157, 160, 223, 252, 264,
 273, VII 201, 202, 307, 317—318, 319,
 322, VIII 89, 91, 186, 187, 192, 198,
 200, 242, 250, IX 1, 66, 67, 69, 273,
 299, 300, 301, 302, 330, 331, 339, 377,
 X 5, 171, 212, 223, 244, 261, 274,
 Јаић М. IX 214
 Јакимова X 252
 Јакопсон Р. О. V 279, 280, 290, 367,
 VII 253, 307, X 187, 188
 Јакопсон (Jakobsohn) X. VII 241
 Јаков VIII 150
 Јаковлев Н. Ф. V 256, 279, 290
 Јакубец Ј. III 129
 Јакубински Л. V 248, 254, VII 277,
 VIII 248, IX 72, X 172, 176, 212, 213
 Јакшић М. VII 277, IX 378
 Јакшич Д. V 264, VII 294
 Јалжабетић Т. III 250
 Јамбрешић А. III 11 ид., 13, V 207,
 VI 241, VIII 36, 95, X 162
 Јанежич А. IV 116, 142, 144, 145, 150, 158
 Јанко Ј. III 118, 123, 206, V 212, 214,
 353, VII 258, IX 320, 330, 332
 Јанув Ј. VI 263, VII 258
 Јанковић Љ. IX 369
 Јанчук Н. А. V 246
 Јањанин М. III 250
 Јапелъ Ј. IX 381
 Јапунчич Ј. III 250
 Јарник Х. V 326
 Јарњик Ј. И. IX 339
 Јасински М. VII 277
 Јастребов И. V 198, 241, 253
 Јаушовец Фр. VIII 156
 Јацимирски А. И. III 166, 250, V 278,
 352, VII 307
 Јаштајкин И. Н. V 268
 Једличка Б. IX 339
 Жежић Сл. III 250
 Јелачић А. VII 277, X 274
 Јеленић Ј. III 250, VII 277, 318, X 269
 Јелић II 318, VI 84, 85, 90, 91
 Јелчић (Gelcich) VI 78
 Јенсен А. V 353
 Јенсен Кр. С. IX 331
 Јенстет П. III 206
 Јењко П. VII 179, 180
 Јеремић Р. VII 277, X 278
 Јерман О. III 250, 254
 Јероним Свети VII 318
 Јесперсен О. VII 161, 169, 184, VIII
 167, IX 323
 Јирани О. IX 336
 Јиречек К. I 74, 105—106, II 2, III 73,
 74, 206, 250, IV 103, 209, V 118, 353,
 358, VI 67, 68, 69, 70, 72, 74, 75, 77,
 80, 82, 86, 88, 89, 90, 91, 93, 94, VII
 203, 318, VIII 51, 61, 151
 Јован јеромонах II 126
 Јовановић Анаст. IV 210
 Јовановић Андр. III 251
 Јовановић Вл. V 13, 308
 Јовановић Вој. М. III 250
 Јовановић Гавр. I 143
 Јовановић Јов. Ђ. III 250, V 24, 353
 Јовановић Љ. VI 279
 Јовановић М. Ч. IX 369
 Јовановић П. VII 277
 Јовановић Серг. VIII 227, IX 378
 Јовановић Сл. V 353, VIII 144, 145
 Јовановић—Батут М. VII 229
 Јовићевић Андр. III 251, VII 277
 Јокл Н. II 52, III 206—207, IV 227
 Јоксимовић Ђ. V 197
 Јордан Јорџ IV 218, 227
 Јоцов Б. VII 322

- Југовић Ив. IV 207
 Јуд Ј. II 53 ид.
 Јукић IV 101
 Јунгман VIII 13, 14
 Јурић Б. III 251
 Јуричић Јур. III 192, VI 239
 Јурјетиновић—Ивакић М. III 263
 Јурчич Јос. VIII 158
 Јушкевић II 179
 Жавањин IV 100, V 130
 Кагаров Е. Т. V 283
 Кадлец К. III 251, VI 243, VII 318, 319
 Кадлец Ф. III 115
 Каер П. П. VI 78, 80, 82, 87, 92
 Казаров П. VII 313
 Калик С. VIII 6
 Калина А. II 30
 Калиста Е. III 126
 Калуђерчић Р. X 257
 Калужњацки Е. V 326, 353
 Каманин И. VIII 187
 Камински Ф. В. IV 234—235, V 263, 273, 278, 326
 Кан И. V 273
 Канавеловић П. III 271, IX 364
 Кангрга Ј. VIII 211—218, IX 370, 373
 Канижлић Ант. III 12
 Канчел (Cancel) III 154, 207, 251, IV 227, V 348, 353
 Капелер (Carpeller) VIII 18
 Капидан (Capidan) Т. IV 225, 226, 227, V 309—313, VII 325
 Капрас Ј. III 127, IX 332
 Каракостеа (Caracostea) Д. III 207
 Караман Љ. VI 247, IX 374
 Карановић М. VII 278, X 278
 Карасек Ј. IV 212, V 353, VII 70
 Каратајев И. VIII 147
 Караулов V 242
 Караџић Вук Ст. I 108, 113, 114, 143, II 116, 130—131, 275, III 7, 77, 80, 81, 88, 97, 192, 251, IV 27, 39, 40, 42, 43, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 105, 107, 108, 109, 110, 151, 205—213, 246, 250, V 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 14, 17, 22, 23, 24, 27, 30, 32, 33, 161, 183, 192, 193, 194, 225, 299, 300, 303, 304, 307, 353—354, VI 51, 100—101, 102, 125, 216, 217, 218, 246, 248, 249, 250, 251, 252, 254—260, 279, 280, 288, 290, 292, 294, 295, VII 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 22, 27, 36, 42, 43, 45, 46, 47, 57, 60, 61, 62, 63, 112, 206, 213, 215, 219, 318, VIII 1, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 17, 20, 21, 22, 26, 28, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 74, 106, 110, 143, 144, 145, 212, 213, 215, 216, 218, 249, 250, 251, 253, 254, 255, 256, 270, IX 105, 107, 130, 132, 153, 180, 249, 252, 274, 286, 287, 303, 306, 308, 309, 356, 357, 364, X 149, 182, 183, 184
 Карински Н. В. IV 87, 235, V 94, 263, 266, 272, 273, 275, 288, 289, 291, 296, 326, VIII 187, 202
 Карлић П. III 252—253, V 352, VII 278, IX 363
 Карлович Јан I 148, III 83, 93, IV 97, 100
 Карноа (Carnoу) Алб. VII 249
 Карски Е. Ф. I 123, 148, II 178, 212, 214, IV 175, 176, V 59, 63, 248, 272, 273, 275, 278, 288, 289, 327, 350, 352, 354, 362, VII 307, 318, 319, 322, VIII 187—194, IX 330, 354, X 235
 Картожан (Cartoјan) Н. VII 313
 Карцевски С. IV 8, V 281, 288, 296, VI 233—238, VIII 219—225, X 186, 187
 Касел (Cassel) VI 148
 Касирер VI 178
 Касић Б. III 11
 Каспрет А. II 181
 Кастелец Мат. VIII 155
 Касумовић Ив. III 253, V 351, 354, IX 206
 Катанчић III 26, VI 246
 Катчић (Kadčić) III 144, 146 ид., X 117
 Каћански Г. IX 378
 Каулфус II 26
 Кауфман VI 142
 Каџаров Г. IV 215
 Каценштајн VII 172
 Качаров Е. Г. VII 253
 Качић—Миошић А. III 144, 145 ид., VI 241, 246, VIII 89
 Кашић А. III 117, 127, IX 335

- Кашиковић Н. VI 279
 Кашић Б. III 143, 266, 354—355, VI 238, 240, 245, 246, 247, VIII 35
 Кашковец Пр. М. V 359
 Кебрле В. IX 327
 Келемина Ј. III 207, 291, VII 262, 294—295, 296, 307, VIII 98, X 382
 Келер (Keller) Г. С. VII 241
 Келнер (Kellner) V 353, 355
 Кемпф Ј. IX 374
 Кенгелац II 12
 Кепен X 222
 Керблер (Körbler) Ђ. II 136—147, III 253, 254, VII 278, IX 257
 Кернер Р. VII 322
 Керниц Ив. V 348, 355
 Кецшке (Kötzschke) Р. VII 258
 Кианде (Cuendet) Ђ. V 327
 Кидрич Фр. II 181, 301—308, III 291, VIII 167
 Кикерс (Kieckers) Е. IX 340
 Кинам Јов. VI 220
 Кинер (Kühner) Р. I 33, IX 331
 Кини (Cuny) II 310
 Китанчев Т. II 254, 255
 Кићовић М. VII 278, 318, 320, X 274
 Клаић В. X 183, 184
 Кларић Ив. III 254, IX 361
 Клеј III 193
 Клеменсјевич (Klemensiewicz) З. VII 241
 Клима Ст. III 117
 Климеш М. III 124
 Клинец II 307
 Клих (Klich) Ед. I 155, IX 342
 Клуге IV 241, VI 166, 168, 173, 176, VIII 55, 57
 Кљечковски А. VIII 174
 Кнапски VIII 15, 16
 Кнауэр Ф. И. IX 330
 Кнежевић Л. III 144, 146 ид., X 273
 Кнежевић М. В. X 268
 Кнежевић П. VII 318
 Кнезовић А. Ј. IX 268
 Книли (Kniely) К. VII 296
 Книшек III 93
 Кнутсон Кн. VII 242, 258, IX 341
 Ковалски Т. VIII 174
 Ковач Ст. III 254
 Ковачевић Б. VI 227, 278
 Ковачевић Бој. X 279
 Ковачевић Љ. I 4, 73, 75, V 122, VII 202
 Ковачич Фр. III 291, VII 296, X 283
 Ковијанић Р. VII 278
 Коген М. О. V 261, VII 258
 Козјеровски Ст. I 155
 Козловски М. М. III 112, IV 87, 89
 Коковцев VI 142
 Коландер А. VII 278
 Коландер Зл. III 254
 Колар Ад. I 115
 Коларич Р. V 349, 355, VII 296—297, 318, 319, X 282
 Коларш Ем. III 116
 Колендић П. III 254, VII 278, VIII 83, 84, 363, IX 374
 Колман О. VII 278, 321, 322, VIII 269—272, IX 363, 380
 Колођејчик (Kołodziejczyk) Е. I 154, 160
 Колосов V 58
 Колумела (Columella) VIII 21
 Коменски Ј. А. III 126, V 138
 Комнин монах VI 218
 Компарети (Comparetti) VII 211
 Комуловић А. III 143, 144
 Кондаков Н. П. VII 249
 Конзул Степ. II 215, III 192 ид., VI 239, 283
 Конирж (Konř) А. VII 307
 Конс (Cons) VIII 63
 Константин из Островице I 151
 Константин Порфиригенит III 26, VI 136, 143, 147
 Константин филозоф III 88, VI 272
 Константинов Н. VII 313
 Контарини (Contarini) VII 86
 Копитар Б. I 114, II 8, 10, 11, 306, III 95, 97, 99, IV 29, 30, 43, 207, 208, 209, 210, 212, V 355, VII 213, X 26
 Копко IV 87, 92, 93, V 263, 273, 296
 Кораис А. III 190
 Корајац В. V 355
 Корнаро IV 224
 Корнеева—Петрулан М. И. IV 77, V 273, 274, 293, VII 308

- Королија М. VI 278
 Корш Т. Е. I 144, 156, II 170, 178, V 240, 261, 262, 355—356
 Кос М. VII 278, 297, 298, 301, IX 355, X 282
 Кос Фр. VIII 89
 Коскен (Cosquin) II 132
 Костић Драг. III 254, V 365, VI 216—217, 220, 278—295, VII 258, 278
 Костић М. III 255, VII 213—215, 278, IX 370
 Костић П. III 255
 Костомаров V 141
 Костренчић М. III 255, IX 378
 Кот (Kott) Фр. II 134, 276, IV 97, 98, 105, 106, 108, 109, 111, IX 334
 Котник Ј. IX 382
 Котник Фр. VII 297, X 282
 Кох А. VIII 20
 Кочић П. VI 278
 Кочубински IV 31
 Кошмидер (Koschmieder) Е. VII 242
 Коштиал Ив. II 308—310, III 71 ид., 207, 291, IV 182—184, V 190—192, VII 242, 258, 297—298, VIII 90, IX 382, X 282
 Кошутић Р. II 111—114, 182, V 240, 281, VIII 112, 120, 122
 Кџанчев I 75
 Крајачевић Н. III 11
 Крал Ј. III 116, 128, 129, IX 320, 323, 324, 342
 Краљевић Иво III 255
 Крамарж К. VII 247, IX 336
 Крањчевић С. VI 278
 Красноселцев Н. V 118, 119, 121, 123
 Краус Фр. VII 247
 Крек Гр. II 57, 277, III 43, IV 31, V 190
 Крељ С. II 307
 Кремпел V 168, VIII 155
 Кречмер (Kretschmer) П. III 208, IV 218, VI 165, 173, 178, 179, VII 246, IX 341, 346
 Крешевљаковић Х. III 255, V 365
 Крижанић Ј. I 42, II 176, II 92, 264, V 356, VI 245, 246, VII 318
 Кримски А. Е. V 266, 269, 285, 287, 292, VIII 198
 Крињски Ад. I 148, 149, 151, III 83—IV 192, V 367, VI 263
 Крињски М. I 151, 156, VII 242
 Кристијани (Christiani) В. III 226
 Крмпотић Ив. III 255, IX 361
 Крниц Ив. III 255
 Крониа (Cronia) Арт. VII 69—110, 279, 308, IX 65, 362
 Крстић Бр. VII 279
 Кругли А. О. V 356, 362
 Круљ (Król) К. I 148
 Крумбахер К. I 107, 131, II 131, III 190, VI 218, VII 206, 209, 212, 213
 Крчек Фр. I 148, 149, 152, 155
 Крчелић Б. III 13
 Кршемен (Křemen) Ф. III 122, IX 337
 Кршепински М. III 208
 Кршић Ј. VIII 170
 Ксантудид С. III 191
 Ксенофонт IV 215, VIII 21
 Куба Ј. VII 253
 Кубин Ј. III 127, IX 333
 Кудрјавски Д. Н. V 243, 250, 271, 294, 356
 Кудрновски А. III 116, IX 328
 Кузмић М. III 208, 254, 256, VII 279, X 281
 Кузмичев I 22
 Кузов Ар. III 256, X 252
 Кукуљевић Ив. I 91, 92, 94, 106, V 17, 308, VI 75, VII 83, 90, 270, 271, IX 4, 5
 Кулаковски Пл. II 6, 8, 10, VI 142, 144, IX 303
 Кулин бан II 124
 Кулишић Шп. X 276
 Куљбакин Ст. I 86, 83, 123—128, 159, II 67, 70, 74, 80—110, 149—153, 159, 162, 178, 184, 186, 223, 240—253, 290, 292, 293, 319, 349, III 48—69, 102—111, 119, 141—143, 155—165, 174—189, 256, IV 39, 76, 120, 126, 166—181, 190, 193, 194, 202—205, 219—222, 223, 234, 237—239, 241, 244—245, V 69—82, 84, 85, 90, 235, 237—240, 241, 259, 260, 262, 263, 264, 269, 286, 289, 296, 300—302, 304—309, 314, 316—317, 319 356 passim, VI 222, 265—

- 266, 267, 268—270, 271, 271, 272—274, VII 231, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 253, 254, 279, 304, 305, 306, 308, 310, 312, 314, 318, 320, 321, 322, VIII 172, 187—194, 194—210, 248, IX 54, 60, 330, 331, 332, 354—355, X 225—237, 261, 282
- Куник VI 136
- Куно (Cuno) III 26
- Кунстовни А. III 116
- Кунц (Cuntz) О. V 229
- Курелац Фр. III 256, IV 97, 163, V 356, VII 318, VIII 29, 227, IX 271
- Курило Ол. V 256, 275, 278, 286, 287, 292
- Курилович Г. VI 263
- Куриловић Ј. VIII 174
- Курц (Kurz) Ј. V 327—8, 349, 356, 366, VII 279, 308, 316, 317, 318—319, IX 318, 327—343, X 276
- Курциус (Curtius) V 26, VIII 19, 21
- Куршат А. IV 127, 129, IX 333
- Куст В. III 127
- Кухар (Kühar) Шт. III 290
- Кушар М. IV 39, VII 70, 71, 72, 75, 76, 77, 81, 86, 87, 92, 93, 96, 97, 98, 99, 101, 106, 107, 109, 110, 112, IX 65, 66, X 10, 171
- Лаврентије поп VI 262
- Лавров П. А. I 34—37, 81, 86, 89, 90, 123, II 61—64, 67, 68 ид., 294, III 256, V 248, 249, 326, 328, 340, 356, 361, 362, VI 133, 272, 279, VII 309, 321, VIII 185—6, 187, 189, 191, IX 93, 98, 99, 100, 101, 293, X 225—237, 255
- Лавровски П. V 308, VIII 202
- Лазаревић Д. IX 361
- Лазаревић Л. VI 248
- Лазаревић Ст. III 88
- Лазих В. V 7, 307
- Лалевић М. IX 369
- Ламански Вл. Ив. IV 194, V 243, 356, VI 133—152, 223, X 225, 229
- Ламела III 193
- Ламуш (Lamouche) Л. VII 258
- Ланг М. III 256
- Ланг Пр. III 120, 123, 208, VII 258
- Лангхофер (Langhoffer) А. III 256, 257
- Ландграф IX 328
- Лапчевић Драг. VII 279
- Ларин Б. А. V 254
- Ласкарис М. V 192—194, VII 258, IX 65, 364
- Ластрић Ф. IX 268
- Латишов III 29
- Латковић В. X 268
- Лачеа (Lasea) IV 226
- Лашовски Е. III 257, IX 364, 374, 380
- Леаковић Б. IX 269
- Лебедев А. VII 309
- Лебл П. III 257
- Леваковић П. VI 247
- Леве (Loewe) Р. II 334, V 184, VII 242, IX 331
- Левентал (Loewenthal) Ј. III 208
- Леви (Lewy) Е. VII 258
- Левочкин А. П. V 268
- Левстик Фр. IV 147, 150
- Леже (Leger) Л. V 356, VII 319, IX 339
- Ленард Л. VII 279
- Ленговски (Legowski) Ј. VII 249
- Ленц Р. VII 184
- Леонид архим. VII 206
- Лер-Сплавински Т. I 155, II 80, 82, 88, 99, 103, 106, 158, 227, 236, 239, 240 ид., 334, 347, 349—350, III 49, 55, 59 ид., 63, 64, 65, 119, 184, 185, IV 223, V 85, 86, 90, 91, 241, 268, 328, VI 262, VII 234, 242, 243, 251, 253, 279, 317, 319, VIII 65, 172, 175
- Лесјак (Lessiak) Пр. V 190, VI 164, VII 261, 295, 303
- Лескин А. I 38, 45, 86, 90, 100, 101, II 2, 23, 27, 28, 29, 34, 35, 68, 73, 74, 80, 158, 161, 162, 165, 169, 223, 224, 225, III 33, 51, 72, 257, IV 1, 2, 8, 20, 31, 32, 39, 115, 124, 126, 127, 128, 131, 143, 153, 154, 155, 179, 202, 220, 226, V 18, 21, 28, 55, 56, 77, 90, 263, 299, 332, 356—357, VI 59, 71, 80, 87, 182, 221, 227, 296, VII 24, 70, 92, 93, 94, 96, VIII 34, 46, IX 1, 298, 299, 300, 301, 328, 335, X 171, 212, 223, 224
- Лесковац М. IX 364
- Лекејевски III 93

- Ливер (Liewehr) Ф. VI 232, VII 253
 Литке (Lüdtke) В. V 325
 Линде III 83, IV 105, VIII 13, 14, 15, 16
 Линдсеј (Lindsay) IX 295
 Линцбах V 255
 Липовчић Ј. X 122
 Лихачов VIII 187
 Лобода А. III 257, 291
 Ловнићевић Ив. Б. VII 279
 Повренчевић М. VIII 111
 Повретић Ј. III 258
 Лозовина В. III 257, 258
 Лојд (Lloyd) VII 187
 Локоч (Lokotsch) К. VII 258
 Ломел (Lommel) X. IX 332
 Ломоносов I 117
 Лопац М. III 258
 Лопашић Р. V 157, X 169
 Лоран (Laurent) Ет. X 273
 Лоренц Ф. I 22, 23, 156, 157, II 29,
 179, 350, IV 116, 119, 120, 133, 134,
 135, V 59, 88, 89, VII 253, 258, VIII 91
 Лориш Ј. IX 337
 Лос (Łoś) Ј. I 148, 149, 150, 151, 152,
 II 226, 334, III 174—189, V 328, VI
 221, 223—224, VI 262, VII 242, 319,
 VIII 178—179, IX 280, 281, 330, 342
 Лубурић А. X 279
 Лужар Ф. V 357, 359
 Лукић Ј. П. IX 349
 Кукић Л. III 258
 Лукић М. VII 219, 220, 221, 228, IX 370
 Лукјањенко А. Н. V 292
 Луњак Ив. V 216—218, VII 258
 Лутер (Luther) А. VII 323
 Луцић Х. II 281, VI 248, VII 113, 132
 Лучић III 144, 145 ид.
 Љапунов Б. М. II 28, 33, 158, 178,
 III 111, IV 29—43, 44—45, 139, 194,
 235, 244—245, V 241, 245, 247, 248,
 260, 261, 262, 263, 269, 272, 273, 286,
 289, 292, 357, 362, VII 259, 279, 316, 319
 Љеонид арх. I 123
 Љубић П. VI 295, VII 279, VIII 225—226
 Љубић (Gliubich) С. IV 187
 Љубиша С. IV 96, 101, 105, IX 130,
 162, 298
 Љубунчић С. X 263
 Мавер Ив. VII 84, 279, VIII 44
 Мавер С. III 208
 Магарашевић Бр. X 260
 Магарашевић Ђ. IV 210, V 2, 3
 Магера Ј. I 155
 Магјера (Magiera) Ј. Фр. IX 328
 Мађер П. V 236
 Маждраков Тр. V 340
 Мажуранић А. II 293, III 111, IV 39,
 211, X 169
 Мажуранић Вл. III 258, IV 110, VI 67,
 72, 78, 155, 224, VII 229, 319, 321,
 VIII 89, 90, 101
 Мажуранић Ив. II 137, IV 159, VI 224,
 248, VII 223
 Мажуранић Стј. I 109
 Мазинг (Masing) Л. II 254 ид., III 209,
 IV 223
 Мазовец И. III 258
 Мазон А. III 195—6, 258, IV 216,
 228—234, 245, V 288, 349, 357, 364,
 VII 314, 323, 325, VIII 166, X 192, 234
 Мајер (Mayer) А. VIII 48, IX 346, X 255
 Мајер (Mayer) Г. II 52, 56, 58, 297,
 299, 311, V 186, 222, 312, VI 67, 86,
 VIII 61
 Мајер (Mayer) Е. А. VII 161, 167,
 169, 171, 172, 174, 175, VIII 65—82,
 IX 322, 325
 Мајер (Meuer) К. X. II 158—168, 351,
 III 65 ид., V 340, VI 248—251, VII
 242, 279—280, 290, 309, VIII 24, 242—
 248, IX 72, 337, 340, 360, X 207, 208,
 209, 212, 213, 214—222, 267, 268, 269
 Мајер (Meuer) С. III 226
 Мајер—Липке (Meuer—Lübke) В. II
 51, 52 ид., 55, 56, 58, 59, 134, 297,
 III 209, IV 226, V 59, 194, VI 69, VII
 259, VIII 53, 56, 88, 90
 Мајзнер М. Ј. III 258, V 192, 193
 Мајков А. V 15, 298, 308
 Мајковски Ј. I 156
 Мајнарић Н. III 35—40, 258, VII 280,
 IX 353—354
 Макарије архиеп. VI 136
 Макарушка VI 271
 Максимовић Јов. VIII 110
 Мал Ј. VII 280

- Малаховски V 285
 Малейн V 262
 Малешевац III 193
 Малецки I 150
 Малецки М. VI 295—6, VII 280—281,
 VIII 172, 225—226, 261 263, IX 360,
 362, X 197—207, 207—212, 212—214
 Мали J. X 255
 Малин Фр. X 264
 Малов (Mahlow) II 158
 Маљиновски Л. I 23
 Мандевил (Mandewill) III 125
 Манојловић К. П. VI 148, VII 281
 Манси J. VII 211
 Мансика (Mansikka) B. VII 249
 Мантуани II 304
 Манхарт IV 104
 Мар Н. V 254, 256, VI 178
 Марган Вл. IX 349
 Маргетић Ст. VI 245, 253, 283, 284, 286
 Маргулиес Алф. VI 266—267, 268—
 270, VII 242, 281, 309
 Маревих J. IX 271
 Маретић Т. I 24, 27, 94, 95, 101, 130,
 II 115, 116 138, 213, 215, 296—297,
 299, III 28, 43, 79, 143—154, 209,
 258—260, IV 2, 25, 27, 39, 152, 153,
 155, 162, 226, V 27, 29, 30, 31, 32,
 33, 41, 46, 150, 151, 155, 172, 234,
 293, 350, 357, VI 96—97, 103, 127,
 VII 5, 7, 71, 101, 105, 106, 108, 109,
 110, 112, 113, 210, 259, 281, 317, 321,
 VIII 17, 25, 27, 28, 29, 34, 35, 36, 64,
 94, 142, 143, 234, 236, 238, 248, 269,
 IX 5, 13, 14, 18, 19, 21, 29, 101, 130,
 175, 180, 184, 199, 200, 207, 211, 213,
 216, 246, 247, 251, 252, 356, 257, 259,
 260, 261, 263, 265, 267, 268, 269, 270,
 358, 359, 369, 370—372, X 94, 95, 97,
 98, 102, 104, 105, 106, 107, 109, 111,
 112, 115, 118, 119, 122, 125, 129, 132,
 133, 135, 137, 140, 142, 144, 146, 149,
 154, 159, 166, 167, 181
 Мареш III 116
 Маринковић Вл. V 8, VII 229
 Маринов Д. V 340
 Маркар (Merquart) VI 143, 147, 148
 Марки III 144, 145 ид.
- Марков А. В. V 243, 262, 277
 Марковић Вас. III 260, VII 323
 Марковић Зд. III 260, VII 281, X 282
 Марковић Р. VII 281
 Мартиновић Ив. X 183
 Мартић Гр. IV 99, 101, V 357
 Марузо (Marouzeau) J. IX 338
 Марулић М. I 91—103, IV 27, V 203,
 229, VI 246, VII 76, 82, 112, 113, 122,
 132, 133, 156, VIII 233, IX 3, 18, 62,
 67, 68, 69, 84, 147, X 26
 Марчић Л. VII 281, IX 378—379, X 279
 Матавуљ С. VI 251
 Матасовић J. III 260, VII 235, IX 205
 Матезиус (Mathesius) B. X 186, 187,
 190
 Матеших Т. X 29, 34
 Матјејка (Matiegka) Б. III 115
 Матијашевић И. М. VIII 269
 Матић III 144 145 ид. X 108
 Матић В. VII 229
 Матић С. III 260, 261, VII 278, 281,
 IX 375, X 222
 Матић Т. III 261, IX 3, 10, 11, 205,
 206, 207, 208, 209, 211, 212, 215, 216,
 247, 254, 256, 257, 259, 261, 269, 270
 Матићевић Ст. VII 281
 Матковић М. V 17, 187—189, 314—316,
 VII 281, 298, 300
 Матов Д. V 357
 Матов Хр. II 254, 255
 Маурер Ф. VII 323
 Махал (Máchal) J. II 135, 277, 280,
 V 240, VII 319
 Махек (Machek) B. VII 259
 Маценауер III 43, V 148, 185, IX 289,
 290, 294
 Мацукат III 144, 145 ид. X 109
 Мацун Ив. III 100, 111
 Машин J. IX 335
 Машић Б. III 261
 Мегисер J. III 12, 13, 22
 Медаковић IX 100
 Меденица Р. IX 372
 Медвед Ив. IX 350
 Медић М. III 261, VII 259, 282, IX 350,
 X 182—184, 185, 257
 Медић Ф. X 273

- Меје (Meillet) А.** II 19, 23, 26, 27, 29, 34, 80, 81, 84, 90, 94, 95, 118—120, 158, 169, 180, 182, 226, 250, 296, 334, 335, 336, 337, 351, III 29, 189, 195—196, 210, 216, 261, IV 39, 133, 138, 161, 197—202, 213, 238, 242, 243, 245, V 67, 68, 89, 114, 144, 241, 243, 260, 269, 282, 291, 328—330, 339, 352, 357, 364, VI 11, 59, 154, 155, 166, 174, VII 242—243, 248, 253—254, 259, 282, 298, 309, VIII 18, 19, 46, 60, 65, 166, 167, 171, 231, IX 278, 279, 318, 329, 330, 331, 332, 334, 338, 339, 340, X 190—193
- Мелик А.** X 263
- Мелич (Melich) Ј.** III 210, IV 225, VII 259, 309, IX 5, 350
- Менчетић Ш.** I 93, III 88
- Меншик Ј.** III 210, VII 260, IX 332
- Мерингер Р.** IV 218, VI 175, VII 232
- Меркел С. Ј.** VII 165
- Месић В** 17
- Метелко** IV 141, 144, 145, 150
- Миге** VII 169
- Мизенер (Misener) Генева** IX 329
- Мијатовић VIII** 204, 205
- Мијатовић Ст. М.** V 8, VI 93, VII 282, X 279
- Микаља Јак.** III 11 ил., 13, 22, 24, IV 101, V 202, 204, VI 241, 246, VIII 13, 14, 35, 271, X 162
- Миклошич (Miklosich) Фр.** I 132, II 33, 34, 37, 43, 49, 54, 125, 173, 308, 309, 311, III 43, 71, 88, 90, 93, 95, 98, 99, 102, 111, 156, 207, 211, IV 27, 29, 30, 105, 110, 112, 151, 152, 154, 160, 162, 163, 193, 225, 236, 250, V 5, 8, 9, 11, 12, 15, 16, 17, 21, 22, 26, 55, 57, 150, 151, 161, 164, 216, 217, 237, 241, 298, 308, 325, 326, 357, VI 69, 70, 71, 72, 75, 76, 78, 79, 82, 86, 87, 88, 90, 95, 98, 99, 100, 101, 182, 264, VII 82, 84, 85, 319, VIII 7, 13, 26, 27, 32, 34, 58, 158, IX 290, 292, 294, 296, 299, 310, 382, 383, X 181
- Миклоушић Т.** III 13
- Микола (Mikkola) Ј. Ј.** I 159, II 158, 160 ил., 224, 337, III 211, IV 116, 121, 124, 133, 136, 137, 139, 146, 185—186, V 85, 86, 183, VI 227, VII 243, 248, 309, IX 347
- Микуличић Фр.** X 169
- Микуш А.** X 283
- Милаковић Ј.** III 262
- Миленбах (Mühlenbach) IX** 340
- Милер (Müller) И. Ф.** VII 260
- Милер Ј.** VII 321
- Милер (Müller) Ф.** II 119, VII 260
- Милетић Бр.** VI 225—232 passim, VII 160—200, 231, 254, 282, VIII 65—82, IX 319—327, 355—357, X 237—244, 274
- Милетић Јб.** I 144, II 147—149, 254, 256, 286, 288, III 117, 155, IV 219, 220, V 340—341, VII 260, 282, 314, VIII 166, X 244—252
- Милинковић Мих.** III 362
- Милисављевић М.** I 131
- Милићевић Ал.** X 263
- Милићевић М.** II 277, III 42, IV 105, 195, V 2, 10, 15, 24, 25, 223, VII 204, 210, VIII 110, X 257
- Милићевић Фр.** III 262
- Милојевић Б. Ж.** III 262, 263, VII 282
- Милојевић М. С.** VII 1, 3
- Милошевић А.** III 263
- Милошевић Ј.** IX 5
- Милутиновић С.** I 131, II 10, IV 210, 211, VI 219, IX 93, 94, 100
- Милчетић И.** I 111, 144, III 13, 17, 23, 166, 263, 264, 265, IV 241, V 206, 207, 352, 357, VI 88, VII 70, 98, VIII 227, 239, IX 5, X 208, 219
- Миљанов М.** IX 184, 189
- Миљевски Т.** VIII 174
- Миљер Вс.** II 175, 178, V 258
- Миљковић Б.** VII 282
- Миљковић Зв.** III 262
- Миљуков П. Н.** V 199
- Минајев И.** VI 223
- Минс (Minns) Елис Х.** V 331
- Мирковић Ј.** V 198, VII 282, X 269
- Мирковић М.** VII 229
- Мирчев Д.** I 84, 85, 88, II 65, 67, 68 ил., 157, III 158, X 247, 252
- Митровић Ј.** I 135
- Митровић Т.** VII 321

- Мићић Љ. VII 282
 Михајлов А. IV 72, V 296, 331, VII 282, 310, 314, 319
 Михајловић Х. II 120
 Михаљчук К. П. V 244
 Михалџић Стев. прота VII 282
 Мичатек IV 122
 Мјерка (Měrka) III 125, 127, IX 336
 Младенов Ст. II 338, III 157, 211—212, 265, V 240, 264, 336, 341—342, 357, 366, VI 155, VII 243, 260, 282—283, 295, 310, 314, 323, IX 293, 331, 339, 341, IX 361, X 250
 Младеновић М. VII 283
 Младеновић Р. VI 278
 Млинарић Ст. III 263
 Модестин Ј. III 265, VII 260, 283, VIII 89, IX 350
 Момсен V 227, 229
 Морозов Н. V 255
 Морони Г. IV 188
 Морсе Ц. Ф. II 309
 Морштин (Morsztyn) Х. III 83
 Московљевић М. III 265, V 347, 357, VII 5—68, 254, VIII 109—136, 137 ил., IX 360, 361, 372, X 115, 121
 Мостецки В. IX 337
 Мотолеску Д. III 212, V 331
 Мохорич Фр. III 291
 Мочуљски II 279, V 137
 Мошин Вл. VI 133—152, VII 310, VIII 174
 Мошињски (Moszyński) К. VII 243, 248, 260
 Мразовић II 8
 Мрваљевић Ђ. VII 283
 Мркаљ II 12
 Мрчка—Дроздовски V 267
 Мудеризовић Риза еф. III 265, IX 350
 Мука Е. III 213, V 265, 331
 Мукаржовски Ј. X 186, 187
 Муравјов А. V 298
 Мурко А. IV 116, 126, 142, 150, V 164, 165
 Мурко Мат. II 186, III 213, 255, 263, 265—266, IV 190, V 235, 298, 299, 352, 357, VI 238—248, VII 202, 260, 283, 298, 318, 319, 320, 323, VIII 43, 160, 162, 163, 165, 169, 170, IX 249, 318, 338, 350, 382
 Мусић А. I 27—34, III 37, 213, 266, 291, IV 151—165, V 27—41, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 162, 163, 170, 171, 172, 173, 178, 179, 181, 216, 357, VI 96, 98—101, 102—132, 264, 265, VII 260, 283, 298, 317, 319, VIII 159, IX 101, 248, 283, 354, X 141, 142, 166, 167, 168, 169
 Мусулин Ст. IX 358, X 262
 Мутафчиев П. V 342, VII 260
 Мух III 28
 Мушицки Бр. IV 158
 Мушицки Ј. II 6, 10, IV 205, 207, V 15, IX 94, 123
 Нагел В. VII 189
 Нађ А. IX 374—375
 Нађ Ј. V 347, 352, 355, 357, VII 283, VIII 170
 Назаревски А. А. VII 323
 Назевић С. IX 375
 Назор В. VI 278
 Наљешковић Н. III 88, IX 62
 Настасовић М. VI 278
 Нахмансон Е. IX 331
 Нахтигал (Nachtigall) Р. II 158—168, 181, 338, 351, III 65, 170—174, 213, 292, V 331, 352, 357, VII 297, 298, 299, 301, 316, 319, VIII 209, 254, IX 375
 Невострујев V 266
 Неимаревић А. VII 283
 Некрасов Н. П. V 244
 Неманић II 132, 133, 134, 135, IV 39, 163, 164, V 205, VII 70
 Немет Ј. VII 260
 Немичић М. VII 229
 Ненадовић Љ. V 8, 24, IX 95, 98, 99
 Ненадовић Мат. II 9
 Неринг (Nähring) I 151, VI 175, VIII 91
 Неуструев V 286
 Нечајев А. Д. V 268
 Нидерле Ј. I 154, II 344, 345, III 27, 28, 45, 110, 128, V 136, 208, 214, 241, 269, VII 248, VIII 49, 91, 96, 97, IX 327, 332, 334, 336

- Нидерман М. III 118, 213—214, V 226—229, VII 260, 318, 319, IX 329
- Никифоров V 273
- Николић Јов. VII 229
- Николић П. Т. VI 290
- Николић Р. VII 229
- Николов М. V 342
- Никољски А. В. V 292
- Никољски А. И. V 244
- Никољски Н. К. VII 283
- Нинковић V 13
- Нироп (Nyrop) II 273, V 144
- Нистор Ј. Ј. V 353, 357
- Новак А. VII 317
- Новак Арн. VII 317, 319, VIII 175
- Новак В. III 211
- Новак Г. IX 375
- Новак Ј. В. IX 331
- Новак К. III 204, IX 338
- Новаковић М. IX 375, X 274, 275
- Новаковић Ст. I 74, 75, 158, II 2, 116, 117—118, 254, 255, 256, 280, III 170, 214, IV 39, 211, 236, V 2, 13, 14, 15, 16, 18, 22, 24, 308, 357—358, VI 293, VII 5, 201, 202, 319, VIII 151, IX 298, 299, 312, 361, X 249
- Новикова О. V 250
- Новотни В. III 126, VII 248
- Нодило IV 158
- Норин (Noreen) IV 218
- Норшић Вј. III 266, VII 284, IX 380
- Носовић VIII 13, 14
- Ноха М. VI 273, VII 243, 260, 316, 319, 323, IX 337, 338
- Његован Вл. III 267
- Његош Петар Петровић IV 98, VI 218—219, 248, VIII 185, X 271
- Њеђвјецки Вл. I 148, III 83
- Њеми (Niemi) А. Р. IX 335,
- Њич (Nitsch) К. I 147—157, III 184, V 235, VI 221, 223, 263, VII 243, 310, VIII 166, 179, 268, IX 280, 281, X 187
- Оберпфалцер Ф. III 115, VI 265, VII 249, 260, 323
- Облак В. II 44, 168, 220, 229, 254, 256, III 1—6, 158, IV 29, 31, 228, 231, 241, V 245, 315, VII 70, X 212, 244
- Обнорски С. П. II 338, IV 77, V 240, 248, 262, 270, 271, 273, 285, 356, 358, 362, VII 310
- Обрадовић Дос. II 5, 10, 11, 12, III 267, IV 207, 208
- Обрадовић Др. VII 219, 220, 221, 228, IX 370, 372
- Овсјанико—Куликовски Д. Н. V 244, 289, 358
- Огијенко И. И. V 269, 271, 281, VII 254, 310—311, VIII 194—202, IX 355, X 230, 231
- Одавић (Odavitch) Р. V 365
- Оде А. В. М. VII 261, IX 342
- Оклубија Н. VI 286
- Ољденбург С. Т. V 358, 362
- Олк (Olck) II 131
- Оман (Haumant) Е. V 358, X 192
- Орешков П. III 102, 111, V 342
- Орлов V 289
- Орожен Ј. X 263
- Орфелин З. II 12, VI 281, VII 213, 214, 215
- Остен-Сакен (Frh. v.d. Osten-Sacken) В. III 214, IV 161, VII 261
- Остерман С. VIII 13, 14
- Остојић Ив. К. X 265
- Остојић Тих. II 126—129, III 267, V 355, 358, VI 281, VII 284
- Остхоф VI 168, 171
- Отремписки (Otrębski) Ј. II 338, VI 261, 265, VII 243, 261, VIII 175, IX 338
- Отроковски V 278
- Оуклеј-Колс (Oakley-Coles) VII 161
- Охмућевић II 139
- Оштир К. II 59, 311, III 203, 214, VI 156, 163, 174, 177, 179, 222, VII 248, 261, VIII 48, 59, 60, IX 347
- Павел А. II 42, IV 127
- Павић Ар. II 136, 138, 142, 145, IV 127, V 2, 9, 358, IX 207
- Павић К. IX 214, 271
- Павичић Стј. III 267, IX 245, X 265
- Павишић III 144, 147
- Павлетић Кр. III 255, 267
- Павлович V 252, 285
- Павловић Драг. М. VI 282
- Павловић Јер. III 267, VII 284, IX 379

- Павловић Љ. III 267, VII 284
 Павловић М. II 185, III 267—268,
 V 347, 358, VI 252, VII 215—216,
 217—230 284, 321, VIII 211—218,
 219—225, IX 367, 372, X 265
 Павловски VIII 16, 20, 23
 Пајсије II 5, III 140
 Пајскер (Peisker) Ј. II 344, IV 227,
 VII 261
 Палас I 115
 Паликућа III 114, 146 ид.
 Пандуровић Вл. VII 284
 Пандуровић С. III 268
 Пањкевич Ив. V 358, 361, VIII 172
 Панчев Т. IV 100, 112, V 349, 358
 Панчић II 116
 Пападопуло-Керамевс VI 136
 Папе VIII 18
 Парис Г. IX 319
 Пархоменко В. V 358, 362, VI 136
 Пасарић Јос. III 269
 Паску Г. IV 226, VII 325
 Пасонен (Paasonen) Х. III 214
 Пастрнек Фр. I 144, II 161, III 115,
 IV 193, V 331, 334, 356, 358, VI 147,
 VII 311, 314, 323
 Пата Ј. II 325, III 114, 141—143, 162,
 214, 269, V 331, 342—343, 358, 359,
 366, VII 314, 321
 Патапенко И. Н. VIII 110
 Патера III 93
 Патрубани (Patrubany) III 202
 Пач Patsch) VIII 63
 Пашер (Pascher) Е. VI 276—278, VII
 284
 Пашер С. III 269
 Пашкевич А. I 153
 Паул К. V 347, 350, 354, 358, 359,
 361, VII 284, 311
 Паул Х. II 273, IV 10, VII 216, 235,
 VIII 39, 42, 47, 48
 Паулиш З. I 150
 Педерсен Х. I 38, II 53, 80, 81, 85,
 158, 237, 299, 339, III 116, 118, V
 144, VI 166, 167, IX 341
 Пејкић К. VI 245
 Пекмези II 53
 Пелагић В. VII 218
 Пеликан Ј. III 123, 214, VII 261, IX 342
 Пенка III 28
 Перволф III 28, 30
 Пергошић И. II 215, VI 241, 242, 243, 244
 Перец В. V 273, VII 311
 Переферкович Н. V 262, 332
 Перичић Б. VII 229
 Персон П. II 310, III 214, 216, V 187,
 VI 172, 175, VIII 17, 19, 23, 24, 25,
 IX 288, 292, 294, 295
 Петковић Вл. III 269, V 199, 200, VII
 203, 204, 261, 284
 Петковић Ж. Д. VII 284—285
 Петковић С. II 127, III 165—170, 269,
 VII 311
 Петерсен IX 288
 Петерсон М. Н. V 251, 252, 280, 281,
 282, 283, 284, 290, 291
 Петерсон (Petersson) Х. II 339, III
 215—219, 228, VII 261, IX 336
 Петира С. VII 248
 Петрановић Б. I 131, IV 96, 101, VII 211
 Петрачић Ф. III 269
 Петри VII 218
 Петрич Јос. III 293
 Петров А. Л. V 267, VII 285, 311
 Петров Д. К. V 359, 363
 Петровић А. IX 372
 Петровић В. К. III 269
 Петровић М. Ђ. X 182
 Петровић П. Ж. X 276
 Петровић П. Његош в. Његош
 Петровић Р. С. X 267, 269
 Петровска Ј. В. IV 174, 175, 176, V
 69, 70, 72, 73, 74, 75, 76, 244, 263,
 277, 332, 358
 Петровски Н. М. V 244, 263, 272, 343,
 355, 358—359, 363, 367, VIII 13
 Петроније II 120
 Пец (Petz) Вл. III 269, VII 285, IX 381
 Пех (Pöch) Р. VIII 172
 Пешић М. V 354, 359
 Пешић Св. VII 229
 Пешковски А. М. IV 238, 250, 251,
 252, 255, 283, 285, 290
 Пешталић IX 250
 Пиери IV 227
 Пиксанов Н. К. V 292

- Пилар И. IX 381
 Пиљат Р. I 149
 Пинтар Л. III 219, 293, V 359
 Пипенбахер Јос. IX 354, X 179, 180
 Пирјевец А. IV 210, V 359
 Пирлинг (Pierling) Пат. П. V 332, 339
 Пирнат М. V 359
 Пиронков А. Д. VII 314
 Пирхегер (Pirchegger) С. VII 261 ид.,
 296, 298, VIII 89, 92, IX 383
 Писани В. VII 243, IX 341
 Пичман (Pitschman) VI 215
 Пјешина (Pěšina) V 138
 Плакис V 258
 Платонов С. Т. V 359, 363
 Плeтершник М. II 134, 279, III 81, IV
 34, 39, 109, 121, 123, 129, 141, 142,
 145, 146, 147, 149, 150, V 86, 163,
 190, 359, VI 78, VII 250, 251, VIII
 13, 20, 155, 157, 158, 271, X 179, 180,
 181, 182
 Плотников З. К. V 67, 271
 Плутарх VII 212
 Пњoвер (Pniower) III 27
 Поаро (Poillot) J. VII 168, 175
 Погодин А. II 344, III 27, 29, IV 185—
 187, V 296, VII 262
 Погорелов В. I 159, IV 72, 87, 88, 91,
 V 263, 296, 300—302, 332, 344, 366,
 VII 311—312, 314—315, 321, IX 273,
 274, 278
 Подлаха А. III 126
 Подoљски М. X 274, 282
 Покорни J. VII 256, 262
 Покровски А. А. II 178, V 248, 274
 Покровски М. М. V 240, 291, VII 262,
 Покровски М. Н. V 286
 Покровски Ф. И. VIII 203
 Поланд (Polland) Б. VII 160, 180
 Поливанов Е. Д. V 249, 256, 258,
 VII 243
 Поливка Ђ. I 130, 159, II 339, III 29
 ид., 128, IV 216, V 241, 243, 269,
 282, 356, 359, VI 243, 244, IX 327, 333
 Полонска VI 136, 151, 152
 Пољанец Фр. IX 368
 Пољански П. I 23
 Попадић Д. VII 317, 319
 Попарић Б. III 269
 Попов Нил II 11, V 266
 Попова И. V 332
 Поповић III 193
 Поповић А. IX 375
 Поповић Б. VIII 240, 251, IX 356, 357
 Поповић Д. VII 285, IX 364
 Поповић Ђ. II 117, 130, V 24, VII 217,
 VIII 211
 Поповић Јов. Ст. V 7
 Поповић М. III 270, VII 285
 Поповић П. II 120, 126, III 270, IV
 210, V 354, 359, VI 293, VII 202,
 262, 285—286, 312, 323, VIII 169, 170,
 IX 93, 95, 101, 375, X 269, 282
 Поповић Сл. VII 236
 Попович (Popović) J. V 344, VII 285
 Попруженко М. Г. VII 315, X 255
 Поржезински В. I 149, 159, 160, II 81,
 174, 178, 339, IV 213, 238, V 240,
 249, 257, 259, 269, 291, 296, 359, 363,
 VI 262, VII 243, 262, VIII 179—180,
 IX 329, 334, 342
 Порфиогенит в. Константин Порфир.
 Посиловић П. VIII 26, 35, 83—87, IX
 363, X 183
 Потебња А. А. II 170, V 249, 289,
 IX 292
 Потоцки VI 264
 Пражак В. VIII 177, IX 341
 Прегељ Ив. X 282
 Прегер Т. VII 205, 206
 Прелог М. X 275
 Премроу М. IV 187—189, VII 321
 Премуда В. VII 286, IX 5
 Преображенски А. Г. III 220, V 244,
 260, 261, 359, IX 292, 295
 Прерадовић П. VI 251, IX 288
 Пресњаков А. Е. V 359, 363
 Прешерен Фр. IV 43
 Пријатељ Ив. IV 208, V 355, 359,
 VII 299
 Принс Дајнлеј (Prince Dyneley) J.
 VII 257, VIII 40
 Приселков М. V 359, 363, VI 151
 Прљинчевић А. III 270
 Продановић J. М. VI 279, VII 286,
 X 275

- Прокле VI 218
 Прокопије VII 211
 Прокопович (Просоровић) IV 225
 Протић Љуб. V 359
 Протић П. VII 202
 Профоус А. III 124, IX 338
 Прохаска Др. V 352, 359
 Прохаска Ј. IX 329
 Прохаскова Ем. V 332
 Прoшек Ј. IX 329
 Пшегоња — Крињски (Przegonia —
 Kryński) М. V 68
 Психари Ј. VII 262
 Пуљевски Ђ. М. V 194, VII 321
 Пуцић V 12, IX 310
 Пушкариу (Puşcariu) С. II 55, IV 224,
 226, 227
 Пфанхаузера Ст. X 257
 Пфефел (Pfeffel) Г. К. VI 282
 Пфистер Ј. X 280
 Пфул VIII 13
 Р. К. III 195—6
 Радатовић В. IX 364, X 269
 Радивојевић Т. VI 70, X 279
 Радичевић Бр. II 13, IV 211, V 7, 24,
 IX 180
 Радић А. V 351, 359
 Радић Д. III 270
 Радић (Radics) П. II 306
 Радић Ф. II 123 ид., IX 5
 Радишић Др. V 299
 Радвић М. V 46—52, VI 253, VIII 83,
 84, 85, 86
 Радвановић Вој. VII 286, IX 381
 Радојевић В. VII 286
 Радојичић Ђ. IX 350
 Радојчић Н. II 122, III 166, V 353, 359,
 VII 262, 286, 317, 319, X 258, 265,
 269, 275, 276, 280
 Радонић Јов. I 74, 105, 113—122, III
 270, VII 286
 Радуловић Ил. X 280
 Рађеновић П. III 270, VII 286
 Раич Сл. X 262
 Раичевић Св. IX 379
 Рајачић IV 212
 Рајзиг II 273
 Рајнов V 289, 332, VII 315
 Рајхелт (Reichelt) X. III 220
 Рак Б. V 356, 360
 Ракић М. VI 251, 278
 Ралфс (Rahlf)s А. IV 227, V 332
 Рамовш Фр. II 40—49, 181, 220—221,
 227—239, 351, III 270, 293—296, IV
 16—20, 154, 190, 239—244, V 90, 91,
 151, 152, 153, 154, 155, 156, 159, 160,
 188, 333, 360, 363, 365, 366, VI
 153—165, 261, 264, 265, VII 231,
 243—244, 246 ид., 251, 252, 258,
 262—263, 264, 268, 269, 286, 293, 294,
 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302,
 303, 304, 307, 309, 319, VIII 38—64,
 88, 90, 92, 248, IX 347, 381—385,
 X 166, 167, 168, 169, 170, 282—283
 Рамулт I 22, 23
 Ранк VIII 22
 Ранке II 10
 Рањина Д. I 93, VII 319, 335, 338, 342
 Ристић (Resti) М. Џ. VIII 269, 270, 271
 Расторгујев П. А. V 270, 275, 360, 363
 Ратковић Ј. С. VIII 36
 Рачев Н. VII 286
 Рачић Фр. II 123, 124, 125, III 26, 90,
 97, 101, V 17, VI 68, 70, 72, 73, 74,
 75, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 85, 87,
 88, 89, 92, 93, 95, 147, VIII 44, 50, 51
 Регель VI 136
 Рељковић Ј. С. VIII 27, 30, X 107
 Рељковић М. А. VI 283, VIII 27, IX
 197—272, X 91—165, 271
 Ремпель Е. V 288, VIII 224
 Ретъко (Retъko) VI 268, 270
 Решетар М. I 42, 93, 140, II 111—114,
 139 ид., 142, 165, 201, 218, 220, 221,
 234, 249, 289, 293, III 1—6, 144, 146
 ид., 148, 151, 153, 222, 270—272, IV
 29, 39, 116, 118, 121, 125, 128, 135,
 152, 163, 223, 245—250, V 46—52,
 214, 282, 300, 302, 303, 348, 352,
 360, 365, VI 218, 219, 227, 248—251,
 252—260, 274, VII 6, 7, 13, 14, 21,
 22, 23, 60, 61, 254, 278, 287, 300, 320,
 VIII 83—87, 89, 233, 236, 237, 242,
 246, 247, 248, IX 1, 4, 5, 8, 19, 20,
 43, 45, 55, 59, 61, 66, 67, 68, 69, 77,
 80, 82, 83, 84, 88, 89, 93, 94, 96, 98,

- 99, 100, 101, 114, 120, 250, 251, 257, 260, 270, 272, 363, 364, 368, X 3, 7, 10, 12, 13, 14, 17, 22, 23, 24, 29, 30, 34, 33, 101, 168, 171, 233, 267, 268, 270, 274, 275, 280
- Ржезач (Řezáč) J. IX 329
- Риба (Ruĥa) Б. VII 312, 317, 320
- Рибарић X 203, 204, 205
- Рибецо (Ribezzo) Фр. III 272
- Рибников М. V 281
- Ригони А. IX 379
- Римарић-Волински К. X 275
- Ристенко V 273
- Ристић Св. VIII 211—218, IX 370, 373
- Ритаровска М. VII 244
- Ритер-Витезовић П. III 22
- Рихардсон (Richardson) V 228
- Роберт-Бајс Е. VII 173
- Робич М. VII 301
- Рожић В. III 272, VII 287, IX 258
- Розанов С. I 133, V 267, VII 202
- Розвадовски Ј. I 148, 149, 150, 152, 153, 155, 156, II 19, 35, 80, 81, 82, 98 ид., 239, 242, 339, III 49, 158, 176, 180, 184, 221, IV 119, 120, 124, 130, 133, 138, 213, V 85, 90, VI 221—222, 223, 262, VII 263, 320, VIII 179, IX 318
- Розенфелд IV 77
- Розов Вл. V 118—129, 296, 344 VII 287, 312, 323, VIII 172, X 255, 261, 270
- Романов Е. Р. V 244—245
- Романски Ст. II 340, V 211, 344, VII 86, 287, X 187
- Рост V 86
- Ротквић Вј. III 273
- Роубал Ј. IX 327
- Рохер К. VII 263
- Рубић И. VII 287, IX 379
- Рубић Ст. III 273
- Руварац Дим. I 114, II 122, III 273, V 360, VII 214, IX 376
- Руварац Ил. IV 236, V 2, 197
- Рудњицки М. I 149, 153, 156, VII 244, 248, 263
- Ружићић Г. III 26, 221, VI 253 ид., 274—276, VII 7, 71, 254, 287, IX 1—91, X 1—90, 201, 271
- Пупел М. X 262, 283
- Русева Ивана V 344
- Руски VIII 238
- Русло (Rousselot) абе VI 225, VIII 171, IX 319, 320, 322
- Сабаљаускас А. IX 335
- Сабо (Szabo) Ђ. III 221, 273
- Сава Свети IX 367
- Савић Јела Сп. VI 278
- Савицки П. Н. X 186
- Сајдел (Seidel) А. IX 334
- Сакулин П. Н. V 285—286, 360, 363
- Самуил I 8
- Сандбах Е. VII 312
- Сандерс Д. II 310, III 71
- Сас А. Ф. X 258
- Сасин А. IX 7
- Сахид Д. IX 206
- Сведелиус V 252
- Свенцицки Ил. V 287, IX 338
- Светић М. V 7, 13, 14, 15, 360
- Светлич Р. III 296
- Свешников П. П. V 279, 290
- Свит IX 323
- Свитавски О. V 333
- Свобода К. III 129, 163
- Северјанов С. Н. IV 166, 176, 177, 180, V 69, 71, 245, 262, 333, 360
- Сегеди (Szegedy) Р. III 222, 373
- Седлачек А. III 122, 125, IX 337
- Седлачек Фр. II 240, 350, 351, III 188, IX 336
- Сејкора О. III 119
- Секулић Ис. VII 288
- Селесковић М. Т. VII 288
- Сељишчев А. М. II 340, III 273, IV 166, 174, 194, 228, V 45, 247, 248, 260, 262, 264, 275, 276, 277, 287, 288, 291, 297, VII 288, 312, 315, X 249, 250
- Семенович А. I 150
- Семиз Д. IX 379
- Сен (Senn) А. IX 341
- Сењанин Антон III 192
- Сербов V 268, 278
- Сергијевски Д. VII 283
- Серебрјански X 222
- Серензен (Soerensen) А. VI 293, 294
- Сешехе (Sechehaye) А. VIII 167

- Сиас (Syace) VI 215
 Сиверс (Sievers) E. V 356, 360, VI 221,
 229, VII 235, 261, 297, 301, 312, VIII
 74, 78, IX 323, 383
 Сидоров Е. А. V 285
 Сидров А. X 275
 Симеонов В. II 289
 Симић Жив. III 273
 Симович В. VIII 175
 Симоновић Р. VII 288
 Симчик А. X 260
 Симони П. К. V 267, 289, 295
 Синдик И. VII 288, VIII 234
 Сињавски О. V 286
 Сињеи (Szinnyei) J. V 46
 Сиротинин А. V 360, 363
 Скабалановић Н. VII 213
 Скала К. III 118
 Скарић Вл. III 274, VII 288, X 258, 280
 Скерлић Ј. IV 206, VIII 112, 145
 Скјавуци X 206
 Скок П. II 50 ид., 311—318, III 72—77,
 222—225, 239, 274, 296, IV 224—227,
 V 184, 185, 186, 227, 309—313, 344,
 VI 65—95, 153—165, 252, VII 86, 244,
 263—265, 288, 315, 323, 325, VIII
 38—64, 83—102, 171, IX 339, 347,
 351, 361, 364—365, 376, 383—384, 385,
 X 270
 Скрајнен (Schrijnen) J. III 228
 Скухала П. V 168, 169
 Скуч (Skutsch) Фр. IX 354
 Славик Ј. VII 248
 Сладечек Б. IX 334
 Сламник А. III 274
 Слековец II 303
 Слијепчевић П. IX 379
 Слипнагел (Slüpnagel) П. VII 229
 Словацки VI 262
 Сломшек А. М. IX 282, 285, 286
 Слонски (Śląski) Б. I 151, 155, VI 263
 Слоњски Ст. I 149, 150, III 192, V 301,
 333, VI 261, 273 ид., VII 244, 288,
 312, IX 274, 340
 Слоти (Slotty) Ф. X 186
 Смаљ—Стоцки Ст. III 93, IV 143, 245,
 VII 244, VIII 172, IX 335
 Сметанка Е. III 112, 117, 125, 129
 Смиљанић Т. VII 288
 Смирнов А. М. V 268, 282
 Смит (Smith) Е. IX 331
 Смичиклас Т. I 106, II 51, 124, III 28,
 275, VIII 56
 Смјешек А. VII 249
 Смодлака Јос. III 275, VII 265
 Смотрички М. VI 271, X 261
 Снопек Фр. II 325, V 333
 Собољевски А. И. I 123, 144, II 25,
 30, 178, 340, III 27, 28, 30, 188, 222,
 IV 72, 194, 238, V 59, 245, 257, 262,
 270, 278, 286, 289, 296, 349, 360, VI
 156, VII 244, 248, 265, 312, 315, VIII
 16, 184—185, 191, 192, 193, IX 295,
 330, 332, 338, 342, X 235
 Совић М. III 264, VI 247
 Совре А. X 283
 Соколов Б. II 178, V 59, 268, 277,
 360, 363
 Соколов Ј. V 268
 Соколов М. И. II 61
 Соколов Н. Н. V 240, 245, 258, 259,
 274, 277, 279, 294, 360
 Соколова М. А. V 274, 292
 Соларић II 6, VII 213
 Солдо Шпиро X 280
 Солмсен II 158, 178, VI 166, VIII 18,
 19, 22, 23, 24, 25
 Соловјев А. Б. VII 288, IX 365, X 269
 Сомер (Sommer) Фр. II 341, VI 179,
 VIII 19, IX 329, 330
 Сомерфелт А. 187
 Соркочевић II 137
 Сосир Фердинанд де II 80 ид., IV 115,
 118, 119, 218, 223, V 253, VI 233,
 VII 35, 40, 45, 52, VIII 15, 167, X 188
 Сотнер Ив. М. III 16
 Соукуп Ј. III 122, IX 334, 337
 Софер Ј. VI 179
 Спалова К. III 124
 Сперански М. Н. III 112, V 93, 240,
 267, 272, 289, 296, 352, 360, 363, VII
 313, 315, 323
 Спина Фр. III 125, VII 237
 Спицин А. V 266, VI 148

- Срдић Ђ. IV 212
 Срезњевска О. И. V 288
 Срезњевски В. И. V 283, 349, 360, 363
 Срезњевски И. И. I 22, 123, 160, II 61, 170, III 88, 96, 136, IV 234, V 15, 17, 21, 22, 57, 288, 360, VIII 182, 202, 295, X 222, 223
 Сремац Ст. VII 221
 Сретеновић М. VIII 111
 Срећковић П. II 62 ид., IV 212
 Стајић В. X 280
 Стамбук Н. VII 288, VIII 142, 143, IX 359
 Станислав Ф. VI 245
 Станковић Б. VI 248
 Станковић П. VI 251
 Станојевић А. VII 289
 Станојевић М. I 136—143, VI 253, VII 289, IX 351, 361 ид., X 266
 Станојевић Ст. I 106—107, III 275, V 214—216, 235, 360, 364, VI 215—216, 218, 220, VII 201—204, 205—213, 235, 265, 289, VIII 151—154, IX 351, 365, X 269
 Старкеј (Starkey) IV 227
 Стасов В. В. III 90
 Стегер (Staeger) III 18, 20
 Стевановић Г. VI 281, 284
 Стевановић М. X 263
 Стејић Др. II 14, 15, 16
 Стејић Јов. V 7
 Стендер-Петерсен А. VI 156, 157, VII 244, 265, VIII 48, IX 288
 Стефановић Жив. Н. III 275
 Стефановић П. III 261, 275
 Стефановић Св. I 131, IV 210
 Стипић Л. X 280
 Стлоукал К. III 225, VII 265
 Стоилов А. П. III 275, V 344, VII 289, 315
 Стојановић Љуб. I 4—20, 73, 104—105, 109—110, 144, II 125, 127, 187—210, 299—300, 319, III 7—10, 85, 189, 140, 165, 166, 167, 168, 170, 275, 276, IV 125, 205—213, V 3, 7, 10, 24, 175, 176, 177, 178, 195, 198, 199, 200, 230, 235, 307, 350, 354, 355, 360, 365, VI 123, 215, 286, 289, 295, VII 1—4, 5, 204, 266, 289—290, 313, 318, 320, 323, VIII стр. V, 1—12, 147—150, 170, 248, IX 5, 297—316, 358, 365—366, X 141, 273, 275
 Стојићевић Ал. I 91—108, II 136—147, III 186, 276, V 18, 299, 350, 360, VI 248—251, VII 290, VIII 242, X 267, 269
 Стојићевић Д. VII 290
 Стојковић А. IX 95, 96
 Стојковић М. III 276, V 854—855, 860, VI 245, VII 266, 290, IX 352—358, 359, X 258, 261
 Стојковић Ср. Ј. III 277
 Стојчев Кр. С. V 344, X 249
 Сторм VI 228
 Страка Ј. III 120, IX 332, 337, 341
 Странски V 138
 Стратимировић Ст. Митрополит I 113—122, II 12, V 360
 Стратимировић Ђ. V 214, VII 290
 Страшек М. III 277
 Страшимиров А. V 845
 Стрмшек П. V 360, 363
 Строхал Р. III 35, 277—280, VII 71, 76, 290—291, IX 258, 358, 359, 362, 367, X 163, 172, 197, 198, 272
 Студенка А. IX 337
 Стулић (Stulli) Ј. II 176, 215, III 23, IV 101, V 204, 205, 207, 210, 214, 360—361, VI 241, VIII 13, 28, 94, 271, IX 48, 370
 Суботић Драг. III 280
 Суботић Јов. V 7
 Сумцов М. Ф. V 136, 287, 288
 Суневић М. III 280
 Суха П. V 332
 Сухи К. III 130, IX 336, 337, 340
 Сучевић М. VII 291
 Сушник Фр. III 11 ид., 13—25
 Табари Ј. VI 135
 Тадић Ј. X 281
 Тадић Хаџи-Гавра Ф. VI 281
 Тајге (Teige) Ј. III 126
 Тајлор (Tylor) I 124, III 41, 89, IV 104, V 332—333, VIII 192
 Талоци (Thallóczy) Ј. V 361, VI 78, 86

- Талфи II 10
 Тангл Е. VII 244
 Тановић Ст. VII 291
 Тарабрин И. М. V 267
 Тасо (Tasso) Т. VIII 232, 236
 Ташички В. VII 266, X 342
 Текели С. II 12, 16
 Тенеј (Tenney) Фр. IX 329
 Тенијер (Tesprière) Л. III 297, V 359, 361, 364, VII 302 - 303, 323 VIII 89, 170, 171, X 192
 Тенора Бол. V 333
 Тентор М. I 111, II 50, V 202—214, VII 92, 96, 266, 291, VIII 262, IX 362
 Теодоров—Балан А. V 333—334, 336, 345, VII 315
 Теодосије I 133, 134, 135, II 120, 122, VII 201—204
 Теофан VII 208, 209, 210
 Терзић III 144, 145 ид., IX 281
 Техмер Ф. VII 188, 189
 Тигерстет Р. VII 168
 Тиктин Х. II 54, 59, 297
 Тиле В. III 225
 Тимченко Е. V 255, 276, 285, 287, 292
 Тимчин И. М. V 271, 273
 Тимчинова V 245
 Тихонравов VIII 185
 Тиц (Titz) К. VII 266
 Тишковски К. VII 303
 Тоболка Зд. III 127
 Толстој И. И. V 266, VIII 111, 112
 Тома Сплитски III 26
 Томазео Н. VII 292, VIII 35
 Томас (Thomas) VIII 56
 Томашек III 27, 28, VI 67, VIII 45
 Томашевски Б. V 255, 258
 Томашевски В. Б. VII 244, IX 341
 Томек III 30
 Томиншек Ј. II 40, III 225, 297, VII 303
 Томић Јов. Н. I 130—136
 Томић П. III 280
 Томић Св. III 280, VII 208
 Томов Тома Ст. VII 315
 Томса А. III 127, IX 333
 Томсен (Thomsen) В. IV 186, IX 341
 Томсон А. I 130, 159, II 178 IV 194, V 248, 271, 282, VII 244, 313
 Торбар III 101
 Торбарнсон (Torbiörnsson) Т. I 153, II 81, 178, 341, 351, III 280, V 334, 361, VII 244, 255, 291, IX 333
 Травњичек Фр. II 352, 353, III 60—65, 116, 117, 118, 121 ид., 124, V 240, 265, VI 238, VII 244, 255, 295, IX 330, 332, 333, 334, 335, 337, X 195, 196
 Трајмер (Treimer) К. III 226, VII 245
 Траутман Р. II 341, III 125, 226, VI 173, VII 245, 248, 266, 267, 324, IX 289, 339, X 254
 Трбојевић Д. IX 358, X 263
 Треде III 45
 Тривунац М. IX 373, X 265
 Трифонов Ј. V 302, 345, VII 266, 291
 Трка Б. X 186, 187
 Трнски VIII 89
 Тројановић С. V 194, 222—226, VI 220, VII 266, 291, X 259
 Тромбети VIII 42, 88
 Тропш С. IV 210
 Тростјански V 268, 277
 Троцки Л. V 256
 Трубар Пр. II 301, 307, III 193, V 164, VI 239, 240, 241
 Трубецкој Н. II 341, 353, III 66 ид., 131—139, 226, IV 223, VI 174, VII 245, 266, VIII 172, X 186, 187, 188
 Трухелка Ћ. I 104, II 212, 214, III 280, VII 291
 Трухларш Ј. IX 333
 Тума Х. III 297, IX 385
 Тумб (Thumb) Д. III 40, IV 18, 160, V 184, VI 177, X 252
 Туњици Н. Л. V 266, 335, VII 307
 Тункл А. X 263
 Тургењев И. С. VIII 110
 Турнајзен Р. III 226, VI 172
 Тућан Фр. III 281
 Ђоровић Вл. I 105, 108—109, 130—136, II 120—121, 122, 123, 123—126, III 165—170, 274, 281—282, IV 205—213, V 195—202, 235, 352, 354, 361, 365, VII 266, 284, 291, IX 206, 367, X 266—267, 269, 270
 Ђурчин М. III 282, IV 209
 Ђурчић В. X 183

- Удовић Б.** VII 303
Улашин Х. I 149, 153, 156, III 179, IV 105, VI 262, VII 266, 291, 313, X 172, 187
Уљанов Г. К. II 175, 178, VIII 180
Урлић Ш. III 282, 283, V 361, VII 291, 316, 319, 320
Урошевић А. IX 349
Ускоковић Р. VII 292
Успенски Порф. V 121, 129
Ушаков Д. Н. I 159, V 59, 240, 249, 256, 274, 282, 285, 291, 361, 363
Ушеничник Фр. VII 303
Ћабијанчић III 193
Фавис В. III 191
Фајст (Feist) С. V 291, VIII 60, IX 331, 334
Фалк—Торп V 187
Фаљов V 291
Фаминцин III 46
Фанцев Фр. II 183, III 11—25, 192—195, 202—203, 283—284, IV 241, V 205, 235, 315, 352, 361, VI 239, VII 292, IX 362, 376, X 101
Фарар III 45
Фасмер (Vasmer) М. I 83, III 31, 32, 199, 226, V 211, 258, 292, 296, 308—309, 335, 352, 361, 367, VII 86, 245, 246, 248, 256, 266—267, 268, 303, 313, 315, 324, 338 340, X 254
Феј (Fay) Е. В. III 226, IX 334
Феретић Ив. IX 365
Ферјанчич С. III 289
Ферстер (Förster) М. VII 267
Феста Н. V 361
Фрешеле Е. VII 177
Филаковац Ив. III 284
Фик (Fick) Г. II 299, V 19, 26, VIII 16, IX 295
Филипо де Диверсис VII 78
Филиповић Д. VI 278
Филиповић Ј. III 144, 145 ид.
Филиповић М. VII 292, IX 363, 379, X 281
Филић Кр. V 353, 361
Фиљимонов К. I 21
Финкељ V 280
Фишер (Fischer) III 119
Флајшханс В. III 124, 125, 126, 127, VII 313, IX 335
Флего А. III 284
Флорински Т. Д. V 241, 245, 260, 361
Фокије патр. VI 136, 137, 142, 145
Фолпрехт (Folprecht) Ј. III 128
Форбес Нев. III 280
Форетић В. IX 380
Фортунатов Ф. I 21, 22, 24, 84, 144, 160, II 2, 80, 81, 169 ид., 178, 285, III 133, IV 39, 40, 87, 89, 115, 119, 174, 175, 190, 194, 221, 223, 235, 237, 238, V 114, 240, 244, 250, 251, 252, 253, 257, 259, 261, 262, 263, 296, 335, 361, VI 37, VII 320, VIII 15, 179, 180, IX 333, X 235
Фослер (Vossler) Г. VI 178, VIII 40, 52, 58
Фослер (Vossler) К. IV 218
Фрајман V 258
Франко Ив. V 335, 361
Франкопан Фр. Кр. VIII 89
Францев В. А. I 148, 154, III 284, V 288, VII 320, IX 327
Фредегар VII 309
Френкел (Fraenkel) Ерн. II 341, 342, VII 245—246, 267, 325, IX 340
Фридвагнер (Friedwagner) VIII 46
Фридрих (Friedrich) Г. III 123, X 231
Фринга А. II 183, 342, III 116 ид., 118, 122, 124, 127, 128, 129, 189, VII 246, IX 334, 336, 337
Футеков V 345
Жабделић Ј. II 215, III 11—25, VI 241, VII 320, X 162
Хабјанић В. III 285
Хаверс В. IX 332
Хавлик А. II 40, IX 329, 340
Хавранек Б. IV 216—219, V 351, 361, VII 246, 248, 303, 324, VIII 103, 105, 106, 107, 108, IX 346, X 186, 187
Хајден (Heyden) VII 162
Хајденрајх Ј. IX 376
Хајек III 126
Хајзе (Heyse) VII 218, 219
Хајер (Heyer) Ј. IX 333
Хала Б. VII 180, 181, 189
Хале В. Г. IX 328

- Шкулгети J. III 130, V 361, 363, VII 268, 293, 317, 320
 Шлајхер (Schleicher) A. 171, 273, III 91, IV 30, 32, V 15, 17, 19, 20, 26
 Шлебингер J. V 359, 363, 366
 Шлецер (Schlötzer) I 115
 Шљук H. IX 362
 Шмид (Schmid) X. Ф. V 323, 336, VII 324
 Шмит (Schmidt) J. II 150, 298, IV 32, IX 295, 298, 299, 300
 Шмит Алфр. VII 255
 Шмурло E. VII 293
 Шнајдевин-Дојч (Schneidewin-Leutsch II 130 ид.
 Шневајс (Schneeweiss) Ед. III 118, VI 179, VII 293, IX 353
 Шнец (Schnet) J. VII 263 ид., 303, 313
 Шобајић П. III 288, VII 293
 Шобер Ст. I 149, V 367, VI 261, 262, 263, VII 244, VIII 173
 Шобра Фр. VII 321
 Шој (Scheu) X. IX 333
 Шолар J. IX 385
 Шоћ П. IX 381
 Шпет J. I 154
 Шпиндлер M. Кр. II 306
 Шрадер O. II 57, III 41, V 141, VI 171, VIII 18, 21, 22, 23, 30, 55, 58, 59, IX 336
 Шрепел M. IX 101, 134
 Штајн (Stein) J. I 148, 149, VII 166
 Штајнхаузер (Steinhauser) B. IX 384
 Штефанек A. VIII 163, 167
 Штефанеску M. IX 340
 Штефанић Вј. X 271
 Штрајдберг B. IV 9, V 356, 357, 363, VII 231, IX 335, 340
 Штрекелъ K. II 43, 168, 232, III 13, 209, 296, IV 154, V 363, VI 161, VII 86, 263
 Штубенфол III 45
 Штукен Ед. IX 350
 Штур (Stur) J. III 225, VII 301
 Штур (Štur) Људ. V 4
 Штурм (Sturm) Фр. VI 162, VII 269, IX 335
 Шуберт X. V 336
 Шулек B. II 116, 133 ид., 283, IV 212, V 183
 Шулице (Schulze) B. III 228—229, V 70, 336
 Шулице (Schultze) Л. IX 379
 Шуњић M. III 266
 Шурмин Ђ. I 111, II 123, IV 211, V 319, 363, 365, VI 283, VIII 89, IX 373, X 168, 172
 Шуфлај (Šufitlay) M. V 361, 364
 Шухарт (Schuchardt) X. II 58, 166, IV 218, V 190, VII 85, VIII 263, 265, 266
 Шчеглова C. VII 324
 Шчепетова H. H. V 282
 Шчепкин B. H. II 170, 172, 178, IV 220, 221, V 45, 76, 114, 240, 245—246, 336, 363, 364, VI 159, VIII 185, 187, 189, 200
 Шчерба Л. B. III 116, V 252, 253, 254, 265, 280, 282, 285, 286, 363, 364

Саставио
Р. Коларич.

Све рукописе ваља слати проф. А. Белићу, Београд, Франкопанова 30 или једном од сталних сарадника, са ознаком да је за Јужн. филолог.

Јужнословенски филолог излази засада два пута годишње у свескама од 10—16 штампаних табака или у једној књизи од 16—25 штампаних табака.

Годишња је претплата 100 дин. како за Краљевину Југославију тако и за иностранство. Старије године (од 4 св.) — 100 дин.; свеске засебне (тј. II 1—2, VII 1—2 и II 3—4, VII 3—4, X 4), свака по — 50 дин. Од прве књиге остао је мали број примерака и може се добити само када се купе све досадашње књиге (I—XI).

Претплата се шаље или редакцији, Франкопанова ул. бр. 30, или књи-жарима: Геци Кону, С. Б. Цвијановићу и Ф. Баху у Београду.

Главно стовариште књига Јужнословенског филолога: књижарница Геце Кона у Београду.
